

วิวัฒนาการการสื่อความหมาย “รูปกาย” ในสังคมไทย

นางสาวศิริพร ไชติพิณฑุ

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชาวาทวิทยา ภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดง

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-14-2353-5

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

MEANING EVOLUTION OF PHYSICAL APPEARANCE IN THAI SOCIETY

Miss Siriporn Chotipintu

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Speech Communication
Department of Speech Communication and Performing Arts

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2005

ISBN 974-14-2353-5

หัวข้อวิทยานิพนธ์

วิวัฒนาการการสื่อความหมาย "รูปร่าง" ในสังคมไทย

โดย

นางสาวศิริพร โชติพิณฑุ

สาขาวิชา

วาทวิทยา

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ เมตตา วิวัฒนานุกูล

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร. พีระ จิรโสภณ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
(รองศาสตราจารย์ ธีรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์)

.....
(รองศาสตราจารย์ เมตตา วิวัฒนานุกูล)

.....
(รองศาสตราจารย์ อวยพร พานิช)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศิริพร โชติพิณฑุ : วิวัฒนาการการสื่อความหมาย "รูปร่าง" ในสังคมไทย. (MEANING EVOLUTION OF PHYSICAL APPEARANCE IN THAI SOCIETY). อาจารย์ที่ปรึกษา :รศ.เมตตา วิวัฒนานุกูล : 312 หน้า. ISBN 974-14-2353-5.

การวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการการสื่อความหมาย "รูปร่าง" ในสังคมไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา รูปแบบและลักษณะของ "รูปร่าง" (physical appearance) ในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยร่วมสมัย และเพื่อศึกษาวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงความหมายและคุณค่าของ "รูปร่าง" ในสังคมไทย รูปแบบการวิจัยเป็นงานวิจัยที่ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (Quantitative and Qualitative Content Analysis) จากวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยร่วมสมัย ซึ่งแบ่งเป็น 6 ยุค ตั้งแต่ พ.ศ.2411 – 2548 รวม 28 เล่ม

ผลการวิจัยพบว่า 1. สังคมไทยให้คุณค่าและความสำคัญกับองค์ประกอบหรือส่วนต่างๆ ของ "รูปร่าง" ในแต่ละยุคสมัยที่แตกต่างกัน รวมทั้งมีกรอบคตินิยมเกี่ยวกับความงามของ "รูปร่าง" ของชายและหญิงที่ควรแก่การยกย่องและชื่นชมต่างกัน เช่น ในบางยุคนั้นความสวยงามของทุกส่วนบนใบหน้าและร่างกาย ขณะที่บางยุคนั้นการให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของ "รูปร่าง" เพียงบางส่วน โดยพบว่า มีการกล่าวถึง ใบหน้า ดวงตา ขนาดของรูปร่าง และผิวพรรณมากที่สุด ในขณะที่สรีระส่วนอื่น ๆ ถูกกล่าวถึงบ้างพอสมควร เช่น มือ ข้อเท้า เล็บ รวมถึง ใบหน้าที่ถูกตกแต่งด้วยเครื่องสำอาง และการเปลี่ยนแปลงทรงผม ฯลฯ เป็นต้น

2. "รูปร่าง" มีบทบาทมากมายในสังคมไทยในทุกยุคแตกต่างกันไปหรือถูกเน้นต่างกันไปในแต่ละยุค โดยพบว่า "รูปร่าง" มีบทบาทในการเป็นสิ่งกำหนดชนชั้น ชาติกำเนิด บทบาทสถานภาพและหน้าที่ของบุคคลมากที่สุด นอกจากนั้นก็พบได้บ้างว่า "รูปร่าง" มีบทบาทเป็นทรัพย์สินสมบัติโดยเฉพาะกับผู้หญิง เป็นพื้นที่แสดงความเป็นตัวตน แสดงความคาดหวังที่ตัวเองมีต่อสังคมของผู้เป็นเจ้าของ เป็นสิ่งที่ทำให้รับรู้ถึงสิ่งที่คนในสังคมปรารถนาหรือไม่พึงปรารถนา มีฐานะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้เพื่อให้ก่อประโยชน์อันมีสาระและสร้างสรรค์ต่อชีวิตตนเองและส่วนรวม ฯลฯ

3. ปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม มีอิทธิพลสำคัญในการกำหนดคุณค่า ความหมายและความสำคัญกับองค์ประกอบต่างๆ ของ "รูปร่าง" ที่แตกต่างกัน สังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 4-5 บทบาทสถานภาพทางเพศระหว่างชายหญิงเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดลักษณะทางโครงสร้างของ "รูปร่าง" คุณค่าของผู้หญิงถูกนำไปเชื่อมโยงกับความงามของใบหน้าและรูปร่าง ด้วยบทบาทของการเป็นเมียและแม่ ในขณะที่คุณค่าของผู้ชายอยู่ที่ความแข็งแรง สมบูรณ์ของร่างกายเพราะมีบทบาทเป็นผู้นำมากกว่า หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง บรรยากาศความเป็นประชาธิปไตย ความเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิงที่มีมากขึ้น ทำให้สังคมหันมายึดถือคุณค่าในด้าน "ความสามารถ" ของ "รูปร่าง" ในลักษณะอื่นเช่น ความสมบูรณ์แข็งแรง ความว่องไว ความทันสมัย ฯลฯ มากกว่าความสวยงามของใบหน้าและรูปร่างหรือความแข็งแรงของร่างกาย ดังเช่นที่ผ่านมา

ภาควิชา วาทยุทธศาสตร์และสื่อสารการแสดง
สาขาวิชา วาทยุทธศาสตร์
ปีการศึกษา 2548

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

4785124028 : MAJOR SPEECH COMMUNICATION

KEY WORD: MEANING EVOLUTION / PHYSICAL APPEARANCE / NONVERBAL COMMUNICATION / THAI LITERATURE

SIRIPORN CHOTIPINTU: MEANING EVOLUTION OF "PHYSICAL APPEARANCE" IN THAI SOCIETY.
THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF. METTA VIVATANANUKUL,312 pp. ISBN 974-14-2353-5.

The research of meaning evolution of physical appearance in Thai Society is aimed to study patterns and characteristics of physical appearance in Thai society ,appearing in Thai classical and contemporary literature ,as well as to study changes in meaning and value of physical appearance in Thai Society. Quantitative and qualitative content analysis is conducted on 28 Thai literature from BE. 2411 to 2548, divided into six periods.

The following results are found: 1.) Thai society in each period value components or elements of "physical appearance" , and view the beauty and appropriateness of males' and females' physical appearance differently. For instance, every unit of physical appearance is counted in some periods, but only some specific parts are focused in other periods. It is found that face, eyes, size of figure, and complexion are mentioned the most while other parts are mentioned not so often, such as hands, arms, nails, make-up faces, set hair, etc.

2.) In every period, "physical appearance" plays a major role in Thai society, but different roles are focused in each period. Its most distinguished role is to identify an individual's social class, family background, status, and occupation. Besides, physical appearance is considered as great property, especially for women, as public sphere of identifying self-concept, as reflection of one's expectation towards the society he or she belongs to, and the reflection of what society call from him or her, as an important tool in creating good things to oneseif and to the public as a whole, etc.

3). Social, economic, political, and cultural influences determine value and the interpretation of physical appearance meaning, so in each period people give importance to different physical structure . Before B.E. 2468 , the periods which still strongly focus on traditional sex roles, "beautiful" and "hard-working" womenbythe role of a wife and mother, and "strong" men by the role of a leader are highly valued. After political reform to democracy and cultural changes, such values are replaced by physical features that present "competence", such as quickness, modernity, healthiness, etc. Differences in physical structure because of sex are not so emphasized as in the past.

Department of Speech Communication and Performing Arts
Field of study : Speech Communication
Academic year 2005

Student's signature.....
Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้จะสำเร็จลุล่วงไปไม่ได้เลย หากไม่ได้รับความรัก ความอบอุ่น ความเมตตาจากคณาจารย์ภาควิชาวาทยวิทยาและสื่อสารการแสดงทุกท่านที่ได้ร่วมกันอบรม สั่งสอนพวกเราทุกคนมาอย่างเหน็ดเหนื่อย ขอขอบคุณ ร.ศ.เมตตา วิวัฒน์านุกูล สำหรับการเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่อบอุ่น ทุ่มเทแรงกายแรงใจ และใช้ความอดทนอย่างสูงเพื่อลูกศิษย์คนนี้ ขอขอบคุณ ร.ศ. ถิรพันธ์ อนุวัชศิริวงศ์ และ ร.ศ.อวยพร พานิช สำหรับการเป็นประธานและกรรมการของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ อบอุ่นมากค่ะ ดีใจที่เลือกเรียนภาควิชาวาทยวิทยา มีความสุขมากกับการเรียนที่นี่

ขอบคุณ พ่อ แม่ คุณย่าใหญ่ และคุณย่าเล็ก สำหรับแรงบันดาลใจ และกำลังใจทั้งหมดที่ให้กับลูกสาว และหลานสาวคนนี้อย่างตลอดชีวิต จะทำทุกอย่างให้ทุกคนภูมิใจค่ะ ขอขอบคุณพี่ชาย และน้องชาย ตัวแสบทั้งสองคนที่คอยช่วยเหลือในเวลาที่เดือดร้อน ขอขอบคุณป้าอารีย์ และพี่พัช สำหรับความห่วงใยและกำลังใจที่มีให้กับครอบครัวของเราตลอดมา ขอขอบคุณค่า

ขอบคุณ เพื่อนบ๊อง เพื่อนแป้ง เพื่อนนับ เพื่อนแอม และเพื่อนพิม กลุ่ม 6 ของเรา สำหรับความรัก ความสนุกสนาน ความร่วมมือร่วมใจ กำลังใจ คำปลอบใจและความห่วงใยในยามทุกข์ที่มีให้กันมาตลอด 2 ปี ขอขอบคุณเพื่อน ๆ ชาววาทยวิทยารุ่น 7 ทุกคน พี่ก้อย พี่มิน น้องไฟท์ น้องฝัน น้องใจ น้องเจี๊ยบ น้องเดือน น้องลูกบุญ น้องไปรท์ น้องฝน น้องต้น และน้องโป๊ปที่น่ารัก สำหรับความรัก ความห่วงใยที่พวกเรามีให้กัน จะจำเพื่อน ๆ ไปตลอดชีวิต เป็นความทรงจำที่ดีที่สุดในชีวิตอีกช่วงเวลานึงจริงๆ จะจำและรักทุกคนตลอดไป

ขอบคุณ เพื่อนเสาว์ สำหรับเสียงหัวเราะและเรื่องในวงการบันเทิงมันส์ ๆ ขอขอบคุณเพื่อนเคັก สำหรับ abstract ดี ๆ ขอขอบคุณเพื่อนจา สำหรับกำลังใจในยามทุกข์ ยามท้อ และยามสุข ดีใจที่พวกเรายังมีเรากันอยู่ได้นานจนถึงทุกวันนี้ และพวกเราจะเป็นเพื่อนกันไปตลอดชีวิตของพวกเขา

สุดท้ายขอขอบคุณ เกรียง สำหรับเรื่องราวดี ๆ ในชีวิต ความสุข ความทรงจำดี ๆ ที่เราเคยมีร่วมกัน และขอบคุณเรื่องราวร้าย ๆ ที่ทำให้เราเจ็บและสอนให้เราเข้าใจชีวิตมากขึ้น จะจำแต่เรื่องดี ๆ ที่เคยมีร่วมกันไว้ หวังว่าเราจะยังคงเป็นเพื่อนที่ดีต่อกันตลอดไป

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ

บทที่

1	บทนำ	
1.1	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2	วัตถุประสงค์การวิจัย.....	6
1.3	ปัญหาคำถามวิจัย.....	6
1.4	ขอบเขตการวิจัย.....	6
1.5	คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	7
1.6	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย.....	8
2	แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1	แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเชิงอวัจนภาษา.....	9
2.2	แนวคิดเกี่ยวกับร่างกาย.....	15
2.3	แนวคิดเรื่องสัญญาวิทยา.....	33
2.4	แนวคิดเรื่องอำนาจในการสร้างความหมายและภาพตัวแทน.....	40
2.5	แนวคิดเรื่องการประทับและรอยมลทิน.....	41
2.6	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	43

บทที่	หน้า
3	ระเบียบวิธีวิจัย
3.1	รูปแบบการวิจัย.....46
3.2	การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง..... 47
3.3	ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย..... 49
4	ผลการวิจัย
4.1	“รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมไทย ยุคอาณาจักรมอญการปรับตัวให้ทันสมัยแบบตะวันตก (พ.ศ.2411-2468)..... 52
4.2	“รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมไทย ยุคเสรีประชาธิปไตยชนชั้นกลางใหม่ (พ.ศ.2469-2488)..... 73
4.3	“รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมไทย ยุคการต่อสู้ 3 เสา ระหว่างเผด็จการทหาร , ราชาธิปไตยนิยม และฝ่ายประชาธิปไตย (พ.ศ.2486 – 2501)..... 106
4.4	“รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมไทย ยุคเผด็จการจอมพลสฤษดิ์ และจอมพลถนอม กิตติขจร (พ.ศ.2501 – 2516) 152
4.5	“รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมไทย ยุคประชาธิปไตยเบ่งบานระยะสั้น (พ.ศ.2516 – 2519) 167
4.6	“รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมไทย ที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) (พ.ศ.2522 – 2548)..... 173
4.7	วิวัฒนาการการสื่อความหมาย “รูปกาย” ในสังคมไทย..... 199
5	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ
5.1	สรุปผลการวิจัย.....229
5.2	อภิปรายผลการวิจัย.....263
5.3	ปัญหาและอุปสรรคในการวิจัย.....298
5.4	ข้อเสนอแนะ..... 298

หน้า

รายการอ้างอิง..... 299

ภาคผนวก

 ภาคผนวก ก.....304

 ภาคผนวก ข.....308

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....312

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 ตารางที่ 1 ลักษณะที่สังเกตได้ของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมไทย ยุคอาณาจักรมอญกับการปรับตัวให้ทันสมัยแบบตะวันตก (พ.ศ.2411 – 2468).....	71
2 ตารางที่ 2 ลักษณะที่สังเกตได้ของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมไทย ยุคเสรีประชาธิปไตยของคนชั้นกลางใหม่ (พ.ศ.2469 – 2488).....	103
3 ตารางที่ 3 ลักษณะที่สังเกตได้ของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมไทย ยุคการต่อสู้ 3 เส้าระหว่างเผด็จการทหาร, ราชาธิปไตยนิยม และฝ่ายประชาธิปไตย (พ.ศ.2489 – 2501).....	149
4 ตารางที่ 4 ลักษณะที่สังเกตได้ของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมไทย ยุคเผด็จการจอมพลสฤษดิ์ และจอมพลถนอม กิตติขจร (พ.ศ.2501-2516).....	164
5 ตารางที่ 5 ลักษณะที่สังเกตได้ของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมไทย ยุคประชาธิปไตยแบ่งบานระยะสั้น (พ.ศ.2516 – 2519).....	171
6 ตารางที่ 6 ลักษณะที่สังเกตได้ของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมไทย ยุครางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) (พ.ศ.2522 – 2548).....	190
7 ตารางที่ 7 สรุปลักษณะของ “รูปกาย” ที่พบในวรรณคดีไทย และวรรณกรรมไทยกลุ่มตัวอย่าง (พ.ศ.2411-2548).....	206

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ในสังคมสื่อสารกันโดยใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการนำสารหรือข้อความ เรื่องราวติดต่อสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ภาษาหมายถึงระบบของสัญลักษณ์ซึ่งอาจเกิดจากการพูดหรือการเขียน หรือกิริยาอาการ ซึ่งสมาชิกของสังคมกำหนดขึ้นและใช้เป็นมาตรฐานเพื่อให้เกิดความหมายร่วมกัน ภาษาจึงเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกส่วนบุคคลหรือวัฒนธรรมของบุคคลร่วมกัน และในทางกลับกันภาษาก็ช่วยกำหนดบุคลิกลักษณะส่วนบุคคลและวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ ภาษายังช่วยให้เกิดความเจริญก้าวหน้าของวัฒนธรรมและเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วย การเรียนรู้เรื่องภาษาจึงช่วยให้เรารู้จักวัฒนธรรมและสังคมมากขึ้นด้วย (อวยพร พานิช, ถิรพันธ์ อนุวัชศิริวงศ์ และเมตตา กฤตวิทย์, 2526: 9)

ภาษาแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ วจนภาษา (Verbal Language) คือ ภาษาที่แสดงออกในรูปของถ้อยคำ คำพูด ตัวอักษร ได้แก่ ภาษาพูดและภาษาเขียน และอวจนภาษา (Nonverbal Language) หมายถึง การสื่อสารโดยใช้รหัสหรือสัญลักษณ์อย่างอื่นที่ไม่ใช่ภาษาพูดหรือภาษาเขียนในการสื่อความหมาย เช่น การแสดงกิริยาท่าทาง การเคลื่อนไหวร่างกาย การแสดงออกทางสีหน้า สายตา การแต่งกาย น้ำเสียง รวมถึง เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีอวจนภาษาอีกประเภทหนึ่งที่มีบทบาท หน้าที่สำคัญในกระบวนการสื่อสาร นั่นก็คือ รูปร่าง (Physical Appearance)

รูปร่าง เป็นวัตถุพื้นฐานที่รองรับการดำรงอยู่ของมนุษย์ ในแง่หนึ่ง รูปร่าง เป็นแหล่งที่มาของแรงขับเคลื่อนทางชีวภาพ คือ รูปร่างส่งเสียงเรียกร้องจากหลับใหลแห่งความปรารถนาภายใน เพื่อให้ได้รับการตอบสนอง แต่ขณะเดียวกัน รูปร่าง ก็ยังมีมิติของอุดมการณ์ทางสังคมที่เข้ามากำกับพฤติกรรมของมัน โดยเจ้าตัวอาจไม่ตระหนักรู้ นอกจากนี้ในแง่ของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม รูปร่าง ยังมีฐานะเป็น “ทุน” ชนิดหนึ่งซึ่งเปลี่ยนให้เป็นทุนประเภทอื่นอีกชั้นหนึ่ง เช่น ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม หรือทุนทางสังคม (เสนาะ เจริญพร, 2548: 188)

นักวิชาการอย่าง คริส ชิลลิง (Chris Shilling) เสนอแนวคิดว่าผู้คนจำนวนมากมองรูปร่างของตนในฐานะโครงการอย่างหนึ่งที่ต้องกระทำให้สำเร็จลุล่วง เพราะมันเป็นสิ่งที่จะนำมาซึ่งตัวตนของผู้ครอบครอง (Shilling, 1997: 69 อ้างถึงใน เสนาะ เจริญพร, 2548: 202) โครงการต่าง ๆ ที่กระทำต่อรูปร่าง ได้แก่ การปรับเปลี่ยน (เช่น การเสริมจมูก การเสริมหน้าอก การดึงหน้า ฯลฯ) การดูแลรักษา (เช่น การออกกำลังกาย การควบคุมอาหาร การใช้ครีมกันแดด ฯลฯ) หรือการ

ตกแต่งผิวกาย (เช่น การแต่งหน้า ทำผม การสัก การเจาะตามอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย รวมถึง การตกแต่งลวดลายบนผิวกายที่เรียกว่า body paint ฯลฯ) สิ่งเหล่านี้สามารถพบเห็นได้ทั่วไปทั้ง โลกของความเป็นจริงและในโลกของจินตนาการ เพราะนอกจากจะสื่อถึงอัตลักษณ์ของผู้ ครอบครองแล้ว ยังมีส่วนผลักดันให้เจ้าของมีอำนาจต่อรองในปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเพิ่มขึ้นอีกด้วย

ปีแยร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu: 1984 อ้างถึงใน ปริตตา,2541: 34) จำแนก “ทุน” (capital) ออกเป็น 4 ประเภทด้วยกัน นั่นคือ ทุนทางเศรษฐกิจ (เงิน สินค้า และบริการ) ทุนทาง วัฒนธรรม (การศึกษา การใช้ไวยากรณ์ รสนิยมทางศิลปะ มารยาท) ทุนทางสังคม (เพื่อนฝูงหรือ เครือข่ายสังคม) และทุนทางกายภาพ (รูปร่าง) ทุนดังกล่าวสามารถปรับเปลี่ยนไปมาได้ ตัวอย่างของ นักกีฬาต่าง ๆ เช่น นักฟุตบอล หรือนักบาสเกตบอล ต่างก็พยายามฝึกฝนร่างกายให้ แข็งแกร่งและมีความชำนาญเพื่อเพิ่มค่าตอบแทนให้กับตนเอง ซึ่งก็คือ การเปลี่ยนทุนทาง กายภาพเป็นทุนทางเศรษฐกิจ หรือการทำศัลยกรรมของผู้หญิงก็คือการเปลี่ยนทุนทางเศรษฐกิจ มาเป็นทุนทางกายภาพ

บูร์ดิเยอ มองเห็นว่ารูปร่างเป็นทุนสำคัญอีกชนิดหนึ่งที่ชนชั้นสูงและชั้นกลางในสังคม สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการรักษาผลประโยชน์ทางชนชั้นของตนเองได้อย่างมีรสนิยม ส่วน เอลเลียตมองในเชิงประวัติศาสตร์ และเสนอข้อคิดว่า กระบวนการสร้างอารยธรรมของยุโรปคือการ ปร่าบให้รูปร่างเชื่องลง จากการเป็นร่างป่าเถื่อนที่เต็มไปด้วยพลังกำลั่งรุนแรง กลายเป็นร่าง อารยะสุภาพ เก็บงำความรู้สึกไว้ภายใน และมีกรรมวิธีควบคุมรูปร่างอย่างประณีตและ ประติดประคอง โดยรวมแล้วนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยากล่าวถึงการสร้างวาทกรรมทาง สังคมของรูปร่าง โดยแสดงให้เห็นด้วยแนวการมองต่าง ๆ กันว่า รูปร่าง ถูกสร้างและหล่อหลอม ด้วยเงื่อนไขทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม ในแต่ละช่วงเวลาของประวัติศาสตร์มนุษย์ (ปริตตา,2541: 5)

การพยายามสร้างหรือค้นหาเทคโนโลยีเพื่อควบคุมและจัดการกับรูปร่างนั้นมีใช้เรื่องใหม่ ตัวอย่างที่เห็นชัดเจน เช่น การมัดเท้าของหญิงชาวจีน การสวมใส่เครื่องรัดทรงในหมู่หญิง ชาวตะวันตก การสัก การเจาะ การวาดลวดลายบนผิวกาย รวมทั้งการสร้างรอยแผลเป็น เป็นต้น รูดอฟสกี (Rudofsky,1971 อ้างถึงใน สายพิณ ศุภุทธิมงคล และคณะ,2541: 17) พบว่าการมอง ร่างกายในฐานะ “วัตถุดิบ” ของ “ผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์” นั้นสามารถสืบย้อนไปได้ตั้งแต่ยุค ก่อนประวัติศาสตร์ การดัดแปลงร่างกายเป็นการเปลี่ยนและแปลงเพื่อกลายเป็นร่างกายที่สังคม ยอมรับ ทำให้ความหมายของร่างกายไม่ใช่สิ่งที่สร้างมาสำเร็จเรียบร้อยแล้ว แต่อยู่ในภาวะของ การที่กำลังเปลี่ยนไปเป็นสิ่งอื่นไม่มีวันจบสิ้น คนมองร่างกายเป็นเสมือนโครงการที่จะต้องมีการ พัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ หรือที่เรียกว่า “the body project” เพื่อให้ร่างกายบรรลุ

เป้าหมายที่พึงปรารถนา และเป็นการสื่อถึงความเป็นตัวตน หรืออัตลักษณ์ (identity) ของปัจเจกชนที่เป็นเจ้าของร่างกายแต่ละร่าง

ตัวอย่างหนึ่งที่ดีของการปฏิบัติต่อร่างกายในฐานะโครงการ คือ การเพาะกาย เพราะคุณภาพและขนาดของกล้ามเนื้อที่เกิดขึ้นนั้น ทำทลายความคิดเดิมเกี่ยวกับร่างกายตามธรรมชาติของหญิงและชาย ในยุคที่เครื่องจักรเข้ามาแทนที่แรงงานชาย และบทบาทของผู้หญิงที่มีได้ถูกจำกัดให้อยู่แต่ในบ้านอีกต่อไป มัดกล้ามเนื้อที่ใหญ่ “เกินธรรมชาติ” ก็เป็นอีกหนทางหนึ่งให้ผู้เป็นเจ้าของสามารถส่งสารเกี่ยวกับความเป็นตัวตนของเขาและเธอแก่ผู้อื่นได้อย่างชัดเจน

การสัก (TATTOO) เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่มนุษย์หันมาใช้ร่างกายของตัวเองเป็นวัตถุประดับตกแต่งผิวกาย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทั้งในด้านของปัจเจกชนและสังคม การสัก เป็นภาพที่เกิดขึ้นจากส่วนผสมระหว่างความเจ็บปวด และความต้องการที่จะแสดงให้เห็นถึงจิตวิญญาณที่มีอยู่ในตัวเขาให้ปรากฏออกมาเป็นภาพลักษณ์ เป็นรูปรอยของบันทึกชีวิตซึ่งตราประทับอยู่บนเรือนร่างให้ปรากฏออกมาเป็นสัญลักษณ์ที่แฝงไว้ซึ่งความหมายเพื่อสื่อสารกับตนเองและผู้อื่นที่ได้พบเห็น เป้าหมายของการสักจึงเป็นการสื่อสารความหมายจากร่างกายที่เป็นก้อนเนื้อหนังมังสาไปสู่จิต ด้วยจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล แต่ละสังคม แต่ละยุคสมัย บ้างก็ทำเพื่อพิธีกรรมทางศาสนาหรือขนบประเพณี เพื่อความนิยมของสังคม เพื่อแบ่งแยกชนชั้นทางสังคม และบ้างก็ทำเพื่อความเชื่อในสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้เกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ เพื่อความสวยงามเชิงสุนทรียภาพ เพื่อสร้างอำนาจและความยำเกรงให้แก่ตนเอง หรือแม้แต่การสักเพื่อลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ หรือการแบ่งแยกตัวเองจากกลุ่มสังคม

ในต้นทศวรรษ 1920 เอ็ดวิน สมิธ (Edwin Smith) และแอนดรู เดล (Andrew Dale) พยายามหาเหตุผลอธิบายการที่ผู้หญิงพื้นเมืองในบางส่วนของโรดีเซียใช้มีดแหลมคมกรีดต้นขาบริเวณร่มผ้าของตนเองซ้ำแล้วซ้ำเล่าในระหว่างมีเพศสัมพันธ์กับสามี บาดแผลเหล่านี้กระทำไปด้วยเหตุผลอะไร ได้จากนั้นลงมาอีก หนุ่มสาวเผ่าบาซุโต (Ba-suto) ในแอฟริกาได้ นำเอาเส้นผมแห้ง เลือดประจำเดือน หรือน้ำอสุจิของคูรัก ผังลงในบาดแผลที่กรีดขึ้นเพื่อการนี้โดยตรง แผลเป็นอันเนื่องมาจากการอักเสบของบาดแผลเหล่านี้ถือกันว่างดงามยิ่ง (อ้างถึงใน พรชัย ตระกูลวรานนท์, 2541: 161) บนพื้นผิวร่างกายที่มนุษย์สัมผัสผ่านลูบไล้อยู่ทุกวัน ไม่มีนัยอะไรเกินไปกว่าความจำเป็นจะต้องรักษาความสะอาดและตกแต่งให้แลดูงามในแต่ละวัน ทว่าในความเป็นจริงที่เกิดขึ้นแล้ว เราไม่อาจผ่านเลยปรากฏการณ์หลายอย่างที่อุบัติเกี่ยวเนื่องกับแผ่นหนังหุ้มเรือนร่างผืนนี้อย่างผิวเผินได้เลย

นอกจากนั้นตัวอย่างการศึกษาของซูซี ออร์บาด และเคท เชอรันิน (Susie Aubach and Kate Chernin) เป็นอีกสองตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นความยากลำบากของการจัดการร่างกายด้วยการจำกัดอาหาร อีกปัญหาหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้สึกเรื่องรูปร่างคือ ผลกระทบที่ตกแก่เด็ก ๆ

การวิจัยพบว่า อายุของคนที่เริ่มกังวลเรื่องรูปร่างของร่างกายและน้ำหนักตัวนั้นลดน้อยลงเรื่อย ๆ มีเด็ก (ทั้งหญิงและชาย) วัยเก้าขวบจำนวนไม่น้อยที่เริ่มไม่มีความสุขกับรูปร่างของตนเอง (อ้างถึง ใน สายพิณ ศุภุทธิมงคล และคณะ, 2541: 19)

เรื่องราวทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น คงจะทำให้เรามองเห็นได้ว่า รูปร่าง กลายเป็นประเด็นทางสังคมที่มีความสำคัญและได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก รูปร่างมิได้เป็นเพียงวัตถุทางชีวภาพ แต่ยังเป็นพื้นที่ที่สังคมฉายคติความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวังต่างๆ นานาลงไป งานวิจัยชิ้นนี้จึงสนใจการตั้งคำถามว่า รูปร่างถูกสร้างขึ้นมาด้วยระบบความหมายอะไร รูปร่างสื่อสารอะไรออกไปบ้าง นำไปสู่การสำรวจการสร้างความหมายของรูปร่างด้วยกลวิธีต่าง ๆ ที่ปรากฏและเกิดขึ้นในสังคมไทยตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะทำให้เรามองเห็นความเคลื่อนไหวของบทบาทหน้าที่ของรูปร่าง ที่บทบาทหน้าที่ของมันมิได้หยุดนิ่งแต่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ในแต่ละช่วงเวลาของประวัติศาสตร์มนุษย์ กลวิธีหนึ่งที่จะช่วยสำรวจและศึกษาบทบาทหน้าที่ของรูปร่างในกระบวนการสื่อสารตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันได้นั้นคือการศึกษาจากบันทึก หรือ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ และบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจที่เป็นแหล่งหนึ่งที่บันทึก สะสม ความ เป็นมา เป็นไปของทัศนคติ ความคิดความเชื่อ สังคม วัฒนธรรม และความคาดหวังที่ผู้คนในสังคมมีต่อ รูปร่าง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้นั้นก็คือการศึกษาจาก วรรณคดีไทย

วรรณคดีไทยเป็นศิลปะสาขาหนึ่งที่มีลักษณะซึ่งสอดคล้องกับชีวิตคนไทย และถ้าจะถือว่า วรรณคดีเป็นสิ่งที่บันทึกชีวิตมนุษย์เอาไว้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ ศาสตราจารย์กุลหาบ-มัลลิกะมาส (2521: 36) กล่าวไว้ว่าวรรณคดีไทยก็เป็นบันทึกชีวิตของคนไทยตั้งแต่ที่เริ่มมีวรรณคดี จารึกไว้เป็นหลักฐาน ตั้งแต่ศิลาจารึกสุโขทัยเป็นต้นมาที่ได้บันทึกชีวิตมนุษย์ไว้เป็นเวลา 700 ปี มาแล้ว ที่เรียกว่าวิถีชีวิตหรือลักษณะชีวิตของคนไทยนั้น หมายถึง วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ และศรัทธา สิ่งเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลในการสร้างสรรค์วรรณคดีทั้งสิ้น นอกจากนี้เสนาะ-เจริญพร (2548: 290) ได้กล่าวไว้อีกว่า วรรณคดีเป็นสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรมที่อัดแน่นไปด้วยตรรกะเชิงสัญลักษณ์ และสัมพันธ์กับวาทกรรมโดยรวมของยุคสมัย วรรณคดีคือพื้นที่แห่งการ ถักทอคติความเชื่อ การให้ความหมายและคุณค่า รวมถึงความคาดหวังที่ผู้คนมีต่อสิ่งต่างๆ ในสังคม ทำให้เห็นภาพของสังคมทั้งกว้างขึ้นและลึกขึ้น

แต่กระนั้นก็ตาม การสวมมุมมองทางสังคมของวรรณคดีในที่นี่เชื่อว่าจะถือเอาสิ่งที่ปรากฏในวรรณคดีเป็นภาพสะท้อนความจริงทางสังคมอย่างตรงไปตรงมาเสมือนหนึ่งพยานหลักฐานก็หาไม่ หากแต่ถือเป็น “ภาพเสนอ” หรือ “ภาพตัวแทน” (representation) คือ พิจารณาว่าภาพของตัวละครแต่ละคนที่โลดแล่นไปมาในหน้ากระดาษของวรรณคดีนั้น แท้จริงแล้วต่างก็เป็นภาพที่ถูกประกอบสร้างด้วยการหยิบเลือกเอาคุณลักษณะต่าง ๆ ทางสังคมมาประสมกันเข้า เพื่อนำเสนอ

ความหมายและคุณค่าบางอย่างของตัวละครสู่การรับรู้ของสาธารณชน การพินิจพิเคราะห์ภาพ
เสนอทางจินตนาการเหล่านี้จึงเป็นหนทางที่ช่วยพาเราเข้าไปสัมผัสทัศนคติ ความคิดความเชื่อ
และความคาดหวังที่ผู้คนในสังคมมีต่อบุคคลในระดับลึกได้

อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากการแสดงออกถึงคติความเชื่อทางสังคม วัฒนธรรมที่ดำรงอยู่
วรรณคดียังสามารถสร้างความคาดหวัง ตั้งข้อสงสัย หรือย้อนแย้งประเด็นที่มีผู้ตั้งไว้ก่อนแล้วได้อีก
ด้วย (เสนาะ เจริญพร, 2548: 22) วรรณคดีอันเป็นผลผลิตทางจินตนาการจึงมีศักยภาพที่จะ
เปลี่ยนแปลงสังคมอยู่บ้าง ดังมีผู้กล่าวว่า “นอกจากงานด้านจินตนาการจะส่องให้เราเห็นโลกของ
ความเป็นจริงแล้ว ในทางกลับกัน มันยังอาจจะชี้นำความจริงได้ด้วย เพราะว่ามันสามารถเปิดช่อง
ให้กับเค้าร่างของการเปลี่ยนแปลงสังคม เปลี่ยนแปลงมนุษย์ เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ถึงแม้จะเป็น
แค่เค้าร่างที่แผ่ออกมา แต่มันก็สำคัญ” (นพพร ประชากุล, 2542: 5)

ผู้วิจัยสนใจศึกษาปรากฏการณ์การสร้างความหมาย การรับรู้ และการตีความ รูปร่างใน
สังคมไทยตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยการศึกษานวนวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทย
ร่วมสมัย ว่ามีปรากฏการณ์การสร้างความหมาย รวมถึงการรับรู้ และการตีความของ รูปร่าง อะไร
ที่เกิดขึ้นบ้าง อะไรคือสิ่งที่มีบทบาท มีอิทธิพลต่อการกำหนดบทบาท หน้าที่ ความหมายของ
รูปร่าง ในแต่ละช่วงเวลา ความหมายและบทบาทหน้าที่ของ รูปร่าง ที่เกิดขึ้นมันไม่ได้มีบทบาท
หน้าที่ และความหมายที่เป็นสากล หยุดนิ่ง หรือคงที่อยู่ตามกาลเวลา แต่ความหมาย บทบาท
หน้าที่ของมันมีลักษณะที่เป็นพลวัต มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา มันเกิดขึ้นจากเหตุผลใด
อะไรคือตัวแปรหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อปรากฏการณ์ความหมายของรูปร่างที่เกิดขึ้น พวกเราเอง
ในฐานะคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการสืบทอดความหมายบางอย่างของ รูปร่าง มาจากอดีต เราต่างมอง
ความหมายบางอย่างเหล่านั้นที่สืบทอดกันมาว่ามันเป็นความจริงแท้ ๆ ของสังคม เราให้
ความหมายกับ รูปร่าง ตามกฎเกณฑ์ของคนรุ่นก่อนโดยปราศจากข้อสงสัยว่าทำไมต้องเป็นเช่นนั้น
การศึกษาปรากฏการณ์การสร้างความหมาย การรับรู้ และการตีความ รูปร่าง จะช่วยทำให้เรา
มองเห็นภาพของการสืบทอดความหมายของ รูปร่าง จากอดีตสู่ปัจจุบันได้ชัดเจนและเข้าใจ
มากขึ้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและลักษณะของ “รูปกาย” ในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณคดีไทย และวรรณกรรมไทยร่วมสมัย
2. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของความหมายของ “รูปกาย” ในสังคมไทย

ปัญหาคำถามวิจัย

1. รูปแบบและลักษณะของ “รูปกาย” ในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณคดีไทย และวรรณกรรมไทยร่วมสมัย เป็นอย่างไร
2. วิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของความหมายของ “รูปกาย” ในสังคมไทยมีวิวัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาบทบาทหน้าที่ของ “รูปกาย” การสร้างความหมาย การรับรู้ และการตีความของ “รูปกาย” ในฐานะที่เป็นการสื่อสารเชิงอวัจนภาษาประเภทหนึ่งในสังคมไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีขอบเขตการศึกษาวินิจฉัยการสื่อความของ “รูปกาย” จากวรรณคดีไทย และวรรณกรรมไทยร่วมสมัย โดยมีหลักเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้

1. ศึกษาจากวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยร่วมสมัยที่ปรากฏรายชื่อใน “งานวิจัยหนังสือดี 100 ชื่อเรื่องที่คนไทยควรอ่าน” ผลงานการวิจัยของ วิทยากร เขียงกุล และคณะ (2542) ที่ดำเนินการคัดเลือกหนังสือดีที่คนไทยน่าจะได้อ่านจำนวน 100 เล่ม ที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ในระหว่างปี พ.ศ.2408 – พ.ศ.2519 โดยเลือกศึกษาเฉพาะหนังสือประเภท บันเทิงคดี (Fiction) เท่านั้น ภายใต้แนวคิดที่ว่า วรรณคดีและวรรณกรรม คือ “ภาพเสนอ” หรือ “ภาพตัวแทน” (representation) เป็นภาพที่ถูกประกอบสร้างด้วยการหยิบเลือกเอาคุณลักษณะต่าง ๆ ทางสังคมมาประสมกันเข้า ไม่ว่าจะ เป็น ทศนคติ ความคิดความเชื่อ และความคาดหวังที่ผู้คนสังคม เพื่อนำเสนอความหมายและคุณค่าบางอย่างของตัวละครสู่การรับรู้ของสาธารณะ

2. วรรณกรรมไทยที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ที่มีการประกาศยกย่องวรรณกรรมดีเด่นที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2522 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2548) ภายใต้แนวคิดเดียวกันว่า วรรณกรรม คือ “ภาพเสนอ” หรือ “ภาพตัวแทน” (representation) ที่ประกอบด้วยคุณลักษณะต่าง ๆ ของสังคมมาประสมกัน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

รูปร่าง (Physical Appearance)

หมายถึง อวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น เครื่องหน้า แขน ขา ผิวกาย ผม หนวดเครา ฯลฯ การประดับตกแต่งผิวกาย เช่น การแต่งใบหน้าด้วยเครื่องสำอาง การตัดแต่ง การสัก การเจาะ ตามอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย รวมถึงการแต่งแต้มสีสรร ลวดลายต่างๆ ลงบนผิวกาย ที่เรียกว่า body paint รวมถึงเรื่องของกลิ่น ความหอมความเหม็นของร่างกาย ซึ่งเป็นอวัยวะเหล่านี้ล้วนแต่มีผลต่อประสาทตาผู้รับสาร กระตุ้นความรู้สึกต่างๆ นานา ต่อผู้ที่เราพบเห็นหรือสัมผัสสื่อสารด้วย ทั้งในด้านดีและด้านตรงข้าม แต่ “รูปร่าง” ในงานวิจัยชิ้นนี้จะไม่รวมถึงเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับต่างๆ รวมถึงเครื่องประดับที่บ่งบอกถึงฐานะ และยศฐาบรรดาศักดิ์ทั้งหลาย เข้าไว้ในการศึกษาครั้งนี้

สังคมไทย

หมายถึง สังคมไทยในมิติเวลาดั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันตามที่ปรากฏอยู่ในงานวิจัย “หนังสือดี 100 ชื่อเรื่องที่คุณคนไทยควรอ่าน” ของวิทยากร เชียงกูล และคณะ ที่คัดเลือกวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยที่ประพันธ์ขึ้นในระหว่างปี พ.ศ.2408 – พ.ศ.2519 และวรรณกรรมไทยที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ที่มีการประกาศยกย่องวรรณกรรมดีเด่นตั้งแต่ ปี พ.ศ.2522 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2548)

การสื่อความหมาย

หมายถึง การรับรู้ การให้คุณค่า และบทบาทหน้าที่ในการสื่อสารของ “รูปร่าง” ในการสื่อสารหลายระดับ ตั้งแต่การสื่อสารภายในตนเอง (Intrapersonal) การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal) จนถึงการสื่อสารในระดับอื่น ๆ ที่ใหญ่ขึ้นเช่น การสื่อสารระหว่างกลุ่ม (Intergroup) การสื่อสารต่างวัฒนธรรม (Intercultural) เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นการสร้างองค์ความรู้ในเรื่องการสื่อสารเชิงอวัจนภาษาด้วย “รูปร่าง” ในบริบทของสังคมไทย ซึ่ง “รูปร่าง” ไม่ใช่มีความหมายแค่เพียงวัตถุทางชีวภาพเท่านั้น แต่ยังมีนัยยะต่างๆ แฝงอยู่มากมายใน “รูปร่าง” ซึ่งเป็นงานศึกษาที่ยังมีไม่มากนักในประเทศไทย

2. เป็นการทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน เรียนรู้ซึ่งกันและกันให้มากขึ้นระหว่าง สังคม กับ คนที่อยู่ในสังคม ระหว่างคนที่ปราถนาจะใช้ “รูปร่าง” เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของตนเอง บางอย่าง กับคนอื่นที่เป็นผู้มองรวมถึงเป็นผู้วิพากษ์วิจารณ์ ประเมินค่า รวมถึงบางครั้งก็เข้าไปตัดสินพฤติกรรมการใช้ “รูปร่าง” ของบุคคลอื่น

3. เพื่อให้เจ้าของร่างกายรู้จักเลือกใช้ประโยชน์จาก “รูปร่าง” ที่ตัวเองมีอยู่ รู้จักเลือกที่จะนำ “คุณค่า” ที่แฝงอยู่ใน “รูปร่าง” นั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการสื่อสารเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งใจ รวมถึงรู้จักพัฒนา “รูปร่าง” ของตนเองให้เป็น “รูปร่าง” ที่มี “คุณค่า” เหมาะสมกับชีวิตและจิตใจของตัวเองและคนรอบข้าง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องดีงามตามหลักศีลธรรม

4. เพื่อให้คนทั่วไป ตระหนักรู้ เท่าทันอำนาจของ “รูปร่าง” ซึ่งมันถูกบรรจุความหมาย และคุณค่า ลงไปมากมายหลายอย่าง จะได้ไม่ตกเป็นเครื่องมือของ “ทุนนิยม” ทั้งหลายที่เข้ามาสร้าง “รูปร่าง” ในอุดมคติ และมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในกระบวนการดัดแปลง ตกแต่งร่างกายของคนในสังคมปัจจุบัน เพื่อให้เจ้าของ ดัดแปลง ตกแต่ง “รูปร่าง” ของตัวเองอย่างมีสติ ไม่ตกเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์จาก “รูปร่าง” ในอุดมคติที่ต้องมีการพัฒนาอยู่อย่างไม่รู้จักจบจักสิ้นของวิวัฒนาการ “ทุนนิยม”

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการการสื่อความหมาย “รูปร่าง” ในสังคมไทย เป็นงานศึกษาเพื่อสำรวจศึกษาวิวัฒนาการการสร้างความหมาย การรับรู้ การให้คุณค่า และการตีความของ รูปร่างที่เกิดขึ้นในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มาเป็นหลักเกณฑ์พื้นฐานในการศึกษา สำรวจและวิเคราะห์ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเชิงอวัจนภาษา (Nonverbal Communication)
2. แนวคิดเรื่อง ร่างกาย (Body)
3. แนวคิดเรื่องสัญญาวิทยา
4. แนวคิดเรื่องอำนาจในการสร้างความหมายและภาพตัวแทน (Representation)
5. แนวคิดเรื่อง การประทับตราและรอยมลทิน

แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเชิงอวัจนภาษา (Nonverbal Communication)

นักวิชาการส่วนใหญ่ยอมรับว่า ภาษาคือองค์ประกอบหลักในการสื่อสารของมนุษย์ พร้อมกันนั้นการสื่อสารก็มีความข้องเกี่ยวกับตัวแปรต่าง ๆ มากกว่าเฉพาะตัวภาษา ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาษาที่ใช้ในการสื่อสารแต่ละครั้ง แต่หากจะพิจารณาถึงสัญญาวิทยาที่ใช้ในการสื่อสารหรือภาษา โดยเฉพาะแล้ว จะเห็นได้ว่าอาจจำแนกได้เป็นสองประเภทใหญ่ คือ ถ้อยคำหรือวัจนภาษา (Verbal Language) หรือภาษาศาสตร์ (Linguistic) และไม่ใช่ถ้อยคำหรือ อวัจนภาษา (Nonverbal Language) ส่วนใหญ่ของการสื่อสารทั้งหลายทั้งปวงของมนุษย์เรานั้นจะต้องเป็นการส่งและรับสาร ซึ่งประกอบด้วยสายใยอันซับซ้อนระหว่างวัจนภาษาและอวัจนภาษา

ในชีวิตประจำวัน พฤติกรรมเชิงอวัจนจะเป็นพฤติกรรมที่มีอยู่ในทุกสถานการณ์ทางสังคม เราไม่อาจหลีกเลี่ยงพฤติกรรมประเภทนี้ได้เลย เช่น ผู้ชายบางคนแสดงออกด้วยท่าทีคล้ายผู้หญิง แม้เขาจะปฏิเสธว่าไม่ได้ตั้งใจทำเช่นนั้น หรือแม้ตัวเราเองในบางครั้งไม่ได้มีเจตนาจะแสดงท่าทางให้มีความหมายอย่างหนึ่งอย่างใด แต่คนที่พบเห็นบางคนก็ยังตีความการแสดงออกของเราได้ด้วยเหตุที่พฤติกรรมเชิงอวัจนจะสามารถสร้างความหมายได้ จึงมีผู้กล่าวว่า พฤติกรรมทั้งหมดคือการสื่อสาร เพราะพฤติกรรมเชิงอวัจนนั้นมีการแทรกอยู่ในทุกหนทุกแห่ง ทุกเวลา และทุกสถานการณ์ กิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ล้วนเป็นข้อมูลที่สื่อความหมายได้ ขณะเดียวกันความ

ครอบคลุมของพฤติกรรมเชิงอวัจนะก็มีอยู่รอบด้าน การแสดงออกทางถ้อยคำยังมีขอบเขตจำกัด แต่การแสดงออกที่นอกเหนือจากการใช้ถ้อยคำ เช่น ทางด้านน้ำเสียง ท่าทาง สีหน้า เกือบจะไม่มีขอบเขตจำกัดเลยก็ว่าได้ พร้อม ๆ กับที่ครอบคลุมอย่างกว้างขวาง พฤติกรรมเชิงอวัจนะก็มีความซับซ้อนอย่างมากเช่นกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ ในการแสดงออก อาจเกิดจากความรู้สึกที่แตกต่างกันอย่างมากของผู้แสดงออกนั้น และหากผู้รับสารไม่ไหวทันแล้วย่อมนำไปสู่การแปลความที่ผิดพลาดได้ง่าย

ความสัมพันธ์ระหว่างอวัจนภาษาและวัจนภาษา

เรามักพบอวัจนภาษาประกอบกันไปกับวัจนภาษา ภาษาทั้ง 2 ลักษณะมีความสัมพันธ์กัน และเรามักใช้ประกอบกัน ดังนี้

1. ใช้อวัจนภาษาซ้ำความหมายให้หนักแน่น หมายถึง การใช้อวัจนภาษาที่มีความหมายเหมือนกับวัจนภาษา สื่อความหมายเหมือนกัน แต่ยืนยันให้หนักแน่นยิ่งขึ้น เช่น กล่าวคำว่า “มานี่ซิ” พร้อมกับกวักมือเรียก
2. ใช้อวัจนภาษาแทนคำพูด หมายถึง การใช้อวัจนภาษาเพียงอย่างเดียวอธิบายความหมายเหมือนกับถ้อยคำภาษาได้ เช่น การกวักมือเรียกเฉย ๆ
3. ใช้อวัจนภาษาขยายความ หมายถึง การใช้อวัจนภาษาบอกระดับความบางอย่างเพิ่มเติมจากวัจนภาษา ทำให้เข้าใจสารและความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารได้ดีขึ้น เช่น อธิบายทิศทางของสิ่งของว่า “อยู่ในห้อง” พร้อมกับชี้มือไปที่ห้องด้านหลังไม่ใช่ห้องอื่นๆ ลักษณะการชี้บอกได้ว่าบุคคลผู้สื่อสารสัมพันธ์กันอย่างไรด้วย
4. ใช้อวัจนภาษาเน้นความ หมายถึง การใช้อวัจนภาษาย้ำบางจุดที่ต้องการย้ำประกอบกับวัจนภาษา เช่น กล่าวทักทายกับเพื่อนว่า “อย่างลืมนะนัดกันเย็นนี้เวลาห้าโมง” ใช้น้ำเสียงเน้นข้อความความพร้อมกับชี้มือไปที่นาฬิกา
5. ใช้อวัจนภาษาขัดแย้งกัน หมายถึง การใช้อวัจนภาษาที่ให้ความหมายตรงกันข้ามกับสารในวัจนภาษา และโดยมากผู้รับสารจะเชื่อถือสารจากอวัจนภาษามากกว่า เช่น กล่าวทักทายเพื่อนฝูงด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ แต่กลับมีสีหน้าบูดบึ้ง เป็นต้น
6. ใช้อวัจนภาษาควบคุมปฏิสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสาร หมายถึง การใช้กิริยาท่าทาง สายตา น้ำเสียง สร้างสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสาร เช่น การยิ้มแย้มแจ่มใสขณะพูดจา การยกมือห้ามเพื่อนพูดขัด เป็นต้น

อวัจนภาษากับความรู้สึกประทับใจ

เมื่อเราต้องมีโอกาสสัมผัสกับคนอื่น ย่อมมีความรู้สึก หรือ อารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในใจของเรา ควบคู่ไปกับการสัมผัสกันนั้นอยู่ด้วยเสมอ “คนนี้มีเสน่ห์จัง” “ทำไมแต่งตัวแบบนี้ละ” “อยากคุยกับเขาจัง” “ฉันไม่อยากคุยกับคนคนนี้เลย”

คนเรามักมีความรู้สึกต่างๆ นานา ต่อผู้ที่เราพบเห็นหรือสัมผัสด้วยเป็นครั้งแรก ความรู้สึกต่าง ๆ เหล่านี้ ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากอวัจนภาษาที่แสดงออกมาระหว่างการสื่อสารนั้น ซึ่งอาจจะพิจารณาได้ 3 ลักษณะด้วยกัน

1. ลักษณะทางกายภาพ เป็นลักษณะสำคัญที่เป็นตัวกระตุ้นให้ผู้คนประทับใจในครั้งแรกที่พบเห็นซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านดีและด้านตรงข้าม เป็นสิ่งที่บอกให้รู้ถึง อายุ เพศ เชื้อชาติ และลักษณะทั่วไป เช่น รูปร่าง ความสูง น้ำหนัก เป็นต้น โดยดูได้จากลักษณะภายนอก เช่น การแต่งกาย แต่งหน้า ทำผม เครื่องประดับ ซึ่งสามารถบ่งบอกอายุ เพศ เชื้อชาติได้ วิธีการใช้กริยา ท่าทางต่าง ๆ ก็สามารถบ่งบอกทั้งวัย เพศและเชื้อชาติ ระยะห่างระหว่างบุคคล สามารถบ่งบอกเพศ ฐานะได้ และที่สำคัญ การสัมผัสกันย่อมเป็นสิ่งบ่งบอกข้อมูลเรื่องเพศได้เป็นอย่างดีที่สุด

2. ลักษณะทางวัฒนธรรมสังคม อวัจนภาษาสามารถบอกถึงฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา สถานภาพทางสังคม ถิ่นที่อยู่อาศัย เชื้อชาติ วัฒนธรรม ศาสนา การเมือง และทัศนคติทางสังคม โดยสังเกตได้จากลักษณะภายนอก และน้ำเสียงที่พูด เช่น การแต่งกายสามารถบอกระดับสถานภาพทางสังคมระดับต่าง ๆ ได้ชัดเจน เสียงที่พูดสามารถบอกถิ่นที่กำเนิดและการศึกษาได้เป็นอย่างดีว่าผู้พูดมาจากท้องถิ่นใด และมีระดับการศึกษาระดับใด

3. ลักษณะทางจิตวิทยา อวัจนภาษาบอกบุคลิกลักษณะนิสัย และอารมณ์ของผู้เป็นเจ้าของได้ โดยดูจาก การแต่งกาย เครื่องประดับ และทรงผม หรือการแต่งหน้า รวมทั้งน้ำเสียงที่เปล่งออกมา ทำให้ผู้ฟังประเมินได้ว่า ผู้นั้นมีอารมณ์อย่างไร เป็นคนเช่นไร

คนเราใช้ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตอวัจนภาษาในการสร้างความประทับใจต่อคนอื่น โดยที่อวัจนภาษานั้น อาจเกิดขึ้นโดยตั้งใจ หรือไม่ตั้งใจก็ได้ และการรับรู้ซึ่งเกิดขึ้นนั้น อาจจะตรงหรือไม่ตรงกับความเป็นจริงก็ได้ แม้ว่า อวัจนภาษามีความสำคัญในระยะแรกของการสัมผัสกับบุคคลอื่น แต่ความประทับใจครั้งแรก ก็ไม่ใช่สิ่งจริง เพราะเมื่อบุคคลคบหากันมากขึ้น ความรู้สึกที่มีต่อกันครั้งแรกก็อาจแปรเปลี่ยนได้

ในทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล มักเชื่อว่า อวัจนภาษาในตัวบุคคลโดยเฉพาะรูปลักษณ์ภายนอกมีผลต่อความรู้สึกและความประทับใจเมื่อแรกพบ (เมตตา วิวัฒนานุกูล, 2545)

อวัจนภาษาับสารสัมพันธ์ (Relational Messages)

ในการสื่อสารแต่ละประเภท มีสารที่จะสื่อถึงผู้รับสารได้หลายประเด็น ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล อวัจนภาษาให้ข้อมูลด้านสารสัมพันธ์ไว้ 4 ประการด้วยกัน ดังนี้

1. บอกให้รู้ถึงการอยากอยู่ใกล้ หรืออยากอยู่ห่าง ทำที่ที่แสดงออกสื่อให้ผู้อื่นถึงความชอบ ไม่ชอบ ในจิตใจของผู้ส่งสาร โดยดูจากระยะห่างและกิริยาท่าทาง

2. บอกให้รู้ถึงการยอมรับหรือปฏิเสธ อวัจนภาษาสามารถบอกความศรัทธา ความน่าเชื่อถือ หรือความหวาดระแวง หวาดกลัว เช่น ทำที่ที่ลุกลุกงอน การแต่งกายที่ไม่เรียบร้อยย้อมไม่ สามารถสร้างความศรัทธาแก่ผู้พบเห็นได้ คนเสียงดี รูปร่างดี แต่งกายดี มักได้รับความน่าเชื่อถือมากกว่า และผู้ที่ไว้ผมสั้นน่าเชื่อถือมากกว่าผมยาว

3. บอกถึงการมีอำนาจเหนือคนอื่น อาจดูได้จากกิริยาท่าทาง เช่น คนมีอำนาจมักกล้าสบตา และกล้าแสดงออกเต็มที่ ไม่รู้สึกเกร็งหรือกลัวที่จะสื่อสาร ตำแหน่งที่นั่งหรือยืนมักจะเด่นกว่าคนอื่น และผู้อื่นมักไม่กล้าเข้าใกล้ ผู้มีอำนาจมักเป็นผู้กำหนดเวลาในการสื่อสาร ในด้านน้ำเสียง มักใช้เสียงดัง พูดกันเป็นกันเองกับคนที่สถานภาพต่ำกว่าได้มากกว่าผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่ำกว่าจะกล้าพูด

4. บอกให้รู้ถึงความรักความสนิทสนม ดูได้จากวิธีการสัมผัสและการแสดงกิริยาท่าทาง และระยะห่าง ผู้ที่รักใคร่กันมักมีวิธีการสัมผัสที่นุ่มนวล ทะนุถนอม และอยู่ใกล้กันมากกว่าผู้ที่รู้จักกันเพียงผิวเผิน

จะเห็นได้ว่า อวัจนภาษาเป็นตัวกำหนดความรู้สึกต่างๆ ช่างต้นที่บุคคลหนึ่งมีต่อบุคคลหนึ่งได้อย่างชัดเจน

อวัจนภาษาับการควบคุมปฏิสัมพันธ์

สังคมได้กำหนดมาตรฐานหรือกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมการเริ่มความสัมพันธ์ การดำเนินความสัมพันธ์ และการหยุดความสัมพันธ์ อวัจนภาษาเป็นสิ่งที่ช่วยควบคุมความสัมพันธ์เหล่านี้ทั้ง 3 สถานะ ได้แก่

1. การเริ่มความสัมพันธ์ อวัจนภาษาที่ช่วยในการเริ่มความสัมพันธ์ ได้แก่ ความดึงดูดทางด้านกายภาพ การประสานสายตา และระยะห่าง ด้านกายภาพ อวัจนภาษาบอกสถานภาพอาชีพ บุคลิกนิสัย ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยบอกให้ผู้เพิ่งพบเห็นทราบว่าควรสัมพันธ์ด้วยหรือไม่ ในด้านนี้สังคมและวัฒนธรรมก็เป็นตัวหนึ่งที่ช่วยกำหนดลักษณะใดของบุคคลเป็นสิ่งที่น่าดึงดูดใจ

2. การสร้างความสัมพันธ์ ขั้นตอนการพูดคุยกันระหว่างคู่สนทนาขึ้นอยู่กับแต่ละวัฒนธรรม บางวัฒนธรรมให้พูดได้ที่ละคน บางวัฒนธรรมนิยมให้ผู้อาวุโสน้อยกว่าทักทายผู้มีอาวุโสมากกว่า เมื่อการสนทนาเริ่มขึ้น การเจรจานั้นๆ ควรเปลี่ยนผู้พูดไปแต่ละบุคคลต่าง ๆ อาจมี

ทั้งผู้ที่ไม่ยอมหยุดพูด และผู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้สนทนาพูด เราารู้ได้ว่าบุคคลใดยังต้องการพูดต่อ โดยดูจากกิริยาท่าทางที่ต่อเนื่องไม่หยุด ไม่มองหน้า การลากหางเสียง ส่วนผู้ที่ต้องการสร้างความสัมพันธ์ในการสนทนามักทำท่าเตรียมหยุด มองหน้าผู้ฟัง ไม่แสดงกิริยาอาการใด ๆ ทั้งทำยให้โต้ตอบและหยุดเงียบ

3. การหยุดความสัมพันธ์ เราารู้ได้ว่า คู่สนทนานั้นต้องการหยุดสนทนาแล้วโดยดูได้จากการเปลี่ยนกิริยาท่าทางหรือระยะห่าง การถอนหายใจ จุกบู่หรือ เอนหลัง รวมทั้งการปล่อยให้ความเงียบครอบคลุมด้วย

อวัจนภาษาจึงมีส่วนช่วยในการกำหนดการเริ่มความสัมพันธ์ การสานความสัมพันธ์ และการหยุดความสัมพันธ์ ร่างกายของคนเราเป็นสิ่งที่ปรากฏต่ออีกฝ่ายหนึ่งเมื่อเกิดการสื่อสารรูปแบบการเผชิญหน้า (Face-to-Face Communication) ขึ้น กิติมา สุรสนธิ (2530) แบ่งความสวยงามของมนุษย์ที่มีผลต่อการสร้างความประทับใจนั้นออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ความสวยงามภายใน (inner beauty) คือ ความสวยงามที่เกิดตามความนึกคิด เราไม่สามารถสังเกตเห็นหรือจับต้องได้ และอีกประเภทคือ ความสวยงามภายนอก (outer beauty) ซึ่งเป็นเสน่ห์ทางร่างกายที่มีบทบาทในการเป็นสิ่งเร้าที่จะกระตุ้นให้อีกฝ่ายหนึ่งตอบสนอง ซึ่งความสวยงามภายนอกนี้เองที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับ “รูปร่าง” ความต้องการที่จะสร้างความประทับใจให้กับผู้ที่พบเห็น รวมถึงอำนาจบางอย่างที่มักจะเกิดขึ้นกับคนที่มี “รูปร่าง” ที่สวยงาม ทำให้เกิดโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปร่าง ทั้งการตกแต่ง ดัดแปลง ปรับปรุง พัฒนา รูปร่าง เพื่อให้รูปร่างเดิมกลายเป็น “รูปร่างใหม่” เป็นรูปร่างที่มี รูปร่าง ที่งดงาม และแฝงไว้ด้วยความหมายและอำนาจบางอย่างเพื่อให้วัตถุประสงค์บางอย่างของผู้ที่เป็นเจ้าของรูปร่าง

อวัจนภาษาในวัฒนธรรม

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรมเป็นสาขาที่ศึกษากันมาในสายมนุษยวิทยา สังคมวิทยา จิตวิทยา และนิเทศศาสตร์ ในขณะที่นักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาเน้นการศึกษาระบบสื่อสาร โดยพิจารณาจากสังคมและวัฒนธรรมทั้งหมดประกอบ นักจิตวิทยา กลับเน้นที่จะศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสารของสมาชิกแต่ละคนในสังคมมากกว่า ฉะนั้น นักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา มองว่าในแต่ละวัฒนธรรมมีวิธีการสื่อสารโดยรวม ๆ อย่างไม่ต่างจากการศึกษาของนักจิตวิทยา ซึ่งมุ่งศึกษาความแตกต่างระหว่างบุคคลในวัฒนธรรมนั้น ๆ ว่ามีพฤติกรรมในการสื่อสารแตกต่างไปจากวิสัยปกติของคนในสังคมเป็นอย่างไร นอกเหนือจากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรมจากแง่มุมต่างกันในแต่ละสาขาวิชาแล้ว แม้แต่ในสาขาวิชาเดียวกันก็ยังเกิดความขัดแย้งทางทฤษฎีต่อประเด็นที่ว่า บุคคลกับสังคมและรูปกับความคิดส่วนไหนมาก่อน ตัวอย่างเช่น แนวความคิดทางมานุษยวิทยา สังคมของอังกฤษ ซึ่ง

ส่วนใหญ่ได้อิทธิพลจาก แรดคลิฟ-บราวน์ (Radcliffe Brown อ้างถึงใน อวยพร พานิช และคณะ, 2526:28) เชื่อว่าวัฒนธรรมมีลักษณะเหมือนสิ่งที่กำหนดมาให้แล้ว ทำให้มีอิทธิพลต่อการกำหนดสิ่งอื่น ๆ ในสังคมโดยเฉพาะความคิด พฤติกรรม และบุคลิกภาพของสังคม ขณะที่แนวความคิดของมาลินเนาสกี (Malinowski อ้างถึงใน อวยพร พานิช และคณะ, 2526:28) ในสายมานุษยวิทยาเช่นกันเชื่อว่า วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากความต้องการของบุคคล มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาให้เป็นเครื่องมือในการปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะเกิดข้อโต้แย้งในจุดต่าง ๆ แต่ทุกสาขาวิชาและทุกทฤษฎียอมรับกันว่า ภาษาและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ได้ กล่าวคือ ทั้งสองมีอิทธิพลและความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและแนบแน่น ทั้งนี้เนื่องจากวัฒนธรรมนั้นเกิดจากสังคม เกิดจากคนส่วนรวมในสังคมนั้น ๆ สร้างขึ้นมา วัฒนธรรมจึงเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์เป็นตัวควบคุมสังคมมนุษย์ให้อยู่อย่างมีระเบียบ ขณะเดียวกันวัฒนธรรมเป็นเครื่องคุ้มครองสังคมด้วย ฐธ เบานิตติท์(อ้างถึงใน อวยพร พานิช และคณะ, 2526:28) กล่าวว่า “ วัฒนธรรม เกิดจากการผสมผสานกันขึ้นมาของลักษณะธรรมเนียมน ประเพณีต่างๆ ที่มารวมกันอยู่โดยบังเอิญจากทุกทิศทุกทาง โดยการแพร่กระจายและที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น โดยมีพลังสร้างสรรค์ภายในวัฒนธรรมนั้น ๆ เป็นเครื่องจักรปรุงแต่งขึ้นมา เป็นแบบแผนทางความคิดและการปฏิบัติที่แสดงออกอยู่เป็นประจำสม่ำเสมอ พลังสร้างสรรค์ดังกล่าวมีอยู่ในความคิดของบุคคลสามารถนำมาเลือกสรร ปฏิเสธ หรือวางระเบียบลักษณะต่าง ๆ ตามมาตรฐานด้านจิตวิสัยหรือรสนิยมของวัฒนธรรมนั้น ๆ จากการผสมผสานลักษณะต่างๆ ที่มารวมกันอย่างไม่จำกัด โดยมีพลังสร้างสรรค์เป็นตัวปรุงแต่ง จะก่อกำเนิดเป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของแต่ละวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะของวัฒนธรรมนั้น”

เมื่อวัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมมีลักษณะเฉพาะต่างกัน แต่ละวัฒนธรรมจึงมีค่านิยมเฉพาะต่างกัน และค่านิยมที่ต่างกันจึงกำหนดแบบความประพฤติ รสนิยม อุปนิสัย ทักษะคติ ฯลฯ ที่สังคมยกย่องหรือเห็นว่าเป็นสิ่งที่ปรารถนาต่างกันด้วย

ค่านิยม เป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม จนกลายเป็นนิสัยของคนส่วนรวมหรือเป็นบุคลิกภาพในสังคม (National Character) แต่อย่างไรก็ตาม ค่านิยมต่าง ๆ อาจเปลี่ยนแปลงหรือสูญหายได้ หากสภาพแวดล้อมทางสังคมเปลี่ยนไป ทั้งนี้เนื่องจากค่านิยมบางอย่างขึ้นกับลักษณะของสังคมและสภาพแวดล้อมทางสังคม และสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงจนไม่อาจรักษาค่านิยมเดิมเอาไว้ได้ ค่านิยมอย่างใหม่ก็จะเกิดขึ้นมาแทนที่ เป็นผลให้รูปแบบความคิด ทักษะคติ และพฤติกรรมของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย ด้วยเหตุนี้ คนในแต่ละสังคมจึงพยายามรักษาวัฒนธรรมตนไว้ด้วยการส่งเสริมให้แพร่หลายในหมู่ตนเองและหมู่อื่น

เพื่อให้วัฒนธรรมนั้นเป็นมรดกสืบทอดต่อไป ขณะเดียวกันก็ต้องพยายามปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมซึ่งมีการแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา

จากการประมวลแนวคิด หลักทฤษฎีการสื่อสารเชิงอวัจนภาษา พบว่า ความคิดรวบยอดของหลักทฤษฎีการสื่อสารเชิงอวัจนภาษายังไม่อาจสรุปเป็นหลักเกณฑ์ได้ ความยุ่งยากนี้สืบเนื่องมาจากความครอบคลุมและความซับซ้อนของพฤติกรรมเชิงอวัจนะ ทำให้นักวิชาการมีความเห็นไม่ตรงกันว่าการสื่อสารเชิงอวัจนภาษาคืออะไร ปัญหาที่นำไปสู่ความยุ่งยากในการนิยามความหมายของการสื่อสารเชิงอวัจนภาษา พอจะจำแนกออกได้เป็น 4 ประเด็น ดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับเจตน์จำนง (Intent) การสื่อสารทั้งหมดล้วนมีเจตน์จำนงหรือเจตนาหรือไม่ การกระทำหรือการแสดงออกที่เกิดขึ้นโดยไม่เจตนาเราจะถือว่าเป็นการสื่อสารหรือไม่ การแสดงออกที่ผู้พบเห็นหรือผู้รับสารสามารถแปลความ ได้แก่ ผู้ส่งสารหาได้สำเนียงถึงเจตนาของตนในการสื่อสารนั้น หรือพูดได้ว่าบุคคลนั้นไม่ได้ตั้งใจจะส่งสาร แต่ผู้รับสารก็สามารถแปลความได้ เราจะนับว่าการแสดงออกนั้นเป็นการสื่อสารหรือไม่

2. ปัญหาเกี่ยวกับการตระหนักรู้ (Awareness) ผู้สื่อสารทุกคนล้วนตระหนักรู้ว่าตนกำลังสื่อสารอยู่หรือไม่ หรือตนกำลังสื่อสารอย่างไรอยู่เสมอไป หรือในบางกรณีที่บางสถานการณ์ผู้ส่งสารหรือผู้รับสารคนใดคนหนึ่งไม่ได้ตระหนักรู้ถึงการสื่อสารนั้น ๆ เราจะนับว่าพฤติกรรมนั้นเป็นการสื่อสารหรือไม่

3. ปัญหาเกี่ยวกับความหมายร่วม (Shared Meaning) สืบเนื่องจากสองประเด็นแรกที่กล่าวมาแล้ว ในเมื่อผู้รับสารอาจจะไม่ได้เจตนาสื่อสาร หรือไม่สำเนียงกว่าตนกำลังสื่อสารอยู่ ความหมายที่เกิดขึ้นย่อมเกิดขึ้นเฉพาะในด้านการแปลความของผู้รับสาร ซึ่งหาใช่ความหมายร่วมที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารไม่

4. ปัญหาเกี่ยวกับหน่วยแห่งความหมาย (Meaningful Unit) นักวิชาการยังมีความเห็นไม่ตรงกันในแง่ที่จะนำเอาตัวแปรใดบ้างมาวิเคราะห์ สัญลักษณ์ชนิดใดบ้างจึงจะจัดเป็นหน่วยที่มีความหมาย จะรวมสัญลักษณ์ภายนอกที่เกิดจากธรรมชาติด้วยหรือไม่ หรือจะนับเฉพาะสัญลักษณ์มนุษย์สร้างขึ้น เหล่านี้ยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันได้

แนวคิดเกี่ยวกับ ร่างกาย (Body)

ความคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับ “ร่างกาย” (Body) ซึ่งปัจจุบันได้รับความสนใจอย่างมาก ทั้งจากคนทั่วไปและในแวดวงนักวิชาการ ความสนใจร่างกายในหมู่ประชาชนทั่วไปซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่มองเห็นได้ชัดเจนในช่วงไม่นานมานี้ เห็นได้จากการที่หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และโทรทัศน์ ดูเหมือนต่างพร้อมใจกันนำเสนอแง่มุมต่าง ๆ เกี่ยวกับร่างกาย อาทิ เรื่องของการ

ทำศัลยกรรมพลาสติก การรักษาร่างกายให้คงความหนุ่มสาว มีสัดส่วนงดงาม เป็นที่ต้องการต่อใจผู้พบเห็น ในขณะที่เดียวกันธุรกิจลดน้ำหนักและรักษาทรดทรงก็ได้กลายเป็นอุตสาหกรรมซึ่งแต่ละปีทำเงินมหาศาล สิ่งที่น่าสังเกตคือแม้ความสนใจของคนต่อร่างกายของตนเอง หรือร่างกายของผู้อื่นจะไม่ใช่อะไรใหม่ แต่ในปัจจุบัน วัฒนธรรมป๊อป (Pop Culture) ได้ทำให้ร่างกายปรากฏในลักษณะที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน นั่นคือ มันได้กลายเป็นเวทีของการแสดงความเป็นปัจเจกบุคคล คนจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ให้ความสนใจและความสำคัญกับการมีสุขภาพที่ดี สัดส่วนและภาพลักษณ์ของร่างกายมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับอัตลักษณ์ (Identity) ของบุคคล ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu อ้างถึงใน สายพิณ ศุพุททมงคล และคณะ, 2541:18) เคยตั้งข้อสังเกตว่าปรากฏการณ์ข้างต้นเห็นได้ชัดเจนในกลุ่มคนที่เขาเรียกว่าพวกคนชั้นกลาง”ใหม่” แต่ในปัจจุบัน ปรากฏการณ์นี้ได้แพร่ขยายสู่คนกลุ่มต่าง ๆ อย่างทั่วถึง

ในช่วงไม่กี่ปีมานี้ นักวิชาการสาขาต่าง ๆ ได้ตั้งคำถาม สำรวจ กระทั่งคุกคามร่างกายอย่างไม่เคยทำมาก่อน สำหรับนักสังคมศาสตร์ เป็นไปได้ว่าความสนใจร่างกายในปัจจุบันเกิดจากปัจจัยสำคัญคือ ความขัดแย้งในตัวเองอันเกิดจากความก้าวหน้าทางวิชาการและเทคโนโลยี ซึ่งทำให้มนุษย์มีทางเลือกกว่าจะมีร่างกายแบบไหน และสามารถควบคุมร่างกายได้มากอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน (อาทิ การผสมเทียม วิศวกรรม การทำศัลยกรรมพลาสติก ฯลฯ) แต่เราก็มีชีวิตอยู่ในยุคสมัยที่ความรู้ถูกตั้งข้อสงสัยเป็นอย่างมาก ก่อให้เกิดความกังขาว่าแท้ที่จริงร่างกายคืออะไร เราควรควบคุมร่างกายอย่างไร และในปริวิตถลใดบ้างที่เราจะยอมให้วิทยาศาสตร์เข้ามาช่วยสร้าง “ร่างกายใหม่” ให้มนุษย์

ไบรอัน เอส. เทอร์เนอร์ (Brian S. Turner อ้างถึงใน สายพิณ ศุพุททมงคล และคณะ, 2541:18) พยากรณ์ไว้ว่า “ในสังคมอนาคตซึ่งการปลูกและเปลี่ยนถ่ายอวัยวะได้รับการพัฒนามากขึ้นและได้รับความนิยม ประเด็นที่เคยเป็นปัญหาในปรัชญาคลาสสิกบางเรื่อง เช่น อัตลักษณ์ ... จะกลายเป็นปัญหาทางกฎหมายและปัญหาทางการเมืองที่มีความสำคัญยิ่ง

เรื่องราวทั้งหมดที่กล่าวแล้ว ทำให้ร่างกายกลายเป็นประเด็นทางสังคมที่มีความสำคัญและได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก ผู้วิจัยต้องการนำเสนอบางมุมมองเกี่ยวกับร่างกาย โดยเริ่มต้นจากร่างกายธรรมชาติ (Naturalistic Body) ซึ่งนับจากคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ส่งผลต่อการมองความสัมพันธ์ระหว่างร่างกาย อัตลักษณ์ และสังคมไม่น้อย

ร่างกายธรรมชาติ (Naturalistic Body)

มุมมองหรือทัศนคติที่มีผลต่อการรับรู้ความสัมพันธ์ของร่างกาย อัตลักษณ์ และสังคมของคนตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา คือทัศนักร่างกายธรรมชาติ ซึ่งมองว่าความสามารถและข้อจำกัดของร่างกายคือสิ่งที่นิยามปัจเจกชน และเป็นที่มาของรูปแบบความสัมพันธ์ในสังคม การเมือง และ

เศรษฐกิจของคน ทั้งในระดับประเทศ และระหว่างประเทศ ทั้งยังเชื่อว่าความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องความมั่งคั่งทางวัตถุ สิทธิทางกฎหมาย และอำนาจทางการเมือง มิใช่ถูกกำหนดโดยสังคม ซึ่งมีลักษณะไม่แน่นอน สามารถเปลี่ยนแปลงได้ แต่เป็นผลจากปัจจัยทางชีววิทยาซึ่งทำให้ร่างกายมีอำนาจแตกต่างกันไปจนถึงปัจจุบัน ทศนะร่างกายธรรมชาติก็ยังมีผลต่อความคิดเรื่องร่างกายของคนจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกล่าวถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศหญิงและเพศชาย

การศึกษาของโทมัส เลเกอร์ (Thomas Laqueur , 1990 อ้างถึงใน สายพิน ศุภุทรมงคล และคณะ, 2541: 20) พบว่าจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ร่างกายในสายตาของคนทั่วไปเป็นร่างกายที่ไม่มีเพศ (Ungendered , Generic body) แม้ร่างกายผู้ชายจะถูกใช้เป็นบรรทัดฐาน แต่ร่างกายผู้หญิงก็มีทุกอย่างที่ร่างกายผู้ชายมี ผู้คนมีความเชื่อมาเป็นเวลานานับร้อยๆ ปีว่า อวัยวะเพศของผู้หญิงและผู้ชายเหมือนกัน เพียงแต่ในเพศหนึ่งมันอยู่ข้างใน ในขณะที่อีกเพศหนึ่งมีอวัยวะเพศอยู่ข้างนอก กล่าวคือช่องคลอดก็คือองคชาติที่อยู่ในร่างกาย แคมของอวัยวะเพศหญิงคือหนึ่งหุ้มปลายองคชาติ มดลูกคือถุงอัณฑะ และรังไข่ก็คืออัณฑะ ทั้งยังเชื่อกันว่าผู้หญิงก็สามารถผลิตน้ำอสุจิได้เหมือนผู้ชาย

ตัวแบบ “หนึ่งเพศ/หนึ่งร่างกาย” (one sex / one flesh) เป็นแนวความคิดหลักเกี่ยวกับร่างกายตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ตามกรอบความคิดนี้ แม้ผู้หญิงจะถูกมองว่าด้อยกว่าชาย แต่ความด้อยกว่าก็ไม่ได้เกิดจากร่างกาย ร่างกายนั้นมิใช่ไม่สำคัญ แต่สิ่งที่สำคัญกว่าคือ ความสามารถในฐานะผู้รับและให้กำเนิดความหมายต่าง ๆ ทางสังคม เลเกอร์ กล่าวว่า “ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในตัวแบบหนึ่งเพศคือการที่สิ่งที่อยู่ตรงกันข้ามทั้งหลายสามารถถูกบรรจุลงบนร่างกายซึ่งโดยตัวมันเองปราศจากความขัดแย้ง ความเป็นพ่อ/ความเป็นแม่ เพศชาย/เพศหญิง วัฒนธรรม/ธรรมชาติ ความเป็นชาย/ความเป็นหญิง เกียรติ/ความอับยศ ความชอบธรรม/ไร้ความชอบธรรม ร้อน/เย็น ขวา/ซ้าย และคู่ตรงข้ามอื่นอีกจำนวนมาก ทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดจากภายนอก ... ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ความต่างของความเป็นหญิงและความเป็นชาย (gender) จึงมาก่อนความแตกต่างของเครื่องเพศ (sex) “

การเปลี่ยนแปลงทศนะต่อร่างกายอย่างขนานใหญ่เกิดขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ความคิดเรื่องหนึ่งเพศ/หนึ่งร่างกาย ถูกแทนที่โดยความคิดใหม่เกี่ยวกับ “ความแตกต่างของลักษณะทางกายวิภาคและสรีรวิทยา” ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 เพศชายและหญิงถูกจัดแยกประเภทอย่างเด็ดขาดชัดเจน โดยอาศัยความแตกต่างทางชีววิทยาเป็นเกณฑ์ เมื่อถึงตอนปลายศตวรรษ ความคิดเรื่อง “ภาวะความเป็นเพศ” (sexuality) ในฐานะคุณสมบัติสำคัญที่ทำให้อัตลักษณ์ของบุคคลแตกต่างจาก เพศตรงข้าม ได้พัฒนาขึ้น เลเกอร์และนักประวัติศาสตร์เกี่ยวกับร่างกายหลายคน ตั้งข้อสังเกตว่าการเปลี่ยนกระบวนความคิดเกี่ยวกับร่างกายของชายหญิง เป็นผลมาจากความคิดของคนในยุครู้แจ้ง (enlightenment) ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิอันมิอาจล่วง

ละเมิดได้ที่เท่าเทียมกันมาแต่กำเนิด ทำให้เกิดคำถามต่อความคิดเรื่องร่างกายที่ตกทอดมาตั้งแต่ยุคโบราณว่าหากร่างกายของชายและหญิงไม่มีความแตกต่างกัน ทำไมในโลกที่เป็นจริงผู้หญิงจึงถูกครอบงำ และตกอยู่ใต้อำนาจของผู้ชาย คำถามนี้นำมาสู่คำอธิบายสถานะทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างชายหญิงว่าเป็นผลมาจากความแตกต่างทางชีววิทยาของมนุษย์

เมื่อถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งวิทยาศาสตร์พัฒนามากขึ้น ความคิดนี้ก็ยังมีบทบาทมากขึ้นด้วย ร่างกายซึ่งเคยถูกมองว่าเป็นสิ่งแสดงอัตลักษณ์ และความแตกต่าง ยังถูกมองว่าเป็นที่มาของอัตลักษณ์และการแบ่งหน้าที่ในสังคม ทำให้ร่างกายกลายเป็นวัตถุของการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปัจเจกบุคคลและสังคม ในบรรดาร่างกายทางสังคมทั้งหมด ร่างกายของผู้หญิงได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษ ทั้งในฐานะปรากฏการณ์ที่มีเลือดเนื้อและชีวิต หรือเพียงโครงกระดูกที่ปราศจากลมหายใจ ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาร่างกายของผู้หญิงคือ เธอมีร่างกายและจิต (mind) ที่อ่อนแอกว่า และด้วยเหตุนี้จึงไม่ควรทำงานที่จะถูกกระทบด้วยความรุนแรงทั้งทางกายภาพและจิตใจ เมื่อความคิดนี้ถูกนำเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาเรื่องสุขภาพและการเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งเชื่อว่าวิถีชีวิตและตำแหน่งทางสังคมมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความสามารถในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของร่างกาย ทำให้ได้ข้อสรุปต่อไปว่าร่างกายของผู้หญิงถูกสร้างขึ้นมาเพื่อการสืบเผ่าพันธุ์ เลี้ยงดูเด็ก และเพื่อ “สร้างศีลธรรมธรรมชาติผ่านชีวิตครอบครัว”

การสร้างความเป็นชาย/ความเป็นหญิงในประวัติศาสตร์ของประเทศในตะวันตกยังสัมพันธ์กับความคิดต่อร่างกายของศาสนาคริสต์ ซึ่งมองว่าร่างกายมนุษย์ทั้งอ่อนแอและเต็มไปด้วยบาป จำเป็นต้องควบคุมและกำกับอย่างเข้มงวดด้วยจิต ทั้งนี้เนื่องมาจากเนื้อหนัง (flesh) ความต้องการทางเพศ (sexuality) และอารมณ์ของมนุษย์เป็นสิ่งที่ยากจะควบคุม และหากควบคุมไม่ได้ ก็จะเป็นสาเหตุของทุกข์อันใหญ่หลวง ทศนะเช่นนี้ยิ่งปรากฏชัดในประเทศอังกฤษ หลังจากการปฏิรูปศาสนา (Protestant Reformation) ตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 16 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 คริสต์ศาสนิกชนชาวอังกฤษจะต้องปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาอย่างเคร่งครัด ต้องควบคุมและตรวจสอบพฤติกรรมทุกอย่างของตนเอง วินธรอป จอร์แดน (Winthrop Jordan) เสนอว่าในบริบทของความพยายามที่จะค้นหาตัวตนที่แท้จริงของชาวอังกฤษนี้เอง ที่ทำให้พวกเขาใช้มนุษย์ซึ่งอาศัยอยู่นอกเกาะอังกฤษ (คือชาวอัฟริกัน) เป็น “กระจกทางสังคม” (social mirrors) เพื่อค้นหาคุณลักษณะที่ป่าเถื่อนบางอย่างซึ่งพวกเขามี แต่ไม่อาจพูดถึงได้

ชาวอังกฤษในยุคนั้นจัดการความกลัวเนื้อหนังมังสาของพวกเขาด้วยการฉายความกลัวนั้นลงบนร่างกายของผู้อื่น ซึ่งก็คือคนผิวดำ และผู้หญิง ในกรณีหลัง ร่างกายของผู้หญิงซึ่งเชื่อกันว่าอ่อนแอ และไม่มั่นคง ในระบบความคิดแบบนี้จึงมีสถานะของความเย้ายวนซึ่งคุกคามความเป็นตัวตนของคนผิวขาวด้วย ในขณะที่ร่างกายของผู้หญิงผิวขาวยังมีบทบาทในการสร้างเผ่าพันธุ์ (race) ที่แข็งแกร่งให้ครอบครัวและประเทศชาติ ร่างกายของคนผิวดำโดยรวมได้กลายเป็น “ความ

เป็นอื่นที่เป็นอันตราย” (dangerous others) เป็นร่างป่าเถื่อน (uncivilized) มีพลังทางเพศซึ่งไม่อาจควบคุมได้ เป็นร่างกายที่อุดมด้วยภัยที่คุกคามระเบียบทางศีลธรรมอันดีของอารยธรรมตะวันตก

ความคิดเช่นนี้ มีพลังมากขึ้นด้วยการส่งเสริมของลัทธิล่าอาณานิคม และการค้าทาส ฟรานซ์ ฟานอง (Frantz Fanon อ้างถึงใน สายพิณ ศุภุทธิมงคล และคณะ, 2541) มีแนวคิดที่ว่า มายาคติ (myths) เกี่ยวกับสัญชาติทางเพศที่ไม่ต่างจากสัตว์ของชนผิวดำถูกสร้างขึ้นโดยพ่อค้าทาสผิวขาวเพื่อเอาชนะความกลัว ขณะเดียวกันก็เพื่อให้ความชอบธรรมกับการกระทำที่ป่าเถื่อนโหดร้ายที่ประเทศเจ้าอาณานิคมทำกับทาสผิวดำ มายาคติเช่นนี้ยังเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรม ซึ่งบอกว่าการกระทำอันรุนแรงเหล่านี้เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อเอง เช่น ในช่วงทศวรรษ 1560 ซึ่งชาวยุโรปเริ่มการค้าทาสใน อัฟริกา วรรณกรรมจำนวนไม่น้อยที่วาดภาพคนผิวทั้งหญิงและชายว่าเป็นคนป่า (savages) นำเกลียด รุนแรง และหื่นกระหายในกาม วิชาพันธุวิทยา ซึ่งกล่าวถึงลักษณะบางอย่างของคนผิวดำ เช่น กล่าวถึงความสามารถพิเศษของคนป่าเหล่านี้คือสามารถ งอเข้า ได้ รวมทั้งเป็นพวกที่มีแนวโน้มจะหนีเตลิดไป ก็เป็นส่วนหนึ่งของการให้ความชอบธรรมกับการค้าทาส

มายาคติที่ว่าทวีปอัฟริกาและคนผิวดำเป็นสิ่งอันตรายและลึกลับน่าพิศวง ถูกส่งผ่านมาจนถึงยุคคิดตอเรียนตอนปลาย มีธรรมเนียมของผู้ชายผิวขาวที่เป็นคนชั้นสูงและชั้นกลาง คือการเดินทางไปอัฟริกาเพื่อพิสูจน์ “ความเป็นลูกผู้ชาย” (manhood) ชาวอังกฤษยังได้ใช้ทฤษฎี social - Darwinism ในการอธิบายว่าเพราะพวกเขาคือกลุ่มคนที่แข็งแรงที่สุด มีอารยธรรมประกอบกับ “หลักฐานทางวิทยาศาสตร์” จึงมีความชอบธรรมที่จะเข้าไปยึดครองอัฟริกา

ในสหรัฐอเมริกา การจัดการกับความกลัว “ความเป็นอื่นที่อันตราย” คือการทำให้ร่างกายของคนผิวดำเป็นสินค้าที่มีมูลค่ามหาศาล (ตั้งแต่ปี 1820-1860 คนผิวดำกว่าล้านคนถูกจับมาขายเป็นทาส) ในขณะที่ร่างกายของหญิงผิวดำกลายเป็นมดลูกผลิตทาส ความกลัวพลังทางเพศของคนผิวดำนำไปสู่การแขวนคอคนผิวดำที่กระทำความผิดจำนวนไม่น้อย และในหลายครั้ง คนผิวดำเหล่านี้จะถูกต้อนก่อนนำตัวไปแขวนคอ กระทั่งปัจจุบันนี้ดูเหมือนความกลัวคนผิวดำและมายาคติเกี่ยวกับพลังทางเพศที่ควบคุมไม่ได้ของคนผิวดำก็ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก เช่น แม้ราว 50% ของผู้ชายที่กระทำความผิดฐานฆ่าคนตายจะเป็นคนผิวขาว แต่กว่า 90% ของผู้ที่ถูกตัดสินประหารชีวิตกลับเป็นคนผิวดำ

ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ มิใช่ร่างกายของคนผิวดำเท่านั้นที่ถูกใช้เป็นข้ออ้างในการล่าอาณานิคม ในบทความ “Gender and Imperialism: Colonial Policy and the Ideology of Maral Imperialism in Late Nineteenth Century Bengal” มรีนาลีนิ ซิงห์ (Mrinalini Sinha อ้างถึงใน สายพิณ ศุภุทธิมงคล และคณะ, 2541) พบว่า ชาวอังกฤษอธิบายการเข้าไปยึดครองเบงกอลจาก

อุดมการณ์ว่าด้วยความเป็นเพศของยูควิดตอเรียน คนอังกฤษมองว่าผู้ชายชาวเบงกาลีมีลักษณะ กระตือรือร้นคล้ายผู้หญิง และด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงไม่มีคุณสมบัติพอที่จะปกครองตัวเอง อุดมการณ์เกี่ยวกับเพศของยูควิดตอเรียนยังไม่เห็นด้วยกับการมีเพศสัมพันธ์ตั้งแต่อายุน้อย ๆ เพราะเชื่อว่าจะเป็นเครื่องทำลายศีลธรรมอันดีงาม ซึ่งทำให้ความสามารถในการปกครองตัวเอง ของชาวเบงกาลียิ่งน่าสงสัยมากขึ้นไปอีก เพราะพวกเขาแต่งงานตั้งแต่ยังเด็ก นอกจากนี้ร่างกาย ของผู้ชายเบงกาลียัง “เล็กกระฉ้อกระไร” และ “แคระแกร็น” เป็น “ความเป็นอื่น” เมื่อเทียบกับ ร่างกายของชาวอังกฤษ

จากความคิดที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด จะเห็นได้ว่าการจำแนกคนด้วยทัศนะร่างธรรมชาติ และความคิดที่เหยียดเผ่าพันธุ์ (racism) ดูเหมือนจะสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ที่ ผ่านมา ทัศนะร่างธรรมชาติถูกผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าในสังคมใช้อธิบายการครอบงำของตัวเอง ด้วยการบอกว่า “ร่าง” และ “เผ่าพันธุ์” ของผู้อื่นด้อยกว่า รายละเอียดของทัศนะนี้เปลี่ยนแปลงไป ตามบริบททางประวัติศาสตร์ แต่จนถึงปัจจุบัน ทัศนะนี้ก็ยังมีบทบาทอย่างสำคัญต่ออารมณ์โลก และมองผู้อื่นของผู้คนจำนวนมากไม่น้อย

ร่างสร้างโดยสังคม (Socially Constructed Body)

ทัศนะที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นคู่ตรงข้ามของทัศนะร่างธรรมชาติ คือ ทัศนะที่ตั้งอยู่บน สมมุติฐานว่าร่างกายเป็นผู้รับ (a receptor) มากกว่าให้กำเนิด (a generator) ความหมายทาง สังคม หรือสรุปง่าย ๆ ว่าร่างกายเป็นพวงที่เกิดมาจากสังคม และไม่ได้เป็นที่มา หรือต้นกำเนิดของ ความหมายทางสังคม แนวคิดนี้มีชื่อเรียกกรวม ๆ ว่า social-constructionism (การก่อร่างโดย สังคม) นักคิดในกระแสนี้คนแรกที่จะกล่าวถึงคือ แมรี ดักลาส (Mary Douglas อ้างถึงใน สายพิณ สุพุทธมงคล และคณะ, 2541) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษ ที่มีทัศนะว่าร่างกายเป็นตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของระบบสังคมที่มีอาณาบริเวณชัดเจน ในหนังสือ Natural Symbols (สัญลักษณ์ ธรรมชาติ) ซึ่งกล่าวถึงความคิดเรื่องร่างกายโดยตรง ดักลาสเสนอว่า ร่างกายคือภาพปรากฏของ ระบบสังคม และ “ร่างทางสังคมเป็นตัวกำหนดการรับรู้เกี่ยวกับร่างกายในทางกายภาพ” ด้วยเหตุ นี้ การควบคุมร่างกายจึงเป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นการควบคุมทางสังคม และความคิดเกี่ยวกับ ร่างกายก็มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความคิดเกี่ยวกับสังคม และด้วยเหตุนี้ เราจึงเห็นกลุ่ม บางกลุ่มในสังคมมีแนวโน้มที่จะมองและจัดการร่างกายให้สอดคล้องกับตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม ของพวกเขา/เธอ ตัวอย่างเช่น ศิลปินและนักวิชาการ ซึ่งเป็นผู้ที่มองความเป็นไปทางสังคมอย่าง พิถีพิถัน มักมีแนวโน้มจะแสดงความไม่สนใจร่างกาย และ “ละเลยที่จะประดับตกแต่งร่างกาย ตามปริมาณความรับผิดชอบต่อสังคมที่พวกเขาแบกรับไว้”

นักคิดอีกคนซึ่งกล่าวกันว่ามีความรู้และการ และอิทธิพลต่อการศึกษาร่างกายไม่น้อยคือ มิเชล ฟูโก (Michel Foucault อ้างถึงใน สายพิณ ศุภทรมงคล และคณะ, 2541) เขาสนใจร่างกายและสถาบันทางสังคมที่ควบคุมร่างกาย ฟูโกมีสมมุติฐานว่าร่างกายถูกสร้างและมีอยู่ในวาทกรรม (discourse) หมายถึงชุดของหลักการชั้นลึก ซึ่งรวมชุดความหมายเฉพาะ อันเป็นฐานและก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่เราเห็น คิด และพูด ประวัติศาสตร์ร่างกายของฟูโก เป็นความพยายามที่จะศึกษาความสัมพันธ์ของ “ร่างกายและผลของอำนาจที่กระทำต่อร่างกาย” ซึ่งรวมถึงการตรวจสอบว่าสถาบันทางสังคม ใหม่ ๆ ซึ่ง “อาศัยช่องทางที่แยกกายยิ่งขึ้นในการเข้าถึงปัจเจกชน ร่างกาย ท่าทาง และกิจวัตรประจำวันของพวกเขา” นั้นทำงานอย่างไร

ในความคิดของฟูโก ร่างกายมิได้เป็นเพียงศูนย์กลางของวาทกรรม แต่ยังเป็นจุดเชื่อมโยงกิจกรรมประจำวันและอำนาจของสถาบันทางสังคม ฟูโกเสนอว่าเป้าหมายของวาทกรรมได้เปลี่ยนจากร่างกายที่เป็นเนื้อหนังมังสาไปสู่จิต เนื้อหาของวาทกรรมเปลี่ยนจากความตายไปสู่ความสนใจในการสร้างระเบียบวินัยแก่ชีวิต และจากความพยายามควบคุมปัจเจกชนแต่ละคนไปเป็นความพยายามควบคุมประชากรโดยรวม

ในประเด็นแรก การเปลี่ยนเป้าหมายของวาทกรรมจากร่างกายเนื้อหนังมังสาไปสู่ร่างกายที่ถูกกำกับด้วยจิต (mindful body) แสดงให้เห็นว่าภายใต้กฎหมายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช การลงทัณฑ์รุนแรงจะกระทำต่อหน้าสาธารณชน นักโทษจะถูกเผา ทรมาน ตัดแขนขาผ่าร่าง ร่างกายคือเป้าหมายของการลงทัณฑ์ เพราะร่างกายของนักโทษคือเวทีที่กษัตริย์ใช้แสดงอำนาจเด็ดขาดของพระองค์ ในทางตรงกันข้าม ระบบคุกของคริสต์ศตวรรษที่ 19 กลับนำร่างกายของผู้กระทำความผิดไปไว้ในสถาบันซึ่งมีการจัดการอย่างเป็นวิทยาศาสตร์เพื่อเข้าถึงจิตของผู้กระทำความผิด ห้องขังนักโทษถูกจัดเรียงเป็นวงกลม มีหอสังเกตการณ์อยู่ตรงกลาง ทำให้ผู้คุมสามารถมองเห็นนักโทษทุกคนได้อย่างทั่วถึง โดยที่นักโทษไม่มีโอกาสรู้เลยว่าเขาถูกจับตามองอยู่หรือไม่ ฟูโกมีข้อคิดเห็นว่า ในคุณลักษณะนี้ อำนาจในการควบคุมได้ถูกถ่ายโอนจากผู้คุม และรัฐไปยังตัวนักโทษเอง เพราะใครก็ตามที่ตกอยู่ในภาวะของคนที่มองเห็น และรู้ว่าตนเองกำลังถูกมอง เขาจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะควบคุมตนเอง และ “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ” ทั้งในฐานะผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ จะถูกย้ายมาไว้ที่ผู้ต้องขัง และทำให้เขากลายเป็นผู้คุมไปเสียเอง

ในประเด็นสุดท้าย ท่ามกลางการเปลี่ยนสู่ความเป็นสมัยใหม่ ความสนใจของรัฐซึ่งแต่เดิมพยายามควบคุมร่างกายของปัจเจกชนแต่ละคน ได้เปลี่ยนเป็นความพยายามกำหนดและควบคุมประชากรโดยรวม คุณสมัยใหม่ให้ความสนใจร่างกายทางสังคมมากขึ้น ตัวแบบของคุกยังถูกนำไปใช้ในโรงเรียน กองทัพ โรงพยาบาล และสถาบันอื่น ๆ ทำให้การควบคุมร่างกายแพร่ขยายออกไปยังอาณาบริเวณอื่นของสังคม มีการนำความรู้ด้านประชากรศาสตร์มาใช้ในการวางแผนและตัดสินใจ (เช่น โรงเรียนทำให้รัฐบาลสามารถตรวจสอบสุขภาพของเด็ก ๆ โดยรวมได้)

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทางสังคมของวาทกรรม ส่งผลกระทบต่อปัจเจกชนสองประการ ในประการแรก คือการที่รัฐบาลสามารถใช้อำนาจเข้าแทรกแซงปัจเจกชนได้มากกว่าที่เคยเป็นมาในอดีต ขณะที่วาทกรรมเคลื่อนออกจากอาณาบริเวณเดิม ซึ่งมีความจำกัดว่า คือจากร่างกายที่เป็นเนื้อหนัง และการกำหนดเพียงความตายของปัจเจกชน มาสู่อณาบริเวณที่กว้างขวางขึ้น คือจากร่างกายไปสู่จิต จากปัจเจกชนไปสู่ประชากรโดยรวม และจากความตายสู่การควบคุมการมีชีวิตและวิถีชีวิต ทำให้ประชาชนถูกแบ่งแยกและทำให้มีความแตกต่างจากกัน และด้วยเหตุนี้ รัฐจึงสามารถควบคุมประชาชนของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ไบรอัน เทอร์เนอร์ กล่าวไว้ใน Religion and Society (1983) ว่าความเปลี่ยนแปลงนี้ เป็นกระบวนการซึ่งนำไปสู่การจำแนกปัจเจกชน ด้วยการอาศัยความรู้ทางประชากรศาสตร์ และบรรทัดฐานทางสังคม มาสร้างเป็นชุดของมาตรการ อาทิ เครื่องหมาย หมายเลข สัญลัษณ์ และรหัส ในการแจกแจง และแยกแยะปัจเจกชนแต่ละคนออกจากกัน

ผลประการที่สอง คือ การเปลี่ยนแปลงในวิธีการควบคุม การควบคุมเดิมซึ่งใช้วิธีกดบังคับ (repression) ได้เปลี่ยนมาเป็นการควบคุมสิ่งที่จะกระตุ้นความต้องการของปัจเจกชนแทน ฟูโก กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงนี้ยิ่งเห็นได้ชัดเมื่อระบบทุนนิยมพัฒนาขึ้น เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจทำให้คนจากชนบทหลั่งไหลเข้าเมือง รัฐต้องอยู่ในภาวะที่ต้องการ “ร่างกาย” จำนวนมากเหล่านี้ให้ เป็นร่างกายที่มีประโยชน์ และไม่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จของธุรกิจทั้งหลาย ในบริบทเช่นนี้ ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ร่างกายจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องถูกจัดการด้วยสถาบัน (โรงเรียน โรงพยาบาล เป็นต้น) และรูปแบบของการควบคุมจะยิ่งแนบเนียน แยกแยะยิ่งขึ้นเมื่อวัฒนธรรมบริโภคนิยมแพร่ขยายออกไป “เราจะพบวิถีใหม่ของการลงทุนซึ่งมิได้อยู่ในรูปของการกดบังคับอีกต่อไป แต่เป็นการควบคุมด้วยการสร้างแรงกระตุ้น”

แม้ในทฤษฎีของฟูโกจะมีอิทธิพลและมีคุณูปการอย่างมากต่อการศึกษาศาสตร์ “ร่างกาย” แต่การให้ความสำคัญกับวาทกรรมอย่างมากในงานของเขา ก็ทำให้มีผู้วิจารณ์ว่าขณะที่งานของฟูโก (History of Sexuality และ Discipline and Punish) เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ของร่าง แต่ระหว่างที่เขาสืบค้นความเป็นไปของร่างกาย ร่างกายก็กลับค่อย ๆ เลือนหายไป ที่เป็นเช่นนั้น อาจเป็นเพราะทัศนคติเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตของฟูโก เมื่อใดก็ตามที่ร่างกายถูกนำมา จองจำ (เช่น ในคุกสมัยใหม่) สิ่งที่มีอิทธิพลและเป็นเป้าหมายของวาทกรรมคือจิต ทำให้ร่างกายเปลี่ยนไปมีสถานะไม่ต่างจากมวลสารที่ไร้ความรู้สึก ถูกควบคุมได้ด้วยวาทกรรมซึ่งมีจิตควบคุมอีกทอดหนึ่ง

ร่างกายกับทุนทางกายภาพ

ปีแยร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu อ้างถึงใน สายพิณ ศุภุทธมงคล และคณะ, 2541) เป็นนักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ที่ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของร่างกายในสังคมทุนนิยม โดยได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางสังคม ซึ่งให้ความสำคัญแก่ร่างกายในฐานะที่เป็นแหล่งบรรจุคุณค่าทางสัญลักษณ์ แนวความคิดของบูร์ดิเยอเป็นเรื่องของการสร้างทุนทางกายภาพ (ซึ่งหมายถึงการพัฒนาส่วนต่าง ๆ ของร่างกายไปในทางที่ถือกันว่าทำให้เกิดคุณค่าตามที่ยึดถือกันมาในบริบททางสังคมของร่างกายนั้น) และการแปรรูปทุนทางกายภาพ (การเปลี่ยนทุนที่เกิดจากการที่ร่างกายมีส่วนในการสร้างงาน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจต่าง ๆ ไปเป็นทุนรูปแบบอื่น ๆ) ทุนทางกายภาพมักจะถูกเปลี่ยนไปเป็นทุนทางเศรษฐกิจ (เงิน สินค้า และบริการ) ทุนทางวัฒนธรรม (การศึกษา) และทุนทางสังคม (เครือข่ายเส้นสายในสังคม)

บูร์ดิเยอเน้นที่กระบวนการทำให้ร่างกายมีสภาพเป็นสินค้า (commodification) ในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งหมายถึงว่าร่างกายมีนัยสำคัญในการซื้อขายแรงงาน (คนงานแบกหามที่ร่างกายใหญ่โตแข็งแรง มีค่ามากกว่าคนผอมแห้ง) แต่นอกจากนั้น ยังหมายถึงวิธีการที่ร่างกายกลายเป็นรูปแบบหนึ่งของทุนกายภาพ ซึ่งหมายถึงว่าร่างกายเป็นเจ้าของอำนาจ สถานภาพ หรือรูปแบบทางสัญลักษณ์ที่มีความเป็นเลิศ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่จะนำไปสู่การสะสมทรัพย์สินต่าง ๆ

การที่ร่างกายมีฐานะเป็นทุนทางกายภาพก็เป็นเรื่องที่สำคัญและแพร่หลายมากในสังคมปัจจุบัน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด ๆ คือ นักกีฬาต่าง ๆ ของโลก ดาราฟุตบอล นักเทนนิส ก็จะได้เห็นได้ว่าความสามารถบางอย่างของร่างกายสามารถเปลี่ยนเป็นรายได้มหาศาล ในตะวันตกไนท์คลับและดิสโกเธคนิยมจ้างนักเพาะกายไปทำงานเรียกลูกค้า อาชีพบางอย่างเช่น หญิงบริการ ก็ใช้ร่างกายหารายได้ ในกรณีของการแลกเปลี่ยน เจ้าของร่างกายอาจทำกำไรหรือถูกขูดรีดในระดับต่าง ๆ กัน แต่ที่เหมือนกันก็คือมีการใช้ร่างกายเป็นทุนรูปแบบหนึ่ง

จากตัวอย่างพวกนี้ จะเห็นได้ว่าร่างกายมีส่วนร่วมในการสร้าง และสืบต่อความแตกต่างและไม่เท่าเทียมกันในสังคม บูร์ดิเยอเห็นว่าร่างกายมีตราของชนชั้นประทับอยู่บนตัว เนื่องมาจากปัจจัยสามประการ

ประการแรก คือ ตำแหน่งทางสังคม (social location) ซึ่งหมายถึงสิ่งแวดล้อมทางวัตถุต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

ประการที่สอง คือ ที่อยู่ทางสังคม (habitus) ซึ่งหมายถึงศักยภาพ ความสามารถของร่างกาย ที่หล่อหลอมให้คนตอบโต้สถานการณ์ที่แวดล้อมเขา ทั้งที่คุ้นเคยและเป็นของใหม่

ประการที่สาม คือ พัฒนาการของรสนิยม (taste) ซึ่งหมายถึงการเข้าไปเป็นเจ้าของวิถีชีวิตบางแบบที่พิเศษ ตามเงื่อนไขทางวัตถุ

ด้วยเหตุทั้งสามประการนี้ คนจะพัฒนาร่างกายไปในทางที่ได้รับคุณค่าไม่เท่ากัน และทำให้ความไม่เท่าเทียมทางสังคมเป็นเรื่องธรรมชาติ เนื่องจากเป็นเรื่องของร่างกาย เช่น สำเนียงการพูด วิธีการทรงตัว วิธีการเคลื่อนไหวร่างกาย

บุรุษิเยอให้ความสำคัญกับการสร้างรูปลักษณะต่าง ๆ ให้แก่ร่างกาย เนื่องจากคุณค่าทางสัญลักษณ์ของร่างกายแต่ละแบบจะแตกต่างกัน ตัวอย่างที่บุรุษิเยอแสดงให้เห็นคือ “ร่างกายในฐานะเครื่องมือ” ของชนชั้นแรงงานนั้นก็มีใช้ว่าจะไม่มีคุณค่าทางสัญลักษณ์แฝงอยู่เลย อาทิเช่น ร่างกายที่มีกล้ามเนื้อเป็นมัด ๆ ของชายที่ใช้แรงงานทำงานหนักบางแบบ เป็นสิ่งที่มีค่าทางสัญลักษณ์ด้วย หากแต่ชนชั้นที่มีอำนาจจะสามารถผลิตร่างกายที่มีคุณค่าทางสัญลักษณ์สูงสุด คนเหล่านี้มีฐานะร่ำรวยพอที่จะส่งลูกเรียนในสถานศึกษาชั้นดีได้เป็นเวลายาวนาน ทำให้พวกเขาปลอดภัยจากภาระที่ต้องทำงานเลี้ยงชีพ และได้รับการสนับสนุนให้ทำกิจกรรมที่จะนำไปสู่การเพิ่มคุณค่าให้ร่างกาย เช่น การส่งเข้าโรงเรียนอบรมวิธีใช้ชีวิตของผู้ดีที่เรียกว่า finishing school เรียนบัลเลต์ เทนนิส ขี่ม้า รู้จักการพุดจา การวางตัวในการเข้าสังคม เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งทางสังคม ที่อยู่ทางสังคม และรสนิยม ผสมรวมกันทำให้เกิดร่างกายที่มีรูปลักษณะ ลักษณะท่าทาง และศักยภาพบางอย่าง แต่ลักษณะเหล่านี้เป็นของที่ไม่หยุดนิ่ง เพราะร่างกายของแต่ละคนเป็นสิ่งที่ไม่มีวันสร้างเสร็จสมบูรณ์ ในขณะที่ร่างกายเป็นแหล่งอ้างอิงให้แก่สังคม ร่างกายก็ถูกหล่อหลอมด้วยกระบวนการทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจภายในสังคม

ดังนั้น โดยสรุปแล้ว ชนชั้นจึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อการศึกษาที่แต่ละบุคคลจะพัฒนาร่างกายของเขา และต่อคุณค่าทางสัญลักษณ์ที่จะติดอยู่กับร่างกายบางร่าง นี่คือการสร้างทุนทางกายภาพ ซึ่งจะมีผลให้ร่างแต่ละประเภทมีความเหมาะสมสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมที่แตกต่างกัน บุรุษิเยอเสนอว่าร่างกายของคนในชนชั้นแรงงาน เป็นรูปแบบของทุนทางกายภาพที่มีมูลค่าการแลกเปลี่ยนต่ำกว่าร่างกายประเภทที่คนชนชั้นที่กุมอำนาจในสังคมพัฒนาให้แก่ร่างกายของตนเอง ชนชั้นที่กุมอำนาจในสังคมมักจะได้ออกาสดี ๆ ที่จะแปลงทุนทางกายภาพของพวกเขาไปเป็นอย่างอื่น เช่น การเล่นกีฬาของคนชั้นสูงสามารถทำหน้าที่เป็น “ตลาดเนื้อคู่” ซึ่งจะเป็นการรักษาทรัพยากรทางเศรษฐกิจให้อยู่ภายในกลุ่มเดียวกัน จากคนรุ่นหนึ่งถึงอีกรุ่นหนึ่งได้ ตัวอย่างที่มองเห็นได้ในกีฬาของชนชั้นสูงในอังกฤษ ซึ่งจะเกี่ยวกับม้า เช่น แข่งม้า แข่งกีฬาโปโล และอาจเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้อัตราการแต่งงานกันเองภายในชนชั้นผู้ดีอังกฤษมีสูงมาก กีฬา และกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนของคนชั้นสูงมักจะเต็มไปด้วยกฎเกณฑ์เกี่ยวกับมารยาทอย่างละเอียดละออ และเป็นโอกาสให้มีการใช้อวดความสามารถของร่างกายในสถานการณ์ที่มีคนดูอย่างเป็นทางการ และการทำให้สมาชิกของชนชั้นสูงตระหนักถึงคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ของร่างกาย ทำให้เห็นว่าร่างกายของสมาชิกคนอื่น ๆ เป็นที่บรรจุคุณค่าชุดเดียวกันกับของตนเอง หรือรู้ว่าเป็น

พวกเดียวกัน เช่น การแต่งตัว การพูดจา การวางหน้าและท่าทาง ตลอดจนการสื่อสารด้วยร่างกาย วิธีอื่น ๆ

ทฤษฎีของบูร์ดิเยอได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของร่างกายในการก่อให้เกิดความแตกต่างและความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม แต่สิ่งที่เราจะต้องตระหนักอยู่ตลอดเวลา คือ การที่คุณค่าเชิงสัญลักษณ์ของร่างกายรูปแบบหนึ่ง ๆ สามารถมีการเปลี่ยนแปลงได้เช่นเดียวกับมูลค่าที่เกิดจากทุนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมบางรูปแบบ อาจเปลี่ยนแปลงได้ เช่น ราคาหุ้นอาจจะขึ้นหรือตกได้ มูลค่าของปริญญาบัตรทางการศึกษาอาจจะลดลงก็ได้ ถ้าหากมีมากจนเหลือ มูลค่าของทุนทางกายภาพก็สามารถขึ้นลงได้เช่นกัน

ในการสร้างมูลค่าให้แก่ทุนกายภาพในรูปร่างกายหนึ่ง ๆ ในเวลาใดเวลาหนึ่งนั้นสิ่งที่สำคัญคือกลุ่มสังคมที่ควบคุมอำนาจจะต้องสามารถที่จะนิยาม หรือสร้างความหมายให้แก่รูปร่างกาย และวิธีใช้ชีวิตของตนเอง ว่าเป็นสิ่งที่พิเศษกว่าของคนกลุ่มอื่น ควรได้รับค่าตอบแทนสูง และสามารถทำให้เห็นว่าร่างกายเป็นสิ่งที่ทำให้ชนชั้นมีความเป็นตัวตน กระบวนการทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของการแสวงหานิยามความเป็นเลิศ ซึ่งจะต้องมีการต่อสู้เพื่อที่จะนิยามและควบคุมบริเวณทางสังคม ซึ่งเป็นบริเวณที่รูปร่างของร่างกายเป็นเรื่องสำคัญ และถือว่ามีค่า

“เรื่อนร่าง” ในงานจิตรกรรมไทยแบบประเพณี

แนวคิดเกี่ยวกับ “เรื่อนร่าง” นี้เป็นบทความที่ เสมอชัย พูลสุวรรณ (2541) เขียนขึ้นเพื่อเสนอการพิจารณาความหมายของ “เรื่อนร่าง” ในงานจิตรกรรมไทยแบบจารีต (ในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา) ในเชิงที่ “เรื่อนร่าง” ถูกจิตรกรนำมาใช้เป็น “สื่อ” เล่าเรื่อง และในเชิงของการถูกประเมิน “คุณค่า” บางอย่าง ภายในกรอบจารีตของวัฒนธรรมไทย ดังมีสาระสำคัญ ดังนี้

“เรื่อนร่าง” ที่เล่าเรื่อง

จิตรกรรมไทยจำนวนมากทำหน้าที่เป็นภาพเล่าเรื่อง โดยเรื่องราวที่เล่าส่วนใหญ่มักมีที่มาจากคัมภีร์ในพุทธศาสนา หรือบางครั้งก็จากวรรณคดี ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นอยู่เองที่ “เรื่อนร่าง” ของบุคคลที่ปรากฏในภาพในชั้นพื้นฐานที่สุด จะต้องสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อ เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวจากตัวบท มาสู่การรับรู้และเข้าใจของผู้ชม “เรื่อนร่าง” แต่ละแบบจะมีพลังในการเล่าเรื่องได้ดีเพียงใด ส่วนหนึ่งขึ้นกับความสามารถของตัวมันเองด้วย ในการสร้างความสัมพันธ์แบบรวมกลุ่มกับสิ่งอื่น ๆ หรือในทางตรงข้าม ในการจำแนกแยกแยะตัวเองออกจากสิ่งอื่น ๆ

นอกจากนั้นในระดับลึกลงไปอีก มันก็ควรจะบอกผู้ชมได้ด้วยว่า ตัวของมันได้ถูกประเมิน “คุณค่า” มาแล้วอย่างไรบ้าง

การเล่าเรื่องของภาพจิตรกรรม มีทั้งมิติที่คล้ายและแตกต่างจากการเล่าเรื่องแบบโขนหรือละคร ที่คล้ายกันเช่น มีการใช้ท่าทางและรูปลักษณ์ภายนอก สำหรับสื่อให้เห็นถึงสถานภาพและบทบาทของตัวละคร เป็นต้นว่า พระ ยักษ์ ฤาษี และลิง ในโขนละครก็ย่อมมีหัวโขน เครื่องแต่งกาย และท่ารำ ที่แตกต่างกันเป็นเครื่องหมาย สำหรับกรณีของภาพจิตรกรรมก็เป็นทำนองเดียวกัน เช่น ถ้าหากจิตรกรต้องการเขียนภาพพระพุทธเจ้าสักรูปหนึ่ง จิตรกรก็ต้องแสดงลักษณะตามกติกาชุดหนึ่ง เพื่อให้ผู้ชมรับทราบว่าเป็นพระพุทธรูปหนึ่ง เป็นต้นว่า : มีพระวรกายสีทอง , ประทับบนดอกบัว , มีพระเกตุมาลา , และพระรัศมีอยู่เหนือพระเศียร , มีฉัพพรรณรังสีแผ่ออกจากพระวรกาย และพระหัตถ์มักแสดงมุทราอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือถ้าต้องการเขียนภาพพระอรหันตสาวกก็ต้องมีใบหน้าและรูปร่างแบบอุดมคติของชนชั้นสูง มีผิวขาวหรือสีอ่อน และไม่ได้แสดงการเปลี่ยนแปลงของสังขารตามวัย ส่วนเดียวยธิและอลัชชี ในทางตรงข้ามมักมีร่างกาย บ่อยครั้งที่ปรากฏในรูปคนชรา สังขารเสื่อมโทรมดูทุพพลภาพ สีกายคล้ำหมอง เป็นต้น

ตัวอย่างของภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ผู้เขียนกล่าวถึงเพื่อทำประเด็นที่เสนอให้ชัดเจนขึ้น ได้แก่ ภาพที่ปรากฏอยู่บนผนังสกัดหลัง ภายในพระอุโบสถวัดประตูลำสนธิ สุพรรณบุรี ซึ่งเป็นงานจิตรกรรมฝีมือดี มีอายุราวในปลายสมัยรัชกาลที่ 3 ตามธรรมเนียมของการเขียนภาพจิตรกรรมบนผนังสกัดหลังภายในพระอุโบสถทั่วไป มักนิยมเขียนรูปขนาดใหญ่เต็มผนัง แสดงโครงสร้างหน้าตัดตามระนาบตั้งของจักรวาล ประกอบด้วยเขาพระสุเมรุเป็นแกนหลัก ล้อมรอบด้วยสัตบริภัณฑ์ และเขากำแพงจักรวาล ออกไปโดยลำดับ สำหรับภาพที่อุโบสถวัดประตูลำสนธิก็เป็นแบบเดียวกัน แต่ความสนใจพิเศษอยู่ที่ภาพกลุ่มหนึ่งบริเวณเชิงเขาพระสุเมรุ โดยที่ทางซีกหนึ่งของภูเขา จิตรกรได้เขียนภาพสตรีชาวบ้าน ไว้ผมปักและแต่งกายแบบสามัญ เธอกำลังทำท่าเหาะอยู่ พร้อม ๆ กับที่ใช้มือเล็กชายผ่านุงยกสูงขึ้นเพื่อแสดง “ของสงวน” ของเธอ ส่วนอีกด้านหนึ่งของภูเขาตรงตำแหน่งที่ได้สมมาตรกัน แสดงภาพเจ๊กไว้หางเปียใส่หมวกกุ่มกุ่ม กำลังเหาะอยู่เช่นกัน โดยที่ภายในมือข้างหนึ่งของเขากำลังควงขวานทำท่าจะไล่ฟันสตรีท่านดังกล่าว

ถ้าหากจะมองภาพนี้อย่างผิวเผิน ก็อาจเห็นเป็นแค่ตลกธรรมดาที่แสดงอารมณ์ขันของจิตรกร หรือสำหรับผู้ที่ไม่คุ้นเคยก็อาจเห็นออกไปทางหยาบโลนเสียด้วยซ้ำ ทั้งที่ความจริงแล้วภาพนี้มีความหมายลึกซึ้งมาก เนื่องจากองค์ประกอบทางสัญลักษณ์ที่สำคัญของโครงสร้างจักรวาล ตามธรรมดาที่ตำแหน่งเดียวกันของภาพจักรวาลทุกแห่งบนผนังสกัดหลังของพระอุโบสถจะแสดงภาพนางมณีเมขลาหล่อแก้ว และรามสูรขว้างขวาน ประกอบคู่กัน นางมณีเมขลามักปรากฏในรูปสตรีทรงเครื่องอย่างนางกษัตริย์ กำลังเหาะอยู่โดยแกว่งชู “แก้วมณี” ไว้ในมือข้างหนึ่งเพื่อล่อรามสูร ทำให้เกิดแสงฟ้าแลบขึ้น ส่วนรามสูรซึ่งดูร้ายและมีอำนาจมาก มัก

ปรากฏอยู่ในรูปยักษ์ทรงเครื่องอย่างกษัตริย์ ควางขวานอยู่ในมือ กำลังเหาะติดตามนางมณีเมขลา รามสูรคองและขว้างขวานไปยังนางมณีเมขลา เพื่อจะแย่งชิงแก้วมณี ทำให้เกิดเสียงฟ้าร้องและฟ้าผ่าขึ้น

ความใจกล้าของจิตรกรผู้เขียนภาพบนผนังพระอุโบสถวัดประตูลำสนธิ อยู่ที่สามารถนำเสนอความหมายของ “แก้วมณี” ได้โดดเด่นกว่าเท่าที่ผู้เขียนเคยเห็นมาทั้งหมด ตรงนี้ควรถือเป็นความ “ใหม่” ของจิตรกรรมแห่งนี้ อย่างไรก็ตาม ถ้าหากว่าผู้ชมไม่มีพื้นความรู้ในเรื่องโลกทัศน์ฐาน หรือเรื่องรามสูร-เมขลา หรือไม่คุ้นเคยกับการดูภาพจักรวาลด้านหลังพระประธานมาก่อน ก็คงได้เห็นอย่างมากแค่ “ของสงวน” ของสตรีชาวบ้านคนหนึ่ง โดยที่ไม่ได้มีโอกาสเห็น “แก้วมณี” แต่อย่างใด และคงต้องยอมรับว่าการได้เห็น “แก้วมณี” นั้น ย่อมทำให้บังเกิดรสชาติในการชมมากกว่าเห็นเพียง “ของสงวน” ของหญิงชาวบ้านคนหนึ่งอย่างไม่อาจจะเปรียบเทียบกันได้

ถึงตรงนี้ ผู้เขียนได้ย้อนกลับมาในประเด็นที่ “เรื่อนร่าง” ถูกใช้เป็น “สื่อ” สำหรับถ่ายทอดเนื้อเรื่องภายในกรอบจารีต “เรื่อนร่าง” จะทำหน้าที่เป็นสื่อเนื้อเรื่องได้ดีเพียงใดนั้น ก็จะขึ้นอยู่กับความสามารถของมันที่จะแสดงตัวเองในลักษณะที่สัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสิ่งอื่น ๆ หรือในทางตรงกันข้ามแปลกแยกจากสิ่งอื่น ๆ เป็นประเด็นที่น่าสนใจ ถ้าหากเราจะลองสืบค้นดูว่าจิตรกรโบราณมีวิธีการอย่างไรที่จะสร้างความสามารถเช่นนั้นให้กับ “สื่อ” ประเภทนี้

ตารางที่ 1 แสดงข้อสังเกตของผู้เขียนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชุดคุณสมบัติบางอย่าง กับ “เรื่อนร่าง” ประเภทต่าง ๆ ที่ปรากฏในงานจิตรกรรมไทย ผู้เขียนเก็บข้อสังเกตนี้ มาจากการชมภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพุทธประวัติ ภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ ภาพจิตรกรรมแห่งนี้สันนิษฐานกันว่าเป็นฝีมือช่างหลวงในสมัยรัชกาลที่ 1 (แต่คงได้รับการซ่อมแซมหลายครั้งในรัชสมัยหลัง ๆ ลงมา)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 : ลักษณะที่สังเกตได้บน “เรือนร่าง” ประเภทต่างๆ จากจิตรกรรมฝาผนัง
ภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ

ลักษณะสังเกต	เรือนร่าง						
	พระ พุท เจ้า	อริย สาวก	พระยา มาร	กษัตริย์	เทพ	เดียวิ อัครี	สามัญ ชน
สีกาย							
- ทอง	x	o	o	o	o	o	o
- โทนสีอ่อน เช่น ขาว ชมพู	o	x	o	x	x	o	x
- เขียว	o	o	x	o	+	o	o
- ดำ	o	o	x	o	o	o	o
- โทนสีเข้ม เช่น น้ำตาล เทา	o	o	+	o	o	x	x
รูปลักษณ์ภายนอก							
- ประณีตแบบอุดมคติ	x	x	o	x	x	o	+
- ประณีตแบบยักร์	o	o	x	o	o	o	o
- เสื้อมโหระทึกตามวัย	o	o	o	o	o	x	x
- ร่างกายทุพพลภาพ	o	o	o	o	o	x	+
กิริยาท่าทาง							
- แสดงท่ามูทรา	x	+	o	o	o	o	o
- แสดงท่านาฏลักษณะ	x	x	x	x	x	o	+
- ค่อนข้างเป็นธรรมชาติ	o	o	o	o	o	o	x
- หยาบคายไม่สำรวม	o	o	o	o	o	x	+
ส่วนประกอบอื่น ๆ							
- ศิรประภา	x	+	x	x	x	o	o
- ฉัพพรรณรังสี	x	o	o	o	o	o	o
- ดอกบัวรองรับ	x	o	o	o	o	o	o
- พระเกตุมาลา	x	o	o	o	o	o	o
- พระรัศมี	x	o	o	o	o	o	o
- เครื่องประดับทอง	o	o	x	x	x	o	o

หมายเหตุ X หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้เป็นหลัก หรือในทุกกรณี

+ หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้ในบางกรณี แต่ไม่บ่อยนัก

o หมายถึง ลักษณะนั้นไม่ปรากฏ

จากตารางที่ 1 คงจะพอทำให้เห็นได้ว่า “เรื่อนร่าง” แต่ละประเภทได้ถูกบรรจุคุณสมบัติลงไปหลาย ๆ อย่าง (ซึ่งอาจมีได้มากกว่าที่ระบุไว้ในตาราง) ความเป็นตัวของตัวเองที่ทำให้มันเป็นเอกเทศจาก “เรื่อนร่าง” แบบอื่น ๆ เกิดจากความแตกต่างใน “สูตรผสม” ระหว่างคุณสมบัติเหล่านั้น มากกว่าจะเกิดจากการเปรียบเทียบคุณสมบัติเพียงอย่างเดียวใดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะมีพลังในการจำแนกน้อยกว่า

นอกเหนือไปจากนั้น คุณสมบัติเหล่านี้ก็ได้ปลดปล่อยจาก “คุณค่า” อย่างเช่น การที่กายสีทอง มิได้ปรากฏกับพระพุทธเจ้าเพียงเพื่อจะแยก “เรื่อนร่าง” ของพระพุทธองค์ออกจาก “เรื่อนร่าง” ประเภทอื่น ๆ เท่านั้น หากแสดงให้เห็นด้วยว่า “เรื่อนร่าง” นั้นเป็น “พระวรกาย” อันประเสริฐ จึงควรคู่กับ “ทอง” ซึ่งหมายถึงความสูงส่งดั่งงาม “สูตรผสม” เหล่านั้น จึงเป็นสูตรผสมของ “คุณค่า” ด้วยในเวลาเดียวกัน

เราอาจวิเคราะห์ได้ว่า พลังในการจำแนก “เรื่อนร่าง” โดยหลักใหญ่ทำงานในขั้นตอนแรก โดยการสร้างคู่ความสัมพันธ์แบบขัดแย้งขึ้นก่อน โดยอ้างอิงกับเนื้อเรื่อง เช่นตัวอย่างจากตารางคือ พระพุทธเจ้า – พระยามาร , พระอริยสาวก – อลัชชี หรือ กษัตริย์ – สามัญชน ฯลฯ จากนั้นในขั้นตอนต่อไปจึงมีการบรรจุคุณสมบัติที่แตกต่างกันในเชิง “กายภาพ” ให้กับแต่ละฝ่าย ภายในคู่ความสัมพันธ์นั้น โดยที่คุณสมบัติทาง “กายภาพ” เหล่านี้ก็ต้องขัดแย้งกันด้วยในเชิง “คุณค่า” กรณีที่สืบเนื่องมาจากตัวอย่างข้างต้นก็คือการที่ พระยามาร ถูกกำหนดให้มีกายสีดำ ซึ่งด้วยอิทธิพลตามธรรมชาติของสี มีโทนที่ทำให้เราสามารถตีความได้ถึงอำนาจ ความลึกลับ กิเลส อธรรม การคุกคาม ฯลฯ สีดำ จึงสามารถแสดงคุณค่าที่ขัดแย้งกับสีทอง และเหมาะที่ไปปรากฏเป็นสีกายของพระยามาร อันเป็นสมาชิกคู่ขัดแย้งกับพระพุทธเจ้า ความแตกต่างระหว่างสมาชิกขัดแย้งคู่นี้ยังถูกทำให้ชัดเจนมากขึ้นไปอีกด้วยการใส่เครื่องหมาย “ยักษ์” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของฝ่ายผู้ร้ายให้กับพระยามาร (ทั้งที่พระยามารนั้น โดยสถานะเป็นเทพสถิตอยู่ในปรนิมมิตวสวัตดี อันเป็นสวรรค์ชั้นสูงสุดแห่งกามภูมิ) เพื่อให้ตรงกันข้ามกับ “พระวรกาย” อันประเสริฐของพระพุทธเจ้า ซึ่งงามอย่างอุดมคติ เป็นต้น

อนึ่ง ถ้าหากจะพิจารณาในบริบทที่กว้างออกไปอีก การมีพระวรกายสีทอง ก็ยังทำให้เราสามารถจำแนก “พระพุทธเจ้า” ออกจาก “เรื่อนร่าง” ประเภทอื่น ๆ ได้ทั้งหมดด้วย โดยที่ความสัมพันธ์คู่ขัดแย้งก็จะกลายเป็น “พระพุทธเจ้า-อื่น ๆ “ ความสัมพันธ์แบบขัดแย้งในกรณีหลังนี้ ดูเหมือนจะมีความสำคัญมากอยู่ด้วยในงานจิตรกรรมไทย เพราะในบรรดา “เรื่อนร่าง” ทั้งหมดนั้น “พระวรกาย” ของพระพุทธเจ้า ดูจะมีสัญลักษณ์พิเศษ “ฝ่ายดี” ที่เป็นหนึ่งเดียวเฉพาะพระองค์ นอกจากที่กล่าวมาแล้วอยู่มากกว่า “เรื่อนร่าง” แบบอื่น ๆ เป็นต้นว่า ฉัพพรรณรังสี พระเกตุมาลา พระรัศมี และดอกบัวรอง ทำให้เราตีความได้ถึงความพยายามของจิตรกรที่จะแยกสถานะอันสูงส่งของ “พระวรกาย” นี้ออกจาก “เรื่อนร่าง” แบบอื่น ๆ ให้ได้มากที่สุดด้วย

“คุณค่า” แห่งเรือนร่าง

จากแนวคิดเรื่อง “เรือนร่าง” ที่เล่าเรื่อง ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า พลังในการจำแนกของ “เรือนร่าง” ได้ถูกผูกติดอยู่กับการกำหนด “คุณค่า” ให้กับ “สัญลักษณ์” บางอย่าง ทำให้ “เรือนร่าง” สามารถสื่อความได้ถึงสองระดับ เช่น เมื่อใดก็ได้แต่ที่เราเห็นภาพพระพุทธเจ้า เราก็จะได้รับรู้ถึง “เรือนร่าง” แบบหนึ่งที่แตกต่างกันจากแบบอื่น ๆ ขณะเดียวกันที่สามารถรับรู้ถึง “คุณค่า” อันสูงส่งของ “พระวรกาย” นั้นด้วย การสื่อความในระบบเช่นนี้แม้จะให้มิติในทางคุณค่าเพิ่มขึ้นมา แต่ในบางกรณีก็ได้จำกัดความสามารถของ “เรือนร่าง” ในการบอกเล่าเนื้อเรื่องลงเป็นอันมาก

เสมอชัย พูลสุวรรณ ได้ยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม จากจิตรกรรมฝาผนังห้องปรินิพพาน ภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ส่วนหนึ่งของภาพในห้องดังกล่าวเล่าถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งพระมหากัสสปะ ซึ่งเป็นพระมหาเถระอรหันตสาวกเอตทัคคะ ผู้อาวุโสยิ่งทั้งวัยวุฒิและพรรษา ได้รับทราบข่าวพุทธปรินิพพานจากปริพาชกรูปหนึ่ง จึงได้พาหมู่สงฆ์ในสำนักของท่านเดินทางมาร่วมพิธีถวายพระเพลิงพุทธสรีระ ในหมู่สงฆ์นั้นมีภิกษุแก่รูปหนึ่งเป็นมิจฉาทิฐิ ได้กล่าววาจาติเตียนจ้วงจาบพระพุทธองค์

จิตรกรดูเหมือนไม่มีความตั้งใจที่จะแสดงภาพภิกษุมิจฉาทิฐิรูปดังกล่าว เป็นคนชรา มีสังฆารที่ดูทุพพลภาพ ทั้งกิริยาก็ไม่สำรวม (อนึ่ง กิริยาอันไม่สำรวมเช่นนี้ ยังไปปรากฏร่วมกับ “ร่าง” ของพระเทวทัต ซึ่งเป็นภิกษุมิจฉาทิฐิ ที่ภาพจิตรกรรมอีกห้องหนึ่งภายในพระที่นั่งองค์เดียวกันด้วย) ขณะที่พระมหากัสสปะ ซึ่งตามความเป็นจริงน่าจะเป็นพระภิกษุในปัจจุบันวัย กลับปรากฏใน “เรือนร่าง” ที่งามอย่างอุดมคติ ไม่สามารถจำแนกความแตกต่างได้จากพระอานนท์ หรือพระอริยสาวกรูปอื่น ๆ กรณีนี้พลังแห่งการจำแนก เพื่อแสดงคุณสมบัติเฉพาะตัวของ “เรือนร่าง” ในการสื่อเนื้อเรื่องที่พระมหากัสสปะเป็นพระภิกษุชรา มิได้ถูกแสดงออกเพราะ “ความชราภาพ” มีความหมายเชิงคุณค่าในการเสื่อมถอย และมีนัยเกี่ยวข้องกับการเป็นมิจฉาทิฐิรวมอยู่ด้วย (ดูตารางที่ 1) “ความชราภาพ” จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ต้องห้ามสำหรับ “เรือนร่าง” ของพระอริยสาวก กล่าวอีกอย่างหนึ่ง ความหมายของ “เรือนร่าง” แห่งพระอริยสาวกที่แสดงออกมานงานจิตรกรรมไทย ถูกเน้นให้เป็นพลังดึงดูดที่รวม “เรือนร่าง” ดังกล่าวทั้งหมดให้มาอยู่ภายในขอบเขตของ “คุณค่า” หน่วยงานเดียวกัน โดยที่ถ้าหากไม่มีบริบทแวดล้อมเข้าช่วย มันก็ค่อนข้างไร้ความสามารถในการจำแนกความแตกต่างระหว่างระหว่าง “เรือนร่าง” เหล่านั้น ในฐานะที่เป็นตัวแทนของปัจเจกบุคคลได้ ตัวอย่างเช่น พลังสามารถปรับเปลี่ยน “ร่างร้าย” ของ องคุลิมาลย์โจร ปัญจวัคคีย์ ขฎิกลสามพี่น้อง หรือสุภัททะปริพาชก ให้กลายเป็น “เรือนร่าง” แห่งความดีงาม ในมาตรฐานเดียวกันทั้งหมด เมื่อท่านทั้งหลายเหล่านั้นได้เข้ามาสู่อริภาวะ ขณะเดียวกันก็ไม่มีความสามารถจะจำแนกความแตกต่างระหว่าง พระองคุลิมาลย์ , พระอัญญาโกณฑัญญะ หรือ พระสุภัททะปัจฉิมสาวก ได้

วรรณกะษัตริย์ก็เป็นอีกกรณีหนึ่ง คล้ายกับพระอรหันตสาวกที่เพิ่งกล่าวมา เพียงแต่ในกรณีหลังนี้ ชาติกำเนิดจะเป็นตัวกำหนดคุณค่าของ “เรื่อนร่าง” ที่สำคัญ จากจิตรกรรมฝาผนังที่เดียวกัน มีเรื่องราวกล่าวถึงบุคคลในวรรณกะษัตริย์อย่างน้อยก็สองท่านที่เป็นมิชฌาปฏิสัยมิได้ เลื่อมใสในพุทธศาสนา ท่านหนึ่งคือพระเจ้าสุปปพุทธ ผู้เป็นพระราชบิดาของพระนางยโสธรา พระองค์ทรงโกรธแค้นที่พระพุทเจ้าทั้งพระราชบิดาของพระองค์ไปออกบวช จึงได้ขัดขวางมิให้พระพุทเจ้าเสด็จพุทดำเนินพาหมู่สาวกผ่านพระราชวังของพระองค์ ในที่สุดพระองค์ก็ได้ถูกธรณีสูบ กับอีกท่านหนึ่งคือพระนางมาคันทิยา ผู้ใช้ให้บริวารกล่าววโรภาสพระพุทองค์ ในภาพจิตรกรรม ทั้งสองพระองค์ยังคงมี “เรื่อนร่าง” และกิริยาเยื้องกรายที่งามสง่าแบบกษัตริย์ ไม่ต่างจากวรรณกะษัตริย์สัมมาปฏิสิพระองค์อื่น ๆ แสดงให้เห็นว่าสถานะของกษัตริย์ก็สามารถเป็นเกราะป้องกันไม่ให้สัญลักษณ์ของ “มิชฌาปฏิสัย” หรือความเป็น “ตัวโกง” มาปรากฏอยู่บน “เรื่อนร่าง” ได้

ข้อจำกัดในการทำงานคล้าย ๆ กับที่ได้กล่าวมาข้างต้น ยังทำให้จิตรกรรมไทยไม่สามารถเล่าเรื่องบางแบบได้ เช่น เรื่องพุทธประวัติตอนทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา ซึ่งจะต้องแสดง “เรื่อนร่าง” อันเลื่อมโทรมเต็มไปด้วยเส้นเอ็นและกระดูกโปนของพระบรมโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นลักษณะที่ผิดแปลกอย่างยิ่งไปจาก “พระวรกาย” ของพระพุทเจ้า ภาพจิตรกรรมไทยเรื่องพุทธประวัติ ตอนทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา ซึ่งได้แสดงรูปลักษณะของพระพุทเจ้า (ด้วยร่างที่ผ่ายผอมทรุดโทรม) เก่าที่สุดเท่าที่ผู้เขียนรู้จักอยู่ที่พระอุโบสถวัดบางนมโค อยุธยา อันเป็นงานที่ไม่เก่าไปกว่าสมัยรัชกาลที่ 5 ภายหลังจากที่มีการจำลอง “พระผอม” (พระพุทเจ้ารูปปางบำเพ็ญทุกรกิริยา) ในศิลปะคันธารราฐ ของอินเดียโบราณ มาประดิษฐานไว้ในพระระเบียงวัดเบญจมบพิตร ซึ่งนั่นก็ดูเหมือนจะเป็นครั้งแรกที่คนไทยได้รู้จัก “เรื่อนร่าง” อีกแบบหนึ่งของพระพุทเจ้า

จิตรกรไทยโบราณดูเหมือนจะได้ตระหนักเป็นอย่างดีถึงข้อจำกัดตามที่ได้ยกตัวอย่างมา และพยายามหาทางแก้ไขอยู่เหมือนกัน การหาทางออกจาก “ปัญหา” แต่ยังคงอยู่ภายใต้กรอบจารีต แม้มีข้อจำกัดที่ทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาคิดได้ทุกกรณี แต่ก็มักมีวิธีซับซ้อนที่น่าสนใจยิ่ง และแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาอันควรแก่การสรรเสริญของช่างไทย

ย้อนกลับมาที่ รามสูร (เจ๊ก) และนางมณีเมขลา (หญิงชาวบ้าน) จากจิตรกรรมฝาผนังวัดประตูลำ ในส่วนก่อน บางคนก็อาจจะตั้งข้อสงสัยว่า ทำไมจิตรกรจึงต้องเขียนภาพนางมณีเมขลาให้เป็นหญิงชาวบ้าน ทำไมไม่เขียนให้เป็นรูปร่างเทพธิดา ในอารมณณ์ชั้นแบบเดียวกันบ้าง ในเมื่อนางมณีเมขลาโดยสถานภาพของเธอก็เป็นเทพธิดา ? หรือว่าจิตรกรต้องการจะซ่อนเงื่อนเอากับผู้ชม ? การซ่อนเงื่อนกับผู้ชมก็อาจเป็นคำตอบหนึ่งที่สมเหตุผล แต่ก็ยังมีอีกคำตอบหนึ่งที่สมเหตุผลเช่นเดียวกัน ก็คือ ภายใต “เรื่อนร่าง” แบบเทวดา นางมณีเมขลาไม่มีสิทธิ์ที่จะ “ขึ้นเส้น” อย่างนั้นได้ “เรื่อนร่าง” แบบหลังได้ผ่านการกลั่นกรองทางคุณค่ามาแล้วอย่างเข้มงวด และการที่มันจะไปปรากฏอยู่ที่ใด ทำกิริยาอาการอย่างไรล้วนจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขกักกับอีก

มากมาย ซึ่งไม่เป็นอิสระจากกรอบคุณค่าดังกล่าว ดังนั้น จิตรกรจึงแก้ปัญหาให้นางมณีเมขลา “ขี้เล่น” ท่านนี้ ด้วยการสลัดกรอบคุณค่าของ “เรือนร่าง” แบบเดิมออกไปให้หมด และหันไปหา “ร่างทรง” อีกแบบหนึ่งซึ่งเธอสามารถจะกระทำการใด ๆ ได้ตามอำเภอใจ ในทำนองเดียวกัน รามสูรใน “เรือนร่าง” ของพระยายักษ์ ก็อยู่ในสถานะสูงเกินกว่าจะมาเล่นไล่จับกับหญิงชาวบ้าน จึงจำเป็นต้องจำแลงกายให้เป็น “เจ๊ก” เสียก่อน

สถานที่ตามท้องเรื่อง บางครั้งก็เป็นตัวจำกัดในเชิงคุณค่าสำหรับการปรากฏของ “เรือนร่าง” บางแบบในภาพจิตรกรรมด้วย การจะเขียนภาพพระพุทธรูปองค์ในตำแหน่งภูมิศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับนรก เช่นภาพเหตุการณ์เปิดโลก ขณะที่พระพุทธรูปเจ้าทรงกระทำพุทธปาฏิหาริย์ แสดงให้สรรพชีวิตในโลกสามารถเห็นทะเลซึ่งกันและกันทั้งสามภูมิ กิติ หรือภาพไตรภูมิที่ผนังด้านหลังพระประธาน กิติ พระพุทธรูปเจ้าจะต้องปรากฏอยู่ทางด้านบนของภาพเสมอ และนรกก็จะต้องแสดงขอบเขตอย่างหนึ่งที่ทำให้ตัวมันเองถูกแบ่งแยกไปจากส่วนอื่น ๆ ของภาพ ในสมุดภาพไตรภูมิครั้งกรุงธนบุรี ซึ่งจำเป็นต้องมีทั้งภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติและภาพอธิบายภูมิปะปนอยู่ในสมุดเล่มเดียวกัน จิตรกรแก้ปัญหาด้วยวิธีคล้ายกับกรณี รามสูร-เมขลา ที่ได้กล่าวมา ด้วยการใช้สัญลักษณ์ “ดอกบัว” ปักอยู่บนรัตนบัลลังก์ มีฉัพพรรณรังสีแผ่ออกมา แทนการปรากฏของ “พระวรกาย” ของพระพุทธรูปเจ้าในทุกแห่ง สำหรับจิตรกรรมเรื่องพระมาลัยที่เสด็จลงไปโปรดสัตว์นรก บนผนังสกัดหลังพระอุโบสถวัดดุสิตาราม กรุงเทพฯ จิตรกรรมแยกสถานะทางคุณค่าของ “เรือนร่าง” พระมาลัย ออกจากสถานที่อื่นไม่เหมาะสมด้วยการสร้างกรอบสันเทา เป็นลายกนก ล้อมรอบร่างของพระอรหันตเถระไว้ทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าแม้ท่าจะปรากฏร่างกายร่วมกับสัตว์นรก “เรือนร่าง” ของท่านก็มีความหมายแตกต่างหากอยู่ในอีกมิติหนึ่ง

จากการที่ “เรือนร่าง” ในงานจิตรกรรมไทยเป็น “สื่อเนื้อเรื่อง” ที่ค่อนข้างมีปัญหาตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และปัญหานี้โดยหลักใหญ่เกิดขึ้นจากความพยายามที่จะบรรจุ “คุณค่า” ลงไปใน “เรือนร่าง” ให้ได้มากที่สุด บางทีอาจช่วยให้เราหาคำอธิบายได้ด้วยว่า ทำไมจิตรกรโบราณถึงชอบแสดง “จุดขาย” ชั่ว ๆ กันในการเล่าเรื่องแบบจารีต แทนที่จะหาทางผูกโยงภาพแบบใหม่ ๆ ขึ้นมาสำหรับเป็นตัวแทนของตอนใหม่ ๆ ในเนื้อเรื่องเดียวกันด้วย คำตอบ ก็คือระบบตามจารีตของการเขียนภาพจิตรกรรมไทยอาจแก้ปัญหาให้ตัวมันเอง ด้วยการแปรสภาพ “จุดขาย” เหล่านั้นให้เป็น “ตราสัญลักษณ์” ของเรื่องเสียด้วยเลย (ซึ่งทำได้ด้วยกระบวนการสร้างความสัมพันธ์แบบซ้ำแล้วซ้ำอีก ระหว่างโครงสร้างของภาพแบบหนึ่ง กับเนื้อเรื่องที่มันเป็นตัวแทนอยู่) แทนที่จะเป็นเพียงเครื่องมือเล่าเรื่องโดยตรง ซึ่งมันอาจทำหน้าที่อย่างนั้นได้ไม่ดีนัก

แนวคิดเรื่อง สัญญวิทยา (Semiotics)

การศึกษาครั้งนี้ เนื่องจากผู้วิจัยเลือกศึกษาการสื่อสารของ “รูปร่าง” จากวรรณคดี และวรรณกรรมไทยร่วมสมัย ดังนั้น สำหรับการศึกษาครั้งนี้ วรรณคดีและวรรณกรรมไทยร่วมสมัยจึงถูกถือว่ามีใช้เป็นเพียงบันทึกหรือพยานหลักฐานของข้อเท็จจริง แต่เป็น ‘สิ่งประกอบสร้างทางสังคม’ (Social Artefact) ที่พูดถึงมนุษย์ ชีวิต และโลก ผ่านการตีความเชิงอุดมการณ์ การศึกษาวรรณคดีจึงต้องให้ความสำคัญต่อ ‘กระบวนการผลิตความหมาย’ ภายในตัวบทเป็นอันดับแรก (ควบคู่ไปกับการทำความเข้าใจในองค์ประกอบทางสุนทรียศาสตร์ เพื่อกันมิให้ตีความผิดพลาดในระดับพื้นฐาน) โดยหยิบยืมหลักการวิเคราะห์มาจากองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของความหมาย อันได้แก่ สัญศาสตร์ (Semiotics) มาใช้ ดังนี้

สัญวิทยา (Semiology หรือ Semiotics) นั้น O' Sullivan (1983: 210,214 อ้างถึงใน จันทรพิชญ โภคาชัยพัฒน์ , 2535: 11) ได้อธิบายและให้คำจำกัดความไว้ว่าเป็นการศึกษาในเรื่องของ สัญญะ (sign) รหัส (code) และวัฒนธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่สำคัญของสัญญะ และการที่สัญญะนั้นถูกนำมาใช้ในสังคม

สัญญะนั้น มีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. จะต้องมึลักษณะทางกายภาพ
2. จะต้องมีความหมายถึงบางสิ่งบางอย่างนอกเหนือจากตัวของมันเอง
3. สัญญะนั้น จะต้องถูกนำมาใช้และรับรู้โดยผู้ที่เกี่ยวข้องว่าเป็นสัญญะ

Ferdinand de Saussure (อ้างถึงใน จันทรพิชญ โภคาชัยพัฒน์ , 2535: 12) อธิบายความหมายของ สัญญะ ว่าเป็นสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยอายตนะ (ประสาทสัมผัสทั้ง 5) และเป็นสิ่งที่คนกลุ่มหนึ่งตกลงใช้สิ่งนั้นเป็นเครื่องหมาย (mark) ถึงอีกสิ่งหนึ่งที่ไม่ได้ปรากฏในสัญญะนั้น

Saussure แบ่งสัญญะออกเป็น 2 ส่วน คือ ตัวหมาย (Signifier) กับ ตัวหมายถึง (Signified) ตัวหมาย คือ สิ่งปรากฏให้เห็นเป็นเครื่องหมาย เช่น เมื่อเราเขียนคำว่า “ม้า” โดยมุ่งที่จะให้หมายถึงม้าจริง ๆ ตัวอักษรคำว่า “ม้า” ถือเป็น ตัวหมาย ส่วนตัวม้าจริง ๆ เป็นตัวหมายถึง กระบวนการทั้งหมดนี้เราเรียกว่ากระบวนการสร้างความหมาย (Signification) การศึกษาในเชิงสัญวิทยาให้ความสำคัญกับการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมายกับตัวหมายถึง เพื่อดูว่าความหมายถูกสร้างขึ้นและถูกถ่ายทอดออกมาอย่างไร โดยนำเอาตัวบท (Text) มาวิเคราะห์เพื่อดูว่าตัวหมายนั้นสร้างความหมายอย่างไร ในการสื่อสารของคนเรานั้นจะมีความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมายกับตัวหมายถึงเกิดขึ้นตลอดเวลา การวิเคราะห์ทางสัญวิทยานั้นเราจะไม่คำนึงถึงเนื้อหาเพราะเนื้อหาไม่ได้สร้างความหมายของตัวบท แต่ความสัมพันธ์ของตัวหมายและตัวหมายถึงเป็นตัวสร้างความหมาย

Roland Barthes (อ้างถึงใน จันทรเพ็ญ โภคาชัยพัฒน์ , 2535:12) ศาสนุศิษย์คนหนึ่งของ Saussure เป็นคนแรกที่คิดถึงเรื่องนี้ เขาให้แนวความคิดในการวิเคราะห์ความหมายแฝงอยู่ในการติดต่อสื่อสาร หัวใจสำคัญของทฤษฎีของ Barthes คือขั้นตอนในการแสดงความหมาย 2 ขั้น

การตีความตามความหมายตรง (Denotation)

Denotation เป็นความหมายขั้นแรกเหมือนที่ Saussure ได้ศึกษา มันอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมายกับตัวหมายถึงในสัญญาะนั้น และความสัมพันธ์ของสัญญากับสิ่งที่กล่าวถึงในเป็นความหมายที่ชัดเจนของสัญญา เช่น ภาพวิรูรูปถนนก็แสดงความหมายว่าเป็นถนนสายนั้น หรือคำว่า “Street” ก็แสดงความหมายว่าเป็นถนนชนบทที่มีอาคารบ้านเรือนเรียงรายอยู่สองฟาก แต่ถ้าเราใช้เทคนิคในการถ่ายภาพเข้าช่วย เช่น ใช้ฟิล์มสีถ่ายขณะมีแสงแดดอ่อน ๆ ใช้เลนส์กระจกปรับภาพทำให้ภาพนุ่มขึ้น จะทำให้มองเห็นภาพของถนนสายนี้เป็นถนนที่อบอุ่นไปด้วยความสุข ความอบอุ่น สะท้อนสังคมที่มีมนุษยธรรม เหมาะสำหรับเด็ก ๆ ที่จะวิ่งเล่นอยู่บนถนนนี้ แต่ถ้าใช้เทคนิคการถ่ายอีกรูปแบบหนึ่ง ใช้ฟิล์มขาว-ดำ และกระจกเลนส์ปรับภาพให้ภาพดูแข็งกระด้าง จะทำให้ภาพของถนนสายนี้เป็นที่ ๆ ไม่น่าอยู่ มีแต่ความเยือกเย็น ไม่เป็นมิตร ไม่มีความอบอุ่นเมตตา ไม่เหมาะสำหรับเด็ก ๆ จะวิ่งเล่น ความหมายแรกจากภาพที่แสดงว่าเป็นถนนสายหนึ่งนั้น เป็นการตีความตามตรง แต่ความหมายที่สองที่ให้ความรู้สึกจากการใช้เทคนิคการถ่ายภาพทั้งสองวิธี แสดงความหมายในขั้นที่ 2 ซึ่งเรียกว่าการตีความหมายโดยนัยแฝง

การตีความหมายโดยนัยแฝง (Connotation)

Barthes อธิบายว่าความหมายในขั้นที่ 2 มีอยู่ 3 ประการ ประการแรก คือ การตีความหมายโดยนัยแฝง อธิบายถึงปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อสัญญาระทบกับความรู้สึกหรืออารมณ์ของผู้ใช้สารและค่านิยมในวัฒนธรรมของเขา ความหมายในขั้นที่ 2 นี้เกิดขึ้นจากการตีความโดยอัตตวิสัย และเมื่อผู้ตีความได้รับอิทธิพลจากผู้ให้สารไปพร้อม ๆ กับได้รับจากวัตถุหรือสัญญา

Barthes กล่าวว่า ปัจจัยเชิงวิพากษ์ในการตีความหมายโดยนัยแฝง คือ ตัวหมาย ในขั้นแรกคือสัญญาของการตีความหมายโดยนัยแฝง ในภาพถนนสายเดียวกัน 2 ภาพ ความคิดฝันของเราเกี่ยวกับถนนสายนั้นออกมาแตกต่างกันขึ้นอยู่กับเทคนิคการถ่ายภาพทั้งสองนั้นเป็นตัวหมาย การที่กล้องจับภาพถนนและถ่ายออกมาให้เราเห็นบนแผ่นฟิล์มเป็นการตีความหมายโดยตรง แต่การถ่ายทำโดยใช้เทคนิค แสงสี และอุปกรณ์พิเศษ นำความรู้สึกนึกคิดของคนนั้นเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการถ่ายทำนั้น เป็นการตีความหมายโดยนัยแฝงจากสิ่งที่มนุษย์ทำขึ้น การตีความหมายตรงจึงเป็นอะไรที่กล้องถ่าย แต่การตีความหมายโดยนัยแฝง คือลักษณะที่ถ่ายนั้นทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดอย่างไร

เครื่องหมายของเจ้าหน้าที่ในสังคมที่มีการแบ่งชนชั้นก็สามารถแสดงสัญลักษณ์ได้ เครื่องหมายแสดงยศต่าง ๆ ยิ่งมีมากยิ่งแสดงว่าอยู่ในระดับสูง แต่ในสังคมที่ไม่แบ่งชนชั้น เครื่องแบบของเจ้าหน้าที่จะไม่ค่อยแตกต่างจากประชาชนทั่วไป เครื่องแบบของ Castro หรือ ประธานเหมา จะไม่แตกต่างไปจากประชาชนเท่าใดนัก

การตีความหมายโดยนัยแฝง เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับค่านิยมทางวัฒนธรรม แม้ว่าบ่อยครั้งที่ จะแสดงให้เห็นถึงภาพพจน์ เช่น ภาพเด็กที่ถ่ายด้วยกระจกเลนส์ปรับภาพทำให้ภาพนุ่มขึ้น แสดง ความรำลึกในอดีต เป็นสัญลักษณ์ของความคลุมเครือไม่ชัดเจนแห่งความทรงจำ แต่เป็นสัญลักษณ์ของ ความรู้สึกด้วยเช่นกัน แต่การที่จะตีความเช่นนี้เราก็ต้องรู้จุดประสงค์ที่สำคัญของช่างภาพ ไม่ใช่ ว่าเป็นภาพที่เกิดขึ้นเพราะขีดจำกัดของเครื่องมือ ถ้าช่างภาพทุกคนถ่ายภาพออกมาโดยใช้กระจก เลนส์ปรับภาพทำให้ภาพนุ่มขึ้นหมด ภาพนั้นก็ไม่ได้แสดงการรำลึกถึงความหลังแต่อย่างใด

วัตถุประสงค์หลักประการหนึ่งของทฤษฎีการวิเคราะห์สัญลักษณ์ ก็เพื่อให้เรามีวิธีการและกรอบที่ จะไม่ให้ตีความผิด

ความเชื่อดั้งเดิม (Myth)

Barthes กล่าวว่า ความหมายประการที่ 2 ที่สัญลักษณ์แสดงในชั้นที่ 2 (Second Order) คือ ผ่านทางความเชื่อดั้งเดิม ในบางครั้งความเชื่อดั้งเดิมหมายถึงความเข้าใจในทางที่ผิดแต่ Barthes คงไม่ได้หมายถึงแง่นี้ Barthes คงจะหมายถึงเรื่องเล่าที่อธิบายหรือทำให้เข้าใจธรรมชาติหรือความ จริง (Reality) โดยอาศัยวัฒนธรรม เรื่องเล่าดั้งเดิมมักจะเกี่ยวกับชีวิตและความตาย คนและพระ เจ้า ความดีและความชั่วร้าย เรื่องเล่าปัญญาชนมักจะเกี่ยวกับเพศชายหญิง ครอบครัว ความสำเร็จ และ วิทยาศาสตร์

สำหรับ Barthes ความเชื่อดั้งเดิม คือวิถีคิดทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่าง เป็น ความคิดรวบยอดหรือความเข้าใจในสิ่งนั้น Barthes คิดถึง ความเชื่อดั้งเดิมเหมือนลูกโซ่ที่คล้อง คอคความคิด ดังนั้น ความเชื่อดั้งเดิมที่เป็นประเพณีดั้งเดิมเกี่ยวกับตำรวจอังกฤษจึงรวมความคิด ของความเป็นมิตร ความมั่นใจ ความมั่นคง ความไม่ก้าวร้าว และไม่มีอาวุธ ถ้าการตีความหมาย โดยนัยแฝงเป็นการแสดงความหมายในชั้นที่ 2 ของตัวหมาย ความเชื่อดั้งเดิมก็เป็นการแสดง ความหมายในชั้นที่ 2 ของตัวหมายถึง

คุณลักษณะอีกประการหนึ่งของ ความเชื่อดั้งเดิม ที่ Barthes ย้ำคือ พลวัต (Dynamism) มันเปลี่ยนแปลงและบางครั้งการเปลี่ยนแปลงก็เป็นไปอย่างรวดเร็วเพื่อสนองความต้องการและ ค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม

การตีความหมายโดยนัยแฝง และความเชื่อดั้งเดิม เป็นช่องทางสำคัญที่สัญลักษณ์ได้แสดง ความหมายในชั้นที่ 2 ซึ่งเป็นชั้นที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์กับผู้ใช้สัญลักษณ์หรือวัฒนธรรม อย่างมาก

สัญลักษณ์ (Symbols)

ในปี 1977 Barthes ได้กล่าวถึงทางที่ 3 ของการแสดงความหมายในลำดับขั้นที่ 2 ซึ่งเขาเรียกว่า Symbolic วัตถุจะกลายเป็นสัญลักษณ์เมื่อมันแสดงถึงประเพณีนิยมและให้ความหมายแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รถ Rolls Royce เป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่ง และในบทละครที่ชายคนหนึ่งถูกบังคับให้ขายรถ Roll Royce ของเขา ก็เป็นสัญลักษณ์ของความล้มเหลวในธุรกิจและสูญเสีย ในบทละครเรื่อง Ivan the Terrible “ทอง” ได้ถูกใช้เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความร่ำรวย อำนาจ และสถานภาพ

แนวคิดของ Barthes ในเรื่อง Symbolic พัฒนาอย่างในระบอบน้อยกว่าแนวคิดเรื่องการตีความหมายโดยนัยแฝง และความเชื่อดั้งเดิม

Peirce เสนอแนวคิดที่ว่า รถ Rolls Royce เป็นดัชนี (Index) ของความร่ำรวย แต่เป็นสัญลักษณ์ (Symbol) ของสถานภาพทางสังคมของเจ้าของรถ ทอง เป็นดัชนีของความร่ำรวย แต่เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจ

การอุปมา (Metaphor)

ถ้าเราจะพูดว่า a ship ploughed through the waves เรากำลังใช้ metaphor เรากำลังใช้ action ของ ploughshare แทน ship's bow เรากำลังจะอธิบายถึงสิ่งที่ไม่คุ้นเคยด้วยการใช้สิ่งที่คุ้นเคยแทน (ในที่นี้ถือว่า ploughshare เป็นสิ่งที่คุ้นเคย แต่ ship's bow ไม่ใช่สิ่งที่คุ้นเคย)

คุณลักษณะหนึ่งที่เราจะต้องสังเกตคือ การอุปมาใช้กับสิ่งเหมือนและสิ่งที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถใช้แทนที่กันได้ในเชิงเหมือน แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างพอเพียงในเชิงเปรียบเทียบ

การให้ส่วนหนึ่งแทนส่วนทั้งหมด (Metonymy)

การอุปมา เป็นการสับเปลี่ยนคุณลักษณะของความจริง จากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง Metonymy เป็นการปฏิบัติงานโดยการเชื่อมโยงความหมายในระดับเดียวกัน คำจำกัดความของ Metonymy คือ การให้ส่วนหนึ่งแทนส่วนทั้งหมด ถ้าเราพูดว่า “The crowned heads of Europe” เราใช้ Metonymy Jakobson กล่าวว่า Metonymy เป็น predominant mode ของ novel ในขณะที่การอุปมาเป็น predominant mode ของ poetry การแสดงภาพตัวแทนของความจริงแทนที่ส่วนทั้งหมด เช่น ภาพถนนไม่ได้แทนถนนสายนั้นเท่านั้น แต่ยังเป็น Metonymy ของชีวิตในเมืองนั้นด้วย

การเลือก Metonymy เป็นสิ่งสำคัญอย่างเห็นได้ชัด เพราะจาก Metonymy นั้น เราได้สร้างความจริงที่เหลือซึ่งเราไม่รู้จัก เวลาเราดูข่าวโทรทัศน์ เราไม่ได้แสดงเหตุการณ์ของความจริงทั้งหมด เขาฉายให้เราดูบางส่วน แต่เราสร้างภาพพจน์ส่วนที่เหลือเอง

Metonymy เป็นพาหะที่ทรงพลังของ Reality เพราะมันทำงานอย่างเป็นเครื่องบ่งชี้ มันเป็นตัวแทนของส่วนทั้งหมด ที่ได้ที่มันต่างไปจากตรรกษานิยมธรรมชาติ เช่น คิวแทนไฟ ก็จะต้องมีการคัดเลือกอย่างตัดสินใจเข้ามาเกี่ยวข้อง การตัดสินใจในการเลือกจะถูกซ่อนเร้นหรือเพิกเฉย และมีการสร้าง Metonymy ขึ้นมาแสดงตรรกษานิยมธรรมชาติ และแสดงให้เห็นถึงความจริงโดยไม่ต้องถาม ภาพยนตร์ข่าวทั้งหมดเป็น Metonymy และมีการเลือกอย่างเฉพาะเจาะจง ภาพข่าวจะถูกเสนอถ้ามันเกี่ยวกับกลุ่มอิทธิพล เป็นข่าวด้านลบเป็นข่าวปัจจุบันหรือเป็นเรื่องแปลก และอีกประการหนึ่งที่จะถูกเลือก คือ เกี่ยวกับค่านิยมทางวัฒนธรรม (Cultural Values)

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดในเรื่องสัญญาณที่มีผู้ทำการศึกษา คือ

John Fiske (1982: 43 อ้างถึงใน จันทรพิชญ โภคชัยพัฒน์) กล่าวถึงวิธีการศึกษาเชิงสัญญาณวิทยาว่าเป็นการศึกษาในส่วนสำคัญ 3 ส่วน คือ

1. เป็นการศึกษาในเรื่องของสัญญาณ (Sign) ซึ่งจะต้องมีลักษณะทางกายภาพ มีความหมายถึงบางสิ่งบางอย่างที่นอกเหนือจากตัวมันเอง และสัญญาณนี้จะต้องถูกนำมาใช้ และรับรู้โดยผู้ที่เกี่ยวข้องว่าเป็นสัญญาณ (Sign)

Pierce ให้ความสำคัญกับสัญญาณ เพราะไม่มีการสื่อสารใดที่เกิดนอกระบบสัญญาณ ซึ่งสัญญาณต่าง ๆ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

- 1.1 ภาพลักษณ์ (Icon) หมายถึง สัญญาณที่มีลักษณะเป็นภาพหรือเป็นวัตถุที่มองเห็นได้ชัดเจน เช่น ภาพถ่าย ภาพเหมือน แผนที่

- 1.2 ดัชนี (Index) หมายถึง สัญญาณที่มีลักษณะเป็นตัวชี้ให้เห็นอีกสิ่งหนึ่ง เช่น เครื่องหมายที่แสดงยศ ตำแหน่ง จะเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงความมีอำนาจ

- 1.3 สัญญลักษณ์ (Symbol) หมายถึง สัญญาณที่มีลักษณะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ เป็นกฎหรือระเบียบหรือสิ่งที่ทุกคนเห็นพ้องต้องกัน เข้าใจเหมือน ๆ กัน เช่น ภาษาตัวเลข หรือภาพในหลวงทุกคนก็เข้าใจเหมือนกันหมดว่าเป็นสิ่งที่ต้องให้ความเคารพ ยกย่อง เทิดทูน

ลักษณะสัญญาณ (sign) ทั้ง 3 ชนิดนี้ ไม่ได้แยกจากกันโดยเด็ดขาด สัญญาณหนึ่ง ๆ อาจประกอบด้วยรูปแบบต่าง ๆ กัน ซึ่งอาจจะเป็นทั้งภาพลักษณ์ ดัชนีและสัญญลักษณ์รวมกันอยู่ก็ได้ เช่น ภาพพระสงฆ์ สามารถจะเป็นได้ทั้งภาพลักษณ์ ก็คือ ภาพเหมือนของพระจริง ๆ ขณะเดียวกันก็เป็นดัชนี คือเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงเป็นตัวแทนของศาสนา และก็เป็นทั้งสัญญลักษณ์ด้วยในแง่ที่ทุกคนต้องให้ความเคารพ นับถือ

2. เป็นการศึกษาในเรื่องรหัส (Code) เป็นรหัสของพฤติกรรม (Code/of behavior) และรหัสการให้ความหมาย (Signifying code) ซึ่งอยู่ในลักษณะของสัญญาณต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมนั้น ๆ

3. วัฒนธรรม (Culture) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มีสัญญาณ (Sign) และ รหัส (Code) เกี่ยวพันกันอยู่ในแต่ละวัฒนธรรม และจะมีความหมายเฉพาะเมื่ออยู่ในวัฒนธรรมนั้นๆ

ศิริชัย ศิริกายะ และกาญจนา แก้วเทพ (2531:184-185 อ้างถึงใน จันทรพิชญ โภคา-ชัยพัฒน์ :17) อธิบายถึงแนวคิดเชิงสัญวิทยาว่า

โดยหลักการแล้ว อะไรก็ตามที่สามารถสร้างประทับความรู้สึกได้ก็สามารถจะเป็นสัญญาณได้ และการประทับความรู้สึกที่เกิดจากสัญญาณนี้ก็ไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับภาพประทับความรู้สึกที่เกิดจากสิ่งที่เป็นตัวหมาย (หมายความว่า การเห็นตัวอักษรคำว่า “ม้า” ไม่จำเป็นต้องทำให้เกิดอารมณ์ความรู้สึก เช่นเดียวกับการได้เห็นม้าจริง ๆ)

การเกิดขึ้นของความหมายทั้งหลาย ล้วนถูกควบคุมจากรหัสทางภาษาศาสตร์ หรือรหัสของระบบสัญญาณและจากค่านิยม (ไม่ว่าจะเป็นค่านิยมในทางบวกหรือทางลบก็ตาม) ที่ถูกกำหนดอีกชั้นหนึ่งโดยกฎเกณฑ์ของวัฒนธรรมและกฎเกณฑ์ของระบบสัญญาณเอง

วิชาสัญวิทยาก็คือ วิชาที่นำการสำรวจธรรมชาติของระบบสัญญาณ (วากยสัมพันธ์ – Syntax) ระบบสัญญาณนำการควบคุมการสร้างความหมายของ “ตัวบท” (text) ให้เป็นไปอย่างมีความสลับซับซ้อนอย่างแฝงเร้น และต้องขึ้นอยู่กับลักษณะของแต่ละวัฒนธรรม ความหมายที่กล่าวถึงนี้มีทั้ง 2 ระดับ คือ การตีความตามความหมายตรง และการตีความหมายโดยแฝง โดยตีความหมายโดยนัยนั้น หมายถึง กลุ่มของความหมายที่มาเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน และภาพลักษณะที่ถูกกระตุ้นและแสดงออกโดยการใช้และการนำเอาสัญญาณมาผสมกันเป็นแบบต่าง ๆ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดก็คือ ในกรณีของนิทานปรัมปรา ซึ่งเน้นความคิดที่มีอยู่ในสังคมดั้งเดิม และเป็นเรื่องที่เต็มไปด้วยค่านิยมนานาชนิดที่มาจากวัฒนธรรมนั่นเอง ดังนั้น เวลาที่เราฟังเรื่องของนิทานเหล่านี้ เช่น ในเรื่องโสนน้อยเรือนงาม ถ้าหากเราไม่ทราบความหมายของ “เรือนงาม” และไม่รู้จักค่านิยมที่มีอยู่ในสัญลักษณ์นี้ เนื่องจากเราไม่ได้มีชีวิตอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมเดียวกับที่ตำนานเล่าเรื่องนี้ถือกำเนิดขึ้นมา เราจะไม่สามารถเข้าถึงความหมายที่นิทานเรื่องนี้ต้องการสื่อสารได้ ตำนานปรัมปราเป็นเรื่องที่ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งด้วยระบบสื่อสาร เช่น การนั่งเล่นนิทานรอบกองไฟ เป็นต้น

การศึกษาสื่อมวลชนก็สามารถนำเอาวิธีการข้างต้นมาใช้ได้เช่นกัน เพราะเนื้อหาของสื่อมวลชนประกอบด้วย “ตัวบท” (Text) จำนวนมากมาย ตัวบทเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วมีลักษณะมาจากมาตรฐานเดียวกันซ้ำไปซ้ำมา และถูกประกอบขึ้นมาตามกฎเกณฑ์ ระบบรหัสไม่มีแบบฉบับที่แน่นอนในตัวเอง ปกติครั้งที่ตัวบทเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นมาจากเรื่องราวที่แฝงเร้นอยู่เบื้องหลัง และสร้างจากภาพพจน์ที่มีอยู่ในวัฒนธรรมทั้งฝ่ายผู้สร้างและผู้รับบทนั้น การประยุกต์เอาสัญวิทยาไปใช้ในการวิเคราะห์จะช่วยให้การค้นหาความหมายของตัวบท (ซึ่งเจาน่าจะมองในลักษณะ

ภาพรวมทั้งหมดดีกว่าจะดูเป็นที่ละส่วน) ให้เปิดกว้างหลากหลายยิ่งขึ้น ซึ่งน่าจะเป็นวิธีการที่ดีกว่าการตีความหมายตามหลักไวยากรณ์ทางภาษา หรือโดยอาศัยการเปิดพจนานุกรมดูที่ละคำ

การวิเคราะห์ตัวบท (Text) ซึ่งเป็นตัวเนื้อหาสาระ หรือตัวสารนั้น เริ่มยอมรับกันว่า ตัวสารนี้เองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการสื่อสาร การทำความเข้าใจกับตัวสารจึงเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งความเข้าใจนี้จะต้องครอบคลุมไปถึงลักษณะโครงสร้างภายในของตัวสาร และวิธีการที่ทำให้เกิดความหมายและความสัมพันธ์ระหว่างตัวสารกับวัฒนธรรมในลักษณะที่เป็นองค์รวม การสื่อสารโดยทั่วไปและโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารมวลชนนั้นมีตัวสารหรือตัวเนื้อหาที่เรียกว่า “ตัวแทน” (Text) ที่จะให้นำมาศึกษาได้ละเอียดอยู่มากมาย และการนำเราตัวบทนี้มาวิเคราะห์หรืออาจทำให้ค้นพบข้อสรุปเกี่ยวกับรากของวัฒนธรรมหรือความหมายของเนื้อหา ตลอดจนจุดมุ่งหมายของเนื้อหาได้อีกด้วย

การนำทฤษฎีที่เน้นที่ตัวสารหรือตัวเนื้อหา (ตัวบท) ของสื่อมวลชนมาศึกษาเนื้อหาอยู่ที่ว่าเนื่องจากกฎต่าง ๆ ของภาษา (หรือลักษณะอื่นใดก็ตามที่ถูกทำขึ้นมาแทน หรือ “การเข้ารหัส”) ถูกกำหนด หรือมีข้อจำกัดโดยโครงสร้างภายในของวัฒนธรรมดั้งเดิม (รากเดิมของวัฒนธรรม) ดังนั้นตัวเนื้อหรือตัวบทที่เลือกมาศึกษาจึงเป็นการเปิดโอกาสให้นำมาอ่าน และตีความได้ ดังนั้นเราจึงสามารถเข้าใจความหมายหากเรารู้กฎเกณฑ์ของภาษา และมีความคุ้นเคยอย่างดีกับวัฒนธรรมถึงแม้ว่าแนวทางในการศึกษาเรื่องนี้จะมีมากมาย แต่เราก็ยังสามารถระบุลักษณะที่สำคัญของทฤษฎีเหล่านี้ได้ คือ

ประการแรก ความหมายที่เราตีความออกมาจากตัวเนื้อหาของสื่อมวลชน ไม่จำเป็นต้องเป็นเช่นเดียวกับความตั้งใจของผู้ส่งสาร หรือเป็นความหมายเดียวกันกับที่ผู้รับสารมีอยู่ แต่ความหมายที่เราตีความนั้นเราถือเป็นความหมายที่ปราศจากอคติเกิดขึ้นมาจากตรรกของระบบสัญลักษณ์ที่ใช้ในการ “เข้ารหัส” ประการที่สอง แนวการศึกษานี้ไม่ได้เน้นเฉพาะความหมายที่ปรากฏในระดับพื้นผิวหรือความหมายตามตัวหนังสือของเนื้อหาสื่อมวลชนเท่านั้น แต่ยังให้ความสนใจต่อความหมายที่แอบแฝง หรือความหมายเชิงนัยยะซึ่งผู้สร้างสารอาจจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจให้เกิดความหมายดังกล่าวก็ตาม ประการที่สาม แนวทางการศึกษานี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะการวิเคราะห์ ภาษาเขียนเท่านั้นแต่ยังรวมไปถึงรูปภาพ ท่าทางเสียง หรือเครื่องไม้เครื่องมือต่าง ๆ ที่ถูกนำมาใช้ในการสื่อความหมายด้วย

จากที่กล่าวมา จึงได้ใช้แนวทางวิชาสัญญวิทยามาศึกษาตัวบท (Text) ซึ่งก็หมายถึงวรรณคดีไทย และวรรณกรรมไทย ซึ่งจะทำให้เข้าใจความหมาย โดยที่ความหมายที่เราตีความมาจากตัวบทไม่จำเป็นต้องเป็นความตั้งใจของผู้รับสาร แต่ความหมายที่เราตีความนั้นเราถือว่าเป็นความหมายที่ปราศจากอคติ และไม่ได้มีความหมายเฉพาะความหมายที่ปรากฏในระดับพื้นผิว

เท่านั้น แต่ยังเป็นความหมายโดยนัยแฝง ซึ่งผู้สร้างสารอาจจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจให้เกิดความหมายดังกล่าวก็ได้ (ศิริชัย ศิริกายะ และกาญจนา แก้วเทพ : 34)

แนวคิดเรื่องอำนาจในการสร้างความหมายและภาพตัวแทน (Representation)

โลกทั้งโลกเป็นโลกของการตีความ มนุษย์มีความสัมพันธ์กันเมื่อต้องเผชิญหน้ากัน มณฑลแห่งพลังจะเกิดขึ้น เนื่องจากการประเินซึ่งกันและกัน โดยการดึงเอาสิ่งหนึ่งออกจากบริบทที่เป็นอยู่ และใส่บริบทกับความหมายใหม่เข้าไป หรือเป็นกระบวนการสร้างภาพแทนความจริง

สจวร์ต ฮอลล์ (Hall, 1997 อ้างถึงใน บุญรัตน์ อภิชาติไตรสรณ์, 2546) พูดถึงกระบวนการสร้างภาพตัวแทนว่าเป็นผลผลิตหรือการประกอบสร้าง (constructed) ทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อให้ความหมายสิ่งใดสิ่งหนึ่งผ่านอุดมการณ์, ภาษา และบริบทอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นชาติพันธุ์ เพศ สภาวะ หรือชนชั้น โดยกลวิธีหนึ่งที่ใช้ ก็คือการสร้างภาพเหมารวม หรือ ภาพลักษณ์ที่เป็นแบบฉบับ (stereotype) ซึ่งมีทั้งทางบวกและลบ อีกวิธีหนึ่งก็คือการเคลื่อนย้ายตำแหน่งหรือสถานภาพไปไว้ในที่ที่แตกต่างออกไป ภายในระบบที่มีการจัดระบบหมวดหมู่ในลักษณะคู่ตรงข้ามไว้แล้ว

Hall ได้นิยามเทคนิคการสร้างภาพเหมารวมว่า “หมายถึง การเลือกดึงเอาคุณสมบัติบางสิ่งบางอย่างของบุคคลที่เด่นชัด มีชีวิตชีวา เข้าใจง่าย เป็นที่รับรู้ทั่วไปและลดทอนอัตลักษณ์ของบุคคลลงไป เป็นคุณสมบัติไม่อย่างเหล่านั้น (Hall, 1997 อ้างถึงใน อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2543) วิธีลดทอนอัตลักษณ์ทำได้โดยการทำให้คุณสมบัติเหล่านั้นสุดขั้วเกินจริง หรือสร้างอัตลักษณ์คู่ตรงข้าม เห็นได้ชัดในสื่อต่าง ๆ ซึ่งจะไม่นำถึงความถูกต้อง หรือความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรม ในเมื่อการสร้างภาพตัวแทนนั้น สิ่งสำคัญก็คือ การสร้างจินตนาการ (imagination) มากกว่าคำนึงถึงความถูกต้องหรือความเป็นจริง

ในส่วนของ การสร้างอัตลักษณ์นั้น อภิญญา เฟื่องฟูสกุล (2543) ให้ความเห็นเสริมเกี่ยวกับอัตลักษณ์ตามแนวคิดหลายสำนัก เริ่มตั้งแต่แนวคิดที่ว่าเกี่ยวข้องกับการนิยามความหมาย หรือการสร้างภาพแทนความจริง (representation) โดยทั่วไปคนมักคิดว่า อัตลักษณ์น่าจะหมายถึงคุณสมบัติ ที่เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือสิ่งนั้น แต่อาจจะมีนิยามขยายต่อว่า คุณสมบัติเฉพาะของสิ่งนั้น ที่ทำให้สิ่งนั้นโดดเด่นขึ้นมาหรือแตกต่างจากสิ่งอื่น การนิยามอัตลักษณ์มีหลายมิติ ด้านหนึ่งหมายถึงความเป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อและสัมพันธ์กับสังคม ในมิตินี้ อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องราวของการใช้สัญลักษณ์ อีกด้านหนึ่งอัตลักษณ์จะเกี่ยวกับอารมณ์

ความรู้สึกนึกคิดเพื่อ “ให้ความหมายหรือแปลงความหมายเกี่ยวกับตนเองในกระบวนการที่สัมพันธ์กับโลก”

แนวคิดเรื่อง การประทับตราและรอยมลทิน

การประทับตรา

แนวคิดการประทับตรา (Labeling) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า แนวคิดปฏิบัติการทางสังคมที่ให้ความสนใจในผลของปฏิกริยาอย่างเป็นทางการของสังคม ซึ่งผลต่อบุคคลที่มีความแตกต่างไปจากบรรทัดฐานของสังคม การควบคุมทางสังคมที่เกิดขึ้นและปฏิกริยาบางอย่างจากกลุ่มคนในสังคมที่มีผลต่อการทำให้บุคคลหนึ่งกลายเป็นคนนอกคอกของสังคม ตราประทับที่มีต่อบุคคลที่ละเมิดกฎของกลุ่มสังคม โดยเฉพาะตราประทับอย่างเป็นทางการได้สร้างรอยมลทิน (Stigma) ให้แก่บุคคลโดยการนิยามให้เขาเป็นผู้ด้อยศีลธรรม ซึ่งควรถูกปฏิเสธและได้รับการลงโทษจากสังคม รวมถึงการได้รับการปฏิบัติต่อในฐานะเป็น “คนนอกคอก” ของสังคมซึ่งทำให้บุคคลนั้น ๆ อาจมองตนเองในฐานะที่ตนเองถูกประทับตราจริง ๆ โดยการยอมรับนิยามที่สังคมสร้างให้แก่พวกเขาในฐานะที่เป็นผู้เบี่ยงเบน (คูลีมาน (นฤมล) วงศ์สุภาพ , 2535)

การประทับรอยมลทิน

การทำความเข้าใจลักษณะของรอยมลทิน เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับ “ปรากฏการณ์แห่งการลดคุณค่า” (Devaluation) ในฐานะที่เป็นส่วนประกอบสำคัญของการประทับรอยมลทิน Becker (1963 อ้างถึงใน ขวัญฤทัย จ่างจรัส , 2544) กล่าวว่า “ความเบี่ยงเบนเป็นผลมาจากการให้คำจำกัดและตอบสนองต่อลักษณะสำคัญบางอย่าง ถ้าพึงการกระทำและบุคคลยังไม่อาจถือได้ว่าเป็นความเบี่ยงเบน (Kitsuse, 1962 ; Erikson, 1962 อ้างถึงใน ขวัญฤทัย จ่างจรัส อ้างแล้ว) แต่ความเบี่ยงเบนได้มาโดยผ่านกระบวนการกำหนดลักษณะที่ผูกติดกับความหมาย ดังนั้น การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการรับรู้ และการตอบสนองต่อพฤติกรรมของมนุษย์หรือสภาวะแวดล้อม จึงถือเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างมาก เนื่องจากพฤติกรรมหรือสภาวะแวดล้อมบางอย่างที่เหมือนกันมาก ๆ อาจถูกกำหนดความหมาย และการตอบสนองต่างกัน จากคนที่ต่างกัน (Becker , อ้างแล้ว)

กระบวนการลดคุณค่า (Devaluation Process)

การศึกษากการประทับรอยมลทิน (Stigmatized) จำเป็นอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจรูปแบบพื้นฐานของกระบวนการลดคุณค่า ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการประทับตรา เนื่องจากกระบวนการดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงการประทับรอยมลทิน

การอธิบายกระบวนการดังกล่าวอาจเป็นการอธิบาย โดยเริ่มจากการกล่าวถึง “สถานภาพหลัก” (Major Status) จนถึง “การทำให้เป็นวัตถุ” (Objectification)

1. สถานภาพหลัก (Major Status)

เมื่อคนถูกมองว่าเป็นผู้ที่มีสถานภาพและลักษณะสำคัญของกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม ไม่ว่าจะ เป็นโสเภณี ผู้ติดยาเสพติด และคนนอกคอกอื่น ๆ การตอบสนองของคนอื่น ๆ ต่อพวกเขา ได้รับ อิทธิพลมาจากสถานภาพสำคัญบางอย่างซึ่งผู้อื่นเป็นผู้กำหนด จากความแตกต่างระหว่างกลุ่ม บุคคลกับบุคคลทั่วไปในสังคมที่เกิดขึ้น ในที่สุดก็จะกลายเป็นสถานภาพสำคัญของคน ๆ นั้น Goffman ใช้ในความหมายว่านั่นคือ “สถานภาพเฉพาะที่เกิดขึ้นจากการแยกออกจากความเป็นจริงในสังคม (Goffman , 1963 อ้างถึงใน ขวัญฤทัย จ่างจำรัส อ้างแล้ว)

2. การทำให้เป็นวัตถุ (Objectification)

การลดคุณค่าของคน อาจหมายถึง คนหรือกลุ่มคนที่ได้รับการปฏิบัติในฐานะที่เป็นวัตถุ เนื่องจากคนที่ถูกลดคุณค่าลงจะกลายเป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆ ซึ่งถูกประทับรอยมลทินจากการ ตอบสนองของคนอื่น ๆ คนที่ถูกประทับรอยมลทิน คือ คนที่ยอมรับว่าตนเองถูกจัดอยู่ในกลุ่มของผู้ มีรอยมลทิน คนที่เป็นสมาชิกของกลุ่มที่มีรอยมลทินจะถูกลดคุณค่าลงและได้รับการปฏิบัติราวกับ ว่าไม่อาจแยกออกจากกลุ่มนั้นได้ คนที่ถูกประทับรอยมลทินคือคนที่แทบจะไม่เหลือคุณค่าของ ความเป็นมนุษย์ เนื่องจากคนอื่น ๆ เข้าใจว่ากลุ่มคนเหล่านั้นได้แหวกกฎเกณฑ์ของสังคมที่ตั้งไว้ จึง จำเป็นต้องปฏิบัติต่อพวกเขา (ผู้ที่มีรอยมลทิน) ในลักษณะที่เป็นการกดขี่และลดระดับของความ เป็นมนุษย์ลง ประเด็นนี้อาจแสดงให้เห็นว่าคนอื่น ๆ ปฏิบัติต่อกลุ่มคนที่มีรอยมลทินราวกับว่าไม่ใช่ คน หรือเป็นเพียงวัตถุเท่านั้น

การจัดกลุ่มคนที่มีรอยมลทินออกเป็นประเภทต่างๆ มีนัยแสดงถึง “ระดับของการเป็น วัตถุ” ที่อาจเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น การศึกษาแนวคิดที่ว่าด้วยการประทับตราที่แสดงให้เห็นถึง กระบวนการทำให้เป็นวัตถุ ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อการประทับตราว่าคน ๆ นั้นไม่ใช่คน และการ ประทับตราก็ถือเป็นสิ่งที่ยากต่อการที่จะลบล้างมันออกจากจิตใจ เนื่องจากการประทับตราโดยตัว ของมันเองคือสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างกัน

สำหรับคนที่มีรอยมลทิน มักจะมีความหมายโดยนัยเกี่ยวกับผลทางจิตใจและสังคมในเชิง ลบ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการประทับตราเป็นปฏิกิริยาทางสังคมที่มีเป้าหมายเพื่อการโดดเดี่ยว การ ปฏิบัติ การแก้ไข หรือการลงโทษแต่ละคนโดยแบบอย่างเดียวกัน เพื่อสกัดกั้นพวกเขาจากสังคม ทั่วไป ผลที่ตามมาในทางปฏิบัติคือ คนที่ถูกประทับรอยมลทินได้รับการยอมรับทางสังคมน้อยลง มี การจำกัดโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจที่สำคัญ และทำให้โอกาสในชีวิตลดน้อยลงด้วย

Goffman ได้กล่าวว่า คนที่ถูกประทับรอยมลทินจะยอมรับมลทินของตนเองให้ยอมรับ ความเชื่อและค่านิยมบนพื้นฐานของผู้มีมลทิน ดังนั้นมาตรฐานของเขาเกิดจากสังคมใหญ่ที่

กำหนดให้เขาใช้ชีวิตอย่างใกล้ชิดกับผู้อื่นซึ่งมองพวกเขาราวกับว่า ความล้มเหลวที่เกิดขึ้นเพียงชั่วเวลาหนึ่ง คือ สาเหตุที่ทำให้เขายอมรับว่าเขาเป็นผู้ล้มเหลว (Goffman อ้างแล้ว)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับ “รูปร่าง” หรือ “ร่างกาย” ที่มีลักษณะเป็นกายภาพ ที่ผ่านมา พบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับร่างกายส่วนใหญ่เป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาในทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่เป็นการนำเสนอปรากฏการณ์การใช้ร่างกาย หรือ รูปร่าง ในลักษณะที่มองร่างกายเป็นทุน และไม่ได้ลักษณะทางชีวภาพเท่านั้น แต่ร่างกายยังมีนัยยะที่สำคัญมากกว่า ไม่ว่าจะเป็น ค่านิยม อุดมคติต่อร่างกาย บรรทัดฐานทางสังคม อำนาจบางอย่างที่แฝงอยู่ในร่างกาย ซึ่งนำไปสู่โครงการพัฒนาร่างกายรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ร่างกายบรรลุวัตถุประสงค์บางอย่างของผู้เป็นเจ้าของ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาปรับปรุง ดูแลรักษา ดัดแปลง และตกแต่งร่างกาย จากงานวิจัยต่างๆ เหล่านี้ ทำให้ร่างกาย หรือรูปร่าง สามารถ “เล่าเรื่อง” ได้มากมายหลายมิติ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ดร.สวณิต ยมาภัย (2521) เป็นท่านหนึ่งที่สนใจศึกษาการใช้อวัจนภาษาในวรรณคดีไทย พบว่า อวัจนภาษาเป็นภาษาที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างตัวละครในวรรณคดี ซึ่งวรรณคดีทุกชาติทุกภาษาใช้การสื่อสารด้วยอวัจนภาษาทั้งสิ้น แต่นักศึกษาวรรณคดีมักจะมองข้ามอยู่เสมอ ตัวอย่างของการใช้อวัจนภาษาในวรรณคดี เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้างเพื่อจะลักตัวนางพิม ท่านอนของนางแก้วกิริยาเป็นอวัจนภาษาที่เรียกว่า อากาษา ลักษณะท่านอนของนางแก้วกิริยาสื่อสารซึ่งมีนัยถึงต่อขุนแผน ที่จะต้องหยุดและปลุกให้ตื่นเพื่อสื่อสารกันต่อไป ในห้องนางแก้วกิริยานั้น ขุนแผนรับสารได้เต็มทีเดียว

“กระจกจัดใส่คั่นห้องน้อย	ไม่สอยสังฆางามเกลี้ยง
ฉากบังจัดตั้งไว้ข้างเตียง	อ้อมจันทร์ตั้งเรียงในห้องน้อย
ห้องแคบอุตสำหรับแอบไม่แออัด	รู้จักจัดเครื่องเรือนไว้ใช้สอย”

วัตถุประสงค์เหล่านั้นมันส่งสารยิ่งกว่าคำพูด ขุนแผนมองนางแก้วกิริยาในลักษณะที่เป็นอวัจนภาษา ดีความได้ทันทีว่า คนนี้เป็นผู้มีตระกูล เป็นการรับสารที่สมบูรณ์เต็มที่ ขุนแผนปลุกนางแก้วกิริยาขึ้นมา นางแก้วกิริยาลืมตาลุกขึ้น อันนี้เป็นเนตรภาษา พอขุนแผนเข้าประคองเรียกว่าสัมผัสภาษา การอยู่ในที่ ๆ เหมาะสมเรียกว่าเทศะภาษา นางแก้วกิริยาลดตาลงมองต่ำมองดูพื้น ก็เป็นเนตรภาษาอีก คำพูดเป็นภาษาซึ่งใช้ไม่ได้ในที่เช่นนั้น ใช้ได้อย่างเดียวคืออวัจนภาษาซึ่งสามารถสื่อสารสมบูรณ์โดยไม่ต้องพูด

จะเห็นว่า กวีไทยเข้าใจดีทีเดียวในเรื่องอวัจนภาษา แต่มีดีที่ไม่มีใครศึกษากันมากในเมืองไทย แต่ต่างประเทศพบว่าศึกษาวิจัยมากมายในเรื่อง Nonverbal Language แต่ก็ไม่ได้ศึกษาจากวรรณคดี แต่ศึกษาจากพฤติกรรมจริง ๆ ในสังคมมนุษย์ในการสื่อสารปกติ และสรุปการวิจัยออกมาว่า มนุษย์สื่อสารกันด้วยอวัจนภาษาถึง 70% คือศึกษาด้วยวัตถุ ด้วยดวงตา อากัปกิริยา น้ำเสียง รวมถึงร่างกายด้วย

ผลงานศึกษาของ เสมอชัย พูลสุวรรณ (2541) เรื่อง “เรือนร่าง” ในงานจิตรกรรมไทยแบบประเพณี เป็นงานศึกษาที่ต้องการนำเสนอการพิจารณาความหมายของ “เรือนร่าง” ในงานจิตรกรรมไทยในสามมิติ คือ ความหมายเชิง “สุนทรียภาพ” ของไทย , ในเชิงที่เป็น “สื่อ” เล่าเรื่อง และในเชิงของการถูกประเมิน “คุณค่า” บางอย่าง ภายในกรอบจารีตของวัฒนธรรมไทย โดยงานศึกษาของเรือนร่างที่เกี่ยวข้องกับ “การเล่าเรื่อง” และ “คุณค่า” แต่ละประเภทของจิตรกรรม เช่น พระพุทธเจ้า , พระอริยสาวก , พระยามาร , กษัตริย์ , ตัวโกง หรือสามัญชน ได้ถูกบรรจุคุณสมบัติลงไปหลาย ๆ อย่าง เช่น ถ้าพูดถึงพระพุทธเจ้าก็ต้องนึกถึง “เรือนร่าง” ที่มีพระวรกายสีทอง ในขณะที่ถ้าพูดถึง พญามาร ก็จะต้องมีเรือนร่างที่เป็นสีดำ ซึ่งเป็นตัวแทนของความชั่วร้าย ความเป็นตัวของตัวเองทำให้มันเป็นเอกเทศจาก “เรือนร่าง” แบบอื่น ๆ

“เรือนร่าง” มักจะอยู่คู่กับ “คุณค่า” เสมอ เช่น การมีกายสีทองมิได้ปรากฏกับพระพุทธเจ้าเพียงเพื่อจะแยก “เรือนร่าง” ของพระองค์ออกจาก “เรือนร่าง” ประเภทอื่นๆ เท่านั้น หากแสดงให้เห็นด้วยว่า “เรือนร่าง” นั้นเป็น “พระวรกาย” อันประเสริฐ จึงคู่ควรกับ “ทอง” ซึ่งหมายถึงความสูงส่งดีงาม (อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก แนวคิดเรื่อง “เรือนร่าง” ที่เล่าเรื่อง ที่ได้กล่าวไปแล้วตอนต้น)

นอกจากนี้งานวิจัยเรื่อง ผู้หญิงกับสังคม ในวรรณกรรมไทยยุคทองของเสนาะ เจริญพร (2548) ที่ต้องการศึกษาสถานภาพของความเป็นผู้หญิงในแง่มุมต่าง ๆ ทางสังคมผ่านวรรณกรรมไทยช่วงทศวรรษ 2530 มีงานศึกษาตอนที่กล่าวถึงเรื่อง “ผู้หญิงกับร่างกาย” พบว่า ร่างกายผู้หญิงถูกใช้เป็นทุนชนิดหนึ่งซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ให้เกิดผลกำไร หรือขาดทุนได้ โดยอาจแปรเปลี่ยนให้เป็นทุนประเภทหนึ่งอีกชั้นหนึ่ง เช่น ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม หรือทุนทางสังคม ตัวอย่างเช่น งานวรรณกรรมสร้างสรรค์รางวัลซีไรต์เรื่อง ไปไม่ที่หายไป (2532) ของ จิระนันท์ พิตรปรีชา สิ่งที่น่าสนใจก็คือ การนำเสนอร่างกายของผู้หญิงในบทกวีชิ้นสำคัญที่ชื่อ “อหังการของดอกไม้” ซึ่งเป็นผลงานที่นำเสนอร่างกายของผู้หญิงแตกต่างไปจากขนบชมโฉมสตรีในอดีต ที่ปฏิเสธค่านิยมที่กดขี่สตรีเพศอย่างถึงรากถึงโคน โดยตอกย้ำให้เห็นว่าความงามของผู้หญิงมิได้อยู่ที่เรือนร่างอันอรชรอ่อนแอ้น มิได้อยู่ที่มืออันอ่อนนุ่มชวนสัมผัส มิได้

อยู่ที่ห้องปลีขาวเนียนชวนลูบไว้ มิได้อยู่ที่ดวงตาอันหยาดเอี่ยมชวนให้ผู้ชายวาบวาม “อหังการของดอกไม้” เสนอความหมายใหม่ให้กับเรือนร่างของผู้หญิงด้วยการต่อต้านคุณค่าแบบเก่า แล้วหันมายึดถือคุณค่าแบบใหม่ ก็คือการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของร่างกาย จากร่างกายที่มีไว้รองรับอารมณ์ความต้องการของผู้ชายมาสู่ร่างกายที่ก่อประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม เช่น การละจากดวงตาที่มีไว้ “คอยชม้อยชวน” มาสู่ดวงตาในฐานะบ่อเกิดของวิสัยทัศน์อันก้าวหน้า

ร่างกายที่ดิ้นรนในแม่เบี้ย เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่เสนอร่างกายของผู้หญิงอีกแบบหนึ่งที่แปลกแยกไปจากชนบของหญิงแบบเดิม ๆ ผ่านตัวละคร “เมขลา” เมขลาเป็นตัวแทนของผู้หญิงยุคใหม่ ซึ่งประกอบไปด้วยอรรถลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ พึ่งพาตัวเองทางเศรษฐกิจ มีความรู้ความสามารถ ชำชองในเพศลีลา และปฏิเสธการแต่งงาน ไม่จำกัดตัวเองอยู่ที่บทบาทของเมียและแม่ และมีท่าทีไม่ยี่หระต่อการ “เสียตัว” สื่อถึงทัศนคติที่ปฏิเสธคุณค่าในเรื่องพรหมจรรย์อย่างชัดเจน

ร่างกายในฐานะเครื่องมือทางสังคมในนวนิยายทราสียเพลิง ที่นางเอกเป็นหญิงที่มีรูปโฉมโนมพรรณที่งดงามสมบูรณ์อยู่แล้ว เพียงแต่หนุนเสริมความงามของเธอให้เด่นชัดขึ้นด้วยเทคนิคการแต่งหน้า และความฉลาดในการเลือกใช้เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย และเธอก็ใช้ความงามของเรือนร่าง และจริตของความเป็นหญิงเป็น “ทุน” เพื่อให้ผู้ชายทำตามสิ่งที่เธอปรารถนา หรือนวนิยายเรื่อง “รักที่กลับคืน” ที่ตัวเอก “อัญญา” เกิดมาพร้อมกับใบหน้าอันขรุขระ เธอต้องอาศัยศัลยแพทย์ช่วยผ่าตัดจนกลายเป็นหญิงสาวที่มีใบหน้าอันงดงาม เมื่อเป็นเจ้าของร่างกายที่สมบูรณ์พร้อม ความมั่นใจของเธอก็เพิ่มพูนตามมา อัญญาจึงเปลี่ยนชื่อเป็นอรัญญาเพื่อสื่อถึงการก้าวล่วงไปสู่ตัวตนใหม่ พร้อมร่างกายใหม่ของเธอ จากตัวอย่าง เราสามารถมองการใช้ร่างกายของผู้หญิงในฐานะเครื่องมือปฏิบัติการ ตัวละครเอกหญิงทั้งสองต่างใช้ร่างกายของตนเป็นเครื่องมือกระทำการ (instrument of agency) เพื่อการแก้แค้นความเลวร้ายของผู้ชาย โดยสมรู้ร่วมคิดกับคติทางเพศเกี่ยวกับร่างกายหญิง

จากกรงานศึกษาของ เสนาะ เจริญพร ทำให้เป็นที่ประจักษ์ว่า ร่างกายมิได้เป็นเพียงวัตถุทางชีวภาพ แต่ยังเป็นพื้นที่ที่สังคมฉายคติ ความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวังต่าง ๆ นานาลงไป นอกจากนี้ยังปรากฏชัดอีกเช่นกันว่า ร่างกายของผู้หญิงถูกผูกโยงเข้ากับอุดมการณ์ทางเพศสถานะในลักษณะที่แตกต่างจากร่างกายของผู้ชาย ในแง่ที่คติแบบปิตาธิปไตยจะเน้นย้ำถึงศักยภาพในการเป็นวัตถุทางเพศของร่างกายดังกล่าว และด้วยเหตุนี้ระดับของการกำกับควบคุมจึงมีความลึกซึ้งมากกว่า โดยเฉพาะการกำกับด้วยคติเรื่อง “กุลสตรี” กระนั้นก็ตาม เราก็ได้เห็นตัวละครหญิงจำนวนหนึ่งซึ่งพยายามดิ้นรนที่จะเป็น “นาย” ของร่างกายตนเอง แต่ความพยายามเหล่านั้นก็มักจะถูกขบถด้วยพันธนาการในรูปแบบอื่น

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการการสื่อความหมาย “รูปกาย” ในสังคมไทย มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาวิวัฒนาการการสื่อสารด้วย รูปกาย ในสังคมไทย ในการสร้าง ความหมาย การรับรู้ การตีความ การให้คุณค่า ความรู้ ความจริงที่เกิดขึ้นกับรูปกายในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผ่านการศึกษาจากวรรณคดีไทย และวรรณกรรมไทยร่วมสมัย เพื่อเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับผู้สนใจกระบวนการสร้าง สืบทอด รวมถึงการรับรู้ การให้คุณค่า และการตีความ ความหมายผ่าน รูปกาย ของสังคมไทย เพื่อทำความเข้าใจกับความหมายในการสื่อสารของ รูปกาย ตลอดจน ระบบคิด ความเชื่อ และทัศนคติของคนในสังคมที่มีต่อ รูปกาย รวมถึงการตระหนักรู้เท่าทัน รูปกาย ที่ไม่ได้ฐานะเป็นเพียงวัตถุทางชีวภาพเท่านั้น แต่ยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีกมากมายที่เข้ามาเกี่ยวข้องกำหนดบทบาทหน้าที่ของ รูปกาย ในสังคมไทยได้อย่างเข้าใจและชัดเจนมากขึ้น

รูปแบบงานวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่ออธิบายวิวัฒนาการการสื่อความหมาย “รูปกาย” ที่ปรากฏในสังคมไทยในฐานะอวัจนภาษาประเภทหนึ่ง เพื่อสร้างความเข้าใจในระบบความคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิต เข้าใจในระบบวัฒนธรรมของสังคมไทยที่มีต่อ “รูปกาย” ในแต่ละยุคสมัย เพื่อสะท้อนความจริงที่เกิดขึ้น รวมถึงอธิบายถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลง ความหมายของ “รูปกาย” สาเหตุ ความเป็นมา และความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดความหมาย คุณค่า การรับรู้ตีความ บทบาทหน้าที่ของ “รูปกาย” ตลอดจนขั้นตอนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิวัฒนาการการสื่อความหมายของ “รูปกาย” ในสังคมไทย ซึ่งใช้วิธีวิจัย ดังนี้

1. งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยที่ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (Quantitative and Qualitative Content Analysis) คือศึกษาวิวัฒนาการการสื่อความหมาย “รูปกาย” ในสังคมไทย จาก วรรณคดีไทย และวรรณกรรมไทยร่วมสมัย เพื่อเป็นการศึกษาและวิเคราะห์ว่ามีการกล่าวถึง “รูปกาย” ในลักษณะใดบ้างที่ปรากฏในสังคมไทย ภายใต้แนวคิดที่ว่า วรรณคดีและวรรณกรรม คือ “ภาพเสนอ” หรือ “ภาพตัวแทน”(representation) เป็นภาพที่ถูกประกอบสร้างด้วยการหยิบเลือกเอาคุณลักษณะต่าง ๆ ทางสังคมมาประสมกันเข้า ไม่ว่าจะ

ทัศนคติ ความคิดความเชื่อ และความคาดหวังที่ผู้คนสังคม เพื่อนำเสนอความหมายและคุณค่า บางอย่างของตัวละครสู่การรับรู้ของสาธารณะ

2. งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อ อธิบายหรือพรรณนาวิวัฒนาการการสื่อความหมายของ “รูปกาย” รูปกายถูกสร้างขึ้นมาด้วยระบบ ความหมายอะไร รูปกายสื่อสารอะไรออกไปบ้าง นำไปสู่การสำรวจการสร้าง ความหมายของรูป กายด้วยกลวิธีต่าง ๆ ที่ปรากฏและเกิดขึ้นในสังคมไทยตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะทำ ให้มองเห็นความเป็นเคลื่อนไหวของบทบาทหน้าที่ของรูปกาย ที่บทบาทหน้าที่ของมันมิได้หยุดนิ่ง แต่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ในแต่ละ ช่วงเวลาของประวัติศาสตร์มนุษย์

การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีองค์ ข้อมูลสำคัญสำหรับการศึกษา คือ ตั๋วงานวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยร่วมสมัย โดยมี หลักเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้

1. จากวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยร่วมสมัยที่ปรากฏรายชื่อใน “งานวิจัยหนังสือดี 100 ชื่อเรื่องที่คนไทยควรอ่าน” ของ วิทยา เชียงกูล และคณะ ที่ดำเนินการคัดเลือกหนังสือดีที่คน ไทยน่าจะได้อ่านจำนวน 100 เล่ม ที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ในระหว่างปี พ.ศ.2411 – พ.ศ.2519 โดยเลือกศึกษาเฉพาะหนังสือประเภท บันเทิงคดี (Fiction) เท่านั้น

เนื่องจากงานวิจัย “หนังสือดี 100 ชื่อเรื่องที่คนไทยควรอ่าน” ได้ทำการพิจารณาคัดเลือก วรรณกรรมที่ดีที่คนไทยน่าจะได้อ่าน โดยมีหลักเกณฑ์เงื่อนไขทางเวลา คือ ต้องเป็นวรรณกรรมที่ เขียน หรือจัดพิมพ์ครั้งแรกในช่วงประมาณสมัยรัชกาลที่ 5 (ประมาณปีพ.ศ. 2411) ถึงปี พ.ศ.2519 ซึ่งต้องเป็นวรรณกรรมที่ดีเด่น สำคัญ และเป็นแบบฉบับ จัดเป็นวรรณกรรมประเภทคลาสสิก หรือ โมเดิร์นคลาสสิกที่มีค่าควรอ่านได้ทุกยุคสมัย

เหตุผลที่งานวิจัยชิ้นนี้เลือกช่วงระยะเวลาตั้งต้นดังกล่าว เพราะคณะผู้วิจัยเห็นว่าช่วง รัชกาลที่ 5 เป็นยุคที่เริ่มพัฒนาประเทศ แบบสมัยใหม่ที่ย้อนกลับไปจากยุคปัจจุบันไม่ไกลนัก และ เป็นช่วงที่ประเทศไทยเริ่มเขียนหนังสือแบบร้อยแก้ว นวนิยาย เรื่องสั้น แบบตะวันตก จึงเป็น หนังสือในยุคที่คนอ่านรุ่นปัจจุบันจะสามารถอ่านโดยรู้สึกมีความเชื่อมโยง สอดคล้องกับสังคม ปัจจุบันได้มากกว่าหนังสือที่เขียนในยุคเก่าไปกว่านั้น ซึ่งจัดว่าเป็นวรรณกรรมคลาสสิกยุคเก่า

ส่วนที่กำหนดไว้เพียงแค่ปี 2519 ก็เพราะเห็นว่าควรจะเลือกจากวรรณกรรมที่เก่ากว่ายุค ปัจจุบันเกิน 20 ปีขึ้นไป เพื่อให้แน่ใจว่าเป็นวรรณกรรมที่ข้ามยุค ไม่ใช่วรรณกรรมที่เด่นตั้งแต่ 2-3 ปี แล้วพ้นสมัยนิยม หรือล้าสมัยไป และที่เลือกปี 2519 เพราะว่าเป็นปีเปลี่ยนผ่านทางการเมืองที่

สำคัญปีหนึ่ง คือ เกิดเหตุการณ์สังหารหมู่ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งเป็นการปิดฉากยุคเสรีภาพ ประชาธิปไตยและเข้าสู่ยุคแห่งการปิดกั้นเสรีภาพในการเขียนและการพิมพ์ครั้งสำคัญครั้งหนึ่ง

การเลือกวรรณคดีและวรรณกรรมจะเลือกจากช่วงเวลาทำงานชิ้นนั้นผลิตขึ้นเป็นสำคัญ เพราะงานเขียนจำนวนมากจะทยอยพิมพ์ในหนังสือพิมพ์และนิตยสารก่อน แม้ว่าจะมีการรวมเล่ม ภายหลังปี 2519 แต่ก็ถือว่าเป็นงานที่เขียนขึ้นในสื่อยุคที่งานวิจัยชิ้นนี้ตั้งเกณฑ์ไว้ (วิทยา เชียงกูล และคณะ, 2542:13-45)

เนื่องจากในงานวิจัยเรื่อง “หนังสือดี 100 ชื่อเรื่องที่คนไทยควรอ่าน” ได้แบ่งยุคของ ประวัติศาสตร์สังคมไทยในช่วงปีพ.ศ. 2411 – 2519 ออกเป็นยุคต่างๆ 5 ยุค ได้แก่

1. ยุคอาณานิคมกับการปรับตัวให้ทันสมัยแบบตะวันตก (ประมาณปีพ.ศ. 2411 – 2468)
2. ยุคเสรีประชาธิปไตยของชนชั้นกลางรุ่นใหม่ (ประมาณปีพ.ศ. 2469 – 2488)
3. ยุคของการต่อสู้ 3 เส้า ระหว่างเผด็จการทหาร , ราชานิยม และฝ่าย ประชาธิปไตย (ประมาณปีพ.ศ. 2489 – 2501)
4. ยุคเผด็จการจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2501-2506) และจอมพล ถนอม กิตติขจร (พ.ศ. 2506 – 2516)
5. ยุคประชาธิปไตยแบ่งบานระยะสั้น 3 ปี (ปีพ.ศ. 2516 – 2519)

ผู้วิจัยเห็นว่าการแบ่งยุคของสังคมไทยออกตามงานวิจัยชิ้นนี้ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ การศึกษาของผู้วิจัยที่ต้องการจะศึกษา วิวัฒนาการของการสื่อความหมาย “รูปกาย” ในสังคมไทย ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอผลการวิจัยโดยแบ่งการนำเสนอ รูปแบบ ลักษณะและความหมายของ “รูปกาย” ที่ปรากฏในสังคมไทย ตามช่วงเวลาของงานวิจัยดังกล่าวมาข้างต้น เพื่อให้เห็นภาพของ วิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงความหมาย รูปแบบและลักษณะของ “รูปกาย” ที่ปรากฏในสังคมไทย ที่มีบริบทของยุคสมัยเปลี่ยนแปลงตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองได้ชัดเจนขึ้น โดย ขอแยกนำเสนอผลการวิจัยออกเป็นยุคต่างๆ 5 ยุค

2. วรรณกรรมไทยที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ที่มีการประกาศยกย่องวรรณกรรมดีเด่นที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2522 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2548) เพื่อศึกษาวิวัฒนาการการสื่อความหมายของรูปกายในมิติเวลาที่ต่อเนื่องจาก วรรณกรรมไทยใน 5 ยุค ที่ผ่านมา

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1. ผู้วิจัยคัดเลือกวรรณคดีไทย และวรรณกรรมไทยร่วมสมัยที่อยู่ในขอบเขตของกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น เพื่อคัดเลือก รวบรวมวรรณคดีไทย และวรรณกรรมไทยร่วมสมัยที่มีการนำเสนอ “รูปร่าง” ที่เข้าไปมีหน้าที่และบทบาทในการสื่อสารมากพอให้ศึกษาและวิเคราะห์ได้
2. ผู้วิจัยรวบรวมแนวคิดและทฤษฎี งานวิจัย งานศึกษาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดเรื่องการสื่อสารเชิงอวัจนภาษา แนวคิดเกี่ยวกับร่างกาย แนวคิดเรื่องภาพตัวแทน ที่นำมาใช้วิเคราะห์ รวมถึงการทบทวนวรรณกรรม ข้อมูลเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนผลของการวิเคราะห์
3. ผู้วิจัยนำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง มาทำโครงร่างเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์วรรณคดีไทย และวรรณกรรมไทยร่วมสมัย และเป็นกรอบแนวทางสำหรับการใช้ในการศึกษาวิเคราะห์
4. ผู้วิจัยนำความรู้ที่ได้ทั้งหมด ทั้งข้อมูลเกี่ยวกับวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทย และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง มาสังเคราะห์เป็นแนวคิดรวบยอด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการการสื่อความหมาย “รูปร่าง” ในสังคมไทย มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบและลักษณะของ รูปร่าง (physical appearance) ในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยร่วมสมัย และเพื่อศึกษาวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงความหมายของ รูปร่าง ในสังคมไทย กระบวนการเปลี่ยนแปลงความหมายของ “รูปร่าง” สาเหตุ ความ เป็นมา และความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดความหมาย คุณค่า การรับรู้ ทัศนคติ บทบาทหน้าที่ของ รูปร่าง ในสังคมไทย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยที่ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (Qualitative Content Analysis) คือศึกษาวิวัฒนาการการสื่อความหมาย รูปร่าง ในสังคมไทย จากวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยร่วมสมัย ซึ่งประชากรกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้คือ วรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยร่วมสมัย โดยมีหลักเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้

1. วรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยร่วมสมัยที่ปรากฏรายชื่ออยู่ในงานวิจัย “หนังสือดี 100 ชื่อเรื่องที่คุณคนไทยควรอ่าน” ของ วิทยา เชียงกุล และคณะ ที่เป็นงานวิจัยที่คัดเลือกหนังสือดีที่คุณคนไทยควรจะได้อ่านจำนวน 100 เล่ม ที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ในระหว่างปี พ.ศ.2411 – 2519 โดยผู้วิจัยเลือกศึกษาเฉพาะหนังสือประเภท บันเทิงคดี (Fiction) เท่านั้น (ดูรายชื่อหนังสือในภาคผนวก ข.) และแบ่งหนังสือประเภทบันเทิงคดีนี้ออกเป็น 3 ประเภทคือ

- 1.) กวีนิพนธ์และบทละคร
- 2.) นวนิยาย
- 3.) เรื่องสั้น

2. วรรณกรรมไทยที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ที่มีการประกาศยกย่องวรรณกรรมดีเด่นที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ตั้งแต่ปี 2522 ถึง ปัจจุบัน (พ.ศ.2548) (ดูรายชื่อหนังสือในภาคผนวก ข.) ซึ่งแบ่งประเภทวรรณกรรมออกเป็น 3 ประเภทเช่นกัน ได้แก่

- 1.) กวีนิพนธ์
- 2.) นวนิยาย
- 3.) เรื่องสั้น

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย เริ่มต้นจาก

1. ผู้วิจัยคัดเลือกวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยร่วมสมัยที่อยู่ในขอบเขตของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น เพื่อคัดเลือก รวบรวมวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยร่วมสมัยที่

“รูปกาย” ที่ปรากฏมีบทบาทและความหมายในการสื่อสารมากพอให้ศึกษาและวิเคราะห์ได้ ผลการคัดเลือกวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยร่วมสมัยที่ปรากฏรายชื่อในงานวิจัย “หนังสือดี 100 ชื่อเรื่องที่คุณไทยควรอ่าน” ในหมวดหนังสือประเภทบันเทิงคดี (Fiction) จากจำนวนทั้งหมด 55 เรื่อง พบว่าวรรณกรรมที่ “รูปกาย” มีบทบาทและความหมายในการสื่อสารมากพอให้ศึกษาและวิเคราะห์ได้จำนวน 23 เรื่อง และคัดเลือกจากวรรณกรรมไทยที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) จากการประกาศผลตั้งแต่ปี พ.ศ.2522-2548 จำนวนทั้งหมด 27 เล่ม ผู้วิจัยเลือกวรรณกรรมที่นำมาใช้ศึกษา “รูปกาย” จำนวน 6 เล่ม โดยบันทึกลักษณะของ รูปกาย ที่พบปรากฏในวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยร่วมสมัยลงในแบบบันทึก (ภาคผนวก ก.)

2. ผู้วิจัยรวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการทบทวนวรรณกรรม ข้อมูลเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ รูปกาย มาเพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากข้อ 1. ต่อไป

3. ผู้วิจัยนำข้อมูลของ รูปกาย ที่ได้จากแบบบันทึกในข้อที่ 1 และ แนวคิด ทฤษฎี ที่ได้จากข้อ 2. มาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อนำมาสรุปลักษณะของ รูปกาย ที่ปรากฏในวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยร่วมสมัย รวมถึงแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีแบบวิเคราะห์ลักษณะของ รูปกาย ที่ปรากฏ (ภาคผนวก ก.) เป็นเครื่องมือ

จากการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากวรรณกรรมที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง สามารถวิเคราะห์ผลการวิจัย ได้ดังนี้

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยขอเสนอวิวัฒนาการการสื่อความของรูปกายตามยุคต่าง ๆ ที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3 ที่ละยุคตามลำดับ ดังนี้

สำนักงานวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมไทย

ยุคอาณานิคมกับการปรับตัวให้ทันสมัยแบบตะวันตก (พ.ศ. 2411-2468)

ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของไทยมักจะใช้ยุคสมัยของรัชกาลที่ 4-5 เป็นยุคสมัยใหม่ที่ประเทศไทยเริ่มพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ปรับตัวให้ทันสมัยแบบตะวันตกเป็นเส้นแบ่งในทางวรรณกรรม งานวิจัยของวิทยา เชียงกุล และคณะ เห็นว่าน่าจะใช้ยุคสมัยนี้เป็นเกณฑ์แบ่งวรรณกรรมยุคใหม่ (Modern Classic) ที่ต่างจากหนังสือคลาสสิกยุคอยุธยา หรือต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกวีนิพนธ์ หรือหนังสือแปลเรียบเรียง เพราะยุครัชกาลที่ 4-5 เป็นยุคที่เราเริ่มศึกษาวิชาความรู้ และอ่านวรรณกรรมจากฝรั่งมากขึ้น มีการแปลและต่อมาก็คือการเขียนเอง เรื่องสั้น นิยายสมัยใหม่ ความเรียง หรือร้อยแก้วแบบฝรั่งมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับวรรณกรรมยุคก่อนหน้ารัชกาลที่ 4-5 ที่มักจะเป็นกวีนิพนธ์และงานแปล โดยรับอิทธิพลจากอินเดีย จีน และประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ

แต่สำหรับวรรณกรรมส่วนใหญ่ที่งานวิจัย “หนังสือดี 100 ชื่อเรื่องที่คนไทยควรอ่าน” คัดเลือกมาเป็นตัวแทนวรรณกรรมของยุคนี้ ยังคงเป็นวรรณกรรม ประเภทกวีนิพนธ์และบทละคร ซึ่งยังคงได้รับอิทธิพลจาก พุทธศาสนา อินเดีย จีน และประเทศเพื่อนบ้านอยู่เหมือนวรรณกรรมยุคก่อนหน้า ยังคงเป็นวรรณกรรมที่อยู่ในขนบ วัฒนธรรม แนวคิดค่านิยมเดิมตั้งแต่สมัยอยุธยาเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น อาจจะเป็นเพราะช่วงนี้ยังเป็นช่วงเริ่มของวรรณกรรมตะวันตกที่เพิ่งเข้ามามีบทบาทในประเทศไทย จึงยังไม่มีดอกผลของค่านิยมตะวันตกที่เข้ามามีบทบาทต่อขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยมสมัยใหม่เกิดขึ้น

ฉะนั้น วรรณคดี และ วรรณกรรมในยุคนี้ของงานวิจัย ซึ่งผู้วิจัยเลือกมาเฉพาะงานวรรณกรรมที่มีลักษณะของ “รูปกาย” ปรากฏอยู่ และมีบทบาทความหมายในการสื่อสารพอที่จะนำมาใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ จึงยังคงสะท้อนภาพของ ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ ของ “รูปกาย” แบบเดิม ที่มีมานานตั้งแต่อดีตก่อนสมัยพุทธกาล ประมาณ 2500 ปีที่แล้วในนิทานเวตาล ที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย เรื่อยมาจนค่านิยมสมัยอยุธยา ถึง สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งก็จะเป็นสะท้อนภาพลักษณะ ความคิด ความเชื่อ และบทบาททางการสื่อสารของ รูปกาย ในมิติของประวัติศาสตร์ไทยได้เป็นอย่างดี

วรรณกรรมที่ใช้ในยุคนี้มีจำนวน 4 เล่ม ได้แก่

1. ประชุมโคลงโลกนิติ
2. สามัคคีเภทคำฉันท์
3. มัทนะพาธา
4. นิทานเวตาล

ผู้วิจัยขอนำเสนอลักษณะ “รูปร่าง” ที่ปรากฏในวรรณกรรมแต่ละเล่ม ดังนี้

1. ประชุมโคลงโลกนิติ

พระราชนิพนธ์ของ พระเจ้าน้องยาเธอ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเดชาดิศร พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2460 ฉบับหอประชุมแห่งชาติ กรมศิลปากร

ประชุมโคลงโลกนิติ เป็นวรรณกรรมประเภทคำสอนที่เชื่อกันว่าสำนวนเก่าเป็นที่นิยมกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งต่อมาสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชประสงค์ให้รวบรวมโคลงโลกนิติของเก่ามาชำระเสียใหม่โดย พระเจ้าน้องยาเธอสมเด็จเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา เดชาดิศร ทรงเป็นผู้ชำระขึ้นใหม่

โคลงโลกนิติ มีที่มาจากที่ต่าง ๆ ทั้งจากพระไตรปิฎกบ้าง จากชาดก หรือนิทานไทยแต่โบราณด้วยการอุปมาอุปไมยบ้าง จากวรรณคดีเก่าๆ บ้าง จากการสร้างสรรค์ของกวีเองบ้าง เนื้อหาของโคลงโลกนิตินั้น ถ้าจำแนกตามประเภทของวรรณกรรม ก็จะอยู่ในกลุ่มวรรณกรรมประเภทคำสอน ซึ่งล้วนแต่เป็นสุภาษิตสอนใจทั้งสิ้น เป็นการสอนง่ายๆ ที่ผู้มีพื้นฐานนิสัยที่ดีอยู่แล้ว จะซึมซับรับไว้ได้ไม่ยากเลย

“รูปร่าง” ที่พบในประชุมโคลงสุภาษิต

1.1 “รูปร่าง” ไม่ใช่สิ่งทีนำมาใช้ตัดสินคนได้ เป็นกลุ่มสุภาษิตคำสอนที่ไม่ให้ตัดสินว่าใครเป็นคนดีหรือคนไม่ดีจาก “รูปร่าง” ภายนอก ดังตัวอย่าง

ผลมะเดื่อเมื่อสุกไซ้	มีพรรณ
ภายนอกแดงดูฉั้น	ชาติบ้าย
ภายในย่อมแมลงวัน	หนอนบ่อน
ดูจดังคนใจร้าย	นอกนั้นดูงาม (น.10)

แปลความ

เมื่อผลมะเดื่อสุกแล้วจะมีสีแดง ดูภายนอกเหมือนทาด้วยชาดสวยงาม แต่ข้างในกลับมีหนอนชอนไชมากมาย เปรียบเหมือน คนไม่ดี อาจดูดีที่ภายนอกก็ได้

ขนุนสุกสล้างแห้ง	สาขา
ภายนอกเห็นหนามหนา	หน่นแท้
ภายในย่อมรส	เอมไอช
สาธุชนนั้นแล	เลิศด้วยดวงใจ (น.10)

แปลความ

ขนุนที่สุกห้อยตามกิ่งก้านบนต้นนั้นดูไม่สวยงาม่ากิน เพราะเปลือกมีแต่หนาม แต่เนื้อ
ในกลับอร่อยหอมหวาน **เปรียบเหมือนคนดีมีดีอยู่ที่ใจ มีใจที่รูปลักษณะภายนอก**

ยาวขาวขนเรียบร้อย

ดูดี

ภายนอกหมดไส้สี

เปรียบฝ้าย

กินสัตว์โสฬปلامي

ชีวิต

แจกเช่นชนชาติร้าย**นอกนั้นนวลงาม (น.11)**

แปลความ

นกยางดูขาวสวยสะอาดทั้งตัว แต่ก็กินปลาสด ๆ เป็น ๆ **เปรียบเหมือนคนชั่วร้ายที่**
ภายนอกดูงดงาม

ผลมะเดื่อเมื่อสุกไซรั

มีพรรณ

ภายนอกแดงดูฉ่ำ

ขาดบ้าย

ภายในย่อมแมลงวัน

หนอนบ่อน

ดูจตุคนใจร้าย**นอกนั้นดูงาม (น.10)**

แปลความ

เมื่อผลมะเดื่อสุกแล้วจะมีสีแดง ดูภายนอกเหมือนทาด้วยชาดสวยงาม แต่ข้างใน
กลับมีหนอนชอนไชมากมาย **เปรียบเหมือน คนไม่ดี อาจดูดีที่ภายนอกก็ได้**

กระเหว่าเสียงเพราะแท้

แก้ตัว

หญิงเลิศเพราะรักผิว

แม่นหมั้น

นักปราชญ์มาตรรูปมัว

หมองเงื่อน งามนา

เพราะเพื่อสรรณนั้น

ส่องให้เห็นงาม (น.53)

แปลความ

กาเหว่านั้นมีเสียงอันไพเราะเป็นเสน่ห์ ผู้หญิงจะดีงามได้ก็เมื่อรักภักดีต่อสามีตน
ผู้มีปัญญาครอบรู้แม้รูปไม่งามแต่ก็งามได้เมื่อมีคุณธรรมความดีเป็นที่ปรากฏ

ตัวอย่างสุภาสิตที่กล่าวไปข้างต้น ไม่ได้มีการกล่าวถึงคำอธิบาย หรือ นิยามของลักษณะ “รูปกาย” ว่าแบบใดที่เรียกว่า “งาม” แบบใดที่ “ไม่งาม” แต่เป็นการพูดถึงในภาพรวมมากกว่า “รูปกาย” ที่มองเห็นได้ด้วยตานี้ บางครั้งมันไม่สามารถสะท้อนสิ่งที่อยู่ข้างในจิตใจได้ เป็นสุภาสิตที่สอนให้เราไม่ยึดติดกับความสวยงาม และแม้แต่ความ ชี้วี้อัปลักษณะ ก็ไม่ควรจะไปยึดติด คนจะดีจะงามต้องดูข้างใน ดูที่จิตใจและคุณธรรม

แต่ในโลกนี้ดิถีก็กลับพบคำสอนอีกกลุ่มหนึ่งที่ให้คุณค่ากับ “ความงาม” เปรียบว่ามันคือ ทรัพย์สมบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้หญิง ซึ่งดูจะขัดกันกับสุภาสิตข้างต้น

1.2 “ความงาม” เป็นทรัพย์ของผู้หญิง “ความรู้” เป็นทรัพย์ของผู้ชาย เป็นสุภาสิตคำสอนที่กำหนดคุณค่าระหว่างหญิงและชายออกจากกันอย่างชัดเจน ซึ่งมีอิทธิพลต่อบทบาทหน้าที่ คุณค่า และพฤติกรรมระหว่างหญิงกับชาย ดังตัวอย่าง

เป็นชายความรู้ยิ่ง	เป็นทรัพย์
ทุกประเทศมีผู้นับ	อ่านอ่าง
สตรีรูปงามสรรพ	เป็นทรัพย์ ตนนา
แม้ตกยากไร้ร้าง	หอนไร่สามมี (น.70)

แปลความ

เกิดเป็นลูกผู้ชายนั้นอันวิชาความรู้ถือว่าเป็นทรัพย์สมบัติประจำกาย ไปแห่งไหนตำบลไหนก็จะมีผู้ยกย่องนับถือ ส่วนผู้หญิงนั้นการมีรูปโฉมงดงามก็ถือว่าเป็นทรัพย์แห่งตน เมื่อตกทุกข์ได้ยากก็ยังสามารถหาสามีมาเป็นที่พักพิงได้อย่างแน่นอน

น้ำอ้อยหรือจ๊กบ้อง	ปากมด
เกลี้ยงอ่อนหอนโคลด	ละไว้
นารีรูปช้อยชด	แซะเจียด ชายนา
ใครจักนึกดูได้	หอนเว้นตัวตน (น.179)

แปลความ

น้ำอ้อยหรือจะหนีพ่นมดไปได้ กล้วยอ่อนมีหรือโคจะไม่อยากเคี้ยว เปรียบเหมือนกับหญิงงามเมื่ออยู่ใกล้ชาย จะมีผู้ใดเล่าทนนิ่งเฉยดูตายอยู่ได้

สุภาสิตที่กล่าวว่า “ความงาม” เป็นทรัพย์สินสมบัติของผู้หญิง ส่วนผู้ชายมี “ความรู้” เป็นทรัพย์สิน สันนิษฐานว่าคงเป็นเพราะเนื่องด้วยข้อจำกัดทางด้านร่างกายและจิตใจที่ผู้ชายจะมีความเข้มแข็ง อดทน และกล้าตัดสินใจได้มากกว่า ผู้ชายจึงเป็นผู้มีบทบาทและอำนาจทางเศรษฐกิจมากกว่าผู้หญิง ผู้หญิงไม่มีภาระหน้าที่ผูกพันกับภาวะเศรษฐกิจของครอบครัวและประเทศชาติ การดำรงชีวิตของผู้หญิงจึงต้องอาศัย ฟังฟัง ผู้ชายเป็นหลัก บทบาทหน้าที่ และคุณค่าของผู้หญิง จึงถูกจำกัดอยู่ในพื้นที่ของครอบครัวเท่านั้น นั่นก็คือ บทบาทของความเป็นเมีย และความเป็นแม่ โบราณจึงให้คุณค่าของผู้หญิงที่ “ความงาม” เพื่อใช้หา “ความรู้” ซึ่งก็คือผู้ชายที่ดีมาเป็นสามีมาเป็นทรัพย์สินของตนอีกทางหนึ่งนั่นเอง

บริบททางสังคมสมัยอยุธยาเรื่อยมาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์นั้น คุณค่าของผู้ชายอยู่ที่ “ความรู้” และนำความรู้นั้นไปใช้เพื่อประโยชน์ในการทำมาหากิน สร้างฐานะ ความมั่นคงให้กับตัวเองและครอบครัว ส่วนคุณค่าของผู้หญิงอยู่ที่ “สามี” บทบาทและหน้าที่ที่สำคัญของผู้หญิง ก็คือ การหาสามีที่ดีเพื่อเป็นที่พึ่งของตนในอนาคต ไร้ปากชีวิตเลี้ยงดูไปจนแก่เฒ่า และเมื่อหาสามีที่ดีได้แล้ว ผู้หญิงก็มีหน้าที่สำคัญจะต้องปรนนิบัติ เอาใจสามี มีหน้าที่ต้องยกย่องเทิดทูนประดุจ อัญมณีมีค่าที่ประดับอยู่เหนือหัว ถือเป็นคุณสมบัติที่สตรีใฝ่ดีทุกคนจะต้องยึดถือปฏิบัติไปจนตัวตาย

1.3 “รูปร่าง” กับการลดทอนคุณค่าความเป็นคน กลุ่มสุภาสิตที่กล่าวถึงการให้
คุณค่ากับความขี้อาย ขี้เหร่ของชายและหญิง ดังตัวอย่าง

เขาใดไร้ถ้ำราช-	สีห์หมาง
สระไหนหงส์ละวาง	วากเว้
พฤษไคบกใบบาง	นกหน่วย
สาวซัดซู้อ้อแอ้	เพราะผู้ชายทราม (น.54)

แปลความ

ภูเขาใดไม่มีถ้ำ ราชสีห์ก็ไม่คิดอยู่ สระที่ไร้น้ำไร้บัว หงส์ก็หนีห่าง ต้นไม้ใดใบน้อย
นกก็หาย เหมือนผู้ชายขี้อายขี้เหร่ผู้หญิงก็ทิ้ง

คนใดถ้อยจากรู้	วิชา
หญิงรูปร้ายกิริยา	โหดด้วย
บรรพชิตปรีชา	ศิลาขาด
สามสิ่งนี้ชื่อม้วย	ชีพสิ้นสุดสกล

แปลความ

คนชั่วช้าแล้วยังปราศจากวิชาความรู้ ผู้หญิงที่รูปไม่สวยแล้วยังกิริยาไม่งามอีกด้วย นักบวชที่ไม่ยึดมั่นในศีลในธรรม คนสามประเภทนี้ก็เปรียบดั่งคนที่ไร้ชีวิตแล้ว

รูปชั่วมักแต่งแก้ง

ใจลาดมกอาจอง
น้ำพร่องกะละออมคง
เฉาโหดโหดชั่วอวดรู้

เกลาทรง

อวดสู้
กระฉอก ฉานนา
ว่ารู้ใครเทียม (น.36)

แปลความ

คนชั่วมักเสริมแต่งอยู่ตลอดเวลา คนชั่วลาดมักทำเป็นอวดเก่ง น้ำน้อยนิดในหม้อใหม่กส่งเสียงกระชอกดังเสมอ ดูจดังคนโง่เขลามักอวดอ้างว่าตนรอบรู้กว่าผู้ใด

สุภาสิตเหล่านี้กล่าวประณามหญิงชายที่มี “รูปร่าง” อับลักษณ์ไม่สวยงามตามขนบนิยม กำหนดคุณค่าให้กับความอับลักษณ์ ความไม่งามของหญิงชาย ด้วยการอุปมาเปรียบเทียบกับสิ่งไม่ดีทั้งหลาย ความ “ชั่ว” ถูกใช้เป็นภาพเสนอของ “ความไม่ดี” พวกเขาต่างถูกคุณค่าของ “รูปร่าง” อับลักษณ์ ลดทอนคุณค่าความเป็นคนของพวกเขาให้ต่ำต้อยด้อยค่าลงไป เหมือนเป็นคนไร้ชีวิตไปแล้ว เพื่อให้หลุดพ้นจากคำประณาม และคุณค่าที่น่าอวดสูเช่นนี้ คนชั่วจึงมักจะ ต้องเสริมแต่งอยู่ตลอดเวลา เพื่อปกปิดความชั่ว และสร้างความงามและเพิ่มคุณค่าให้กับตนเอง ดังที่สุภาสิตกล่าวไว้ แต่ก็ดูเหมือนว่าจะไม่ได้รับการชื่นชมกับการเสริมแต่งนั้น เพราะถูกนำมา กล่าวเปรียบเทียบกับความอวดเก่ง ฉะนั้นแล้วสำหรับคนชั่ว คุณค่า และความหมายที่ถูกกำหนดไว้แล้วนั้นคงไม่มีทางเยียวยาแก้ไขให้ดีขึ้นได้

1.4 “รูปกาย” กับการดูแลรักษา

เจ็ดวันเว้นดีดซ้อม	ดนตรี
อีกพระห้าวันหนึ่ง	เนิ่นช้า
สามวันจากนารี	เป็นอื่น
วันหนึ่งเว้นล้างหน้า	อับเศรำศรีหมอง (น.56)

แปลความ

ขาดซ้อมดนตรีไปเสียเจ็ดวันก็ยอมเล่นได้ไม่คล่อง การเล่าเรียนถ้าเว้นไปห้าวันก็เรียนไม่ทันแล้ว ผู้หญิงนั้นห่างหายไปแค่สามวันก็เปลี่ยนใจได้ แต่หน้าตานั้นถ้าไม่ล้างแคว้นเดียวก็หมดสง่าราศีแล้ว

ให้ความสำคัญกับการดูแลรักษา และทำความสะอาดใบหน้า เพราะเชื่อกันว่า สง่าราศีของคนเรานั้นอยู่ที่หน้า สง่าราศีเชื่อกันว่าเป็นของดี เป็นของงามที่ทุกคนพึงปรารถนา

ใบหน้าเป็นองค์ประกอบของ “รูปกาย” ที่วรรณกรรมยุคนี้ให้ความสำคัญมากที่สุด เพราะเป็นศูนย์รวมของอวัยวะสำคัญส่วนต่าง ๆ หลายส่วน เช่น ดวงตา คิ้ว จมูก ริมฝีปาก ฟัน แก้ม คาง ริมฝีปาก อวัยวะส่วนต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นอวัยวะสำคัญที่สามารถสื่อสารความหมาย ความต้องการบางอย่างจากภายในให้คนอื่นรับรู้ความคาดหวังของผู้เป็นเจ้าของได้

อวัยวะทุกส่วนที่อยู่บนใบหน้าล้วนแต่สามารถสื่อความหมายในรูปแบบต่างๆ ให้ผู้อื่นได้รับรู้ ดีความและประเมินคุณค่าบางอย่างกับผู้เป็นเจ้าของใบหน้านั้น ๆ หญิงหรือชายใดที่มี ใบหน้าสะอาด หอมสดชื่น เก๋เกี้ยวเกลา ความสะอาดเก๋เกี้ยวเกลานั้นจะเป็นอวัจนภาษาสารที่ถูกลองไปสู่สายตาของผู้มองซึ่งก็คือผู้รับสารนั่นเอง ผู้รับสารจะนำภาพของความสะอาดเก๋เกี้ยวเกลาของ ใบหน้านั้นมาแปลความหมาย และให้คุณค่าบางอย่างกับอวัจนภาษาสารที่เห็น เช่น ความสะอาด เก๋เกี้ยวเกลาของใบหน้านั้น อาจหมายถึง เป็นคนที่ได้รับการศึกษา รับการอบรมมาอย่างดี เป็นคน สุภาพมีมารยาท มีฐานะภูมิหลังทางสังคม มีชาติกำเนิดที่ดี มีฐานะความมั่นคงและหน้าที่การงาน ที่ดี เป็นต้น แล้วผู้รับสารก็จะแสดงตอบกลับออกมาเป็นพฤติกรรมบางอย่างหรือทัศนคติบางอย่าง ต่อผู้เป็นเจ้าของใบหน้าให้ได้เห็นภายนอก

เพราะฉะนั้น ใบหน้าจึงสมควรได้รับการดูแล เอาใจใส่ ให้สะอาดหอมสดชื่นเก๋เกี้ยวเกลา อยู่เสมอ เพราะอย่างน้อยมันก็สามารถสร้างคุณค่าทางบวก สร้างความประทับใจเมื่อแรกพบกับ คนอื่น ๆ ได้ ถือว่าเป็นการเริ่มต้นการสื่อสารที่ดีซึ่งก็น่าจะมีชัยกว่าครึ่งด้วยเช่นกัน

ฉะนั้น สรุปได้ว่าเกี่ยวกับ “รูปกาย” ในประชุมโคลงโลกนิติแล้วให้คำนิยามของ “ความงาม” มีค่าเท่ากับ “ทรัพย์สิน” เพราะมันสามารถนำไปใช้หาประโยชน์ให้กับชีวิตได้ ให้คุณค่ากับ “ความงาม” ของ “รูปกาย” ทั้งชายและหญิง รวมถึงการดูแลรักษาให้ความงามนั้น คงอยู่ให้นาน ในขณะที่ลดคุณค่าความเป็นคนกับหญิงชายที่มี “รูปกายชั่วร้าย” ที่เปรียบเหมือนคนที่ตายไปแล้วเพราะไม่มี “ทรัพย์” ไม่มีประโยชน์ทั้งกับตัวเองและคนอื่น แม้จะพยายามเสริมแต่งอย่างใดก็ไม่เป็นผล ในขณะที่ก็มีสุขภาพที่ดีสอนไม่ให้ยึดติดกับ “ความงาม” และ “ความชั่วร้าย” อยู่เหมือนกัน ซึ่งก็หมายความว่า “ความงาม” และ “ความชั่วร้าย” นั้นไม่มีคุณค่า หรือความหมายอะไร แต่ไม่พบการลงรายละเอียดทางโครงสร้างของ “รูปกาย” ว่าอย่างไรที่แปลว่า “งาม” อย่างใดที่หมายถึง “ชั่วร้าย”

2. สามัคคีเภทคำฉันท์

โดย ชิต บุรทัต พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2450

สามัคคีเภทคำฉันท์ เป็นบทกวีนิทานสุภาษิตว่าด้วย “โทษแห่งการแตกสามัคคี” หลักธรรมสำคัญของสามัคคีเภทคำฉันท์ สะท้อนให้เห็นถึงการแตกความสามัคคีกันระหว่างเหล่า กษัตริย์ลิจฉวี เป็นสาเหตุนำไปสู่การเสียแคว้นวัชชีแก่พระเจ้าอชาตศัตรู ผู้ครองแคว้นมคธ

“รูปกาย” ที่พบ ได้แก่

2.1 “รูปกาย” พื้นที่แสดงอำนาจของชนชั้นปกครอง

การใช้ร่างกายเป็นพื้นที่แสดงอำนาจของกษัตริย์ ของชนชั้นปกครอง ภายใต้กฎหมายของ ระบบสมบูรณาญาสิทธิราช การลงทัณฑ์รุนแรงจะกระทำต่อหน้าสาธารณชน ด้วยบทลงโทษที่กระทำโดยวิธีการต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดร่องรอยบนร่างกายเพื่อประจาน บอกให้ผู้ที่ได้พบเห็นว่าคนเหล่านี้คือ คนชั่วช้า ทำผิดไว้จึงสมควรถูกประจาน เป็นกระบวนการประทับตราและสร้างรอยมลทิน เพื่อลดคุณค่าของมนุษย์คนนั้น ร่างกายของนักโทษคือเวทีที่กษัตริย์ใช้แสดงอำนาจเด็ดขาดของ กษัตริย์นั่นเอง ดังตัวอย่าง

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงหาหรือวางแผนการยึดครองเมืองกับวัสสการพราหมณ์ ผู้ฉลาดและรอบรู้ศิลปศาสตร์ วัสสการพราหมณ์จึงวางอุบายให้พระเจ้าอชาตศัตรูแก้มองโทษและเนรเทศตน ให้ไปแฝงตัวเข้าไปอาศัยอยู่ยังแคว้นวัชชี เพื่อหาวิธีทำลายความสามัคคีของเหล่ากษัตริย์ที่ปกครองแคว้นวัชชี วิธีการที่พระเจ้าอชาตศัตรูใช้ลงโทษวัสสการพราหมณ์นั้น คือ

เจ้าอชาตศัตรู

๐ นาคราภิบาลสภาพดี	
และราชบุรุษแน่นเอี้ยจจะรี	จะรอยไย
๐ อุดกระชากกลี้อปรียเถอะไป	
บ พักจะต้องกรุณอะไร	กะคนคด
๐ ลงพระราชกรรณภท	
พระอัยการพิพากษกฎ	และโกนผม
๐ ไล่มีให้สถิต ณ คามนิคม	
นครมหาสิมานิยม	บุรีไร
๐ มั่นสมัครสวามีภักดีใน	
อมิตรลิจจวีกี้ไป	บ ห้ามกัน
๐ เสรีจประกาศพระราชฐูรสรรพ	
เสด็จนิวัตสขามีณท์	มหาคารช (น. 53-54)

โทษที่วัสสการพราหมณ์ได้รับก็คือ ให้ลงอาญาตามบทกฎหมาย ให้โกนผมและให้เนรเทศออกไปจากราชอาณาจักร รวมทั้งได้รับสิ่งประชดไว้ด้วยว่า แม้จะไปอยู่กับฝ่ายศัตรูก็จะไม่ห้ามปรามกัน

เนื่องจากการลงโทษวัสสการพราหมณ์ครั้งนี้เป็นการวางแผนลวงต่อข้าศึก เพราะฉะนั้นแล้วการรับรู้และการตีความและการประเมิน “คุณค่า” ที่เกิดขึ้นจากการโกนหัวครั้งนี้จึงแตกต่างกันระหว่าง พระเจ้าอชาตศัตรูที่การโกนหัวของวัสสการพราหมณ์เป็นภาพตัวแทนของความกล้าหาญ เสียสละเพื่อชาติ ความจงรักภักดี กับ ของเหล่ากษัตริย์ที่ปกครองแคว้นวัชชีที่สื่อสารความหมายของคนที่ทำผิดบาปต่อชาติบ้านเมือง ครั้งนี้จะเห็นได้ว่า “คุณค่า” นั้นไม่ได้เป็นเรื่องสากล ไม่ได้เป็นอิสระ การกำหนด “คุณค่า” ผ่าน “รูปรกาย” จึงต้องดูบริบทว่า “รูปรกาย” นั้นมันถูกนำไปสัมพันธ์กับอะไร ฉะนั้นแล้ว “คุณค่า” และ ความหมายที่ถูกบรรจุลงบน “รูปรกาย” แต่ละประเภทจึงไม่ใช่เรื่องที่เป็นสากล แต่มันสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามบริบทแวดล้อม

2.2 “รูปรกาย” ตามวิถีแห่งความเป็นชาย ดังตัวอย่าง

๐ จะดีจะงาม	เพราะเข้าสนาม ประยูทไถว
เหมาะนามทหาร	จะคร้านไฉน
และสมกะใจ	บุรุษสามัญ
- เกิดเป็นชายต้องเป็นทหาร และเมื่อเป็นทหารก็ต้องออกศึกให้รู้ฝีมือกันไปที่เดียว
(น.143-144)

ค่านิยม และบทบาททางเพศของผู้ชาย ถูกกำหนดให้ผูกพันอยู่กับ ทหาร ด้วยบริบทของสังคมในยุคนี้ ยังคงมีการทำสงครามรบพุ่งแย่งชิงอาณาเขตกันอยู่ ทหารจึงเป็นอาชีพที่สำคัญและมีเกียรติ ทหารต้องมี รูปร่าง ที่สมบุรณ์ แข็งแรง ลำสัน มีกล้ามเนื้อ ผู้ชายผอมแห้งมักถูก ดูหมิ่น ทหารจึงเป็นภาพตัวแทนของความเป็นชายสมชาย การเป็นทหารเป็นเป้าหมายของผู้ชายส่วนใหญ่ ส่งผลต่อลักษณะ “รูปร่าง” ที่เป็นภาพเสนอของชายสมชายด้วย

3. บทละครพูดคำฉันท์ เรื่อง มัทนะพาธา

พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2466

มัทนะพาธา เป็นเรื่อง que แสดงให้เห็นถึงพิชรายอันเนื่องมาจากความรัก กล่าวคือ สุเทษณ์เทพผู้ทรงฤทธานุภาพหลงรักมัทนาเทพธิดา แต่มัทนาไม่รักตอบ สุเทษณ์ผิดหวังและโกรธ ถึงกับสาปมัทนาให้ไปเป็นดอกไม้ในโลกมนุษย์ เดือนหนึ่งเมื่อถึงวันเพ็ญจึงกลายร่างเป็นมนุษย์ที่สาว และสวยได้วันหนึ่ง ต่อเมื่อใดที่ได้พบรัก โดยมีความรักกับบุรุษเพศ จึงจะเป็นมนุษย์ตลอดไป

“รูปร่าง” ที่พบ ได้แก่

“รูปร่าง” กับชนชั้น ชาติกำเนิด และบทบาทสถานภาพทางสังคม

3.1 “รูปร่าง” หญิงชั้นสูง ดังตัวอย่าง

- นางมัทนา

บทชมโฉมนางมัทนาที่สุเทษณ์เทพบุตร กล่าวชมไว้ ดังนี้

จริงอยู่นะเจ้าเอย	ผิจะเขยสมัคสมาน
นางใด ณ แมนการ	ก็จะมีสิทิสภักดี,
เว้นเดียวก็แต่โฉม	มะทะนาวิสุทศิศรี
ผู้เลิศสุรางค์มี	วรรูปวิเลขวิไล.
แต่เห็นอนงค์รา-	มะประเสริฐวิเศษวิไล
ไม่มีอนงค์ใด	นะจะเทียบจะเทียบจะทัน ;
งามผิวประไพผ่อง	กลทาบสุภาสุพรรณ,
งามแก้มแฉล้มฉ้น	พระอรุณแอร่มละลาน,
งามเกศดำขำ	กลน้ำ ณ ท้องละหาน.
งามเนตรพินิจปาน	สุมณีนะโนหะรา ;
งามทรวงสล้างสอง	วรถันสุมนสุมา-
ลีเลิศประเสริฐกว่า	วรบุลสะโรชะมาศ ;

งามเอวอนงค์ราว	สุระศิลป์วิชาญฉลาด
เกลากิ่งประหนึ่งवाद	วรรูปพิไลพะวง ;
งามกรประหนึ่งงวง	สุระคชสุเรนทะทรง,
นวนนาฏวิลาศวง	ดุจะรำระบำระเบง ;
ข้าไฟเราะน้ำเสียง	อรเพียงภิรมย์ประเลง,
ได้ฟังก็วังเวง	บ่มีวางมิวายถวิล,
นางใดจะมีเทียบ	มะทะนา ณ ฟ้า ณ ดิน,
เป็นยอดและจอดจิน-	ตะนะแนว ณ ออก ณ ใจ. (น.12)

นางมัทนา โดยสถานภาพชาติกำเนิดแล้วเป็นเทพธิดาอยู่บนสวรรค์ นางมี"รูปร่าง"แบบ เทวสตรีที่งามวิจิตรอย่างชาวฟ้า เป็น "รูปร่าง" ที่ได้ผ่านการกลั่นกรองคุณค่ามาแล้วอย่างเข้มงวด สรีระทุกส่วนของนางมัทนาล้วนแต่ประกอบสร้างขึ้นมาจากการนำ ของดี และของงามทั้งหลายมา อยู่รวมกัน ความงามของสรีระแต่ละส่วนของนางถูกนำไปอุปมากับสิ่งสูงค่าต่าง ๆ เช่น **ผิว**ผ่อง เหมือนทองคำ **แก้ม** แฉล้มเหมือนแสงอาทิตย์ยามเช้า **ดวงตา** งดงาม สดใสอย่างอัญมณี **หน้าอก** สล้างงามเหมือนดอกบัว **เอว** กลมกลิ้งประหนึ่งจิตกรวาด **แขน** ประหนึ่งงวงช้าง ไม่ว่าจะ ไบหน้า ผม แก้ม ดวงตา ผิวพรรณ ทรวงอก ฯลฯ ล้วนแต่งามอย่างที่พบเห็นได้ยากใน ผู้หญิงทั่วไป เรียกได้ว่าเป็นความงามแบบอุดมคติ คือพบได้ยากในชีวิตจริงนั่นเอง

นอกจากลักษณะทางกายภาพแล้วนั้น "รูปร่าง" ของนางมัทนายังได้ถูกบรรจุ "คุณค่า" บางอย่างลงไปด้วย นั่นคือ ความสูงส่ง ความดีงามทั้งหลาย และการที่นางจะไปปรากฏอยู่ในที่ใด ทำกิจการอย่างใดล้วนจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขกำกับอีกมากมาย ซึ่งไม่เป็นอิสระจากกรอบ คุณค่าดังกล่าว ความงามของนางเป็นความงามในอุดมคติ "รูปร่าง" ของนางมัทนาถูกใช้เป็น ภาพตัวแทนหรือภาพเสนอ ของหญิงงาม หญิงชั้นสูง เป็นตัวแทนของความดีงาม ความประเสริฐ สมเป็นเทพธิดาของนาง

3.2 "รูปร่าง" หญิงชั้นต่ำ ดังตัวอย่าง

- นางอราลี นางค่อมข้าหลวงของพระนางจันทิ มเหสีของท้าวชัยเสน (ตัวร้าย)

อราลี ก็ดิฉันนี่คือใคร ?

ศุภางค์ อันตัวนางไซ้รั พิการทั้งกายและจิต !

หลังค่อมคู้คูมิด มนุษย์ขาบิต แขนเบี้ยวบ่เหมือนธรรมดา,

ตัวคดใจคดอิจฉา แยกยุสุมา ใครใครยอมรู้ทั่ววัง ;

รูปชั่วตัวแสนน่าชัง แล้วนางก็ยังไม่รู้สำนึกตัวเลย. (น.120)

ลักษณะนิสัยของนางอราลี เป็นหญิงชั้นต่ำ เป็นบ่าวไพร่ ที่มีนิสัยใจบาปหยาบซ้ำ วางแผนใส่ร้ายนางมัทนาตัวละครเอกหญิงของเรื่อง นางอราลีรับบทเป็นผู้ร้ายของเรื่อง “รูปกาย” ของนางอราลี ไม่ว่าจะเป็น หลัง ขา แขน ตัว รูปร่างหน้าตา ล้วนแต่ประกอบสร้างขึ้นมาจากสิ่งอัปมงคล พิกลพิการ “รูปกาย” ของนางอนาลีจึงถูกบรรจุ “คุณค่า” ของความชั่วช้าลงไปด้วย กลายเป็นภาพเสนอของ ความเป็นคนชั้นต่ำ ที่มีนิสัยชั่วช้า ภาพตัวแทนของความคิดโกง อัปมงคลทั้งหลาย สร้างความเป็นอื่นที่แปลกและแตกแยกกับคนดีอย่างเห็นได้ชัดเจน

3.3 “รูปกาย” กับ การลดทอนคุณค่าความเป็นคน

ในเรื่อง มัทนะพาธา ปรากรฎบทลงโทษนางอราลี นางค่อมข้าหลวงของพระนางจันทิมา เหลือของท้าวชัยเสน ที่วางแผนใส่ร้ายนางมัทนา ซึ่งเป็นคำสั่งลงโทษของท้าวชัยเสน ซึ่งเป็นกษัตริย์ปกครองเมือง ดังนี้

ชัยเสน.

...

และอื้อระราลี	ทวยศกะลีพาล.
ให้เจ้าพนักงาน	นคราภิรักษ์พลัน
เขียนเสียเถอะสามยก	และกีสักนลาฏมัน,
และตัดจมูกกรรณ	นิระเทศะมันไป. (น.167)

การสัก และการตัดจมูก เป็นกรรมวิธีกระบวนการประทัບตราและสร้างรอยมลทินที่กระทำผ่าน “รูปกาย” ของผู้ที่กระทำผิด เป็นการประทัບความผิดบาปและชั่วร้ายฝังลงบน “รูปกาย” อย่างถาวร เป็นการประจานความผิดด้วย “รูปกาย” ที่ไม่มีวันเลือนหายไปชั่วชีวิต

4. นิทานเวตาล

โดย น.ม.ส. (พระราชาวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์) พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2461

นิทานเวตาล เป็นนิทานอ่านเพลิน ให้ความรู้ ให้แนวคิดเพิ่มพูนสติปัญญาและไหวพริบ ตันเค้าของนิทานเวตาลมาจากวรรณคดีอินเดียโบราณ สมัยก่อนพุทธกาล ที่แต่งเป็นภาษาสันสกฤต ชื่อ **เวตาลปัญญาวิสติ** (คือนิทานเวตาล 25 เรื่อง) มีการแปลเป็นฉบับภาษาอังกฤษอีกหลายสำนวน น.ม.ส. ทรงเลือกฉบับของเซอร์ริชาร์ด เบอร์ดัน ซึ่งมีนิทาน 11 เรื่อง แต่สำหรับฉบับของ น.ม.ส. ประกอบด้วยนิทานทั้งหมด 10 เรื่อง

นิทานของ น.ม.ส. มีที่มาจากขุมคลังปัญญาตะวันออก (อินเดีย) โดยแท้จริง และยังถือได้ว่า นิทานเวตาล มีที่มาแรกเริ่มจากวรรณคดีมุขปาฐะ (Oral Literature) เพราะเป็นนิทานที่เล่าสู่

กันฟัง รู้จัก สืบทอด และเผยแพร่กันอย่างกว้างขวาง ผ่านกันมาหลายชั่วรุ่นคน นิทานเวตาล เป็นหนังสือที่ใช้อ่านเพื่อความสนุกเพลิดเพลินก็ได้ หรือจะนำมาใช้ศึกษาเพื่อเข้าใจโลกทัศน์ วิธีคิด สภาพสังคม พฤติกรรมมนุษย์ และภูมิปัญญาของชาวอินเดียโบราณอย่างจริงจังก็ได้ คุณค่าของนิทานเวตาลจึงไม่ได้จำกัดเพียงเป็นประโยชน์ทางด้าน “วรรณคดีศึกษา” หากยังเป็นความรู้ด้าน “คติชนวิทยาตะวันออก” อีกด้วย

“รูปร่าง” กับ ชนชั้นชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม

4.1 “รูปร่าง” หญิงชั้นสูง

- นางปัทมาวดี (วรรณะกษัตริย์ เป็นคนดี ฉลาด)

พัคตร์นางเหมือนพระจันทร์ยามเพ็ญ **ผม**เหมือนหนูกุ้งอันเกาะห้อยอยู่บนช่อดอกไม้ **ปลาย**ไขนงยาวจดถึงกรรณ **โอษฐ์**มีรสเหมือนจันทร์ยามฤดู **เอว**เหมือนเอวสิงห์ ทรงดำเนินเหมือนนราหงส์... กล่าวเทียบดอกไม้นางคือ พุทธรักษา... กล่าวความงามนางคือพระศรี ... (น.47)

- นางจันทร์ราวดี (วรรณะกษัตริย์ เป็นคนดี)

นางประกอบด้วยความรู้แลงดงามนัก มี **ฉวี**เหลือง แล **นาสิก**เหมือนดอกงา **ซงษ์**เรียวเหมือนต้นกล้วย **เนตร**ใหญ่เหมือนใบบัว **คิ้ว**จดกรรณทั้งสองข้าง **ริมพระโอษฐ์**เหมือนดอกทับทิม (น.99)

- พระชายา ของ พระภรรตฤราช (คบขู้)

นางนั้นมี **หน้า**เหมือนพระจันทร์วันเพ็ญ มี **ผม**ดั่งเมฆสีนิลโลหิต ซึ่งอุ้มฝนห้อยอยู่ในฟ้า มี **ผิว**ซึ่งเย้ยดอกมะลิให้ได้อาย มี **ตา**เหมือนเนื้อทรายซึ่งระแวงภัย **ริมฝีปาก**เหมือนดอกทับทิม **คอ**เหมือนคอนกเขา **มือ**เหมือนสีแห่งทองสังข์ **เอว**เหมือนเอวเสือดาว **บาท**เหมือนดอกบัว **พร้อม**ด้วยลักษณะนางงามอย่างแซกซึ่งไทยเราที่แต่งกายยกลอน ก็พลอยเอาอย่างมาเห็นงามไปด้วย (น.4-5)

ทั้งนางปัทมาวดี นางจันทร์ราวดี และพระชายา ต่างก็มีชาติกำเนิดในวรรณะกษัตริย์ ซึ่งชาติกำเนิดจะเป็นตัวกำหนดคุณค่าของ “รูปร่าง” ที่สำคัญ สรีระแต่ละส่วนของพระนางล้วนแต่ประกอบไปด้วยความสวยงาม อย่างอุดมคติ คือ ความงามของพวกเธอ ไม่ว่าจะเป็นใบหน้า ผม ผิว ตา ริมฝีปาก คอ เอว มือ อวัยวะแต่ละส่วนถูกอุปมาเปรียบเทียบกับธรรมชาติ เป็นลักษณะนางงามตามอุดมคติแบบอินเดีย ลักษณะโครงสร้างของ “รูปร่าง” ที่ประกอบกันขึ้นนี้ มักถูกใช้เป็นภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความสูงส่ง ดั่งงาม ความประเสริฐทั้งหลาย แต่สำหรับพระชายาแล้วแม้ว่านางจะเป็นหญิงชู้ที่คบขู้ผู้ชายก็ตาม แต่พระนางก็ยังคงมี “รูปร่าง” และกิริยาอาการที่งามสง่าแบบกษัตริย์ไม่ต่างจากวรรณะกษัตริย์องค์อื่น ๆ แสดงให้เห็น

ว่าสถานะกษัตริย์ก็สามารถเป็นเกราะป้องกันไม่ให้เกิดลักษณะของ “ความชั่ว ความผิดบาป” หรือความเป็น “ตัวโกง” มาปรากฏอยู่บน “รูปกาย” ได้

4.2 “รูปกาย” หญิงชั้นกลาง

- นางรัตนาวดี (บุตรสาวพ่อค้า เป็นคนดี)

นางนั้นงามสมควรเป็นที่รักของคนธรรมดา นางมีเกศยาว อันเป็นสีม่วงอ่อน เพราะแสงแห่งความเป็นสาว เป็นมันเหมือนปีกแมลงภู่ ขนงบริสุทธ์แลใสเหมือนโมรา แก้วประพาฬอันเกิดแต่ทะเลนั้น เมื่อเทียบกับ**บริมฝีปาก**แห่งนางแก้วประพาฬก็มีสีเผือดไป **ทนต์**ของนางเสมอไข่มุกภาคต่าง ๆ ในกายนางล้วนประกอบขึ้นสำหรับเป็นที่รักทั้งนั้น เมื่อใครได้เห็น**เนตร**แห่งนาง **ความดี**ของนางเสมอ**ความงาม** เป็นที่รักของบิดามารดาและญาติพี่น้องทั่วไป (น.117-118)

นางรัตนาวดีเป็นหญิงชั้นกลาง เป็นลูกสาวของพ่อค้า แม่สีระที่ปรากฏ ประกอบสร้างมาเป็น “รูปกาย” นั้นจะมีแต่ความสวยงาม และนางจะมีความงามและความดี แต่ความงามของนางก็จะต่างจากความงามของ หญิงวรรณะกษัตริย์ชั้นสูง สีระส่วนประกอบต่าง ๆ ของหญิงชั้นสูง และหญิงชั้นกลางต่างก็จะถูกพิจารณาความงามโดยการอุปมาเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะธรรมชาติ ซึ่งสื่อความหมายถึงความงามอย่างบริสุทธ์ งามโดยไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่งใด แต่สำหรับหญิงชั้นสูงแล้ว ถึงความงามจะถูกพิจารณาโดยนำไปเปรียบเทียบกับธรรมชาติ แต่ก็เป็นการเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ ที่ไม่ได้เกิดขึ้นให้เห็นได้อยู่บ่อย ๆ เช่น **พัศตร์เหมือนพระจันทร์วันเพ็ญ เมฆดั่งเมฆสินิลโลहित มือเหมือนสีแห่งท้องสังข์** พระจันทร์วันเพ็ญ เมฆสินิลโลहित สีแห่งท้องสังข์ ล้วนแต่เป็นธรรมชาติที่ไม่ได้เกิดขึ้นให้เห็นบ่อยนัก และก็จะไม่พบการเปรียบเทียบความงามของผู้หญิงด้วยปรากฏการณ์ธรรมชาติเช่นนี้บ่อยนัก เช่นเดียวกับความงามของพวกนางที่งามอย่างที่หาไม่ได้ในผู้หญิงธรรมดาสามัญทั่ว ๆ ไป “รูปกาย” ลักษณะนี้ได้บรรจุ “คุณค่า” ในเรื่องของความสูงส่ง เรียกว่างามอย่างอุดมคติเกินกว่าที่คนธรรมดาสามัญจะงามได้

ในขณะที่นางรัตนาวดี ซึ่งเป็นหญิงชั้นกลาง นางเป็นหญิงงามเหมือนกัน แต่การพิจารณาความงามของเธอถูกเปรียบเทียบกับสิ่งที่ด้อยกว่าของหญิงวรรณะกษัตริย์ เช่น **เกศยาว อันเป็นสีม่วงเหมือนปีกแมลงภู่ ขนงบริสุทธ์แลใสเหมือนโมรา แก้วประพาฬอันเกิดแต่ทะเลนั้น เมื่อเทียบกับบริมฝีปาก**แห่งนางแก้วประพาฬก็มีสีเผือดไป **ทนต์**ของนางเสมอ**ไข่มุก** ความงามของเธอถูกอุปมากับของสวยงามตามธรรมชาติที่สามาถพบเห็นได้ในชีวิตจริงมากกว่าจะเป็นความงามแบบอุดมคติ ไม่ว่าจะเป็นการเปรียบเทียบ สีของผมกับปีกของแมลงภู่ หินโมรา หินปะการังประพาฬหรือไข่มุก ล้วนเป็นสิ่งที่จับต้องได้จริงทั้งสิ้น เรียกว่างามอย่างที่พบเห็นได้ในชีวิตจริง

ฉะนั้นแล้วในความหมายนี้ ชาติกำเนิด หรือ ชนชั้นจะเป็นตัวกำหนดคุณค่าของสัญลักษณ์ซึ่งก็คือ “รูปร่าง” เราก็จะรับรู้ถึง “รูปร่าง” แบบหนึ่งที่แตกต่างกันจากแบบอื่น ๆ ขณะเดียวกันที่สามารถรับรู้ถึง “คุณค่า” อันสูงส่งของ “รูปร่าง” นั้นด้วย

- นางชยศิริ (บุตรสาวพ่อค้า ตัวร้าย คนคด)

นางนั้นเป็นคนสูง ค่อนข้างจะอ้วน รูปร่างดี ครอบงำน้ำใจตนเองไม่มีใครได้ นางมีเนตรใหญ่ แลหลังตากว้าง มีรูปอันดีแต่ไม่เล็ก ฝ่ามือมีไอร้อนแลเป็นเหื่ออยู่เสมอ ๆ ...ผมดำเป็นมันเหมือนขนนกกาเหว่า ผิวเหมือนดอกพุททชาติ ลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะซึ่งคนโดยมากมักจะแลดู แต่นางจะเป็นคนงามก็ไม่เชิง ไม่งามก็ไม่เชิง กล่าวได้ว่าอยู่ในระหว่างคนสวยแลคนชั่วร้าย อันเป็นความดีแก่ตัวหญิง เพราะความอยู่กลาง ๆ นี้สำคัญอยู่ หญิงที่งามนักอย่าว่าแต่ใคร แม้นางสีดายังถูกทศกัณฐ์ลักพาไป (น.133-134)

นางชยศรินั้น ก็ใช้ความงามซึ่งมีส่วนน้อยนั้นเป็นเครื่องล่อให้ชายตามตอมได้มาก แต่ใช้ความไม่สงบเสงี่ยมเป็นเครื่องล่อได้มากกว่า แลใช้ความมีทรัพย์ของบิดาเป็นเครื่องล่อได้มากที่สุด นางชยศิริไม่มีความเขินขวยเสียเลย ไม่ยอมให้มีชายตามตอมน้อยกว่าคราวละครึ่งโหลเป็นอันขาด นางรื่นรมย์ในการรับแขกชายหนุ่ม ๆ เหล่านั้นติดต่อกันไปตามเวลานัด (น.136)

นางชยศิริ เป็นหญิงที่งามปานกลาง แบบที่พบเห็นได้ทั่วไป สมกับชาตินกำเนิดของนาง บทพรรณนาความงาม สรีระที่ประกอบสร้างขึ้นมาเป็นนางล้วนแต่เป็นสิ่งที่พบเห็นได้จริง และถึงแม้นิสัยของนางไม่ใช่คนดี แต่นางก็เป็นคนที่มีฐานะมิได้ยากจนข้นแค้น ลักษณะของ “รูปร่าง” ของเธอจึงไม่เลวร้าย อยู่ในระดับกลาง ๆ สมกับวรรณะชาตินกำเนิดของนาง

หากลองจะสังเกตเปรียบเทียบกันระหว่างนางรัตนาวดี กับนางชยศิริ ซึ่งต่างก็เป็นหญิงชั้นกลางเช่นเดียวกัน แต่ทั้งสองมีนิสัยที่ต่างกัน นางรัตนาวดีเป็นคนดี เป็น “กุลสตรี” เรียบร้อย กตัญญู และซื่อสัตย์ ลักษณะ “รูปร่าง” ของนางที่ปรากฏจึงเป็นหญิงสวย จัดว่าสวยมากสำหรับหญิงชั้นกลาง แต่สำหรับนางชยศิริ นางเป็นคนคด ไม่ซื่อสัตย์ ไม่เป็นกุลสตรี ลักษณะ “รูปร่าง” ของนาง ถึงแม้จะสวยแต่ก็เป็นความสวยแบบกลาง ๆ คือ นางจะเป็นคนงามก็ไม่เชิง ไม่งามก็ไม่เชิง กล่าวได้ว่าอยู่ในระหว่างคนสวยแลคนชั่วร้าย ในลักษณะนี้อาจกล่าวได้ว่านอกจากชนชั้นจะมีอิทธิพลในการกำหนดกติกาของ “รูปร่าง” แล้ว ลักษณะนิสัยเองก็มีอิทธิพลสำคัญเช่นกัน

4.3 “รูปกาย” ชายชั้นสูง

- พระวัชรมงกุฏ (วรรณะกษัตริย์)

คิ้วกว้างแลโค้งงามเช่นนี้จะไม่ฉลาดอย่างไรได้ ปากมีลักษณะว่าไม่ตระหนี่คนมีหนวด
นำดู เช่นนั้นคงจะต้องเป็นผู้มีใจโอบเอื้ออยู่เอง คนมีตาเช่นพระราชกุมารไม่เป็นคนกล้านั้นไม่ได้
 (น.57,70)

บทบรรยายพระวัชรมงกุฏ ไม่ได้อธิบายไว้ว่าคิ้วของพระองค์โค้งในลักษณะใด ปากที่ว่านั้นมีลักษณะอย่างไร หนวดนำดูเป็นแบบไหน และตานั้นมีลักษณะอย่างไร ตัวละครชายลักษณะของ “รูปกาย” ที่พบมักไม่แสดงรายละเอียดทางโครงสร้างกายภาพมากนัก มักจะแสดงลักษณะของ “รูปกาย” ในลักษณะภาพรวมของคุณสมบัติทางด้านจิตใจ หรือ บุคลิกภาพ มากกว่า เช่น ความสง่างาม เข้มแข็ง ความฉลาด ความโอบอ้อม สมวรรณะกษัตริย์ บทพรรณนา “รูปกาย” ส่วนใหญ่จะไม่มีการอุปมาเท่าตัวละครหญิง แต่ก็จะเป็นลักษณะทางกายภาพที่ถูกต้องดีงามตามตำราที่กล่าวถึงลักษณะของคน

4.4 “รูปกาย” ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความคดโกง ชั่วร้าย ผิดบาป

- บุตรชายพ่อค้า (ตัวร้าย ใจคด)

บุตรชายโตขึ้น มีรูปสมบัติดูไม่ได้ คำหน้าเหมือนลิง ขาเหมือนขานกกระเรียน หลัง
โก่งเหมือนหลังอุฐู พระองค์ทรงทราบภาษิตโบราณว่า ถ้าพบคนขาเขยยกให้เชื่อใจว่าได้พบ
ความคด ๓๒ ข้อ ถ้าพบคนตาบอดข้างหนึ่งพบความคด ๘๐ ข้อ ถ้าพบคนหลังกึ่งให้สวด
มนต์อ้อนวอนพระมเหศวรให้คุ้มครองตน (น.111)

บุตรชายพ่อค้า แม้จะเป็นคนชั้นกลางที่มีฐานะร่ำรวย ซึ่งโดยปกติตามกติกาแห่ง “รูปกาย” นั้นควรจะเป็นชายที่มี “รูปกาย” สมบูรณ์ แข็งแรงแบบผู้ชายปกติทั่วไป แต่เนื่องจากบุตรชายพ่อค้าเป็นชายใจคด ชั่วร้าย ซึ่งลักษณะของจิตใจนี้ได้ถูกกำหนดให้แสดงออกผ่านทาง “รูปกาย” ในลักษณะของความอปลักษณ์ พิกลพิการ ในลักษณะนี้ลักษณะนิสัยจึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดลักษณะของ “รูปกาย” ความพิกลพิการ ความอปลักษณ์ ถูกนำมาใช้เป็นภาพเสนอ หรือภาพตัวแทนของ “จิตใจ” ที่คดโกง ชั่วร้าย ของคนนิสัยไม่ดี หรือตัวร้ายในบทประพันธ์นั่นเอง

สระระของร่างกายทั้ง ขา และหลังที่พิการ ไม่สวยงาม รวมถึงความอปลักษณ์ ความพิกลพิการของ “รูปกาย” ถูกนำไปเปรียบเทียบกับความคด ความชั่วร้าย เลวทรามทั้งหลายแห่งลักษณะของ “รูปกาย” ที่เป็นโทษต่างๆ นี้เป็นลักษณะของคนพวกที่สื่อความหมายว่าเป็นพวก “ผิดปกติ” เช่น อวัยวะขาด หรือ เกินพอดี ซึ่งลักษณะเหล่านี้อาจมีความสัมพันธ์กับโรคภัยไข้เจ็บ

เป็นลักษณะที่ชัดเจนว่าไม่เหมาะแก่การแต่งงาน ผู้หญิงหรือผู้ชายอับลักษณ์ หรือพิการจะต้องเป็น
 ภาวะแก่สามีหรือภรรยา และทำงานอันเป็นหน้าที่ของตนไม่ไหว ข้อสำคัญที่สุดคือ การแต่งงานใน
 สังคมไทยโบราณมีจุดมุ่งหมายเพื่อการมีบุตร ความซื่อสัตย์ดี ความพิถีพิถัน ความอับลักษณ์
 และลักษณะโทษอื่น ๆ ก็ดี เป็นลักษณะที่ขัดขวางหรือเป็นอุปสรรคต่อการมีบุตร มีบุตรแล้วเป็น
 อันตราย หรืออาจจะทำให้ไม่สามารถมีบุตรชายซึ่งจะทำให้พ่อแม่ตกนรก เพราะไม่สามารถ
 ประกอบพิธีอุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ได้ ความอับลักษณ์ พิถีพิถันของ “รูปร่าง” เหล่านี้จึงถูก
 มอบคุณค่าและความหมายไปในทางที่เลวร้าย

4.5 “ความงาม” กับ “หญิงซื่อ” คุณค่าและบทบาทที่ต่างกัน

ความงามถูกใช้เป็นภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความดีงาม ในทางตรงข้ามความซื่อ
 ก็เป็นภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความเหี้ยมโหด

หญิงงามมักจะมีธรรมในใจมากกว่าหญิงซื่อ หญิงงามได้รับชกชนวนใจไปในทางชั่ว
 แต่มีความหยิ่งเป็นเครื่องต่อสู้ป้องกันตัวได้ เพราะความหยิ่งนั้นทำให้หญิงงามสัญญา ในใจ
 ตัวเองว่า จะได้รับชกชองไปในทางเดียวกันบ่อยๆ เพราะฉะนั้นถึงจะไม่ยอมในคราวนี้ก็ไม่สิ้น
 โอกาสที่จะได้รับเชื้อเชิญต่อไป กล่าวอีกนัยหนึ่งหญิงงามไม่เดินทางชั่ว เพราะมีความหยิ่งในใจ
 ว่าจะเดินเมื่อไหร่ก็เดินได้ ส่วนหญิงซื่อนั้นจำเป็นต้องชกชองคนอื่น ไม่ใช่มีคนอื่นมาชกชอง
 หญิงซื่อมักมีใจเหี้ยมโหดกว่าหญิงงาม

ผู้มีปัญญาในโลกธรรมกล่าวภาษิตที่เป็นความจริงไว้ว่า

“ชายรักหญิงงาม บุชายหญิงซื่อ” และเมื่อมีคำถามว่าเหตุใดชายจึงบูชาหญิงซื่อ
 ก็มีคำตอบว่า เพราะหญิงซื่อไม่แสดงท่าทางว่าคิดถึงตัวเองยิ่งกว่าคิดถึงเรา

(น.134-136)

ทั้ง “ความงาม” และ “ความซื่อ” มีนัยยะของ “อำนาจ” เข้ามาเกี่ยวข้อง หญิงที่มี
 “รูปร่าง” งามหญิงนั้นย่อมมีสิทธิ์ที่จะ “หยิ่ง” เพราะเคยชินต่อการถูกเฝ้าตามตื้อ เคยแต่ถูก
 พระเน้าพระนอเอาใจ ทะนงว่าตัวสวย ใคร ๆ ก็รัก เธอจึงมีสิทธิ์ “หยิ่ง” ได้ ในขณะที่ หญิงซื่อ นั้นไม่
 คำนึงเคยกับการถูกเฝ้าตามตื้อ หาก “ไม่งาม” แล้วยัง “หยิ่ง” อีก เธออาจจะต้องอยู่คนเดียวไปตลอด
 ชีวิตก็ได้ ฉะนั้น “ความงาม” “ความหยิ่ง” กับ “อำนาจ” จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น
 “ความงาม” ก็คืออำนาจในการต่อรองของผู้หญิงนั่นเอง

4.6 การลงโทษที่กระทำบน “รูปร่าง”

ในนิทานเวตาล พบกฎหมายบทลงโทษต่อผู้ที่กระทำความผิดต่างๆ โดยเป็นการลงโทษที่กระทำผ่านร่างกาย ดังตัวอย่าง

พระวิกรมมัททีย์ ครั้งสงบความเร่รังในการเสด็จคืนนครแล้ว ก็ทรงปกครองพระราชราษฎรโดยเยี่ยงอย่างประเสริฐ

คนทำผิดก็ลงราชทัณฑ์ตามโทษานุโทษ เป็นต้นว่า อำมาตย์คนหนึ่งขึ้นชื่อว่ารับสินบนก็โปรดให้บริบททรัพย์สมบัติของอำมาตย์นั้นไปขึ้นท้องพระคลังเสียสิ้น

คนชาติต่ำคนหนึ่งมีกลิ่นเหม็นออกจากปาก ก็โปรดให้สักหน้าเป็นเครื่องหมายลงโทษ ช่างทองคนหนึ่งประกอบการฉ้อโกง ก็โปรดให้เอาเม็ดกริดขี้ตเนื่อเป็นรอยยาว ๆ เหมือนฉีกผ้า

คนหนึ่งปากร้ายพูดจาให้โทษ ก็โปรดให้เจาะที่กระโหลกหลังศีรษะแล้วเอาคีมจับลิ้นลากย้อนรอยไปออกทางช่องซึ่งเจาะนั้น

คนฆ่าคนตายสองสามคน ก็โปรดให้เอาขี้ขึ้นเผาทั้งเป็นบนดาวางเหล็ก (น.25)

บทลงโทษนางชัชศิริ หญิงที่คิดคดทรยศต่อสามี

ทรงรับสั่งให้เอาดินหม้อผสมน้ำมันทาหน้านางชัชศิริ ทั้งโกนผมและคิ้วจนเกลี้ยง แล้วให้เอาตัวขึ้นขี่ฟ้าหันหน้าไปข้างหาง ให้จูงฟ้าเที่ยวประจานรอบพระนคร แล้วขับนางไปสู่ป่า

ทั้งการ โกนหัว คิ้ว การสักหน้า/หน้าผาก การตัดจมูก และการตัดหู การเอาเม็ดกริดขี้ตเนื่อให้เป็นรอย การเอาดินหม้อผสมน้ำมันทาหน้า “คุณค่า” ที่ถูกกำหนดให้ก็คือเป็นสัญลักษณ์ของการประจานความผิด ในกรณีนี้ หัว หน้า หน้าผาก จมูก หู และร่างกาย ถูกใช้เป็นพื้นที่แสดงอำนาจของกษัตริย์ในการลงโทษ การโกนหัว คิ้ว การสักหน้าผาก ตัดจมูก ตัดหู และการเอาเม็ดกริดขี้ตเนื่อ การเอาดินหม้อผสมน้ำมันทาหน้า คือการทำให้ผู้รับโทษมีรอยมลทินเกิดขึ้นบนร่างกาย ประจานความชั่วร้าย เลวทรามของตัวเองให้ผู้พบเห็นได้ทราบ ไม่ว่าจะตนเองจะหลบหนีหน้าไปซ่อนตัวอยู่ที่ไหนก็ตาม รอยมลทินแห่งความผิดก็จะยังคงปรากฏ จารึกอยู่บนร่างกายตัวเอง รูปรอยเหล่านั้นจะเป็น สื่อสารความหมายของการมีมลทิน การเป็นคนผิดบาป และการถูกลดคุณค่าของตนเอง ให้คนอื่นได้รับรู้

4.7 สัจธรรมของ “รูปร่าง” ดังตัวอย่าง

ที่เราได้นี้กว่า หญิงอาจให้ความสุขได้นั้นไม่ใช่เหตุอื่น เป็นด้วยความทะนงแลความนึกถึงตัวเองฝ่ายเดียว เราได้เคยคิดว่า **ริมฝีปาก** ของนางเหมือนผลไม้สุก **อก** เหมือนบัวตูม พระจันทร์ย่อมจะซีด เพราะเพียงจะเอาอย่างแสงหน้าแห่งนาง ฯลฯ

เช่นนี้เพราะหลง บัดนี้ใจเราออกห่างจากโลกไปแล้ว ถ้าเราได้เห็นนางอีก เราก็คงจะกล่าวว่า **นี่หรือรูปที่ชายหลงใหล** สิ่งนี้มีใช้อื่นไกลคือ **ตะกร้า** ซึ่งมีหนังหุ้มภายนอก ข้างในคือ **กระดูก เลือด เนื้อ และสิ่งโสโครก**ทั้งหลายเท่านั้น **ธรรมดาคนหลง** เมื่อเห็นสิ่งประกอบขึ้นด้วยของสกปรกก็เรียกว่า **หน้า แลพิศ ชมดู** ดัดมราวกับคนขี้เมา กินเหล้า **เราไม่ควรยินดี ยินร้าย** ในร่างกายอันเต็มไปด้วย **เลือดและเนื้อ** **หน้าที่ของเราคือ** เข้าหาพระผู้เป็นเจ้า เป็นต้นเหตุแห่ง

สังขาร เลิกเอาใจใส่ในสิ่งทั้งหลาย ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความสำราญ หรือความเร่าร้อน (น.251)

คติธรรมที่สอดแทรกไว้เตือนใจ มิให้เรายึดติด ลุ่มหลงอยู่กับรูปร่าง แท้จริงแล้วร่างกายก็คือแหล่งรวมของความโสโครกที่มี “รูปร่าง” เป็นเพียงตะกร้าที่ห่อหุ้มสิ่งอัปลักษณะอยู่เท่านั้นเอง เหมือนกันหมดที่คน ไม่ว่าจะ เป็นชนชั้นสูง หรือชั้นต่ำ กษัตริย์ หรือ โพร่ หญิงหรือชาย ล้วนแต่แบกตะกร้าใส่กระดูกกันอยู่คนละใบทั้งสิ้น และยังชวนชวาย ลุ่มหลง มัวเมา อยากจะหาตะกร้าอีกใบมาแบกเพิ่มอีก

ตารางที่ 1 : ลักษณะที่สังเกตได้ของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมไทยยุคอาณาจักรสุโขทัยกับการปรับตัวให้ทันสมัยแบบตะวันตก (พ.ศ.2411-2468)

ประเด็นการวิเคราะห์	ความถี่ที่ปรากฏ
<p>1. ลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปกาย”</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใบหน้า 4 - ดวงตา 4 - คิ้ว 3 - จมูก 1 - ริมฝีปาก 4 - ฟัน 1 - หนวด 1 - แก้ม 2 - ผม 4 - ลำคอ 2 - หน้าอก 1 - เอว 3 - มือ / แขน 4 - ขา 2 - เท้า 1 - ผิวพรรณ 4 - ขนาดของรูปร่าง 3 - การสักหน้า 2 - หัว/คิ้ว ที่ถูกโกน 2 - รอยแผลที่เกิดจากการถูกกรีด 1 - “รูปกาย” ที่ได้รับการดูแลและความสะอาด 1 	
<p>2. คตินิยมเรื่องความงามของ “รูปกาย”</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความสวยงาม ครบถ้วน สมบูรณ์ของสรีระทุก ส่วนของร่างกาย ในลักษณะที่เป็นอุดมคติ หรือ จินตนาการ 6 - ความสวยงาม ครบถ้วน สมบูรณ์ของสรีระทุก ส่วนของร่างกายอย่างที่เห็นไปได้ พบเห็นได้ในโลกของ ความจริง 3 - ความสมบูรณ์ แข็งแรง มีกล้ามเนื้อ อวบอ้วน มีสุขภาพดี สมสัดส่วนของรูปร่าง 3 - ความโปร่งบาง ระหง ของรูปร่าง 6 	

ประเด็นการวิเคราะห์	ความถี่ที่ปรากฏ
- สวยงามแบบธรรมชาติ ไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่ง	9
3. บทบาท ความสำคัญของ “รูปร่าง”	
- ไม่ใช่สิ่งที่จะนำมาใช้ตัดสินคนได้ ไม่ควรยึดติด	2
- ความงาม คือ ทรัพย์สมบัติ	3
- เป็นสิ่งกำหนดชนชั้น ชาติกำเนิด สถานภาพและ บทบาททางสังคม	8
- ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความดีงาม ความสุข ความสมบูรณ์	6
- ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความลำบาก ยากจน	2
- ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความชั่วร้าย ผิดบาป หยาบช้ำ	3
- ลดทอนคุณค่าความเป็นคน	3

จากการวิเคราะห์ความถี่ในการปรากฏของ “รูปร่าง” ในวรรณกรรมไทยยุคอาณานิคมกับการปรับตัวให้ทันสมัยแบบตะวันตก (พ.ศ.2411-2468) พบว่า วรรณกรรมไทยยุคนี้ให้ความสำคัญกับความงามของ ใบหน้า ดวงตา ผม ริมฝีปาก มือ ผิวพรรณ และขนาดของรูปร่างมากที่สุด ในขณะที่องค์ประกอบอื่น ๆ ถูกกล่าวถึงบ้างดังปรากฏในตาราง และมีคตินิยมในเรื่องของความงามที่เน้น ความสวยงาม ครบถ้วน สมบูรณ์ของสรีระทุกส่วนของร่างกาย ในลักษณะที่เป็นอุดมคติหรือจินตนาการมากที่สุด มีรูปร่างโปร่งบาง อรชร อ่อนแอ่น และสวยงามแบบธรรมชาติโดยไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่ง และ “รูปร่าง” มีบทบาทเป็นสิ่งกำหนดชนชั้น ชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม มากที่สุด ดังปรากฏในตาราง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมไทย

ยุคเสรีประชาธิปไตยของชนชั้นกลางใหม่ (พ.ศ.2469 – 2488)

ในยุครัชกาลที่ 7 เป็นยุคที่หนังสือพิมพ์และนิตยสารเฟื่องฟูอย่างต่อเนื่อง และเป็นยุคของนิยายสมัยใหม่ (หรือนวนิยายสมัยใหม่) เริ่มมีวรรณกรรมที่วิพากษ์วิจารณ์ค่านิยมแบบเก่าของสังคมเจ้าขุนมูลนาย (ชนชั้นสูง) ในยุคเก่าซึ่งสั่งสมและนิยมปฏิบัติกันมาแต่เนิ่นนาน เช่น การที่สังคมให้ความสำคัญชอบธรรมกับค่านิยมการมีเมียมากของพวกเจ้านาย ความเห่อยศ เหนือความมั่งคั่ง

ยุคนี้เป็นยุคที่ชนชั้นกลางได้รับโอกาสทางการศึกษามากขึ้น ชนชั้นกลางเริ่มมีบทบาทสำคัญกับประเทศ ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เริ่มมีการวิพากษ์วิจารณ์ค่านิยมบางอย่างและต้องการต่อต้าน ปฏิกิริยา เพื่อสร้างค่านิยมใหม่ ๆ ที่เป็นธรรม และเป็นประโยชน์ต่อประเทศอย่างแท้จริง

ยุคนี้เป็นยุคเริ่มต้นของเศรษฐกิจแบบทุนนิยม มีนายทุนและเศรษฐีใหม่(ชนชั้นกะฎุมพี) เกิดขึ้นมากมาย เป็นยุคตกต่ำของพวก “เจ้า” และ “ผู้ดี” หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 และหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี 2501 เป็นช่วงที่คนไทยพยายามพัฒนาประชาธิปไตย และสร้างประเทศให้ทันสมัยแบบประเทศอุตสาหกรรมตะวันตก เป็นยุคทองของนวนิยาย เรื่องสั้น บทกวี ที่สะท้อนทั้งชีวิตและสภาพของสังคมไทยในยุคนั้น เป็นยุคของการเปิดประเทศเข้าสู่สังคมโลกเพิ่มมากขึ้น งานวรรณกรรมยุคนี้เริ่มเปิดความคิดเสรี ที่มีความหลากหลายน่าสนใจ ลักษณะของ “รูปกาย” ของสังคมไทยในยุคนี้นี้ วรรณกรรมที่ใช้ในยุคนี้ 5 เล่ม

1. ละครแห่งชีวิต
2. กามนิต
3. หนึ่งในร้อย
4. บางระจัน
5. หญิงคนชั่ว

“รูปกาย” ที่พบในสังคมไทยผ่านวรรณกรรมไทยในยุคนี้ ได้แก่

1. ละครแห่งชีวิต

โดย ม.จ.อากาศดำเกิง รพีพัฒน์ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2472

ละครแห่งชีวิต เป็นนวนิยายที่ก่อให้เกิดผลสะท้อนทั้งในวงวรรณกรรม และวงสังคมคนชั้นสูงในสมัยนั้น เป็นนวนิยายเรื่องเศร้า รักไม่สมหวัง ซึ่งเป็นเรื่องแหวกแนวนิยมในยุคนั้น ใช้ฉากทั้งในประเทศสยามและต่างประเทศหลายประเทศ ตัวละครเป็นคนไทยและชาวต่างชาติ ละคร

แห่งชีวิตเป็นเรื่องของผู้คนที่อยู่ในชนชั้นผู้ดี หรือชนชั้นสูงในสมัยรัชกาลที่ 7 เนื้อเรื่องบางช่วงมีการวิพากษ์วิจารณ์ค่านิยมเก่า ๆ ที่มีอยู่ในสังคมไทยอย่างเฉียบคม

“รูปร่าง” กับ ชนชั้น สถานภาพและบทบาททางสังคม

1.1 “รูปร่าง” ของผู้หญิงชนชั้นสูง

- คุณหญิงยุพิน ศุภลักษณ์ ภรรยาของพระยาวิเศษศุภลักษณ์ มารดาของวิสูตร เป็นสตรีที่รักครอบครัวและมีความเสียสละอย่างที่สุด

สมัยเมื่อมารดาข้าพเจ้าเป็นสาว ท่านเป็นสตรีที่สวยงามที่สุดในเมืองไทย เป็นที่นิยมต้องตาบุรุษตระกูลสูงทั้งปวง ท่านมีวงพักตร์เป็นรูปไข่ ผิวขาวล่อ มีดวงเนตรอันดำคม และวาจาอันอ่อนหวานย่วยวนซึ่งธรรมชาติอันวยให้ (น.38)

- ลำจวน บุญญรัตน์ ลูกสาวเจ้าคุณบุญลือ เดชอำนวย ผู้หญิงที่ยังคงใช้ความงามเพื่อประโยชน์แห่งตนในเรื่องของการเลือกคู่

ลำจวน เป็นสตรีไทยที่สวยงามที่สุดคนหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าได้รู้จักมา หล่อนมีผิวพรรณวรรณะ ขาวนวล ดวงพักตร์งามเป็นรูปไข่ นัยน์ตาใหญ่ขม่อมดำคม ผมยาวเกล้าเป็นมวยไว้พองาม ดวงพักตร์ยิ้มละไม (น.62,82)

ทั้งคุณหญิงยุพินและลำจวน ต่างก็เป็นหญิงชั้นสูง ลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปร่าง” ยังคงปรากฏอยู่ในลักษณะที่ถูกต้องตามกติกาแห่ง “รูปร่าง” ของชนชั้นสูง นั่นคือเมื่อได้เกิดเป็นหญิงชั้นสูงแล้ว ไม่ว่าจะมียุคสมัยดีหรือร้าย ฉลาดหรือไม่ฉลาดอย่างไรก็ตาม พวกเธอก็ยังคงเป็นหญิงงาม มีใบหน้ารูปไข่ ยิ้มละไม สวยงามได้รูป นัยน์ตาใหญ่ขม่อมดำคม ผมยาวเกล้าเป็นมวย เป็นความงามที่พบเห็นได้ทั่วไปในชีวิตจริง เพราะไม่ได้งามจนเหลือเกินแบบอุดมคติ

เนื่องจากบริบทของสังคมไทยยุคนี้เป็นยุคแห่งเสรีประชาธิปไตย วรรณกรรมในยุคนี้ต่างก็สะท้อนบริบทที่ผู้คนหนุ่มสาวต่างให้ความสำคัญกับ สิทธิ เสรีภาพ ความเท่าเทียมกันในสังคม การแบ่งแยกคนด้วยชนชั้นวรรณะมีความสำคัญน้อยกว่าสมัยก่อน “รูปร่าง” ก็เช่นเดียวกัน พบว่าการกล่าวถึงความงามของผู้หญิงในวรรณกรรมยุคนี้ดูไม่สูงส่งเลอค่าเหมือนผู้หญิงสวยชั้นสูงในยุคก่อนที่ได้รับการอุปมาเปรียบเทียบกับธรรมชาติอันสวยงามวิจิตร อันเป็นความงามแบบอุดมคติ เช่น มีใบหน้าเหมือนพระจันทร์ยามเพ็ญ มีผมหงอกเหมือนสนิไลโลหิต มีผิวซึ่งแย้มดอกมะลิให้ได้อาย มีตาเหมือนเนื้อทราย ริมฝีปากมีรสเหมือนจันทร์ยามฤดูคอกเหมือนคอนกเขา มือเหมือนสีแห่งท้องสังข์ เหวเหมือนเอวสิงห์ บาทเหมือนดอกบัว

ในขณะที่การกล่าวพรรณาคความงามของผู้หญิงชั้นสูงในวรรณกรรมของสังคมไทยยุคนี้ กล่าวเปรียบเทียบความงามของผู้หญิงชั้นสูงกับสิ่งธรรมชาติสามัญ เช่น **ไข** และกล่าวถึงความงามในลักษณะของคุณสมบัติมากกว่าการนำไปเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ เช่น **มีดวงหน้ารูปไข มีดวงตาใหญ่ ดำและคม** มิได้ถูกนำไปเทียบกับตาของเนื้อทราย ผมยาวเกล้าเป็นมวยไว้พองาม มิได้ถูกเปรียบเทียบกับ สีของกาน้ำ สีของเปลือกแห่งแมลงภู่ เช่นเก่า

วรรณกรรมไทยในยุคนี้มิได้ให้คุณค่ากับหญิงชั้นสูงอย่างสูงส่งเกินเอื้อมสำหรับคนธรรมดาสามัญอีกต่อไป ความงามของ “รูปกาย” ในลักษณะนี้อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า นัยยะความสำคัญทางชนชั้นได้เสื่อมคลายความศักดิ์สิทธิ์ลง ชนชั้นสูงมิได้มีคุณค่าสูงส่งดังแต่ก่อนอีกต่อไป เสรีประชาธิปไตย ทำให้คนในแต่ละชนชั้นถูกมองอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น ระยะห่างระหว่างชนชั้นเริ่มแคบลง และส่งผลต่อกติกาของ “รูปกาย” ให้คลายความเข้มแข็งและเข้มงวดลงไปกว่าแต่ก่อน

1.2 “รูปกาย” ของผู้ชายชั้นสูง

- ประดิษฐ์ บุญญรัตน์ ลูกชายเจ้าคุณบุญลือ เดชอำนวย

ประดิษฐ์ เป็นเด็กมีรูปโฉมสง่างาม แต่งตัวเรียบร้อยเสมอ แม้จะมีอายุเพียง ๑๗ ปี ก็เป็นคนมีรูปร่างโต นิสัยเป็นผู้ใหญ่ ชอบทำงาน เล่าเรียนเก่ง เจียบหงอยไม่ค่อยพูดค่อยจากับใคร เมื่อพูดก็พูดแต่สิ่งที่เป็นแก่นสารเกี่ยวกับวิชาความรู้ (น.49)

- วิสูตร ศุภลักษณ์ ณ อยุธยา บุตรพระยาวิเศษศุภลักษณ์

คิ้วเหมือนคิ้วพระพุทธรูป ตาดำ เต็มโต (น.145)

- ท่านราชทูต หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร

เป็นผู้ที่มีร่างสูงใหญ่ ล่ำ แต่มีสง่า ผิวขาว พระพักตร์สดชื่น ดูปราดเดียวก็ทราบได้ว่าเป็นคนคงแก่เรียน และเป็นผู้ที่สามารถโดยแท้ (น.266)

- นายร้อยโท กมล จิตรปรีดี บุตรของหลวงเสถียรกมลพันธ์ บุคลิกเยือกเย็น ดูถูกคนที่ดูต่ำกว่าตน

เป็นคนมีรูปทรงระหง หน้าตาเข้มขึ้น อายุราวยี่สิบห้า พูดจาห้าวหาญ พูดไทยคำอังกฤษคำ (น.77-78)

ชายชั้นสูงทั้ง 4 คน ลักษณะของ “รูปกาย” ที่พบก็ยังคงถูกต้องตามกติกาของ “รูปกาย” ของชั้นสูงอย่างในยุคก่อนอยู่เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะมียุคสมัยอย่างไรก็ตาม พวกเขาจักจะมี

ใบหน้าที่สวยงาม คมคาย แต่ในเรื่องของ รูปร่างแล้ว พบว่าส่วนใหญ่ชายชั้นสูงมีรูปร่าง สูงใหญ่ แข็งแรง ลำสัน ผิวพรรณบอบกวรรณะความเป็นผู้ดี ในขณะที่พบลักษณะของชายชั้นสูงที่มีรูปร่าง บางระหงอยู่บ้าง ซึ่งลักษณะของ “รูปร่าง” นี้มันสอดคล้องกับลักษณะของนิสัยมากกว่าเรื่องของ อาชีพการงาน นั่นคือ ทั้ง 4 ต่างก็เป็นคนชั้นสูงที่เกิดและเติบโตในครอบครัวทหาร ชนชั้นปกครองที่ ตามปกติทั้ง 4 ควรจะมีขนาดของรูปร่างที่สูงใหญ่ ลำสัน เนื่องจากระบบแห่งการ ถ่ายทอดทางพันธุกรรม แต่ทั้ง 4 มีนิสัยต่างกัน ประดิษฐ์ วิสูตร และท่านราชทูต ทั้งสามต่างก็มี นิสัยเป็นผู้ใหญ่ ชอบทำงาน เล่าเรียนเก่ง เป็นคนคงแก่เรียน และเป็นผู้ที่สามารถ พวกเขาต่างมี รูปร่างที่สูงใหญ่ แข็งแรง และลำสัน ในขณะที่ ร้อยโทกมลที่มีอาชีพเป็นตำรวจซึ่งน่าจะมี รูปร่างที่ ลำสัน แข็งแรง แต่รูปร่างของร้อยโทกมลกลับ โป่งระหง เนื่องจากลักษณะนิสัยของร้อยโทกมลนั้น พบว่าเป็นคนสำรวจ และสำรวจ เจ้าสำราญ รักสนุก ชอบสมาคม แม้จะมีอาชีพเป็นตำรวจก็ตาม

น่าสังเกตว่าสำหรับกติกาของ “รูปร่าง” ของชายชั้นสูงในวรรณกรรมไทยยุคนี้นอกจากมิติ ทางชนชั้นแล้ว ลักษณะนิสัยของตัวละคร ก็เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดลักษณะของ “รูปร่าง” เหมือนกัน ต่างกับในวรรณกรรมไทยยุคก่อนที่พบว่ามีเพียงแค่มิติแห่งชนชั้นเท่านั้นที่มี อิทธิพลต่อการกำหนด “รูปร่าง”

การนำเสนอ “รูปร่าง” ของหญิงชายชั้นสูง ยังคงเป็นขนบของการชมโฉมแบบวรรณคดี ไทย คือผู้หญิงจะถูกพิจารณาไล่เรียงพรรณานามงามของ “รูปร่าง” ไปทีละส่วน ๆ ตั้งแต่ ใบหน้า ดวงตา เส้นผม ผิวพรรณ ผู้หญิงยังคงตกเป็นวัตถุของการจ้องมองสำหรับผู้ชายอยู่เช่นเดิม ในขณะที่ลักษณะการพรรณนา “รูปร่าง” ของผู้ชายก็ยังคงพรรณาลักษณะภาพรวมของ “รูปร่าง” และรูปร่าง ไม่เน้นการพรรณนาอวัยวะทีละส่วนไล่เรียงกันไปแบบผู้หญิง คุณค่าของ “รูปร่าง” ของผู้ชายมักจะถูกนำเสนอควบคู่ไปกับ คุณสมบัติที่ไม่ใช่แต่เพียง “รูปร่าง” ภายนอกเช่น ลักษณะของ ความเข้มแข็ง อ่อนโยน หรือความแข็งแกร่งของจิตใจ ความเฉลียวฉลาดของความคิด นั่นคือ คุณค่าของผู้ชายยังคงไม่ถูกนำไปเชื่อมโยงกับความงามของ “รูปร่าง” อย่างเดียว แต่ยังถูกนำไป เชื่อมโยงคุณค่ากับ “จิตใจ” และ “ความรู้” ด้วยผู้ชายจึงไม่ตกเป็นวัตถุแห่งการจ้องมองเหมือน ผู้หญิง คงเป็นเพราะผู้ชายถูกวางบทบาทให้มีฐานะเป็น ผู้กระทำ (subject) ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ สำคัญในบริบทของสังคม ในขณะที่ผู้หญิงถูกวางบทบาทให้เป็น ผู้ถูกกระทำ (object)

1.3 “รูปร่าง” ของชนชั้นต่ำ

- ยายพร้อม หญิงไพร่ที่เป็นพี่เลี้ยงของ วิสูตร เป็นคนดี ซื่อสัตย์ ยุติธรรม

ยายพร้อมเป็นคนโบราณอย่างเช่นพี่เลี้ยงทั้งหลายในครอบครัวขุนนางสมัยนั้น

หน้าตาแก่น่าเกลียด มีร่างกายอันทุเรศ แต่ภายในแววตา และแววตาเท่านั้นที่ทำให้ข้าพเจ้า

เห็นได้ว่า แก่เป็นคนสามารถจะสละชีวิตของแกเพื่อข้าพเจ้าได้ไม่ว่าเวลาใด ก็น่าจะจนปากแดงแดงแล้วดำ ดำแล้วไหม้คล้ายถูกไฟเผา (น.35,41)

- คนเมืองแขก ที่วิสูตรมีโอกาสได้พบในขณะที่เดินทางไปประเทศอังกฤษ

ถ้าจะถือเอาเมืองฝรั่งเป็นเมืองสวรรค์แล้ว เมืองแขกต้องเป็นเมืองนรก เป็นเมืองอุจาดลามก ไม่ว่าเราจะทำอะไรที่ไหนก็มีแต่จะถูกลักเล็กขโมยน้อย ถูกล่อลวง ผู้คนที่เราพบนอกจากจะมีรูปร่างหน้าตาพิงเกลียดกลัวแล้ว ยังมีนิสัยใจคอเหี้ยมโหดทารุณไม่ผิดสัตว์ หน้าตาดูร้าย รูปร่างเหมือนยักษ์ หัวเราะแสบเห็นฟันอันใหญ่ขาวทุกซี่ (น.93)

- เด็กแอฟริกา ที่เป็นเด็กด้อยโอกาส มีอาชีพขอทานจากนักเดินทาง

พวกเด็กชาวอาฟริกันหลายคน ล้วนรูปร่างผอมเกร็ง ผมเป็นสีแดงไม่ผิดเส้นเปลือกมะพร้าวแห้ง (น.94)

“รูปร่าง” ของคนชั้นต่ำ ก็เช่นเดียวกับคนชั้นสูง ที่ยังคงหนักแน่นอยู่ในกรอบกติกาของ “รูปร่าง” ในยุคก่อนอย่างมั่นคง คนชั้นต่ำไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย คนดีหรือไม่ดี ล้วนแต่มี “รูปร่าง” ที่อยู่ในขอบแห่งชนชั้นทั้งสิ้น คือ มีใบหน้าที่อัปลักษณ์ น่าเกลียด น่ากลัว ดูร้าย เสื่อมโทรมไปตามเวลา เส้นผมหยาบกระด้าง มีรูปร่างที่อัปลักษณ์ (ทุเรศ) ไม่สมส่วนสวยงาม บางคนก็ผอมเกร็ง บางทีก็ใหญ่โตจนน่ากลัว ไม่มีความพอดี และจะต้องมีผิวพรรณที่ดำคล้ำ หยาบกร้าน

“รูปร่าง” ของชนชั้นต่ำไม่ว่าจะเป็นหญิงคนใช้ รวมไปถึงคนต่างชาติต่างวัฒนธรรมทั้งชาวเมืองแขก และเด็กแอฟริกา เหล่านี้ล้วนแต่สื่อความหมายถึงความ ลำบาก ยากจน รูปร่างหน้าตาไม่สวยงาม ไม่เอาใจใส่ ไม่ได้รับการดูแลรักษาบำรุงให้สะอาด ให้ดูแล้วน่าปลงสังเวช น่าสงสารปนหวาดระแวง ไม่ไว้ใจ

ธรรมชาติ และกฎเกณฑ์ทางชีววิทยา มักสร้าง “รูปร่าง” สวยงามให้กับชนชั้นสูง หรือ ผู้ดีเสมอ ตอกย้ำภาพเสนอของความคิด ไม่ได้ตกแต่งแต่อย่างใด ธรรมชาติสร้าง “รูปร่าง” ที่แบ่งแยกคุณค่าตามชนชั้นอยู่แล้ว คนชั้นต่ำ แม้จะมีนิสัยดี แต่ก็มี “รูปร่าง” ที่ไม่อำนวยต่อการเป็นภาพเสนอของความคิด คนชั้นล่างของสังคมต้องทำงานหนักเพื่อหาเลี้ยงตัวเอง จนไม่มีเวลาสนใจดูแลตัวเอง ปล่อยตัวเองตามยถากรรม การทำงานสำคัญกว่าความงาม “รูปร่าง” บ่งบอกความลำบากของชีวิต เป็นไปตามธรรมชาติ วิทยาศาสตร์กายภาพ ดูแลดีก็สวยงาม ไม่ดูแลปล่อยปะละเลยก็ร่วงโรย เหี่ยวเฉา อัปลักษณ์ไปตามธรรมชาติ ส่วนหญิงสูงศักดิ์ รูปร่างงดงามตามธรรมชาติ ส่วนประกอบทุกอย่างของ “รูปร่าง” เป็นแห่งรวมความสวยงาม ชีวิตไม่ต้องดิ้นรนต่อสู้กับเรื่องปากท้อง มีเวลาดูแล / ใส่ใจ ตัวเอง บำรุงรักษาดูแลความงามของตัวเองเพื่อสามี ใช้ความงามของ “รูปร่าง” เป็นอำนาจต่อรอง เรียกร้องให้สามีรัก และเอาใจใส่

นอกจากลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปร่าง” ที่เสนอไปข้างต้นนั้น นวนิยายละครแห่งชีวิต ยังได้กล่าวถึงแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับ “รูปร่าง” หรือ ประเด็นที่เป็นผลมาจาก “รูปร่าง” ที่น่าสนใจ ดังตัวอย่าง

1.4 “ความงาม” คือ ทรัพย์สมบัติของผู้หญิง

- คุณหญิงยุพิน แม่ของวิสูตร ที่ต้องย้ายตัวเองออกจากบ้าน ด้วยยอมแพ้ต่อสังขาร ร่างกายที่ล่วงโรยไปตามกาลเวลา และค่านิยม

คุณแม่จะต้องจากบ้านที่ท่านเคยอยู่มาแล้วตั้ง ๒๐ ปี ไปอยู่บ้านฝั่งธนฯ ก็เป็นเรื่องธรรมดาเหมือนเรื่องทั้งหลายในครอบครัวขุนนางใหญ่ ๆ โต ๆ ในเมืองไทย เมื่อภรรยาเป็นฝ่ายที่ **ชรา** หมัดกำลังที่จะสนองคุณได้เช่นเคย ก็เป็นอันว่าต้องถูก **ปลดชรา**

ส่วนสามีนั้นเล่า แม้ว่าจะมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกับภรรยา แต่ยังมีกำลังวังชาและโภคทรัพย์ก็คงแสวงหาสิ่งที่ดีไม่มีสิทธิ์ที่จะได้ แต่ก็คงได้สมหวัง โดยความซอกซำระกำใจของภรรยาเก่าผู้เคยร่วมทุกข์ร่วมสุขมาด้วยหลายสิบปี ถ้าภรรยาใดทนได้เพราะความจำเป็น ก็เลยนั่งทนดูความเป็นอยู่ของสามี ส่วนภายในทรงของหล่อนเล่าก็คงมีเลือดหยดอยู่มิขาดสาย อนิจจา! นี่คือภรรยาของคนไทย แม่ยอดหญิง! ถ้าภรรยาใดทนไม่ไหวและมองเห็นทางพอที่จะหลีกเลี่ยงไปได้ ก็ตัดช่องไปแต่พอดทน ทั้งทรัพย์สมบัติที่ตนได้ช่วยสร้างสมมาแล้วเป็นเวลาตั้งหลายสิบปีให้อยู่ในความอารักขาของบุรุษผู้มีใจโลเลเบื่อเก่าหาใหม่ **ส่วนทรัพย์สมบัตินั้น ๆ ในที่สุดก็ตกไปอยู่กับเด็กหญิงอะไรที่หน้าตาสวย ๆ** ทั้งให้ภรรยาเก่าและบุตรธิดาของตนก้มหน้ากินเกลือไปตามมตากรรม ชีวิต! ชีวิต! (น.64)

ความงามของ “รูปร่าง” ก็ไม่ได้ดีตลอดรอดฝั่งไปจนตลอดชีวิต เพราะพ่ายแพ้ ต่อสังขาร “รูปร่าง” ที่เหี่ยวอ่อน หย่อนคล้อยไปตามเวลา และพ่ายแพ้ต่อสันดานผู้ชายที่เปื้อนของเก่าของหย่อน ชอบของใหม่ที่ยิ่งดิ่ง ยิ่งสดใส

ทั้งหญิงและชายต่างฝ่ายต่างหาประโยชน์ร่วมกันผ่าน “รูปร่าง” ที่สวยงาม ฝ่ายชายที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคงต้องการ ความสุขทางกายจากหญิง เมื่อฝ่ายหญิงเสื่อมชรา “หมดรูป” ใบหน้ามีแต่ริ้วรอยเหี่ยวย่น ดวงตาหม่นหมองไม่สนุกสนานสดใสเหมือนเมื่อตอนเป็นสาว แก้มมิได้เต็ม อิม ริมฝีปากมิได้อวบอิมมีสีแดงฝาดอย่างเดิม ก็สมควรจะถูกลดระวางปล่อยให้ เป็นหน้าที่ของเด็กสาว ๆ หน้าตา รูปร่าง ผิวพรรณ สวย ๆ มาช่วยแก้เหงา แก้เบื่อ กับความอนิจจังของรูปร่างของคนที่บ้าน ที่ร่วงโรยไปตามเวลา ชอบของที่มัน “ยังดิ่ง” “ยังแน่น” อยู่ มีความสุขกับรูปร่างที่สวยงาม ใช้ทุนทางเศรษฐกิจ ทรัพย์สมบัติ เงินทอง หาความสุขทางกายและใจ ชายชราหรือหญิงชราที่ยังต้องการความสนุกสนาน ซึ่งสำหรับคนอายุปุนั้นธรรมดาอันวยให้ไม่ไหว ส่วนฝ่ายเด็กหญิงอะไรที่หน้าตาสวย ๆ ใช้ประโยชน์จากความสวย ใช้เครื่องมือ ใช้ทุนทางกายภาพ

แปรรูปไปเป็นทุนทางเศรษฐกิจ เพราะฉะนั้น ความสวยงามของ "รูปร่าง" โดยเฉพาะกับผู้หญิงจึงมีค่าเท่ากับเป็นทรัพย์สินของผู้เป็นเจ้าของ เพราะมันสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการหาสามีเพื่อความ สุข ความสบาย และความมั่นคงในชีวิตของผู้หญิงได้ ผู้หญิงจึงมีบทบาทหน้าที่และคุณค่าที่ต้องสวยเสมอ การบำรุง ดูแล แต่งเติมความงาม เกิดขึ้นเพราะต้องใช้ประโยชน์จากมัน

หญิงใดที่ปล่อยให้ตัวเอง "หมดรูป" ไปตามยถากรรมแห่งธรรมชาติ ยอม "อนิจจัง" ตามสังขาร ก็หมดโอกาส หมดสิทธิ์ หมดทุน ที่จะเข้ามาโดดเด่นอยู่ในธุรกิจแห่งรูปร่างหญิงที่ "หมดรูป" ก็หรือ หญิงที่ "หมดทรัพย์สินสมบัติ" นั่นเอง

- หนูสำรวจ ศุภลักษณ์ น้องสาวคนเล็กของวิสูตรที่ต้องย้ายออกจากบ้านพร้อมคุณหญิงและวิสูตร

สำหรับตนเองข้าพเจ้าก็ไมู้สึกเสียใจอะไรนัก ข้าพเจ้าก็เป็นลูกผู้ชาย อย่่างไรก็พอกระเสือกกระสนไปได้ สำหรับหนูสำรวจก็พอประมาณ เพราะเธอเป็นคนสวย ต่อไปภายหน้าเมื่อเป็นสาวก็พอจะมีทางไป แต่สำหรับคุณแม่เป็นที่น่าสงสารที่สุด ท่านเป็นคนชราและตรากตรำมาแล้วตั้ง ๒๐ ปีเศษ นี่คือรางวัลที่ท่านได้รับ (น.67)

หนูสำรวจ คือเด็กหญิงที่ "มีทุน" มีทรัพย์สินสมบัติสำหรับสร้างอนาคต เพราะเธอมี "รูปร่าง" สวยงาม ไว้เป็นเครื่องมือสำหรับสร้างอนาคตอันมั่นคงต่อไปตามขนบประเพณีนิยมแห่งบทบาทหน้าที่และคุณค่าทางเพศของสังคมไทยที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใดเลยจากสังคมไทยยุคที่ผ่านมา

ลักษณะของ "รูปร่าง" ที่พบในนวนิยาย ละครแห่งชีวิต ยังคงเป็น "รูปร่าง" ที่มีมิติทางชนชั้นเข้าไปกำหนดรูปแบบคุณค่าตามกติกาของ "รูปร่าง" ในยุคที่ผ่านมาแต่ในบางกรณีก็มีการผ่อนคลายความเข้มงวดแห่งกติกานี้ลงไปเหมือนกัน เช่นกรณีของหญิงชั้นสูง ที่ความเป็นชนชั้นสูงมิได้สูงเช่นดั่งเก่า บริบทสังคมเปลี่ยน ค่านิยมทางชนชั้นเปลี่ยน ลักษณะของ "รูปร่าง" ก็เปลี่ยนไปเช่นเดียวกัน นอกจากนี้การตีความของลักษณะ "รูปร่าง" แบบต่าง ๆ รวมถึงรูปร่างที่ผลมาจากค่านิยมเรื่องบทบาทหน้าที่และคุณค่าของชายหญิงแบบเก่า ที่ยังคงหลงลึกปักฐานแน่นลึกในสังคมไทย แต่ก็เริ่มมีการตั้งคำถามต่อบทบาทหน้าที่อันไม่ยุติธรรมนี้ด้วยเช่นกัน

2. กามนิต

นวนิยาย โดย เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2473
 กามนิต เป็นงานที่เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป แปลเรียบเรียงจากฉบับแปลภาษาอังกฤษ ดำเนินเรื่องอาศัยพุทธประวัติและหลักธรรม ตลอดจนเรื่องราวในพระสูตรต่างๆ เป็นโครงเรื่องสอดแทรกด้วยเรื่องในลัทธิพราหมณ์และวรรคคีอินเดีย แก่นอันเป็นคุณค่าของเรื่องกามนิต คือ ความรัก ความทุกข์จากรัก และดับทุกข์ด้วยธรรมะ เรื่องราวของกามนิตภาคบนดิน เริ่มจากการเล่าเรื่องถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า ต่อมาเมื่อกามนิตตายลงและด้วยอำนาจตถาคตโพธิศรัทธา จึงไปเกิด ณ สวรรค์ชั้นสุขาวิดี เป็นกามนิตภาคบนสวรรค์ ปมของเรื่องราวชีวิตหนหลังครั้งภาคพื้นดิน จึงคลี่คลายเมื่อพบกับวาสิฐิ์ในสรวงสวรรค์

“รูปกาย” กับชนชั้น ชาดิกำเนิต สถานภาพและบทบาททางสังคม

2.1 “รูปกาย” ของ หญิงชั้นสูง ดังตัวอย่าง

- นางงามของกรุงโกสัมพี

สตรีเหล่านี้ล้วนเป็นพรหมจารีณี เห็นนางนั่งน้อยแต่ละคน *ทรงโฉมควรพิศวง...*

เหล่านางผู้มีเนตรดังดาทราย (น.13)

- วาสิฐิ์ ตัวละครเอกหญิงของเรื่อง

สาวน้อยที่อยู่กลางเวทีมีดวงหน้าवलประหนึ่งแสงจันทร์อ่อน ๆ มีเนตรดังดาทราย

รูประหงทรงอรชรหาตำหนิมิได้ หัตถ์ดังกลีบบัว รูปร่างแบบบางราวดอกไม้อันบอบบาง แขนเวียงงาม (น.14,21,30)

- หญิงลักษณะดี ที่ควรเลือกเป็นคู่ เป็นหญิงที่มีลักษณะมั่งมี ชูช่าทางโลกีย์

พ่อได้เลือกหญิงตระกูลมาเป็นภริยาเจ้า เมียที่พ่อจัดหาให้มีตระกูลสมชาติสมเชื้อกันดี *รูปร่างงามหาตำหนิมิได้ ผมหดำราวกับแมลงผึ้ง หน้าเปล่งปลั่งดังดวงจันทร์ เนตรประหนึ่งตากวาง จมูกมั่นดอกงา ฟันเทียบไข่มุก ริมฝีปากเพียงผลตำลึงสุก ขาคือล่ำกล้วย เอวเหมาะเจาะไม่อวบเกิน เวลาย่างเดินคล่องแคล่ว มีสง่าเสมอข้างทรง* (น.58)

เนื่องจากบริบทสังคมของเรื่องกามนิต เป็นเรื่องราวสมัยพุทธกาล เพราะฉะนั้นลักษณะ “รูปกาย” ที่ปรากฏจึงเป็นแบบผู้หญิงหรือผู้ชายตามขนบโบราณของอินเดียในตำราพระสูตร ซึ่งสอดคล้อง เป็นไปตามกติกาสถาของ “รูปกาย” ตามขนบของสังคมไทยในยุคที่ผ่านมา นั่นคือ ถ้าพูดถึง “รูปกาย” ของหญิงชั้นสูงแล้ว พวกเขาจะมีความงามที่งดงามประณีต การพรรณนาความงามจะถูกบรรยายไล่เรียงไปตามสรีระแต่ละส่วนของร่างกาย ตั้งแต่ ไบหน้า ดวงตา จมูก ริมฝีปาก ฟัน รูปร่าง แขน เอว และขา ความงามในแต่ละส่วนนั้นจะถูกนำไปเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ ใน

ธรรมชาติที่สวยงามเพื่อสื่อถึงความงามที่บริสุทธิ์ มีคุณค่า ปราศจากการแต่งเติมเสริมแต่ง เช่น ดวงหน้าवलเหมือนแสงจันทร์อ่อน ๆ ดวงตาสุกสดใสเหมือนตาของ เนื้อทราย จมูกเหมือนดอกงา ฟันเสมอไข่มุก มีองามเหมือนดอกบัว รูปร่างแบบบางราวดอกไม้ ขาวเรียวสวยเหมือนลำกล้วย รวมถึงมีรูปร่างแบบบาง อรชร ราวดอกไม้ เหล่านี้เป็นการเปรียบเทียบความงามเพื่อสื่อความหมายคุณค่าของความงามอันสูงส่ง งามแบบอุดมคติที่ไม่พบในหญิงธรรมดาสามัญทั่วไป ตามกติกาสถาของหญิงชั้นสูงเหมือนยุคก่อน

ความงามเหล่านี้ ถูกต้องตรงตามคำสอนของตำราของอินเดีย เช่นเดียวกับที่เคยพบในนิทานเวตาล หญิงที่มีความงามแบบอุดมคติตามตำราเรื่องนี้ เหมาะที่ชายจะเลือกมาเป็นคู่ชีวิต เพราะความงามของพวกเธอจะสร้างความเจริญตา เจริญใจ สามารถสร้างความสุขให้กับผู้ชายได้

2.2 “รูปร่าง” ของหญิงชั้นกลาง

- ลักษณะของหญิงที่จะให้ลูกชายไว้สืบทอดวงศ์ตระกูล

บัดนี้ พ่อนึกหาผู้หญิงไว้ได้คนหนึ่งแล้ว ถึงว่าจะไม่ใช่เป็นคนอยู่ตระกูลมั่งมีอะไร จะพูดถึงความสวย ผู้เคยพบขึ้นมาเหลือเพื่อ ก็จะต้องบอกว่า**ไม่สวยผุดผาดนัก** แต่**แม้จะบกร่องในข้อของชาติตระกูล และความงาม** แต่ก็มีลักษณะกัลยาณีนอื่น ๆ มาชดเชย คือ **มีสะดือลึก บิดไปทางขวา ฝ่ามือฝ่าเท้ามีลายดอกบัว ลายโกศ และมีไฟเป็นรูปกงจักร เส้นผมละเอียดตรง เว้นเสียแต่ที่ต้นคอกหยิกไปทางขวาเสียสองปอย** หญิงมีลักษณะอย่างนี้ปราชญ์บอกว่าจะมีลูกเป็นผู้ชายที่**แกล้าวกล้าสามารถถึงห้าคน** (น.60-61)

ในขณะที่หญิงชั้นสูงมีความงามอย่างสูงส่งหาที่ติไม่ได้ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น เหมาะสมกับบทบาทความเป็นเมีย สร้างความสุขให้กับชายที่เลือกเธอมาเป็นภรรยาที่จริง แต่ลักษณะความงามแบบอุดมคตินั้น อาจขัดต่อคุณสมบัติในด้านของความเป็นแม่ เพราะลักษณะ “รูปร่าง” ของเธอไม่เหมาะกับคุณลักษณะของหญิงที่จะให้ลูกชาย อาจเป็นเพราะความมีรูปร่างบอบบาง อรชร อ่อนแอ้นราวดอกไม้ของพวกเธออาจจะไม่แข็งแรงพอที่จะมีลูกได้หลายคนนัก โดยธรรมชาติทางชีววิทยาแห่งการสืบพันธุ์แล้วการตั้งครรภ์ ลูกที่เกิดจะมีโอกาสเป็นผู้หญิงได้มากกว่าผู้ชายอยู่แล้ว ครอบครัวใดที่มีลูกคนแรกเป็นผู้หญิงก็หวังว่าการตั้งครรภ์ครั้งต่อไปจะได้ลูกชาย แต่รูปร่างของหญิงงามชั้นสูงที่แบบบาง อ่อนแอ้น ซึ่งไม่เหมาะกับการตั้งครรภ์ที่บ่อยครั้ง อาจทำให้เกิดอันตรายถึงชีวิตได้ ในประเด็นนี้ “ความงาม” จึงไม่สำคัญเท่าความ “แข็งแรง สมบูรณ์” ของร่างกายซึ่งพบมากในหญิงชั้นกลางที่ชีวิตผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ ชีวิตของพวกเขาอาจจะไม่ได้สุขสบายถึงขนาดนั่งกินนอนกินเช่นหญิงชั้นสูงได้ เธอต้องช่วยเหลือครอบครัวด้วยการทำงาน พวกเขาจึงมี “รูปร่าง” ที่สมบูรณ์แข็งแรง เพราะมีโอกาสได้ทำงานซึ่งก็เหมือนการออก

กำลังกายอยู่เสมอ นัยยะแห่งการสืบพันธุ์นี้ หญิงชั้นกลางจึงมีคุณสมบัติที่ได้เปรียบกว่าหญิงชั้นสูงอยู่มากทีเดียว

อาจสรุปได้ว่า คุณค่าของหญิงชั้นสูงอยู่ที่ “ความงาม” ของรูปร่างที่งดงามประณีตแบบที่หาไม่พบในผู้หญิงทั่วไป งามเทียบเท่ากับความงามของธรรมชาติ มีรูปร่างแบบบางอรชรอ่อนแอ น่ารักลึบดอกไม้ ซึ่งคุณสมบัติความงามเหล่านี้เหมาะกับบทบาทของความเป็นเมีย แต่ในขณะเดียวกันนั้น ความงามเหล่านี้ก็กลับกลายมาเป็นอุปสรรคสำหรับบทบาทความเป็นแม่ ด้วยเช่นเดียวกัน

การแต่งงานในบริบทสังคมสมัยพุทธกาลนั้นมีเป้าหมายสำคัญเพื่อการมีบุตร โดยเฉพาะบุตรชาย เพราะมีความเชื่อตามตำราพระสูตรเชื่อกันว่า อันบุคคลที่ไม่มีบุตรสำหรับทำการพลีบูชาทักษิณานุประทาน ในเวลาเมื่อตายไปแล้ว จะต้องรับทุกข์ทรมานสาหัส เมื่อหญิงชั้นสูงไม่สามารถทำหน้าที่นี้ได้อย่างสมบูรณ์ จึงเป็นหน้าที่ของหญิงอีกชนชั้นหนึ่งที่ลักษณะของ “รูปร่าง” มีความพร้อมสำหรับภารกิจนี้มากกว่า นั่นก็คือ หญิงชั้นกลาง นั่นเอง

คุณค่าความงามของหญิงชั้นกลางนั้นไม่ต้องพูดถึง เพราะมีอยู่ในระดับปานกลาง หรือมีน้อยอยู่แล้วในชนชั้น คือไม่สวยผุดผาด พบเห็นได้ทั่วไปไม่น่าชื่นชมเท่าใดนัก และแม้จะมีข้อบกพร่องในด้านชาติตระกูล แต่มีคุณสมบัติทางรูปร่าง ในลักษณะที่เหมาะสมแก่การมีลูกมาชดเชย เช่น มี **สะดือ** ลึกบิดไปทางขวา **ฝ่ามือฝ่าเท้า** มีลายดอกบัว ลายโกศ และมี **ไฟ** เป็นรูปกงจักร **เส้นผม** ละเอียดตรง เว้นเสียแต่ที่ต้นคอหยิกไปทางขวาเสียสองปอย หญิงมีลักษณะอย่างนี้ ปราชญ์บอกว่าจะมีลูกเป็นผู้ชายที่แกล้าว้าสามารถถึงห้าคน เป็นสังคมที่คุณค่าของการแต่งงานอยู่ที่การมีบุตร โดยเฉพาะบุตรชาย คุณค่าของหญิงชั้นสูง คือ “ความงาม” เพื่อความบันเทิงในด้านกามารมณ์ แต่อาจจะด้อยในคุณค่าของการให้กำเนิดบุตร ในขณะที่คุณค่าของหญิงชั้นกลางอยู่เป็นมี “รูปร่าง” ที่เอื้อต่อการเป็นแม่มากกว่า

ในเรื่อง กามนิต พบการกล่าวถึงสตรีระบางส่วนที่เพิ่มขึ้นจากขนบการพรรณาสตรีระความงามของผู้หญิงตามกติกาดั้งเดิม นั่นคือ มีการกล่าวถึง **สะดือ** **ฝ่ามือฝ่าเท้า** และ **ไฟ** ซึ่งเป็นลักษณะที่ถูกต้องตามตำราลักษณะคนของอินเดียบราณ อวัยวะแต่ละส่วนเหล่านี้ไม่เคยถูกกล่าวถึงมาก่อนในวรรณคดีไทยยุคก่อน

2.3 “รูปร่าง” ของชายชั้นสูง

- กามนิต ซึ่งไปเกิดเป็นเทพบุตร ภาคบนสวรรค์ ภูมิสุขาวดี

บังเกิดมีสตรีราพพห่อหุ้มด้วยรัตตกำพล วิภูษิต มีเชิงชายระบายวิจิตรรุ่งเรืองระยับ

ตา มีสุขุมสตรีระ ปรากฏอินทรีย์ไผ่ล่อออกมาจากกลีบบัวบาน (น.101)

ภาพของกามนิต ซึ่งเป็นชายชั้นสูง และในบริบทนี้กามนิตก็ไปเกิดเป็นเทพบุตรอยู่บนสวรรค์ ลักษณะของ “รูปกาย” ที่ปรากฏก็ถูกต้องตามกติกากายในยุคนั้นหน้าเช่นกัน มีพระวรกายที่หล่อหุ้มด้วยรัตนอะณูมณี ประทับบนดอกบัว มีสีระที่สุกนุ่ม สง่างาม มีฉัพพรรณรังสีแผ่ออกจากพระวรกาย มีใบหน้าและรูปร่างงามแบบอุดมคติของชนชั้นสูง เรือนร่างนั้นเป็น “พระวรกาย” อันประเสริฐ จึงควรคู่กับ รัตนอะณูมณี “สุตรมสม” ของ “รูปกาย” เหล่านั้น จึงเป็นสุตรมสมของ “คุณค่า” ด้วยในเวลาเดียวกัน

2.4 “รูปกาย” ของชายชั้นต่ำ

- จอมโจรของคุลีมาล

รูปร่างสูงใหญ่ เกราดก หน้าตาดุร้าย มีนิ้วมือคนร้อยเป็นพวงห้อยคอ 3 สาย แข็งแรง ล้ำสัน มีกล้ามเนื้อขึ้นเป็นสันขนาดใหญ่ มีอวบใหญ่ สมลักษณะของนักรบ (น.37,65)

ชายชั้นต่ำ ในบริบทสังคมโจรถูกกำหนดให้เป็นคนชั้นต่ำ แม้ว่าในบางครั้งโจรอาจจะมีความเฉลียวฉลาด ยึดมั่นในสัจจะ มากกว่าชนชั้นสูงบางคนก็ตาม แต่ลักษณะคุณธรรมนั้นไม่อาจก้าวข้ามกติกากายของ “รูปกาย” อันมีชนชั้นเป็นปัจจัยกำหนดได้ นั่นคือ ชนชั้นต่ำมีภาระหน้าที่อันสำคัญในชีวิตก็คือ การทำงานเพื่อเลี้ยงชีพ ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นอาชีพที่ใช้ร่างกาย คือ ใช้แรงงานมากกว่าการใช้ความสามารถในด้านอื่น คุลีมาลก็เป็นโจรที่ปล้นทรัพย์จากผู้มั่งมี การปล้นของเขาต้องใช้กำลังและมีมือในการสู้รบ การฝึกฝนร่างกายให้สมบูรณ์ แข็งแรง จึงเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับชีวิต รูปร่างสูงใหญ่ แข็งแรง ล้ำสัน มีกล้ามเนื้อเป็นสันขนาดใหญ่ รวมถึงมือที่อวบใหญ่ นี้มีคุณค่าของ “รูปกาย” ในลักษณะนี้จึงมีประโยชน์ในเชิงของความจำเป็นในการมีประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นของชีวิต ส่วน เกราดก และหน้าตาดุร้าย เป็นคุณสมบัติของ “รูปกาย” ที่มีประโยชน์ทางด้านจิตใจ นั่นก็คือเพื่อเป็นการข่มขวัญให้ผู้ทีพบเห็นรู้สึกกลัว เกรงขาม หวาดกลัวที่จะต่อสู้ขัดขืน ซึ่งก็เป็นคุณค่าของ “รูปกาย” ที่มีประโยชน์ต่ออาชีพเช่นเดียวกัน

3. หนึ่งในร้อย

โดย ดอกไม้สด พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2477

หนึ่งในร้อยเป็นนวนิยายเรื่องราวของคนหนุ่มสาวในวัยหาคู่ครอง ซึ่งมักมีทัศนะเกี่ยวกับความรักและการแต่งงานที่แตกต่างกันกับคนรุ่นพ่อแม่ ในสังคมไทยหลังปี 2475 ซึ่งเริ่มรับแนวการพัฒนาประเทศ และแนวคิดของประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมตะวันตกมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม หนุ่มสาวแต่ละคนก็ยังคงมีทัศนะต่อเรื่องความรักและการแต่งงานแตกต่างกันไป แล้วแต่ภูมิหลัง การศึกษา และทัศนคติของแต่ละคน

หนึ่งในร้อย เป็นเรื่องชีวิตของครอบครัวชนชั้นสูง และคนชั้นกลางในกรุงเทพมหานคร การคบหาสมาคมกับเพื่อนต่างเพศ ชีวิตความอยู่ การใช้เวลาว่าง ความรัก การหาคู่ของหนุ่มสาว เป็นนวนิยายที่แสดงให้เห็นภาพของหนุ่มสาวรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาในสมัยนั้น ที่เริ่มท้าทายคัดค้านความคิดเก่า ๆ เช่น เรื่องการแต่งงานเพื่อความมีหน้ามีตาของพ่อแม่ หรือ การแต่งงานเพื่อความมั่งคั่ง ท้าทายความคิดว่าผู้หญิงต้องสงบเสียงยอมปิดบังซ่อนเร้นความรู้สึกของตน ฯลฯ

“รูปกาย” กับชนชั้น ชชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม

3.1 “รูปกาย” ชายชั้นสูง

- วิชัย วรทพุดต์ หรือพระอรรคคดี ซึ่งเป็นพระเอกแบบนวนิยายไทยในยุคหลัง 2475 เป็นผู้ชายแบบสุภาพบุรุษที่เสียสละเพื่อน้อง ๆ และแม่ ดูขริ่ม ๆ เซย ๆ แต่ก็ฉลาดและเก่งในการทำงานราชการจนเป็นคุณพระแต่ยังหนุ่ม มีความคิดแบบชาตินิยมกึ่งเสรีนิยม มีวุฒิภาวะ ใจกว้าง ความเป็นธรรม อุดกั้นใจเย็น เป็นคนดีไม่เห็นแก่ตัวอย่างหาได้ยาก อาจจะเป็นพระเอกชนิดหนึ่งในร้อยในใจของดอกไม้สด มีพื้นเพมาจากลูกเจ้าพระยา และได้รับการศึกษาจากโรงเรียนฝรั่ง ซึ่งมีครูที่มีแนวคิดทางศาสนาและจริยธรรม

สวยงามอกงามใน แต่ไม่โก้เก๋ทันสมัย หน้าตาและอายุอ่อนกว่าบรรดาศักดิ์คุณพระสีหน้า กริยาท่าทางไม่ผิดกับเด็กหนุ่ม หน้าตาคมสัน แต่บางทีก็ดูตื่นเหมือนควาย เกิดมาถูกแต่ความเบียดเบียนกับความอยู่ดีธรรม ให้ ให้ ให้ ให้ ไม่ว่าจะอะไร ใครจะเอาอะไรก็ให้ (น.507)

- นายร้อยตรีชิต วรทพุดต์ น้องชายของวิชัย **ทหารรูปสวย** แต่กระเป่าแห้ง รักการหาความสุขและความสบาย ไม่เก่งและฉลาดเหมือนพี่ชาย ถูกตามใจจนเสียนิสัย อยากรได้สิ่งใดก็ ต้องได้ มีใจรักกับผู้หญิงสวย รักอย่างฉาบฉวยเช่นผู้ชายทั่วไปมองแต่เพียงความสวยงามอก (น.2)

ลักษณะ “รูปกาย” ของตัวละครชายยังไม่ได้มีการให้ละเอียดของ การสวยงาม หรือ รูปงาม สำหรับผู้ชายที่รับราชการ และทหาร ในสังคมไทยยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองว่ามีลักษณะทางโครงสร้างความงามของ “รูปกาย” อย่างไร แต่ยังมีใบหน้าที่คมสัน ผิวขาว ดังเช่นกติกาสของ “รูปกาย” ตามแบบของชายชั้นสูงในทุกยุคที่ผ่านมา การบรรยายลักษณะของตัวละครชายยังพรรณาคคุณค่าของ “รูปกาย” ควบคู่ไปกับคุณสมบัติของจิตใจมากกว่า คุณสมบัติของ

“รูปกาย” ภายนอก ยังคงสะท้อนให้คุณค่าความงามของ “รูปกาย” ของผู้ชายมิใช่เรื่องสำคัญ แต่ผู้ชายกลับคาดหวังความงามของ “รูปกาย” จากผู้หญิง

“รูปกาย” กับภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความสุข ความสมบูรณ์

นายร้อยตรี ชัด ทรทนต์ ทำทางประเปรี้ยว หน้าตาคมสัน ผิวขาว ถึงผิวหน้าจะคล้ำไปบ้างเพราะแสงอาทิตย์รังแก แต่นั่นเป็นสิ่งที่เขานิยมกันอยู่ และประกายแห่งความสุขเมื่อปรากฏในแววตาคนหนุ่ม เมื่อเครื่องتبแต่งอย่างดีอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นเขาจึงมีลักษณะควรแก่การดูด้วยประการทั้งปวง (น.2)

การอาบแดดพักผ่อนของคนชั้นสูง จากผิวขาว กลายเป็นผิวแทน ผิวแทนเป็นสัญลักษณ์ เป็นภาพเสนอหรือภาพตัวแทนที่บ่งบอกถึงการมีความสุข ความไม่ขัดสนในฐานะทางเศรษฐกิจ มีเวลาสำหรับพักผ่อน ความหมายของ ผิวแทน จึงซึ่งไม่ได้หมายถึงความลำบากอย่างที่คนจนทั่วไปที่มีผิวแทน แต่ผิวแทนสำหรับคนเคยชา หมายถึงการมีเวลา มีฐานะพอที่จะหาความสุขให้กับตัวเอง แล้วเก็บมาอวดกับคนอื่นให้ได้ชื่นชมได้ นัยยะนี้ ผิวแทน จึงเป็นการปรับเปลี่ยน จัดการ “รูปกาย” แบบหนึ่งที่ตั้งชื่อถึงอัตลักษณ์ผู้เป็นเจ้าของที่สามารถสื่อสารความหมายไปยังผู้พบเห็นได้

3.2 “ความงาม” ของ “รูปกาย” กับบทบาทหน้าที่ความสำคัญทางการสื่อสาร

- อนงค์ สุนทรพงศ์ ตัวละครเอกหญิงของเรื่องเป็นหญิงสมัยใหม่ ได้รับการศึกษาชั้นสูงอย่างดีจากต่างประเทศ มีพ่อแม่ที่ฐานะดี เป็นหญิงที่ล้ำหน้าในเรื่องการแสดงออก การคิด การพูด มากสำหรับหญิงในปีพ.ศ. 2477

อนงค์ยืนอยู่ระหว่างกระจกเงา พิศดูเงาตัวเองทั้งเบื้องซ้าย เบื้องขวา เบื้องหน้า เบื้องหลัง พลังบรรจงจัดผมที่ดัดจนระยิบระยับได้ระดับกับคอ เงาในกระจกที่ปรากฏแก่ตาอนงค์ เป็นภาพของหญิงสาวที่สวยสด ราวจะแยบดอกกุหลาบกำลังแย้มให้ได้อาย ดวงตาของหญิงนั้นก็ เป็นเงางามด้วยแสงแห่งความชื่นชมในรูปลักษณะอันสราญของตนเอง แน่ทีเดียว ความปรารถนาของหญิงสาวทั่วไปในความสวยอยู่เป็นนิย ย่อมทรงอยู่ไม่มีเวลาจำกัด (น.166)

แต่เฉพาะวันนี้อนงค์ใคร่จะสวยเป็นพิเศษอย่างไม่มีที่ติ สวยอย่างที่จะทำให้ผู้ชายหนุ่มใจเต้นเมื่อได้ยลโฉม และสวยพอที่จะเกินหน้าหญิงสาวที่อนงค์คาดคะเนว่าน่าจะถึงพร้อม

ด้วยความหวงเห่ เพราะเหตุที่หล่อนเป็นนักเรียนกลับจากประเทศที่เจริญยิ่งแล้วคือสหภาพรัฐอเมริกา! ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ชายหนุ่มผู้เป็นพี่ของหญิงสาวนั้นเกิดความคิดในทางที่อนงค์ต้องน้อยหน้า เพราะเหตุไม่ได้เคยเหยียบแดนแห่งความรุ่งเรืองเหมือนเช่นน้องของเขา

อนงค์เล่าเป็นการสำคัญยิ่ง ในวันแรกแห่งการได้ทำความรู้จักกับชายผู้นั้น หล่อนจะต้องไม่ทำให้เขาผิดหวังเพราะความสวยของหล่อนลดหย่อนกว่าคราวแรกที่เขาพบ จะเป็นการอนาถสักเพียงไร ถ้าจะมีคนพูดว่า “น้องสาวแกสวยแต่เวลาเห็นผาด ๆ พิศแล้วไม่เป็นรส” (น.167)

อนงค์เป็นตัวแทนภาพเสนอของหญิงรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาสูงในสมัยนั้น เริ่มทำทลายคัดค้านความคิดเก่า ๆ ทำทลายความคิดว่าผู้หญิงต้องสงบเสงี่ยม ปิดบังซ่อนเร้นความรู้สึกของตนเพื่อวัฒนธรรมฝรั่ง ชอบจัดงานเลี้ยง เต้นรำ ชอบแต่งตัว ชอบใช้สินค้าฝรั่ง อนงค์เป็นตัวอย่างของสตรีที่มีโอกาสได้เรียนรู้ สัมผัสกับทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ จากประเทศตะวันตก แต่เธอก็เลือกที่จะรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกนั้นมาใช้แต่เพียงในบางเรื่องเท่านั้นนั่นก็คือ “วัฒนธรรมความงาม” เธอรู้จักแต่งเติมเสริมแต่งความงามด้วย วิทยาศาสตร์ เช่นเดียวกับหญิงตะวันตกทั่วไป **การตัดผม** **งอน** **การทำแป้ง** **ใช้ลิปสติกทาปาก** **แต่งหน้าทาตา** เป็นการตกแต่งผิวกายที่เพิ่งพบว่าปรากฏในวรรณกรรมตั้งแต่ที่ผู้วิจัยเริ่มวิเคราะห์มา เนื่องจากยุคสมัยของวรรณกรรมเรื่องนี้ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ที่มีโอกาสได้ไปศึกษาต่างประเทศ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การติดต่อค้าขาย ทำให้วัฒนธรรมตะวันตกได้เผยแพร่เข้ามาสู่ประเทศไทยอย่างรวดเร็ว รวมทั้งวัฒนธรรมความงามที่วิทยาศาสตร์เข้ามามีบทบาทในการประดับตกแต่งผิวกายของหญิงไทยอย่างแพร่หลายมากขึ้นโดยเฉพาะในกลุ่มหนุ่มสาวชั้นสูงและชั้นกลาง

แต่การตกแต่งเพิ่มเสริมความงามของอนงค์ ด้วยการแต่งหน้าทาปาก ตัดผม นั้นมิได้ทำไปด้วยความเห่อตะวันตกแต่เพียงอย่างเดียว ความงามของเธอ การเสริมแต่งความงามของเธอ ทำไปด้วยความมีสติ รู้ดีว่าตัวเองต้องการ “งาม” ไปเพื่ออะไร และเพื่อใคร ความงามของเธอจึงเป็นความงามที่มีเป้าหมายในการสื่อสารที่ชัดเจน ดังนี้

1. เธอสวยเพื่อความสบายใจของตัวเอง
2. สวยเพื่อให้ชายหนุ่มใจเต้นเมื่อได้ยลโฉม
3. สวยเพื่อชมหญิงอื่น
4. สวยเพื่อป้องกันคนอื่นดูถูกเพราะเธอเป็นนักเรียนที่ได้รับการศึกษาจากประเทศที่เจริญแล้ว ต้องสวยเพื่อป้องกันไม่ให้พี่ชายของเธอต้องน้อยหน้าใคร *คงจะอนาถถ้าจะมีคนพูดว่า “น้องสาวแกสวยแต่เวลาเห็นผาด ๆ พิศแล้วไม่เป็นรส” (น.167)*
5. สวยเพื่อสร้างความประทับใจกับหนุ่มที่เธอหมายปอง

ความงามของเธอเป็นตัวแทนความปรารถนาของหญิงสาวสมัยใหม่ทั่วไป ที่พอใจในความสวยงามอยู่เป็นนิจ ความสวยย่อมทรงอยู่ไม่มีเวลาจำกัด ความจริงของนงค์เป็นคนสวยโดยธรรมชาติอยู่แล้ว แต่ด้วยค่านิยม ความคิดว่าเธอได้ผ่านประเทศที่เจริญมาแล้ว วัฒนธรรมฝรั่งมาใช้ เสริมแต่งความงามเพื่อตัวเอง เพื่อคนรอบข้าง ใช้ “ความงาม” ที่ได้จากการเสริมแต่งด้วยเครื่องสำอางที่ตัวเธอคิดว่าสวย สร้าง “อำนาจ” ต่อรอง แต่ความสวยด้วยการเสริมแต่งของเธอขัดกับค่านิยมความงามของหญิงสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ยังคงให้คุณค่าของความงามกับธรรมชาติ

จริง ๆ ตามธรรมชาติต้องเป็นคนหน้าอ่อน แต่แต่งแต่ทำอะไรไปซะมากจนดูหน้าแก่เกินจริง (น.262)

สิ่งที่สังเกตได้จากตัวอนงค์ คือ แม้ว่าการรับเอาวัฒนธรรมความงามอย่างตะวันตกของเธอโดยเฉพาะในเรื่องตกแต่งผิวกายด้วยเครื่องสำอางนั้นดูจะเรื่องศิวิไลซ์ ล้ำสมัย แต่ความล้ำสมัยที่เธอทำไปเพื่อใช้ความงามนั้นทำไมเพื่อสนับสนุน ส่งเสริมวัฒนธรรมการมีคู่ของสังคมไทยดั้งเดิมอยู่นั่นเอง ความงามที่เธอแต่งเติมผิวกายด้วยวิทยาศาสตร์ตะวันตกนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ชายที่ได้พบปะพูดคุยกับเธอหลงใหล รอบกายของอนงค์มักจะมีผู้ชายคอยเอาใจไม่เคยขาด แม้เธอจะมีโอกาสได้รับการศึกษาชั้นสูงจากประเทศที่เราเชื่อกันว่าเจริญแล้วก็ตาม แต่ชนบวัฒนธรรมบทบาทและคุณค่าระหว่างเพศแบบไทย ๆ นั้น เธอยังคงรักษาและดำรงไว้อยู่ได้อย่างเหนียวแน่นทีเดียว ถึงเธอจะได้รับการศึกษาสูงเพียงใดแต่เธอก็ไม่คิดที่จะมีชีวิตอยู่โดยที่ไม่ต้องพึ่งพาใคร เธอไม่คิดจะใช้ความรู้ที่เธอร่ำเรียนมาให้ประโยชน์กับชีวิตตัวเองด้วยการหางานทำ แต่เธอเลือก ที่จะยังคงอยู่ในกรอบของผู้หญิงไทยแต่โบราณ คือการสวยอยู่บ้าน เพื่อรอชั้นหมากดั้งเดิม การศึกษาจากประเทศที่เจริญ ยังคงพ่ายแพ้ต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมไทยอย่างราบคาบ สำหรับผู้หญิงอย่างอนงค์

ผู้หญิงอย่าง อนงค์ ตัวแทนของผู้หญิงในยุคนี้ กล้าและทันสมัย แต่ไม่พ้นกรอบ เป็นก้าวแรกของการตื่นตัวเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค เนื่องจากได้อิทธิพลความคิดในเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองสมัยใหม่ แต่ก็ไม่อาจสลัดความเป็นหญิงที่สะสมมาตลอดเวลาอันยาวนานได้

สำหรับผู้คนรอบข้างอนงค์ พวกเขากลับให้เห็นคุณค่าในความงามที่เกิดจากการใช้เครื่องสำอางวิทยาศาสตร์ตกแต่งผิวกายนั้น แตกต่างจากค่านิยมความงามของเธอ ผู้คนในสังคมที่ยังหนักแน่นอยู่ในหลักเกณฑ์แห่งบรรพบุรุษ ยังยึดถือชมชอบกับชนบของกุลสตรีไทย มีความเห็นต่ออนงค์เป็นอีกแบบ นั่นคือ

เอาอะไรไม่ได้สักอย่าง ดีแต่ขับรถเที่ยวได้วิ่งโชน ๆ คบแต่เพื่อนผู้ชาย ไปไหนก็ต้องมี
องครักษ์ตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป แล้วดูคิ้ว ดูตา ดูปาก ป้ายสีเข้าไว้ราวกับตุ๊ดตู่ ดูเสื้อที่หล่อนใส่ ไม่
ใส่เสียเลยก็รู้แล้วไป ลองดูผู้ชายคุณพี่ไปรักผู้หญิงพรรคนั้นคุณพี่จะยอมไหม ก็ไม่ยอมอีกนั้น
แหละ (น.262)

3.3 “รูปร่าง” กับการเสริมแต่งด้วยวิทยาศาสตร์

- หญิงงามตามสมัยนิยมในยุคนี้

อนงคมีใช้ผู้หญิงคนเดียวที่รับวัฒนธรรมการเสริมแต่งความงามอย่างตะวันตกเข้ามา
เป็นหลักยึดเหนี่ยวของชีวิต แต่ผู้หญิงชั้นกลาง และชั้นสูงทั่วไปในสังคม ล้วนแต่เห็นชอบกับ
วัฒนธรรมความงามนี้เช่นกัน หญิงในสังคมยุคนั้นจึงเป็นผู้หญิงที่มีรูปแบบของความงามแบบ
เดียวกัน สร้างผู้หญิงพิมพ์นิยม แห่งยุค

แต่ละนางทรงโฉมไม่ด้อยกว่ากัน และคำหน้าของหล่อนก็ประพิมประพายละม้าย
คล้ายคลึงกันเกือบทุกหน้า **แก้มแดง ปากแดง คิ้วโก่งดั่งวงจันทร์ครึ่งซีก ผมเป็นลอนแข็งตัวอยู่**
เป็นระยะคือจับวาง ตัวเสื้อแหวะหน้าหรือผ่าหลัง แต่ละตัวเปิดช่องให้เห็นผิวอันขาวนวล มองดู
ปลายนิ้วของหล่อนแล้ว น่าจะนึกสมเพชกวีโบราณที่ขอโฉมเบญจกัลยาณีว่ามีมือดั่งบัวตูม

อนิจจาเอ๋ย ท่านกวีปรัมปรา! **กลีบบัวใดหนอจะส่งสีแดงสดเท่ากับสีบนปลาย**
นิ้วของสตรีที่ลอยตัวอยู่ในอารยธรรม!!! และเพราะเหตุเดียวกันนี้สตรีสมัยกระโน้นจะทวงไว้ซึ่ง
สรรพสิ่งที่ควรแก่การรำพันเสมอด้วยสตรีสมัยปัจจุบันกระไรได้ (น.361)

ผู้หญิงแบบฉบับ ผู้หญิงพิมพ์นิยมที่แตกต่างไปจากผู้หญิงแบบฉบับเดิมแบบวรรณคดี
ไทย แสดงให้เห็นวิวัฒนาการความงามของ “รูปร่าง” ที่เปลี่ยนแปลงไปตามความก้าวหน้าของโลก
ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มิได้ส่งผลกระทบต่อสังคมในบริบทระดับประเทศ
เท่านั้น แต่มันได้ทรงอิทธิพลไปถึงระดับปัจเจกด้วย

ขนบชมโฉมของผู้หญิงยุคใหม่ที่ล้วนแต่เต็มไปด้วยการเสริมแต่งด้วยเครื่องสำอาง
วิทยาศาสตร์ การแต่งหน้า ทาปาก ดัดผมจนเป็นลอน บทพรรณนาความงามของผู้หญิงเหล่านี้ ไม่
ว่าจะเป็น **แก้มแดง ปากแดง คิ้วโก่งดั่งวงจันทร์ครึ่งซีก ผมเป็นลอนแข็งตัวอยู่เป็นระยะคือ**
จับวาง มองดูปลายนิ้ว กลีบบัวใดหนอจะส่งสีแดงสดเท่ากับสีบนปลายนิ้วของสตรีที่
ลอยตัวอยู่ในอารยธรรม!!! สรีระแต่ละส่วนของ “รูปร่าง” แต่ละส่วนนี้ถูกบรรยายในลักษณะ
ของการบอกเล่าให้ทราบมากกว่า มิได้มีการให้คุณค่ากับความงามของ “รูปร่าง” เหล่านี้โดยการ
นำไปเปรียบเทียบกับธรรมชาติที่สวยงาม เช่น พระจันทร์วันเพ็ญ ดวงดาว อัญมณี หรือดอกบัว
อย่างที่ผู้หญิงงามในขนบของสังคมยุคก่อน ไม่ว่าจะเป็นนางมัทนา นางวาสิฏฐี ต่างก็เคยถูก

เปรียบเทียบอย่างนี้มาก่อน **แม้คิ้วจะโก่งต้งวงจัทร์ครึ่งซีก** แต่ก็ยังเป็นลักษณะที่โก่งเกินไปสำหรับ
 นิยามของคิ้วสวย **แก้มแดง ปากแดง เล็บสีแดงสด** ความแดงของสีระทั้งสามไม่คู่ควรจะนำไป
 เปรียบเทียบกับธรรมชาติ เพราะไม่มีสีแดงจากธรรมชาติอันใดจะแดงได้เท่านี้ มันแดงเกินไปที่จะ
 นำไปอุปมาทับกับลิบบัว นั่นคือ ความงามด้วยเครื่องสำอางของผู้หญิงยุคนี้ มันเกินไปกว่าที่
 ธรรมชาติจะมอบให้กับผู้หญิงได้ ความงามของผู้หญิงยุคนี้จึงไม่เหมาะกับการกล่าวด้วยวิธีนำ
 ความงามของพวกเธอไปอุปมาทับกับธรรมชาติดังเช่นผู้หญิงชนบวรณคดียุคก่อน

ผู้หญิงที่งามอย่างจารีตแบบบวรณคดีไทย ที่จะถูกพรรณาความงามด้วยชนบวรณคดี
 ไทยที่พรรณาความงามของ “รูปร่าง” ไล่เรียงไปตามสีระที่ละส่วน ๆ ตั้งแต่ ใบหน้า ตา คิ้ว
 ริมฝีปากปาก ฟัน จมูก รูปร่าง เรื่อยไปจนถึงผิวพรรณ โดยความงามนั้นจะถูกนำไปเปรียบเทียบกับ
 ธรรมชาติ เช่น ดวงจันทร์ อัญมณี ให้ความหมายของความงามที่บริสุทธิ์ ความงามที่มีคุณค่า
 อย่างแท้จริง เพราะมนุษย์ในสังคมโบราณให้คุณค่ากับธรรมชาติอย่างสูงสุด ต่างจากผู้หญิงที่งาม
 ด้วยวิทยาศาสตร์ตามสมัยนิยมที่เห็นกันอยู่ดาษดื่น “งาม” เหมือนกันแต่ “คุณค่า” ต่างกัน

- จันทร หญิงสวยอย่างที่ธรรมชาติ

จันทร เป็นหญิงชนชั้นกลาง ไม่ได้รับการศึกษาสูงนัก แต่เธองามตามขนบนิยมที่
 หญิงไทยควรจะสวย **แขนนั้นขาวผ่อง ทั้งกลมทั้งเรียวและอ่อนหยัด มือขวาจับช้อนตักอาหาร มี
 ผิวขาวละเอียดยื่นเดียวกับแขนประกอบด้วยหลังมืออวบนูน นิ้วเล็กเรียว หลังเล็บมีสีดั่งกลีบใน
 บัวหลวงเมื่อแรกบาน และปลายเล็บขาวสะอาดเป็นมัน ทรวดทรงของจันทรนั้นอ่อนแอ้น เมื่อ
 ขยับเขยื้อนเยื้องกรายก็ดูอ่อนระทวยไปทั้งตัว ใบหน้าของหล่อนเป็นรูปไข่ แก้มอ้ม ผุดผาดหา
 ตำนานิมิได้ จมูกเป็นสัน คิ้วดำเล็กและเรียว ขนตาทั้งหน้าทั้งยาว ริมฝีปากจิ้มลิ้มมีส่วนสัตรีกัน
 เหมาะเจาะทั้งริมฝีปากล่างและริมฝีปากบน อันความงามที่เป็นไปโดยธรรมชาติอันแท้จริงนี้
 ยิ่งพิศยิ่งเห็นชัดและดูเด่นจับตาจับใจ จนแทบจะทำให้ผู้พิศมีสติฟั่นเฟือน ความคิดในการงานก็
 เชื่องช้าลง ไม่ว่องไวเฉียบแหลมเหมือนเช่นเคย (น.228)**

‘ชะยิ่งพิศก็ยิ่งคิดคะนึงนุช

เจ้างามสุดงามยิ่งไม่มีสอง

งามทั้งผาดงามทั้งพิศติดใจปอง

งามจริตงามทำนองสะเทือนอาย

งามยิ้มเมื่อเจ้าแย้มเยื้อนรับพิ

งามฉวีพัทตร์ผ่องดั่งจันทร์ฉาย

งามโอษฐ์ที่เจ้าเอื้อนอรรณภิปราย

งามเนตรที่เจ้าชายให้ชวนชม’ (น.243)

จันทร์เป็นผู้หญิงที่มีพ่อแม่เป็นหลักฐาน รู้จักอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน รู้จักการบ้านเรือนอย่างดี กิริยามารยาทเรียบร้อย และความงามของหญิงตามชนบแห่งนางในวรรณคดี บทพรรณนาความงามของจันทร์ เป็นไปตามคติกา “รูปกาย” ของหญิงที่งามอย่างชนบของผู้หญิงยุคเก่า นั่นคือ กล่าวพรรณนาความงามได้เรียงตามสระที่ละส่วน ในลักษณะของการอุปมาเปรียบเทียบกับความงามของธรรมชาติ เช่น พระจันทร์ยามฉายแสง กลีบในของบัวหลวง ซึ่งแตกต่างจากบทพรรณนาความงามของผู้หญิงที่งามจากการเสริมแต่งด้วยเครื่องสำอางอันไม่สามารถนำธรรมชาติมาเปรียบเทียบได้

จันทร์เป็นหญิงชั้นกลางที่มีความงามของ “รูปกาย” ตามแบบชนบคติกาของ “รูปกาย” ของหญิงชั้นกลางในยุคก่อน นั่นคือเป็นหญิงงาม แต่ก็งาม ประณีตแบบที่พบได้ในชีวิตจริง สระที่ละส่วนของร่างกายจะถูกนำไปพรรณนาโดยอุปมาเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติที่พบเห็นได้ไม่ยาก เช่น ดวงจันทร์ยามฉายแสง กลีบในของดอกบัวหลวง หรือ ใบหน้ารูปไข่ แต่ก็มีอวัยวะหลายส่วนที่กล่าวถึงความงามในลักษณะของการบรรยายให้เห็นความงามแบบบอกเล่าโดยตรงมากกว่าการอุปมาเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ เช่น **แขน**นั้นขาวผ่องทั้งกลมทั้งเรียวและอ่อนหยัด มี **ผิวขาวละเอียด นิ้วเล็กเรียว หลังเล็บมีสีดังกลีบในบัวหลวงเมื่อแรกบาน และปลายเล็บขาวสะอาดเป็นมัน ทรวดทรง**ของจันทร์นั้นอ่อนแอ้น **แก้มอ้ม จมูกเป็นสัน คิ้วดำเล็กและเรียว ขนตา**ทั้งหนาทั้งยาว **ริมฝีปาก**จิ้มลิ้มมีส่วนสัดรับกันเหมาะเจาะทั้งริมฝีปากล่างและริมฝีปากบน ซึ่งต่างจากชนบการพรรณนา “รูปกาย” ของวรรณคดีไทยในยุคที่ผ่านมาที่ความงามทุกส่วนมักจะต้องนำไปเปรียบเทียบกับธรรมชาติทั้งสิ้น อาจเป็นเพราะลักษณะเฉพาะของผู้ประพันธ์แต่ละท่านแต่ละยุคสมัยก็เป็นได้

นอกจาก จะพบ “รูปกาย” ในลักษณะต่าง ๆ หลายรูปแบบดังที่เสนอผ่านมาแล้ว ยังพบทัศนคติ ความคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “รูปกาย” ที่ผู้วิจัยคิดว่ามีความน่าสนใจ ดังตัวอย่าง

ทัศนะใหม่ต่อผู้หญิงที่งามอย่างไทย กับผู้หญิงที่งามด้วยการเสริมแต่งอย่างฝรั่ง

- **ทัศนะของผู้ชายที่ยึดมั่นในคุณธรรม ที่มีต่อผู้หญิง “เปรี๊ยะ”**

ในระหว่างเมื่อคืน วิชัยได้เห็นหลายสิ่งในตัวอนงค์สำแดงความเป็นผู้มีวิวัฒธรรมไม่หย่อนนัก ความคิดเดิมของเขาจึงเปลี่ยนไป ทิเคราะห์การแต่งกายของอนงค์ หรือจริง ใหม่จัดจริง ขึ้นหน้ากว่าหญิงทั้งหลาย แต่ร่างในเครื่องแต่งกายที่ใหม่จัดนี้มีอิริยาบถที่สุภาพและละมุนละม่อม อยู่ในตัว เกลื่อนรอยความอูดอาดให้จางไป ไคร่ครวญคำพูดของอนงค์เท่าที่วิชัยได้ฟังหล่อนพูดกับแขกทั้งหลาย ดูเหมือนหล่อนจะเลือกพูดให้ถูกใจคู่สนทนาได้ทุกคน กับหนุ่มสาวมีหัวคิดเต็มไป

ด้วยความใหม่ คำพูดของอนงค์ย่อมใหม่ได้เท่ากับหัวใจของเขา ครั้นถึงคราวหล่อนพบกับคนที่ยังแน่นอยู่ในหลักเกณฑ์แห่งบรรพบุรุษ อนงค์ก็พูดอนุโลมตามความเห็นในหลักเกณฑ์นั้นได้ อนึ่งงานสโมสรที่มีหล่อนเป็นเจ้าของ ถ้าจะคิดถึงจำนวนผู้คนที่ได้รับเชิญ จะเห็นว่าเป็นงานใหญ่มิใช่น้อย หญิงสาวอายุคราวอนงค์ข้างสามารถจัดและควบคุมให้ดังงามเรียบร้อยจนไม่มีที่ติ เมื่อรวบรวมหัวข้อต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว (น.417-418)

มีความเชื่ออย่างใหม่เกิดขึ้นแก่วิชัยอย่างหนึ่ง คือ หญิงที่บุคคลทั่วไปลงความเห็นตอ้งกันว่า “เปรี้ยว” ซึ่งหมายถึงในแง่ที่ผู้หญิงลุกขึ้นมาแต่งหน้า ทาปาก ถูดหน้า จัดจ้าน ดัดผม แต่งตัวล้ำสมัย ไม่จำเป็นจะต้องไร้เสียที่เดียวซึ่งความดี เพราะเหตุดังนั้น หญิง “เปรี้ยว” จึงอาจจะเป็นที่รักของสามี ภรรยาที่มั่นในหน้าที่ มารดาที่เป็นพรหมของบุตร และสะใภ้ที่ไม่เหยียบย่ำญาติของสามี ถ้าแม้ว่าเจ้าหล่อนจะ “เปรี้ยว” โดยรู้ตัวและยึดหลักธรรมแม้เพียงบางข้อไว้ประจำใจ ไม่สักแต่จะหลับตาทำตามอย่างเขาอื่นเยี่ยง หญิงโหด ที่ได้รับการศึกษาอบรมชนิดครึ่งๆ กลางๆ

อนงค์ใช้ร่างกายเป็นเวทีของการแสดงความเป็นปัจเจก ภาพลักษณ์ของ “รูปร่าง” มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับอัตลักษณ์ (identity) ปรากฎการณ์ความงามของอนงค์เห็นได้ชัดเจนในกลุ่มของคนชั้นกลางใหม่ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้มนุษย์มีทางเลือกกว่าจะมี “รูปร่าง” แบบใด และสามารถควบคุม “รูปร่าง” ได้มากอย่างไม่เคยเป็นมา การแสดงบทบาททางเพศออกมาภายนอกผ่าน “รูปร่าง” ไม่ว่าจะ เป็น รูปร่าง หน้าตา สรีระ หรือ การตกแต่งประดับ ล้วนแต่เป็นการสื่อสารให้คนอื่นในสังคมรู้ว่าเราคาดหวังให้เขาปฏิบัติต่อเราอย่างไร

- ทักษะของวิชัยต่อการแต่งกายของผู้หญิงยุคใหม่

วิชัย : ฉันไม่เห็นด้วยกับการที่ผู้หญิงใช้เครื่องวิทยาศาสตร์แต่งหน้า เพราะเป็นการขนเงินออกนอกประเทศโดยไม่ได้ประโยชน์ต่อสังคม อย่างเดียวกับคนไทยจะทิ้งผ้าถุงและผ้าซิ่นไปใช้เครื่องแต่งตัวแบบฝรั่งเหมือนกัน

อนงค์ : อ้อ! คุณพระคิดไปในทางเศรษฐกิจของชาติด้วย แต่ว่าเราช่วยไม่ได้นี่คะ มีอะไรบ้างที่เราใช้อยู่ทุกวันนี้ ที่เราได้มาโดยไม่ส่งเงินออกนอกประเทศ

วิชัย : เกือบจะไม่มีอะไรเลย เพราะฉะนั้นส่วนที่เหลืออยู่เราจึงควรรักษาไว้อย่างกวดขัน ถ้าเราทุกคนจะยกตัวของเรตั้งแต่ท่อนขาขึ้นมาถึงเอวอุทิศให้แก่ชาติ เราจะพุงอาชีพอของพลเมืองสยามไว้ได้ไม่ใช่เล็กน้อย ถ้าคุณจะได้เคยไปตามหัวเมืองต่างๆ และเอาใจใส่

สังเกตดูความเป็นอยู่ของพื้นเมืองเหล่านั้นบ้างสักนิดหน่อย คุณจะมองเห็นความจริงเรื่องนี้โดยไม่ต้องฟังคำแนะนำจากใครเลย

ฉันคิดว่าผู้หญิงที่ระบายสีไว้ที่หน้านั้น บางคนที่ทำเป็นก็ดูสวยดี แต่ทว่าไม่งาม เพราะความสวยที่ตนแต่งเกินความจริงนั้นไม่มีค่า จะลวงตาได้ก็เพียงชั่วขณะแรกที่ได้เห็น มีหน้าซ้ำยังพาให้ความสวยที่มีอยู่แต่เดิมราคาตกไปด้วย (น.636-637)

สังคมชั้นกลางของกรุงเทพฯ ในช่วงหลังปี 2475 ค่อนข้างเห่อวัฒนธรรมฝรั่ง ทั้งในเรื่องของการเสริมแต่งความงาม เรื่องการจัดงานเลี้ยง , การเดินร่ำ , การสูบบุหรี่ , ฎาภาพยนตร์ อยู่มาก แต่ก็มีคนอย่างวิชัยซึ่งยังมีความคิดในเชิงปกป้องวัฒนธรรมไทยในบางเรื่อง เช่น วิจารณ์การแต่งตัว การใช้สินค้าฝรั่งมากเกินไปจนทำให้คนไทยเสียเปรียบ ซึ่งน่าจะให้คนรุ่นปัจจุบันที่ฟุ่มเฟือยกันจนเป็นหนี้ต่างชาติหัวปักหัวปำ ได้อ่านและเกิดแง่คิดกันว่ามีคนไทยที่เริ่มเห็นปัญหานี้มาตั้งแต่ 60 กว่ามาแล้ว และทัศนคติที่ยังให้คุณค่าของความงามของ “รูปร่าง” กับธรรมชาติ อย่างไม่เปลี่ยนแปลง

- ทัศนคติของหญิงงามด้วยวิทยาศาสตร์ ต่อ จันทรหญิงงามด้วยธรรมชาติ

... แม่จันทรโฉมงาม บัดชบอย่างที่สุด บ้าจั่ง ชัดกับพีใหญ่ใครจะเลือกชด พอดีกัน พีใหญ่ก็โง่จั่ง ค่าที่รักเขาก็เลยนี้กว่าเขาฉลาดเหมือนตัว จันทรท่าทางแกล้งบอกว่า **หุนหวกตาบอด** รักชัดคนสวยคนโก้ นายทหารรูปสวย แต่กระเป๋าทิ้ง ปากหวานเป็นน้ำตาล เมื่อเร็ว ๆ นี้เองยังมานั่งออก เปลี่ยนใจได้ง่ายจริง เคราะห์ดีไม่หลงลม คุณพระใจพระชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ เวลานี้เห็นจะกำลังชนะความรักด้วยความไม่รัก ท่าจะไม่สำเร็จเสียละกระมัง หน้าตาเหมือนคนจวนตาย ทำให้คนอื่นเขาพลอยใจห่างไปด้วย **อยากร้องไห้!** (น.452-453)

ภาพของหญิงงามตามขนบวรรณคดีไทยคือ หญิงที่ “งาม” เพียงอย่างเดียว แต่ด้อยในเรื่องของ “สมอง” พวกเขาได้เพียงแต่ดำรงอยู่ในความงามตามขนบของวรรณคดีเท่านั้น แต่เธอยังคงคุณค่าบทบาททางเพศแบบขนบวรรณคดีได้อย่างไม่เปลี่ยนแปลง แม้เวลาจะผ่านไป

คุณค่าของผู้หญิงยุคใหม่ที่ได้รับเอาวัฒนธรรมตะวันตกที่สะท้อนในสังคมไทยยุคนี้มีได้มีแต่คุณค่าของ “ความงาม” ใน “รูปร่าง” เท่านั้น แต่ “ความรู้” ก็ได้กลายมาเป็นคุณค่าใหม่ของผู้หญิงด้วยเช่นกัน ผู้หญิงจะมีคุณค่าและงดงามอย่างแท้จริงก็ด้วย “รูปร่าง” และ “ความรู้”

เหตุที่คนทั่วไปมักหลงมองเห็นผู้หญิงยุคใหม่ที่ลุกขึ้นมาแต่งเนื้อแต่งตัวดูฉลาด แต่งหน้า ทาปากแดง ตามอย่างฝรั่ง เป็นหญิงที่ปราศจากความดีงามทั้งกายและใจ คงจะเป็นเพราะคนเราเกิดมาก็ต้องชินกับสิ่งแวดล้อม ถ้าเราเชื่อว่าสิ่งที่เราชินไม่ผิดธรรมดาเราก็ไม่แก้ความชิน ภายหลังเจ้าสิ่งนั้น ๆ จึงจับนิสัยเรากลายเป็นความนิยมขึ้นทีเดียว คนรุ่นพ่อแม่เกิดมาก็เห็น

แต่ผู้หญิงที่พ่อแม่อบรมให้เรียบร้อย จะแต่งเนื้อแต่งตัวก็สุภาพ ไม่จู้จี้จ้านจู้จาดบาดตา เมื่อเห็นผู้หญิงสมัยเดี๋ยวนี้อาจจะทำได้ลงคอได้อย่างไร

นวนิยายเรื่องนี้มีส่วนช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับผู้หญิงยุคใหม่ที่ให้อัฒนธรรมฝรั่ง ผู้หญิง “เปรี้ยว” ที่ลุกขึ้นมาแต่งหน้า ทาปาก ดัดผมตัดผม แต่งตัวดูดี จัดจ้าน ที่มักถูกเข้าใจผิดเสมอ นวนิยายเรื่องนี้แสดงภาพของหญิงเปรี้ยวที่ไม่จำเป็นต้องไร้เสียทีเดียวด้วยความดี ทั้งความคิดฉลาดเฉลียว การพูดจา การรู้จักวางตัว เข้าใจชีวิตและความต้องการของตัวเองดี แสดงออกอย่าเปิดเผย ไม่ปิดบังซ่อนเร้น รวมถึงคุณธรรมขั้นดีที่มีอยู่ในจิตใจ เป็นผู้หญิงที่เริ่มเปลี่ยนแปลงชีวิตตัวเองไปจากชนบเดิม ๆ ของบรรพบุรุษ

ในขณะที่หญิงงาม สงบเสถียร สมเป็นกุลสตรีไทย งามอย่างที่กวีโบราณสรรหาถ้อยคำมาบรรยายความงามได้อย่างวิจิตร กลับกลายเป็นหญิงโง่เง่า ไร้ปัญญา ทำตัวเป็นเถาไม้เลื้อย ใกล้เคียงใครก็รักคน หลงรูป หลงคารมของชายรูปสวยปากหวาน ไม่มีสติปัญญาพิจารณาว่าใครที่ควรคู่กับเธอ หญิงเปรี้ยวที่งามด้วยการเสริมเติมแต่ง เพื่อประโยชน์แก่ตัวเอง และคนรอบตัว กลับเป็นหญิงฉลาด หญิงงามตามธรรมชาติที่เป็นที่นิยมของคนทั้งหลาย กลับกลายเป็นหญิงโง่เง่า ที่ไม่ฉลาด ไม่มีบทบาท ไม่มีความคิด ยังคงเป็นหญิงงามที่อยู่บ้านรอ “ชั้นหมาก” อยู่อย่างเดิม ไม่มีกฎเกณฑ์ในการเลือกคู่อะไรมาภายนอกชายรูปงาม มีหน้าที่การงาน และมีทรัพย์ ไม่มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลง

4. บางระจัน

โดย ไม้เมืองเดิม พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2481

บางระจันเป็นนวนิยายประวัติศาสตร์เกี่ยวกับวีรกรรมของชาวบ้านบางระจันที่ต่อสู้กับพม่าเข้าศึกจนตัวตายหมดทุกคนท่ามกลางความขลาดเขลาและเห็นแก่ตัวของชนชั้นปกครองบริบทของเรื่องคือเมืองบางระจันสมัยอยุธยาตอนปลาย ที่ถ่ายทอดชีวิตจริงของชาวชนบทที่ยามสงบก็ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนามือจับเดียว แต่ในยามศึกมือที่เคยจับเดียวเกี่ยวข้าวนั้นก็เปลี่ยนมาเป็นจับดาบต่อสู้ฟาดฟันกับศัตรูได้อย่างองอาจ

“รูปกาย” ฐานะเป็นเครื่องมือที่ก่อประโยชน์อันเป็นสาระให้กับชีวิตและสังคม

- อีแพ่ง หญิงชาวบ้าน มีอาชีพทำไร่ทำนา

มีน้ำมีนวล เนื้อบ่มเหลืองละเอียดราวไข่มุก (น.81) ความงามของหญิงชาวไร่ชาวนาเมื่อยามที่เพิ่งแตกเนื้อสาว งามอย่างธรรมชาติ การพรรณนาความงามเรียบง่ายแม้จะเป็นการอุปมาอุปไมยกับธรรมชาติเหมือนกันแต่ก็เป็นธรรมชาติที่ไม่วิจิตรพิศดาร พบเห็นได้ก่อกลัดเกลื่อนตา

อีแพง มี “รูปกาย” ที่ต่างไปจากกติกาของ “รูปกาย” ของหญิงชั้นต่ำที่ปรากฏในวรรณคดี และวรรณกรรมยุคที่ผ่านมาที่พบว่าหากพูดถึงหญิงชั้นต่ำไม่ว่าจะมีลักษณะนิสัยอย่างไรก็ตาม ก็จะถูกถึงหญิงที่มี ใบหน้าอัปลักษณ์ ไม่สวยงาม รูปร่างน่าเกลียดไม่สวยงาม หรือไม่ก็ปรากฏ “รูปกาย” พิกลพิการ อันเป็นภาพเสนอของความลำบากยากจน ความชั่วร้ายของจิตใจ แต่สำหรับ บางระจัน แล้วเป็นเรื่องราวของหญิงชั้นต่ำที่มีลักษณะเป็นวีรสตรีที่น่ายกย่อง “รูปกาย” ของอีแพงซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่องจึงปรากฏอยู่ในลักษณะที่เป็นหญิงงาม และเป็นหญิงงามที่เปรียบเทียบกับได้กับความงามในธรรมชาติ

นวนิยายกล่าวถึงในเวลาที่พม่ารุกรานไทย สงทหารออกไปปล้นสะดมและทำร้ายชาวบ้านอย่างโหดร้าย ชาวบ้านแห่งค่ายบางระจันต่างก็ร่วมมือร่วมใจต่อสู้ด้วยกลวิธีต่าง ๆ นานา ไม่เว้นแม้แต่ผู้หญิงซึ่งเป็นเพศที่มีร่างกายอ่อนแอ แต่จิตใจกลับเข้มแข็งโดดเดี่ยว นวนิยายเรื่องนี้ได้เสนอภาพ คุณค่าและบทบาทของ “รูปกาย” ของผู้หญิงแบบใหม่ซึ่งยังไม่เคยปรากฏมาก่อนในวรรณกรรมกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยชิ้นนี้ ดังตัวอย่าง

*โอ้ หญิงระจัน หญิงสยามผู้ปลงชีพให้ชาติแล้ว **อิสตรีเมื่อยามสุขนั้นเจ้าอรชรอยู่เหี่ยว แต่งโคม มือนุ่มนึ่งหญิงจักโลมแล้วประคองหน้าผั่วให้หายเหนื่อยเมื่อกลับจากนา หน้า และเนียนวลผิวเจ้าจักหายเหนื่อยเพียงชั่วประคอง แต่ยามศึกยามเข็ญ หญิงงามใช้จะหนีหน้า หญิงจับอาวุธมาหนุนหลังร่วมตาย** วาจาอ่อนเสนาะลูกลับปลอบใจชายให้เหิมศึก เสี่ยงไซไฟระของเจ้านั้นสะอื้นรักชาติ **อ้อ ร่างน้อยจักทอดเหนือดินแทนฟูกนุ่มบนเหย้า** (น.458)*

ตัวอย่างบทประพันธ์แสดงให้เห็นการให้คุณค่าของ “รูปกาย” ของผู้หญิงที่แตกต่างกัน ในยามที่บ้านเมืองสงบสุขที่ผู้หญิงมีบทบาทหน้าที่ของการเป็นเมียและเป็นแม่ ความงามของพวกเธอมีไว้เพื่อบำรุงบำเรอความสุขให้กับสามีที่ต้องรับผิดชอบงานหนักจากนอกบ้าน การบำรุงดูแลแต่งเติมความสุขก็เพื่อให้สามีชื่นตา ชื่นใจ มือที่นุ่มนึ่งมีไว้สำหรับประคองหน้าผั่วให้หายเหนื่อย หน้าเนียนวลมีไว้ให้ผิวประคองเมื่อเหนื่อยจากจากการทำนอกบ้าน ร่างน้อยทอดกายนอนอยู่บนฟูกนุ่ม ความงามของพวกเธอทุกอย่าง ล้วนแต่สร้างความสุขกาย สุขใจ ให้กับชายผู้เป็นผัว

ในยามศึก ลักษณะนี้ “รูปกาย” ถูกเชื่อมโยงเข้ากับคุณค่าแบบใหม่ ก็คือการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของ “รูปกาย” จากที่มีไว้รองรับอารมณ์ความต้องการของผู้ชาย มาสู่ “รูปกาย” ที่ก่อประโยชน์ต่อส่วนรวม จากร่างน้อยที่เคยอยู่บนฟูกนุ่มก็ มาสู่ร่างน้อยที่เข้มแข็งนอนกลางดินกินกลางทรายได้ มือนุ่มนึ่งที่เคยประคองหน้าผั่วก็เปลี่ยนมาเป็นมือที่แข็งแรงพร้อมเปลี่ยนไปประคองดาบ จับอาวุธขึ้นมาร่วมต่อสู้เคียงบ่าเคียงไหล่ผู้ชายได้อย่างสง่างาม

บางระจัน ได้พยายามดัดแปลงภาพเสนอของ “รูปกาย” ผู้หญิงออกจากภาพแบบฉบับเหมารวมที่พบในหญิงงามตามขนบวรรณคดีอย่างที่ผ่านมา แล้วหันมาสร้างแบบฉบับใหม่ให้แก่ “รูปกาย” ดังกล่าว

นอกจากนี้ยังพบลักษณะของการประดับตกแต่ง “รูปกาย” ของผู้หญิง อีกลักษณะหนึ่ง ดังตัวอย่าง

แพงมันก็รู้ว่ามันสวย และการรักที่จะประดิษฐ์ประดอยตกแต่งให้งามขึ้นอีกมีประการไรบ้าง เมื่อเดินมาตามทางจึงเลือกได้ดอกไม้ไพรขึ้นแซมผมและทัด อารมณ์นึกไปว่า ถึงจะตายเพราะพี่น้องชาวบ้านศรีบัวทองก็ขอให้ดอกไม้ไพรที่ทัดและแซมนี้จึงเป็นดอกไม้บูชาผีมันเอง แล้วคิดปลื้มเลยไปอีกว่า ดอกไม้ไพรมันก็หอมอยู่ชั่ววาน สวยอยู่ชั่วแยม หาข้ามพันวันคืนไปได้ไม่ แต่ชื่อเจ้าจะหอมไปชั่ววนตาปี จะสวยสาวและหอมติดคาคอนไปชั่วร้อยชาติ ถ้าหากต้องตายไปเพราะการร่วมรักร่วมใจเสียในก่อนคำวันนี้ (น.132)

ชาวค่ายบางระจันต่างร่วมกันวางแผนเพื่อล่อลวงพม่าให้เข้ามาติดกับ โดยให้แพงลูกขึ้นมาแต่งเนื้อแต่งตัวเสริมความงามแล้วออกไปเดินล่อพวกทหารพม่าให้เข้ามาติดกับดักตามแผนที่วางไว้ วิธีการประดับตกแต่ง “รูปกาย” ของแพงไม่ใช่การผัดหน้าทาแป้ง แต่คือการใช้ดอกไม้ป่าแซมผม ทัดหู เพียงเท่านี้วิธีการง่าย ๆ อันเป็นวิธีการประดับตกแต่ง “รูปกาย” ด้วยธรรมชาติที่เหมาะสมกับลักษณะภูมิประเทศและบริบทสังคมของนาง แสดงให้เห็นว่าการประดับตกแต่ง “รูปกาย” นั้นพบได้กับผู้หญิงในทุกชนชั้น ไม่จำกัดแต่เฉพาะหญิงชั้นสูงเท่านั้น หากแต่หญิงชั้นต่ำก็รู้จักการประดับตกแต่ง “รูปกาย” ให้สวยงามอยู่บ้างเหมือนกัน ซึ่งก็ใช้จากวัสดุธรรมชาติที่สวยงามที่มีอยู่รอบตัวนั่นเอง เรียกได้ว่า ใช้ธรรมชาติเสริมธรรมชาติ

5. หญิงคนชั่ว

โดย ก.สาจนางค์ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2480

หญิงคนชั่ว เป็นนวนิยายที่เป็นเส้นทางชีวิตของหญิงสาวชาวบ้านนอกซึ่งหลงรักกับหนุ่มชาวกรุง ถึงกับละทิ้งบิดามารดาและติดตามชายหนุ่มนั้นไปในกรุง แต่กลับถูกหลอกให้มาขายตัวในเมืองกรุง กลายเป็น “หญิงคนชั่ว” โดยฝืนใจ และในที่สุดก็ได้พบคนดีที่ตนรักอย่างสุดดีและที่หลงรักตนด้วย แต่เพราะเป็นหญิงคนชั่ว จะแต่งงานไม่ได้ กลับถูกพวกรัก และบังเอิญมีลูกด้วยกันกับคู่นั้น และต้องระง่ำปากเลี้ยงดูลูก

ในยุคเก่าก่อน ประมาณในราวปี พ.ศ.2480 ในสมัยเช่นนั้น การที่ผู้หญิงถูกล่อลวงจากหมู่บ้านมาขายตัวเป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องขายหน้าของพ่อแม่ พี่น้อง ญาติมิตร จนไม่อาจยอมนคืนการหายไปจากบ้านเป็นปัญหาร้ายแรงพอ ๆ กับปัญหาที่รื้อ ตัวละครเอกของเรื่องถูกหลอกไปขาย

รินเองรู้สึกว่าเขาไม่อาจกลับบ้านไปเป็นหญิงชานาเช่นเดิมได้อีก เพราะ**ตราหน้า** ที่ว่าเธอถูกหลอกเข้ากรุง แสดงให้เห็นว่าสันติธรรมเวลานั้นเป็นเส้นที่เด็ดขาดและรุนแรง

“หญิงคนชั่ว” เป็นนวนิยายที่ยกเอาเรื่องราวของ “ชนชั้นต่ำ” ขึ้นมาพิเคราะห์ ซึ่งมีข้อสังเกตในแวดวงวรรณกรรมว่า นับจากปี พ.ศ.2480 ไปอีกราว 15-20 ปี นวนิยายสะท้อนชีวิตแนวอัตถนิยมจะเติบโตอย่างเต็มที่ และก้าวหน้าไปถึงขั้นวิพากษ์วิจารณ์ระบบสังคมทั้งระบบอย่างรุนแรง “ความดี” ของตัวละครในนวนิยายยุคถัด ๆ ไปจะมีความหมายในเชิงการต่อสู้มากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ รวมถึง “ความดี” ของผู้หญิงก็ไม่ได้ถูกผูกมัดกับความงามของ “รูปร่าง” แต่เพียงอย่างเดียวอีกต่อไป

“รูปร่าง” กับ ชนชั้น ชาดิกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม

5.1 “รูปร่าง” ของชายชั้นสูง

- **วิทย์ อดิฉันท์** ตัวละครชายเอกของเรื่อง ลูกเจ้าพระยาอติเทพบดี เป็นตระกูลของผู้ดีเก่าแก่แปดสาแหรก รูปร่างของวิทย์ประกอบไปด้วยลักษณะของชายที่มีความอ่อนโยน แต่ก็นั่นแน่นเข้มแข็งสมลักษณะของชาย

ใบหน้าคมคาย แก้มและริมฝีปากบางเป็นลักษณะของชายที่มีความเข้มแข็ง ความอ่อนโยน ถึงแม้ว่าร่างของเขาค่อนข้างจะบางและโปร่งสั๊กหน่อย หน้าผาก คิ้ว จนกระทั่งผิวกายบอกชัดเจนถึงความเป็นลูกผู้ดีมีตระกูล คิ้วดกหนาโค้ง ดวงตากล้าแข็ง (น.36)

“รูปร่าง” ยังคงมีมิติคุณค่าทางชนชั้นเข้าไปกำกับตามกติกายุ่เช่นเดิม ธรรมชาติกับวัฒนธรรมชนชั้นยังคงเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก ยังคงสอดคล้องกลมเกลียวเป็นหนึ่งเดียวกันอย่างแน่นแฟ้น ลักษณะของ “รูปร่าง” ของชายชั้นสูง ยังคงมีใบหน้าที่ สง่างาม คมคาย มีเครื่องหน้าที่ประกอบไปด้วยลักษณะอันดีงามตามคุณสมบัติของความเป็นชาย ไม่ว่าจะ เป็น แก้ม ริมฝีปาก หน้าผาก คิ้ว แต่ก็ยังคงไม่พบการกล่าวอธิบายว่าลักษณะของความเข้มแข็ง อ่อนโยน ที่ปรากฏใน ใบหน้า แก้ม และริมฝีปากนั้นมีลักษณะอย่างไร แต่สิ่งที่ชายชั้นสูงในวรรณกรรมไทยยุคนี้แปลกแตกต่างไปจากชายชั้นสูงในวรรณกรรมไทยยุคก่อน ก็คือ “ขนาดรูปร่าง” พบว่า ตัวละครเอกชายในวรรณกรรมยุคที่ผ่านมามีส่วนใหญ่ว่ามีรูปร่าง แข็งแรง ล่ำสัน มีกล้ามเนื้อที่แสดงถึงความแข็งแรงสมบูรณ์ของร่างกาย ในขณะที่ตัวละครเอกชายชั้นสูงที่พบในวรรณกรรมไทยยุคนี้ ไม่ว่าจะ เป็นจากเรื่อง หนึ่งในร้อย หรือ ในเรื่องนี้ก็ตาม กลับเป็นชายที่มีรูปร่าง ทรงระหง โปร่งบาง อาจเป็นเพราะบริบทของสังคมในวรรณกรรมที่ในเวลาหนึ่งประเทศไม่ได้เกิดสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างแต่ก่อน ที่บทบาทหน้าที่ของตัวละครเอกชายมิได้ถูกวางกฎเกณฑ์โดยอาศัยวินัยทหาร

และการปกครองเช่นเก่า ขนาดรูปร่างของผู้ชายจึงไม่จำเป็นต้องมีขนาดใหญ่โตอย่างแต่ก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชายชั้นสูงด้วยแล้ว การประกอบหน้าที่การงานของพวกเขามักใช้ความสามารถด้านของสมองและจิตใจมากกว่า ความแข็งแรงหรืออ่อนแอทางร่างกายไม่เป็นเหตุผลสำคัญ ไม่ได้ถูกใช้เป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิตเช่นสังคมสมัยก่อน ในลักษณะนี้อาจกล่าวได้ว่าความจำเป็นทางสังคมก็อาจทำให้เกิดวัฒนธรรมทางร่างกายได้ (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2541:29)

5.2 “รูปร่าง” ของหญิงชั้นต่ำ

- ป้าตาด หญิงชาวบ้านชั้นต่ำ มีอาชีพเป็นเจ้าของห้องอยู่ในกรุงเทพฯ

หญิงกลางคนอายุราว 47 ปี ร่างอ้วนอ้วนอ้วน ผิวกร้าน ใบหน้านั้นคมแฝงเล่ห์กลและมารยาไว้ในดวงตาที่ดูร้ายเหี้ยมโหด **ริมฝีปากจะยื่นเพราะจุกยาฝอยก้อนกลมไว้นอกแนวฟัน คอสั้นรับกับร่างอ้วนทออะทะ** (น.38)

ป้าตาด ตัวละครที่เป็นภาพตัวแทนของชนชั้นต่ำ มีชีวิตที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนกับการหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ความอดอยากทำให้ต้องดิ้นรนทำทุกทางเพื่อไม่ต้องอด แม้จะต้องประกอบกรรมชั่วก็ตาม ความชั่วร้ายของป้าตาดมิได้ถูกนำเสนอแค่มิติทาง “จิตใจ” เท่านั้น แต่ยังถูกเสนอผ่านมิติของ “รูปร่าง” ภายนอกด้วย ซึ่งก็ยังคงถูกต้องตามกติกาของ “รูปร่าง” ของคนชั้นต่ำอยู่อย่างเดิม

ลักษณะของบทพรรณนา “รูปร่าง” ของป้าตาดคล้ายกับการพรรณนาความงามตามขนบวรรณคดีที่พรรณนา “รูปร่าง” ที่ละส่วนตามสรีระ แต่ในแง่ของคุณค่าความหมายที่บรรจุใน “รูปร่าง” นั้นเป็นไปในทางตรงกันข้าม นั่นคือ ความอัปลักษณ์ ความชั่วร้าย ถูกบรรจุลงไปใน “รูปร่าง” สรีระแต่ละส่วนแบบไล่เรียงไปที่ละส่วนของร่างกายด้วยเหมือนกัน

บทบาทการสื่อสารด้วย “ความงาม” ของ “รูปร่าง”

- เหล่าโสเภณี ที่ทำมาหากินอยู่ในช่องป้าตาด

ลมัยเดินยิ้มออกมาก่อน นอกนั้นมีแม่ประเสริฐ แม่แฉล้ม และแม่สมรเดินตามกันเข้ามา ล้วนแต่แต่งตัวสวย ๆ **ทาแป้งขาวหน้านวล กลิ่นน้ำอบหลายกลิ่นฟุ้งตระหลบห้องแม่แฉล้ม หล่อนมีร่างค่อนข้างท้วม ๆ ทาแป้งกลบรอยขีดเขียนบนใบหน้าเสียหนาเห็นได้ถนัด ตัดผมสั้นแบบพระเอกละครร้อง ริมฝีปากทาสาดไว้แดงแจ๊ด** (น.44-45,48)

การประดับตกแต่งผิวกายด้วยเครื่องสำอาง รวมถึงการตัดแต่งทรงผม ของเหล่าหญิงโสเภณีเหล่านี้ เป็นไปเพื่อปกปิดความทุกข์ที่ปรากฏให้เห็นชัดเจนผ่าน “รูปร่าง” ร่องรอยของความทุกข์ การต่อสู้ดิ้นรนชีวิตของชนชั้นต่ำ การตกแต่งปิดบังอำพรางความไม่งามของ “รูปร่าง” ของหญิงโสเภณีจนกลายเป็นหญิงจัดจ้านนั้น บทบาทของ “รูปร่าง” สื่อความหมายกับคนทั่วไปที่ได้พบเห็นว่า ผู้หญิงเหล่านี้เป็นผู้หญิงที่ไม่มี ความทุกข์หรืออะไร แต่งตัวล่อตาฉาบฉวย ก็เพื่อให้ได้เงินด้วยวิธีง่าย ๆ สบาย ๆ

ความหมายจริง ๆ ที่อยู่ใต้อิทธิพลนั้นกลับตรงกันข้ามกับสิ่งที่เห็น ภายในวงหน้าที่ซึ่งแต่งขึ้นสำหรับความสุขของคนอื่นนั้น (ชายที่มาเที่ยว พ่อแม่ที่แก่เฒ่าในชนบท ลูก ๆ ที่รอข้าวอยู่ที่บ้าน) เต็มล้นไปด้วยความขุ่นมัวมืดมิดสักเพียงใด เกิดมาสำหรับเป็นเครื่องเล่นให้ผู้อื่นมีความสุข โดยที่ตัวเองถูกเหยียดหยามหาความสุขไม่ได้แม้แต่หยด

ความทุกข์ทำให้มนุษย์ตะเกียกตะกายและทะเยอทะยาน ทำให้มีปัญญา ทำให้มีการก้าวหน้าเพื่อจะให้หลุดพ้นจากกองทุกข์นั้น เครื่องสำอางอย่างตะวันตกเป็นความก้าวหน้าทางปัญญาที่ต่อสู้กับธรรมชาติ ทำให้ผู้หญิงสามารถใช้ “ความงาม” ใช้ปลดเปลื้องความทุกข์ที่เกิดจากปัญหาความอดอยากได้ ถ้าไม่มีทุกข์เสียเลย มนุษย์จะไปแสวงหาความเจริญได้ด้วยเหตุใด น้อยคนนักที่จะทนมัดตีนมัดมือของตนไว้เผชิญกับความทุกข์ ต่างต้องพยายามดิ้นรนขวายทุกทางที่จะให้พ้นไปจากสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ ตรงกันข้าม ความสุขกลับทำให้เกิดความเกียจคร้านต่อการทำงาน เป็หน่ยต่อกรไฝสูง ดูเหมือนชีวิตและความเป็นไปของมนุษย์จะคล้ายคลึงกับ บ่อน้ำ ซึ่งมีทางไหลเข้าไหลออกเทกันอยู่เสมอ น้ำในบ่อนั้นจึงจะเป็นน้ำที่ใช้งานได้ หากจะมีแต่ทางไหลเข้า หรือไหลออกแต่ทางเดียว มิฉะนั้นก็ไม่มีทางไหลเข้า หรือไหลออก เขาก็คงไม่เรียกสิ่งนั้นว่า “บ่อน้ำ” (น.140)

- **รีน** หญิงชาวนาจากฉะเชิงเทรา เกิดและเติบโตมาในสังคมวัฒนธรรมชนบทต่อมา ถูกหลอกให้มาอาชีพเป็นโสเภณีในกรุงเทพฯ รีนมี “รูปร่าง” หลายลักษณะแตกต่างกันไปตามเวลา และอาชีพที่ทำ ซึ่งแสดงให้เห็นวิวัฒนาการของ “รูปร่าง” ในมิติที่แสดงการต่อสู้ระหว่างธรรมชาติ กับ วิทยาศาสตร์ ดังนี้

รีน หรือ หวาน ลูกสาวตาเกิด ยายอิม

หวาน อ่อนหวานสมชื่อ หล่อนเป็นลูกชาวนาที่พ่อแม่กิน หวานสองกระจะกดตัวเองหลายครั้ง **ผม**ยาวม้วนทบสับด้วยหวีอันใหญ่หักโคกและดำสนิท **เคราะ**หิดีที่หล่อนไม่ชอบ

กินหมากเหมือนหญิงสาวบ้านนอกอื่น ๆ **ฟัน**ที่เล็ก ๆ นั้น ลองยิ้มดู รู้สึกว่าตัวสวยไม่น้อยกว่าหญิงกรุงเทพฯ หล่อนเพ้อ หล่อนฝัน ฝันอย่างเด็กสาว ๆ ในวัยสิบแปดสิบเก้าจะฝันได้ (น.53)

รีน เมื่อถูกหลอกขายให้เป็นโสเภณีที่ช่องของป่าตาด

เส้นผมดกดำ รูปร่างงามได้ส่วน ไบหน้าของหญิงสาวอายุราวสิบเก้าปี มีความอ่อนหวานอ่อนโยน ซื่อตรงและเศร้าแฉงระคนอยู่กับความไม่มีจริตในเชิงยั่วยวน ลักษณะท่วงทีและอาการเคลื่อนไหวยังไม่ผู้จะแนบเนียนเหมือนชาวกรุงเทพฯ ไคนัก คล้ายกับหญิงที่ห่างไกลความเจริญซึ่งเพิ่งจะได้รับการแนะนำสั่งสอนกันมาไม่กี่เดือน **ผิวพรรณ**แจ่มใส **ไม่มีริ้วรอย**ฝ้ามัว **ไม่ต้องใช้เครื่องแต่ง**หลอกหลวง ดวงตาแจ่มมีประกาย **แก้ม**เต็มอูมนำเอ็นดู **ริมฝีปาก**ไม่ต้องใช้สีแดงทาเลอะเทอะ (น.53)

รีนซึ่งจัดว่าเป็นหญิงชั้นต่ำ แต่เธอกลับเป็นผู้หญิงสวย ซึ่งไม่สอดคล้องกับกติกาของ “รูปร่าง” ของหญิงชั้นต่ำที่เคยปรากฏในวรรณกรรมไทยยุคอดีต ลักษณะของการพรรณาคความงามของรีน เป็นลักษณะของการพรรณาด้วยการบอกเล่าความงามของสรีระแต่ละส่วน เช่น ผมยาวหยักไศกและดำสนิท ฟันที่เล็กสวย รูปร่างงามได้ส่วน ไบหน้าอ่อนหวานอ่อนโยน ซื่อตรง ผิวพรรณแจ่มใส ไม่มีริ้วรอยฝ้ามัว ไม่ต้องใช้เครื่องแต่งหลอกหลวง ดวงตาแจ่มมีประกาย แก้มเต็มอูมนำเอ็นดู ริมฝีปากไม่ต้องใช้สีแดงทาเลอะเทอะ ลักษณะการพรรณาคความงามแบบนี้แตกต่างจากขนบของบทชมโฉมสตรีแบบวรรณคดีที่เป็นที่นิยมในวรรณกรรมไทยยุคก่อน ซึ่งจะใช้วิธีการอุปมาเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติ เช่น ดวงจันทร์วันเพ็ญ รัตนะ อัญมณี หรือดวงดาว เพื่อสื่อถึงความงามอันบริสุทธิ์ และสูงส่ง ลักษณะการบรรยายความงามของตัวละครด้วยวิธีการบอกเล่าแบบนี้ พบได้บ่อยในวรรณกรรมไทยยุคนี้ ซึ่งถือเป็นความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอันหนึ่งของ “รูปร่าง” อันเนื่องมาจากบริบทของสังคมที่ชนชั้นกลางกำลังก้าวขึ้นมา มีบทบาททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ชนชั้นกลางเหล่านี้ให้ความสำคัญกับคุณค่าทางชนชั้นน้อยลง สนใจในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคกันมากขึ้น เห็นใจชนชั้นต่ำมากขึ้น การพรรณาคความงามด้วยการอุปมาอุปไมยกับสิ่งสูงค่าจึงถูกมองว่าเป็นเรื่องเกินจริง ซึ่งมีส่วนช่วยส่งเสริมช่องว่างของความแตกต่างระหว่างชนชั้นให้มันมีมากขึ้น จึงไม่ค่อยถูกใช้และไม่ได้รับความนิยมในสังคมไทยยุคนี้เท่าไคนัก

รีน เมื่อสนใจต้องยอมเป็นโสเภณีในช่องป่าตาด

ผมที่ยาวขมวดสับไว้ด้วยหรืออันใหญ่ ได้รับการตัดแปลงให้เป็นบ๊อบสมกับ **ไบหน้า**ที่งามขำ **คิ้ว**ดำโค้งเล็กอยู่เหนือตา ซึ่งมีประกายเศร้าโศก-เซื่อง จากนุ่งผ้าพื้นมานุ่งขึ้น กระตัดรัด เผยให้เห็นร่างแบบบางระทดระทวย จะเดิน จะนั่ง จะพูด เลียนแบบชาวกรุงเทพฯ ที่ได้ผ่านสายตามาแล้ว (น.133)

รีน เมื่อยามที่พลาดพลั้งตั้งท้องและต้องรับภาระความเป็นแม่

ผมเผ้าปล่อยยาวรุงรัง ไม่เกล้าจัดให้เรียบร้อย ใบหน้าแทบจะไม่พบแป้งสักนิด ปล่อยตัวเองให้อับเฉา แต่งตัวขมุกขมอม เมื่ออยู่บ้านป่าตาดแม้จะเพิ่งมาจากบ้านนอกก็ตาม รื่นถูกแต่งตัวให้เสียจนใครเห็นใครชมว่าน่าเอ็นดู มาบัดนี้เกือบไม่ใช้รื่นคนเก่า (น.232)

รื่นยังสาวสดชื่นอยู่ แต่ภายหลังเมื่อรู้สึกตัวว่าเป็นแม่คนแล้ว ยอมปล่อยปละละเลยไม่ แต่งตัวให้แจ่มใสอย่างแต่ก่อน เป็นแม่ต้องเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อลูก ปล่อยให้ “รูปร่าง” เสื่อมโทรมไปตามธรรมชาติ โดยไม่คิดที่จะใช้วิทยาศาสตร์ต่อสู้เลย ด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ

รื่น เมื่อตอนลำบากยากจน จนต้องกลับมาเป็นโสเภณีอีกครั้ง

หล่อนไม่เคยที่จะแต่งตัวให้สวยอย่างนี้มานานแล้ว ผัดหน้าขาวนวล ผมยาวรุงรัง หวีสางใส่น้ำมันเกล้ามวยน้อยๆ ไว้ที่ท้ายทอย หยิบลิปสติกป้ายริมฝีปากพอแดงเรื่อ หน้าอย่างนี้ คำขลบบ่อยๆ ใครจะนึกบ้างว่าเป็นแม่เด็กอายุเกือบจะเจ็ดเดือนอยู่แล้ว (น.256)

รื่น ลุกขึ้นมาต่อสู้กับความทุกข์ด้วยการหาประโยชน์จากความงาม แต่ด้วยความเสื่อมของ “รูปร่าง” ตามกฎเกณฑ์ธรรมชาติและวิถีของชีวิต เธอจึงต้องใช้วิทยาศาสตร์เข้ามาช่วย ด้วยการใส่เครื่องสำอางแต่งแต้มกลบเกลื่อนริ้วรอยของความทุกข์ที่ปรากฏให้เห็นชัดเจนผ่าน “รูปร่าง” คุณค่าความสวยของรื่น คือ สวยเพื่อความสุขคนอื่น (ลูกของตัวเอง พี่สมรผู้มีบุญคุณ และ ชายที่เป็นลูกค้าของเธอ) ทั้งที่ใจตัวเองทุกข์แสนสาหัส ใช้ “รูปร่าง” เป็น “เครื่องมือ” เป็นหญิงคนชั่วเพื่อสร้างคุณดีเลี้ยงคนอื่น

วิธีการแต่งหน้าด้วยเครื่องสำอางของรื่น เปรียบเทียบกับเหล่าโสเภณีคนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ตัวเอกของเรื่องจะพบว่ามีความแตกต่างกัน รื่นจะผัดหน้าอย่างขาวนวล ในขณะที่โสเภณีคนอื่น ๆ จะทาแป้งกลบรอยขีดเซียวบนใบหน้าเสียจนเห็นได้ถนัด รื่นหยิบลิปสติกป้ายริมฝีปากพอแดงเรื่อ ในขณะที่โสเภณีคนอื่น ใช้ลิปสติกทาปากไว้แดงแฉัด รื่นหวีผมยาวรุงรังหวีสางใส่น้ำมันเกล้ามวยน้อยๆ ไว้ที่ท้ายทอย ในขณะที่โสเภณีคนอื่น ๆ ตัดผมสั้นแบบพระเอกละครเรื่อง

ทั้งรื่นและโสเภณีคนอื่น ๆ ต่างก็ใช้เครื่องสำอางในการตกแต่งเสริมความงาม ในส่วนที่ควรเสริมขณะเดียวกันปกปิดในส่วนที่ควรจะปกปิดความไม่งามไว้ด้วย แต่ลักษณะของการใช้เครื่องสำอางของรื่นและโสเภณีคนอื่น ๆ แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด รื่นมีวิธีการใช้เครื่องสำอางเสริมแต่งผิวกายที่ประณีตบรรจงและงดงาม แสดงให้เห็นถึงความมีวัฒนธรรมในการใช้เครื่องสำอาง มิใช่สักแต่เพียงหยิบสีโน่นสีนี้มาป้ายเปะปะลงไปบนหน้าซึ่งไม่ได้ทำให้เกิดความงามขึ้นมาแต่อย่างใด กลับกลายเป็นที่น่าสมเพชเวทนาแก่ผู้พบเห็นแทน อาจเป็นเพราะรื่นเป็นตัวละครเอกที่ถึงแม้จะเป็นโสเภณี แต่เธอก็ทำไปด้วยความจำใจต้องยอมเพื่อลูก เธอยอมทำชั่วเพื่อเลี้ยงความดี การตกแต่งแต้มสีบนใบหน้าของเธอทำไปด้วยความจำเป็น ตัวบทจึงตอบแทนความ

ดีของเธอด้วยสร้างความปลอดภัยที่ถึงแม้จะตบแต่งผิวกายด้วยเครื่องสำอาง ด้วยวิทยาศาสตร์ (ซึ่งไม่ค่อยพบได้บ่อยนักในตัวละครเอกหญิงที่ส่วนใหญ่จะงามอย่างธรรมชาติไม่ต้องอาศัยการตบแต่ง) แต่ผลที่ได้รับของการตบแต่งนั้นก็ยังคงออกมาสวยงาม ไม่จัดจ้านน่าเกลียดเช่นผู้หญิงทั่วไป

รีน ที่ทำงานโสเภณีเพื่อหาเลี้ยงลูกและพี่มาอย่างหนัก จนทรุดโทรม

ผมที่เคยดักดำสวองามรับกับไบหน้า กลับต้องอาศัยเครื่องวิทยาศาสตร์ตบแต่ง ดัดให้เป็นลอน ดัดบ่อยๆ ครั้ง ที่ผมดำสนิทก็รอบแหว่งเป็นสีแดง บางและโหวงเหรงน่าเกลียด ไบหน้าของรีนเมื่อแตกเนื้อสาวอิม และปลั่งปลั่งมีสายเลือดเรือ ๆ ที่แถม แต่ที่ปรากฏในกระจกนี้เต็มไปด้วยรอยย่นเหี่ยว แก้มตบตบเล็กซิดเซียวเป็นฝ้าดำดำทั่วทั้งไบหน้า ดวงตาที่เคยวาวมีประกายงามกลับขุ่นมัวลึกของรอยข้ำ เพราะตรอมตรม ริมฝีปากเซียวซิดไม่มีสีเลือด ร่างกายซูบผอม เหลือแต่โครงกระดูกขึ้นมาเกะกะโง้งก้าง พยายามจะทำตัวให้แจ่มใส

รีนใช้เครื่องสำอางแต่งร่างกายเคลือบคลุมสิ่งที่ทรุดโทรมนี้ไว้สำหรับเป็นที่สุขตาแก่ผู้ที่ได้พบเห็น และเพื่อปลอบใจตนเอง แต่กระนั้นทุกคราวที่ส่องกระจก แลดูตัวของหล่อนคล้ายจากญี่ปุ่น ที่แต่มีสีต่างๆ ดวงตาคนภายนอก เวลาเงื่อไหลสีดำที่ทาผิวจะหยดย้อยลงมาเป็นทาง ไบหน้าดำเพราะครีม ริมฝีปากเลอะเปรอะ ชูดตัวลงนั่งอย่างทอดอาลัย ไม่ใช่ไบหน้าร่างกายของหล่อนแล้ว มันเป็นไบหน้าของภูตผีปีศาจมากกว่า สังเวชในร่างกายตนเอง (น.348-349)

รีน เมื่อตอนที่ป่วยหนักในวาระสุดท้ายของชีวิต

ดวงหน้าย่นเป็นริ้วรอย คราบของครีมทาหน้ายังคงติดอยู่ ซิดจนเกือบจะไม่ใช้ไบหน้าของมนุษย์ เป็นไบหน้าของซากศพ แก้มตบตบเล็ก ตาลอยมีขอบเซียวข้ำมืดกับแต่ก่อนคนละคน เมื่อครั้งกระโน้นผิวพรรณสดชื่นและแจ่มใส ผิวหน้าไม่มีริ้วรอยฝ้ามัว ไม่ต้องใช้เครื่องตบแต่ง หลอกหลวง ดวงตาทั้งคู่แจ้วซึ่งมีประกาย แก้มเต็มค้อมนำเอ็นดู ริมฝีปากก็ไม่ต้องใช้สีแดงทาเลอะเทอะ เปรอะเปื้อนเหมือนเดี๋ยวนี ความรักเอ๋ยความรักเกิดแต่สิ่งที่หลอกหลวงตา ร่างกายอันสวยงามเป็นอุปกรรมให้ชายหลงรักอย่างหน้ามืดตามัวและไร้เหตุผล ในที่สุดก็หาอะไรยังยืนไม่ได้ ย่อมพินาศไปทั้งความรักและร่างกายที่สวยงาม (น.408)

“ร่างกาย” ของรีนหรือหวาน หญิงสาวชนบทที่ถูกหลอกให้กลายเป็นหญิงคนชู้ในกรุงเทพฯ แสดงให้เห็นถึง “วิวัฒนาการ” การสื่อความของ “ร่างกาย” ที่ถูกหล่อหลอมด้วยวัฒนธรรมและระบบของสังคมได้อย่างชัดเจน ในยามที่รีนยังเป็นหญิงในชนบทคุณค่าความงามของ “ร่างกาย” ยังคงผูกพันอยู่กับ ธรรมชาติ สดใส น่ารัก โดยไม่ต้องอาศัยวิทยาศาสตร์แต่งเติม หรือปกปิดความไม่งามแต่อย่างใด ทั้ง ไบหน้า ผิวพรรณ เส้นผม และเรือนร่าง ล้วนแต่สวยงามเหมาะสมกับวิถีชีวิตความเป็นชนบท แต่เมื่อรีนถูกหล่อหลอมจนต้องจำใจยอมใช้ชีวิตเป็นโสเภณีอยู่ใน

กรุงเทพฯ เพราะ “ตราบาป” ที่เธอทำผิดไว้ทำให้เธอไม่สามารถย้อนกลับไปแก้ไขชีวิต ณ บ้านเกิดของเธอได้ แสดงให้เห็นว่าเส้นศีลธรรมเวลานั้นเป็นเส้นที่เด็ดขาดและรุนแรง

เมื่อ รีน จำใจต้องให้ชีวิตเป็นโสเภณีในเมืองกรุง ค่านิยม วัฒนธรรมของ “รูปร่าง” ของเธอก็เปลี่ยนไป สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนกรุงที่ได้รับอิทธิพลความงามจากตะวันตก ใช้วิทยาศาสตร์มาประดับตกแต่ง “รูปร่าง” ไม่ว่าจะเป็นการผ่าตัดหน้า ทาแป้ง การแต่งหน้าทาปาก ทาเล็บ ดัดผม เหล่านี้ล้วนแต่เป็นโครงการที่ผู้หญิงกระทำต่อ “รูปร่าง” โดยคุณค่าของความงามไม่ได้ถูกนำไปผูกพันอยู่กับธรรมชาติอีกต่อไป แต่ความงามถูกนำไปเชื่อมโยงผูกพันกับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของโลกสมัยใหม่ ที่เป็นโลกที่มนุษย์ลุกขึ้นมาต่อสู้ทำทลายกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติในเรื่องความเสื่อมของร่างกาย

แม้รีนจะมีชีวิตที่ลำบากยากจน ไม่มีเวลาดูแลและใส่ใจตนเอง ปล່อยปละละเลยจนความงามที่เคยมีอยู่แทบจะไม่เหลืออยู่เลยก็ตาม แต่ เมื่อใดที่เธอต้องการใช้ “รูปร่าง” ของเธอหาประโยชน์ เธอก็ใช้วิทยาศาสตร์ เป็นอาวุธต่อสู้กับความเสื่อมโทรม ความไม่งาม ความร่วงโรยของสังขารในตัวเธอ ด้วยการแต่งหน้า ทาปาก ตกแต่งทรงผม กลบเกลื่อนร่องรอยของยากลำบากและความทุกข์ แต่สุดท้าย “เวลา” ก็กลายเป็นเครื่องพิสูจน์ทุกอย่าง สุดท้ายมนุษย์ก็ต้องพ่ายแพ้ต่อธรรมชาติ ไม่มีใครฝืนธรรมชาติอยู่ได้นาน เมื่อถึงเวลาแห่งความร่วงโรย วิทยาศาสตร์ก็ไม่สามารถเป็นที่พึ่งได้อีกต่อไป นอกจากนั้นวิทยาศาสตร์ยังย้อนกลับมากลายเป็นอาวุธร้ายที่ซ้ำเติมความเสื่อมโทรมของ “รูปร่าง” ของผู้เป็นเจ้าของเอง วิวัฒนาการ “รูปร่าง” ของรีนสะท้อนให้เห็นสังขารของ “รูปร่าง” ได้อย่างดี สุดท้ายธรรมชาติก็เป็นผู้กำหนดทุกอย่าง ไม่ว่าจะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะเจริญก้าวหน้าไปเพียงใดก็ตาม

บทพรรณนา “รูปร่าง” ของรีน ยังคงถูกนำเสนอแบบบรรยายไล่เรียงไปตามสรีระทีละส่วน ๆ ไม่ว่าจะสังขารของรีนจะสวยหรือจะทรุดโทรมลงไปก็ตาม ผู้หญิงยังคงถูกกำหนดให้เป็นวัตถุทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นการมองด้วยสายตาของความชื่นชม หรือมองด้วยสายตาของความสมเพชเวทนามก็ตาม

สถาบันนวัตกรรมการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2 : ลักษณะที่สังเกตได้ของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมไทยยุคเสรีประชาธิปไตยของชนชั้นกลางใหม่ (ปีพ.ศ.2489-2501)

ประเด็นการวิเคราะห์	ความถี่ที่ปรากฏ
<p>1. ลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปกาย”</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใบหน้า 15 - ดวงตา 8 - คิ้ว 5 - จมูก 2 - ริมฝีปาก 5 - ฟัน 2 - แก้ม 3 - ผม 6 - เหว 1 - แขน / มือ / นิ้ว 4 - ขา 1 - ผิวพรรณ 10 - ขนาดของรูปร่าง 8 - สีของเล็บ 1 - ใบหน้าที่ถูกตกแต่งด้วยเครื่องสำอาง 4 - ทรงผมที่ถูกตัดแปลง จัดแต่ง 4 - ผิวสีแทน เพราะการอาบแดด 1 	
<p>2. คตินิยมเรื่องความงามของ “รูปกาย”</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความสวยงาม ครบถ้วน สมบูรณ์ของสตรีะทุกส่วนของร่างกาย ในลักษณะที่เป็นอุดมคติ หรือจินตนาการ 3 - ความสวยงาม ครบถ้วน สมบูรณ์ของสตรีะทุกส่วนของร่างกายอย่างที่เห็นได้พบเห็นได้ในโลกของความจริง 4 - ความสมบูรณ์ แข็งแรง มีกล้ามเนื้อ อวบอ้วน มีสุขภาพดี สมสัดส่วนของรูปร่าง 3 - ความโปร่งบาง ระหง ของรูปร่าง 4 - สวยงามแบบธรรมชาติ ไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่ง 6 - ใบหน้าที่ได้รับการตกแต่งด้วยเครื่องสำอางแต่พอดี ไม่จัดจ้าน อนุญาต 1 	

ประเด็นการวิเคราะห์	ความถี่ที่ปรากฏ
3. บทบาท ความสำคัญของ “รูปกาย”	
- ไม่ใช่สิ่งที่จะนำมาใช้ตัดสินคนได้ ไม่ควรยึดติด	3
- ความงาม คือ ทรัพย์สมบัติ	8
- เป็นสิ่งกำหนดชนชั้น ชชาติกำเนิด สถานภาพและ บทบาททางสังคม	16
- ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความดีงามความ สุข ความสมบูรณ์	6
- ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความลำบาก ยากจน	5
- ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความชั่วร้าย ผิดบาป หยาบช้ำ	4
- ลดทอนคุณค่าความเป็นคน	2
- ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความทันสมัย ศิวิไลซ์ มีวัฒนธรรม	3
- เป็นความสุข ความสบายใจ ของผู้เป็นเจ้าของ	4
- ปกปิด อำพราง ร่องรอยของความทุกข์ ความ ไม่งาม	4
- ป้องกันการนินทา ดูถูก	2
- เพื่อรองรับอารมณ์ความต้องการของผู้ชาย	6
- เรียกร้องความสนใจ / สร้างความประทับใจกับ เพศตรงข้าม	4
- อวด หรือ ชมผู้อื่น	1
- ฐานะเครื่องมือที่ก่อประโยชน์อันเป็นสาระให้กับ ชีวิตและสังคม	1
- ความสวยที่แต่งจนเกินจริง ไม่มีค่า เป็นสิ่งลวงตา	4
- ไม่ยั่งยืน คงทน ไม่ควรยึดติด	2

จากการวิเคราะห์ความถี่ในการปรากฏของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมไทยยุคเสรี
ประชาธิปไตยของชนชั้นกลางใหม่ (ปีพ.ศ.2489-2501) พบว่า วรรณกรรมไทยยุคนี้ให้
ความสำคัญกับความงามของ ใบหน้า ผิวพรรณ และขนาดของรูปร่างมากที่สุด ในขณะที่
องค์ประกอบอื่น ๆ ถูกกล่าวถึงบ้างดังปรากฏในตาราง

มีคตินิยมในเรื่องของความงามที่เน้น ความสวยงาม ครบถ้วน สมบูรณ์ของสระศีรษะทุกส่วนของร่างกายอย่างที่เป็นไปได้ พบเห็นได้ในโลกของความงามมากที่สุด มีรูปร่างโปร่งบาง อรชร อ่อนแอ่น สวยงามแบบธรรมชาติโดยไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่ง และ “รูปร่าง” มีบทบาทเป็นสิ่งที่กำหนดชนชั้น ชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม มากที่สุด ดังปรากฏในตาราง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมไทย

ยุคการต่อสู้ 3 เส้า ระหว่างเผด็จการทหาร , ราชานิยม และฝ่ายประชาธิปไตย (พ.ศ.2486 – 2501)

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ที่กระแสดวงความคิดสังคมนิยม และวรรณกรรมเพื่อชีวิตแผ่เข้ามา มีอิทธิพลมากขึ้นแล้วนั้น เริ่มมีงานเขียนประเภทสะท้อนและวิพากษ์วิจารณ์สังคมอย่างเฉียบคม เป็นยุครุ่งเรืองของวรรณกรรมเพื่อชีวิต ทั้งนวนิยาย เรื่องสั้น และบทกวี แม้ว่าจะถูกเซ็นเซอร์ ถูกปราบปรามอย่างรุนแรงในยุค พ.ศ.2489 – 2501 เป็นยุคสมัยของการต่อสู้ทางความคิดระหว่าง ฝ่ายหัวเก่า กับ ฝ่ายหัวก้าวหน้า วรรณกรรมส่วนใหญ่จะสะท้อนภาพและสังคมอย่างกลาง ๆ ไม่สนใจเรื่องซ้ายขวา

สำหรับวรรณกรรมที่เกิดขึ้นในยุคนี้ พบว่า มีวรรณกรรมอยู่ 2 ประเภทด้วยกัน คือ

1. วรรณกรรมประเภทหัวก้าวหน้า (ฝ่ายประชาธิปไตย) เป็นวรรณกรรมที่วิพากษ์วิจารณ์สังคมแบบเก่า ดูถูกพวก “เจ้า” และ “ผู้ดี” เป็นวรรณกรรมเพื่อชีวิตที่ชื่นชม ยกย่อง ชนชั้นล่าง ชนชั้นกรรมกร เพราะคนเหล่านี้ต่างหากที่ทำประโยชน์ให้กับประเทศชาติอย่างแท้จริง เป็นวรรณกรรมที่เริ่มชี้ให้เห็นอุดมคติในชีวิตที่ดั่งงามแบบใหม่

2. วรรณกรรมประเภทหัวเก่า เป็นวรรณกรรมแบบราชาธิปไตยนิยม ที่ยังคงยกย่องเชิดชู “เจ้า” และ “ผู้ดี” ค่านิยมเดิมที่สั่งสมกันมา ผูกพันกับความเจริญรุ่งเรืองของยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น

ผู้วิจัยขอเสนอ “รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมยุคนี้ โดยแยกนำเสนอตามประเภทของวรรณกรรมทั้ง 2 ประเภท ดังนี้

1. ลักษณะ “รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมประเภทหัวเก่า (ราชาธิปไตยนิยม)

เป็นวรรณกรรมประเภทอนุรักษนิยม ยังคงยกย่องเชิดชู และให้ความสำคัญกับ “เจ้า” และ “ชนชั้นสูง” หรือ “ผู้ดี” ทั้งหลาย เหตุเพราะยังคงรู้สึกผูกพันกับความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่ “เจ้า” และ “ชนชั้นสูง” เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการนำความเจริญมาสู่ประเทศ พวกคนชั้นล่าง คือ คนที่มีหน้าที่ใช้แรงงานสนอง สนองรับใช้ความต้องการของคนชั้นเจ้า ลักษณะของ “รูปกาย” ที่สวยงามในวรรณกรรมประเภทนี้ จึงยังคงปรากฏว่าเป็น “รูปกาย” ของพวกเจ้า และชนชั้นสูงอย่างเช่นสังคมไทยยุคเก่าที่ผ่านมา ขนบธรรมเนียม ค่านิยม ประเพณีที่ดั่งงาม ก็ยังคงเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณี ในสมัยการปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช

วรรณกรรมที่ใช้มีทั้งหมด 2 เรื่อง ได้แก่

1. บทละครเรื่องพระลอ
2. สีแผ่นดิน

“รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมประเภทหัวเก่า ได้แก่

1. บทละครเรื่องพระลอ

โดย พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2496

เรื่องราวความรักอมตะของชายหญิงสอง คือ พระลอ พระเพื่อน พระแพง เป็นเรื่องรักโศกสลดของพระลอรูปงาม พ่อขุนแห่งเมืองแมนสรวง เดินทางไปหมายสมภิรมย์รัก กับพระเพื่อน พระแพง สองอ่อนให้แห่งเมืองสรอง เมืองแมนสรวงและเมืองสรองนั้นเป็นศัตรูกันมาช้านาน ความแค้นของพระเจ้าย่าทำให้ความรักของพระลอ พระเพื่อน พระแพง กลายเป็นรักวันทอ สามเยวราชศัตริย์ถือดาบยื่นเคียงกันสู้กับทหารของพระเจ้าย่า ซึ่งหมายสังหารพระลอ และยืนตายในลักษณะการอันสง่างามราวภาพประติมากรรม

“รูปกาย” ที่พบในบทละครเรื่องพระลอ ยังคงยกย่องความงามของ “รูปกาย” ของชนชั้นสูงชนชั้นปกครอง และดูถูก “รูปกาย” ของคนชั้นต่ำ เช่นชนบดิม ๆ ที่ดำรงมาตั้งแต่สมัยอยุธยา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น “รูปกาย” ที่พบยังคงมีมิติเรื่องชนชั้น และค่านิยมการมีคู่ของหนุ่มสาวเข้ามาอิทธิพลต่อการกำหนดลักษณะของ “รูปกาย” อย่างเหนียวแน่น

“รูปกาย” กับชนชั้น ชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม

1.1 “รูปกาย” ชายชั้นสูง

- พระลอ

พระลอนั้นมีพระรูปโฉมสะสวยยิ่งนัก ประชากรราษฎรทั้งหลายต่างสรรเสริญกันไม่รู้จบสิ้นว่า พระลองามกว่าท้าวทั้งหลายในโลกนี้ พระวรกายกลมงาม เอวก็อ่อนงามราวเอวหญิง พระรูปโฉมของท่านนั้นไม่มีใครในสามโลกสู้ได้ ท่านงามจริง ๆ งามทุกอย่าง วรกายของท่านใครได้เห็นก็ต้องติดใจ (น.9)

เมื่อยามเดือนเต็มดวงในฟ้านั้น หากมิได้เห็นดวงพักตร์ของพระลอแล้ว ดูดวงเดือนก็เหมือนได้เห็นพักตร์พระลอเหมือนกัน เนตรของท่านราวกับตาเนื้อ คิ้วของท่านก็ราวกับคันทนทนต์แก้วที่กิ่งขึ้นสาย จะพิศพระกรรมก็งามจริง ๆ เปรียบดังกลีบดอกบัว ปรากฏของท่านเปรียบดังปรากฏทอง (น.10)

นาสิกของท่านคือขอแห่งความใคร่ ที่เทพยตามานฤมิตไว้ **พระโขนง**งามราวกับเขียน คราทรงแย้มสรวลก็งามขึ้นใจราวกับดวงจันทร์มาลอยอยู่ ช่างงามแท้เทียวหนา

จะพิศคางก็งามสม จะพิศคอก็กลมราวกับกลิ้ง **ไหล่**ทั้งสองข้างชวนให้มอง **ทรวงอก**งามดั่งอกของพระยาราชสีห์ **พระกร**ก็เหมือนงวงกุญชร **นิ้ว**เรียวยลวย **เล็บ**ก็งามยิ่ง ท่านงามยิ่งทั่วทั้งสรรพางค์กายตั้งแต่พระบาทไปจนพระเศียร ล้วนงามสมกันทุกส่วน (น.11)

พระลอ เป็นชายชั้นสูงที่อยู่ในวาระกษัตริย์ มี “รูปร่าง” งามแบบอุดมคติตามกติกาของ “รูปร่าง” ในวรรณคดีไทยที่ผ่านมาที่ตัวละครเอกมักที่เป็นคนชั้นสูงจะถูกประกอบสร้างให้มีรูปโฉมที่งดงามเป็นพิเศษ พระลอมีขนบการชมโฉมที่แตกต่างไปจากตัวละครชายชั้นสูงทั่วไป ร่างกายของพระลอถูกพูดถึงด้วยขนบของการชมโฉมแบบวรรณคดี คือ เสนอ “รูปร่าง” อย่างละเอียดถี่ถ้วน เริ่มตั้งแต่ ไบหน้า ดวงตา คิ้ว จมูก ปาก คาง หู แก้ม เอว มือ นิ้ว เล็บ ทรวงอก และแต่ละส่วนก็ถูกนำไปเปรียบเทียบด้วยอุปมาอุปไมยกับสิ่งสูงค่าต่าง ๆ เช่น เดือนเต็มดวง เนื้อทราย คันธนู ดวงจันทร์ กลีบดอกบัว ทอง งวงช้าง เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นธรรมชาติทั้งสิ้น เพื่อสื่อถึงความงามในลักษณะที่เป็นอุดมคติที่หาไม่พบในชายทั่ว ๆ ไป ผู้วิจัยเคยกล่าวไว้ตอนต้นแล้วว่าขนบของการชมโฉมสตรีแบบวรรณคดีนี้ตัวบทได้จัดวางผู้หญิงให้เป็นวัตถุสำหรับการจ้องมอง ในบริบทนี้ตัวบทก็ได้จัดวาง พระลอ ให้เป็นวัตถุสำหรับการจ้องมองด้วยเช่นกัน

เรือนร่างของ พระลอ นั้นพบว่ามีลักษณะ กลมงาม แบบบาง อรชร เช่นเดียวกับตัวละครหญิง ซึ่งดูจะไม่ถูกต้องตามกติกาของ “รูปร่าง” ชายชั้นสูงในวรรณกรรมไทยยุคก่อนที่ผู้ชายส่วนใหญ่จะมี รูปร่างที่แข็งแรง ล่ำสัน บึกบึน มีกล้ามเนื้อ สมเป็นกษัตริย์ชาตินักรบ อาจเป็นเพราะโดยโครงเรื่องของพระลอ เป็นเรื่องของความรัก ตัวบทมิได้กำหนดให้ พระลอ ต้องมีภาระหน้าที่ในการรบพุ่ง หรือบทบาททางการเมือง การปกครองแต่อย่างใด บทบาทของพระลอคือ “นักรัก” มิใช่ “นักรบ” นักรักมิได้จำเป็นต้องอาศัยความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ฉะนั้นคุณสมบัติทางร่างกาย พระลอ ไม่จึงมีลักษณะแบบสวยงามประณีตเยี่ยงสตรีเพศเพื่อให้สมกับบทบาทที่ตัวบทกำหนดให้เป็นนั่นเอง

1.2 “รูปร่าง” ของหญิงชั้นสูง

- พระเพื่อน พระแพง

พระโขนงงามดั่งดวงจันทร์ อันความงามของนางนั้น ทั่วทั้งร่างล้วนต้องตาต้องใจ ผู้ไต่ยล อันพระแพงนั้นทรง**พระสิริโฉม**สุดที่จะพรรณา พระเพื่อนเล่าก็งามอร่ามเสมอดวงจันทร์ ทั้งสองนั้นประหนึ่งว่า ลอยจากฟ้ามา ณ แผ่นพิภพนี้ งามราวชายาท้าวตรีเนตรลอย ฟ้ามา ณ โลกนี้ งามราวกับนางอัปสรลงมาดิน พักตร์งามราวกับดอกบัวที่บ้านใหม่ ๆ แต่

ใคร ๆ ย่ำได้ฟังหมายเลย เพราะว่าไม่มีทางจะได้นางมาสมปราถนา คนทั้งหลายก็ได้แต่ชื่นชมพระราชธิดาของท้าวผู้ทรงบารมีอยู่ทั่วหน้าเท่านั้น (น.15)

“รูปกาย” ของพระเพื่อนพระแพง ถูกต้องตามกติกาของ “รูปกาย” หญิงชั้นสูงแบบชนบวรรัตนคติไทย นั่นคือ ทั้งสองพระองค์ งดงาม ประณีตแบบอุดมคติ พระเพื่อนและพระแพง ถูกตัวบทกำหนดให้ตัวละครฝ่ายหญิงถูกใช้ชนบการจ้องมองเรือนร่าง ตามชนบของวรรณคติไทย คือเป็นการจ้องมองแบบผู้ชาย (male gaze) เพื่อจับจ้องสรีระของผู้หญิงที่ละส่วน ๆ ร่างกายของตัวเอกหญิงถูกพรรณนาถึงความงามไปที่ละส่วนโดยเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ การนำเสนอร่างกายของผู้หญิงอย่างละเอียดถี่ถ้วน “รูปกาย” แต่ละส่วนถูกเปรียบเทียบกับอุปมา กับสิ่งต่าง ๆ อันมีค่าสูงส่ง เช่น นางฟ้า นางอัปสร พระจันทร์ ดอกบัวที่บานใหม่ ๆ เพื่อสื่อถึงความงามในลักษณะที่เป็นอุดมคติ

2. สี่แผ่นดิน

โดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2494

สี่แผ่นดินเป็นบทประพันธ์ลักษณะนวนิยายสมัยใหม่ มุ่งสื่อสารกับครุร่วมสมัย หากโดยมิติกาลเวลาในเรื่อง ตลอดจนฉากทางสังคมย้อนอดีตขึ้นไปไกลถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นับเป็น**แผ่นดินที่หนึ่ง** ปิดฉากแผ่นดินแรกเมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงสวรรคต **แผ่นดินที่สอง** เป็นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เป็นยุคความสำเริงสำราญในพระราชสำนัก แม้จะมีสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ซึ่งอาจจะดูไกลตัว สิ้นแผ่นดินนี้เมื่อสิ้นกษัตริย์ **แผ่นดินที่สาม** คือ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 การปิดฉากแผ่นดินนี้มีสาเหตุเกี่ยวกับสองแผ่นดินแรก แต่เนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลนี้ต้องทรงเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ทรงเป็นราชันย์ผู้เสด็จนิราศและทรงสละสิริราชสมบัติ **แผ่นดินที่สี่** เป็นแผ่นดินที่มียุวกษัตริย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 นวนิยายจบลงที่รัชกาลที่ 8 เสด็จสวรรคตอย่างไม่คาดฝัน พร้อมกันนี้แม่พลอยซึ่งเป็นตัวเอกในการเดินเรื่อง ก็ปิดฉากชีวิตลงเช่นเดียวกัน รวมเวลาในเรื่องสี่แผ่นดินเป็นระยะเวลาครึ่งศตวรรษ นานพอจะเห็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ระยะเวลาและคนเปลี่ยนรุ่น

สี่แผ่นดิน สะท้อนเรื่องราวของสังคมไทย โดยเฉพาะวิถีชีวิตชาววัง ชนบประเพณี จะสะท้อนผ่านสายตาของผู้มีความคิดอนุรักษนิยมผสมเสรีนิยม พร้อมกับจุดยืนทางการเมืองที่แน่นอนแนบแน่นกับฝ่ายราชาธิปไตย ภาพตัวละครที่เกี่ยวพันกับคณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 อาจดูว่าเป็นตัวละครที่มีบุคลิกภาพไม่น่าชื่นชมนัก อาจถือได้ว่า สี่แผ่นดิน เป็นวรรณกรรมที่ต่อต้านวรรณกรรมเพื่อชีวิต ที่กลุ่มคนชั้นกลางใหม่ลุกขึ้นมาตั้งคำถาม และย้อนแย้งกับชนบ

ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีดั้งเดิม โดยเฉพาะค่านิยมของคนชั้น “เจ้า” คนชั้นสูงทั้งหลายที่มีความสุขสำราญ อุดมสมบูรณ์จนฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ ในขณะที่คนชั้นล่าง ชนชั้นไพร่กลับมีชีวิตที่ลำบากยากจน เรียกว่าวรรณะกรรมเพื่อชีวิตนั้นต้องการแสดงท่าส่ายของชนชั้นเจ้าออกมาให้เห็น สีสัณฐานสะท้อนอุดมการณ์ทางการเมืองของผู้เขียน สะท้อนยุคสมัยของการต่อสู้ทางความคิดระหว่างฝ่ายหัวเก่า กับ ฝ่ายหัวก้าวหน้าได้มากที่สุด

แก่นของนวนิยายสีแผ่นดิน คือ ความอนิจจัง ความเป็นอนิจจังนั้นซึมซาบผ่านระดับครอบครัวของตัวละคร และระดับสังคมของประเทศในสมัยราชาธิปไตย ความเป็นอนิจจังของแผ่นดินที่หนึ่งกับอีกแผ่นดินหนึ่งยังไม่เหมือนกัน จากสมบูรณาญาสิทธิราชย์กลายเป็นประชาธิปไตย สิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนเดิม ความผันแปรทั้งวงนั้นสัมผัสได้จากพฤติกรรมตัวละคร คำพูดของพวกเขา ทรรศนะที่ผู้ประพันธ์แทรกไว้ระหว่างบรรทัด ชีวิตเมื่อแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและผลจากวัฒนธรรมตะวันตก ดูจะเกาะกุมเข้ามากระทบนโยบายรัฐบาลสยาม ส่งผลต่อการปรับตัวของการศึกษาเล่าเรียน การรับวัฒนธรรมและเทคโนโลยี เริ่มจากพระบรมมหาราชวังเป็นศูนย์กลาง แต่คนต่างชาติที่อาจจะยังดูไกลออกไปจากชีวิตครอบครัวไทยนั้น ไม่นานนักก็เข้ามาประชิดตัวแม่พลอย โดยมีลูกสะใภ้แหล่ม เป็นการข้ามวัฒนธรรมของแต่ละฝ่าย เกิดการปะทะสังสรรค์ระดับสถาบันครอบครัว

ความ “อนิจจัง” ของ “รูปกาย” ก็แสดงให้เห็นเป็นวิวัฒนาการการสื่อความของมันได้ชัดเจนเช่นเดียวกันในสีแผ่นดิน ดังนี้

“รูปกาย” กับชนชั้น ชาติกำเนิด

2.1 “รูปกาย” ของชนชั้นสูง

บริบทของสีแผ่นดินเริ่มต้นจากสมัยสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงรัชกาลที่ 5 ช่วงนั้นประเทศไทยยังคงปกครองด้วยระบบสมบูรณาญาสิทธิราช ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ยังคงอยู่ในชนบทไทยโบราณ เพราะฉะนั้น ลักษณะและคุณค่าของ “รูปกาย” ก็ยังเป็นชนบทไทยดั้งเดิมที่ “รูปกาย” ยังคงอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ทางชนชั้น ถ้าพูดถึงชนชั้น “เจ้า” หรือชนชั้นสูง ลักษณะของ “รูปกาย” ที่ปรากฏก็จะงดงาม ประณีตแบบอุดมคติตามชนบทของวรรณคดีไทย ดังตัวอย่าง

- “พระวรกาย” สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6

ช่างงามสง่าอะไรอย่างนี้ แลดูสว่างไปทั้งองค์ เหมือนกันมีไฟอะไรฉายออกมาจากข้างใน ผิดกับมนุษย์ธรรมดาสามัญอื่น ๆ สำหรับใจพลอยเองนั้น ถึงแม้ว่าพระเจ้าอยู่หัวจะทรงพยายามแสดงบทของคณธรรมาในเรื่อง อย่างสนิทสนมสักเพียงใดก็ตาม ความรู้สึกของพลอยก็

ไม่สามารถจะคล้อยตามได้ ยังคงเห็นพระเจ้าอยู่หัวเป็นพระเจ้าอยู่หัว เป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด ควรแก่การเคารพยำเกรงเป็นที่สุดอยู่นั่นเอง (น.491)

- “พระวรกาย” เสด็จ ชายาของพระพุทธเจ้าหลวง

เสด็จเป็นคนขาว และจะเป็นเพราะประทับตรงที่มีแสงสว่างหรือเพราะเหตุใดก็ตาม พลอยรู้สึกว่ามีราศีผุดผ่องกว่าคนอื่น ๆ ที่หมอบอยู่เรียงรายอยู่บนเฉลียงที่ประทับนั้น ทั้งที่เสด็จแต่งพระองค์ไม่ผิดกับคนอื่น ๆ เลย สิ่งที่ดึงดูดความสังเกตของพลอยมากกว่าอื่น ๆ ในพระองค์เสด็จ ก็คือ พระเนตรทั้งคู่ ซึ่งดำขลับเป็นประกาย พระเนตรคู่นั้นมีอำนาจบังคับคนได้ แต่ขณะเดียวกันก็รู้สึกด้วยว่า พระเนตรคู่นั้นเต็มไปด้วยความเมตตา อาจยึดถือเป็นที่พึ่งอันแท้จริงได้เช่นกัน (น.26)

พลังของ “รูปกาย” ได้ถูกผูกติดอยู่กับการกำหนดคุณค่าให้กับสัญลักษณ์บางอย่าง ทำให้ “รูปกาย” นั้นสามารถสื่อความหมายได้ ในกรณี “พระวรกาย” ของรัชกาลที่ 6 และ เสด็จชาติกำเนิดจะเป็นตัวกำหนดคติของ “รูปกาย” นั่นคือ มีฉัพพรรณรังสีแผ่ออกจากพระวรกาย มีไบหน้าและรูปร่างงามแบบอุดมคติของชนชั้นสูง มีผิวขาว คุณสมบัติของ “รูปกาย” เหล่านี้มิได้ปลดปล่อยจาก “คุณค่า” เช่น การที่ทั้งสองพระองค์ มี ราศีผุดผ่อง แลดูสว่างไปทั้งองค์ เหมือนกันมีไฟอะไรฉายออกมาจากข้างใน มิได้ปรากฏกับทั้งสองพระองค์เพียงเพื่อจะแยก “รูปกาย” ของพระองค์ออกจาก “รูปกาย” ของคนประเภทอื่น ๆ เท่านั้น หากแสดงให้เห็นด้วยว่า “รูปกาย” นั้นเป็น “พระวรกาย” อันประเสริฐ ซึ่งหมายถึงความสูงส่งดั่งงาม สุตระผสมของ “รูปกาย” เหล่านี้ จึงเป็นสุตระผสมของ “คุณค่า” ด้วยในเวลาเดียวกัน

คุณค่าของ “พระวรกาย” นั้นก็ได้ผ่านการกลั่นกรองทางคุณค่ามาแล้วอย่างเข้มงวด การทำกิริยาอาการอย่างใดล้วนจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขกำกับอีกมากมาย เช่น กิริยาเยื้องกรายที่งามสง่าแบบกษัตริย์ ซึ่งไม่เป็นอิสระจากกรอบของคุณค่าดังกล่าว

การดูแล รักษา “รูปกาย” เพื่อป้องกันการนินทา ตูถูก

“รูปกาย” ที่ได้รับการดูแล เอาใจใส่ตกแต่ง รักษาความสะอาดอย่างดี มีบทบาทเป็นภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความเป็นผู้มีวิวัฒนาการ เป็นผู้ที่มีโอกาสได้รับการอบรมสั่งสอนมาแล้วอย่างดี เป็นการสร้างคุณค่าทางบวกด้วย “รูปกาย” สำหรับผู้เป็นเจ้าของ ดังตัวอย่าง

- หญิงสาววัง

สตรีทุกคนที่เข้ามาในห้องนั้น แต่งกายสะอาดสะอ้านเป็นแบบเดียวกัน ทุกคนหอมกรุ่นไปด้วยกลิ่นอบกลิ่นร่ำ **ผมตัดสั้นตามสมัยใส่น้ำมันหวีเรียบ แต่ละคนขัดสีฉวีวรรณร่างกายตนมาแล้วอย่างยอดเยี่ยม** (น.22)

- แม่แฉ่ม แม่ของพลอย

แม่ทาน้ำอบไทยทั่วตัวแล้วก็เอาพัดพัดจนแห้ง แต่แล้วก็ทาน้ำอบทับอีกตลบหนึ่งจึงได้
ลงแป้ง ค่อยๆหวีผมอย่างบรรจง เอาไม้สอยค่อยๆ สอยตามหน้าผม และลูกผมเล็ก ๆ ที่
ขึ้นอยู่ข้างก็ถอนออก (น.41)

การตัดผมสั้นตามสมัยใสน้ำมันหวีเรียบ และการขัดสีฉวีวรรณร่างกาย ถือได้ว่าเป็น
 การปรับเปลี่ยน และจัดการกับ “รูปร่าง” เพื่อสื่อความหมายของการเป็นผู้มีวัฒนธรรม ที่รู้จักดูแล
 ตัวเองให้สะอาด สวยงามอยู่เสมอ มิได้ปล่อยปละละเลยปล่อยให้ตัวเองสกปรก ผมเผ้ารุงรังเช่น
 หญิงชาวบ้านนอกวัง

การใช้ไม้สอยลูกผมเล็ก ๆ ที่ขึ้นอยู่ตามหน้าผม ก็เป็นการควบคุม จัดการ “รูปร่าง”
 ในลักษณะใหม่ที่เพิ่งปรากฏในวรรณกรรมยุคนี้ เนื่องจากมีความเชื่อกันมานานมา ราชินีของคณนั้น
 อยู่ที่หน้า ดังที่เคยปรากฏในโคลงโลกนิติ และใบหน้าของหญิงสาวก็มักจะถูกนำไปกล่าว
 เปรียบเทียบกับดวงจันทร์ เพื่อสื่อถึงความเรียบเนียน สวย เกดถึงเกล้า ไม่มีสิ่งแปลกปลอมใด ๆ
 มาบดบังให้ดูรุงรัง การสอยลูกผม จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้กำจัดรุงรังบนใบหน้าซึ่งก็คือ ลูกผม
 ออกไป เพื่อเผยให้เห็นใบหน้าหน้าได้สว่างชัดเจน ไม่มีอะไรมาบดบัง เปิดใบหน้ารับราศี

คุณสายหัวหน้านางข้าหลวงเคยอธิบายให้พลอยเมื่อครั้งที่จับพลอยอาบน้ำแต่งตัว
 เพื่อไปหาเจ้าคุณพ่อที่นอกวังให้ฟังว่า **การแต่งเนื้อแต่งตัวให้ดูหมจดจหนักนั้นมิใช่ว่าจะไปใ้อวดใคร**
แต่จำต้องทำเพื่อกันนินทา และป้องกันความสงสัยว่าพลอยจะได้รับการเลี้ยงดูที่ไม่ดี (น.84)
 นัยยะนี้ ความสวยงาม สะอาดสะอาดของ “รูปร่าง” จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพราะมันสามารถบอกกับผู้ที่
 พบเห็นได้ว่าเราได้รับการศึกษา อบรม เลี้ยงดูมาดีหรือไม่ดีอย่างไร เดียวคนจะหาเอาได้ว่าพ่อแม่
 ไม่รู้จักสั่งสอน

- แม่พลอย

ผิวพรรณก็ดี สมเป็นลูกพระน้ำพระยา มีรูปร่างหน้าตาที่เป็นเสน่ห์และมีกิริยา
 อ่อนหวานนอบน้อม ไม่แสดงการเสื่อมโทรมไปตามเวลา

แม่พลอยนี่แปลกเสียจริง ๆ สวยไม่จืดเสียเลย ฉันเห็นแม่พลอยที่แรกฉันก็เห็นว่าสวย
 ไม่มีใครเท่า ได้เห็นอีกหนต่อ ๆ มากี่สวยกว่าหนก่อนทุกครั้ง อยู่ด้วยกันมาจนเดี๋ยวนี้ ฉันก็ยังเห็น
 ว่าสวยขึ้นทุกวัน (น.335)

ไม่เปลี่ยนไปเลย ยังสวยอย่างไรก็อย่างนั้น มีลูกมีเต้าแล้วยังดูเป็นน้ำเป็นนวลขึ้นกว่า
 เก่า คุณพลอยสวยยิ่งกว่าเมื่อยังเป็นสาวรุ่น ๆ เสียอีก (น.464)

- คุณเปรม

บุรุษร่างใหญ่ ผิวขาว อายุราวๆ ยี่สิบห้า นับว่าอยู่ในเกณฑ์ที่หน้าตาดี (น.165)

“รูปร่าง” ของแม่พลอย และคุณเปรม ถูกต้องตรงตามกติกาของ “รูปร่าง” หญิงชั้นสูงที่มีความสวยงาม และไม่แสดงความเสื่อมโทรมไปตามเวลา และชายชั้นสูง ที่ร่างใหญ่ ผิวขาว หน้าตาดี แต่การกล่าวชมโฉมของแม่พลอยและคุณเปรม มิได้เป็นไปตามขนบวรรณคดีที่พรรณนาความงามไปที่ละส่วนโดยการอุปมาอุปไมยกับสิ่งต่าง ๆ แต่เป็นลักษณะของบอกเล่าความงามอย่างที่พบบ่อยในวรรณกรรมไทยยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ในแผ่นดินสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นยุคที่ประเทศเจริญมั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์จนไม่มีทุกข์ร้อนใด ๆ เหล่าชนชั้น “เจ้า” ทั้งหลายจึงหาของเล่นมาแก้เบื่อ และระบายทรัพย์สินมั่งคั่งออกไปบ้าง ด้วยการเล่นกับค่านิยม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องศิลปะ วัฒนธรรม การสะสมวัตถุสิ่งของ การประกวดประชัน ค่านิยมเหล่านี้ล้วนเริ่มต้นเกิดขึ้นมาจากในวัง โดยเริ่มต้นจาก “พระราชนิยาม” ก่อน “เจ้าว่างามก็ต้องงามไปตามเจ้า หรือใครเล่าจะไม่งามตามเสด็จ ?” (น.461) แม้กระทั่งค่านิยมเกี่ยวกับ “รูปร่าง” เองก็ตาม วิวัฒนาการความเปลี่ยนแปลงก็เริ่มต้นจาก “พระราชนิยาม” เช่นเดียวกัน

แม่พลอย ในหลวงท่านไม่โปรดผู้หญิงไว้ผมสั้น ฉันอยากขอให้แม่พลอยเริ่มไว้ผมสักที เวลาเข้าเฝ้าฯ แทนจะได้ถูกพระทัย

คนอายุรุ่นราวคราวเดียวกันกับแม่พลอย เขาก็ไว้ผมยาวกันมากแล้ว แม่พลอยจะมานั่งทำตัวเป๋คนโบราณอยู่ทำไม ฉันว่าแม่พลอยทำตัวแก่ ใจก็เลยแก่ไปตาม ถ้าไว้ผมเสียก็จะสาวขึ้นอีกมาก ... ฉันอยากได้แม่พลอยนี่แหละเป็นเมียใหม่ของฉัน ถ้าไว้ผมยาวให้ทันสมัยสักหน่อยละก็ แม่พลอยจะสาวขึ้นอีก และสวยขึ้นอีกหาหน่อยไม่ เท่ากับฉันได้เมียใหม่อีกทั้งคน โดยไม่ต้องลำบากไปหาเอาใหม่เลย ... (น.461)

เกี่ยวกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงทรงผมตามพระราชนิยามนี้ ทำให้เราเห็นได้ว่า ลักษณะทางชีววิทยาของคนนั้นมีความสัมพันธ์กับลักษณะทางวัฒนธรรม อย่างเช่นเรื่องของทรงผม ก็เป็นเรื่องของวัฒนธรรม เพราะเป็นเรื่องที่คนสร้างหรือยอมรับ เป็นความนิยมของสังคม สมัยหนึ่ง เช่นผู้หญิงในสมัยอยุธยาไว้ “ผมประบ่า อ่าเอี่ยมไร” (อ้างถึงใน ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2541:29) แต่เมื่อบ้านเมืองมีสงคราม ผู้หญิงต้องออกรบและต้องหลบหนีเข้าศึก ก็เปลี่ยนเป็นไว้ผมสั้น ความยาวหรือสั้นของผมเช่นนี้ไม่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติแต่เป็นเรื่องของความจำเป็นทางสังคม ความจำเป็นทางสังคมก็อาจทำให้เกิดวัฒนธรรมได้ ในบริบทนี้ ผม คือลักษณะทางชีววิทยา ความสั้นยาวของผม หรือ ทรงผม เป็นเรื่องของวัฒนธรรม เป็นเรื่องที่คนสร้างหรือยอมรับ เป็นความนิยมของสังคม

ในขณะที่คนส่วนใหญ่ลุ่มหลง มัวเมาไปกับค่านิยมต่างๆ อันสะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ของประเทศนั้น ก็มี “เจ้า” บางพระองค์ที่ตระหนักถึงสัจธรรมในเรื่องของ คุณค่า ในสิ่งต่างๆ ว่าค่าของมันล้วนเกิดขึ้นเพราะ **ปาก** คนทั้งสิ้น

เสด็จรับสั่งโดยไม่แยงพระพักตร์ “ของ” ต่าง ๆ ที่คนเขาว่ามีราคานั้น ที่มันมีราคา จริง ๆ ก็เพราะปากคนว่า ถ้ามีใครที่คนเชื่อถือบอกอย่างนั้นดีอย่างนี้ดี อีกหน่อยคนก็ตามกันไป หมดเมื่อข้ายังเด็ก ๆ ยังได้เคยเห็นชาววังตัดผมสั้น ๆ ถอนไร มีผมทัดยาวเกือบถึงบ่า แต่งตัวก็รุงรังเต็มที ใส่ปะวะหล้ากำไลราวกับละครรำ แต่สมัยนั้น ก็มองเห็นกันว่าสวยงามไปหมด เดี่ยวนี้ทรงผมก็เปลี่ยนเป็นยาวขึ้น ผมทัดก็ไม่ปล่อย เครื่องเพชรพลอยก็แบบนอก มีงานมีการก็ใส่เสื้อแบบฝรั่ง คนก็เห็นสวยอีก อย่างเจ้านายในวัง ถ้าจะนัดกันเอากรรดมาแขวนคอ ก็คงจะมีคนเห็นสวยงามตามไปบ้าง” (น.219-220)

ทัศนะของเสด็จเป็นทัศนะที่แสดงให้เห็นว่าลักษณะและรูปแบบของ “รูปกาย” ที่ตัวบทยกเอาเรื่องของ ทรงผม มาเป็นตัวอย่างนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นระหว่าง “ลักษณะทางชีววิทยา” กับ “ลักษณะทางวัฒนธรรม” ดังที่เสนอไปแล้วข้างต้น ผม เป็นเรื่องของธรรมชาติ ส่วนทรงผม เป็นเรื่องของวัฒนธรรม เพราะเป็นเรื่องที่คนสร้างหรือยอมรับ เป็นความนิยมของสังคมสมัยหนึ่ง ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปได้เรื่อย ๆ แล้วแต่สังคม ซึ่งก็คือ “ปากคน” จะให้คุณค่า และความหมายในทัศนะเรื่องความงามว่าอย่างไร

การประดับตกแต่งความงามของ “รูปกาย” ด้วยเครื่องสำอาง

ในแผ่นดินที่ 3 รัชสมัยของรัชกาลที่ 7 คนหนุ่มคนสาวที่มีโอกาสได้รับการศึกษาจากประเทศตะวันตกเริ่มมีบทบาทสำคัญในการนำความรู้ ความเจริญ ตามทัศนะของตะวันตกที่เราเชื่อกันว่าเจริญแล้วนั้นมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย ทั้งในเรื่องของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ในเรื่องของ “รูปกาย” อิทธิพลความงามจากตะวันตก เริ่มแผ่ขยายเข้ามาให้เห็นอย่างชัดเจน ตัวอย่างจากในครอบครัวของแม่พลอย ที่ตาอันลูกชายพาลูกสะใภ้แห่มกลับมาอยู่เมืองไทยด้วย ดังตัวอย่าง

- ลูซิล ลูกสะใภ้รั้งของแม่พลอย

สวยเหมือนตุ๊กตา ผมของลูซิลเป็นคลื่นสีทองแดง ผิวหนังสีขาวแกมชมพู และนัยน์ตานั้นสีน้ำเงินอ่อนจนแลดูเหมือนแก้วใส ๆ ไม่ใช่ตาคน “สวยเตอะตาดี” แต่ถ้าดูไปนาน ๆ ก็คงเบื่อ

เพราะพิศไม่ขึ้น **ผิวหนังก็หยาบ** ผู้คนไทยไม่ได้ ดูคนเดียวอย่างนี้ก็รูปร่างคืออยู่หрок แต่พอเทียบกับคนไทยก็ดู**เทอะทะ** **แก้ง้างน่ารำคาญ**

พลอยยังนั่งดูลูกสะใภ้ฝรั่งแต่งตัวแล้ว ก็ยิ่งนึกอึ้งจรรยาใจ เพราะเห็นแม่หมอบอะไรต่ออะไรจากกระปุกเล็กกระปุกน้อย มาทาที่ปากบ้าง ที่แก้มบ้าง **ทำให้ปากเป็นสีแดง แก้มเป็นสีชมพู** **หนังตานนั้นก็ทาอะไรเขียว ๆ ทำให้ดูตาสีคลั่งเหมือนกันคนเป็นโรค** ดูแล้วก็อดนึกไม่ได้ว่า เพียงแต่จะแต่งตัวออกจากห้องยังต้องผัดหน้าทาปากเสียราวจะเล่นละคร ถ้าไปงานไป การจะมีต้องแต่งตัวกันหนักไปกว่านี้หรือ (น.563)

ด้วยชนบความเป็นกุลสตรีแบบผู้หญิงไทยของแม่พลอยที่ยังคงให้คุณค่าความงามของ “รูปร่าง” กับความเป็นธรรมชาติ การใช้เครื่องสำอาง ครีมบำรุงผิว ที่เป็นวิทยาศาสตร์ซึ่งแม่พลอย เห็นว่าเป็นสิ่งแปลกปลอมนั้นมาเป็นเครื่องมือในการประทินความงาม เป็นเรื่องแปลกและยากที่จะยอมรับได้ ผู้หญิงที่หนักแน่นอยู่ในชนบแห่งบรรพบุรุษอย่างแม่พลอย คุณค่าและความหมายของ “รูปร่าง” ของผู้หญิงตะวันตกจึงไม่สวยงาม และน่าชื่นชมสำหรับคนไทยสมัยนั้นนัก

การแต่งหน้าทาปากด้วยสีเขียว สีแดง สีชมพู ของลูซิลในวันธรรมตะวันตกเป็นของสวยงาม การแต่งหน้าของลูซิลเพื่อต้องการสื่อสารความหมายในแง่คุณค่าของความงาม ความเป็นผู้เจริญ ทันสมัย ให้กับผู้พบเห็นซึ่งในบริบทของเรื่องก็คือ แม่พลอย ซึ่งเป็นหญิงที่ยังหนักแน่นอยู่ในชนบแห่งบรรพบุรุษ อุปสรรคการสื่อสารระหว่างลูซิลกับแม่พลอยก็คือความแตกต่างทางวัฒนธรรมในเรื่องคุณค่าของความงาม ความหมายที่เกิดขึ้นกับแม่พลอยเกี่ยวกับความงามด้วยการเสริมแต่งของลูซิลนั้นก็เลยกลายเป็นคนละอย่างตรงกันข้ามกับที่ลูซิลต้องการสื่อสาร แต่ไม่นาน วัฒนธรรมความงามอย่างตะวันตกนั้นก็ส่งผลมาถึง ประไพ ลูกสาวคนเล็กของแม่พลอย ซึ่งแม่พลอยและคนรุ่นพ่อแม่ทั้งหลายต่างไม่ชอบใจนัก

พลอยสังเกตเห็นประไพมีใบหน้าแปลกไปกว่าแต่ก่อน เหนียวเซ็ดที่แก้มที่ปากออกมาดู

พลอยก็รู้ว่าประไพทาหน้าด้วยสีของพีสะใภ้แม่หม

ไปล้างหน้าออกให้หมดเดี๋ยวนี้ ประไพ! พลอยพูดเสียงสั้นด้วยความโมโห

ประไพ : ไร้! คุณแม่ก็ ไพลองดูหน่อยเดี๋ยวเท่านั้น ไม่เห็นจะเสียหายอะไรเลย

พลอย : ตายจริง : ผัดหน้าทาปากราวกับนางละคร แล้วยังมีหน้ามาบอกว่าไม่เสียหายอะไรอีก !

ประไพ : พี่ลูซิลเขาบอกว่า ที่เมืองนอก ผู้หญิงเขาทากันทั้งนั้นเดี๋ยวนี้

พลอย : ที่นี้เมืองไทย ไม่ใช่เมืองนอก ไปล้างหน้าออกเดี๋ยวนี้ที่เดียว!

ตาอื่น : ประไพแกเป็นเด็กธุ่นสาวขึ้นมาแล้ว แกก็ตองอยากสวยอยากงาม ที่เมืองฝรั่งเศส เดียวนี้ผู้หญิงเขาทาหน้ากันทั้งนั้นแหละคุณแม่ เขาไม่ถึอว่าเป็นของเสียหยาอะไร คอยดูไปเถิด อีกร หน้อยเมืองไทยก็คงจะตาม (น.572)

การผัดหน้าทาปากของประไพ ถูกนำไปอุปมากับนางละคร ซึ่งเป็นเรื่องเสียหยา นางละคร ในสังคมไทยสมัยก่อนเป็นสัญลักษณ์ผู้หญิงประเภทเด่นกินรำกิน ซึ่งไม่ได้รับความชื่นชม และเป็น ที่ดูถูกของคนทั่วไป แม้จะเป็นผู้หญิงที่สร้างควมบันเทิงให้ก็ตาม เหตุเพราะเป็นอาชีพที่ต้องใช้ ความสวยงามของ “รูปรกาย” เป็นเครื่องมือในการทำมาหากินไม่ต้องใช้ความสามารถอะไร นอกจากควมงาม และเป็นควมงามที่เสริมแต่งขึ้นมาไม่ได้สวยงามอย่างธรรมชาติ ซึ่งก็ไม่ต่าง จากผู้หญิงตามโรงเหล้าทั่วไป

การประดับตกแต่งควมงามของ “รูปรกาย” เพื่อสร้างควมยอมรับจากสังคม

ตัวบทพยายามแสดงให้เห็นควมชอบธรรมของการแต่งหน้าทาปาก การแต่งแต้มเสริม ควมงาม การบำรุง ดูแลรักษา “รูปรกาย” ด้วยการใช้ครีมบำรุงของผู้หญิงตะวันตกว่าเป็นเพราะ ธรรมชาติของ “รูปรกาย” ที่เสื่อมโทรมไปตามเวลา การตกแต่ง ดูแล “รูปรกาย” ด้วยวิทยาศาสตร์ คือ ความพยายามที่จะรักษาควมงามไว้ให้คงอยู่ให้นานที่สุดเท่าที่ตนเอง ไม่ใช่เรื่องเสียหยาแต่ อย่างใด ต่อมาไม่นาน อิทธิพลควมงามแบบตะวันตกก็ขยับขยายเข้ามาจับจองพื้นที่ของหญิงชั้น กลาง และชั้นสูง ยุคใหม่ได้อย่างแนบแน่น และไม่เคยเลือนหายไปไหนอีกเลย

การใช้ วิทยาศาสตร์มาดัดแปลง เสริมแต่งควมงามเป็นที่นิยมกันทั่วไปจนสร้างคุณค่า ของ “รูปรกาย” พิมพินิยมที่เป็นต้นแบบอันพึงปรารถนาของหญิงสาว และสามารถหาดูได้ทั่วไปใน ผู้หญิงยุคใหม่

ประไพ มีเพื่อนสาว ๆ ธุ่นเดียวกันเป็นฝูง การแต่งตัวของเด็กสาว ๆ ธุ่นนี้เป็นแบบเดียวกัน หมด คือ **ตัดผมบ๊อบ หยิกผม** นุ่งผ้าสีเดียวกันทั้งผืน การเปลี่ยนแปลงในตัวประไพเป็นไปตาม กาลสมัย มิใช่เพราะประไพจะตั้งใจชัดเจนนาของพลอยโดยใช่เหตุ พลอยรู้ดีและยอมรับกับตัวเอง ว่า ถ้าหากประไพทำตามที่พลอยอยากเห็น บางทีประไพก็จะต้องอยู่คนเดียว หรืออยู่กับคนแก่ ๆ เช่นพลอย ไม่สามารถจะรู้จักคนธุ่นราวคราวเดียวกัน หรือคบเพื่อนฝูงได้

พลอยรู้สึกว่ เป็นหน้าที่ของตน ที่จะเข้าไปถึถึงในใจในควมรู้สึกของลูก โดยเฉพาะประไพ ซึ่งเป็นลูกสาว พลอยพยายามที่จะเข้าไปประไพเสมอ ไม่ว่าจะ เป็นไปในเรื่องใด ๆ (น.603)

หญิงสาวในสมัยนั้นมีเหตุผลอันชอบธรรมพอที่จะต้อง “แต่งตัว” ก็เป็นเพราะ “สังคม” เรามีชีวิตอยู่ท่ามกลางระบบสังคม การทำตามคนหมู่มากเป็นของดี เพราะทำให้เราไม่ต้องอยู่คนเดียว นั่นคือ ลักษณะและคุณค่าของ “รูปร่าง” ถูกกำหนดขึ้นโดยระบบสังคม ลักษณะของ “รูปร่าง” ถูกประกอบสร้างขึ้นจากระบบสังคมมากกว่าที่จะเกิดจากปัจเจก

คตินิยมเรื่องความงามของ “รูปร่าง” ที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไป

ในสมัยรัชกาลที่ 7 ประเทศไทยต้องพบกับการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 กลุ่มคนชั้นกลางใหม่ตระหนักถึงความไม่ชอบธรรม ความเอารัดเอาเปรียบของชนชั้นเจ้า ชนชั้นผู้ดี ที่มีชีวิตอยู่ด้วยการกดขี่ข่มเหงคนที่ต่ำชั้นกว่าอย่างไม่ยุติธรรม การปฏิวัติล้มล้างชนชั้น และ อำนาจของ “เจ้า” นี้มิได้มีผลกระทบแต่ในทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองเท่านั้น แต่ความเปลี่ยนแปลงคุณค่าแห่งชนชั้นนั้นก็ยิ่งส่งผลกระทบต่อ ค่านิยมในเรื่องศิลปะ วัฒนธรรม อย่างใหญ่หลวงด้วยเช่นกัน

เมื่อคุณค่าของความเป็น “เจ้า” ตกไป ค่านิยมของความชื่นชมความงามของ “รูปร่าง” แบบชนบผู้หญิงอย่างในวรรณคดี ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน ในชนบวรรณคดี ผู้หญิง “งาม” จะต้องมีรูปร่างแบบบางอรชรอ่อนแอ มีหน้าที่นั่งทำแขนอ่อนร่อนช้นหมาก ทุกส่วนสัดต้องงดงามเพียบพร้อมอย่างอุดมคติ แต่ความงามเหล่านั้นเป็นไปและมีคุณค่าอยู่แค่เพียง วัตถุประสงค์รับความปรารถนาของชายเท่านั้น เป็น “รูปร่าง” ที่มีคุณค่าเพื่อหนุนเสริมบทบาทของความเป็นเมีย และเป็นแม่ที่ดีตามคติความเชื่อแบบชายเป็นใหญ่ แต่สำหรับคุณค่าความงามของ “รูปร่าง” ของผู้หญิงยุคเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ ถูกนำไปเชื่อมโยงกับความสามารถของ “รูปร่าง” ในลักษณะอื่น นอกจากความงาม นั่นก็คือ **ความแข็งแรง ความไร้โรค และ ความสามารถในการต้านทานโรค**

หน้าตาของสมใจลูกสะใภ้ที่นั่นคมขำ ถึงจะ**มิใช่เป็นคนขาว แต่ผิวเนื้อก็เปล่งปลั่งด้วยวัยสาวและความไร้โรค** สมใจเป็นคนอายุรุ่นราวคราวเดียวกับประไพ มีบางอย่างในใบหน้าและสายตาของสมใจ ที่บอกให้รู้ว่า เจ้าตัวมีความซื่อสัตย์สุจริต การแต่งกายของสมใจนั้นเรียบง่ายแบบอยู่กับบ้าน พลอยรู้สึกโล่งใจขึ้นไปอีกเมื่อเห็นว่าสมใจเพียงแต่**มัดหน้าเฉย ๆ มิได้มีเครื่องตกแต่งที่เกินไปกว่านั้น ผมที่หยิกด้วยเครื่องตามสมัยนิยมนั้น เป็นอย่างเดียวกับที่ผิดจากธรรมชาติไป ส่วนคิ้วนั้นมิได้ถอนและปากก็มิได้ทา** นุ่งผ้าถุงพับหน้ายาว ๆ ผืนหนึ่ง มิใช่กระโปรงสั้นแบบยุโรปที่พลอยเคยนี้กรำคาญ และเสื้อที่ใส่นั้นก็เป็นเสื้อผ้ามัดลินสีขาวเรียบๆ มิดชิดดี ไม่กวนประสาทของคนที่มีอายุขนาดพลอย (น.872-873)

“รูปกาย” กับความ อนิจจัง

ประเด็นสำคัญในสี่แผ่นดินอีกประเด็นหนึ่งที่สามารถสื่อสารความหมายและคุณค่าของ “รูปกาย” นั่นก็คือ “อนิจจัง” ของ “รูปกาย” ความเสื่อมของ “รูปกาย” เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องพบ ไม่ว่าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการตกแต่ง ปกปิด เปลี่ยนแปลง “รูปกาย” จะเจริญก้าวหน้าไปมากเพียงใดก็ตาม แต่สุดท้ายก็ต้องยอมแพ้ต่อธรรมชาติ ตัวบทจึงเสนอประเด็นของความเสื่อมนี้ให้ผู้อ่านได้ตระหนักรู้ และไม่วันไหนเป็นเด็ดเป็นร้อนไปกับมัน “อนิจจัง” ของ “รูปกาย” สามารถสื่อสารความหมายได้หลายลักษณะ

พลอยนั่งสามมอยู่หน้ากระจกในตอนเช้า ตาเหลือบไปเห็นอะไรขาว ๆ ติดอยู่ที่ศรีษะ ยื่นหน้าเข้าไปมองใกล้ ๆ กระจก เมื่อเห็นแล้ว พลอยก็วางหวี และนั่งมองหน้าตัวเองอยู่อีกนาน เพราะสิ่งที่เห็นนั้นเป็นผมของตัวเองที่ห้อยอยู่สองเส้น **ผมห้อย** เพียงสองเส้นนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สำคัญเลย แต่ก็**เป็นสัญญาณ**อันแรกที่พลอยได้รับ แสดงถึงความชราที่ก้าวย่างเข้ามาสู่คนอยู่ทุกขณะจิต พลอยได้เห็นแล้วก็อดใจหายมิได้ และรู้สึกตัวทันทีว่าตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ทางเดินแห่งชีวิตของตนนั้นจะเป็นทางเดินลง มากกว่าที่จะเป็นทางเดินขึ้น หลอยหวีผมเสร็จแล้วก็เลือกเสื้อผ้าที่จะหยิบมาห่มในวันนั้นด้วยความระมัดระวังเป็นพิเศษ (น.540-541)

แม้พลอยไม่ได้ตระหนักกับ ผมห้อย ที่เกิดขึ้นกับตัวเองเลยด้วยตระหนักถึงสัญญาณที่สื่อสารถึงความเสื่อมตามธรรมชาติซึ่งทุกคนล้วนแต่ต้องพบเจอ หากเราเข้าใจ และเลือกที่จะเรียนรู้คุณค่าในด้านดีของมัน เราก็จะมีชีวิตที่อยู่อย่างมีความสุขได้

คนเราเกิดมาแล้ว มันก็ต้องแก่ต้องตายไปทุกคน ฉันรู้อย่างนั้นก็เลยตั้งใจว่า จะสนุกเสียสักชาติหนึ่ง เมื่อยังสาว ๆ อยู่ก็ยิ่งสนุกได้จริงอย่างที่พลอยเคยเห็น แต่พอแก่ลงซึ้งใจไม่ดีอยู่พักหนึ่งเหมือนกัน แต่ฉันก็มาได้คิดว่า **ความแก่** ที่เรียกว่าเป็นทุกขนั้น เพราะใจของเราแท้ ๆ ที่เดียว ร่างกายของเรามันต้องแก่ด้วยกันทุกคน ไม่มีใครห้ามได้ ความทุกข์มันอยู่ที่ใจไม่ยอมแก่ ถ้าใครจะเก็บใจไว้ให้สาวเมื่อตัวแก่แล้วจะต้องทุกข์หนักทีเดียว เพราะกายมันไม่ยอมทำตามใจ เหมือนกับคนที่ยังเป็นสาว ไปจับตัวคนแก่มาวิ่งแข่ง คนแก่ก็ต้องแพ้เพราะวิ่งไม่ทัน กายกับใจก็อย่างนั้น เมื่อมันได้คิดอย่างนี้แล้วก็ทำใจให้แก่ไปตามตัว ไม่ห้ามปราม ไม่อับอาย และไม่ปรั้งมันไว้ พอใจกับกายในเดินทันกันตามประสาคนแก่ด้วยกันเลยหมดทุกข์ ยังสนุกอยู่ได้เรื่อย ๆ ตามประสาคนแก่นั่งดูเด็ก ๆ ทำอะไรทำอะไรให้เพลิน ๆ ไปบ้าง แล้วก็**เล่นกับความแก่**ของตัวเอง เมื่อยขบบ้าง หูหนวกไปนิดหนึ่ง ตาบอดไปหน่อยหนึ่งฉันก็จดจำเอาไว้คอยอดพวกแก่ ๆ ในวัง เป็นเรื่องสนุกสนาน

ครีกครั้นทีเดียว เดี่ยวนี้มีของเล่นใหม่ คือวันหนึ่ง ๆ ก็แข่งกันว่าใครจะแก่กว่าใคร ฉันทเรียกว่า **เล่นทำแก่** สนุกไปอย่างหนึ่ง เมื่อยังเด็ก ๆ นั้นก็นั่งคอยวันคอยคืน อยากให้ถึงเวลาได้โกนจุก เพราะอยากเป็นสาว เดี่ยวนี้นั่งคอยวันคอยคืนจะให้หกลีบ ลูกหลานจะได้มารดน้ำ ฉันทเองก็ยังไม่ถูก ว่าเมื่อตอนเด็กหรือตอนแก่นี้ ตอนไหนใจคอมันจะตื่นเต้นมากกว่ากัน (น.605)

เพราะยอมแก่เสียแล้ว และยิ่งเร่งวันให้มันแก่เลยไม่ค่อยจะแก่เท่าไรนัก เหมือนกับเมื่อยังเด็ก ๆ ยิ่งเร่งจะให้ป็นสาวก็ยิ่งดูเป็นสาวช้าลงไป คนบางคนที่เขาดูแก่กว่าอายุ ก็เพราะเรื่องอยากจะทำตัวให้สาวอยู่เสมอนี้แหละ อย่างแ่นเป็นคนชอบทำแก่ จะแต่งเนื้อแต่งตัวก็ไม่ค่อยจะกวดขัน เอาพอสบาย ๆ อย่างคนแก่ ใครเขาก็เห็นแต่ยายช้อย ไม่นึกถึงอายุว่าจะแก่หรือสาว เลยดูไม่แก่เท่าไร แต่คุณหญิงคุณนายบางคนก็ฉันทู้จัก เขาไม่ยอมแก่เสียเลย จะไปไหนมาไหนก็แต่งตัวไว้ให้สาวเกินตัว ใ้เครื่องแต่งตัวนั่นเอง มันกลับร้องอุทธรณ์ ตะโกนบอกให้คนรู้ทั้งเมืองว่า “เจ้าข้าเอ๊ย มาดูยายแก่ทำตัวสาว” ใครเขาเห็นก็ต้องร้องว่าแก่ เพราะเครื่องแต่งตัวมันคอยขับให้เห็นอยู่อย่างนั้น เรื่องมันก็เพราะใจไม่ยอมแก่อย่างฉันทว่ามานั่นเอง (น.606) นี่คือแก่นของความ “อนิจจัง” ที่สื่อสารออกมาผ่านวรรณกรรมสี่แผ่นดิน

ในสี่แผ่นดิน ส่วนใหญ่แล้วจะพบว่ากล่าวถึงแต่ “รูปร่าง” ของชนชั้นสูงไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย “รูปร่าง” ที่พบก็ยังคงถูกต้องตามกติกาสถาของ “รูปร่าง” แบบที่เคยพบในวรรณกรรมไทยทุกยุคที่ผ่านมา คือ มีใบหน้าที่สวยงาม สง่า ผิวพรรณวรรณะสดใส ขาวสะอาด รูปร่างแบบบาง อรชรสำหรับผู้หญิง ล่ำสัน แข็งแรง สำหรับผู้ชาย แต่สิ่งที่ต่างไปจากกติกาสถาแห่งชนชั้นนั้นก็คือ ความอนิจจัง ซึ่งไม่เคยถูกกล่าวถึงอย่างจริงจังมาก่อนสำหรับชนชั้นสูงในวรรณกรรมยุคที่ผ่านมา และยังไม่พบการกล่าวพรรณาคความงามของตัวละครชนชั้นสูงด้วยวิธีการอุปมาเปรียบเทียบความงามกับสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติอย่างอุดมคติเหมือนเก่า บรรยายความเป็นประชาธิปไตยของประเทศทำให้คนมองคนเป็นคนมากขึ้น ชนชั้นสูงไม่ใช่เทวดา แต่เป็นแค่คนธรรมดาที่เกิดมามีเงินมีอำนาจ และใช้ทั้งเงินและอำนาจมาสร้างกรอบสร้างกฎ กติกาอื่นให้ต่ำกว่าเท่านั้นเอง เป็นคนธรรมดาที่หนีไม่พ้นกฎความอนิจจัง ของ “รูปร่าง”

2. ลักษณะ “รูปร่าง” ที่พบในวรรณกรรมประเภทหัวก้าวหน้า (ประชาธิปไตย)

วรรณกรรมเพื่อชีวิต ซึ่งไม่ผูกพันกับความเจริญรุ่งเรืองของยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นอีกต่อไป ยุคของเสรีภาพ เสรีชน ความเสมอภาค เป็นยุคของคนชั้นกลางที่เห็นคุณค่าของชนชั้นที่ต่ำกว่า ต่อต้านอำนาจเผด็จการ ต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในสังคม เพราะฉะนั้น ลักษณะของ “รูปร่าง” ในสังคมไทยยุคนี้ ความงาม และค่านิยมเกี่ยวกับ “รูปร่าง” อาจจะไปเปลี่ยนไป เพราะ

เป้าหมายในชีวิตของคนยุคนี้เปลี่ยนไป ระบบชนชั้นศักดินาเปลี่ยนไป ความสำคัญของชนชั้นสูงลดน้อยลง

วรรณกรรมเพื่อชีวิตนี้แสดงวิวัฒนาการของ “รูปกาย” ที่เปลี่ยนไปได้ชัดเจน ยุคนี้ รูปกายของชายและหญิง ชั้นต่ำจะได้รับการยกย่องว่าดี ว่าสวย มากกว่า รูปกาย ที่ดีและสวยอย่างของพวกเขา “เจ้า” วรรณกรรมที่ใช้ทั้งหมด 7 เรื่อง ได้แก่

1. ขอบฟ้าชลิบทอง
2. จงเป็นอาทิตย์เมื่ออุทัย
3. เมืองนิมิตรและชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง
4. แม่สายสะอื่น
5. ปีสัจ
6. แลไปข้างหน้า
7. ชีวิตจากมมมมม

“รูปกาย” ที่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทหัวก้าวหน้า ได้แก่

2.1 ขอบฟ้าชลิบทอง

กวีนิพนธ์โดย อุชเชนี พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2499

ถ้ากล่าวถึงกวียุค 2500 เป็นยุคทองของกวีแนวต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในสังคม หรือต่อต้านอำนาจเผด็จการ พุ่งเป้าหมายชัดเจนไปที่การเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองหรือสังคมเป็นสำคัญ การเกิดขึ้นมาของกวีแนวเพื่อชีวิตในยุคนั้น มีบทบาทโดดเด่นต่อวงการวรรณกรรมยุคต่อ ๆ มา จนแทบจะลบบทบาทของงานกาพย์กลอนในแนวพาฝันลงไปหมดสิ้น

อุชเชนีก็เป็นตัวแทนของชนชั้นกลางเหมือนกัน แต่เธอเป็นคนชั้นกลางของยุคใหม่ที่ไม่ผูกพันกับความรุ่งเรืองยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นอีกต่อไป เธอเป็นคนของยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งตระหนักในจิตวิญญาณของเสรีชน เสรีภาพ และความเสมอภาค ที่จะมีฐานะนำหรือเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ เธออยู่ในยุคซึ่งชนชั้นกลางกำลังแสวงหาความหมาย ที่ยืนของตัวเอง

สาระสำคัญในบทกวีของอุชเชนีที่มีอยู่เสมอต้นเสมอปลายก็คือ อุชเชนีรับรองยืนยันถึงความรู้สึกของชนชั้นกลาง แต่ชนชั้นกลางของอุชเชนีนั้นมีลักษณะเฉพาะอยู่อย่างหนึ่งคือเป็นชนชั้นกลางผู้เห็นคุณค่าของชนชั้นที่ต่ำกว่า เขาช่วยเหลือ และยื่นมือช่วยด้วยกัน เธอมองเห็นคนจนผู้ซึ่งอาจก้าวขึ้นมาหรือทลายลงไปจากการเคยเป็นคนชั้นกลางมาก่อน

“รูปกาย” ที่พบในบทกวีของอุชเชนี ได้แก่

อันชอนนี่เฟิ่งประจักษ์

เพียงแวเนตรเด็ดดอกจางชาตินี้ก็สู้
 และโอรุ้ตรุกทบัทิมจิมลิ้มเหลือ
 สดสะอาดหยาดชีวิตสนิทเจือ
ไม่พ่นเพื่อเพื่อนผาดเหมือนชาติทา
 และเอวองค์ระหงเพรียวดังเรียวยไผ่
 ดูแกร่งไกลเกินเทียบเปียบบุปผา
 และมิวคล้ากำไลไธแดดทา
 ผุดผาดกว่าความม่องล้ำของลวง

อาจเป็นได้ ดวงใจ สมัยนั้น
 ชีวิตฉันคลั่งไคล้ใฝ่แหนหวง
เพียงรูปกายปรายหวานปานผึ้งรวง
 เธอตักดวงต่อใจให้ใครครอง
 ครั้นได้รู้เธอสู้ทุกยามสาม
 ไม่ครั้นคร้ามผองภัยใจผยอง
 พาเรือพลิวลิวลัดตัดลำคลอง
 ตามลำพังกับน้องเพียงสองคน

ต้องแจวสวนทวนกระแสนแม่เชี่ยว
 สุดแรงเรี่ยวไหลล้าไขว่คว้าผล
 กำไรเพียงไม่กี่อัฐกัณฑ์พัน
 ประสาจนสุจริตไม่คิดกลัว

อีกนั้นแหละ ดวงใจ สมัยนั้น
 สมองฉันตื้อโง่เต็มหัว
 กล้าสะเออะเซอะคิดตามจิตตัว
 เห็นนำหวั้วตามวิสัยคนใจทราม

แต่เมื่อเห็นเธอหาญทะยานหยัด
 กลางแดดจัดที่ผู้ดีฝลึฝลาม
 หลบเข้าร่วมบ่มพรรณประหวั้นคร้าม
เธอกลับงามเกินคำจะรำพัน

เธอโอบอ้อมร้อยม่นักระสันรัด
 หนักนัดข้อลำไธล้ำสัน

ใบอ้อยกรีดแถมกริบเลือดชิบพลัน
 เธอกลับผันยิ้มกว้างอย่างสุขใจ
 เมื่อนั้นแหละ ดวงใจ ฉันได้คิด
 ว่าดวงจิตห่อแม่ด้วยแพรไหม
 ไขส่องแสงแจ่มสราญปายฤทัย
 ในเสื้อดำคล้ำไคลที่คนเมิน
 ครันตกเย็นได้เห็นเธอยิ้มหวั
 ข้างไฟครวชลูกช่วยไม่ช่วยเขิน
 ผู้ใหญ่ได้กัศพยกได้หยอกเอน
 กันเพลิดเพลินลี้มระทศศอุรา
 เธอหลับเรียงเคียงน้องคู่มองพริ้ม
 ดั่งภาพพิมพ์ศิลป์นิลวิไลหา
 พร้าเล่มน้อยวางแนบแอบกายา
 ในท่วงท่าแมนกปกป้องภัย
 เมื่อนั้นแหละ ดวงใจ ฉันได้แต่
 ตะลึงแลมิ่งขวัญอันสดใส
 ความคิดนี้กลีกลงล้นพันไป
 มีอาจไซเป็นคำจำนรรจา
 ขอเพียงแต่ได้จุมพิตมือนิดนั้น
 ที่หยาบครันกร้านแข็งแกร่งหนักหนา
 เพราะมือคู่นี้หรือคือธारा
 วินศรัทธาหนุ่มสนิทิตติดวงใจ

บทกวี อันข้อนี้เพิงประจักษ์ เป็นบทกวีชื่นชมผู้หญิงคนหนึ่ง ผู้ซึ่งมีชีวิตอยู่อย่างมีความหมายเกินกว่าที่ใครจะคาดเดา เป็นบทกวีที่แสดงค่านิยมความงามของ “รูปร่าง” ที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต หญิงสาวไร้อ้อยชนชั้นกรรมกรที่ต้องใช้ร่างกายต่อสู้กับความยากลำบาก ทำมาหากินเลี้ยงลูกต่างหากที่เป็นผู้หญิงสวย ไม่ใช่ผู้หญิงทาบากแดง มีรูปทรงเอาจริงคืออันอัน อรชร ที่สวยเพื่อเจอรอให้มีใครมาสู่ขอไปวัน ๆ ไม่ได้ทำประโยชน์อะไรใด ๆ ให้กับใคร เป็นความงามแค่เพียงฉาบฉวย

แต่ผู้หญิงสาวไร้อ้อยคนนี้ ผู้หญิงที่มีดวงตาอันกล้าแกร่ง ริมฝีปากแดงเหมือนสีทับทิม โดยไม่ต้องใช้ทาชาดช่วย รูปร่างระหงเพริ้วบางดังเรือไผ่แต่แข็งแรง เกินกว่าจะเทียบกับดอกไม้

มีอนันท์หยาบกร้านแข็งแกร่ง ถึงผิวจะคล้ำเพราะกรำแดด แต่มันงามผุดผาดกว่าหญิงที่มีผิวขาว นวลล่อน เธอต่อสู้ ยอมลำบากตรากตรำทำงานหนัก ตั้งแต่เข้ายันค่ำ เพื่อหาเลี้ยงครอบครัว และ ผลของการตรากตรำ มันมาปรากฏอยู่ที่ “รูปร่าง” ของเธอ ผู้หญิงที่มีรูปร่างแบบนี้ต่างหาก คือ ผู้หญิงที่งามอย่างแท้จริง เป็นความงามที่น่าชื่นชม เพราะความงามในรูปร่างของเธอ เป็นความ งามที่เกิดจากการเสียสละตัวเองเพื่อความอึด ความสุข ของคนที่อยู่เบื้องหลังเธอ

บทกวีนำเสนอเพื่อต่อต้าน “คุณค่า” ของ “รูปร่าง” ในชนบทแบบเก่า และเสนอ “คุณค่า” ของ “รูปร่าง” แบบใหม่ ที่ “คุณค่า” ความงามของรูปร่างอันเกิดจากการเสียสละ ความสุข ความสบายส่วนตัว เพื่อความสุข ความสบายของคนอื่น นี่ต่างหากคือความงามที่ น่าชื่นชมอย่างแท้จริง มิใช่ “ความงาม” ที่มาจากการแต่งเติมเสริมแต่ง เพื่อไว้สำหรับยั่ววนชาย

การกล่าวถึงสตรีแต่ละส่วนนี้ใช้อุปมาเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ ซึ่งยังคงเป็นธรรมชาติ อยู่เช่นเดิม ยังคงหนักแน่นกับคุณค่าของธรรมชาติ แต่ธรรมชาติที่นำมาเปรียบไม่ว่าจะเป็น ทับทิม ชาติ เรียวไฟ ก็เป็นธรรมชาติแบบเรียบง่ายที่หาได้ทั่วไปในชนบทเหมาะกับหญิงไร้อ้อยชั้นต่ำ นัยยะนี้มีมิติทางชนชั้นก็ยังคงไม่เลือนหายไปไหนจากจิตใจคน จะพยายามเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตาม

นอกจากบทกวีขอบฟ้าขลิบทองจะสื่อถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลง “คุณค่า” ของ “รูปร่าง” แล้ว ยังพบว่าส่วนต่าง ๆ ของสตรีที่ถูกนำเสนอก็มีความน่าสนใจไม่น้อยไปกว่ากัน นั่นก็คือ “ข้อด่า” หากย้อนไปพิจารณาชนบทสมัยอยุธยา “ข้อด่า” เป็นอวัยวะที่ไม่เคยถูกพูดถึงเมื่อ จะพรรณนาเกี่ยวกับ “รูปร่าง” ของผู้หญิง แต่อาจจะได้ทั่วไปในฉากบรรยาย “รูปร่าง” ของผู้ชาย ในวรรณกรรมเพื่อชีวิต โดยเฉพาะชนชั้นผู้ใช้แรงงาน เพราะว่าข้อด่าที่แข็งแกร่งนั้นเป็นผลมาจากการ ทำงานหนัก ส่งผลให้ความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลง “คุณค่า” ของ “รูปร่าง” จากแบบเก่ามา เป็นแบบใหม่มีความหนักแน่นขึ้นมา

2.2 จงเป็นอาทิตย์เมื่ออุทัย

บทกวีโดย ทวีปวร (ทวีป วรรณดิลก)

รวมบทกวีพิมพ์อยู่ในนิตยสารต่าง ๆ ในช่วงปี พ.ศ.2488 – 2522

จงเป็นอาทิตย์เมื่ออุทัย เป็นหนังสือรวมบทกวีในรอบสี่ทศวรรษของ “ทวีปวร” ส่วนใหญ่ ของบทกวีเหล่านี้สะท้อนชีวิตและทัศนคติของทวีปวรต่อสถานการณ์ร้ายของบ้านเมืองที่เขา เผชิญ บทกวีของเขาเริ่มต้นจากความสงสัยหรือความไม่พอใจต่อระบบเผด็จการในทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา ความไม่พอใจขยายเหตุผลของมันเองเข้มข้นขึ้นเรื่อย ๆ ตามความรุนแรงทางการเมือง ถึงขั้นมีการใช้อาวุธและมีการฆาตกรรมทางการเมือง ที่ทวีปวรเคยเรียกว่า ยุคที่อุปถัมภ์ ความรู้สึกไม่พอใจ เคียดแค้น ลึ้นหวัง หรือพลังใจต่อการเคลื่อนไหวต่อสู้ของประชาชนเป็นแรง บันดาลใจที่ทำให้บทกวีของเขาทุกชิ้นมีชีวิตชีวาและเปี่ยมด้วยพลัง

บทกวีที่เกี่ยวข้องกับ “รูปร่าง”

ที่สุดของชีวิต

ที่สุดดุจดั่งหวังวาด	ชีวิตผิดพลาดมาดหมาย
ที่สุดดุจสว่างพร่างพราย	กลับกลายเป็นมืดหมองครองครวญ
สุดที่ชีวิตคิดหวัง	ภินทน์พังพیمانพรั่กำสรวล
สุดที่ชีวิตคิดมวล	แลล้วยนทลายลับดับไป
ความหวังสุดหวังตั้งจิต	ความคิดสุดคิดแก้ไข
เดินตามความหวังตั้งใจ	ห่างไกลทุกก้าวเท้าเดิน
นี่หรือคือพรอมรสรร	จากสวรรค์ชี้ชัดชัดเขิน
นี่หรือคือโลกวิโยคเกิน	ดำเนินโดยนำกรรมกง
หรือนี้ชีวิตผิดพลาด	จำนนจิตใจในไหลหลง
หรือนี้ชีวิตปลิดปลง	อดีตจงพิมใจในทรวง
อ้า-องค์นงรามงามเลิศ	บรรเจิดจากแดนแมนสรวง
เทพีศรีภพจบปวง	โน้มหน่วงรักขึ้นรินชู
พักตร์นางแสนส่องโคภิต	เพ็ญแขพาคิดอดสู
สองปรากฏ์พรั่างพรมชมพู	อรุณส่องส่องสูดูปาน
เนตรนางน้องขนงกักรับ	ดำขลับยิ่งวาดหยาดหวาน
ยวนชายหมายยอบหมอบกราน	แทบบาทนงคราญครวญรัก
โอษฐ์นางเลือดพ่างหล่อพริ้ม	แดงอิมศรองค์ทรงศักดิ์
รอคอยรอยจุมพิตรัก	จากชายสูงศักดิ์น่านา
อกนางพ่างพุ่มปทุมทิพย์	เลอลิบสระสวรรค์หรรษา
ลำยองผยองอวดศักดิ์ดา	ที่ทำทำทนายชายเซย
ใจนางอย่างลมผสมพัด	โบกสะบัดไปยั้งยั้งเฉย
ใจนางอย่างรู้้งรู้้งเลย	เปลี่ยนทิศซิดเซยขอบฟ้า
ใจนางอย่างดาวสกาาโชติ	เรื่องโรจน์รวงโรยโหยหา
ใจนางอย่างสมุทรสุดตา	สะอื้นอ้า – เปลี่ยนชายหลายใจ

สี่บ่อยตระนงทรงศักดิ์	พยานรักสิ้นรสสดี
ความรักความหลังฝังใจ	ความฝันอันไม่สมคิด
พิมพ์ภาพตราบสิ้นดินฟ้า	รักข้าคงประจักษ์ปักจิต
อนาคตหม่อม้วยด้วยมิตร	ชีวิตหมองมืดซัดซา
ที่สุดอวสานม่านรัก	จำหลักโคกศิลาหรรษา
ที่สุดอวสารผ่านมา	จำลาจากหลงลงเอย

ตื่นเถิดสตรีไทย

อันสตรีนี้ไฉนจึงไร้เกียรติ
 ถูกห้ามเหยียดจากบุรุษสุดไซ้ชาน
 หน้าที่หรือคือสนองความต้องการ
 เอาเงินหว่านก็สนใจความใคร่มวอล
 เหตุนี้หนอข้อผิดคิดสังสม
 กรอบสังคมกตซีเสียถึถ้วน
 สิ้นเสรีที่จะคงดำรงควร
 คือขึ้นชนวนชีวิตมาค่าเท่าชาย
 วิถีเก่าเข้าขยี้เสียปีป็น
 เกิดเป็นคนความเป็นไทยเหือดหาย
 ทศวรรษศตวรรษพัดผันกาย
 คงมีสายไซ้ล่ามตามติดตัว

ประเพณีที่เหลวแหลกอย่าแปลกจิต
 จำต้องคิดปฏิวัติกำจัดชั่ว
 ทำลายรากกระชากไปไม่เกรงกลัว
 ขึ้นเมามัวก็คงบ้าอีกช้านาน
 ตื่นขึ้นเถิดเกิดเกิดมาค่าของชีพ
 คือประทีปประเทืองไกลมภาพไพศาล
 ชายหรือหญิงจริงประจักษ์ศักดิ์บันดาล

แต่ละหน่วยช่วยทำงานสร้างสังคม
 รพีพรรณวันเวียนเปลี่ยนมาใหม่
 ควรเคียงบ่าเคียงไหล่ให้เหมาะสม
 ชายหญิงรวมร่วมพลังหวังอุดม
 ความเป็นไทในบรมคติเทอญ

ในวรรณกรรมยุคก่อนภาพเสนอของผู้หญิงที่ในอดีตเคยเน้นลักษณะความเป็นกุลสตรี ตามแบบฉบับของจารีตประเพณีนั้น คุณค่าของผู้หญิงถูกนำไปผูกพันกับความงามของ “รูปร่าง” ผู้หญิงถูกตีกรอบจากสังคมด้วยบทบาทของความเป็นเมียและเป็นแม่ที่ตกอยู่ในฐานะผู้ถูกระงับ เป็นวัตถุทางเพศสนองความใคร่ให้กับชาย ภาพเสนอเหล่านี้ได้เริ่มถูกตั้งคำถามมาบ้างแล้ว โดยเกิดงานเขียนที่เสนอลักษณะใหม่ ๆ ของผู้หญิงปรากฏขึ้นมาท้าทายต่อจารีตประเพณีหลักดั้งเดิม

อ้า-องค์นงรามงามเลิศ	บรรเจิดจากแดนแมนสรวง
เทพีศรีภพจบปวง	โน้มห่วงรักขึ้นรินชู
พัทตร์นางแสนผ่องโคภิต	เพ็ญแขพาคิดอดสู
สองปรางค์พรางพรมชมพู	อรุณส่องผ่องสุดูปาน
เนตรนางน้องขนงกำรับ	ดำขลับยิ่งวาดหยาดหวาน
ยวนชายหมายยอบหมอบกราบ	แทบบาทนงคราญครวญรัก
ไอษฐ์นางเลือดฟางหล่อพริ้ม	แดงอิมครองค้ทรงศักดิ์
รอกคอยรอยจุมพิตรัก	จากชายสูงศักดิ์นานา
อกนางฟางพุ่มปทุมทิพย์	เลอลิบสระสวรรค์หรรษา
ลำยองผยองอวดศักดิ์ดา	ที่ท่าท้าทายชายเซย

จึงเป็นอาทิศย์เมื่ออุทัย บทกวีที่ปฏิเสธความเป็นวัตถุทางเพศของ “รูปร่าง” เริ่มปลุกกระแสให้หญิงลุกขึ้นมาปฏิวัติตัวเอง ปฏิเสธค่านิยมกดขี่แบบเก่า ๆ ที่ “รูปร่าง” มีหน้าที่ดูแลปรนนิบัติสามี ทั้งดวงหน้า สองแก้ม ดวงตาและคิ้วงาม ต่างก็มีไว้เพื่อชม้อยชวน ยวนใจชายปากแดงอิมของหล่อนมีไว้เพื่อรอกจุมพิตรักจากชายสูงศักดิ์ ทรวงอกสวยงามผยองอวดศักดิ์ดา ทำทนายเชิญชวน ความงามแบบเดิม ๆ ของผู้หญิงถูกกำหนด “คุณค่า” เพียงแค่นี้เพื่อยั่วใจชาย คอยแต่งเนื้อแต่งตัวเพื่อเป็นวัตถุทางใครให้กับชาย

จุดเด่นของบทกวี คือ การนำเสนอเนื้อหาที่ท้าทายต่ออำนาจของจารีตของ “รูปร่าง” ด้วยการเปิดโปงความชั่วร้ายอันเป็นผลมาจากจารีตนั้น คุณค่าของผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุทางเพศที่มีหน้าที่สนองความใคร่ให้กับผู้ชายเท่านั้นเองหรือ ผู้หญิงไม่มีสิทธิ์ได้เป็นเจ้าของชีวิตตัวเอง ถึง

เวลาแล้วที่ต้องตั้งคำถามและรื้อถอนจารีตอันชั่วร้ายเหล่านี้ให้หมดไปเสียที่ การต่อต้านคุณค่าแบบเก่าแล้วหันมายึดถือคุณค่าแบบใหม่จาก “รูปกาย” ที่มีไว้รองรับอารมณืความต้องการของผู้ชายมาสู่ “รูปกาย” ที่ก่อประโยชน์ให้แก่ตัวเองและส่วนรวม

2.3 เมืองนิมิตร และชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง

โดย ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2491

เมืองนิมิตรเป็นนิยายโรแมนติกกึ่งสมจริง แทรกความรู้และทัศนะทางชีววิทยา จิตวิทยา สังคมวิทยา เศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งก็เป็นความรู้ที่ใหม่สำหรับคนไทยยุคนั้น

เมืองนิมิตร เป็นงานเขียนในรูปนวนิยาย กล่าวถึงชีวิตของ “รุ่ง” ผู้ซึ่งมีการศึกษาดี ถูกรัฐบาลในสมัยนั้นจับขังคุกในข้อหากบฏวรรคต ทั้งที่สิ่งที่เขาทำเพียงแค่การกล่าวคำปราศรัยต่อต้านรัฐบาลในที่ชุมนุมชน เมื่อเขาได้รับอภัยโทษเขาก็หลีกเลี่ยงจากงานราชการที่คนในคนนั้นชวน พยายามหางานทำด้วยการเป็นเสมียน และต่อมาด้วยการเขียนหนังสือขาย ระหว่างนั้นก็มีความรักแทรกประปราย และจนในที่สุดเขาก็ถูกจับอีกครั้งหนึ่งเพราะการเขียนหนังสือที่มีข้อความสร้างความไม่พอใจให้แก่รัฐบาลในสมัยนั้น

แม้รุ่งจะดูเป็นเพียงคนง่าย ๆ ธรรมดา ผู้พยายามจะใช้เหตุผล ความเป็นตัวของตัวเองเป็นเครื่องตัดสินสิ่งต่าง ๆ แต่การที่เขาไม่ได้รู้สึกอาฆาตมาดร้ายฝ่ายรัฐบาลที่จับเขา และไม่เห็นว่าโทษการเมืองเป็นการเสียเกียรติ การไม่ดูถูกงานที่ให้เงินเดือนต่ำก็ดี การแยกเรื่องแต่งงานออกจากความรัก อะไรเหล่านี้ ทำให้ต้องนับว่า รุ่งมีลักษณะนิสัยใจคอต่างกับคนไทยทั่วไปในสังคมสมัยนั้นไม่น้อยทีเดียว และความคิดที่ “นำสมัย” นี้เองที่ช่วยในงานนี้น่าสนใจมากขึ้น

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว แนวความคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับ **เมืองนิมิตร** ออกมาในแนวความฝันแบบยูโทเปีย (โลกพระศรีอารีย์) ซึ่งได้รับอิทธิพลแนวปรัชญา แนวชีววิทยาตะวันตกเสียมาก ในเรื่องการสร้างนิสัย และการอบรมพลเมืองของโลก

คตินิยมความงามของ “รูปกาย” ผู้หญิง

- สมส่วน หุ่นสูง ชาติตระกูล การศึกษา และฐานะดี

รูปร่างอวบอิม ผิวนวลลอลอ มีราศีแจ่มใส สง่างามผิตสามัญมนุษย์ ริมฝีปากแดงสดเหมือนกลีบกุหลาบ ท่อนขาเรียวงามราวกับต้นกล้วย ความสวยของเธออยู่ที่ความมีร่างกาย สมส่วน อันเป็นชื่อของเธอ (น.28)

- สมทรง น้องสาวของสมส่วน

สมทรงเมื่ออายุ 18 นี้ เป็นแบบอย่างของความมีร่างกายสมบูรณ์ เส้นผมและขนาดดำเป็นมัน ริมฝีปากแดงโดยไม่ต้องอาศัยลิปสติก แก้มแดงโดยไม่ต้องจ้อรูฐ ผิวนวลโดยไม่ต้องพึ่ง

แบ่ง เช่นนี้ จึงทำให้เธอได้รับความสรรเสริญจากมิตร ความริษยาจากปรปักษ์และความนิยมรักใคร่ ๆ จากหนุ่ม ๆ เช่นนี้จึงทำให้มองตะลึงลานใจเมื่อได้เห็น รูปโฉมของสมทรงจับใจมองในปี 2481 เหมือนกับที่รูปโฉมของสมส่วนจับใจรุ่งเมื่อปี 2475 (น.44-45)

การกล่าวบรรยายความงามของสมทรงมีนัยยะของการลดคุณค่าของผู้หญิงที่งามด้วยการเสริมแต่งอย่างที่นิยมกันในหมู่ผู้หญิงยุคนี้ซึ่งรับเอาวัฒนธรรมความงามอย่างตะวันตกที่นิยมใช้เครื่องสำอางแต่งหน้าทาปาก จนทำให้ความงามที่มีอยู่ตามธรรมชาตินั้นต้องถูกบดบังไป

การที่ผู้หญิงมีริมฝีปากแดงโดยไม่ต้องอาศัยลิปสติก มีแก้มแดงโดยไม่ต้องจ้อรูฐ มีผิวนวลโดยไม่ต้องฟุ้งแป้ง เป็นผู้หญิงที่งามโดยธรรมชาติเป็นผู้มอบให้อย่างแท้จริง เป็นความงามที่มีคุณค่าอย่างแท้จริง สมควรได้รับการยกย่องเชิดชูจากมิตร และเป็นที่น่าอิจฉาสำหรับศัตรู และสมควรจะได้รับการนิยมนรักใคร่จากหนุ่ม ๆ ไม่ว่าจะเวลาจะผ่านไปเท่าใดก็ตาม ไม่ว่าจะวิทยาศาสตร์ความงามจะเจริญก้าวหน้าไปอย่างไรก็ตาม แต่ความงามอันเป็นธรรมชาตินี้ก็ยังคงได้รับการยกย่อง เชิดชู และชื่นชมอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง

- อุไรวรรณ ลูกสาวท่านเจ้าคุณ

ดวงหน้าสวย หาใครงามเหมือนไม่ได้เลยในสยาม มองดูนิ้วของเธอที่ได้ไปตามกุญแจเสียงของเปียโน พลังเขาเปรียบเทียบนิ้วเหล่านั้นกับปีกนกเขา ซึ่งคลี่ออกกระพือเล่นลม มองดูคอเธอจากเบื้องหลัง เขานึกเห็นไปว่าคอของเธอคือก้านคอของดอกไม้ขนาดใหญ่ **ดวงหน้า**ของเธอเป็นดอกไม้ สีส้มพู่ของกุหลาบยังไม่หนาวเท่าสีชมพูที่แก้มของเธอ และความม้วนเป็นคันศรของกลีบกุหลาบก็ไม่เจริญตาเท่ารูปคันศรแห่งริมฝีปากของเธอ **ผิว**เธอปลั่งเป็นน้ำนวลอวบเนื้อดูน่าจะอ่อนนุ่มละมุนมือ เขาได้ชื่นชมความงามแห่งดวงตาของเธอ **ซึ่งไม่ควรเทียบเพราะว่าดีกว่าดาวในท้องฟ้า ซึ่งถึงแม้ส่องแสงก็ได้แสดงรูปเหมือนดังดวงตาของเธอ** (น. 117,138)

ความสวยของสมส่วนเขาเทียบกับกุหลาบบางชนิดที่มีสกุลงาม ทั้งสีดี ทั้งกลิ่น อีกทั้งทรงคุณโอสดี แต่สุภาพสตรีในรกรางทรงศักดิ์สูงกว่ากุหลาบ เธอคือดอกกล้วยไม้ และไม่ใช่กล้วยไม้ที่ใคร ๆ จะชี้เอาว่าชื่อคัทลียาหรือชื่ออื่นใด เพราะเธอเป็นกล้วยไม้พรรณแปลก แต่เป็นพันธุ์อันมีชื่อเสียงหรือประวัติการณ์ รุ่งอาจหาคนในสยาม ณ บัดนี้ที่สวยคล้ายสมส่วนได้ไม่น้อยกว่าสิบคน แต่เขาต้องจำนนที่จะหาใครมาเทียบเคียงสุภาพสตรีผู้นี้ นอกจากจะนึกถึงนางงามแห่งอดีตสมัย ซึ่งยังสถิตยอยู่ในมโนภาพเช่น เฮเลนแห่งกรุงทรอย คลีโอพัตรา แห่งอียิปต์ หรือนางงามแห่งนิยาย เช่นทมยันตีหรือกฤษณา (น.118)

การบรรยายความงามของอุไรวรรณแสดงให้เห็นคุณค่าความงามของเธอที่สูงส่งงดงามกว่าสมส่วนและสมทรง การกล่าวถึงความงามของ สมส่วน เธอถูกเปรียบเทียบกับดอก

กุหลาบ ซึ่งเป็นดอกไม้ที่เราเชื่อกันว่าสวย ซึ่งเธอก็สวยจริง แต่ดอกกุหลาบนั้นเป็นดอกไม้หาง่าย หาได้ทั่วไปมีอยู่เกลื่อนกลาด แต่สำหรับอุไรวรรณแล้ว เธอคือกล้วยไม้ และก็ไม่ใช่อะไรกล้วยไม้ธรรมดาๆ แต่เป็นกล้วยไม้พันธุ์แปลกอันมีชื่อเสียง ดังเคยปรากฏในวรรณคดีเรื่องนิทานเวตาลว่า “หญิงที่พระราชอาพบในป่า มักจะงามกว่าหญิงที่จะหาได้ในกรุง เหมือนดอกไม้ป่าที่งามกว่าดอกไม้ในสวน” (น.374) นัยยะนี้ชนิดของดอกไม้ที่นำมาใช้เปรียบเทียบกับความงามของผู้หญิงก็สามารถสื่อถึง “คุณค่า” ของความงามนั้นได้ต่างกันไปด้วย

การนำเสนอ ดวงตาของอุไรวรรณ เปลี่ยนแปลงไปจากขนบการอุปมาแบบเดิมที่ดวงตามักถูกนำไปเปรียบเทียบกับดวงดาว เพื่อสื่อถึงความมีประกายงดงามในดวงตาที่ส่องแสงเหมือนดวงดาว แต่คุณค่าของดวงดาวนั้นมีเพียงแค่แสงสว่าง แต่ไม่มีคุณสมบัติในเรื่องของรูปทรง ดังนั้น ดวงดาวไม่สามารถนำไปเปรียบเทียบกับดวงตาได้ซึ่งสวยงามทั้งประกายและรูปทรงเช่นอุไรวรรณได้ เป็นลักษณะของการอุปมาที่มีนัยยะของความอ่อนแอของขนบของการอุปมาแบบวรรณคดีไทยแบบเดิม

สมส่วน สมทรง และอุไรวรรณ ต่างก็เป็นผู้หญิงที่มี “รูปร่าง” อยู่ในขนบคติของ “รูปร่าง” ของหญิงชั้นสูง มีดวงหน้าสวยงาม ริมฝีปากแดง ผิวขาวล่อ แต่สิ่งที่เริ่มมีความเปลี่ยนแปลงไปสำหรับ “รูปร่าง” ของหญิงชั้นสูงนั้นก็คือ ขนาดของ “รูปร่าง” ในวรรณกรรม ตัวอย่างของยุคนี้พบว่าส่วนใหญ่แล้วผู้หญิงชั้นสูงจะมีรูปร่างที่สมบูรณ์ แข็งแรง ดูวบอิม มิได้แบบบาง อรชร สะโอดสะองดังเช่นนางในวรรณคดีและนางเอกนวนิยายยุคก่อน ความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกายเช่นนี้สามารถสะท้อนภาพความเปลี่ยนแปลงของค่านิยมเรื่อง “รูปร่าง” จากหญิงยุคหนึ่งมาสู่หญิงอีกยุคหนึ่งได้ ผู้หญิงในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ที่เปิดโอกาสให้กับสิทธิเสรีภาพ ความเท่าเทียม โดยเฉพาะความเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิง พื้นที่สาธารณะข้างนอกบ้านได้เปิดโอกาสให้พวกเขาเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น ทั้งเรื่องการมีโอกาสได้รับการศึกษาสูง การออกไปทำงานนอกบ้าน การสมาคมสังสรรค์

เนื่องจากผู้หญิงที่ต้องมีบทบาทนอกบ้านมากขึ้นนี้เอง ความแบบบาง อรชร ทางโครงสร้างของร่างกายจึงเป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการทำกิจกรรมนอกบ้านอันมีมากมายในยุคสมัยนี้ อาจกล่าวได้ว่าลักษณะทางชีววิทยากับวัฒนธรรมนั้นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ดังที่เคยกล่าวถึงแล้วในเรื่องสี่แผ่นดิน นอกจากนี้ค่านิยมในเรื่อง “คุณค่า” ของ “รูปร่าง” ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัดในวรรณกรรมตัวอย่างยุคนี้ จากคุณค่าของ “รูปร่าง” ที่เคยมีอยู่ที่ความสวยงาม มีไว้เพื่อชม้อยชวนชาย ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงคุณค่ามาเป็นเรื่องของ “ประโยชน์” อันมีสาระต่อตัวเองและส่วนรวมมากขึ้น

“รูปร่าง” กับ ชนชั้น ชชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม

- ท่านรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม

อายุประมาณสี่สิบห้าปี รูปร่าง **ค่อนข้างอ้วนแต่มีส่วน** หน้าตาไม่น่าเกรงขาม แต่น่านิยมรักใคร่ ดวงตาอันสุกใส มองตรงไปตรงมา พร้อมด้วยอาการยิ้มอยู่ในหน้า ดูเป็นเสน่ห์ชวนให้อยากสนทนาด้วย (น.84)

- ท่านผู้บังคับการจังหวัดทหารบก

รูปร่างอ้วนใหญ่ ดูมีสง่ายิ่งกว่าท่านรัฐมนตรี

ชายชั้นสูง ชนชั้นผู้มีอำนาจทางการเมืองการปกครอง ขนาดของ “รูปร่าง” ซึ่งมักพบว่าเมื่อเข้าวัยกลางคน หรือวัยชรา บุรุษชั้นสูงเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมีรูปร่างอ้วน ความอ้วนของชายชั้นสูงนั้น มักจะไม่ได้สื่อความหมายถึงความอับลัทธิ น่าเกลียด หรืออุปนิสัยยโสตระกละตระกามดังเช่นคนชั้นต่ำ แต่ความอ้วนของคนชั้นสูงแสดงความสมบูรณ์ ความมั่งมีอุดมสมบูรณ์ของชีวิต การนำเสนอความอ้วนของคนชั้นสูงมักจะต้องมีคำมาขยายเพิ่มเติมเพื่อสื่อความหมายของความอ้วนไปในทางบวกให้สมกับชนชั้นสูง เช่น **ค่อนข้างอ้วนแต่มีส่วน** **รูปร่างอ้วนใหญ่** **ดูมีสง่า** ทั้งสองวลีนี้ล้วนแต่สร้างความชอบธรรมให้กับความอ้วนของชายชั้นสูงทั้งสิ้น นัยยะนี้ชนชั้นถือเป็นการดำเนินชีวิตที่พองพองที่ป้องกันความอืด ความอับลัทธิใด ๆ ก็ตามมิให้มาเกาะกุม “รูปร่าง” ได้

- รุ่ง จิตรเกษม ตัวละครเอกชายในเรื่อง

ชายหนุ่มรูปร่างค่อนข้างสูง ผอมบาง คีวค

ขนาด “รูปร่าง” ของผู้ชายก็มีความเปลี่ยนแปลงไปเหมือนกัน ในขณะที่ผู้หญิงมีขนาดของ “รูปร่าง” ที่สมบูรณ์แข็งแรงขึ้นเพราะโอกาสทางสังคมที่มีมากขึ้นทำให้ ร่างกายต้องแข็งแรงพร้อมที่จะรับมือกับชีวิตนอกบ้าน นอกครัว แต่ขนาด “รูปร่าง” ของผู้ชายโดยเฉพาะตัวละครเอกกลับมีแนวโน้มที่ขนาดของร่างกายจะเล็กลง จากในวรรณกรรมยุคก่อนที่ตัวละครเอกชายซึ่งส่วนใหญ่มีร่างกายที่ล่ำสัน แข็งแรง มีมัดกล้ามเนื้อเป็นผลมาจาก ค่านิยม และความจำเป็นในการดำเนินชีวิตที่คุณค่าของผู้ชายถูกอิงอยู่กับการเมืองการปกครองในยุค ที่ยังมีการทำสงครามแย่งชิงอาณาเขตรวมถึงสังคมเกษตรกรรม แต่ในสังคมไทยสมัยนี้ ความแข็งแรงหรืออ่อนแอทางร่างกายไม่เป็นเหตุผลสำคัญในการดำเนินชีวิตเช่นแต่ก่อน เพราะเราไม่ได้ใช้ความแข็งแรงของร่างกายเป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิตเช่นสังคมสมัยก่อน กล่าวได้ว่า ลักษณะทางชีววิทยาและลักษณะทางวัฒนธรรมนั้นมีความสัมพันธ์กัน

คตินิยมเรื่องคุณค่าของ “รูปกาย” รูปแบบใหม่

ในเมืองนิมิตรได้ปรากฏคุณค่าของ “รูปกาย” รูปแบบใหม่ที่คุณค่าของมันไม่ได้อยู่ที่ “ความงาม” แต่คุณค่าอยู่ที่ “ประโยชน์” ของมันต่างหาก ดังปรากฏในทัศนะของตัวละคร

ท่านเจ้าคุณเป็นบุคคลที่ได้รับการอบรมอย่างเคร่งครัดมาแต่เล็กแต่น้อย ตามระเบียบแบบแผนของผู้ดีอย่างที่นิยมปฏิบัติกันในสมัยพระพุทธเจ้าหลวง รสนิยมของท่านจึงเป็นไปในทางนุ่มนวล ถึงแม้เร็วในความเคลื่อนไหว เบาและไพเราะเมื่อเกี่ยวกับเสียง กลมกลืนไม่สะดุดสะดุดตาเมื่อเกี่ยวกับสี ความที่ทรวดทรงเฉพาะตัว โดยกอรปด้วยประโยชน์เมื่อเกี่ยวกับรูป ชอบชมสีของห้องฟ้าและสีดอกไม้ยิ่งกว่าชมสีเสื้อผ้าและสิริมณีปากของสาว ๆ ชาวพระนคร ท่านชอบรูปปั้นและภาพเขียน และภาชนะฝีมือชาติต่าง ๆ ทั้งโบราณและปัจจุบัน เพื่ออ่านวัฒนธรรมของเขา ชอบความงามของร่างกายที่แสดงว่าแข็งแรงว่องไวและต้านทานโรคได้ดี แต่ท่าน**ยืมเยาะทรวดทรงนักกีฬา** ซึ่งทำอะไรไม่ได้ดีนอกจากเล่นกีฬา และ**ยืมเยาะทรวดทรงอ่อนแออันเอบาง**ของสาวสมัยใหม่ (น.133-134)

สีของริมฝีปากสาว ๆ , ทรวดทรงนักกีฬา และทรวดทรงอ่อนแออันเอบางของสาวสมัยใหม่ที่ใคร ๆ ต่างเห็นกันว่างาม ว่าสวยนั้น แท้จริงแล้วมันไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ในทางสร้างสรรค์กับใครใด ๆ เลย ความงามของ “รูปกาย” เหล่านี้ล้วนแต่เป็นเรื่องไร้สาระทั้งสิ้น อาจจะมีงามก็จริงแต่ไม่ได้มีคุณค่าอะไร ความงามของ “รูปกาย” ควรจะถูกนำไปเชื่อมโยงกับคุณค่าอันเกิด “ประโยชน์” ในทางสร้างสรรค์ของ “รูปกาย” แต่ละแบบมากกว่า หากเทียบกันระหว่าง “รูปกาย” ของหญิงงามตามขนบวรรณคดี อรชรอ่อนแออย่างอุดมคติตามที่กวีโบราณมักพรรณนาถึง เป็นหญิงงามแต่ “ความงาม” นั้นไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์อันเป็นสาระใด ๆ แก่ใครเลย อย่างนั้นแล้วหญิงชาวไร่อ้อย ผิวคล้า มือกร้าน รูปร่างไม่แบบบางแต่แข็งแรงและอดทน ในบทกวีชอบฟ้าขลิบทองต่างหากที่ควรจะได้รับยกย่องว่าเป็นผู้หญิง “งาม” เพราะมันก่อให้เกิดประโยชน์อันเป็นแก่นสารมากกว่า

เมื่อนิมิตร นำเสนอ ทัศนะ ความคิด ความเชื่อ ที่เป็นการตั้งคำถามกับความหมายของคุณค่าที่บรรจุลงไปใน “รูปกาย” ในขนบเดิมที่มีมา และเสนอมุมมองความคิดใหม่ให้กับสังคมได้รับรู้และตระหนักคิด เป็นการย้อนแย้ง รื้อสร้างขนบคุณค่าเดิมเพื่อเสนอสร้างขนบใหม่ที่เป็นสาระมากกว่า

2.4 แม่สายสะอื่น

โดย อ. ไชยวรรคศิลป์ พิมพ์ครั้งแรกในสยามสมัย พ.ศ.2493 - 2494

แม่สายสะอื่นเป็นนวนิยายเรื่องราวของ นันทาวดี ศรีสุริยวงศ์ เป็นบุตรสาวคนเดียวของเจ้าหม่อมแฉ่งทิพย์ เจ้านายไทยลื้อ แห่งนครเชียงรุ่ง นาง ศรีสุริยวงศ์ บิดาของเธอเป็นพ่อค้า แต่นันทาวดีเกิดและเติบโตในสังคมชนบทในยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นนวนิยายแนวพระเอกเมืองกรุง นางเอกเอื้องเหนือ

ตำนานรักของสาวเหนือมักจบลงอย่างเศร้า เธอเหล่านั้นมักหลงคารมชายแสนง่าย ยอมตามชายหนุ่ม (ซึ่งมักเป็นชายหนุ่มรูปงามจากเมืองกรุง) เข้าเมืองกรุง สุดท้ายถูกขายเป็นโสเภณี บ้างก็ยอมหลงเชื่อชายหนุ่มแปลกถิ่น จงรักภักดีต่อเขา สุดท้ายเขาจากเธอไปมีหรือบ้างเขาก็มีหญิงอื่นอยู่แล้ว

แม่สายสะอื่น นี้มีโครงเรื่องแปลกออกไปสักหน่อย แม้จะยังรักษาแนวทาง “พระเอกเมืองกรุง นางเอกเอื้องเหนือ” อยู่ก็ตาม ที่ว่าแปลกก็คือ นันทาวดี นางเอกเป็นเอื้องเหนือ ผู้ที่ไม่ใช่หญิงที่ง่ายนักสำหรับการเด็ดดอกไม้จากชาย นันทาวดีสำเร็จการศึกษาแพทยศาสตรบัณฑิตในเชียงใหม่แล้วเธอจึงเข้ามาเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ ตลอดเวลาที่เธอเติบโตขึ้นมา นันทาวดีได้รับการปลูกฝังนิสัยเด็ดเดี่ยว อดทน เสียสละ และความคิดเกี่ยวกับเรื่องการอุทิศตนเพื่อการศึกษาให้แก่เยาวชนตามความฝันของบิดา

สุดท้ายชีวิตของนันทาวดีแหลกสลาย ความรักของเธอที่มีต่อ รัชต์ วัฒนา ชายต่างถิ่นจากเมืองกรุงเป็นสิ่งลวง แถมรัชต์ วัฒนา ยังทรยศ หลอกหลวงน้องเลี้ยงของเธออีกคนหนึ่งและยังขโมยเงินที่ได้จากการบริจาคเพื่อก่อสร้างและขยายโรงเรียนไปหมดสิ้น

“รูปกาย” ที่พบในนวนิยายแม่สายสะอื่น ได้แก่

“รูปกาย” ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของ ความดีงาม ความบริสุทธิ์

- นันทาวดี ศรีสุริยวงศ์

ใบหน้าเกลี้ยง ไม่ใช้คนสวยสะดุดตาอะไรเลยนอกจากมีผิวที่ผุดผาดสะอาดตา และมีใบหน้าชื่อ ๆ เรียบ ๆ เกือบจะกลายเป็นจืดชืด **ผมดำหยักสสวยเป็นลอนธรรมชาติ** เงามาหน้าผากเต็ม **แก้มอím คิ้วและขนตาดำสนิท ดวงตาสีน้ำตาล จมูกแบบล้านนาไทย ริมฝีปาก** บางแลดูเหมือนกลีบกุหลาบในฤดูหนาว ไม่มีลักษณะแยมยวนชวนชม ไม่มีแววทำท่าย เรียกร้อง มีแต่ความเชื่องชื่อ เยือกเย็น และอ่อนโยน มีร่างกายที่คล้ายจะเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ดูเหมือนลูกสาวธรรมชาติ ดูสง่าและงามน่ารัก

แม่พระหรือราชินีที่สวยสะอาดเหมือนเอื้องป่า เป็นเทพธิดาแห่งขุนเขา **ฉันไม่ชอบความเป็นเอื้อง** ไม่ว่าจะเป็นเอื้องป่า หรือกล้วยไม้ต่างประเทศชนิดพิเศษสุดเพียงใด พ่อไม่ได้

เลี้ยงฉันไว้สำหรับจะให้ขึ้นไปอยู่บนกระเช้าทองของใคร พ่อบอกว่า ผู้หญิงไม่ใช่ดอกไม้” (น.93-94)

คุณค่าความงามของ “รูปกาย” ยังคงผูกพันกับธรรมชาติ ยังคงอยู่ในขนบการพรรณนา ความงามแบบวรรณคดีไทยคือนำเสนอ “รูปกาย” แบบแยกส่วน แต่ใช้ลักษณะของการบรรยาย มากกว่าการอุปมาเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ แต่ในประเด็นบทบาทและคุณค่าทางเพศของนันทาวดี เปลี่ยนแปลงไปจากขนบเดิมอย่างสิ้นเชิง เธอไม่ได้รู้สึกชื่นชอบ ยินดี กับความงามที่ธรรมชาติมอบให้เธอ เธอปฏิเสธหลักปฏิบัติที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ยึดถืออันได้แก่เรื่อง “รูปโฉม” คือ การแต่งหน้า ทำผม เสริมสวยต่างๆ นานา มาสู่กฎเกณฑ์ที่เชื่อกันว่าผู้ชายยึดมั่น อันได้แก่เรื่อง “ความสามารถ”

“รูปกาย” ที่ถูกจัดวางให้แหล่งรวมของคุณสมบัติแห่งการยั่ววน

- หนาซอ เด็กหญิงชาวมูเซอ น้องเลี้ยงของนันทาวดี

เป็นผู้หญิงที่ยังคงยึดถือหลักปฏิบัติในเรื่อง “รูปโฉม” และบทบาทหน้าที่ของผู้หญิง ตามขนบโบราณอย่างมั่นคง

กิริยาแคล่วคล่องว่องไวไม่เชื่องช้า มีวิธียิ้มอย่างเก๋ ดวงตาคมกล้าอย่างทำทนาย
ริมฝีปากหนาอ่อนข้างกว้าง อิมเอบด้วยเลือดอันร้อนระอุ ร่างอวบขาวเปล่งปลั่งปานจะปริ บอก
ความสมบูรณ์เกินวัย

นันทาวดีงามเหมือนแสงจันทร์ หน้าซองามเหมือนแสงอาทิตย์ มันร้อนแรงแผดเผา
ความรู้สึกของเพศตรงข้ามให้เราร้อนด้วยความปรารถนา ดวงตาคมวาว ทำทนาย เรียกร้อง

แต่นายนาท ดูเหมือนจะมองเห็นรหัสอันตรายบางอย่างจากรูปร่างลักษณะของ
เด็กที่ตนรับเป็นลูก เขามองกิริยาอัน “คล่อง” ของลูกเลี้ยงอย่างใช้ความสังเกต และเกิดความ
พิศวงว่าสถานศึกษาเดียวกัน ภายใต้กฎเกณฑ์ และข้อบังคับตลอดจนครูผู้ปกครองคนเดียวกัน
ไหนจึงได้ “ผลิต” บุคคลผู้ผ่านการศึกษาบรมมาในลักษณะอุปนิสัยที่แตกต่างกันถึงเพียงนี้
(น.308)

จริต กิริยาลำพองคะนองวัย เหมือนเด็กสาวยุคใหม่ที่กำลังสลัดกลิ่นอายของ
อารยธรรมซึ่งไหลล้นเข้ามาท่วมทับขนบประเพณีอันดั้งเดิมทั้งหมด หน้าซอไม่ได้เรียนรู้แต่เฉพาะ
วิชาการเท่านั้น หล่อนเรียนชีวิต หล่อนมีความรู้สึกต่อผู้ที่ทำลายชีพเพราะ “รัก” ดังวีรบุรุษ หรือ
วีรสตรี (น.336)

“รูปกาย” ของหนาซอ ถูกผู้ประพันธ์นำเสนอในลักษณะที่เป็นแหล่งรวมคุณสมบัติ
แห่งการยั่ววน ดวงตาคมกล้าอย่างทำทนาย ริมฝีปากหนาอ่อนข้างกว้าง อิมเอบด้วยเลือดอัน

ร้อนระอุ ร่างอวบขาวเปล่งปลั่งปานจะบริ บอกความสมบูรณ์เกินวัย การพรรณนาหรือกล่าวถึงคุณสมบัติของ “รูปกาย” ด้วยคำขยายที่ให้ความหมายนัยยะเชิงกามารมณ์ ทำให้ “รูปกาย” ของผู้หญิงมีบทบาทหน้าที่เพื่อสนองอารมณ์ความต้องการของผู้ชายเป็นสาระสำคัญ ลักษณะของดวงตา ริมฝีปาก รูปร่าง เหล่านี้ล้วนแต่บรรจุกุณค่า คุณสมบัติที่เรียกร่องความสนใจจากเพศตรงข้าม อันเป็นสัญลักษณ์ เป็นรหัสอันตรายต่อชนบจารีต

หนาซอถูกตัวบทจัดวางให้เป็นวัตถุทางเพศ ประกอบกับกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมที่อารยธรรมกำลังไหลล้นเข้ามาท่วมทับชนบประเพณีอันดั้งเดิม คุณค่า “รูปกาย” ของหนาซอจึงอยู่บนความหมิ่นเหม่ต่อศีลธรรม หมิ่นเหม่ต่อพรหมจรรย์ ความงามของ “รูปกาย” ในลักษณะนี้มิได้ถูกยกย่องชื่นชมจากคนที่ยึดมั่นในศีลธรรมเลย

“ความงาม” คือทรัพย์สินสมบัติ ของผู้เป็นเจ้าของ

- รัชต์ วัฒนา

ใบหน้าคมคายแบบผู้ดี มีรอยยิ้มเก๋ ๆ ประดับเพิ่มความมีเสน่ห์ยิ่งขึ้น ร่างประเปรี้ยวสูงโปร่งเพรียวลม รูปหล่อเป็นพระเอก (น.89)

รัชต์ เป็นชายดวงโลกที่ชอบหลอกดวงผู้หญิงทั้งร่างกายและทรัพย์สิน รัชต์ใช้ประโยชน์จาก “รูปกาย” ในการดำเนินอาชีพของเขา ความรูปหล่อของรัชต์ถูกนำไปเปรียบเทียบกับพระเอก ทำให้เห็นค่านิยมความงามของผู้ชายในยุคนี้ ที่มีรูปร่างสูงโปร่งเพรียวลม รูปร่างของรัชต์เป็นไปตามสมัยนิยมของชายชั้นกลางยุคนี้ ที่ความแข็งแรงของร่างกาย และมัดกล้ามเนื้อ ไม่ใช่สิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิต สำหรับรัชต์แล้ว “ความงาม” ของรูปกาย กลับมีประโยชน์มากกว่า

“รูปกาย” กับสถานภาพและบทบาททางสังคม

- วิฑูรย์

ชายผิวคล้ำ ร่างสันทัด ดวงตาสีน้ำตาลเข้ม คิ้วดกหนา หน้าผากและร่องแก้มกร้านเกรียมท่วงท่าคมคาย (น.247)

วิฑูรย์ มีผิวคล้ำ ร่างกายล่ำสันแข็งแรง มีมัดกล้ามเนื้อ อันเป็นผลเนื่องเขาต้องใช้ความแข็งแรงทางร่างกายเพื่อทำประโยชน์ให้แก่ตัวเองและส่วนรวม ลักษณะของแก้ม ที่กร้านเกรียม สื่อสารความทุกข์ทรมานใหม่ ความยากลำบาก เหนื่อยหนักในการทำงาน ขนาดของร่างกาย วิฑูรย์ และรัชต์ จึงแตกต่างกันแล้วแต่ความจำเป็นของชีวิตแต่ละคน

2.5 ปีศาจ

โดย เสนีย์ เสาวพงศ์ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2500

ปีศาจเป็นนิยายประเภทอถุนิยมสะท้อนภาพสามัญชนที่สำคัญเรื่องหนึ่ง วิทยา เชียงกุล (2513 อ้างถึงใน วิทยา เชียงกุล และคณะ, 2542:308) ได้เขียนถึงหนังสือเล่มนี้ไว้ว่า “ควรจะเรียกได้ว่านวนิยายที่ยิ่งใหญ่สำหรับประเทศเล็ก ๆ ซึ่งไม่เคยสร้างสมอะไรไว้มากกว่านิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ และคำประพันธ์หวานหูอย่างประเทศนี้”

เสนีย์ เสาวพงศ์ วาดภาพ สาย สีมา “ชาวบ้านนอก” ผู้มีโอกาสได้เรียนถึงชั้นมหาวิทยาลัยได้อย่างสมจริงในรายละเอียด ภาพแรกที่เราเห็นเขาคือความสงบเสถียรเยียมตัว ซึ่งมากจนถึงขนาดที่เราอาจจะเรียกได้ว่าเป็นความมั่นใจของเขา ในโอกาสแรกที่เขาได้รู้จักกับรัชนี หญิงสาวผู้มาจากตระกูลขุนนาง และมีการศึกษา และภาพทั่วไปของ สาย สีมา ก็คือความเป็น “คนดี” ตามลักษณะของสังคมแบบเก่า ไม่สูบบุหรี่ ไม่กินเหล้า เห็นใจคนยากจน วันหนึ่งสาย สีมา ต้องเผชิญกับเหตุการณ์สำคัญที่เขาจะต้องตัดสินใจระหว่างมหาจวน ผู้เคยมีบุญคุณให้เขาเล่าเรียน กำลังต้องการให้เขาช่วยฟ่องขับไล่ชาวบ้านเดียวกันกับเขาออกจากที่จำนองไป กับชาวบ้าน ซึ่งเขาเห็นว่าเป็นผู้ที่ไม่ได้รับความยุติธรรม สาย สีมา จึงได้แหวกวงล้อมออกจากคุณค่าเก่าของสังคม ในเรื่องเกี่ยวกับ “ความกตัญญู” หนีไปเลือกเอา “ความยุติธรรม” แทน ด้วยการปฏิเสธการเป็นทนายให้มหาจวน

บริบทเวลาในเรื่อง เป็นสังคมที่เปิดโอกาสให้กับผู้หญิงได้ศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย และการให้ผู้หญิงมีสิทธิ์ที่จะทำงานนอกบ้านได้ ผู้หญิงมิได้ถูกจำกัดพื้นที่อยู่เพียงแต่ในครัวอีกต่อไป แต่พื้นที่ของผู้หญิงขยับออกมาสู่สาธารณะมากขึ้น ซึ่งความเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เป็นที่ชื่นชอบของคนที่ยังยึดมั่นในหลักเกณฑ์แห่งบรรพบุรุษเช่นคนรุ่นพ่อแม่เท่าใดนัก เพราะมันจะนำมาซึ่งปัญหาหลายอย่างที่ขัดต่อค่านิยมในระบอบปิตาธิปไตยที่เคยเป็นมาแต่ดั้งเดิม

อุดมคติ “ผู้หญิงก้าวหน้า” ที่ลุกขึ้นมาปฏิเสธต่อต้านค่านิยมเรื่องคุณค่าของผู้หญิงแบบเก่า ความงามของ “รูปร่าง” มิได้มีไว้สำหรับนั่งเก้าอี้บนรถม้าหรูหรา หากแต่มันมีคุณค่าบทบาทในการเป็น “ทุน” สำหรับสร้างประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ให้กับตัวเองและส่วนรวม การต่อสู้กันระหว่างผู้หญิงหัวเก่าและผู้หญิงหัวก้าวหน้า ที่คุณค่าความงามถูกให้ความหมายที่ต่างกัน

ในประเด็นของ “รูปร่าง” ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์อันแนบแน่นกันระหว่าง “ลักษณะทางชีววิทยา” กับ “ลักษณะทางวัฒนธรรม” โดยสังคมกำหนดวัฒนธรรม และวัฒนธรรมเกิดขึ้นในสังคมตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม ตัวอย่างเช่น เล็บ และ มือ เป็นลักษณะทางชีววิทยาของคน แต่การไว้เล็บและความหยาบกร้าน

หรืออ่อนนุ่มของมือนั้นเป็นวัฒนธรรม เพราะเป็นเรื่องที่คนสร้างหรือยอมรับ เป็นความนิยมของสังคม สังคมหนึ่งอาจถือว่าการไว้เล็บยาวเป็นสิ่งไม่ดีไม่งาม เพราะมันไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ อย่างเป็นทางการกับใครเลย ในขณะที่อีกสังคมหนึ่งเห็นว่าการไว้เล็บนั้นสื่อความหมายถึง การแสดงฐานะที่ต่างกับคนทั่วไป

กิงเทียนเรียนหนังสือด้วยความตั้งใจ และช่วยงานแม่ตัวเป็นเกลียวเมื่อมีเวลาว่าง เดิมกิงเทียนไม่เคยสนใจที่จะช่วยแม่ เพราะคิดว่าหล่อนมีหน้าที่เพียงเรียนให้ดีเท่านั้น “หาวิชาใส่ตัวไว้ ต่อไปในภายหน้าจะได้ไม่ลำบากเหมือนแม่” แม่เคยบอกเช่นนี้ แต่วันหนึ่งก่อนนอน แม่ลูบคลำมือเล็ก ๆ ของกิงเทียนและว่า “มือของกิงนุ่มกว่ามือแม่เยอะ” (น.13)

คำพูดประโยคนั้นประโยคเดียวแท้ๆ ที่ได้เปลี่ยนจิตใจ และทำที่ในการทำงานของกิงเทียนใหม่ มันทำให้กิงเทียนได้สำนึกถึงหน้าที่บางอย่างของตนเองที่จะพึงมีต่อแม่ ไม่ใช่การช่วยเหลือเกื้อกูลเมื่อสำเร็จการศึกษาและมีงานทำแล้ว แต่ต้องเป็นการช่วยเหลือตามสภาพและทุกเวลาที่ช่วยเหลือได้ ลำบากก็ต้องลำบากด้วยกัน แต่นั้นมากิงเทียนช่วยแม่ทำงานเพิ่มขึ้นจากการเรียนด้วยความเต็มใจและภูมิใจ

กิงเทียนเดินไปที่ตุ่มล้างมือ มองดูมือของตนเองขณะฟอกสบู่ หล่อนไม่ได้ไว้เล็บยาวเหมือนอย่างพี่สาว ๆ สมัยนี้เขาไว้กัน เพราะมันไม่สะดวกต่อการช่วยแม่นวดแป้งและทำงานอื่นๆ คนที่ไว้เล็บยาวคงจะแสดงเขาไม่ต้องทำงานอะไร... เขาไว้เล็บยาวเพราะเชื่อกันว่ามันสวย และที่เขาเห็นว่ามันสวย ก็เพราะมันแสดงว่าไม่ต้องทำงานหนัก !

ฉันต้องเรียนหนังสือดี และมือของฉันจะต้องต้านเท่ากับแม่ นี่เป็นปณิธานของกิงเทียน หล่อนยกมือซึ่งฟอกสบู่และเช็ดสะอาดแล้วขึ้นลูบกับแก้ม ประหนึ่งจะทดสอบความนุ่มนวลและความหยากกระด้างของมัน มันไม่นุ่มเหมือนเมื่อก่อนแล้ว และความรู้สึกเช่นนี้ทำให้กิงเทียนมีความสุขและภูมิใจ (น.19-20)

คุณค่าความงามของ “รูปกาย” เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง จากที่เคยเชื่อมั่นและยึดถือกันมาว่าสตรีจะต้องมีมือที่อ่อนนุ่มจึงจะมีคุณค่าและน่าชื่นชม แต่ความอ่อนนุ่มนั้นมิได้ก่อให้เกิดประโยชน์อันใดแก่ใครเลย คุณค่าของ “รูปกาย” มิได้ถูกกำหนดด้วย “ความงาม” สำหรับคนบางคน แต่คุณค่าของ “รูปกาย” อยู่ที่ความมีประโยชน์ของมันต่างหาก มือที่หยากกร้าน แม้จะดูไม่สวยงามในลักษณะทางกายภาพ แต่คุณค่าและความหมายที่มันสื่อสารออกมานั้นเต็มไปด้วยความดีงาม น่ายกย่องชื่นชม มันสื่อความได้ถึงความเข้มแข็ง อดทน เสียสละ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในชีวิต “รูปกาย” ที่สวย แต่หาประโยชน์ไม่ได้ย่อมไม่มีคุณค่าอะไรนอกจากการตกเป็น

วัตถุแห่งความใคร่เหมือนเช่นเดิมเท่านั้น ส่วนการไว้เล็บนั้นก็เป็นตัวอย่างของความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตวิทยากับวัฒนธรรมดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น

“รูปร่าง” ที่พบว่ามีการกล่าวถึงในลักษณะของการบรรยายโครงสร้างอย่างละเอียดในเรื่องปีศาจ นั้นพบเพียง “รูปร่าง” ของคนชั้นต่ำ ที่สะท้อนให้เห็นสถานภาพและบทบาททางสังคมดังตัวอย่าง

- หญิงชราในชนบท

เคี้ยวหมากหยับ ๆ เผยให้เห็นฟันสีดำที่เขยิบและหักหลุดไปแล้วหลายซี่ หน้าของแกเหี่ยวย่นตลอดจนมือไม้แขน ผมทรงดอกกระพุ่มของแกมีสีเทาปนน้ำตาล ผิวหนังเกรียมคล้ำ (น.102)

หญิงชราชาวชนบทยังคงมี “รูปร่าง” ที่เหนียวแน่นในกติกาแห่งชนชั้นแบบวรรณะกรรมสมัยก่อนไม่เปลี่ยนแปลง ความเสื่อมโทรมของ “รูปร่าง” ไม่ว่าจะ เป็น ฟันสีดำที่เขยิบและหักหลุด หน้าเหี่ยวย่น ผิวหนังเกรียมคล้ำ สื่อสารความลำบากยากจนของชีวิตในวันที่ผ่านมาให้กับผู้ที่ได้พบเห็น

- จันท์ หญิงสาวชาวไร่ในชนบท

ร่างอวบ ผิวของหล่อนเหมือนทาบทาด้วยสีทองของแสงตะวันที่ฉายเป็นลำ จันท์ไม่ใช่คนสวยอย่างเดียว หล่อนแข็งแรงและขยันงาน หล่อนรำสวຍเท่าๆ กับดำนาและเกี่ยวข้าวเก่ง (น.140)

สำหรับวรรณะกรรมหัวก้าวหน้ายุคนี้ ที่คุณค่าของ “รูปร่าง” อยู่ที่ “ประโยชน์” อันเป็นสาระแก่ตนเองและส่วนรวมมากกว่าการให้ความสำคัญกับความงามอย่างเก่า ผู้ประพันธ์นำเสนอ “รูปร่าง” ของหญิงที่ต้องทำนาหนักเคียงข้างสามีอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยและท้อแท้ด้วยความชื่นชมด้วยการเปรียบเทียบผิวพรรณของเธอกับสีทอง อันเป็นสีที่สื่อถึงความสูงส่ง ดั่งงาม และมีคุณค่า “รูปร่าง” แต่ละส่วนของเธอไม่ว่าจะเป็น ร่างอวบ ผิวพรรณ และความแข็งแรง ล้วนแต่เป็น “รูปร่าง” ที่ดีงามเพราะมันคุณค่าของมันเต็มไปด้วยเป็นประโยชน์มากมาย

2.6 แลไปข้างหน้า ภาคปฐมวัย และภาคมัธยมวัย

โดย ศรีบูรพา เขียนในช่วงปี พ.ศ.2495 – 2500

แลไปข้างหน้า เป็นนวนิยายชิ้นสำคัญของศรีบูรพา เขียนขึ้นในช่วงที่ศรีบูรพาใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในที่คุมขัง ในฐานะนักโทษการเมืองผู้คัดค้านนโยบายของรัฐบาลที่สังหารไทยไปเข้าร่วมรบในสงครามกลางเมืองของเกาหลี นวนิยายเรื่องนี้ ศรีบูรพาเขียนไม่จบ เนื่องจากหลังจากที่เขาพ้นโทษออกจากที่คุมขังมา ก็มีการกิจด้านอื่น และในปี 2501 ก็ได้เกิดการทำรัฐประหารโดยจอมพลสฤษดิ์

ขึ้น มีการกวาดล้างจับกุมนักการเมือง นักหนังสือพิมพ์ และนักเขียนจำนวนมาก ทำให้ศรีบูรพาต้องขอลี้ภัยอยู่ในประเทศจีนเรื่อยมาจนถึงแก่กรรมในปี พ.ศ.2517

สำหรับ แลไปข้างหน้า ภาคปฐมวัยนั้น เป็นเรื่องสมัยเด็กของ จันทา โนนดินแดง เด็กบ้านนอกซึ่งมีโอกาสเข้ามาเรียนหนังสือมัธยมในโรงเรียนผู้ดีในกรุงเทพฯ เพราะการฝากฝังของเจ้าอาวาส และเพื่อจะได้เป็น องครักษ์ ของลูกชายขุนนางผู้ใหญ่คนหนึ่ง เวลาที่กล่าวถึงในเรื่องเป็นช่วงปี พ.ศ.2470 กว่า ๆ ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง บรรยากาศสะท้อนสังคมของชนชั้นสูงที่ถือชั้นวรรณะ ทั้งบ้านของท่านเจ้าคุณที่จันทาอาศัยอยู่ในฐานะบ่าวไพร่ หรือในโรงเรียนเทเวศร์รังษฤษฎี (ภาพจำลองของโรงเรียนเทพศิรินทร์ที่ศรีบูรพาได้ไปเรียนในยุคใกล้ ๆ กันนั่นเอง) ซึ่งจันทาถูกมองเหมือนคนที่มาจาก “โลกอีกโลกหนึ่ง”

เนื้อหาในภาคปฐมวัย นอกจากศรีบูรพาจะเขียนถึงความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท การแบ่งแยกชนชั้น ทศนคติ ค่านิยมที่ล้ำหลังต่าง ๆ ไว้อย่างกว้างขวางแล้ว บทสนทนายังมีข้อความเสียดสี หรือโต้แย้งทศนคติแบบจารีตนิยมในสมัยนั้นได้อย่างคมคายหลายตอน

“รูปกาย” กับชนชั้น ชาดกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม

- วัชรินทร์ ลูกชายท่านเจ้าคุณที่ จันทา ต้องรับหน้าที่คอยติดตามดูแล

หน้าตาน่าเอ็นดู ผิวพรรณผุดผ่อง ใบหน้าชวนพิศ แต่กิริยาท่าทีค่อนข้างจะจืดชืด และไม่มีคุณสมบัติเด่นทางปัญญา (น.17)

เด็กผู้ชายที่สูงด้วยความงามแห่ง “รูปกาย” แต่มีข้อจำกัดด้านความสามารถทางสมอง คุณค่าที่บรรจุใน “รูปกาย” ภายนอกที่สื่อสารออกมาให้คนอื่นได้เห็นนั้นขัดแย้งกันโดยสิ้นเชิงกับคุณสมบัติภายใน ที่ไม่ได้สวยงามและน่าชื่นชมเหมือนภายนอก ตรวบใดก็ตามที่พวกเขาเหล่านั้นยังไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์ด้วย ความงามของ “รูปกาย” ในชนชั้นสูงสามารถเป็นเกราะป้องกันไม่ให้คุณสมบัติอันเป็นไปในทางด้อยของสมองหรือจิตใจที่อยู่ข้างในได้มีโอกาสสื่อสารกับสายตาของผู้คนที่ได้พบเห็น

- นักเรียนลูกผู้ดี โรงเรียนเทเวศร์รังษฤษฎี

พวกนักเรียนพวกนี้ **หน้าตาล้วนแต่อิมเอม ว่าเรียง ดูสง่าภาคภูมิและเต็มไปด้วยความสุข สมบูรณ์ เป็นดวงหน้าที่เทียบกันไม่ได้กับดวงหน้าที่ค่อนข้างซุบ และมีแววตาตี้นกแก้วที่เขาได้พบเห็นเสมอในหมู่นักเรียน ณ โรงเรียนเก่าของเขา (น.21)**

เด็กชายผู้มี**ท่วงทีสง่างามและมีนัยน์ตาคม** ระคนด้วยแววเศร้า ซึ่งนั่งอยู่ที่โต๊ะแถวหน้านั้นเป็นเจ้าของใจจริง ๆ มิใช่เจ้าของในเทพนิยาย และเด็กชาย**หน้ามนคางบวม**ผู้มีนัยน์ตาหวาน ซึ่งนั่งถัดเจ้าของใจไปนั้นเป็นบุตรของท่านเสนาบดี ที่โต๊ะแถวสองมีเด็กชายหม่อมราชวงศ์ ซึ่งมีปู่เป็นเจ้านายผู้ใหญ่และมีชื่อเสียงจารึกอยู่ในพระราชพงศาวดาร ที่โต๊ะแถวสามมีเด็กชายหม่อมหลวงอิทธิพรบุตรท่านนายพลผู้มีนามกระเดื่อง ถัดไปอีกสองโต๊ะมีเด็กชายปิ่นแก้ว บุตรท่านสมุหเทศาภิบาล เคียงข้างปิ่นแก้วคือเด็กชายวัชรินทร์บุตรท่านอำมาตย์ผู้ใหญ่แห่งกระทรวงมหาดไทย และรอบ ๆ เด็กชายเหล่านี้ ยังมีเด็กชายอีกหลายคนซึ่งมาจากตระกูลขุนนางทั้งนั้น (น.157)

โรงเรียนของ “ผู้ดี” ที่ได้กรองคนที่จะเข้าศึกษาไว้หลายชั้นด้วยค่าเล่าเรียนที่สูง ค่าหนังสือ ค่าใช้จ่ายอื่นๆ อันแพงลิบก็ยังไม่เป็นสิ่งประกันเพียงพอว่าในโรงเรียนจะมีแต่เด็กของวงศ์สกุลชั้นสูงเท่าเทียมกัน หรืออย่างน้อยก็ใกล้เคียงกัน แต่ก็พบอยู่บ่อยครั้งที่เด็กที่มาจากครอบครัวที่ไม่มีพื้นเพอะไรบางคนสามารถเล็ดลอดเข้ามาปะปนได้

ลักษณะทางชีววิทยา ยังคงสอดคล้องประสานแนบแน่นกับคุณค่าแห่งชนชั้นที่แสดงออกทาง “รูปร่าง” ชนชั้นสูงยังคงเป็นภาพเสนอความงาม ความดี ทั้งปวง ในขณะที่ “รูปร่าง” ของคนจน คนชั้นต่ำยังคงสื่อความหมายของความยากลำบากของชีวิต ความน่าสมเพชเวทนา และพวกเขาเองก็ยอมรับในคุณค่าอันดุษฎี แต่สำหรับตัวละคร จันทา แล้วไม่ใช่ แม้เขาจะมาจากชนบท เป็นลูกชาวนาที่มี “รูปร่าง” ภายนอกไม่งาม แต่เขารู้สึกพอใจว่าคุณค่าความดีงามของเขานั้นอยู่ที่ข้างใน ไม่ใช่ที่ “รูปร่าง” ภายนอก เขาจึงไม่รู้สึกเสียใจหรือน้อยใจแต่อย่างใดต่อคุณค่าของ “รูปร่าง” ที่สังคมยึดเยียดให้กับเขา

“รูปร่าง” ชนชั้นต่ำ

- จันทา โนนดินแดง

รูปร่างขนาดใหญ่ เขาได้พาร่าง**ผิวดำกรำแดด**ที่มีความสะอาดและความงามบางอย่างอยู่ภายในเข้าปะปนคลุกคลีอยู่กับเหล่าผู้มี**ผิวพรรณผุดผ่อง** มีกิริยาพาที่เข้มซ้อ แต่ทว่าบางส่วนของคนเหล่านี้มีก้อนหินโสโครกฝังอยู่ในดวงใจ เขาไม่ทราบว่ ในขณะที่แบบแผนการครองชีวิตและสภาพแวดล้อมชีวิตในชนบทของเขา ได้ก่อให้เกิดความงามอันประเสริฐบางอย่างขึ้นในดวงใจของเขา และที่เขาไม่ได้เคยนึกถึงคุณค่าของมันนั้น แบบแผนการครองชีวิตและสภาพแวดล้อมชีวิตของชาวนาครุผู้เจริญด้วยอารยธรรม ยากที่จะก่อให้เกิดความงามอันประเสริฐที่พวกเขา มี นอกจากนั้นแล้ว มันยังก่อให้เกิดความโสโครกและความอัปมงคลบางประการที่เขานึกไปไม่ถึง (น.28)

เมื่อจันทาโตเป็นผู้ใหญ่และได้เข้ารับราชการ พัฒนาการ “รูปร่าง” ของเขาเปลี่ยนไป แต่ภายนอกเท่านั้น แต่คุณค่าและความหมายดั้งเดิมของมันยังคงฝังแน่นอยู่อย่างเดิม

ข้าราชการรุ่นหนุ่ม อายุย่างเข้าปีที่สิบเก้า ร่างใหญ่ล่ำ ออกแน่น เสื้อนอกผ้าลายสองสีที่เขาสวมนั้นค่อนข้างคับนิดหน่อย แสดงถึงความเติบโตสมบูรณ์ของร่างกาย ส่วนสูงของเขาถูกทอนลงจากอาการเดินที่โน้มศีรษะไปข้างหน้า และหลังค่อมเล็กน้อย ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความเคยชินที่เขาต้องเดินค่อมตัว ในฐานะเป็นข้าอยู่ในคฤหาสน์ของท่านขุนนางผู้ใหญ่ มาเป็นเวลาหลายปี ดวงหน้าเขาใหญ่ ผิวกร้าน เส้นผมแข็ง จมูกดูจะกลับแบนลงไปกว่าเดิมเมื่อส่วนอื่น ๆ เติบโตขึ้น แต่ยิ้มปากกว้างอันแสดงถึงความซื่อและความสงบเสงี่ยม ซึ่งมักจะปรากฏให้เห็นเป็นครั้งคราวนั้น เป็นสิ่งที่มีเสน่ห์ที่สุดบนดวงหน้าใหญ่ของเขา (น.252) ดวงหน้าที่ใหญ่เทอะทะพร้อมด้วยแววตาที่ประกาศความซื่อนิรันดร์ของเขา ก็ยืนยันความเป็นชาวบ้านนอกของเขาอยู่เสมอ (น.354)

ลักษณะทางชีววิทยาบางอย่างเปลี่ยนแปลงได้ตามวัฒนธรรม (หลังที่ค่อมอันเนื่องมาจากเจียมตัวจนเคยชิน) ในขณะที่ลักษณะทางชีววิทยาบางอย่างก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงไปจากธรรมชาติได้

การย้ายจากชนบทมาสู่การใช้ชีวิตในกรุงเทพฯ ที่แวดล้อมไปด้วยผู้ดีของ จันทา ทำให้เขาได้พบกับ **ประเพณีอันดีงาม** ที่เด่นสะดุดตา ประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับมิติและคุณค่าทางชนชั้นอันส่งผลโดยตรงต่อลักษณะของ “รูปร่าง” ที่ปรากฏ

ในเมืองสวรรค์นี้ การทำงานเลี้ยงชีพอย่างตรากตรำและด้วยการใช้เรี่ยวแรงของตนเองเป็นสิ่งที่ได้รับการเหยียดหยามว่าเป็นการ ต่ำช้า .. บุคคลที่รับจ้างทำงานออกแรงและทำการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ ด้วยความดิ้นรนขวนขวายเพื่อเลี้ยงชีวิตไปวันต่อวันถูกจัดว่าเป็นคนชั้นต่ำ และแม้เขาเหล่านั้นจะประกอบแต่สัมมาอาชีพและมีความซื่อสัตย์สุจริตก็ดี ก็ยังคงเป็นที่รังเกียจเหยียดหยามอยู่นั่นเอง การทำงานรับจ้างประเภทเดียวกันที่ได้รับเกียรติคือ การรับราชการ เพราะถือกันว่า การรับราชการเป็นการ สนองพระเดชพระคุณของพระเจ้าแผ่นดินหรือสนองคุณชาติบ้านเมือง และเขาเหล่านั้นก็มีหวังได้รับพระราชทานสัญญาบัตรขุนนาง คือ ได้เปลี่ยนฐานะจากพวกไพร่สามัญชนไปสู่ฐานะของพวกผู้ดีหรือชนชั้นสูง

ส่วนคนทำงานประเภทอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นที่ใช้แรงงาน หรืองานประเภทที่ใช้ฝีมือและวิชาชีพใด ๆ ไม่ว่าจะป็นงานก่อสร้างถนนหนทางและตึกกราม ตลอดจนการก่อสร้างพระราชวัง วัดวาอารามและงานกลีกรรมปลูกข้าวเลี้ยงประเทศและผู้คนทั้งประเทศก็ดี คนทำงานจำนวน

มากมายมहींมาเหล่านั้น แม้ว่าจะงานของเขาจะมีคุณค่าแก่การดำรงอยู่ของประเทศชาติเพียงใด เมื่อมิได้รับราชการแล้ว งานของเขาก็มิได้ถูกถือว่าเป็นการสนองคุณชาติบ้านเมืองแต่อย่างใด การทำงานของเขาคงถือว่าเป็นการกระเสือกกระสนหาเลี้ยงชีพไปวันหนึ่งๆ แตกต่างกว่าเสมียนหรือบุคคลทั้งหลายที่ “รับราชการ” เพราะบุคคลที่รับราชการนั้นมิได้ทำงานเพื่อการกระเสือกกระสนหาเลี้ยงชีพไปวันหนึ่งๆ หากทำงานของเขาเพื่อ การสนองพระเดชพระคุณของพระเจ้าแผ่นดิน หรือสนองคุณชาติบ้านเมือง เมื่อบรรดาผู้ที่สร้างถนน สร้างทางรถไฟ สร้างเขื่อน สร้างอาคารตีกราม สร้างวังและวัด ประกอบศิลปกรรมนานาชนิด ตลอดจนทำสวนปลูกข้าวเลี้ยงประเทศ อันมีจำนวนมहींมามหาศาล มิได้ถูกถือว่าเป็นผู้ทำงาน สสนองพระเดชพระคุณของพระเจ้าแผ่นดิน หรือสนองคุณชาติบ้านเมืองแล้ว เขาเหล่านั้นก็ถูกถือว่าเป็นพวกไพร่สามัญชน และไม่มีโอกาสจะได้เป็น ขุนนางหรือเปลี่ยนไปเป็นผู้ดี ตลอดจนไม่มีโอกาสที่จะได้รับพระราชทานที่ดินและทรัพย์สินใด ๆ จากพระเจ้าแผ่นดินกับเขาเลย (น.114-115)

พวกผู้ดีนั้นคือเหล่าท่านผู้มั่งมีศรีสุข มียศศักดิ์ศรีฐานและบริวารแวดล้อมคับคั่ง ไม่ต้องทำอะไรก็มีกินมีใช้อย่างอุดมสมบูรณ์ ถ้าท่านยังรับราชการอยู่ ลูกเมียของท่านก็นั่งกินนอนกินทรัพย์สินสมบัติของท่านไปโดยไม่ต้องอนาทรร้อนใจ ตลอดจนมีบ่าวไพร่บริวารใช้สอยในกิจการงานทุกชนิด เมื่อตัวท่านออกจากราชการ ท่านก็นอนกินบำเหน็จบำนาญไปจนตาย ไม่ต้องเดือดร้อนกังวลเหมือนคนทั้งหลายที่ไม่ได้รับราชการ

ถ้าท่านรับราชการเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าแผ่นดิน หรือเจ้านายใหญ่โต ท่านก็จะยังได้รับพระราชทานที่ดินเรือกสวนไร่นา ตลอดจนเงินทองเป็นพิเศษ เมื่อเป็นดังนี้ทรัพย์สินสมบัติอันกำยกองของท่านก็จะเป็นที่อาศัยใช้สอยไปจนชั่วหลานเหลน ความเป็นผู้ดีของท่านก็จะยิ่งใหญ่แพรวพราวขึ้น เพราะเหตุนี้ท่านผู้ดีเหล่านี้ มีวพรรณของท่านย่อมงดงามผุดผ่องเพราะท่านไม่ต้องออกไปทำงานตากแดดตากลม ฝ่ามือฝ่าเท้าของท่านอ่อนนุ่มไม่กระด้างสาบคาย เพราะได้รับการทะนุถนอมใช้ เฉพาะอย่างยิ่งท่านกุลสตรี ความลอยเด่นแห่งความเป็นผู้ดีของท่านเหล่านี้ ย่อมวัดได้จากการที่ท่านไม่ต้องเอามืออันอ่อนละมุนของท่านแต่ละลงไปบงงานหนักหรืองานหยาบใด ๆ ถ้าท่านใช้มือของท่านในการทำงานหนักและหยาบน้อยเท่าใด ก็ย่อมเชิดชูความเป็นผู้ดีของท่านให้เด่นชัดขึ้นเท่านั้น ท่านกุลสตรีผู้ดีย่อมครองชีพของท่านตามแบบอย่างที่แสดงไว้ในบทกวีนิพนธ์ของท่านโบราณจารย์ กรณีเยยกิจอันเป็นแก่นสารแห่งชีวิตของท่านเมื่อสมรสแล้วก็คือ การบำเรอปรนนิบัติสามี และมอบความจงรักภักดีของท่านให้แก่สามีโดยสิ้นเชิงปราศจากเงื่อนไข แม้ว่าตัวท่านจะมิได้รับความภักดีของสามีผู้ดีของท่านเป็นการตอบแทนก็ดี กุลสตรีผู้เป็นภรรยาจะต้องยอมรับนับถือโดยขึ้นตาว่าเป็นเอกสิทธิ์ของท่านสามีที่ได้มีมาแต่โบราณกาล แต่นับเนื่องเข้ามาใน ประเพณีอันดีงาม ที่สำคัญยิ่งอันหนึ่ง กุลสตรีจะต้องร่วมมือ

กับกุลบุตรคำจุนไว้ให้สถิตอยู่ชั่ววันรันดร เมื่อกุลสตรีผู้ภริยาบำเพ็ญชบถตามนี้ธรรมในส่วนนี้ได้เต็มเปี่ยมเพียงใด ก็ย่อมจะได้รับยกย่องจากสามีว่าเป็น “ภริยาแก้ว”

มิใช่ท่านกุลสตรีจะอยู่หนึ่งๆ เสียทีเดียว ท่านย่อมชวนชววยศึกษาศิลปศาสตร์เหมือนกัน แต่ศิลปศาสตร์ที่ท่านศึกษาก็ดำเนินไปตามวิถีที่จะส่งเสริมคุณค่าแห่งการบำเรอปรนนิบัติสามี และแสดงความจงรักภักดีต่อสามีของท่านให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ท่านกุลสตรีย่อมมีความรู้ในทางฝีมือจำพวกเครื่องประทีนโคมและการปรุงอาหาร เป็น “ประเพณีอันดีงาม”

คุณหญิงไม่ต้องทำงานอะไร กรณีภารกิจแห่งชีวิตของท่านก็คือ การปรนนิบัติท่านเจ้าคุณสามี แม้แต่การเลี้ยงดูบุตรก็มีพี่เลี้ยงนางนมรับภาระ ส่วนใหญ่คุณหญิงได้ใช้เวลาว่างทำการงานเบาๆ บ้างเหมือนกัน เช่น งานเย็บปักถักร้อยเป็นอาทิ แต่ก็เป็นการทำเพียงเพื่อแก้รำคาญ หรือฆ่าเวลาว่างที่มีอยู่มากมายเท่านั้น เพราะความจริงท่านไม่มีความจำเป็นจะต้องทำงานเหล่านั้นเลย รายได้ที่ท่านเจ้าคุณได้แต่ผู้เดียวย่อมเป็นหลักประกันการเป็นอยู่อันแสนสะดวกสบายของครอบครัวทั้งหมด โดยที่คุณหญิงไม่ต้องทำอะไรเลย

เสียงของเจ้าคุณสามีจึงเป็นเสียงที่มีสิทธิ์ขาดภายในบ้าน และการกระทำใด ๆ ของเจ้าคุณจึงย่อมอยู่เหนือการวิพากษ์วิจารณ์ รวมทั้งที่ท่านได้เลือกคุณอบเชยและคุณบานชื่นเป็นภรรยาของท่าน ก็ไม่ถูกถือว่าเป็นการขาดความซื่อตรง หรือเป็นความประพฤติที่ชั่วร้ายแต่อย่างใด หากยังได้รับการนับถือว่าเป็นการเพิ่มพูนบารมีของท่านเจ้าคุณเอง

(น.113-118)

นี่คือชนบคคุณค่าของความงามใน “รูปร่าง” ที่มีไว้เพื่อผูกพันตัวเองกับบทบาทของผู้ซึ่งพาอย่างเต็มอกเต็มใจ ยอมตกเป็นวัตถุแห่งการสนองความต้องการทางเพศของผู้ชายโดยชอบธรรม คุณค่าของผู้หญิงชั้นสูงจึงอยู่ที่ “ความงาม”

ในหมู่บ้านชนบทนั้นไม่เพียงแต่ผู้ชายที่ได้ทำงานหาเลี้ยงครอบครัว หากผู้หญิงก็ได้เข้าร่วมในการหาเลี้ยงครอบครัวไม่หย่อนไปกว่าผู้ชาย ที่หมู่บ้านของเขาสามีไม่ได้หาเลี้ยงภรรยา และภรรยาไม่มีกิจแต่เพียงบำรุงโคมและคอยปรนนิบัติสามี หากทั้งสองคนได้ร่วมแรงกันเพื่อทำการผลิตเพื่อการดำรงชีพ ในหมู่บ้านของเขาผู้หญิงมิใช่เป็นเครื่องประดับหรือเครื่องบำเรอ แต่ได้มีบทบาทสำคัญในการหาเลี้ยงครอบครัวเคียงคู่ไปกับผู้ชายที่เดียว ชีวิตของเขาได้เติบโตมาด้วยเมล็ดข้าวและอาหารจากน้ำพักน้ำแรงของแม่ไม่น้อยกว่าของพ่อ แต่ชีวิตของคุณวัชรินทร์ไม่ได้เติบโตมาด้วยอาหารที่เกิดจากน้ำพักน้ำแรงของคุณหญิง และแม้แต่จากน้ำนมของคุณหญิงเอง คุณวัชรินทร์มีคุณแม่ผู้สูงศักดิ์และได้เลี้ยงดูบำเรอให้มีความสุขด้วยทรัพย์สินที่ท่านมีส่วนร่วมในการหา จันทามีแม่ผู้ต่ำต้อยซึ่งเลี้ยงดูเขามาตามประสายากด้วยน้ำนมของแม่และด้วย

น้ำพักน้ำแรงของแม่เอง เมื่อนี้ถึงความจริงข้อนี้แล้ว เข้ารู้สึกจับใจในพระคุณของแม่ยิ่งกว่าแต่ก่อน (น.118-119)

การให้คุณค่าและความหมายความงามของ “รูปร่าง” ถูกนิยามแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมการครองชีพของคนในแต่ละสังคม ความหมายของ “รูปร่าง” ที่สื่อสารออกมาให้คนที่พบเห็นได้รับรู้และตีความนั้นจึงสัมพันธ์โดยตรงกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของผู้ตีความ

2.7 ชีวิตจากมุมมืด

เรื่องสั้นของ ป. บุรณปกรณ์ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2489

ชีวิตจากมุมมืด เป็นผลงานรวมเรื่องสั้นที่ ป.บุรณปกรณ์ ที่ได้หยิบยกชีวิตธรรมดาสามัญของคนจนออกมาถ่ายทอดให้เป็นภาพแจ่มชัดตามความเป็นจริงได้อย่างลึกซึ้ง สะเทือนใจ โดยงานเรื่องสั้นส่วนมากของเขาสะท้อนภาพชีวิตจากมุมมืดของเพื่อนมนุษย์ จนแทบไม่น่าเชื่อเลยว่า “ชีวิต” ในเรื่องนั้น ๆ ยังจะมีลมหายใจอยู่รอดได้ในท่ามกลางความอภัพอัปภาคย์ เหลือมล้าและอธรรมของสังคม (ถวัลย์ วรดิลก,2496 อ้างถึงใน ช่วย พูลเพิ่ม,2531)

คุณปกรณ์เป็น “ผู้แสวงหาความสว่างในความมืด” (สด ฐรมะโรหิต,2496 อ้างถึงใน ช่วย พูลเพิ่ม,2531) และยังเป็นคนที่มองดูโลกและชีวิตไปในแง่ตรงกันข้ามกับคนอื่น ๆ เสมอ เช่น ชอบมองหามุมดีในสิ่งชั่ว และมองแง่ชั่วในสิ่งดี ซึ่งเป็นปรัชญาที่ควรสนใจอย่างหนึ่ง เราจะพบวิธีมองดูโลกและชีวิตเหล่านี้ได้ในเรื่องสั้นต่าง ๆ ของ ป.บุรณปกรณ์

ประเด็นเกี่ยวกับ “รูปร่าง” ที่น่าสนใจในรวมเรื่องสั้น ชีวิตจากมุมมืด คือ การค้นหา มุมดีของคนที่มี “รูปร่าง” ชั่ว และการค้นหาแง่ชั่วของคนที่มี “รูปร่าง” ดี เป็นปรากฏการณ์การแสดงทัศนคติในลักษณะของคุณตรงข้ามกัน เป็นการแสวงหาความสว่างในความมืดของ “รูปร่าง” เช่นกัน

คุณค่าใน “แง่ชั่ว” ของคนที่มี “รูปร่างดี”

- เรื่องสั้น ชาวโลกผู้เกลียดกลางวัน ชอบกินทุเรียน ร้องไห้ดัง ๆ

ตั้งแต่สมัยสงครามโลกมาแล้ว จำนวน “เมียเก็บ” เพิ่มขึ้นมาก เพราะบรรดาผู้ที่มีมั่งคั่งร่ำรวยขึ้นด้วยการสงครามไม่รู้จะเอาเงินไปทำอะไร พอเงินกระโดดเข้ามาอยู่ในกำมืออย่างคล่องๆ ก็เริ่มมองหาทางที่จะกอบโกยขนขวายหาความสุขให้แก่ตน และสิ่งหนึ่งที่เขามักจะตกลงใจรีบกระทำก่อนสิ่งอื่นนั่น คือ เริ่มหาเมียมาเก็บไว้ ซึ่งเราอาจจะเรียกกันว่า “เมียเก็บ” ก็ได้

เมียเก็บชอบกินทุเรียนและร้องไห้ดัง ๆ

เมียเก็บคนหนึ่ง บอกข้าพเจ้าว่า หล่อนไม่อยากจะให้ชีวิตเป็นฝั่งเป็นฝา (ตรงข้ามกับทัศนคติชีวิตของผู้หญิงดี ๆ ที่หาสามีเพื่อหลักประกันไปตลอดชีวิต อยากเป็นฝั่งเป็นฝา ใช้ร่างกายผิดชนบ ความเชื่อ ค่านิยมของผู้หญิงดี ๆ) หล่อนไม่ต้องการมีชีวิตอยู่ในความรับผิดชอบ หรือข้อผูกมัด “ดูซิคุณ หม้อข้าวหม้อแกงและเครื่องครัวเราไม่ต้องมีเลยก็ได้ กับข้าวจะไปทำกันทำไมให้เสียเวลา” “ดิฉันมีผัวก็จริง แต่เขาเรียกกันว่า เมียลับ เมียเก็บ ส่วนเมียจริง ๆ นายห้างเขาก็มียของเขาอยู่แล้ว เขาไม่จริงไม่จังอะไรกับดิฉันหรอก เขาเก็บไว้สำหรับใช้บำเรอในขณะที่หิวกระหายมาเท่านั้น” (น.38)

เมียเก็บที่กล่าวนี้ชอบกินทุเรียน แม้ราคาจะแพงถึงลูกละห้าสิบบาทหล่อนก็ซื้อ ฉีกออกรับประทานเพียงเม็ดครึ่งเม็ดแล้วก็แจกชาวบ้าน เงาะ 4 ผลบาท หล่อนซื้อมาทีละมาก ๆ ลางสาต หล่อนก็ชอบกินไม่น้อยเหมือนกัน “นายห้างเขารวยมากค่ะ” “เขาต้องทิ้งดิฉันในวันหนึ่งแน่ๆ เมื่อดิฉันรู้ตัวแล้วว่ามันไม่มีอะไรจริงจังต่อกัน ก็ไม่ต้องมัวยัศฐ์ ดิฉันจะใช้กินและเล่นให้สนุกทีเดียว” (น.38)

เมียเก็บไม่ต้องการความรับผิดชอบ

ในส่วนของความรับผิดชอบ เมียเก็บทุกคนมีความรู้สึกคล้ายคลึงกัน คือ พวกหล่อนไม่ชอบความรับผิดชอบ อาจจะถูกได้ว่า เกลียดเอาเสียเลยทีเดียว เมื่อเห็นผัวเมียคู่ไหนเขามีความสุข เช่น ผัวไปทำงานแต่เช้า กลับมาเย็น ส่วนเมียก็ซักเสื้อผ้า ทำกับข้าวและกวาดถูเรือน หล่อนจะชวนเพื่อนๆ มาเฝ้าหน้าตาดูแล้วหัวเราะกันคิกคิก

“พวกเราสบายนะเธอ เราจะไปไหนมาไหนก็ได้ ชีวิตที่ไม่ต้องมีความรับผิดชอบ” ต่อมาอีกไม่กี่เดือน เมียเก็บคนที่กล่าวคำว่า “ชีวิตที่ไม่ต้องมีความรับผิดชอบ” นั้น ก็ตั้งท้องขึ้น หล่อนเริ่มรู้แล้วว่ะชีวิตนี้ว่า ชีวิตที่ไม่มีความรับผิดชอบนั้น มันไม่ใช่ชีวิต และไม่เคยมีอยู่ในโลก (น.40)

- เรื่องสั้น ความรู้สึกของหญิงสาวที่เป็นกามโรค

นิคมโสเภณี

หญิงโสเภณีมีทั้ง พวกที่เอาจริง และ พวกสมัครเล่น ปะปนกัน ที่ว่าเป็นพวก “เอาจริง” นั้น คือถือเป็นหน้าที่ของตนที่จะประกอบอาชีพ แต่พวกสมัครเล่นถือเพียงสนุกชั่วคราว หรือมิฉะนั้นก็ขายตัวเป็นครั้งคราวเพื่อหา “ค่าตัดผม” หรือค่าสเกิร์ตใหม่ ผู้หญิงสมัครเล่นบางคนอยากจะกินไก่ตอน ในเวลาที่สงครามกำลังฟัวพันกันอยู่นั้น ราคาไก่ตอนงาม ๆ ชนิดอ้วนและมีมัน คุ้มราคาตัวหนึ่งตั้ง 20-25 บาท พอพวกเธอนึกอยากจะกินไก่ตอนขึ้นมา ก็เดินไปบอกตามหน้าห้องเพื่อนฝูงว่า “เฮ้ย! อีอ้วน (หรือไม่ก็—อีตี๋) วันนี้ข้าจะเลี้ยงไก่ตอนเอ็งละวะ! หล่อนเดินบอก

เป็นเชิงปาวประกาศให้สหายร่วมสนามกามารมณฺ์ทราบ ก็แปลว่าแม่นกน้อยผู้เป็นนักกีฬาสมัครเล่นตัวนั้น จะได้ทำการขายประเวณี เพื่ออิมปาก ได้กินไก่ตอนอีกประหนึ่งเป็นแน่แท้ (น.46)

ผู้หญิงที่เป็นสาวรุ่นยามกำดัด บางคนอยากสวย หล่อนเห็นเพื่อนเขาตัดผมกัน ก็นึกอยากจะตัดผมบ้าง แต่ฐานะของตัวยังไม่เติบโตพอ จึงได้แต่รู้สึกกระวนกระวายใจอยู่ หากในระหว่างนี้ได้มีเพื่อนฝูงที่รู้เชิงชั้นในการลอบขายประเวณีมาก่อนมาพบปะกันเข้า ก็อาจที่จะชักชวนให้ไปแวะตามบ้านเอเยนต์เป็นบางครั้งบางคราว เพื่อหาเงินมาตัดผม ครั้นต่อมาเมื่อมีความต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นอีก เช่น **ลิปสติกชนิดสีแดงแปร์ด** อดขาดขาดขาด หล่อนก็อดนึกถึงวิธีหาเงินแบบเดิมไม่ได้ เพราะสะดวกดีมาก ในบางครั้งก็ได้รับความลำบากเบิกบานใจพร้อม ๆ กันด้วย กล่าวคือ เงินก็ได้ ความสุขในเหลี่ยมของกามารมณฺ์ก็ได้ (น.47-48)

พวกเขาเห็นว่าการค้าประเวณีเป็นการได้อย่างคล่องๆ เพียงไม่กี่นาทีเท่านั้น เงินจำนวนหนึ่งก็จะตกถึงมือ มันไม่ใช้การแลกที่ต้องสิ้นเปลืองอะไรมากนัก พวกเขายอมขายประเวณีดีกว่าที่จะยอมสวมเสื้อเก่า ๆ ผมก็ไม่ได้ตัด และปากก็ไม่มีลิปสติกทาเหมือนเพื่อนหญิงทั้งหลาย ความต้องการเช่นนี้เป็นความต้องการเพื่อทำตัวให้เด่นเป็นที่สังเกตของเพศตรงข้าม นี่คือการรู้สึกในด้านกามารมณฺ์ตามธรรมชาติ และเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นเตือนให้หญิงเสียคนได้โดยง่าย

เหล่าเมียเก็บและบรรดาโสเภณีทั้งหลายเหล่านี้ หาประโยชน์จากความงามของ “รูปร่าง” แต่การหาประโยชน์ของพวกเขาไม่ได้เป็นไปในทางสร้างคุณความดีอย่างที่ รื่น จากวรรณกรรม หญิงคนชั่ว ที่เธอจำเป็นต้องเป็นโสเภณีเพื่อไม่ให้ลูกและพี่สาวของเธอต้องอดตาย เป็นความชั่วที่เลี้ยยความดี ในขณะที่พวกเขาขายประเวณีก็เพื่อความสบายส่วนตัวแต่เพียงลำพัง เพราะเห็นว่ามันง่าย ใช้เวลาแป็บเดียว มองด้วยทัศนะนี้ ทั้ง รื่น และ เมียเก็บ ต่างก็เป็นโสเภณีที่จำเป็นต้องใช้ความสวยจาก “รูปร่าง” หาประโยชน์เหมือนกัน “รูปร่าง” สวยเหมือนกันแต่คุณค่าพวกเธอนั้นไม่เหมือนกัน นี่เป็นความหมาย “แง่ชั่ว” ของคนที่มี “รูปร่างดี”

คุณค่าใน “มุมดี” ของคนที่มี “รูปร่างชั่ว”

- เรื่องสั้น **คนตัวเหม็น เห็นน้ำส้น**

เมื่อเดินเฉียดเข้าไปใกล้ของเหม็น เขาเดินเรื่อย ๆ อย่างสบาย แต่ถ้าเห็นพอน้ำ เขาจะเดินเลี่ยงไปทางอื่นและเดินอย่างเร่งร้อนมาก (น.118)

ตาผูกคนกลัวน้ำ ไม่ใช่คนที่มีความสำคัญอย่างไรสำหรับคนเป็น แต่ต้องนับว่ามีประโยชน์มากสำหรับคนตาย เพราะแกมีอาชีพเป็นช่างไม้รับจ้างต่อโลงใส่ศพ ครั้นจะว่าแกไม่มีประโยชน์สำหรับคนเป็นเสียเลยก็ไม่ได้ เพราะคนเป็น ๆ ที่ยังมีชีวิตอยู่ คือ ลูกเมียของคนตาย

จะต้องมาจ้ำจี้จ้อต่อใจ และถ้าแกคิดราคาถูกพอสมควรก็ยอมเป็นประโยชน์ไม่น้อยสำหรับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ โบราณว่า “คนตายขายคนเป็น” แต่ถ้ามีใครตายขึ้นแล้วญาติของผู้ตายมาหาตาผูก คนตายก็อาจไม่ขายคนเป็นในส่วนที่จะต้องใช้จ่ายเป็นค่าต่อใจดังกล่าวนี้

ชาวบ้านแถวตรอกบ้านพานไม่ค่อยจะยินดีคบหาวิสาสะกับเขา เพราะยอมเป็นธรรมดาที่ผ้าชีวจะต้องไม่ค่อยมีคนอยากจับ ถ้าจะจับก็ต้องมีหวังว่าจะเอาเช็ดพื้นเท่านั้น ตาผูกเป็นคนกลัวน้ำ แกไม่ต้องการให้น้ำมาถูกต้องตัวแก จึงยอมเป็นธรรมดาที่จะต้องอบตัวเองไว้ด้วยกลิ่นเหม็นจนเป็นที่รังเกียจ “เหม็นสาบยิ่งกว่าแรงลงเสียอีก” แม่คำข้าวโพดเผาที่อยู่ในตรอกเดียวกัน พุดเมื่อเห็นตาผูกเดินผ่าน “แต่แกเป็นคนใจดีที่น่านับถือนะแม่ผ่อง” หญิงร่ำรำทวมคนที่มานั่งรอข้าวโพดกล่าวขึ้นบ้าง “แต่ถึงจะใจดีอย่างไร ถ้าตัวเหม็นละก้อ ฉันเป็นไม่ขอเข้าใกล้ มันคอยแต่จะคลิ้นเหยียนรากแตกรากแตนเสียเรื่อย” (น.121)

คนที่เคยพุดว่า รังเกียจ ตาผูกคนกลัวน้ำนั้น ความจริงทุกคนไม่ได้รังเกียจตัวเขาเลย แต่รังเกียจ “กลิ่น” ของเขา ส่วนตาผูก เมื่อแหว่ว่าใครพุดถึงตัวในทางที่ไม่ค่อยดีโดยอ้างถึงกลิ่นเหม็น เขาจะพุดทันทีว่า “เกิดมาเป็นคน มันก็ต้องเหม็นอยู่ด้วยกันทุกรูปทุกนามละเว้ย! ก้ออ้ายพวกที่มาจ้ำจี้จ้อต่อใจ ทั้ง ๆ ที่มันว่าตัวกูเหม็นนั้นนะ มันไม่ใช่เพราะเรื่องเหม็นหรือ? เขาหัวเราะเหอ ๆ แล้วก็พุดต่อไป “มันกำลังจะลงไปนอนเหม็นอยู่ในโลงกันแล้ว ไม่พอกก็ต้องเป็นปูของมัน ไม่ใช่พวกก็ต้องเมีย ถ้าไม่ใช่เมียก็ต้องลูก ไม่มีใครตัวหอมอยู่ได้ทุกวันหรอกเฮ้ย! ใครอยู่ค้าฟ้าได้ตัวมันจึงจะหอมจริง แต่ถ้ามันอยู่ค้าฟ้าไม่ได้ตัวมันก็ต้องเหม็น” (น.121)

“อ้ายที่ตัวมันหอม แต่ชอบตอหลอดตอแหล หากินทางมิจจาชีพหลอกหลวงนะ มันไม่ยิ่งไปกว่าตัวเหม็นหรือ เจ้าลูกไก่เอ๊ย?”

“คนตัวเหม็นมันก็เหม็นแต่ตัว” เขาพุดต่อไป “ที่พ่อเจ้าคว่ำเงินหลวงเข้าสี่หมื่น ต้องไปนอนอยู่ในตระวางนั้นนะ มันไม่ใช่เรื่องคนตัวหอมหรือกริ? คนตัวหอมก็ต้องให้มันหอมทั้งข้างนอกข้างใน หอมแต่ นอกในเหม็นอย่างพ่อเจ้านะมันไม่ดี” (น.122)

“...อ้ายหลานชายที่มันมาทำดีกับฉันตายเสียแล้ว ตกลงมันเหม็นก่อนฉัน มันหนีความเหม็นไม่พ้น พุทโธเอ๊ย--!” (น.124)

“มหาอ้าวทำไม?” เขาถาม เพราะเคยนึกเคือง ๆ อยู่

“อ้าวมาจ้ำจี้จ้อต่อใจ” แม่ซิ้มตอบ “เขาว่าลือใจดี ไม่คิดแพง”

“ใจอ้วน่ะดีหรืออก แต่ตัวอ้วนเหม็น” ตาผูกตอบเรื่อย ๆ “เวลาเดินเฉียด เขาว่าอ้วนเหม็นฉิบหาย แต่เวลาเขาจะใช้ ถึงตัวเหม็นเป็นแรงลงมันก็ทนกันได้” เขาเป็นคนมีน้ำใจงาม แต่กลิ่นตัวเท่านั้นที่ทำให้เป็นที่น่ารังเกียจ (น.125)

- เรื่องสั้น มนุษย์หน้าผีใจพระ หรือ “ศพ เดินได้” คนที่หน้าไม่เหมือนคน

มนุษย์หน้าผีที่กำลังกล่าวถึงนี้ยังมีชีวิตอยู่ เขายังเป็นคน แต่สหายในตรอกตีดินเรียกเขาว่า “ศพเดินได้” เพราะรูปร่างลักษณะเหมือนคน หากแต่หน้าไม่เหมือนคน ดังนั้น จึงเป็นคนแต่ตัว ส่วนหน้าของเขากลับไปเหมือนหน้าศพ เมื่อออกเดินขยับย่างไปทางไหน ถ้าเป็นเวลากลางวัน เปิดโอกาสให้ผู้พบเห็นได้พิจารณาถ่องแท้ จึงจะรู้ว่าไม่ใช่ภูตผีปีศาจมาเที่ยวหลอกหลอนคน แต่ความเป็นจริงเป็นคนเราดี ๆ นี้เอง จะเป็นความผิดของตัวเขาหรือของใครก็ตามที่ หน้าของเขาช่างเหมือนกับหน้าศพเสียจริง ๆ หน้าศพคนตายที่ไม่เปล่งปลั่ง ไม่แสดงความอยู่ดีกินดีเสียเลย ตรงกันข้าม กลับเป็นหน้าที่เหี้ยม แห้งแล้งและบิดเบือนเหมือนคนที่ต้องตายไปเพราะความอดอยาก ซ้ำยังมีความเป็นห่วงกังวลอยู่ วิญญาณและจิตมิได้สงบลง ต้องเวียนว่ายท่องเที่ยวอยู่ทั่วไป (น.128)

เมื่อพบเพื่อนขอทานคนใดรับทุกข์ให้ฟังว่า ออกขอทานทั้งวันไม่ได้เลย หรือได้น้อย ตากอนจะเรียกมาให้ทานทันที “เฮ้ มึงเอาไปใช้บ้าง นี่สองสลึง อ้ายคนระยำ เป็นขอทานแล้ว ปล่อยให้จน เกิดมาเสียชาติเกิด!” เมื่อเห็นพรรคพวกที่มีอาชีพอย่างเดียวกันอึดอัดขัดสน เพราะเที่ยวขอสตางค์เลี้ยงตัวไม่ได้ เขาจะมองอย่างเกลียดแค้นเวทนาแล้วพูดว่า “ถ้ามึงขอทานเลี้ยงตัวไม่ได้ ก็ไปแจวเรือจ้างซีว้ยเพื่อนฝูง” เขาพูดราวกับว่าอาชีพขอทานเป็นอาชีพที่เหนือกว่าการแจวเรือจ้างมาก “หากินง่าย ๆ ทั้งสะดวกสบายกลับไม่ชอบ มึงจะร่นหาที่ต้องไปแจวเรือจ้างเสียแล้ว อ้ายแมวเอ๊ย” มันแปลกที่ว่าเขามีความเคารพในอาชีพขอทานของเขามาก เท่า ๆ กับท่านเจ้ากรรม ระวังเก้าอี้ของท่านทีเดียว (น.132-133)

เมื่อย้ำราชการชั้นตรีผู้หนึ่ง ต้องร้องให้ตีโพยตีพายหัว หว่าผ้าพันเป็นข้าราชการอยู่ จึงได้จนยากแทบไม่มีจะกิน ลูกคนเล็กเงินค่าเล่าเรียนเพียงสิบห้าบาทก็ไม่มีให้ เมื่อตีโพยตีพายกับหัวจนถึงกับทะเลาะวิวาทกันเป็นการใหญ่แล้ว ในวันรุ่งขึ้น ตากอนมีความสงสารก็แอบไปเรียกลูกเล็กของข้าราชการชั้นตรีมาที่ประตูบ้าน แล้วส่งเงินให้สิบห้าบาท สั่งว่า “หนู เอาไปให้แม่เสียค่าเล่าเรียนเสีย ลุงมีอยู่ไม่ได้ใช้ สงสารหนูก็เอามาให้”

จากดวงหน้าที่ตอบซัด และดวงตาลึกโบนั่น เด็กและผู้หญิงเห็นเข้าก็ตกใจกลัว แต่เขาไม่ใช่ผี เขาเป็นคนที่หน้าเหมือนผี ตากอนคือ “ศพเดินได้” แต่เบื้องหลังรูปร่างที่ปั้นมาเอง ไม่ได้มัน เขาควรจะเป็นพระได้หรือไม่

ในตรรกวัตเทพธิดา ไม่เคยปรากฏว่ามีคนร้ายออกมาดกชิงวิ่งราวในเวลากลางคืน พวกมิชฉาซีพมันกล้วยตากอน มันนี้กว่าเขาเป็นผี รูปร่างของเขาน่าเกลียด แต่ความน่าเกลียดกลับเป็นสิ่งประกันความปลอดภัยแก่คนทั้งหลาย (น.138)

ทัศนะกลับด้านของการมองรูปร่าง การตีความ การให้คุณค่า ทั้ง คนตัวเหม็น และ คนหน้าผี รูปร่างอัปลักษณ์ แต่หากจะมองเข้าไปข้างใน กลับพบแต่ความหอม และ ความเป็นพระ แต่กลับแม่พวก โสเภณี ที่รูปร่างภายนอกสวย แต่สิ่งที่อยู่ภายในกลับ เหม็นเน่า ฟอนพะ มีแต่ของเหม็น สะท้อนภาพการมองและคุณค่าของ “รูปร่าง” กระแสใหม่นำเสนอ ความชั่วในคน “รูปร่าง” ดี และ ความดีในคน “รูปร่าง” ชั่ว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3 : ลักษณะที่สังเกตได้ของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมไทยยุคของการต่อสู้ 3 เสา
ระหว่างเผด็จการทหาร , ราชานิปไตย และฝ่ายประชาธิปไตย (ปีพ.ศ.2489-2501)

ประเด็นการวิเคราะห์	ความถี่ที่ปรากฏ
1. ลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปกาย”	
- ใบหน้า	13
- หน้าผาก	2
- ดวงตา	9
- คิ้ว	5
- จมูก	3
- ใบหู	1
- ริมฝีปาก	11
- ฟัน	1
- แก้ม	6
- คาง	1
- ผม	5
- ไหล่	1
- ลำคอ	2
- ไหล่	1
- หน้าอก	3
- เอว	2
- มือ / นิ้ว	6
- ข้อเท้า	1
- เล็บ	2
- ขา	1
- ผิวพรรณ	14
- ขนาดของรูปร่าง	13
- กลืนกาย	4
- ใบหน้าที่ถูกตกแต่งด้วยเครื่องสำอาง	5
- ทรงผมที่เกิดจากการดูแลและจัดแต่ง	6
- “รูปกาย” ที่ได้รับการดูแล รักษาความสะอาด	2

ประเด็นการวิเคราะห์	ความถี่ที่ปรากฏ
2. คตินิยมเรื่องความงามของ “รูปร่าง”	
- ความสวยงาม ครบถ้วน สมบูรณ์ของสรีระทุกส่วนของร่างกาย ในลักษณะที่เป็นอุดมคติ หรือจินตนาการ	4
- ความสวยงาม ครบถ้วน สมบูรณ์ของสรีระทุกส่วนของร่างกายอย่างที่เป็นไปได้ ในโลกของความจริง	13
- ความสมบูรณ์ แข็งแรง มีกล้ามเนื้ออวบอิมสุขภาพดี สมสัดส่วนของรูปร่าง	13
- ความโปร่งบาง ระหง ของรูปร่าง	6
- สวยงามแบบธรรมชาติ ไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่ง	12
- แข็งแรง ว่องไว ไร้โรค และความสามารถในการต้านทานโรค	3
- กลิ่นกายหอมกรุ่น สะอาด	3
- มือที่หยาบกร้าน แต่แข็งแรง	3
- เล็บที่สั้นกุด	2
- ผิวที่คล้ำเพราะกรำแดด	4
3. บทบาท ความสำคัญของ “รูปร่าง”	
- ความงาม คือ ทรัพย์สินสมบัติ	6
- เป็นสิ่งกำหนดชนชั้น ชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม	16
- ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความงาม ความสุข ความสมบูรณ์	11
- ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความความเข้มแข็ง อดทน ต่อสู้	4
- ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความชั่วร้าย ผิดบาป หยาบช้า	1
- ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความทันสมัย คิวไลซ์ มีวัฒนธรรม	5
- เป็นความสุข ความสบายใจ ของเจ้าของ	2
- ป้องกันการนินทา ดูถูก	1

ประเด็นการวิเคราะห์	ความถี่ที่ปรากฏ
- รองรับอารมณ์ความต้องการของผู้ชาย	8
- เรียกร้องความสนใจ / สร้างความประทับใจแก่เพศตรงข้าม	5
- ปกปิด อำพราง ร่องรอยของความทุกข์ ความไม่งาม	3
- ฐานะเครื่องมือที่ก่อประโยชน์อันเป็นสาระให้กับชีวิตและสังคม	8
- ความสวยที่แต่งจนเกินจริง ไม่มีค่า เป็นสิ่ง ลวงตา	5
- ไม่ยั่งยืน คงทน ไม่ควรยึดติด	6

จากการวิเคราะห์ความถี่ในการปรากฏของ “รูปร่าง” ในวรรณกรรมไทยยุคของการต่อสู้ 3 เล่า ระหว่างเผด็จการทหาร , ราชธิปไตย และฝ่ายประชาธิปไตย (ปีพ.ศ.2489-2501) พบว่า วรรณกรรมไทยยุคนี้ให้ความสำคัญกับความงามของ ใบหน้า ผิวพรรณ และขนาดของรูปร่างมากที่สุด ในขณะที่องค์ประกอบอื่น ๆ ถูกกล่าวถึงบ้างดังปรากฏในตาราง มีคตินิยมในเรื่องของความงามที่เน้น ความสวยงาม ครบถ้วน สมบูรณ์ของสรีระทุกส่วนของร่างกายอย่างที่เป็นไปได้ พบเห็นได้ในโลกของความจริงมากที่สุด นิยมความสมบูรณ์ แข็งแรง มีกล้ามเนื้ออวบอิม สุขภาพดี สมสัดส่วนของรูปร่าง สวยงามแบบธรรมชาติโดยไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่ง และ “รูปร่าง” มีบทบาทเป็นสิ่งที่กำหนดชนชั้น ชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม มากที่สุด ดังปรากฏในตาราง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมไทย

ยุคเผด็จการจอมพลสฤษดิ์ และจอมพลถนอม กิตติขจร (พ.ศ.2501 – 2516)

หลังจากรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ปี พ.ศ.2501 ซึ่งได้จับกุมคุมขังนักการเมืองและปัญญาชนฝ่ายก้าวหน้าไปจำนวนมาก ทำให้วงวรรณกรรมเพื่อชีวิตที่คึกคักต้องซบเซาไปเป็นเวลาหลายปี กว่าที่จะเกิดวรรณกรรมรุ่นใหม่ที่จะท่อนชีวิตสังคมทั่ว ๆ ไป มากกว่าที่จะวิพากษ์การเมือง เช่น งานเรื่องสั้นและนวนิยายของอาจินต์ ปัญงพวรรค์ , รงค์ วงษ์สวรรค์ กวีนิพนธ์ของ อังคาร กัลยาณพงศ์

ยุคเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ (2501-2506) และ จอมพลถนอม กิตติขจร (2506-2516) ได้สร้างปัญหาความขัดแย้งเพิ่มขึ้นในทศวรรษ 2510 ทำให้เกิดงานเขียนที่แสดงความแปลกแยก และแสวงหาความหมายใหม่ ๆ ของคนหนุ่มสาวในยุคนั้น ก่อนที่จะเกิดกรณีนักศึกษา ประชาชนเดินขบวนเรียกร้องประชาธิปไตย 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

งานวรรณกรรมในยุคนี้นี้ หลายเรื่องเป็นความพยายามที่จะหาความหมายใหม่ นิยามความหมายใหม่ให้กับสิ่งรอบ ๆ ตัว พยายามหาคำอธิบายว่าทำไมมันจึงเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ วิพากษ์ วิจารณ์ ให้เห็นอีกแง่มุมหนึ่งของความหมายที่แปลก และแตกต่างไปจากความคิด ความเชื่อเดิม ๆ เพราะอย่างนั้น มันจึงอย่างนี้ เป็นยุคที่วรรณกรรมเหยียดหยันธรรมชาติ เหยียดหยันวัฒนธรรม เย็นหยันชนชั้นปกครอง ลักษณะของวรรณกรรมที่ปรากฏอาการประชดประชัน ขบถดสังคมพอแสบ ๆ คั่น ๆ เป็นยุคของวรรณกรรมนอกกรอบ วรรณกรรมนอกระบบ

วรรณกรรมที่ใช้ในยุคนี้นี้มีทั้งหมด 4 เล่ม ได้แก่

1. กวีนิพนธ์
2. สร้างชีวิต
3. ตะวันตกดิน
4. เพื่อนเก่า

“รูปกาย” ที่พบ ได้แก่

4.1 กวีนิพนธ์

โดย อังคาร กัลยาณพงศ์ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2507

อังคาร กัลยาณพงศ์ เป็นบุคคลพิเศษ อันควรได้รับความสนับสนุนด้วยประการทั้งปวงว่าโดยทางบุคลิกส่วนตัว เขาเป็นคนดีมีฝีมือ อันสังคมไทยสมัยนี้ไม่ต้องการ และเขาก็ไม่ยอมสยบ

เข้าประจบสังคัม ดังที่คนอื่น ๆ อีกมากหลายกระทำกันอยู่ เขายึดอุดมการณ์ยิ่งกว่าเห็นแก่อาภิส เขาหยิ่งในเกียรติของเขาเองยิ่งกว่าจะก้มหัวให้แก่บุคคลซึ่งโลกสมมุติให้ทรงอำนาจไว้ แม้กิริยา วาจาของเขาจะกว้างเกินไปบ้าง เขาจะถือดี ถือตน เกินไปบ้าง เขาก็ทำอย่างไม่รู้สึกรู้ตัว และการกระทำของเขานั้นก็สาสามแล้วกับสังคัมปัจจุบันอันเหลวแหลก วิญญูชนพึงเข้าใจเขา พร้อมที่จะ ให้อภัยเขาและปรับตนให้เข้ากับเขา มิใช่ฝืนให้เขามาเข้ากับระดับสังคัม ยิ่งสังคัมไม่เห็นคุณค่า เกี่ยวกับเขาอยู่ด้วยแล้ว ก็ยิ่งจำเป็นที่จะต้องสนับสนุนงานของเขาออกมาให้ปรากฏแก่สังคัม (ส.ศิริรักษ์,2507)

กวีนิพนธ์ของอังคาร มีอรรถรสไพเราะ ลึกซึ้ง แข็งกร้าว แหวกแนว กล่าวแสดงอารมณ์และ ความคิดเห็นออกมาอย่างตรงไปตรงมา อย่างแปลกประหลาด ไม่ซ้ำแบบใคร ทำให้ผู้อ่านต้องรู้สึก หัวใจไหวไปตามไม่มากนักน้อย

คุณค่าของ “รูปกาย” ความไม่จริง ยั่งยืน

กวีนิพนธ์ไม่พบการกล่าวถึง “รูปกาย” ในลักษณะทางโครงสร้าง แต่พบว่ามีประเด็นแสดง ทิศนะความคิดที่แปลกแยกและย้อนแย้งไปจากขนบของการนำเสนอ และการให้คุณค่ากับ “รูปกาย” ที่เคยพบในวรรณคดีและวรรณกรรมไทยมาตลอด นั่นก็คือ การเปรียบเทียบอุปมาความ งามของ “ดวงตา” กับ “ดวงดาว” ดังตัวอย่าง

กลางความเป็นไป

คางคกสาวตัวหนึ่ง ชะโงกดูเงาตัวเอง ในกะล่าน้ำใสซึ่งขังประกายแสงเดือน และแสงดาว สุกสกาวทะทอนลงในกะลาทอสีเงินยวง นางคางคกสำคัญผิดคิดว่ารูปโฉมโฉมพรรณเธอนั้นงาม ละออบบริสุทธ์ และสองแก้วตาสุกใสเหมือนดวงดาว จึงหยิ่งยโส เชิดหน้าหมองเมินคางคกหนุ่ม ตัวนั้นไป

คางคกหนุ่มตัวนั้น ยังเฝ้าหลงไหลคางคกสาว จนเพื่อเจ้า นึกน้อยใจว่า อิตถีทั้งหมดสูง เทียมเมฆ ระดับเดียวกับดวงดาว ไม่มีวันจะปายปิ้นไปถึงได้ เปรย ๆ ว่า ฉันอยากจะดับหมดทุก ดวงดาวในท้องฟ้า จะยกโทษให้ก็แต่สองแก้วตานางอันเป็นที่รัก เพราะฉันรู้สึกว่ามีราคา กว่าดวงดาวทั้งหมดในฟากฟ้า

อสรพิษคลายขนดหนีน้ำค้าง ทั้งคงจะรำคาญคางคกหนุ่มตัวนั้นรำพึงรำพัน จึงดูควาเอา ว่า เฮ้ยเจ้าหลงไหลมากไปแล้ว จนพูดเพื่อเจ้าหาสาระมิได้ อันดวงตาไม่ซำก็บอดไร้ มดงำม และมดคันไฟจะรุมกัดกิน ส่วนดวงดาวนั้นจะส่องแสงอยู่ชั่วกับปีกัลป์ ถึงเจ้าจะดูหมิ่นว่า ดวงดาวสู้ตาสาวงามไม่ได้ ก็จำเพาะแต่ฤดูกาลแห่งความมัวเมาหลงผิดไป สิ่งที่เจ้าดูหมิ่น

อย่างดาวลูกไก่เล็กกระจิดริดนั้น ที่แท้จริงเป็นสุริยะจักรวาลอันมหึมาใหญ่หลวง ถ้าคำตนิฉิน นินทาเหล่านี้ยื่นไปถึงดวงดาวเจ้าจะถูกหัวเราะเยาะไปกับกาลนาน เพราะเสียงหัวเราะของ ดวงดาวนั้น ยังยืนอยู่ชั่ววันจิวันคร แต่ดวงดาวไม่เคยหัวเราะเยาะเย้ยใคร ข้าพุดทั้งนี้เพราะรู้สึก สมเพศเวทนาในบทพิศวาส อันเพื่อเจ้าของเจ้า กล่าวแล้วสรรพพิษก็เลื้อยลับหาย

คางคกหนุ่มได้สติ รู้สึกตัว แต่ก็ท้อแท้ใจเสียเต็มทีที่ระลึกอยู่เสมอว่า ชีวิตแต่ละเพศเป็น เพียงครึ่งหนึ่งของทั้งหมด จะต้องผสมละครธาตุทั้งสองเพศเข้าด้วยกันจึงเต็มบริบูรณ์ คางคกหนุ่มมี เพียงครึ่งหนึ่งของชีวิตอีกครั้งหนึ่งอยู่ที่คางคกสาว ถ้าทั้งสองฝ่ายปรารถนาตรงกัน ก็จะรวมเป็น จำนวนเต็มบริบูรณ์ แต่อนิจจาไม่สมหวัง หลายฤดูกาลผ่านไป กระทั่งคางคกสาวนี้แก่หง่อม หลังจากตกฟองไข่นับพัน ๆ จนร่วงโรยไปจากจินตนาการ เจ้าคางคกหนุ่มตัวนั้นก็กลายเป็น คางคกแก่ ๆ ที่ดูเต็มไปด้วยเรื่องราวของชีวิต

กาลล่วงเลยไป ในวันหนึ่ง เวลาอุษาโยค แสงเงินแสงทอง... สายน้ำไหล พาเอาซาก คางคกตายล่องลอย ถึงวังวนใกล้เงื้อมผาสูง ซึ่งมีรุกขเทพสิงสถิต ณ รมไม้ไทรใหญ่ รุกขเทพมอง วังวนกระแสน้ำรำพึงว่า เออ ลำธารเล็ก ๆ นี้หนอ เต็มไปด้วยเรื่องราวไม่รู้จบสิ้น เดือนดาวก็ ลับไม้สิ้นแสง แต่จินตกรวิก็ยังหลงใหลใฝ่ฝันจะกรองละอองยอใยดาวมาทอผ้าห่มกัน หนาวและนั่งนิ่งเพื่อเจ้าอหังการ ท่ามกลางความโง่เขลาเบาปัญญาอันมืดมนนั้น อนิจจา เทอญ (น.109-111)

การอุปมาเปรียบเทียบความงามของ “ดวงตา” อิศตรี กับ “ดวงดาว” พบได้ทั่วไปอย่าง ดาษเต็นในวรรณคดีไทยโบราณละวรรณกรรมไทยซึ่งก็ได้รับความนิยม สืบทอดต่อกันมาจน ปัจจุบันก็ยังคงพบการกล่าวอุปมาเปรียบเทียบความงามของดวงตากับดวงดาวอยู่เสมอในบทชม โฉม

อังคารแสดงทัศนะแนวใหม่ด้วยการเปรียบเทียบหญิงชายที่หลงมัวเมาอยู่กับ “รูปร่าง” ภายนอกกับ “คางคก” คางคกเป็นสัตว์ที่ตะปุมตะป้า อับลักษณ์ น่าเกลียด ก็เหมือนกับ “รูปร่าง” ที่ภายนอกดูสวยงาม แท้จริงแล้วมันก็คือถุงที่ห่อหุ้มสิ่งปฏิกูลอันเน่าเหม็นไว้ข้างใน แท้จริงแล้ว มนุษย์ก็อับลักษณ์ น่าเกลียด รอวันเน่า เหมือนคางคกกันทุกคน

คำกล่าวเพื่อเจ้าของเจ้าคางคกหนุ่มที่ชื่นชมสองแก้วตาของคางคกสาวว่างดงามและมีค่า กว่าดวงดาวทั้งหมดในฟากฟ้า นั้น ดูจะคล้ายคลึงกับ จินตกรวิโบราณที่เพื่อเจ้าที่หาญกล้าเอา ดวงตาไปเปรียบเทียบกับดวงดาว ทั้งที่คุณค่าของมันต่างกันราวกับฟ้าดิน

บทกรวิของอังคารชี้ให้เห็นความไม่เที่ยงของสังขารมนุษย์ว่า ไม่นานมันก็น่าเบื่อ สลาย หายไปจากโลก ดวงตาไม่นานมันก็จะบอดต้องปิดไปในสักวันหนึ่ง แต่ดวงดาวต่างหากที่จะยังคง ส่องแสงอยู่คู่กับท้องฟ้าชั่ววันจิวันคร แม้มันจะดูเล็กในสายตาแต่แท้จริงนั้นมันมีค่ายิ่งใหญ่ การนำ ดวงตาไปเปรียบเทียบกับดวงดาวดังที่จินตกรวินิยมหลงใหลกันนั้นช่างเป็นสิ่งที่เพื่อเจ้า และโง่เขลา

เบาปัญญา งานของอังคารถือได้ว่าเป็นงานกวีที่วิพากษ์วิจารณ์ให้เห็นอีกแง่มุมหนึ่งของความหมายที่แปลกและแตกต่างไปจากความคิดความเชื่อเดิม ๆ

4.2 สร้างชีวิต

โดย หลวงวิจิตรวาทการ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2514

สร้างชีวิต เป็นนวนิยายที่สอนให้รู้จักการต่อสู้ในชีวิตอย่างแท้จริง ผู้เป็นตัวเอกและนางเอก บุคคลตัวอย่างในนวนิยายเรื่องนี้ คือ หญิงจากครอบครัวชาวนานามว่า เรไร

การต่อสู้ชีวิตของเธอไร่นั้น เธอต่อสู้กับข้อจำกัดแห่งการเป็นชาวนาที่ไร้ทั้งทรัพย์สินเงินทอง ไร้ทั้งการศึกษา แม้เธอจะได้เรียนเพียงชั้นประถม แต่เธอขวนขวายช่วยพ่อแม่ทำงาน เลียดเงินมาซื้อหนังสืออ่านเพิ่มความเข้าใจโลกให้แก่ตัวเอง ด้านต่อไปที่เธอจะต้องต่อสู้ ก็คือ ความยากจนแร้นแค้น ที่ดินที่ครอบครัวของเธอ ที่แท้ได้ถูกจำนองไว้เสียแล้วกับเศรษฐีผู้มีอิทธิพลในตัวเมือง และเศรษฐีนั้นก็ฉลาดพอจะไม่ยึดที่ดินนั้น เขาได้เลือกที่จะเอาพ่อแม่ของเธอไปเป็นพวกคอยรับใช้ทำสิ่งป่าเถื่อน ต่าง ๆ มีทางเดียวเท่านั้นที่เธอจะได้ที่ดินผืนนี้คืน นั่นคือ เธอต้องเอาความเป็นหญิงของเธอเข้าแลก เนื่องจากเศรษฐีผู้นี้มุ่งหมายต่อตัวเธอเอง เช่นเดียวกับที่เขาเคยได้หญิงอื่นมานักต่อนัก

เธอตัดสินใจยอมเป็นเมียร้อยเศรษฐี ที่กล่าวว่าโดยเต็มใจนั้น เธอไม่ได้ตัดสินใจด้วยความรู้สึก แต่เธอตริตรวงด้วยเหตุผล หากเธอแต่งงานโดยที่เธอไม่รักเสียแล้ว เธอก็ไม่มีอะไรต้องเสียใจ เธอไม่มีจุดประสงค์อะไรในชีวิตอีก นอกเสียจากต้องการแบ่งเบาความทุกข์ยากลำบากของพ่อแม่เท่านั้น เธอคิดโดยใช้ตรรกะมาต่อกันเข้าว่า การเป็นเมียของคนที่ไม่รักเป็นทุกข์ก็จริงอยู่ แต่ในเมื่อเธอไม่มีคู่รักและไม่เคยรัก แล้วจะมีทุกข์อะไรนักหนา ความแข็งแรงแห่งจิตใจต่างกับหญิงทั่วไป เป็นอีแรงหนึ่งที่เธอได้ยอมตนเป็นเมียร้อยเศรษฐีไปในที่สุด

การเป็นเมียร้อยเศรษฐีไม่ใช่จุดจบของชีวิตสำหรับเธอ แต่มันกลายเป็นจุดตั้งต้นแห่งการต่อสู้ เธอได้พบว่าที่แท้เศรษฐีเป็นทั้งนายเงิน เป็นอาชญากร เป็นนักเลงอิทธิพล โดยที่มีชาวนาเป็นเหยื่ออำนาจของเศรษฐี เรื่องราวของเธอไร่ ซึ่งตอนต้นทำท่าทางว่าจะป็นนิยายเสียสละวันทของหญิงสาว กลายเป็นนิยายประเภทการต่อสู้ทางอุดมการณ์ และมีการวางแผนซ้อนซ้อนเงื่อน ผูกปมได้อย่างน่าสนใจ ชวนติดตาม

สร้างชีวิต มีประเด็นทางความคิดที่น่าสนใจ นั่นคือหลวงวิจิตรวาทการได้นำเสนอวิธีการมองปัญหาชาวนาอย่างใหม่สำหรับเวลานั้น (2514) กล่าวที่จะแฉปัญหาเรื่องชนชั้น และกล้าโต้แย้งว่าปัญหาลัทธิ (คอมมิวนิสต์) ยังไม่สำคัญเท่ากับปัญหาการขูดรีดที่มีอยู่จริง ๆ นอกจากนี้สร้างชีวิต ยังปลุกใจให้คนกล้าต่อสู้ กล้าเอาชนะโลก ซึ่งแม้จะดูมืดมิดแล้วก็ยังคงมีทางสู้อยู่นั่นเอง “ร่างกาย” ที่พบ ได้แก่

“ความงาม” เป็นสมบัติของผู้หญิง

- เรไร นางเอกของเรื่องหญิงสาวชานาภาคใต้

ทุกคนต่างประหลาดใจว่าลูกไร่ลูกนาทำไมถึงสวยอย่างนี้ เปล่งปลั่งอย่างเด็กหญิงที่อยู่ในเมืองกรุง นอกจากความสวยในดวงหน้าดวงตาและผิวพรรณแล้ว รูปร่างสัดส่วนของเธอไรสวยสง่า สมส่วนสมทรง เหมือนหนึ่งว่าธรรมชาติได้สร้างเธอขึ้นมาด้วยการคำนวณมาตราส่วนอย่างละเอียด และสร้างให้ประณีตเหมาะสมทั่วสรรพางค์กาย (น.71)

ความสวยของเธอไรเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องสังเกต เป็นสตรีสวยมาก **มีความงามอยู่ในขั้นสูง ดวงหน้ารูปไข่ ผิวขาว ตาคม สายตาแข็งกร้าวมากกว่าอ่อนโยน ร่าจวบ รูปทรงสันทัด** หนึ่งปีแห่งชีวิตเมื่อน้อยไม่ได้ทำความทรุดโทรมให้แก่เธอ ตรงกันข้าม กลับทำให้เธอไรเป็นสาวเต็มตัว เป็นความสวยที่เปล่งปลั่ง เต่งตมอย่างคนสวยจริงๆ คนหนึ่ง (น.130)

เธอไรซึ่งจัดว่าเป็นหญิงชั้นต่ำ แต่เธอกลับเป็นผู้หญิงสวย ซึ่งไม่สอดคล้องกับกติกายของ “รูปร่าง” ของหญิงชั้นต่ำที่เคยปรากฏในวรรณกรรมไทยยุคอดีต แต่พบได้มากขึ้นในวรรณกรรมยุคของเสรีประชาธิปไตยของชนชั้นกลางรุ่นใหม่ ที่กลุ่มคนชั้นกลางมักนำเรื่องของชนชั้นต่ำขึ้นมาเสนอ ตีแผ่ภาพของความอยุติธรรมที่คนชั้นต่ำได้รับมากขึ้น ส่วนใหญ่พบว่าในวรรณกรรมที่เป็นเรื่องของคนชั้นต่ำหรือชนชั้นเกษตรกรในชนบท ตัวละครเอกหญิงจะมี “รูปร่าง” ที่สวยงามแบบที่พบได้กับผู้หญิงสวยในเมือง นั่นก็คือ ผิวขาว ดวงหน้ารูปไข่ ตาคม ร่าจวบ ในลักษณะนี้ผู้ประพันธ์ต้องการยกย่องให้เกียรติกับความกล้าหาญ เข้มแข็ง และเด็ดเดี่ยวของเธอไร ด้วยการกำหนดให้เธอมี “รูปร่าง” ที่สวยงามแบบหญิงชั้นสูง ในเรื่องขนาดของรูปร่าง เธอไรเป็นผู้หญิงร่าจวบ รูปทรงสันทัด ซึ่งก็พบได้มากขึ้นกับผู้หญิงในวรรณกรรมยุคเสรีประชาธิปไตยเป็นต้นมาเช่นกันดังที่เคยกล่าวไปแล้วข้างต้น

ลักษณะของการพรรณาคความงามของเธอไร เป็นลักษณะของการพรรณาด้วยการบอกเล่าความงามของสรีระแต่ละส่วน เช่น มีความงามอยู่ในขั้นสูง ดวงหน้ารูปไข่ ผิวขาว ตาคม ลักษณะการพรรณาคความงามแบบการบอกเล่า โดยไม่มีการใช้อุปมาเปรียบเทียบ ซึ่งพบการนำเสนอ “รูปร่าง” ในลักษณะนี้มากในวรรณกรรมหัวก้าวหน้าสมัยการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญกับความเสมอภาพ ความแตกต่างทางชนชั้นไม่ใช่เรื่องศักดิ์สิทธิ์เหมือนสังคมสมัยก่อน

การนำเสนอสรีระบางส่วนของเธอไรแตกต่างไปจากที่เคยได้พบในการนำเสนอ “รูปร่าง” ของผู้หญิง นั่นก็คือ “ดวงตา” ในวรรณคดีหรือวรรณกรรมก็ตามเมื่อเอ่ยถึงดวงตาของผู้หญิงก็จะนึกถึงความอ่อนโยน สดใสเป็นประกาย แต่สำหรับเธอไรเธอมีดวงตาแข็งกร้าว ไม่อ่อนโยน เพราะ

ตัวบทกำหนดให้เธอเป็นผู้หญิงเข้มแข็งที่ต้องลุกขึ้นมาต่อสู้กับความอยุติธรรมที่เธอและชาวนาได้รับ เธอจึงไม่มีโอกาสได้แสดงสายตาอ่อนโยนที่ควรจะพบในผู้หญิงให้ใครได้เห็น

4.3 ตะวันตกดิน

โดย กฤษณา อโศกสิน พิมพ์รวมเล่มครั้งแรก ธันวาคม พ.ศ.2515

ตะวันตกดิน สะท้อนให้เห็นด้านดีและด้านชั่วของมนุษย์ และได้ขยายจากเรื่องกามารมณ์ให้กว้างออกไปสู่เรื่องของการดำเนินไปของชีวิตในสังคมด้วย โดยผู้เขียนสร้างให้ ไสรวาร ข้าราชการหนุ่ม เป็นตัวแทนของมนุษย์ผู้เต็มไปด้วยกิเลส ตัวที่ว่าด้วยความทะเยอทะยานอยากมีอยากเป็น ชีวิตที่ยากจนทำให้เขาปรารถนาการได้รับการยอมรับ มีสถานภาพในสังคมที่ดีขึ้น ดำรงตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดี มีความร่ำรวยสุขสบาย จนยอมทำในสิ่งที่ขัดต่อความดีงามในมโนสำนึก

กฤษณา อโศกสิน ยังชี้ให้เห็นตัวปัญหาสำคัญที่มาจากเรื่องกามารมณ์ ตัวละครทุกตัวที่พยายามดำรงสถานภาพในสังคม แข่งแย้งแข่งขัน ต่างใช้กามารมณ์เป็นเครื่องมือในการตนเอง ใต้เข้าไปสู่จุดหมาย หรือสู่จุดหวัง

สำหรับ ตะวันตกดิน ตัวละครพัฒนาจิตใจจากดีไปสู่เลวอย่างไม่มีทางเลือก หรือแบบจำยอมต่อความปรารถนาในชีวิตของตนเอง โดยทำดีที่สุดผู้อ่านจะรู้สึกสลดใจกับความเลวที่เขาเลือกนั้น ไสรวาร ผู้ขึ้นสู่ตำแหน่งทางการงานได้ด้วยการ “ขาย” วิญ ผู้เป็นซู้รักให้กับ “นาย” จึงต้องยอมรับความจริงว่า เขาต้องรับผิดชอบต่อวิญ และเขาไม่มีวันได้ครอบครองหัวใจของผู้หญิงดีที่เพียบพร้อมอย่างทัศนิกา นางเอกของเรื่อง การดำเนินชีวิตของวิญ แมนสรวง และ ทัศนิกา คือตัวอย่างของผู้หญิงสองคนที่ตรงข้าม คนหนึ่งไปสู่ความดีงามได้อย่างภาคภูมิใจ ในขณะที่อีกคนหนึ่งยับเยินและทุกข์ทรมานอย่างไม่มีทางเลือก

“รูปกาย” ที่พบ ได้แก่

บทบาทการสื่อสาร และการให้คุณค่ากับความงามของ “รูปกาย”

- วิญ สตรีวัยสี่สิบเศษ

ผิวหน้าผ่องพรรณด้วยนวลแป้ง ริมฝีปากแดงเคลือบด้วยลิปสติกสีอ่อนเป็นมันวาว ผมของหล่อนเป็นทรงสั้น มีจอนยาวหนาตัดกับผิวขาวสด ทำยท่ายเกือบเกรียน แต่กึ่งงามคมคายรับกับรูปศรีษะของหล่อน (น.5)

วิญ แต่งหน้าทาลิปสติกด้วยสีอ่อนเป็นมันวาว ต่างกับที่เคยพบในวรรณกรรมว่าถ้าพูดถึงลิปสติกจะต้องนึกถึงสีแดง สีอ่อนเป็นสีโทนเย็นให้ความหมายถึงความสบายตาดูนุ่มนวลเป็น

ธรรมชาติ เป็นการแต่งหน้าในลักษณะที่ต้องการให้ดูเหมือนไม่แต่ง คือแต่งให้ดูงามด้วยและดูพอดีๆด้วยพร้อมกัน คือไม่ให้ดูจงใจเกินไปนัก เพราะถ้าแต่งมากไปก็จะดูจัดจ้าน เป็นผู้หญิงไม่ได้ ไม่มีรสนิยมไป แต่ถ้าจะไม่แต่งเสียเลยก็จะพบแต่ความไม่เที่ยงไม่งามของสังขาร ฉะนั้นการเลือกใช้โทนสีในการแต่งหน้าก็สามารถสะท้อนให้เห็นทัศนคติ รสนิยมของชนชั้นได้เหมือนกัน

ในวรรณกรรมไม่ว่ายุคใดก็ตามมักจะให้คุณค่าของความงามกับผู้หญิงที่งามด้วยธรรมชาติ ไม่ต้องมีอะไรมาเสริมแต่งมากกว่า ในวรรณกรรมที่ผ่านมาไม่พบการให้คุณค่าทางบวกกับผู้หญิงที่ลุกขึ้นมาแต่งหน้าทาปาก โดยเฉพาะด้วยสีที่จัดจ้านเช่นสีแดงมาก่อน การใช้ลิปสติกสีเข้ม ส่วนมากจะเป็นสีแดง พบมากในผู้หญิงชั้นต่ำ ผู้หญิงจัดจ้านที่แต่งตัวเพื่ออวดเพศตรงข้ามหรือพวกโสเภณี สีแดงเป็นสีโทนร้อนที่ให้ความรู้สึก ยั่วยวน ทำทนาย ฉะนั้นการใช้สีในการแต่งหน้าสามารถสะท้อนให้เห็นคุณค่า บ่งบอกทัศนคติค่านิยมทางชนชั้นและลักษณะนิสัยของผู้ใช้ได้

คุณหนูเขาต้องสวยเสมอ ไม่ว่าตอนโด่งหรือด๊ับ แแน่ละคะ...ความสวยเป็นลมหายใจของดิฉัน มันเป็นกำลังใจทำให้ชีวิตแจ่มใสกระปรี้กระเปร่า การแต่งตัวเป็นการพักผ่อนอารมณ์อย่างหนึ่งของผู้หญิง ยิ่งเวลาที่ท้อลุ่มมาก ๆ ใ้พวกเสื้อผ้า เครื่องประดับพวกนี้มีประโยชน์มากเหมือนกัน ช่วยให้เราเริ่มงานทำ งานที่ไม่ต้องใช้ใช้ความคิด (น.20)

ให้เหตุผลและคุณค่าของการลุกขึ้นมาแต่งตัว การแต่งตัว(ซึ่งหมายรวมถึงการแต่งหน้าทาปากด้วย) มิได้แสดงผลให้สัมผัสได้จากทางสายตาเท่านั้น แต่มันมีคุณค่ากับจิตใจของผู้หญิงหลายๆ คนด้วย แต่การให้เหตุผลความ ชอบธรรมในการแต่งตัวนั้น ตัวบทกำหนดให้มาเกิดกับตัวละครเยี่ยงวิฐุ ผู้หญิงที่ยับเยินและทุกข์ทรมานอย่างไม่มีทางเลือก เหตุผลและความชอบธรรมในเรื่องของการแต่งตัวของวิฐุ นั้นแทนที่จะให้คุณค่าทางบวกเพิ่มขึ้นกับผู้หญิงที่ชอบแต่งตัวเลยกลายเป็นว่ายิ่งลดทอนคุณค่าของผู้หญิงแต่งตัวที่มีน้อยอยู่แล้วให้น้อยลงไปอีก กลายเป็นผู้หญิงไม่มีคุณค่า ไม่รู้จักใช้ความคิด เพราะไม่ได้ทำตัวให้เกิดประโยชน์อันใดกับใครเลยนอกจากตัวเอง

- คุณหญิงศาวิกา ศิวา ผู้หญิงที่ยับเยินและทุกข์ทรมานอย่างไม่มีทางเลือกอีกคน

ยังสาว แล้วยังสวยมาก เป็น**ผู้หญิงสวยแจ่มเช่นน้ำมันชุปเปอร์** ผิวขาวสวยปานนมสด (น.163) ความไม่มีบุตรทำให้ศาวิกามีเรือนกายที่บอบบางน้อยมาก **หน้าท้องปลั่งปลั่งขาวเป็นนวล ตะโพกกลมสมส่วนลัด ออกตริ่งแอร่ม** เสื้อชนิดตันทรงทำให้ทรงอกของหล่อนอวบอ้อมกว่าที่เป็นจริง หล่อนเป็นผู้หญิงแบบ **คิ้วต้อ คอปลั่ง น่องปลี ข้อเท้าของหล่อนเล็ก** เหมาะจะเจาะกับ**ขาเรียว และดูเกลี้ยงเกลาสว่างไปทั้งเนื้อทั้งตัว** หล่อนเหมาะจะกับ "การ" นี้โดยเฉพาะ (น.217)

ตะวันตกดิน เป็นนวนิยายที่มีตัวปัญหาสำคัญที่มาจากเรื่องกามารมณ ตัวละครต่างใช้กามารมณเป็นเครื่องมือในการตนเองไต่เต้าไปสู่จุดหมาย หรือสู่จุดหวัง ศาวิกาเป็นตัวละครหญิง

คนหนึ่งที่ตั้งอยู่ในบ่วงของกามารมณ์เช่นเดียวกัน การนำเสนอ “รูปกาย” ของศาวิกาพบว่าถูกนำไปอุปมากับ **น้ำมันซูปเปอร์** ที่ให้ความหมายในทางร้อนแรงทางกามารมณ์ ซึ่งไม่เคยพบมาก่อนในวรรณกรรมตัวอย่าง ร่างกายของศาวิกากลายเป็นแหล่งรวมสรีระที่มีคุณสมบัติในการย้วยวน เช่น หน้าท้องเปล่งปลั่งขาวเป็นนวล ตะโพกลมสมสัดส่วน ออกตริ้งแอร่ม ดูเกลี้ยงเกลาสล้าไปทั้งเนื้อทั้งตัว ที่ผ่านมาหน้าท้องและสะโพก มิได้เคยถูกกล่าวถึงในการนำเสนอ “รูปกาย” ผู้หญิงมาก่อนเลยเนื่องเป็นสรีระที่อยู่ในร่มผ้าไม่สมควรนำมาพูดในที่สาธารณะตามขนบวัฒนธรรมไทย แต่สำหรับตะวันตกดินต้องการสะท้อนปัญหาอันเนื่องมาจากกามารมณ์ การนำเสนอ “รูปกาย” ของศาวิกาด้วยคำขยาย เช่น เปล่งปลั่งเป็นขาวนวล กลมสมสัดส่วน ตริ้งแอร่ม เกลี้ยงเกลาสล้าไปทั้งเนื้อทั้งตัว หรือน้ำมันซูปเปอร์ ยิ่งเป็นการส่งเสริมคุณค่าของ “รูปกาย” ศาวิกาให้เหมาะสมกับ “การ” นี้โดยเฉพาะมากขึ้น เป็นการวางบทบาทให้กับ “รูปกาย” ของตัวละครหญิงอันเป็นศูนย์รวมของความย้วยวน เป็นวัตถุสำหรับรองรับอารมณ์ความต้องการของผู้ชาย

การนำเสนอ “รูปกาย” ของศาวิกา ยังพบลักษณะของหญิงงามที่เป็นที่นิยมและชื่นชมว่า เป็นผู้หญิงสวย นั่นคือ ผู้หญิงที่มีลักษณะ **คิ้วต้อ คอปล้อง น่องปลี และมีข้อเท้าเล็ก** เหมาะจะเจาะกับข่าเรียว

คตินิยมความงามของ “รูปกาย”

- ทัณฑิกา หญิงสาวยุคใหม่ การศึกษาดี และมีโอกาสได้ทำงานนอกบ้าน

มีเรือนร่างโปร่ง ผิวคล้ำสนิท ไม่ใช่คนขาวหรือแม้แต่ค่อนข้างขาว ดวงตาใหญ่ คิ้วหนา ขนตาดกยาวแต่ไม่งอนหยักอย่างขนตาที่เรียกว่าสวย (น.47) พันขาวจัด เป็นเงาวาวราวกับเคลือบด้วยไข่มุกตัดกับผิวคล้ำสนิท (น.48) ผมดำขลับที่สยายปรกอยู่ตามบ่า ล้อมอยู่รอบวงหน้า ซึ่งมีแต่เครื่องหน้าสีเข้ม...เข้มเอง โดยไม่ต้องใช้เครื่องสำอางชนิดใด นอกจากแป้งสีส้มเรื่อๆ กระนั้นผิวพรรณอันละเอียดของหล่อนก็ดูของใยจับตา (น.63)

การนำเสนอ “รูปกาย” ของทัณฑิกาใช้วิธีการบอกเล่าความงามแต่ละส่วนของร่างกายตามแบบที่พบได้มากในวรรณกรรมหัวก้าวหน้ายุคใหม่

ทัณฑิกา เป็นตัวละครเอกหญิงคนเดียวในนวนิยายของงานวิจัยชิ้นนี้ทั้งหมดที่มี “ผิวคล้ำ” ตลอดจนงานวิจัยพบว่า ผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้วเป็นตัวละครเอกทุกคนจะมีผิวขาวนวลล่อเป็นความนิยมในเรื่องของผิวพรรณที่เริ่มแสดงการเปลี่ยนแปลงให้เห็น

เดี๋ยวนี้บ๊วกไม่ชอบคนขาว อาจจะเป็นเพราะเห็นคนขาวๆ เสียจนชินตาก็ได้ คนดำนะ ถ้าสวยๆ ละก็สวยมากกว่าคนขาวนะฮะ ...เดี๋ยวจะนึกว่าคนขาวเท่านั้นที่จะผูกขาดเป็นคนสวย คนดำ

นะ ขอให้ผิวละเอียดเกาะสะ ยังไง ๆ ก็ไม่แพ้คนขาว คนขาวถ้าผิวหยาบ บางทีก็แพ้คนดำ (น.254-255)

ค่านิยมเรื่องผิวพรรณเริ่มมีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงให้เห็น

หากนำทัศนिकाผู้หญิงที่ตัวบทกำหนดบทบาทให้เป็นหญิงที่ไปสู่ความดั่งงามได้อย่างภาคภูมิ มาเปรียบเทียบกับ วิธู และ ศาวิกา ที่ตัวบทกำหนดผู้หญิงยับเยินและทุกข์ทรมานอย่างไม่มีทางเลือก สิ่งที่พบคือ ทัศนิกาถึงแม้จะมีผิวคล้ำ แต่มันก็ทำให้เธอดูเข้ม เข้มเอง โดยไม่ต้องใช้เครื่องสำอางชนิดใด ในขณะที่วิธูซึ่งเป็นผู้หญิงสวย ผิวขาวแต่ต้องใช้เครื่องสำอางตกแต่งใบหน้าและผิวกายเพื่อเสริมความงาม และปกปิดความไม่งาม นอกจากความแตกต่างเรื่องวัยที่เป็นเหตุผลสำคัญในการใช้เครื่องสำอางแล้ว บทบาทหรือลักษณะนิสัยของตัวละครก็เป็นปัจจัยสำคัญเหมือนกัน วรรณกรรมที่ผ่านมาพบว่า มีแนวโน้มสูงที่ตัวละครที่มีบทบาทเป็นผู้หญิงไม่ดี จะด้วยนิสัยหรือด้วยอาชีพก็ตาม เช่น โสเภณี ใช้เครื่องสำอางในการตกแต่งผิวกาย ตัวละครเอกหญิงที่เป็นคนดีพบได้น้อยมากว่าเป็นผู้หญิงที่ใช้เครื่องสำอางตกแต่งผิวกาย ประเด็นนี้สามารถสะท้อนให้เห็นทัศนคติ ค่านิยม และคุณค่าที่สังคมมีให้กับผู้หญิงที่ใช้เครื่องสำอางที่ไม่เคยมีการกล่าวชมยกย่อง หรือให้คุณค่าความงามในแง่บวกกับผู้หญิงที่ใช้เครื่องสำอางเลย สังคมยังคงยกย่อง ชื่นชม ผู้หญิงที่งามอย่างธรรมชาติไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่งด้วยเครื่องสำอางอยู่อย่างหนักแน่นเหมือนเดิม

- ไสรวาร์ ปสันนาวิทย์ ตัวละครเอกชาย ข้าราชการหนุ่ม เป็นตัวแทนของมนุษย์ผู้เต็มไปด้วยกิเลสตัณหาด้วยความทะเยอทะยานอยากมี อยากเป็น จิตใจพัฒนาจากดีไปสู่เลวอย่างไม่มีทางเลือก

ร่างกาย สูงใหญ่เป็นสง่า ผิวขาวราวกับชาวตะวันตก หน้าตาคมสัน (น.1)

“รูปร่าง” ของชายชั้นสูงที่เริ่มกลับมานิยมชายที่มีขนาดของรูปร่างสูงใหญ่ ที่แสดงถึงบุคลิกงามสง่า มิได้โปร่งบางอย่างในยุคที่แล้ว

- ทินกร พ่อของทัศนิกา

เป็นคนมีสง่าด้วยสีผิวซึ่งค่อนข้างเข้ม นัยน์ตาคมแต่มืดและสุ่ม คิ้วดำยาว ความเป็นหนุ่มรูปงามในสมัยหนึ่งปรากฏให้เห็นได้ชัดเจน ท่าทีของเขาอุปถัมภ์ด้วยความสงบอย่างน่าอัศจรรย์ (น.122)

“รูปร่าง” ของผู้ชายจะมีใบหน้าที่สวยงาม สมวัย ประณีตแบบชีวิตจริง ขนาดของ “รูปร่าง” ก็เป็นเช่นเดียวกันพบว่าผู้ชายในยุคนี้มีขนาดของร่างกายที่เริ่มกลับมานิยมขนาดของ

รูปร่างที่ สูงใหญ่ ลำสันแข็งแรง แต่ขนาดของรูปร่างมันมิได้เป็นผลเนื่องเขาต้องใช้ความแข็งแรงทางร่างกายเพื่อการประกอบอาชีพ เพราะตัวละครชาย เช่น ไสรวาร และทินกร ต่างก็มีประกอบอาชีพรับราชการที่ความแข็งแรงหรืออ่อนแอของร่างกายไม่ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ ขนาดของรูปร่างจึงสะท้อนค่านิยมรูปร่างของผู้ชายที่กลับมาที่มีร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง มิได้ โป่งบาง ดังที่พบในวรรณกรรมยุคก่อนหน้า

ลักษณะของรูปร่างที่พบว่ามีความต่างกันของตัวละครชายทั้งสองนั่นคือ สีผิว พบว่า ไสรวาร ตัวละครเอกชายซึ่งอยู่ในวัยหนุ่มมีผิวขาวแบบชาวตะวันตก ในขณะที่ทินกร หนุ่มใหญ่วัยชราที่มีผิวคล้ำแบบคนไทย นัยยะนี้สามารถสะท้อนค่านิยมของสังคมไทย ผิวขาว เป็นสีผิวที่คนไทยส่วนใหญ่ให้ค่านิยมว่าเป็นสีผิวที่สวยงาม จากวรรณกรรมที่ผ่านมาทั้งหมดล้วนแต่พบว่าตัวละครเอกชายมักมีผิวขาวเสมอ เพราะโดยธรรมชาติของคนไทยโดยเฉพาะผู้ชายจะมีสีผิวในลักษณะคล้ำ ดำแดง มากกว่าขาวแต่คนทั่วไปเห็นว่าไม่สวยไม่งาม อาจเป็นเพราะแลดูไม่สะอาด ไม่สบายตา ดังนั้นแล้วตัวละครเอกชายจึงมักปรากฏออกมาในลักษณะจินตภาพอันพึงปรารถนาของสังคมมากกว่าลักษณะทางกายภาพที่เป็นอยู่จริง

4.4 เพื่อนเก่า

โดย เสนอ อินทรสุขศรี พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2509

เพื่อนเก่า เป็นหนังสือรวมเรื่องสั้นจากชีวิตเพื่อนเก่าของหมอผู้รักและห่วงใยในคน ส่วนในเกริ่นนำของผู้เขียน ได้กล่าวไว้ว่า ชีวิตของบุคคลใด ๆ ก็ตาม ตั้งแต่เริ่มเติบโตมาเป็นอย่างไรเมื่อเด็ก ๆ พอโตขึ้น “ธาตุแท้” แห่งบุคคลนั้นก็ยังคงเดิมอยู่ไม่หายสาบสูญไปได้ ... แม้ว่าตามสายตาคนอื่นจะมีความไม่ตืออยู่ในบุคคล ก็น่าจะคิดว่า อย่างน้อยแต่ละคนก็ต้องมีอะไรที่ตืออยู่บ้างที่สมควรจะใช้เป็นบทเรียน และสิ่งที่มนุษย์จะหันหลังให้กันและกันไม่ได้เลยนั่นก็คือ “ความเป็นเพื่อน”

เพื่อนเก่า เป็นการบันทึกภาพชีวิตของยุคสมัยหนึ่งที่ผู้เขียนยังเด็กอยู่ โดยผู้เขียนได้บันทึกวิถีชีวิตของเด็ก ๆ ไว้อย่างละเอียดทำให้ได้ภาพสังคมที่กำลังถูกกลมกลืนไป แต่ที่สำคัญที่สุดคือ บุคลิกตัวละครที่ เสนอ อินทรสุขศรี สร้างขึ้นมาจากชีวิตจริงของเพื่อนเก่าบางคนนั้น กลับเป็นชีวิตที่มีตัวตนอยู่ในสังคมปัจจุบัน แม้ว่าเวลาที่ผู้เขียนเขียนถึงนั้นจะผ่านไปแล้วกว่า 40 ปี แล้วก็ตาม เป็นงานที่พยายามเสนอปัญหาของสังคมโดยผ่านชีวิตของเพื่อนเก่า เป็นคุณค่าในด้านการทำความเข้าใจกับชีวิตที่หลากหลายของคนในสังคม ที่ต้องมองเห็นถึงเบื้องหลังของชีวิตของแต่ละคนว่าล้วนมีภูมิหลังในการกำหนดให้เขาเป็นคนดี หรือคนเลวในสายตาของสังคม โดยไม่ด่วนไปลงความเห็นประณาม แต่ควรจะให้ความเห็นใจมากกว่า

“รูปร่าง” ที่พบในเพื่อนเก่าเป็นลักษณะของการกล่าวถึงที่ปรากฏอาการประชดประชัน ขบกัดผู้หญิงทั่ว ๆ ไปในสมัยนี้ที่เห่อแพ้งั้นโดยเฉพาะเรื่องการแต่งตัว (แต่งหน้า ทำผม เสื้อผ้า) พอ แสบ ๆ คับ ๆ มากกว่าที่จะกล่าวถึงด้วยการระบุตัวละครชัดเจน ดังตัวอย่าง

- ผู้ชายมองผู้หญิงในแง่ภูมิศาสตร์

กลุ่มใจเรื่องอะไรละ ตามตำราทายเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาชีวิต—ผู้หญิงใช้มัย

หน้าตาสวยพอใช้ ผิวเนื้อดำ ผมดัดลอนงามพอรับใบหน้า พุดเพราะเสียงใส รูปร่างเอวบาง ร่างน้อยเวลาพูดชอบขม้ายตา ไม่สูงไม่ต่ำ หัวเราะเก่งพอ ๆ กับเอียงอาย นิสัยชอบทำผ้าเช็ดหน้าตกหายบ่อยๆ และถ้าไปเที่ยวด้วยกันตลอดวันไม่ค่อยจะขอใช้ห้องน้ำแจ็ก ชอบระกำดอง มะม่วง มะยม ฝรั่งดองเป็นของว่าง รับประทานอาหารน้อยต่อหน้าคนรัก แต่ไปหิวอีก ๆ เอาที่บ้าน

ทำไมรู้ละ เคยเห็นอะไรละ ได้เพี้ยมมองหน้าผมอย่างสงสัย

ก็จะไม่ถูกได้ยังงัยได้ ผู้หญิงเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น คนไทยก็ผิวเนื้อดำแดงทั้งนั้น และรูปร่างก็ต้องเป็นอย่างนั้น ถึงไม่ใช่อย่างนั้นเวลาที่ลงว่าชอบละก็ผู้ชายทุกคนก็ว่ามีรูปร่างลักษณะอย่างนั้นจนได้

จริงเว้ย ผู้ชายเรามันมักจะมีข้อเสียอยู่อย่างหนึ่ง ในการนึกชอบนึกรักผู้หญิง เรา มักจะมองผู้หญิงในแง่ภูมิศาสตร์ มากกว่าจะศึกษาประวัติศาสตร์ แต่นั่นแหละผู้หญิงหายากที่จะดีทั้งภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ (น.226)

“รูปร่าง” ของผู้หญิงที่นิยมกันว่าสวย คือ ผิวเนื้อดำแดง ผมดัดลอน รูปร่างเอวบาง ร่างน้อย ไม่สูงไม่ต่ำ ผู้หญิงพิมพ์นิยมที่หาพบได้ทั่วไปบนท้องถนน เหตุเพราะผู้ชายชอบมองผู้หญิงจาก “รูปร่าง” ภายนอกเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงต้องลุกขึ้นมาแต่งตัว พัฒนา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง “รูปร่าง” ให้เป็นไปอย่างทันสมัย (ผู้ชาย) นิยม เพราะมีความเชื่ออยู่อย่างหนึ่งว่า พวกผู้หญิงแต่งตัวนั้นโดยเนื้อแท้เพื่อจะให้เพศชายชม เป็นผลมาจากบทบาทหน้าที่และคุณค่าของผู้หญิงที่ตกอยู่ในภาวะของผู้พึ่งพา และความงามคือทรัพย์ มาตลอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนั้น การลุกขึ้นมาพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง “รูปร่าง” ตามแฟชั่นเป็นเพราะสายตาของผู้หญิงด้วยกันเองมักจะเหลือบแลมาทางเดียวกันอย่างสำรวจตรวจตรา แวบแรกตรวจตราเครื่องประดับและเครื่องแต่งกาย รูปร่าง หน้าตา ถ้ามีโอกาสพอ ก็จะพิจารณานุคลิกลักษณะ และท่วงทีวาจา วัตถุประสงค์ ภูมิหน้าของบุคคลที่ตนสนใจอย่างถี่ถ้วน เก็บไปเป็นข้อสนทนาในโอกาสต่อไป

“รูปกาย” กับอนิจจัง

มีคนไข้คนหนึ่ง มาหาผมด้วยอาการที่ลมใจสั้นบ่อยๆ เบื่ออาหารนอนไม่หลับ ใจเต้น และบางครั้งก็ทำท่าจะหมดสติไป ตรวจดูแล้วก็ไม่ปรากฏโรคใดทางกายเลย เมื่อสอบถามประวัติครอบครัวก็มาลงท้ายด้วยสามีเป็นคนเจ้าชู้ และไม่ค่อยจะกลับมาบ้าน เพราะไปนอนเสียอีกบ้านหนึ่ง แก่อยู่ในวัยใกล้เวลาโทรทัศน์จะปิดสถานีแล้ว แค่อ่อนข้างจะเจ้าเนื้อมากไปสักหน่อย ปัญหาของแกจึงมีสนใจด้านว่า ทำยังไงจึงจะลดน้ำหนักลงมาบ้าง ผิวกายจะทำอย่างไรจึงจะเปล่งปลั่ง ทำอย่างไรจึงจะเอวบางร่างน้อยอ่อนแออันตราย ลงว่าแบบนี้ผมหมดปัญญา เพราะแกจะต้องแก้ปัญหาของตนเองในด้านครอบครัว จะให้ผมไปบอกสามีให้กลับมาอนบ้านเสียดี ๆ ได้ยังไง

ไอ้เรื่องจะให้สวยเสมอ สาวเสมอ ผมเองก็จนปัญญา เพราะคนเรามันย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปตามวัย อยากจะอรชรอยู่เรื่อย ๆ ตลอดไป ก็มีตำรายาเก่าที่จารึกไว้ หากใครจะลองใช้ดูก็ได้ ผมขอบอกให้เอาบุญ “สิทธิการิยะ ท่านว่าให้หาของสามสิ่งมาให้ครบ ได้แก่ ขี้ตุ๊กกลางนา 1 ขี้ตาตุ๊กแก 1 ขี้มูกยายแก่ 1 เอามาอระแระแล้วก็จะอรชร อยู่กะใครอยู่กะใคร” (น.234-235)

สิ่งที่หมอต้องการจะสื่อก็คือ เรื่องที่จะรักษาความสาว ความสวย อันเป็นอำนาจของผู้หญิงดังที่ผู้วิจัยเคยกล่าวไปแล้ว ให้คงอยู่เสมออันเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ไม่มีใครทำได้ ส่วนผสมยาที่ตำราเก่าที่จารึกไว้ ได้แก่ ขี้ตุ๊กกลางนา ขี้ตาตุ๊กแก ขี้มูกยายแก่ อุปกรณ์เหล่านี้ล้วนแต่สื่อสัญลักษณ์ของความเป็นเรื่องน่าขบขัน ไม่มีทางทำได้ ใครก็ยึดธรรมชาติของสังขารไว้ไม่ได้ “คุณค่า” ของมันอยู่ที่ข้างใจ มิใช่ที่ “รูปกาย”

เรื่องสั้น เพื่อนเก่า ค่อนข้างกระแจะกระแจะวัฒนธรรม สังคม โดยเฉพาะความคิดในเรื่องความงาม แพ้ชั้น การตกแต่งเสริมความงามของผู้หญิง เห็นว่าไร้สาระ ไม่มีประโยชน์

สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 : ลักษณะที่สังเกตได้ของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมไทยยุคเฟื่องฟูการจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ปีพ.ศ.2501-2506) และจอมพลถนอม กิตติขจร (พ.ศ.2506-2516)

ประเด็นการวิเคราะห์	ความถี่ที่ปรากฏ
1. ลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปกาย”	
- ใบหน้า	4
- ดวงตา	4
- คิ้ว	2
- ฟัน	1
- ผม	1
- หน้าอก	1
- หน้าที่อง	1
- สะโพก	1
- ขา	1
- ซี่อเท้า	1
- ผิวพรรณ	6
- ขนาดของรูปร่าง	5
- ใบหน้าที่ถูกตกแต่งด้วยเครื่องสำอาง	3
- ทรงผมที่เกิดจากการดูแลและจัดแต่ง	4
2. คตินิยมเรื่องความงามของ “รูปกาย”	
- ความสวยงาม ครบถ้วน สมบูรณ์ของสรีระทุกส่วนของร่างกายอย่างที่เป็นไปได้ในโลกของความจริง	4
- ความสมบูรณ์ แข็งแรง มีกล้ามเนื้อ อวบอ้วน มีสุขภาพดี สมสัดส่วนของรูปร่าง	4
- ความโปร่งบาง ระวัง ของรูปร่าง	2
- สวยงามแบบธรรมชาติ ไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่ง	3
- ใบหน้าที่ได้รับการตกแต่งด้วยเครื่องสำอางแต่พอดี ไม่จัดจ้าน ธรรมดา	2
- ผิวคล้ำ / ผิวสีเข้ม ตามธรรมชาติ	1

ประเด็นการวิเคราะห์	ความถี่ที่ปรากฏ
<p>3. บทบาท ความสำคัญของ “รูปกาย”</p> <ul style="list-style-type: none"> - ไม่ใช่สิ่งที่จะนำมาใช้ตัดสินคนได้ ไม่ควรยึดติด 2 - ความงาม คือ ทรัพย์สมบัติ 4 - เป็นสิ่งกำหนดชนชั้น ชาติกำเนิด สถานภาพและ 4 <p>บทบาททางสังคม</p> <ul style="list-style-type: none"> - ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความ ดีงาม 1 <p>ความสุข ความสมบูรณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> - ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความความ 2 <p>เข้มแข็ง อดทน ต่อสู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความทันสมัย 2 <p>ศิวิไลซ์ มีวัฒนธรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - เป็นความสุข ความสบายใจ ของเจ้าของ 2 - ป้องกันการนินทา ดูถูก 1 - รองรับอารมณ์ความต้องการของผู้ชาย 2 - เรียกร้องความสนใจ / สร้างความประทับใจแก่ 3 <p>เพศตรงข้าม</p> <ul style="list-style-type: none"> - ปกปิด อ้าพราง ร่องรอยของความทุกข์ ความ 2 <p>ไม่งาม</p>	

จากการวิเคราะห์ความถี่ในการปรากฏของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมไทยยุคเผด็จการจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ปีพ.ศ.2501-2506) และจอมพลถนอม กิตติขจร (พ.ศ.2506-2516) พบว่า วรรณกรรมไทยยุคนี้ให้ความสำคัญกับความงามของ ใบหน้า ผิวพรรณ และขนาดของรูปร่างมากที่สุด และมีการกล่าวถึง ทรงผม และการประดับตกแต่งใบหน้าด้วยเครื่องสำอางมากขึ้น ในขณะที่

องค์ประกอบอื่น ๆ ถูกกล่าวถึงบ้างดังปรากฏในตาราง มีคตินิยมในเรื่องของความงามที่เน้นความสวยงาม ครบถ้วน สมบูรณ์ของสรีระทุกส่วนของร่างกายอย่างที่เห็นได้ในโลกของความจริงมากที่สุด นิยมความสมบูรณ์ แข็งแรง มีกล้ามเนื้ออวบอิม สุขภาพดี สมัดส่วนของรูปร่าง สวยงามแบบธรรมชาติโดยไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่ง และพบว่าทำให้ความชื่นชมกับผู้หญิงที่ตกแต่งด้วยเครื่องสำอางแต่พอดี ไม่จัดจ้าน อดูดาด “รูปร่าง” มีบทบาทเป็นสิ่งที่กำหนดชนชั้น ชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม และถือเป็นทรัพย์สินสำหรับเจ้าของ โดยเฉพาะกับผู้หญิง มากที่สุด ดังปรากฏในตาราง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมไทย

ยุคประชาธิปไตยแบ่งบานระยะสั้น (พ.ศ.2516 – 2519)

ในช่วงประชาธิปไตยแบ่งบานระยะสั้น ๆ 3 ปี คือ พ.ศ.2516-2519 ความสนใจอ่านหนังสือและความตื่นตัวที่จะเขียนวรรณกรรมสะท้อนสังคมได้กลับมาอย่างคึกคักมากกว่าในยุคทศวรรษ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วยซ้ำ เพราะเหตุการณ์เรียกร้องประชาธิปไตย 14 ตุลาคม 2516 งานในช่วง 3 ปี ของการฟื้นฟูวรรณกรรมเพื่อชีวิตนี้ หลายชิ้นนิยมเขียนถึงการต่อสู้ของชาวนา กรรมกร แบบเป็นสูตรสำเร็จ จึงปรากฏ “รูปกาย” น้อยมาก เท่าที่ผู้วิจัยพอจะรวบรวมได้ ก็จะเป็น “รูปกาย” ของข้าราชการที่คดโกง ไม่สุจริตต่อหน้าที่ ช่มเหง ใช้อำนาจบาตรใหญ่กับคนที่ต่ำกว่า เป็นภาพเสนอของ ข้าราชการ ชนชั้น “เจ้านาย” ที่ทำตัวเหมือนเป็นเทวดา ที่ชาวบ้านจะต้องนับถือ ยำเกรง

รูปกายของ “เจ้านาย” ที่ดูสง่า มีอำนาจ บารมี กับ รูปกายของ “ชาวบ้าน” ที่ลำสันแข็งแรง ตามความลำบาก ยากแค้นของชีวิต เป็นลักษณะของ รูปกาย ที่สะท้อนความสัมพันธ์อันน่าขมขื่นระหว่างคนที่เป็นฝ่ายปกครอง กับ ประชาชนไกลปืนเที่ยงและด้อยการศึกษา

วรรณกรรมที่ใช้ในยุคนี้มีเพียงเรื่องเดียวคือ สร้อยทอง

สร้อยทอง

โดย นิมิตร ภูมิตาวร พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2517

สร้อยทอง เป็นนวนิยายที่ใช้ฉากชนบท ตัวละครเป็นชาวบ้านร้านทุ่ง ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นถึงปัญหาในชนบทรูปแบบต่าง ๆ ตั้งแต่เรื่องความยากจนที่รู้ ๆ กันอยู่ ไปถึงเรื่องความขัดแย้งระหว่างคนต่างกลุ่มในหมู่บ้าน และการที่ข้าราชการใช้อำนาจบาตรใหญ่ต่อราษฎรอย่างแยบยลไปถึงรังแกกันตรง ๆ

มีข้อสังเกตอยู่ว่า คนที่มองชนบทหรือเป็นภาพที่สดสวย ผู้คนรวยน้ำใจนั้น มักเป็นคนที่มีพื้นเพ อาศัยอยู่ หรือมองจากมุมของคนในเมือง ผู้เขียนมิได้มองชีวิตบ้านนอกด้วยแว่นตาสีชมพู ชีวิตครู และชีวิตในชนบทบางด้านนั้น รันทด แค้นแค้น เกินกว่าคนที่จำเจอยู่ชั่วนาตาปีจะฝันเป็นอย่างอื่นไปได้ เป็นลักษณะการบ่งถึงสภาพสังคมประเภทตามแบบฉบับ “หัวก้าวหน้า” ซึ่งเป็นที่นิยมอยู่สมัยหนึ่ง

สร้อยทอง เริ่มเปิดฉากด้วยเสียงซันอันเป็นสัญลักษณ์ของชีวิตของ “สร้อยทอง” ชื่ออกเขาที่ตัวเอกของเรื่องประคบประหมม และจบลงด้วยสภาพไร้เสียงของสร้อยทอง “สิ้นเสียงซันคู่ ” สร้อยทอง” คือตัวดำเนินเรื่อง เพราะมีเพียงแต่เรื่องจะใช้ชีวิตของ “สร้อยทอง” เป็นแกนนำดำเนินเรื่องเท่านั้น แต่ สร้อยทอง ไม่ใช่เรื่องของ “สร้อยทอง” โดยตรง แต่เป็นเรื่องพยาธิสภาพของ

สังคมไทยและระบบราชการ “สร้อยทอง” ตกเข้าไปอยู่ในกระแสของอำนาจที่ “ผู้อยู่ในกรง” ไม่อยู่ในฐานะผู้กระทำ แต่ถูกกำหนด สร้อยทอง จึงมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ชะตากรรมของนก เป็น มรณกรรมของมนุษย์ อะไรกำหนดชีวิตของมนุษย์ ชะตากรรมของคน เงื่อนไขสภาพทางสังคม-เศรษฐกิจ คนแวดล้อมรอบข้าง หรือตัวเองเป็นผู้ลิขิต สร้อยทองเป็นเรื่องตัวอย่างหนึ่งที่ชวนให้คิดได้มาก

สร้อยทอง ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ ระหว่างชาวบ้านนอกคอกนาธรรมดาๆ กลุ่มหนึ่งกับเจ้านายที่ไปจากที่ว่าการอำเภอ เป็นความสัมพันธ์ที่นำมาซึ่งระหว่างคนที่เป็นฝ่ายปกครองกับประชาชนไกลปืนเที่ยงและด้อยการศึกษาผู้ถูกปกครอง ภาพพจน์เหล่านั้นสะท้อนความรู้สึกของผู้พบเห็นอย่างแน่ คนอย่างปลัดผันผู้วางอำนาจเหนือประชาชนยังมีหลงเหลืออยู่อีกในวงราชการไทยจนกระทั่งบัดนี้ คนชื่ออย่าง ลอย ก็ไม่เคยหมดไปจากแผ่นดินไทยตราบดีที่การศึกษาายังไปถึงเขาได้ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย และผู้หญิงอย่าง อังกาบ ที่กล้ำคม ก็ยังแผ่ร่างอย่างเงิบเงียบอยู่ในชนบท คนอย่างกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือนักเลงลูกทุ่งอย่างเจ้าเงิน ฯลฯ ก็เป็นสมาชิกที่เหนียวแน่นอยู่จนบัดนี้ในทุกหัวระแหงของบ้านนอกบ้านนา

“รูปร่าง” ที่พบ ได้แก่

“รูปร่าง” กับชนชั้น สถานภาพและบทบาททางสังคม

- ปลัดผัน

อายุเข้าวัยสี่สิบ เป็นชายร่างใหญ่ที่เริ่มลงพุง หน้าผากกว้างลึกเข้าไปในเรือนผม ส่อถึงความกว้างขวางและอำนาจ (น.18)

จากวรรณกรรมที่ผ่านมาพบว่า ข้าราชการชนชั้นปกครองที่อยู่ในวัยกลางคน “รูปร่าง” ที่ปรากฏมักจะมีลักษณะที่มีขนาดของ “รูปร่าง” อ้วนใหญ่ แต่ถ้าความอ้วนนั้นไปปรากฏอยู่ในชายชั้นสูงดังตัวอย่างของท่านรัฐมนตรีในเมืองนิมิตรซึ่งเป็นคนดีที่เคยกล่าวมาแล้วนั้น ความอ้วนของท่านนั้นแสดงความสมบูรณ์ ความมั่งมีอุดมสมบูรณ์ของชีวิต การนำเสนอความอ้วนของคนชั้นสูงมักจะต้องมีคำมาขยายเพิ่มเติมเพื่อสื่อความหมายของความอ้วนไปในทางบวกให้สมกับชนชั้นสูง เช่น ค่อนข้างอ้วนเตี้ย แต่สมส่วน รูปร่างอ้วนใหญ่ **ดูมีสง่า** ทั้งสองวลีนี้ล้วนแต่สร้างความชอบธรรมให้กับความอ้วนของชายชั้นสูงทั้งสิ้น นัยยะนี้ชนชั้นถือเป็นการด่าอันสำคัญที่ทำหน้าที่ป้องกันความด้อย ความอัปยศใด ๆ ก็ตามมิให้มาเกาะกุม “รูปร่าง” ได้

แต่สำหรับปลัดผัน เป็นข้าราชการชั้นปกครองที่อยู่ในชนบท พื้นเพเดิมก็เป็นชาวบ้านชั้นต่ำ เมื่อได้มีโอกาสรับราชการก็ใช้อำนาจบีบบังคับ ชูดรีด เอาเปรียบชาวบ้าน ฉะนั้น ร่างใหญ่ที่เริ่มลงพุงจึงเป็นภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของการเอารัดเอาเปรียบ การกดขี่ข่มเหง ความคดโกง

และอุปนิสัยตระกะตระกามมากกว่า หน้าผากที่กว้างลึก ก็แสดงให้เห็นถึงความกว้างขวางและ
อำนาจ อันเป็น “รูปร่าง” ที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา

- ลอย

แมงอกและน้อง แข็งแรง **มัดกล้ามเนื้อ** แยกออกจากกันเป็นลอน ๆ **เอวคอดกิว**
เหมือนนกกกล้ามเนื้อ (น.35) **ผิวหนังสีน้ำตาล** กลิ้งขึ้นมันสะท้อนแสงแดด ผิวหนังของเขาเป็นเสื้อ
ธรรมชาติที่ทนแดดทนฝนได้ดีกว่าผ้าชนิดใด ๆ ในโลก แดดออกในฤดูทำนาไม่เคยทำให้ผิวหนัง
ของเขาขาดและสับร่อนสับร่อนหา ธรรมชาติและความอดทนช่วยสร้างภูมิคุ้มกันให้เขา ไม่
เป็นหวัดแดดหวัดฝน ปอดของเขาไม่เคยสำลักไอเย็นไอร้อน เขาทนอดทนเสื้อโดยไม่ต้องกลัวปวด
บวม ผิวหนังลอกแล้วลอกอีกจนไม่ลอก ธรรมชาติช่วยให้เขาเป็นผู้ชายที่แข็งแกร่งปานเสาคิน
(น.43)

“รูปร่าง” ของลอยชายชนบทที่ต้องอาศัยความแข็งแรงของร่างกายในการประกอบอาชีพ
แสดงให้เห็นความสัมพันธ์อันแนบแน่นกันระหว่าง “ลักษณะทางชีววิทยา” กับ “ลักษณะทาง
วัฒนธรรม” ชายชั้นต่ำโดยเฉพาะชายชาวชนบทที่มีอาชีพเกษตรกรรม **แมงอกและน้อง** แข็งแรง
มัดกล้ามเนื้อ แยกออกจากกันเป็นลอน ๆ **เอวคอดกิว** เหมือนนกกกล้ามเนื้อ **ผิวหนังสีน้ำตาล**
กลิ้งขึ้นมันสะท้อนแสงแดด เป็นผลเนื่องเขาต้องใช้ความแข็งแรงทางร่างกายเพื่อการประกอบอาชีพ
อย่างที่พบมากในวรรณกรรมยุคแรก ในสังคมชนบทไทยความแข็งแรงหรืออ่อนแอทางร่างกายยัง
เป็นเหตุผลสำคัญในการดำเนินชีวิตเช่นแต่ก่อนเพราะพวกเขาต้องใช้ความแข็งแรงของร่างกายเป็น
ปัจจัยในการดำเนินชีวิตเช่นสังคมสมัยก่อน

“รูปร่าง” หญิงชั้นต่ำ

- อังกาบ แม่หม้ายวัย 20 เศษๆ

ผิวดำแดง กลิ้งเป็นมัน **ผมหยิก** ละเอียดดำขลับ ยิ้มของหล่อนอวด **ฟันซี่เล็ก** ขาววับ
และ **เหงือกสีชมพู** **รูปร่างอวบ** อัดแข็งแรงเหมาะกับงานหนักทุกชนิด (น.21)

แก้มขาว อวบอิมมีรอยนูนเวลายิ้ม **อกใหญ่** พุงเป็นบัวตูมไม่คล้อยลงเหมือนแม่หม้าย
คนอื่น **ตะโพก** อวบแน่นสับไปมา **แขน** อ่อนแกว่งสับดูแข็งแรงนุ่มนวล (น.106)

อังกาบเป็นผู้หญิงชนบทที่ต้องใช้ร่างกายต่อสู้กับความยากลำบากท่ามาหากินมีรูปร่างที่
สมบูรณ์ แข็งแรง สุขภาพดีเหมาะกับการทำงานหนัก เพราะหญิงสาวชาวชนบทที่ต้องทำนา
ปลูกข้าวโดยมิได้รู้สึกเหน็ดเหนื่อย ผู้ประพันธ์นำเสนอ “รูปร่าง” ของเธอในลักษณะของความ
ชื่นชมด้วยการบรรยาย “รูปร่าง” ของเธอด้วยคำขยาย เช่น **ผิวดำแดง** **กลิ้งเป็นมัน** **ผมหยิก**
ละเอียดดำขลับ **ฟันซี่เล็ก ๆ** **ขาววับ** **เหงือกสีชมพู** ล้วนแต่ให้คุณค่าทางบวกกับ “รูปร่าง” ของ

อังกาบ “รูปกาย” แต่ส่วนของเธอไม่ว่าจะเป็น ร่างอวบอืดแข็งแรง ผิวพรรณ อกใหญ่พุงเป็น บัวตูม ตะโพกอวบแน่นสะบัก แขนอ่อนดูแข็งแรงนุ่มนวล ล้วนแต่เป็น “รูปกาย” ที่ดีงามเพราะมัน คุณค่าของมันเต็มไปด้วยเป็นประโยชน์มากมาย

แต่การกล่าวถึงสตรีระ ที่เป็นหน้าอก และ ตะโพก ถูกนำเสนอด้วยขนบของการจ้องมอง นั่นคือ นำเสนอแบบให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพตาม เช่น อกใหญ่พุงเป็นบัวตูมไม่คล้อยลงเหมือนแม่ หมายคนอื่น ตะโพกอวบแน่นสะบักไปมา ทั้งหน้าอกและตะโพกของทำให้อังกาบทำให้เธอตกเป็น วัตถุสำหรับการจ้องมองของชาย สื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของร่างกายที่เหมาะสม กับบทบาทของความเป็นเมียของผู้หญิงแบบระบบปิตาธิปไตยอยู่ดั้งเดิม

สำหรับยุคนี้ “รูปกาย” ที่พบเป็นรูปกายที่สะท้อนความสัมพันธ์อันน่าขมขื่นระหว่าง ช่างราชการที่เป็นฝ่ายปกครองที่มี “รูปกาย” แสดงอำนาจและบารมีความอุดมสมบูรณ์ มั่งคั่ง ใน ชีวิต กับประชาชนไกลปืนเที่ยงและด้อยการศึกษา เป็นชนชั้นต่ำที่มี “รูปกาย” ที่สมบูรณ์แข็งแรงอัน เป็นผลเนื่องมาจากความจำเป็นในการดำเนินชีวิต แต่ก็ได้รับการยกย่องคุณค่าว่าเป็นรูปกายที่ ก่อให้เกิดประโยชน์และสวยงาม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5 : ลักษณะที่สังเกตได้ของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมไทยยุคประชาธิปไตย
แบ่งบานระยะสั้น 3 ปี (พ.ศ.2516-2519)

ประเด็นการวิเคราะห์	ความถี่ที่ปรากฏ
1. ลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปกาย”	
- ใบหน้า	3
- หน้าผาก	1
- ฟัน	1
- เหงือก	1
- แก้ม	1
- ผม	1
- หน้าอก	2
- เอว	2
- สะโพก	1
- แขน	1
- น่อง	1
- ผิวพรรณ	2
- ขนาดของรูปร่าง	3
2. คตินิยมเรื่องความงามของ “รูปกาย”	
- ความสวยงาม ครบถ้วน สมบูรณ์ของสตรีะทุก ส่วนของร่างกายอย่างที่เห็นไปได้ พบเห็นได้ในโลกของ ความจริง	2
- ความสมบูรณ์ แข็งแรง มีกล้ามเนื้อ อวบอ้วน สุขภาพดี ความสมสัดส่วนของรูปร่าง	2
- สวยงามแบบธรรมชาติ ไม่ต้องอาศัยการ เสริมแต่ง	1
- แข็งแรง ว่องไว ไร้โรค และสามารถในการ ต้านทานโรค	2
- มือที่หยาบกร้าน แต่แข็งแรง	2
- ผิวที่คล้ำเพราะกรำแดด	2

ประเด็นการวิเคราะห์	ความถี่ที่ปรากฏ
3. บทบาท ความสำคัญของ “รูปกาย” - เป็นสิ่งกำหนดชนชั้น ชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม - ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความเข้มแข็ง อดทน ต่อสู้ - ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของ ความสุข ความอุดมสมบูรณ์ มั่งคั่งในชีวิต - ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความชั่วร้าย เอาว์ดเอาเปรียบ คดโกง - เป็นเครื่องมือที่ก่อประโยชน์อันเป็นสาระกับชีวิต	3 2 1 1 2

จากการวิเคราะห์ความถี่ในการปรากฏของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมไทยยุคประชาธิปไตย เบ่งบานระยะสั้น 3 ปี (พ.ศ.2516-2519) พบว่า วรรณกรรมไทยยุคนี้ให้ความสำคัญกับความงามของ ใบหน้า และขนาดของรูปร่างมากที่สุด ในขณะที่องค์ประกอบอื่น ๆ ถูกกล่าวถึงบ้างดังปรากฏในตาราง มีคตินิยมในเรื่องของความงามที่ นิยมความสมบูรณ์ แข็งแรง มีกล้ามเนื้ออวบอิม สุขภาพดี สมสัดส่วนของรูปร่าง ความแข็งแรง ว่องไว ไร้โรค และความสามารถในการต้านทานโรคของร่างกาย มือที่หยาบกร้าน แต่แข็งแรง ผิวที่คล้ำเพราะกรำแดด

“รูปกาย” มีบทบาทเป็นสิ่งกำหนดชนชั้น ชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม และถือเป็นเครื่องมือที่ก่อประโยชน์อันเป็นสาระกับชีวิต มากที่สุด ดังปรากฏในตาราง

“รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมไทยที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) (พ.ศ.2522 – 2548)

รางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ที่มีการประกาศยกย่องวรรณกรรมดีเด่นที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ตั้งแต่ปี 2522 ถึง ปัจจุบัน (พ.ศ.2548) ซึ่งแบ่งประเภทวรรณกรรมออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ บทกวี นวนิยาย และ เรื่องสั้น ซึ่งในแต่ละปีจะมีการคัดเลือกวรรณกรรมและให้รางวัลเพียงรางวัลเดียวประเภทเดียว และจะพิจารณาวรรณกรรมแต่ละประเภทสลับกันไปในแต่ละปี

ผู้วิจัยเลือกใช้วรรณกรรมที่ได้รับรางวัล ซีไรต์ เป็นประชากรกลุ่มตัวอย่างเพื่อศึกษารูปแบบและลักษณะของ “รูปกาย” ในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยร่วมสมัย ต่อจากวรรณคดีไทย วรรณกรรมไทยที่ปรากฏรายชื่อในงานวิจัย “หนังสือดี 100 ชื่อเรื่องที่คุณคนไทยควรอ่าน” เพื่อให้เห็นความต่อเนื่องของช่วงเวลา เนื่องจากงานวิจัย “หนังสือดี 100 ชื่อเรื่องที่คุณคนไทยควรอ่าน” คัดเลือกหนังสือดีที่มีการตีพิมพ์ครั้งแรกในช่วง ประมาณปีพ.ศ. 2411 ถึงปี พ.ศ.2519 ซึ่งจะทำให้งานวิจัยชิ้นนี้ที่ต้องการศึกษาวิวัฒนาการการสื่อความหมายของ “รูปกาย” ในสังคมไทยขาดวิวัฒนาการช่วงเวลาหลังปี พ.ศ. 2519 เป็นต้นไป ผู้วิจัยจึงเลือกวรรณกรรมที่ได้รับรางวัล ซีไรต์ มาใช้เป็นประชากรกลุ่มตัวอย่าง เพื่อต่อยอดในการศึกษาวิวัฒนาการการสื่อความหมายของ “รูปกาย” ในสังคมไทยในช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ.2522 – ปัจจุบัน (พ.ศ.2548) เพื่อให้เห็นวิวัฒนาการความหมายของ “รูปกาย” ในสังคมไทย ได้อย่างครบถ้วนในมิติเวลาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

สำหรับวรรณกรรมส่วนใหญ่ที่ได้รับรางวัล ซีไรต์ เป็นวรรณกรรม ประเภทบทกวีนิพนธ์ นวนิยาย และ เรื่องสั้น ซึ่งยังคงได้รับอิทธิพลจากกระแสความเปลี่ยนแปลงในด้านการเมือง การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ ต่อเนื่องมาจากยุคประชาธิปไตยเบ่งบานระยะสั้น ปีพ.ศ.2516 -2519 มาอย่างต่อเนื่อง ฉะนั้น นักเขียนวรรณกรรมในช่วงนี้เป็นนักเขียนรุ่นใหม่ หรือนักเขียนแนวสังคม นักเขียนแนวเพื่อชีวิต วรรณกรรมส่วนใหญ่จึงเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อสะท้อนชีวิตของมนุษย์ในสังคมไทยหลายหลากกว้างขวาง ถือได้ว่าวรรณกรรมกระแสใหม่ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

นอกจากวรรณกรรมซีไรต์ จะมีลักษณะของการวิพากษ์วิจารณ์ แนวคิด ค่านิยม หรือทัศนคติในการดำเนินชีวิตในวิถีแบบเก่าที่บางครั้งมันนำมาสู่ปัญหาที่กระทบกระทั่งกันทั้งระบบของสังคมแล้ว ผู้เขียนยังได้พยายามเสนอ เปิดมุมมอง แนวคิด ทัศนคติ รวมถึงความพยายามในการสร้างค่านิยมใหม่ให้กับผู้อ่าน ซึ่งถือได้ว่าเป็นงานที่มีคุณค่าต่อสังคมและมนุษยชาติ

สำหรับงานวรรณกรรม ซีไรต์ ผู้วิจัยเลือกมาเฉพาะงานวรรณกรรมที่พบว่ามียุทธศาสตร์ของ “รูปกาย” หรือ มุมมองเกี่ยวกับ “รูปกาย” อยู่มากพอมาที่จะใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ ซึ่งคงจะ

พอช่วยสะท้อนภาพของ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติของ “รูปกาย” ในรูปแบบใหม่ ๆ ที่มีความแตกต่างจากอดีต ซึ่งก็จะเป็นสะท้อนภาพลักษณะ ความคิด ความเชื่อ และบทบาททางการสื่อสารของ “รูปกาย” ในมิติของสังคมไทยยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

วรรณกรรมที่ใช้ในยุคนี้ทั้งหมดมี 5 เล่ม ได้แก่

1. ซอยเดียวกัน เรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ ปี พ.ศ.2527
2. ไบไม้ที่หายไป กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ ปี พ.ศ.2532
3. อัญมณีแห่งชีวิต รวมเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ ปี พ.ศ.2533
4. เจ้าจันทร์ผมหอม นิราศพระธาตุอินทร์แขวน นวนิยายรางวัลซีไรต์ ปี พ.ศ.2534
5. อมตะ นวนิยายรางวัลซีไรต์ ปี พ.ศ.2543

ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอ “รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมแต่ละเรื่องตามลำดับ ดังนี้

1. รวมเรื่องสั้น ซอยเดียวกัน

โดย วาณิช จรุงกิจอนันต์ เรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ ปี พ.ศ.2527

รวมเรื่องสั้นซอยเดียวกัน พบว่า มีเรื่องสั้นเพียงเรื่องเดียวที่กล่าวถึง “รูปกาย” ในลักษณะของการให้เหตุผล ความชอบธรรมกับผู้หญิงสมัยใหม่ เสรีนิยม ที่ถูกขึ้นมาแต่งตัว แต่งหน้าทาปาก นั่นคือ

เรื่องสั้น โนรี

เรื่องราวทศนคติ ความคิด ของนักศึกษาวัยหนุ่มสาวในยุคเสรีประชาธิปไตยที่เข้าใจ และเห็นใจคนจน โนรีนักศึกษาสาวผู้มีอุดมการณ์ และเป็นคนจริง แต่เธอไม่จำเป็นต้องแสดงออกด้วยการแต่งกาย โนรีไม่ใช่ผู้หญิงที่สวยงามน่ารัก แต่เธอเป็นคนร่าเริง มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง การแต่งตัวก็ออกจะทันสมัย การแต่งตัวเก๋ไก๋ทันสมัยของเธอทำให้ผมไม่คิดที่จะสนใจเธอมากกว่า การได้รู้จักกันธรรมดา อย่าว่าผมเลย...ตอนนั้นนะคิดถึงเธอที่ไร ผมก็สรุปความเป็นผู้หญิงของเธอว่าน่าเฝ้าทุกครั้งที่ไป ผมแทบจะไม่คิดเรื่องการมีคนรักเลยในเวลานั้น

ผู้หญิงคนรักในความคิดของผมตอนนั้น ผมคิดว่าจะต้องเป็นผู้หญิงเรียบง่าย เห็นใจคนจนและมวลชนผู้ทุกข์ยาก ที่จะมากริดกรายจุยจายแต่งหน้าทาปากนั้นไม่อยู่ในความคิดของผมเลย โนรี ไม่ใช่ผู้หญิงในทัศนะของผม (น.123)

คตินิยมเรื่องความงาม กับการประดับตกแต่ง “ร่างกาย”

ดังที่พบอยู่เสมอในงานวิจัยชิ้นนี้ว่า สังคมไม่เคยให้คุณค่าทางบวกกับผู้หญิงที่ถูกขืนมาใช้เครื่องสำอางแต่งหน้าทาปากเลย ผู้หญิงที่ใช้เครื่องสำอางแต่งหน้าทาปากมักจะถูกมองในด้านลบก่อนที่จะได้รู้จักตัวตนจริง ๆ เสมอ ทุกครั้งที่มีการกล่าวถึงผู้หญิงที่ใช้เครื่องสำอางแต่งหน้าทาปาก จะพบได้เสมอว่าผู้หญิงคนนั้นจะเป็นตัวละครที่รับบทบาทการเป็นตัวร้ายหรือเป็นผู้หญิงที่ต้องใช้ร่างกายทำมาหากินมาตลอด จากวรรณกรรมที่ผ่านมามาทั้งหมด มักกล่าวชื่นชมและให้คุณค่าทางบวกกับผู้หญิงที่งามด้วยธรรมชาติ ไม่ต้องอาศัยการแต่งเติมด้วยวิทยาศาสตร์มาตลอด รวมถึงมีการให้เหตุผลในแง่ทางเศรษฐกิจดังที่เคยพบในนวนิยายเรื่องหนึ่งในวัยเยาว์ ว่าการที่ผู้หญิงใช้เครื่องสำอางแต่งหน้า เพราะเป็นการขนเงินออกนอกประเทศโดยไม่ได้ประโยชน์ตอบแทน

โนรีเป็นตัวอย่างของผู้หญิงยุคใหม่ ยุคเสรีนิยม ที่รู้ และเข้าใจปัญหาความยากจนในสังคมดี และเธอก็เห็นใจคนจนด้วย แต่เธอไม่จำเป็นต้องแสดงออกถึงความ เข้าใจ และเห็นใจนั้น ด้วยการปล่อยให้ตัวเองมีใบหน้าทรุดโทรม ซีดเซียว ปราศจากความสวยงาม เธอสามารถเข้าใจคนอื่นได้ในขณะเดียวกันที่เธอก็เข้าใจตัวเองได้เหมือนกัน

เธอไม่ใช่ผู้หญิงน้ำเน่าอย่างที่ผมคิดที่แรก เสรีนิยม ... ผมสรุปตัวเธอใหม่หลังจากที่เรารู้จักสนิทสนมกันมากขึ้น พื้นฐานของเธออาจมาอย่างนั้น เอาเถอะ...

“ทำไมคุณต้องแต่งหน้าทาปาก” ผมเคยถามโนรี

“เป็นคำถามที่รุนแรงมากนะ คุณรู้หรือเปล่า” โนรีถาม

“เป็นความสบายใจของผู้หญิงที่จะรู้สึกว่าคุณสวยขึ้น วันไหนฉันรู้สึกอยากให้ตัวเองสวยขึ้น ฉันก็แต่งหน้าทาปาก ฉันไม่อยากสวยทุกวันหรอกนะ”

“ผมว่าคุณไม่แต่งหน้าเลยสวยกว่า คุณไม่ทาปากเลยสวยกว่า”

“เป็นอันว่าฉันจะต้องทำสวยให้คุณอย่างนั้นหรือ”

“ก็ไม่ใช่อย่างนั้น คุณไม่เคยคิดบ้างเลยหรือว่าคุณค่าของผู้หญิงไม่ได้อยู่ที่ความสวย”

“อยู่ที่ไหนล่ะ”

“อยู่ที่ความฉลาด”

“ฉันไม่ใช่คนโง่” โนรีตอบทันควัน

“อยู่ที่การเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์”

“ฉันไม่เคยโหดร้ายใจดำกับเพื่อนมนุษย์ที่ไหน”

“ทำไมคุณไม่คิดว่าผู้หญิงอีกตั้งหมื่นพันที่ต้องทำงานหนัก โดนล่อลวง ยากจน ไม่มีสตางค์แม้แต่จะซื้ออาหารกินให้อิ่ม อย่างที่แต่ลิปสติกสักแท่งหนึ่งเลย”

ถึงตอนนี้โนรีหัวเราะขันๆ “ฉันไม่อยากเป็นคนดัดจริต”

“คุณว่าผมดัดจริตล่ะซี”

“ไม่หรอก คุณเป็นคนซื่อ คุณเป็นคนมีความจริงใจ แต่ทำไมคุณต้องกะเกณฑ์ให้

ใคร ๆ มาคิดเหมือนคุณด้วยล่ะ” (น.127-218)

เรารับรู้ และเห็นมาตลอดในงานวิจัยชิ้นนี้ว่าสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา กล่าวไว้ว่า คุณค่าของผู้หญิงอยู่ที่ “ความงาม” ในขณะที่คุณค่าของผู้ชายอยู่ “ความรู้” ดังที่ปรากฏในโคลงโลกนิติ เราเชื่อและยอมรับกันมาอย่างนี้เสมอไม่เคยเปลี่ยน แม้ว่าในเวลาต่อมาจะพบว่าในงานวรรณกรรมยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองที่พื้นที่สาธารณะนอกบ้านเปิดโอกาสให้กับผู้หญิงมากขึ้น ทั้งในด้านของการศึกษา และหน้าที่การงาน สร้างผู้หญิงพันธุ์ใหม่ขึ้นมา นั่นก็คือ ผู้หญิงก้าวหน้าที่มีความรู้ ความสามารถทัดเทียมกับผู้ชาย แต่จากวรรณกรรมที่ผ่านมา ไม่เคยพบผู้หญิงก้าวหน้าที่มี “รูปร่าง” ไม่สวยเลย เช่น รัชนี้ จากเรื่องปีศาจ เจริญ จากเรื่องสร้างชีวิต ทักษิณา จากเรื่องตะวันตกดิน เป็นต้น ทุกคนล้วนแต่เป็นผู้หญิงเก่งและสวย และสวยในระดับขั้นสูงเสียด้วย นั่นแสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าจะเวลาจะผ่านไปนานเท่าไร ความก้าวหน้าเท่าเทียมกันในเรื่องบทบาทหน้าที่ระหว่างเพศจะพัฒนาไปอย่างไรก็ตาม “ความงาม” ยังคงเป็นค่านิยมที่ฝังแน่นอยู่กับผู้หญิงเสมอมา ยาคติที่โน้มน้าวให้ผู้หญิงในสังคมปัจจุบันต้องรับบทหนักกว่าเดิมถึงสองเท่า คือ ต้องสวย และต้องเก่ง โนรี เป็นตัวอย่างของผู้หญิงคนหนึ่งที่เกิดอยู่ภายใต้มายาคตินี้

ความเก่ง ผู้หญิงสร้างมันขึ้นมาได้จากการศึกษา ส่วนความงาม ผู้หญิงก็สร้างมันขึ้นมาได้เหมือนกันจากเครื่องสำอาง

เครื่องสำอาง เป็นอุปกรณ์ทางวิทยาศาสตร์ที่ถูกมองในด้านลบมาตลอดในวรรณกรรม ตัวอย่างของงานวิจัยชิ้นนี้ เพราะมันเป็นสารเคมีถูกใช้เพื่อ ปิดบัง ซ่อนเร้น ความจริงทางธรรมชาติที่อยู่บนใบหน้าของผู้หญิงทุกคน แต่เวลาที่ยังผ่านไปกลับพบว่าผู้หญิงแต่งหน้าทาปากมากขึ้นเรื่อยๆ นั่นแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงให้ความสำคัญกับ “ความงาม” มากกว่า “ธรรมชาติ” เพราะธรรมชาติไม่มีความยุติธรรมพอที่จะสร้างความงามให้กับผู้หญิงทุกคนได้เท่าเทียมกัน แต่ความยุติธรรมนั้นพบว่ามีอยู่ในเครื่องสำอาง เพราะมันสามารถทำให้ผู้หญิงที่มีธรรมชาติไม่เท่าเทียมกัน สวยขึ้นแบบเท่าเทียมกันได้

โนรี เป็นตัวแทนของผู้หญิงเสรีนิยมหลายๆ คนที่มีเหตุผล มีความชอบธรรมพอในการใช้เครื่องสำอางแต่งหน้าทาปาก พวกเธอรู้ตัวดีว่าเหตุผลของเธอคืออะไร และไม่ว่าใครจะเห็นว่ามันดีหรือไม่ดีอย่างไรก็ตาม **ทำไมคุณต้องกะเกณฑ์ให้ใคร ๆ มาคิดเหมือนคุณด้วยล่ะ** เธอผิดหรือที่ไม่ได้เกิดมาอึดคัดขัดสน เธอผิดหรือที่เธอมีเงินพอที่จะบำรุงบำเรอความสุขให้กับตัวเอง โดยที่เธอได้เงินนั้นมาอย่างสุจริต ไม่ได้คดโกงหรือเบียดเบียนใคร เป็นคำถามที่ทิ้งไว้ให้ไปขบคิดต่อ

2. ใบไม้ที่หายไป

โดย จิระนันท์ พิตรปรีชา กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ ปี พ.ศ.2532

กวีนิพนธ์เรื่องนี้ เป็นเรื่องราวเชิงบันเทิงกวีของชีวิตตอนหนึ่งของผู้ประพันธ์ ระหว่าง พ.ศ. 2513 – 2529 ตั้งแต่ยังเป็นนักศึกษาวัยรุ่นกลุ่มก้าวหน้ามีอุดมการณ์สูงส่ง จวบจนกระทั่งได้ตระหนักความจริงของชีวิตที่ถูกรรรมชาติกำหนด สาระสำคัญของบันทึกนี้มีทั้งความใฝ่ฝันปรัชญาชีวิต และอุดมการณ์ของคนหนุ่มสาว

นอกจากนั้นแล้ว บทกวีเหล่านี้ยังมีคุณค่าในด้านการปลุกสำนึกของสังคมเกี่ยวกับฐานะและบทบาทใหม่ของผู้หญิง สิ่งที่คุณวิจิตรสนใจศึกษาเป็นพิเศษในผลงานดังกล่าว คือ การนำเสนอ “รูปร่าง” ของผู้หญิงในบทกวีชิ้นสำคัญที่ชื่อ “อหังการของดอกไม้”

“อหังการของดอกไม้” การปฏิเสธ “รูปร่าง” แบบเก่า

เพื่อให้เข้าใจประเด็นที่ว่านี้ เราควรย้อนกลับไปพิจารณาวรรณคดีไทยในฐานะต้นตอของขนบการนำเสนอ “รูปร่าง” ของผู้หญิง

รูปร่าง ในขนบชมโฉมสตรี

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ตัวละครเอกหญิงในวรรณคดีไทยมักถูกประกอบสร้างให้มีรูปโฉมที่งดงามเป็นพิเศษ เช่น พระเพื่อน พระแพง ในบทละครเรื่องพระลอ หรือนางมัทนะพาธา ดังที่นำเสนอไปแล้วนั้น ส่วนใหญ่แล้วร่างกายของตัวละครเอกหญิงจะถูกพรรณนาความงามไปที่ละส่วนโดยเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ เช่น ดวงจันทร์ คันศร ดอกไม้ ไข่มุก เป็นต้น จนเกิดเป็น “ขนบชมโฉมสตรี” ขึ้นในวรรณคดีไทย

ตัวอย่างการเสนอ “รูปร่าง” ของนางมัทนะพาธา ผ่านสายตาของตัวชายเสน่ในบทละครเรื่อง มัทนะพาธา

จริงอยู่นะเจ้าเอ๋ย	ผิจะเขยสมัคสมาน
นางใด ณ แมนการ	ก็จะสิทธิสมฤดี,
เว้นเดียวก็แต่โฉม	มะทะนาวิสุทธีศรี
ผู้เลิศสุรางค์มี	วรรูปวิไลขวิไลย์.
แต่เห็นอนงค์รา-	มะประเสริฐวิเศษวิไล
ไม่มีอนงค์ใด	นะจะเทียบจะเทียบจะทัน ;
งามผิวประไพผ่อง	กลทาบสุภาสุพรรณ,
งามแก้มแดงฉ่ำ	พระอรุณแอร่มละลาน,
งามเกศดำขำ	กลน้ำ ณ ท้องละหาน.
งามเนตรพิริยปาน	สุมณีนะโนหะรา ;

งามทรวงสล้างสอง	วรถันสุมนสุมา-
ลีเลิศประเสริฐกว่า	วรบุลสะโรชะมาศ ;
งามเอวอนงค์ราว	สุระศิลป์ชาญฉลาด
เกลากลิ่งประหนึ่งวาด	วรรูปพิไลพะวง ;
งามกรประหนึ่งวง	สุระคชสุเรนทะทรง,
นวยนาฏวิลาศวง	ดุจะรำระบำระเบง ;
ซ้ำไฟระเอน้ำเสียง	อรเพียงภิรมย์ประเลง,
ได้ฟังก็วังเวง	บ่มีวางมิวายถวิล,
นางใดจะมีเทียบ	มะทะนา ณ ฟ้า ณ ดิน,
เป็นยอดและจอดจัน-	ตะนะแนว ณ ออก ณ ใจ.

จากบทชมโฉมข้างต้น มีการนำเสนอ รูปร่าง ของผู้หญิงอย่างละเอียดถี่ถ้วน เริ่มตั้งแต่ ผิว แก้ม ผม ตา ทรวงอก เอว มือ รูปร่างแต่ละส่วนถูกเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ เพื่อสื่อถึงความงามในลักษณะที่เป็นอุดมคติ เช่น ผิวผ่องเหมือนทอง แก้มใสสว่างเหมือนแสงอาทิตย์ ดวงตาดงามราวอัญมณี หรือแขนคล้ายวงช้าง เป็นต้น กล่าวได้ว่า การบรรยายรูปร่าง ของผู้หญิงอย่างนี้เป็นการจัดวางผู้หญิงให้เป็นวัตถุสำหรับการจ้องมอง (เสนาะ เจริญพร:2548,190)

การใช้สายตาไลฟินีจ่างกายผู้หญิงตามขนบชมโฉมสตรีปรากฏให้เห็นอย่างดาษดื่น ในวรรณคดีไทย ในกรณีของตัวละครชาย “รูปร่าง” มิได้ถูกเน้นหรือกล่าวถึงมากนัก หากจำเป็นต้องกล่าวถึงก็เป็นไปในลักษณะภาพรวมของเรือนร่าง ว่ามีความองอาจหรือสง่าผ่าเผยเพียงไร ยกเว้นในเรื่องพระลอ ซึ่งมีการบรรยาย รูปร่าง ของตัวเอกชายอย่างค่อนข้างละเอียด

“รูปร่าง” ของตัวละครหญิงซึ่งถูกนำเสนอผ่านขนบการชมโฉมสตรีต้องเป็นเรือนร่างที่อรชรอ่อนแอ้น ทุกส่วนสัດต้องงดงามเพียบพร้อม การประกอบสร้างรูปร่างเช่นนี้ คือการเตรียมพร้อมให้ตัวละครหญิงเป็นวัตถุรองรับความปรารถนาของชาย นอกจากนี้เมื่อพิจารณาโครงสร้างความหมายของวรรณคดีไทยส่วนใหญ่แล้ว จะพบว่ารูปร่างดังกล่าวมิใช่เพื่อหนุนเสริมบทบาทของการเป็นเมียและเป็นแม่ที่ดีตามคติความเชื่อแบบชายเป็นใหญ่ กล่าวได้ว่า รูปร่าง ของผู้หญิงในวรรณคดีไทยไทยโบราณถูกนำเสนอภายใต้ตรรกะของระบบปิตาธิปไตยอันทรงอิทธิพลมาอย่างต่อเนื่องยาวนานในสังคมไทย

“อหังการของดอกไม้” กับ “รูปกาย” แบบใหม่

บทกวีนี้ ผู้แต่ง ได้สร้างคุณค่าใหม่ให้กับผู้หญิง ดอกไม้ และบทกวี ผู้แต่งพยายามสร้างค่านิยมใหม่ คุณค่าใหม่ สร้างจิตสำนึกของผู้หญิงให้เปลี่ยนมือที่อ่อนน้อมเป็นลิ้มเหล็ก ด้วยการนำเสนอ “รูปกาย” ของผู้หญิงที่ต่างไปจากชนบทมโหรีสตรีในอดีต

สตรีมีสองมือ	มันยึดถือในแก่นสาร
เกลียวเอ็นจักเป็นงาน	มิใช่ร้านหลงแพรพรรณ
สตรีมีสองตีน	ไว้ป้ายปันความไฝฝืน
ยืนหยัดอยู่ร่วมกัน	มิหมายมั่นกินแรงใคร
สตรีมีสองตา	เพื่อเสาะหาชีวิตใหม่
มองโลกอย่างกว้างไกล	มิใช่คอยชม้อยชวน
สตรีมีดวงใจ	เป็นดวงไฟไม่ผันผวน
สร้างสมพลังมวล	ด้วยเธอล้วนก็คือคน
สตรีมีชีวิต	ล้างรอยผิดด้วยเหตุผล
คุณค่าเสรีชน	มิใช่ปรนการามรณ์
ดอกไม้มีหนามแหลม	มิใช่แยมคอยคนชม
บานไว้เพื่อสะสม	ความอุดมแห่งผืนดิน (น.58-59)

ในบทความชื่อ “ยี่สิบปี ‘อหังการของดอกไม้’” ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช เคยชี้ไว้ว่า บทกวีนี้มีเนื้อหาที่ก้าวหน้าเพราะ “ปฏิเสธค่านิยมที่กดขี่สตรีเพศอย่างถึงรากถึงโคน โดยดอกย้าให้เห็นว่า ความงามของผู้หญิงมิได้อยู่ที่เรือนร่างอันอรชรอันอ่อนแอ มิได้อยู่ที่มืออันอ่อนนุ่มชวนสัมผัส มิได้อยู่ที่น่องปลีที่ขาวเนียนชวนลูบไล้ มิได้อยู่ที่ดวงตาอันหยาดเอี่ยมชวนให้ผู้ชายวาบหวาม” (ชูศักดิ์, 2545:127)

บทกวีข้างต้นนำเสนอคุณค่าของผู้หญิงที่ปฏิเสธว่าผู้หญิงมิใช่วัตถุทางเพศ (“มิใช่ปรนการามรณ์” และ “มิใช่แยมคอยคนชม”) ใน 3 บทแรก “รูปกาย” ถูกเชื่อมโยงเข้ากับคุณค่าของผู้หญิงทั้งที่ควรยึดถือและควรปฏิเสธ คุณค่าที่ควรปฏิเสธได้แก่ “ร้านหลงแพรพรรณ” “กินแรง” และ “คอยชม้อยชวน” ส่วนคุณค่าที่ควรยึดถือได้แก่ การประกอบกรงาน มีความไฝฝืน และมีโลกทัศน์ที่กว้างไกล การต่อต้านคุณค่าแบบเก่าแล้วหันมายึดถือคุณค่าแบบใหม่ ก็คือการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของ “รูปกาย” จากที่มีไว้รองรับอารมณ์ความต้องการของผู้ชาย มาสู่ “รูปกาย” ที่ก่อประโยชน์ต่อตนเองและต่อส่วนรวม เช่น การละจากดวงตาที่มีไว้ “คอยชม้อยชวน” มาสู่ดวงตาในฐานะบ่อเกิดของวิสัยทัศน์อันก้าวหน้า

นอกจากบทวิชันนี้จะสื่อถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของ “รูปกาย” ผ่านเนื้อหาที่ตรงไปตรงมาแล้ว ยังพบว่าส่วนต่าง ๆ ของสรีระที่ถูกนำเสนอก็มีความน่าสนใจไม่น้อยไปกว่ากัน นั่นคือ **มือ เกลียวเอ็น และดวงตา** หากย้อนไปพิจารณาชนบทชนมโคมสตรี การนำเสนอเรื่องมือและดวงตาก็ปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป แต่การกล่าวถึง “เกลียวเอ็น” ในบทกวีดังกล่าวย่อมมีนัยยะที่น่าสนใจอย่างยิ่ง นั่นคือ เกลียวเอ็นเป็นอวัยวะที่ไม่เคยถูกพูดถึงเมื่อจะพรรณนาเกี่ยวกับเรือนร่างของสตรี แต่จะพบได้ทั่วไปในฉากบรรยายรูปกายของผู้ชายในวรรณกรรมเพื่อชีวิต โดยเฉพาะชนชั้นผู้ใช้แรงงาน เพราะว่าเส้นเอ็นที่ปูดโปนจนเห็นเด่นชัดนั้นเป็นผลมาจากการทำงานหนัก ดังนั้น “เกลียวเอ็นจักเป็นงาน มิใช่ร่านหลงแพรพรรณ” จึงเป็นการเสนอภาพที่ตัดกันอย่างสุดขั้วระหว่าง “รูปกาย” ที่ทำงานหนัก กับ “รูปกาย” ที่หลงระเหิงกับพัศตราภรณ์ ส่งผลให้ความมุ่งหวังที่จะเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของ รูปกาย จากแบบเก่ามาเป็นแบบใหม่มีความหนักแน่นขึ้นอย่างมาก (เสนาะ เจริญพร, 2548: 192-193)

การเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของ รูปกาย ทั้งหมดล้วนสื่อถึงการปฏิเสธค่านิยมแบบเก่าที่นำเสนอ “รูปกาย” ผู้หญิงในฐานะวัตถุทางเพศ บทกวีชิ้นนี้ได้พยายามดึงภาพเสนอ “รูปกาย” ผู้หญิงออกจากภาพแบบฉบับ (stereotype) ที่พบได้ในชนบทชนมโคมสตรีในวรรณคดีไทย แล้วหันมาสร้างแบบฉบับใหม่ให้แก่ “รูปกาย” ดังกล่าว โดยใช้แนวคิดสตรีนิยมในสายเสรีนิยมผสมกับสังคมนิยม

อย่างไรก็ตาม ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช ได้เสนอต่อไว้ในบทความเดิม โดยชี้ให้เห็นถึงความย้อนแย้งของตัวบทผ่านมุมมองแบบรื้อสร้าง (deconstruction) ว่า แม้จะมีเนื้อหาที่ก้าวหน้าเพียงใด แต่บทกวีก็ยังคงใช้วิธีแจกแจงส่วนต่าง ๆ ของ รูปกายสตรีตามชนบทชนมโคมแบบโบราณ ซึ่งวิธีการดังกล่าวได้บ่อนเซาะนัยยะอันก้าวหน้าที่ต้องการสื่อโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ “แม้ว่า อหังการของดอกไม้ จะเสนอความหมายใหม่ให้กับร่างกายของผู้หญิง แต่ดูเหมือนว่าจะยังคงยึดอยู่กับกรอบการมองแบบผู้ชายที่เมื่อจะพูดถึงผู้หญิง ต้องพูดถึงเรือนร่างผู้หญิงก่อนเรื่องอื่น ส่วนจะพูดถึงเรือนร่างในแง่ใดเป็นอีกประเด็นหนึ่ง” พูดอีกนัยหนึ่งก็คือ วิธีการนำเสนอคำจำกัดความใหม่ของผู้หญิงในบทกวีชิ้นนี้ยังคงเป็นการใช้วาทกรรมของผู้ชายมามองผู้หญิงเช่นเดิม เพราะถึงที่สุดแล้วผู้หญิงยังถูกทำให้เป็นเพียง “วัตถุสำหรับการจ้องมอง” (เพ็งอึ้ง: 132)

โดยเนื้อหาแล้ว วรรณกรรมชิ้นสำคัญของยุคซีไรต์นี้ แสดงถึงความพยายามวิพากษ์วิจารณ์การนำเสนอ “รูปกาย” ผู้หญิงภายใต้ตรรกะของระบบปิตาธิปไตยตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันอย่างถึงรากถึงโคน ทว่าในท้ายที่สุดความพยายามดังกล่าวก็หนีไม่พ้นบ่วงของระบบชายเป็นใหญ่นั้นเอง

3. อัญมณีแห่งชีวิต

โดย อัญชัน รวมเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ ปี พ.ศ.2533

เรื่องสั้น : หม้อที่ขุดไม่ออก

“หม้อที่ขุดไม่ออก” เป็นเรื่องสั้นที่เล่าถึงปัญหาชีวิตของผู้หญิงคนหนึ่งซึ่งต้องคอยปรนนิบัติรับใช้สามีและดูแลลูกอีก 2 คน โดยตัวบทผูกเรื่องให้ตัวเอกหญิงต้องตัดสินใจระหว่างการยอมทนแบกรับหน้าที่แม่และเมียต่อไป หรือการเลือกปฏิเสธภาระดังกล่าวแล้วก้าวออกไปสู่เสรีภาพ

“รูปกาย” แบบกุลสตรี

ตัวเอกหญิงมาจากตระกูลเก่าแก่ที่พ่อแม่มีอันจะกิน มารดาเฝ้าถนอมเลี้ยงดูบุตรสาวคนนีชชนิดที่ว่ามัดไม้ให้โตไว้ไม่ให้ตอม

หล่อนไม่เคยมีปัญหาใดมาให้รู้ถึงการต่อสู้ เพราะเพียงแต่ออกปากบ่นกับมารดาถึงเรื่องซีหุมุราซีหามาแหม่ เรื่องนั้นก็ถูกรีบปิดเป่าออกไปเสียตั้งแต่ยังไม่รู้ซึ่งถึงรสชาติดี...หล่อนจึงไม่ผิดอะไรกับเด็กผู้เติบโตขึ้นภายใต้เขตปลอดภัย ซึ่งสะอาดเอี่ยมไปด้วยอนามัย จนกระทั่งร่างกายนั้นหมดความต้านทานโรคลง (น.59)

เธอจึงเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ขาดภูมิคุ้มกันต่อมรสุมชีวิต และมองโลกในแง่ดีจนไม่เท่าทันเล่ห์เหลี่ยมคน อีกทั้งเพียบพร้อมด้วยคุณลักษณะของกุลสตรีไทย

หล่อนมีคุณสมบัติของผู้เป็นสุภาพสตรีไทยที่ดูเรียบร้อยอ่อนโยน วัตได้จากกิริยวาจาที่แสดงออก ทั้งตัวหล่อนเองก็เป็นคนเอวบางร่างน้อยราวกับถอดแบบมาจากนางในของอีกสมัยหนึ่ง (น.58)

ฝ่ายสามีของเธอมาจากครอบครัวที่ยากจน แต่ด้วยความฉลาดรอบรู้ เท่าทันคน เชื้อมันในตนเองสูง และเป็นคนใจง่ายอย่างรอบคอบจนถึงขั้นตระหนี่ ทำให้เขาสามารถถีบตัวเองขึ้นสู่ตำแหน่งรองผู้จัดการสาขาของธนาคารแห่งหนึ่งได้ ในช่วงแรกของชีวิตคู่ตัวเอกหญิงพยายามหางานทำเพื่อแบ่งเบาภาระทางการเงินของครอบครัว สามีจึงฝากให้เธอทำงานเป็นพนักงานขายสินค้าจำพวกเครื่องปรับอากาศ ปรากฏว่าเธอทำยอดขายได้น้อยเต็มที จนเป็นเหตุให้ถูกไล่ออกภายในระยะเวลาไม่นานนัก ทั้งนี้เพราะความขี้อายและไม่ทันคนของเธอ

เมื่อมองทะลุปรุโปร่งไปเห็นความไม่ทันคนของเธอ ปรากฏอยู่ในกิริยาตัวมเตี้ยม เหนียมอายไม่มีสร่างของหล่อน หล่อนจึงถูกนำเอาไปมอบสมญาให้ใหม่พอหอมปากหอมคอภายในวงสหพรรคพวกด้วยกันว่า “อินางในวรรณคดีไทย” (น.64)

ไม่ทันคน ไม่กล้าแสดงออก และเป็นกุลสตรีไทย คือคุณสมบัติของตัวเอกหญิงที่ถูกนำมาเทียบเคียงกับตัวละครในวรรณกรรมโบราณถึงสองครั้งสองครา ทั้งนี้เพื่อตอกย้ำว่าคุณลักษณะที่เธอยึดถืออยู่นั้น ไม่ว่าจะ เป็น กิริยาตัวมเตี้ยม เหนียมอาย และการเป็นคนเอวบางร่างน้อยนั้น มันไม่

เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน เพราะสิ่งนี้จะนำพาชีวิตของหญิงเช่นนั้นให้เผชิญกับปัญหาต่าง ๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ตัวบทได้วิพากษ์คุณลักษณะ และ”รูปร่าง” อันแบบบาง อรชรอ่อนแอ ในแบบของกุลสตรีไทยว่าเป็นสิ่งที่แปลกแยกกับบริบทสังคมสมัยใหม่

“หม้อที่ขูดไม่ออก” จึงเป็นเรื่องสั้นที่ตั้งคำถามกับความเป็นกุลสตรีที่มี “รูปร่าง” และลักษณะนิสัยตามแบบจารีตว่ายังเหมาะสมเพียงใดกับสภาพสังคมสมัยใหม่ แน่แน่นอนว่าคุณสมบัติดังกล่าวของผู้หญิงนั้นเป็นสิ่งแปลกแยกอย่างยิ่งสำหรับพื้นที่นอกบ้าน แต่เมื่อย้อนกลับสู่พื้นที่ในครัวเรือนซึ่งเคยตอบรับกับคุณลักษณะเช่นนี้ กลับพบว่าถูกปฏิเสธจากฝ่ายชาย เพราะสามีเรียกร้องให้ภรรยาทำงานหารายได้เช่นเดียวกับเขา ซึ่งก็เท่ากับว่าคุณลักษณะแบบกุลสตรีไทยถูกเบียดด้วยความจำเป็นของสังคมสมัยใหม่ ที่คาดหวังให้ทั้งหญิงและชายแบกรับภาระนอกบ้านร่วมกัน ในแง่นี้ ความเป็นกุลสตรีมิได้เพียงถูกวิพากษ์วิจารณ์จากมุมมองแบบสตรีนิยมที่พิจารณาว่ามันคือกลไกของระบบชายเป็นใหญ่ที่ใช้กดขี่ผู้หญิง แต่ความเป็นกุลสตรีดังกล่าวยังถูกปฏิเสธจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจของสังคมใหม่อีกด้วย

4. เจ้าจันทร์ผมหอม นิราศพระธาตุอินทร์แขวน

โดย มาลา คำจันทร์ นวนิยายรางวัลซีไรต์ ปี พ.ศ.2534

เจ้าจันทร์ผมหอม ฯ เป็นนวนิยายที่เสนอเรื่องเกี่ยวกับการค้นหาสัจจะหรือความจริงอันเป็นแก่นแท้ของชีวิตซึ่งจะเกิดขึ้นกับใครก็ได้ ในเรื่องนี้ ผู้เขียนเลือกเสนอผ่านชีวิตของเจ้าหญิงล้านนาองค์หนึ่ง ในช่วงเวลาที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

มาลา คำจันทร์เสนอนวนิยายเรื่องนี้ โดยเล่าเรื่องการเดินทางไปไหว้พระธาตุอินทร์แขวนของตัวเอกคือเจ้าจันทร์ ผู้มีความรู้สึกและความปรารถนาที่ขัดแย้งกันอยู่ในใจตลอดเวลา จนกระทั่งเมื่อถึงจุดหมายปลายทาง เจ้าจันทร์จึงประจักษ์ถึงสัจธรรมของชีวิต เห็นความแตกต่างระหว่างความจริงแท้กับภาพมายาก่อนการตัดสินใจครั้งสุดท้าย

เจ้าจันทร์หรือสมญาว่า เจ้าจันทร์แก้วยืนฟ้า เดินทางรอนแรมไป 15 วัน 15 คืน ผ่านป่าดงทิวกันดารยังพระธาตุอินทร์แขวน นอกจากเพื่อตัดผมหอมที่สู้เลี้ยงไว้ 5 ปี ไม่ยอมตัด เพื่อบูชาพระธาตุประจำปีเกิด ตามคำสัจที่ลั่นไว้ตั้งแต่เจ็บปางตายแล้ว การเดินทางครั้งนี้ยังมีเหตุสำคัญยิ่งกว่า คือ “เพื่อเสี่ยงบุญกรรม” เสี่ยงคืนสมเจ้าหล้าอินทะ ชายคนรักที่ถูกพรากห่างด้วยความผันผวนของเหตุการณ์บ้านเมืองที่ยืดเยื้อเรื้อรังมาแต่สมัยเจ้าปู่ เจ้าจันทร์ถูกขอร้องให้แต่งงานกับพ่อเลี้ยงเพื่อค้ำจุนสถานะของ “ขัตติยะชาติเชื้อ” เมื่อเจ้าพ่อจกดจ่ออยู่กับการคิดการใหญ่ สืบต่อจากเจ้าปู่ที่ล้มเหลว

การเสี่ยงบุญผมตลอดพระธาตุเป็นขนบประเพณี อันเป็นที่รับรู้และยอมรับกันในบริบททางวัฒนธรรม ในวรรณกรรมเรื่องนี้ ไม่มีใครตั้งคำถาม ยกเว้นพ่อเลี้ยง พ่อเลี้ยงรู้จักที่ตั้งพระธาตุอินทร์

แขวนอันอยู่ลึกลับในที่รกเรือไปมายาก เหลือเพียงคำเล่าขานที่นับวันจะเลือนรางเหมือนตำนาน พ่อเลี้ยงเป็นคนเดียวที่แสดงความคิดที่ผิดแผกจากบริบททางวัฒนธรรมของยุค เพราะวิถีชีวิตอันเป็นอื่นของตน

ผมหอมเลี้ยงได้ แต่ปู่ถอดพระธาตุอินทร์แขวนไปได้ บ่มีไผ่ลอดได้เด็ดขาด หินหักหนักล้าน ติดหน้าแผ่นดินอย่างนั้น ออย่าว่าแต่เส้นผมเลย สุดแต่ลมยังลอดไปได้...(น.31)

บ่มีไผ่ปู่ผมลอดได้ดอก เจ้าจันท์ อิทธิปาฏิหาริย์บ่มี...(น.66)

คำโต้แย้งของเจ้าจันท์ต่อพ่อเลี้ยงแสดงความขัดแย้งของสองโลกทัศน์ โลกทัศน์ของศรัทธา และโลกทัศน์ของเหตุผล ในความเชื่อของเจ้าจันท์

พระธาตุเคยช่วยเรารอดทางตาย วันนี้พระธาตุจะหนุนส่งเราคือหาเจ้าพี่หล้าอินทะ(น.11)

ผู้แต่งไม่แสดงตัวตัดสินความเชื่อข้างใด แต่ที่จริงความเชื่อข้างใดถูกคิดนั้นไม่ใช่ประเด็นของเรื่อง (ภาษาและหนังสือฉบับ 15 ปี ซีไรท์, สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย, เมษายน 2535-มีนาคม 2536:148)

เจ้าจันท์ผมหอม ฯ เป็นนวนิยายที่เสนอเรื่องเกี่ยวกับการค้นหาสัจจะหรือความจริงอันเป็นแก่นแท้ของชีวิตซึ่งจะเกิดขึ้นกับใครก็ได้ก็ได้ รวมถึง สัจจะหรือความจริงของ “รูปร่างกาย” ก็เช่นเดียวกัน “รูปร่างกาย” ก็เป็นภาพมายาเช่นเดียวกับพระธาตุ

ในส่วนของตัวเองละคร เจ้าหล้าอินทะและเจ้าจันท์ผมหอมมีลักษณะพระเอกนางเอกตามแบบวรรณคดีโบราณ กล่าวคือ “รูปร่างกาย” ของเจ้าหล้าและเจ้าจันท์มีลักษณะที่งดงาม ประณีต คือความงามของสรีระแต่ละส่วนของเจ้าหล้าจะถูกนำไปเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ เช่น งามเหมือนแห่งทองหล่อแก้ว งามเหมือนเดือนสองหล้ากลางฟ้าอัปลมฝน หน้านางแก้วอิมงามเหมือนหน้านางเทพอัปสร อรชรอ่อนแอ้นปานนางเทพกนิรี เพื่อสื่อความหมายถึงความงามอย่างอุดมคติ

- เจ้าหล้าอินทะมีรูปโฉมอันงามสมราวกับพระลอ ดังตัวอย่าง

เจ้าชายดีเจ้าชายงามหาไหนเปรียบบ่ได้แล้ว ตนตัวเจ้าหล้า นั้นสมงามเหมือนแห่งทองหล่อแก้ว ทองน้ำสามน้ำสีอันนายช่างผู้ชาญฉลาดหุงร่อนเอาตะกอนตะกรันแปลกปนออกไปหมด ผิวเหลืองเรืองงาม วรรณะหมดไล หน้าเจ้าหล้าชุ่มแยมเหมือนอาบน้ำมาใหม่ ๆ หน้าผากเกลี้ยง แก้มเรื่อ จะหาสิ่วหาไผ่ฝ้ายสักเม็ด จุดไฟส่องหาสามวันสามคืนบ่พบ คิ้วเจ้าหล้าพาดตรงหมดจด ชัดเจน ผมเจ้าหล้าเชียวงามเหมือนซักเขมาชโลมสีผึ้งไว้ตลอด ริมปากแดงอ่อนเหมือนมอนหมากเต้า พันเจ้าหล้าขาวเรียวเรียบขีด ยามเจ้าจันท์ก็เหมือนพระเจ้า ยามเจ้าหล้าหับปากก็เหมือนหน้าเทวดา สองตาเจ้าหล้าลึกซึ่งเป็นสีน้ำผึ้งอ่อนใส ตาขาวก็ขาวชัดหาเส้นเลือดเรื่อแดงบ่พบ (น.28)

และมีบทบาทไม่มากไปกว่านอนป่วยนอนชม

ผอมเหลืองเหมือนกล้วยสุก...หน้าแห่งตั้งดินแล้งตากแดด แก้มตอ ขนลึบ เหมือนไฟแก่งหนีบบีบเอาเนื้อออกจากตัว (น.43)

- เจ้าจันทน์ นางกึ่งยามหยาดหยดดุจเทพอัปสร ขวนตะลิ่งพริ้งเพริด

สาวแหล่งหล้าร่างน้อย ผมยาวเลยวาระหลังลงคลุมพื่น เจ้านางงามเลิศหล้าดูเปรียบนิ้ว
แน่งเทียนที่รอยร้าว งามเกลากลึงดั่งแก้งัดดัด งามเหมือนเดือนส่องหล้ากลางฟ้าอัปถุคุดมฝน

หน้านางแก้วอิมงามเหมือนหน้านางเทพอัปสร อรชรอ่อนแอ้นปานนางเทพกนิรี **สองตา**
เรียวยาวดังดาวรุ่ง สองคิ้วโค้งดังเรือไผ่อุ่มฝน กลีบปากเรียวมนหากแม้นกลีบดอกส้มอ่อน อันเผย
ผ่องคลี่อำรับแสงตะวัน **สองก่องแก้มเรื่อพรรณ** วรรณะสดใส หาไผ่ฟ้าราศีบมีวันพบ สมควรแต่
เจ้านางงามเจ้าเทวีกินเมืองตนิเวศ ตนสูงศักดิ์เสมอเพศพญาหงส์ งามนักรางมแก้แล้ว เสมอนาง
ชาวฟ้าลอยลงหล้าโลกแก้แล้ว (น.22-23)

เจ้าจันทน์รักใคร่อยู่กับเจ้าอินทนะ แต่ชะตากรรมพลิกผันให้มีเหตุต้องแต่งงานกับพ่อเลี้ยง ซึ่ง
นางเห็นแต่ความอัปลักษณ์

- พ่อเลี้ยง ที่มี "รูปกาย" ตามชนบทตัวร้ายของวรรณคดีไทย อัปลักษณ์ ด้ร้าย ดังตัวอย่าง

แม่นแท้ มั่นผู้นี้เป็นโจรปากกขพะหยาบซ้ำ เป็นดั่งปูพรานใจร้ายในคำขอเจ้าสุวัตร
มั่นผู้สูงใหญ่ หน้าดู คิ้วดำหางามบ่งพบ รอนแรมแกมป่า **หนวดเครามันยาวเหมือนใจ** เสื่อเดิน
ป่าผืนหนาเหมือนจะมีชีไคลเกาะหนาเป็นคราบ **มือมีขนก็เหมือนมือหมีควาย** นี่ยังนับว่าดี เห็น
หน้ามันอยู่ครึ่งเดือนจนคั่นหน้าแล้ว จับพลัดจับผลู จู่ๆพบกันวันแรก นางบ่วิงหนีป่าแตกผ้าถุงพัน
ตีนก็ผิดไปแล้ว มั่นผู้นี้หากแม่นใจเจนาบapakล่า เหมือนปูพรานร้ายปองฆ่าเจ้าสุวัตรกุมาน้อย
หนุ่มผู้นั้น (น.28)

สิ่งที่น่าพิจารณา ได้แก่ สัจจะหรือความจริงของ "รูปกาย" ที่เป็นภาพมายาเช่นเดียวกับ
พระธาตุอินทร์แขวนเป้าหมายการเดินทางของเจ้าจันทน์ พระธาตุอินทร์แขวนเป็นทั้งภาพเปรียบกัน
ระหว่างเจ้าหล้าอินทนะกับพ่อเลี้ยง และเป็นสัญลักษณ์แห่งความจริง

ภาพพระธาตุอินทร์แขวนที่มองดูจากที่ไกลลิบเห็นดงามอร่ามเรื่องดังพระอิทธิลังมา
แขวนไว้กลางฟ้า เปรียบได้กับเจ้าหล้าอินทนะที่รูปโฉมงามเหมือน ตัวเจ้าหล้า นั้นสมงามเหมือนแห่ง
ทองหล่อแก้ว ... ผิวเหลืองเรื่องาม วรรณะหมดใส หน้าเจ้าหล้าชุ่มแยมเหมือนอาบน้ำมาใหม่ ๆ
หน้าผากเกลี้ยง แก้มเรื่อ จะหาสิ่วหาไผ่ฟ้าสักเม็ด จุดไฟส่องหาสามวันสามคืนบ่พบ (น.28)
ตลอดเวลา ภาพเจ้าอินทนะปรากฏเห็นอยู่ไกลลิบทรงไว้ซึ่งความสูงส่งงามสง่าในสายตาเจ้าจันทน์
ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหล้าอินทนะกับเจ้าจันทน์ ผู้อ่านรับรู้แต่เพียงว่า ทั้งสองรักกันฉันชายหนุ่ม
หญิงสาวในวัยช่างฝัน เป็นความรักบริสุทธิ์ที่ยังไม่มีโอกาสได้สัมผัสเรียนรู้นิสัยใจคอซึ่งกันและกัน

ส่วนภาพพระธาตุที่มองเห็นกับตาเป็นเพียง ก้อนหินหัวล้าน คราบไคร้เกาะกินจนเนื้อหิน
เปื้อนแปด...อิฐปูนกระเทาะแตก ยอดฉัตรปลายแฉกก็เศร้าหมอง (น.105) เปรียบได้กับพ่อเลี้ยงที่
เจ้าจันทน์เรียกอย่างดูแคลนมาตลอดว่าเป็นพวกเชื้อสายปะหล่องต้อง มั่นผู้สูงใหญ่ หน้าดู คิ้วดำ
หางามบ่งพบ **หนวดเครามันยาวเหมือนใจ** **มือมีขนก็เหมือนมือหมีควาย** (น.28) พ่อเลี้ยงแม้จะ

อยู่ใกล้ตัวเจ้าจันทร์ แต่ภาพพ่อเลี้ยงกลับเลือนในช่วงแรก คลื่นเครือเหมือนองค์พระธาตุที่ยังไม่ปรากฏให้เห็นกระจ่างตา ผู้อ่านรับรู้ความอัปมงคลของพ่อเลี้ยง ทั้งรูปโฉม เสื้อสาย และอุปนิสัย ผ่านความนึกคิดของเจ้าจันทร์และความเห็นของนางฟองคำพี่เลี้ยง สาเหตุที่เจ้าจันทร์รังเกียจจริงจนพ่อเลี้ยง นอกจากจะเป็นเพราะภูมิลักษณ์อันคลุมเครือของพ่อเลี้ยง ยังได้แก่การเทใจรักเจ้าจันทร์ด้วยการเทเงินทองมากมาย ซึ่งสามารถซื้อเสียงใหม่ได้เกือบครึ่งเมือง

การแสดงออกของพ่อเลี้ยงต่างกับเจ้าหล้าอินทะอย่างเห็นได้ชัด เจ้าจันทร์ซึ่งมีโลกฝันอย่างเจ้าหญิงในนิยาย ย่อมไม่มีนิยามชมชื่นพฤติกรรมของพ่อเลี้ยง ซึ่งใช้ชีวิตอย่างคนธรรมดา คิดอย่างคนธรรมดา ในเมื่อพ่อเลี้ยงรักเจ้าจันทร์ พ่อเลี้ยงก็พร้อมจะเสาะหาวัตถุสิ่งของอันมีค่าทั้งหลายมาให้นั้น จะสืบหาโคตรเหง้าเหล่ากอไปก็ไม่มีประโยชน์ ดังนั้น **แม้พ่อเลี้ยงจะไม่หล่อไม่งามอย่างพระธาตุที่พบเห็น แต่สิ่งที่พ่อเลี้ยงกระทำมา** ทั้งการให้เงินทองของหมาย การรับอาสาพาเจ้าจันทร์มานมัสการพระธาตุอินทร์แขวน และการสู้รบกับข้าว่า ซึ่งพ่อเลี้ยงดูองอาจแข็งแกร่ง **เหมือนราชสีห์ อยู่กลางวางพาน (น.92) นั่นคือ “ตัวตน” จริงของพ่อเลี้ยง** ที่ยอมรับอยู่เสมอว่าตนเป็นพ่อค้าธรรมดาคนหนึ่ง ซึ่งรักและเทอดทูนเจ้าจันทร์ที่สุดแล้ว **นี่คือ สัจจะหรือความจริงของ “รูปร่าง” ที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอ** อย่ามองคนที่ความงามภายนอก แต่ให้มอง **หาความงามที่อยู่ภายใน**

พ่อเลี้ยงจึงเป็นบุคคลในโลกแห่งความจริง ที่มองสรรพสิ่งอย่างที่เป็นอยู่ พ่อเลี้ยงจึงมองพระธาตุด้วยเหตุผลว่า

เป็นด้วยฝุ่นผ้าหมอกแดดต้องกันอย่างหนึ่ง ข้าว่าเป็นด้วยการสร้างถูกที่ถูกทางสร้างภาพลวงตา นายช่างช่างนาฏการผู้ชาญฉลาด เขารู้จักเอาที่ทาง เอาฝุ่นผ้าไอดินเอาแดดเอาแสงมาผสมปลุกปั้น มองไกลมันจึงงาม งามเหมือนแขวนลอยห้อยฟ้า เข้าใกล้ถนัดตา อันที่ลวงตาหลายหายก็เลยบ่งาม (น.105)

ส่วนเจ้าจันทร์เป็นบุคคลในโลกแห่งศรัทธา ที่อาศัยใจกำหนดและนึกฝันไปตามคำบอกเล่าของผู้อื่น ภาพพระธาตุที่ปรากฏในมโนนึกของนาง **อ่าองค์งามนัก ฉลุฉลัดดอกกลายเป็นตาข่ายทองคลุมทั่ว ทั้งตน ทั้งตัวประดับแล้วด้วยแก้วเมืองอินทร์ สูงส่งดั่งจะบินลอยเคลื่อนไหว สูงใหญ่ปลายเรียวราวจะเสียดอกฟ้า...** (น.99) แม้เมื่อมาประจักษ์เห็นกับตาแล้วพบว่า **หินผาก้อนใหญ่แท้ เสียดแต่เก๋หม่น บนก้อนหินมีพระธาตุน้อยแปะติดปิดไว้** (น.104) กระนั้น พระธาตุอินทร์แขวนก็ยังงดงามตระการในความรู้สึก นางถึงบ่เลา **บ่งามแต่เตชะ ฤทธิมากมีประจักษ์ ขอบุผมหอมลงตลอดเสียดอก งามบ่งามนั้นเป็นเพียงรูป เตชะอานุภาพหากคือแก่นแท้** (น.106) ในสายตาของเจ้าจันทร์ พระธาตุที่มองเห็นเป็นเพียงรูปธรรม หากในใจของนางพระธาตุมีอานุภาพ ปกป้องรักษา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ นางจึงยังศรัทธาหวังจะกลับมาบูรณะ

พระธาตุอินทร์แขวนจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งความจริง การเดินทางไปนมัสการพระธาตุครั้งนี้มีนัยยะซ่อน นัยหนึ่งได้แก่การเดินทางห่างจาก “ความงาม” ในอุดมคติมาพบ “ความจริง” อย่างที่ดำรงอยู่ อีกนัยหนึ่งได้แก่ การทำลายภาพนึกฝัน กล้าสัมผัสสัจจังต้องเพื่อเรียนรู้ว่า ความจริงคือวัตถุที่มีการเปลี่ยนแปลงตามกฎแห่งไตรลักษณ์ มิใช่สิ่งดงามดั่งวาดฝันเสมอไป (อ้างแล้ว)

5. อมตะ

โดย วิมล ไทรนิมิต นวนิยายรางวัลซีไรต์ ปี พ.ศ.2543

อมตะ เป็นนวนิยายเชิงจินตนาการถึงโลกอนาคต เกี่ยวกับการแสวงหาความเป็นอมตะของชีวิต โดยใช้รูปแบบวิวาทะระหว่างแนวคิดบริโภคนิยม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กับแนวคิดทางศาสนาของโลกตะวันออก ศีลธรรมกับสัญชาตญาณเถื่อน เป็นแก่นหรือแกนหลัก โครงเรื่องหลักคือ การทำโคลนมนุษย์ในอนาคต และการเปลี่ยนถ่ายอวัยวะ อันนำไปสู่ปัญหาด้านมนุษยธรรมและจริยธรรม

อมตะ มิได้กล่าวถึงลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปร่าง” แต่จุดเด่นของ อมตะ คือการกล่าวถึงปัญหาทางด้านคุณธรรม จริยธรรมต่อโครงการที่มนุษย์จะกระทำต่อ “รูปร่าง” อันได้แก่ การเปลี่ยนถ่ายอวัยวะระหว่างมนุษย์แท้กับคนโคลน(มนุษย์เทียม) ผู้เขียนสามารถนำประเด็นของ “รูปร่าง” ที่คาดการณ์ว่าจะเป็นปัญหาความขัดแย้งในอนาคตมาผูกเรื่องและสร้างตัวละครที่เป็นตัวแทนของความคิดความเชื่อ 2 แนว ได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม เพิ่มสีสันด้วยการเสียดสีและวิพากษ์วิจารณ์สังคมปัจจุบัน สร้างความสะเทือนใจและการกระตุ้นให้ตระหนักถึงปัญหา ร่วมกันของมนุษยชาติ ทำทนายให้ขบคิดต่อว่าอะไรคือความหมายที่แท้จริงของความเป็นมนุษย์ และความเป็นอมตะ (คำนำ)

เรื่องราวเริ่มต้นขึ้นจาก พรหมินทร์ ชายชราวัย 55 ปี เจ้าของโครงการ “มนุษย์อมตะ” ที่ทำการทดลองโคลนมนุษย์ขึ้นมาเพื่อเป็นอะไหล่ชีวิต ร่างกายมันเริ่มเสื่อมโทรมไปตามวัย ผมก็เลยคิดว่าถึงเวลาแล้วที่จะปรับปรุงมันเสียที (น.8-9) อวัยวะของตัวโคลนจะถูกเปลี่ยนถ่ายกับอวัยวะของพรหมินทร์ เพื่อความเป็นอมตะ

การโคลนมนุษย์เพื่อการเปลี่ยนถ่ายอวัยวะเป็นความพยายามสร้างหรือค้นหาเทคโนโลยีเพื่อควบคุมและจัดการกับ “รูปร่าง” รูดอฟสกี (Rudofsky,1971 อ้างถึงใน สายพิณ ศุภุทธิมงคล และคณะ,2541: 17) พบว่าการมองร่างกายในฐานะ “วัตถุดิบ” ของ “ผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์” การดัดแปลงร่างกายเป็นการเปลี่ยนและแปลงเพื่อกลายเป็นร่างกายที่สังคมยอมรับ นั่นคือ ความหนุ่มความสาวที่เป็นอมตะ ไม่เหี่ยว ไม่หย่อน ทำให้ความหมายของร่างกายไม่ใช่สิ่งที่สร้างมาสำเร็จเรียบร้อยแล้ว แต่อยู่ในภาวะของการที่กำลังเปลี่ยนไปเป็นสิ่งอื่นไม่มีวันจบสิ้น คนมองร่างกายเป็นเสมือนโครงการที่จะต้องมีการพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่

เสมอ หรือที่เรียกว่า “the body project” เพื่อให้ร่างกายบรรลุเป้าหมายที่พึงปรารถนา และเป็น การสื่อถึงความเป็นตัวตน หรืออัตลักษณ์ (identity) ของปัจเจกชนที่เป็นเจ้าของร่างกายแต่ละร่าง

การโคลนมนุษย์เพื่อเปลี่ยนถ่ายอวัยวะเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ดีของการปฏิบัติต่อร่างกายใน ฐานะโครงการเพราะร่างกายใหม่ที่เกิดขึ้นจากใช้ร่างกายของมนุษย์เทียมเป็นอะไหล่ นั้น ทำทลาย ความคิดเดิมเกี่ยวกับร่างกายตามธรรมชาติ

พรหมินทร์ : เขาเป็นชีวิตของผม ไม่ใช่ของเขาหรือของใครทั้งนั้น เขาเกิดมาจากเลือดเนื้อ ของผม เติบโตมาด้วยเงินทองของผม และด้วยเจตนาของผม เขาเป็นคน แต่เป็นคนเทียม (น.14)

ภรรยา : เขาเป็นคนเหมือนอย่างฉันอย่างคุณ เพียงแต่เกิดจากเซลล์ของคุณ ไม่ได้เกิดจาก การปฏิสนธิเท่านั้น

วิวาทะถกเถียงปัญหาด้านมนุษยธรรมและจริยธรรม ความเป็นคนแท้ คนเทียม ชีวิต มนุษย์โคลนของพรหมินทร์ ต่อหน้าเขาถูกเลี้ยงไว้อย่างลูก แต่ความจริงแล้วเขาถูกเลี้ยงดูมา สำหรับเป็นตัวตาย ตัวแทนของพรหมินทร์ เป็นอะไหล่ชีวิตของพรหมินทร์ อวัยวะของเขาจะถูก เปลี่ยนถ่ายกับอวัยวะของพรหมินทร์ เพื่อความเป็นอมตะของพรหมินทร์

สำหรับอมตะ ปัญหาของเรื่องมิได้อยู่ที่ “ความงาม” อันเป็นอมตะของ “รูปร่าง” แต่ปัญหา อันแท้จริงของมันคือ ความชอบธรรมในเรื่องสิทธิมนุษยชน และจริยธรรมที่มนุษย์ควรปฏิบัติต่อกัน อย่างเคารพยกย่อง และเท่าเทียม มนุษย์ทุกคนย่อมมีกรรมสิทธิ์ในชีวิตของตนเอง แต่สำหรับ มนุษย์โคลนอย่างชีวิต เมื่อรู้ว่าตัวเองไม่ใช่คนแท้ และพ่อกำลังจะฆ่าและเขาเป็นขึ้น ๆ เพื่อ เปลี่ยนถ่ายอวัยวะที่เริ่มชำรุดทรุดโทรมของพ่อ พ่อไม่ได้รักเขาเลย พ่อรักตัวเอง ตลอดเวลาชีวิต ของเขา พ่อไม่ได้คิดว่าเขาเป็นลูก ที่แท้จริง พ่อคิดแต่เพียงว่าเขาเป็น “อะไหล่” ที่มีชีวิตเท่านั้น (น.16)

เขาไม่เคยคิดอยากจะเป็น ไม่ใช่เรื่องความกล้าหาญหรือความขลาด แต่เป็นเรื่องสำนึกที่ เขาก็ไม่รู้ว่าอะไรจะเรียกอะไรดี “ผูกพัน” หรือ “กตัญญู” หรือความเคยชิน หรือยังเชื่อถือว่าในที่สุดพ่อ จะไม่ทำกับเขาแบบนี้ (น.18)

หากวันใดที่ชีวิตมีครอบครัว และมีลูกเป็นของตัวเอง พ่อเป็นคนเทียม แม่เป็นคนแท้ แล้ว ลูกจะเป็นคนแบบไหน นี่คือนิยามที่ต้องขบคิดกันต่อไป สังคมจะเรียกเด็กลูกผสมระหว่างคนเทียม กับคนแท้ว่า คนอะไร แล้วจะรังเกียจเขาเหมือนพวก วรรณะจันทาล ในอินเดียหรือไม่

อรชุน ภควัท มนุษย์โคลนอีกคนหนึ่งของพรหมินทร์ที่หลบหนีไปจากโครงการทดลองนี้ได้ ผู้หญิงที่รับจ้างตั้งครรภ์มนุษย์โคลนให้กับพรหมินทร์ นี้ถึงคุณธรรม ความถูกต้อง สิทธิของการ เป็นมนุษย์ เธอจึงหลบหนีไปคลอดมนุษย์โคลนที่อื่นให้ห่างไกลจากพรหมินทร์ เมื่อคลอดแล้วเธอก็ นำอรชุนไปฝากไว้กับพระ พระท่านก็จ้างชาวบ้านเลี้ยงอีกที แม่เองก็หลบไปทางใต้ ไม่ยอมกลับไป

ภูมิลำเนาเดิมของตัวเอง และไม่ยอมเลี้ยงดูอรชุน เพราะกลัวว่าจะถูกตามตัวจนพบ เมื่อเด็กคนนี้ได้โตขึ้น หลวงพ่อก็จับให้บวชเณร เพื่อให้ได้เรียนหนังสือ เมื่อโตขึ้นแม่ก็ให้ทำศัลยกรรมเปลี่ยนแปลงหน้าตา เพื่อความปลอดภัย ส่งเสียให้เล่าเรียนและมีอาชีพอย่างคนปกติ เลี้ยงดูให้มีจิตใจเป็นมนุษย์แท้ แม้จะมีร่างกายเป็นมนุษย์เทียมก็ตาม

แม้อรชุนและชีวิน ต่างก็เป็นมนุษย์โคลนเหมือนกัน แต่อรชุนไม่เสียใจเมื่อรู้ว่าตัวเองเป็นใคร ผมเฉย ๆ ผมไม่เห็นความแตกต่างระหว่างผมกับคนอื่น ๆ ยิ่งเมื่อผมนึกถึงพวกคนที่เกิดมาจากการผสมเทียม ผมก็เห็นว่าวิธีที่ตัวผมเกิดมามันเป็นเรื่องปกติธรรมดาตามาก ถึงอย่างไรผมก็เป็นคน ไม่มีอะไรแตกต่างไปจากคนอื่น เพียงแต่เกิดมาต่างวิธีกันเท่านั้น (น.96)

ไม่ว่าใครจะคิดว่าเราเป็นอะไร แต่แท้จริงแล้ว เราก็คือมนุษย์เหมือนกับทุกคน ต่างกันก็เพียงแต่วิธีเกิดที่เสียอีก ที่ผมไม่ได้เกิดมาจากต้นหาในกามารมณ

แต่ตอนนี้ไม่ภูมิใจแล้วครับ เพราะมาคิดได้ว่า ถึงอย่างไรตัวเองก็เกิดมาเพราะต้นหาเหมือนกัน เป็นต้นหาที่ชั่วร้ายกว่าการเกิดโดยธรรมชาติเสียอีก (น.97)

“ต้นหา” นี้เองที่เป็นต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งหมดของเรื่อง แก่นเรื่องของอมตะ คือ อนัตตา ความไม่ยึดมั่นถือมั่น โดยเฉพาะในเรื่อง “รูปร่าง” ดังที่ปรากฏเป็นวิวัฒนาการของความงาม คุณค่า ความหมายอย่างที่ผ่านมาในงานวิจัยนี้ทั้งหมด ทุกอย่างล้วนแต่เกิดขึ้นเพราะ เราหลงไปจับยึดเอา “รูปร่าง” ว่าเป็นตัวเรา เป็นของเรา ทั้งที่มันก็เป็นแค่ธาตุดิน น้ำ ลม ไป กับธาตุวิญญาณมาประชุมปรุงแต่งกันเท่านั้น แล้วก็แปรเปลี่ยนรูปไป แต่ถึงขณะที่เรายังมีชีวิตอยู่ก็เถอะ มันก็ตายกันอยู่ทุกขณะเวลาอยู่แล้ว เซลล์ของคุณที่มันตายนั้นไง เซลล์เก่าตายไป เซลล์ใหม่เกิดขึ้นมา มันก็แปรเปลี่ยนหรือเกิดดับอยู่ทุกขณะเช่นกัน สุดท้ายแล้วมีอะไรบ้างล่ะที่เป็นตัวคุณ เป็นของคุณ มัน “เกิด” มัน “ตาย” อยู่แล้วทุกขณะจิตที่เรายังมีชีวิตอยู่ เพียงแต่เราไม่เห็นเพราะเราไม่เคยใส่ใจดู เราหลงไปคิดว่า ความตายที่แท้จริงมันอยู่ตรงที่เราสิ้นลมหายใจแล้วเท่านั้น ไม่มีอะไรตาย ไม่มีอะไรเกิด มีแต่สิ่งที่เราเรียกว่า เกิด ว่า ตาย เท่านั้น ถ้าคุณ “เห็น” ตรงนี้ได้ คุณจะไม่ทุกข์” (น.113)

ผู้ประพันธ์เสนอทัศนะ แนวคิดด้วยหลักศาสนาที่ต้องการให้คนเราตระหนักถึงความจริงของ “รูปร่าง” ว่าแท้จริงแล้วมันก็คือ “ถูกขี้” ที่เราไปยึดมั่นถือมั่น ไปปรุงแต่ง ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เพื่อให้สวยให้งามให้คนยกย่อง ชื่นชม แท้จริงแล้วมันก็เป็นเพียงแค่อุณหภูมิสิ่งปฏิภูลเนาหมิ่นเท่านั้นเอง

อรชุน : ผมเคยมีอยู่เคยหนึ่ง เป็นคนแก่อายุ 77 แล้ว พวกญาติของแก่ให้ผมไปบำบัด เพราะแก่กลัวตายมาก แกบอกผมว่าแก่ต้องพระอิทธิธรรมที่ใช้สวดหน้าศพจากข้างหลังมาข้างหน้า ไม่รู้ก็พันเที่ยวแล้ว ผมถามแก่ว่าทำไมต้องลำบากลำบากขนาดนั้น แกตอบว่า ไม่รู้หรือหรือว่า จะทำให้อายุยืน ผมถามว่าตอนนี้ตาอายุเท่าไรแล้ว 77 แกตอบ แล้วก็สาธยายว่า แกป่วยเป็นโรค

ไขข้ออักเสบ โรคกระดูกผุ โรคปอด โรคเกี่ยวกับถุงน้ำดี แล้วยังหายใจติด ๆ ขัด ๆ เป็นโรคหัวใจอ่อน ๆ ตอนนี้โรคเบาหวานก็ถือโอกาสเข้าผสมโรงด้วย แต่ก็ยังสามารถมีชีวิตอยู่ได้ เพราะการทอพระอภิธรรมถอยหลังนั้นแหละ ผมเลยพูดว่า ตอนนี้ตาก็อายุ 77 เข้าไปแล้ว ข้าสารพัดโรคยังรุมกินอีก แล้วคุณสังขารของตาซี ผมมแห่ง เหี่ยวคล้ำ จนเหลือแต่หนังหุ้มกระดูกแล้ว ตาจะประกบประหม่มมันไว้อีกทำไม ทิ้งมันไปเถอะตา เอาไว้ก็เป็นภาระ มันไม่ใช่สิ่งสวยงาม หรือมีผลกำลังเหมือนแต่ก่อนแล้ว มันเป็นแค่ซากเหี่ยวแห้งเท่านั้น ผมเองถึงยังหนุ่มยังแน่นอยู่ก็รู้สึกอยู่ตลอดเวลาว่าร่างกายนี้มันเป็นภาระหนักเหลือทนจริง ๆ ไม่อยากจะแบกมันไว้เลย ต้องหาให้มันกิน ต้องหาให้มันใช้ เดียวมันจะไปโน่น เดียวมันจะมานี่ เดียวมันอยากจะทำเสียงไพเราะ เดียวมันอยากจะทำของสวย ๆ งาม ๆ เดียวมันอยากจะทำอาหารอร่อย ๆ เดียวมันก็กระสันอยากจะทำสิ่งหนึ่งหนึ่งของอดีตเพศ เดียวก็คิดฟุ้งซ่านจนสติไม่อยู่กับตัว แค่นี้ก็เหนื่อยพอทนอยู่แล้ว ยังต้องคอยเช็คซีเช็คเยี่ยวให้มันอีก เพราะตัวมันเป็นถุงซี เดียวมันก็ไหลออกทางทวารนั้น เดียวก็ไหลออกทางทวารนี้ ซีหู ซีตา ซีฟัน ซีเล็บ ซีเหงื่อ ซีไคล ซีเยี่ยว และอีกสารพัดซีที่ไหลออกมาตลอดเวลา ตามล้างตามเช็ดไม่ได้หยุดหย่อน มัน همینก็ต้องหาของหอมมาทามาใส่ ใ้อที่แต่งเนื้อแต่งตัว แต่งหน้าทาปากกันสุดสวยสุดหล่อมันนะ ล้วนแต่แต่งถุงซีเคลื่อนที่ด้วยกันทั้งนั้น”

“แม้เอาอกเอาใจมันสารพัดอย่างนั้น มันก็ยังเจ็บไข้ได้ป่วยไม่ได้หยุด ข้ายังรุ่งโรยรวดเร็วราวกับใบไม้ร่วง ผมไม่เห็นว่ใ้อชีวิตนี้มันจะนำพิศวาสที่ตรงไหน มันก็แค...พูดให้ฟังสั้นๆหน่อยก็...กายนี้เป็นเพียงกองปฏิภูมอันเป็นที่อาศัยของโรคเท่านั้น” (น.113-114)

ความจริงอันบทสรุปสุดท้าย ไม่ว่าจะวิวัฒนาการการสื่อความหมาย “รูปกาย” ในสังคมจะวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร สุดท้าย “รูปกาย” ก็มีความหมายอันเป็นสัจธรรมเดียวกันทั้งหมดทุกยุคทุกสมัย นั่นก็คือ “ถุงซี” ที่เคลื่อนที่ได้ การพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือประดับตกแต่ง “รูปกาย” เพื่อให้เป็น “รูปกาย” ที่สังคมยอมรับ แท้จริงก็ล้วนแต่แต่ง “ถุงซี” เคลื่อนที่ได้เท่านั้นเอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6 : ลักษณะที่สังเกตได้ของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมไทยซีไรต์ (พ.ศ.2522 – 2548)

ประเด็นการวิเคราะห์	ความถี่ที่ปรากฏ
1. ลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปกาย”	
- ใบหน้า	4
- หน้าผาก	1
- ดวงตา	3
- คิ้ว	3
- ริมฝีปาก	2
- ฟัน	1
- แก้ม	3
- หนวดเครา	1
- ผม	2
- หน้าอก	1
- เอว	1
- มือ	2
- เกล็ดยวเอิ้น	1
- เท้า	1
- ผิวพรรณ	2
- ขนาดของรูปร่าง	3
- ใบหน้าที่ถูกตกแต่งด้วยเครื่องสำอาง	1
- “รูปกาย” ที่เกิดจากการเปลี่ยนถ่ายอวัยวะ / โคลนมนุษย์	1
2. คตินิยมเรื่องความงามของ “รูปกาย”	
- ความสวยงาม ครบถ้วน สมบูรณ์ของสรีระทุกส่วนของร่างกายอย่างที่ เป็นไปได้ ในโลกของความจริง	1
- ความสมบูรณ์ แข็งแรง มีกล้ามเนื้อ อวบอ้วน มีสุขภาพดี สมสัดส่วนของรูปร่าง	3
- ความโปร่งบาง ระหง ของรูปร่าง	1
- สวยงามแบบธรรมชาติ ไม่ต้องอาศัยการ เสริมแต่ง	1
- ใบหน้าที่ได้รับการเสริมแต่งแต่พอดี ไม่จัดจ้าน	1

ประเด็นการวิเคราะห์	ความถี่ที่ปรากฏ
3. บทบาท ความสำคัญของ “รูปกาย”	
- ไม่ใช่สิ่งที่จะนำมาใช้ตัดสินคนได้ ไม่ควรยึดติด	2
- เป็นสิ่งกำหนดชนชั้น ชชาติกำเนิด สถานภาพและ บทบาททางสังคม	3
- ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความชั่วร้าย ผิดบาป หยาบช้ำ	1
- เป็นความสุข ความสบายใจ ของเจ้าของ	2
- เพื่อรองรับอารมณ์ความต้องการของผู้ชาย	1
- เพื่อสร้างความยอมรับจากสังคม	1
- เป็นเครื่องมือที่ใช้เพื่อก่อประโยชน์อันเป็นสาระ กับชีวิตและสังคม	1
- เป็นเพียงภาพมายา ลวงตาเพียงชั่วคราว ไม่ยั่งยืน	2
- เป็นภาระหนักที่คนต้องแบกไว้	2
- เป็นเพียงถ่วงชี้ที่ห่อหุ้มสิ่งปฏิภูมึนเอนาเหม็น กองปฏิภูมึนอันเป็นที่อาศัยของโรคเท่านั้น	1

จากการวิเคราะห์ความถี่ในการปรากฏของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมไทยยุควรรณกรรมซีไรต์ (พ.ศ.2522 – 2548) พบว่า วรรณกรรมไทยยุคนี้ให้ความสำคัญกับความงามของ ใบหน้ามากที่สุด ในขณะที่ ดวงตา ผิวพรรณ และขนาดของรูปร่างถูกพูดถึงในลำดับรองลงมา มีการกล่าวถึงการประดับตกแต่งใบหน้าด้วยเครื่องสำอางและการเปลี่ยนถ่ายอวัยวะ ในขณะที่องค์ประกอบอื่น ๆ ถูกกล่าวถึงบ้างดังปรากฏในตาราง มีคตินิยมในเรื่องของความงามที่นิยมความสมบูรณ์ แข็งแรง มีกล้ามเนื้ออวบอิม สุขภาพดี สมสัดส่วนของรูปร่าง “รูปกาย” มีบทบาทเป็นสิ่งกำหนดชนชั้น ชชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคมมากที่สุด และพบว่า “รูปกาย” เป็นเพียงภาพมายา ลวงตาเพียงชั่วคราว ไม่ยั่งยืน เป็นภาระหนักที่คนต้องแบกไว้ เป็นเพียงถ่วงชี้ที่ห่อหุ้มสิ่งปฏิภูมึนเอนาเหม็น กองปฏิภูมึนอันเป็นที่อาศัยของโรคเท่านั้น ดังปรากฏในตาราง

ตารางที่ 7 สรุปลักษณะของ “รูปกาย” ที่พบในวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยกลุ่มตัวอย่าง

ประเด็นการวิเคราะห์	ระยะเวลาที่พบ					
	ยุค อาณานิคมกับ การปรับตัวให้ ทันสมัย	ยุค ประชาธิปไตย ของชนชั้นกลาง ใหม่	ยุค ของการต่อสู้ 3 เส้า	ยุค เผด็จการจอม พลสฤษดิ์ และ จอมพลถนอม	ยุค ประชาธิปไตย เบ่งบานระยะ สั้น	ยุค วรรณกรรม ซีไรต์
1. ลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปกาย”						
- ใบหน้า	X	X	X	X	X	X
- หน้าผาก	O	O	#	O	#	#
- ดวงตา	X	X	X	X	O	X
- คิ้ว	X	+	+	+	O	X
- จมูก	#	#	#	O	O	O
- ริมฝีปาก	X	+	X	O	O	+
- ฟัน	#	#	#	#	#	#
- เหงือก	O	O	O	O	#	O
- หนวดเครา	#	O	O	O	O	#
- แก้ม	+	#	+	O	#	X
- คาง	O	O	#	O	O	O
- ใบหู	O	O	#	O	O	O
- ผม	X	+	+	#	#	+
- ไผผม	O	O	#	O	O	O

หมายเหตุ X หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้เป็นส่วนใหญ่ หรือในทุกกรณี (มากกว่า 50%)
 + หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้ในระดับปานกลาง ไม่น้อย แต่ก็ไม่น้อยเกินไป (25% - 50%)
 # หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้น้อย (น้อยกว่า 25 %)
 O หมายถึง ลักษณะนั้นไม่ปรากฏ

ประเด็นการวิเคราะห์	ระยะเวลาที่พบ					
	ยุค อาณาจักรมอญ การปรับตัวให้ ทันสมัย	ยุค ประชาธิปไตย ของชนชั้น กลางใหม่	ยุค ของการต่อสู้ 3 เส้า	ยุค เผด็จการจอม พลสฤษดิ์ และ จอมพลถนอม	ยุค ประชาธิปไตย เบ่งบานระยะ สั้น	ยุค วรรณกรรม ซีไรต์
- ลำคอ	+	○	#	○	○	○
- ไหล่	○	○	#	○	○	○
- หน้าอก	#	○	#	#	+	#
- เอว	X	#	#	○	+	#
- หน้าท้อง	○	○	○	#	○	○
- แขน / มือ / นิ้ว	X	+	+	○	#	+
- ข้อเท้า	○	○	#	○	○	○
- เท้า	○	○	○	○	○	#
- เข่า	#	○	○	○	○	#
- คอ	○	○	○	#	#	○
- ขา / น่อง	X	#	#	#	#	○
- ข้อเท้า	○	○	○	#	○	○
- เท้า	#	○	○	○	○	#
- ผิวกาย	X	X	X	X	+	+
- ขนาดของรูปร่าง	X	X	X	X	X	X
- กลิ่นกาย	○	○	+	○	○	○

หมายเหตุ X หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้เป็นส่วนใหญ่ หรือในทุกกรณี (มากกว่า 50%)
+ หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้ในระดับปานกลาง ไม่น้อย แต่ก็ไม่น้อยเกินไป (25% - 50%)
หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้น้อย (น้อยกว่า 25 %)
○ หมายถึง ลักษณะนั้นไม่ปรากฏ

ประเด็นการวิเคราะห์	ระยะเวลาที่พบ					
	ยุค อาณาจักรมอญกับ การปรับตัวให้ ทันสมัย	ยุค ประชาธิปไตย ของชนชั้น กลางใหม่	ยุค ของการต่อสู้ 3 เส้า	ยุค เผด็จการจอม พลสฤษดิ์ และ จอมพลถนอม	ยุค ประชาธิปไตย เบ่งบานระยะ สั้น	ยุค วรรณกรรม ซีไรต์
- การลักหน้า	+	○	○	○	○	○
- หัว / คิ้ว ที่ถูกโกน	+	○	○	○	○	○
- รอยแผลที่เกิดจากการถูกกรีด	#	○	○	○	○	○
- ใบหน้าที่ถูกตกแต่งด้วยเครื่องสำอาง	○	+	+	X	○	#
- ทรงผมที่ถูกตัดแปลง จัดแต่ง	○	+	+	X	○	○
- “รูปร่าง” ที่ได้รับการดูแล รักษาความสะอาด	#	○	#	○	○	○
- “รูปร่าง” ที่เกิดจากการเปลี่ยนถ่ายอวัยวะ / โคลนมนุษย์	○	○	○	○	○	#
2. คตินิยมเรื่องความงามของ “รูปร่าง”						
- ความสวยงาม ครบถ้วนสมบูรณ์ของสรีระทุกส่วนของร่างกาย ในลักษณะที่เป็นอุดมคติ หรือจินตนาการ	X	+	+	○	○	○
- ความสวยงาม ครบถ้วนสมบูรณ์ของสรีระทุกส่วนของร่างกายอย่างที่เป็นไปได้ พบเห็นได้ในโลกของความจริง	+	+	X	X	X	#
- ความสมบูรณ์ แข็งแรง มีกล้ามเนื้อ อวบอ้วน มีสุขภาพดี สมสัดส่วน	+	+	X	X	X	X
- ความโปร่งบาง เปรี้ยวจี๊ด ของรูปร่าง	X	X	+	+	○	#

- หมายเหตุ**
- X หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้เป็นส่วนใหญ่ หรือในทุกกรณี (มากกว่า 50%)
 - +
 - # หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้ในระดับปานกลาง ไม่น้อย แต่ก็ไม่น้อยเกินไป (25% - 50%)
 - หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้น้อย (น้อยกว่า 25 %)
 - หมายถึง ลักษณะนั้นไม่ปรากฏ

ประเด็นการวิเคราะห์	ระยะเวลาที่พบ					
	ยุค อาณาจักรมอญกับ การปรับตัวให้ ทันสมัย	ยุค ประชาธิปไตย ของชนชั้น กลางใหม่	ยุค ของการต่อสู้ 3 เส้า	ยุค เผด็จการจอม พลสฤษดิ์ และ จอมพลถนอม	ยุค ประชาธิปไตย เบ่งบานระยะ สั้น	ยุค วรรณกรรม ซีไรต์
- ความสวยงามแบบธรรมชาติ ไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่ง	X	X	X	X	+	#
- แข็งแรง ว่องไว ไร้โรค และความสามารถในการต้านทานโรค	O	O	+	O	X	O
- ใบหน้าที่ได้รับการตกแต่งด้วยเครื่องสำอางแต่พอดี	O	#	O	+	O	#
ไม่จัดจ้าน ดูดขาด						
- กลิ่นกายที่หอมกรุ่น สะอาด	O	O	#	O	O	O
- มือที่หยาบกร้านแต่แข็งแรง	O	O	+	O	X	O
- เล็บที่สั้นกุดเพื่อความสะดวกในการทำงาน	O	O	#	O	O	O
- ผิวที่คล้ำเพราะกรำแดด	O	O	+	O	X	O
- ผิวคล้ำ / ผิวสีเข้ม ตามธรรมชาติ	O	O	O	+	O	O
3. บทบาท ความสำคัญของ “รูปร่าง”						
- ไม่ใช่สิ่งที่จะนำมาใช้ตัดสินคนได้ ไม่ควรยึดติด	#	#	#	+	O	+
- ความงาม คือ ทรัพย์สมบัติ	X	X	+	X	O	O
- เป็นสิ่งกำหนดชนชั้น ซาติกำเนิด สถานภาพและบทบาท	X	X	X	X	X	X
ทางสังคม						
- ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความสุข ความสมบูรณ์	X	+	X	#	+	O

- หมายเหตุ X หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้เป็นส่วนใหญ่ หรือในทุกกรณี (มากกว่า 50%)
+ หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้ในระดับปานกลาง ไม่น้อย แต่ก็ไม่น้อยเกินไป (25% - 50%)
หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้น้อย (น้อยกว่า 25 %)
O หมายถึง ลักษณะนั้นไม่ปรากฏ

ประเด็นการวิเคราะห์	ระยะเวลาที่พบ					
	ยุค อาณาจักรมอญกับ การปรับตัวให้ ทันสมัย	ยุค ประชาธิปไตย ของชนชั้น กลางใหม่	ยุค ของการต่อสู้ 3 เส้า	ยุค เผด็จการจอม พลสฤษดิ์ และ จอมพลถนอม	ยุค ประชาธิปไตย เบ่งบานระยะ สั้น	ยุค วรรณกรรม ซีไรต์
- ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความเข้มแข็ง อดทน ต่อดู	○	○	+	+	+	○
- ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความลำบากยากจน	+	+	+	○	○	○
- ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความชั่วร้าย ผิดบาป คดโกง	+	+	#	○	+	#
- ลดทอนคุณค่าความเป็นคน	+	#	○	○	○	○
- ภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความทันสมัย ศิวิไลซ์	○	#	+	+	○	○
มีวัฒนธรรม						
- เป็นความสุข ความสบายใจของผู้เป็นเจ้าของ	○	+	#	+	○	+
- ปกปิด อำพรางร่องรอยความไม่งาม และความทุกข์	○	+	+	+	○	○
- ป้องกันการนินทา ดูถูก	○	#	#	+	○	○
- เพื่อรองรับอารมณ์ความต้องการของผู้ชาย	○	+	X	+	○	#
- เรียกร้องความสนใจ / สร้างความประทับใจกับเพศตรงข้าม	○	+	X	X	○	○
- อวดหรือข่มผู้อื่น	○	#	○	○	○	○
- เพื่อสร้างความยอมรับจากสังคม	○	#	#	○	○	#
- เป็นเครื่องมือที่ก่อประโยชน์อันเป็นสาระให้กับชีวิตและ	○	#	X	○	X	+
ส่วนรวม						

- หมายเหตุ X หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้เป็นส่วนใหญ่ หรือในทุกกรณี (มากกว่า 50%)
+ หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้ในระดับปานกลาง ไม่น้อย แต่ก็ไม่น้อยเกินไป (25% - 50%)
หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้น้อย (น้อยกว่า 25 %)
○ หมายถึง ลักษณะนั้นไม่ปรากฏ

ประเด็นการวิเคราะห์	ระยะเวลาที่พบ					
	ยุค อาณาจักรมอญกับ การปรับตัวให้ ทันสมัย	ยุค ประชาธิปไตย ของชนชั้น กลางใหม่	ยุค ของการต่อสู้ 3 เส้า	ยุค เผด็จการจอม พลสฤษดิ์ และ จอมพลถนอม	ยุค ประชาธิปไตย เบ่งบานระยะ สั้น	ยุค วรรณกรรม ซีไรต์
- ความสวยที่แต่งจนเกินจริงไม่มีค่า เป็นสิ่งลวงตา	○	+	X	○	○	○
- เป็นเพียงภาพมายา ลวงตาเพียงชั่วคราวไม่ยั่งยืนคงทน	○	#	X	○	○	+
- เป็นภาระหน้าที่ที่คนต้องแบกไว้	○	○	○	○	○	+
- เป็นเพียง “ถุงซี้” ที่ห่อหุ้มสิ่งปฏิคุณเนาเหม็น กองปฏิคุณอันเป็นที่อาศัยของโรคเท่านั้น	○	○	○	○	○	#

- หมายเหตุ**
- X หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้เป็นส่วนใหญ่ หรือในทุกกรณี (มากกว่า 50%)
 - +
 - หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้ในระดับปานกลาง ไม่น้อย แต่ก็ไม่บ่อยเกินไป (25% - 50%)
 - # หมายถึง ลักษณะนั้นพบได้น้อย (น้อยกว่า 25 %)
 - หมายถึง ลักษณะนั้นไม่ปรากฏ

จากตารางสรุปลักษณะของ “รูปกาย” ที่พบในวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยกลุ่มตัวอย่าง พบว่า วรรณกรรมไทยให้คุณค่าและความสำคัญกับองค์ประกอบหรือส่วนต่างๆ ของ “รูปกาย” ในแต่ละยุคสมัยที่แตกต่างกัน รวมทั้งมีกรอบคตินิยมเกี่ยวกับความงามของ “รูปกาย” ของชายและหญิงที่ควรแก่การยกย่องและชื่นชมต่างกัน

การให้คุณค่าและความสำคัญกับองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ของ “รูปกาย” นั้นพบว่าในวรรณกรรมไทยทุกยุคให้ความสำคัญกับความงามของ ใบหน้า ดวงตา ฝ่ามือ ริมฝีปาก มือ ผิวพรรณ และขนาดของรูปร่างมากที่สุดไม่เปลี่ยนแปลงในทุกยุค แต่ในวรรณกรรมบางยุคโดยเฉพาะอย่างยิ่งยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พบว่ามีการให้ความสำคัญและคุณค่ากับสรีระบางส่วนเพิ่มมากขึ้น เช่น ทรงผม และการประดับตกแต่งใบหน้าที่ด้วยเครื่องสำอาง เกลียวเอ็น เป็นต้น

ในแต่ละยุคสมัย พบว่า มีคตินิยมในเรื่องของความงามที่แตกต่างกันไป ในวรรณกรรมยุคแรกก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คตินิยมของความงามที่เน้นที่ ความสวยงาม ครบถ้วน สมบูรณ์ของสรีระทุกส่วนของร่างกาย ในลักษณะที่เป็นอุดมคติ หรือจินตนาการ มากกว่า มีรูปร่างโปร่งบาง อรชร อ่อนแอ่น และสวยงามแบบธรรมชาติโดยไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่ง ในขณะที่วรรณกรรมในยุคต่อ ๆ มาโดยเฉพาะหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พบว่ามีคตินิยมในเรื่องของความงามที่เน้น ความสวยงาม ครบถ้วน สมบูรณ์ของสรีระทุกส่วนของร่างกายที่เป็นไปได้ พบเห็นได้ในโลกของความจริงมากกว่า นิยมความสมบูรณ์ แข็งแรง มีกล้ามเนื้ออวบอ้อม สุขภาพดี สมสัดส่วนของรูปร่าง ความแข็งแรง ว่องไว ไร้โรค และความสามารถในการต้านทานโรคของร่างกาย มือที่หยาบกร้าน แต่แข็งแรง ผิวที่คล้ำเพราะกรำแดด และพบว่าการให้ความสำคัญชื่นชมกับผู้หญิงที่ตกแต่งด้วยเครื่องสำอางแต่พอดี ไม่จัดจ้าน ฉูดฉาด

“รูปกาย” มีบทบาทมากมายในสังคมไทยในทุกยุค แต่แตกต่างกันไปหรือถูกเน้นต่างกันไปในแต่ละยุค แต่มีบทบาทหนึ่งของ “รูปกาย” ที่พบว่ามีบทบาทหน้าที่เหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลงไปเลยยุคสมัย นั่นคือ “รูปกาย” มีบทบาทเป็นสิ่งที่กำหนดชนชั้น ชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม และ “รูปกาย” ถือเป็นทรัพย์สินสำหรับเจ้าของ โดยเฉพาะกับผู้หญิง มากที่สุดมากไม่เปลี่ยนแปลงในทุกยุค ในวรรณกรรมไทยยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พบบทบาทหน้าที่ของ “รูปกาย” ว่าถือเป็นเครื่องมือที่ก่อประโยชน์อันเป็นสาระกับชีวิต เป็นเพียงภาพมายา ลวงตา เพียงชั่วคราว ไม่ยั่งยืน เป็นภาระหนักที่คนต้องแบกไว้ เป็นเพียงถุงขี้ที่ห่อหุ้มสิ่งปฏิภูลเนาเหม็น กองปฏิภูลอันเป็นที่อาศัยของโรคเท่านั้น ดังปรากฏในตาราง

วิวัฒนาการการสื่อความหมาย “รูปร่าง” ในสังคมไทย

การวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการการสื่อความหมาย “รูปร่าง” ในสังคมไทย มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบและลักษณะของ รูปร่าง (physical appearance) ในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมคดีไทยและวรรณกรรมไทยร่วมสมัย และเพื่อศึกษาวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงความหมายของ “รูปร่าง” ในสังคมไทย กระบวนการเปลี่ยนแปลงความหมายของ “รูปร่าง” สาเหตุ ความเป็นมา และความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดความหมาย คุณค่า การรับรู้ ดีความ บทบาทหน้าที่ของ “รูปร่าง” ในสังคมไทย

ผลการวิจัยที่นำเสนอเป็นช่วงเวลาต่าง ๆ มาแล้วข้างต้นสามารถแสดงให้เห็นวิวัฒนาการการสื่อความหมาย “รูปร่าง” ในสังคมไทย ซึ่งนำเสนอในประเด็นหัวข้อย่อย ดังนี้

ธรรมชาติกับการนิยามมนุษย์

“รูปร่าง” ที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยยุคอยุธยาเน้นความงามกับการปรับตัวให้ทันสมัยแบบตะวันตก (ประมาณปี พ.ศ. 2411-2468) ไม่ว่าจะเป็น โคลงโลกนิติ สามัคคีเภทคำฉันท์ มัทนะพาธา และนิทานเวตาล ต่างก็สะท้อนภาพบทบาทหน้าที่ และคุณค่าทางเพศระหว่างหญิงชายที่แตกต่างกันอันเนื่องมาจาก ธรรมชาติของ “รูปร่าง” ข้อจำกัดทางสรีระ ชีววิทยาของหญิงชาย คุณค่าของผู้ชายถูกนำไปเชื่อมโยงกับกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมไม่ว่าจะเป็น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และศาสนา คุณค่าของผู้ชายจึงอยู่ที่ “ความรู้” ในขณะที่บทบาทและคุณค่าของผู้หญิงถูกนำไปเชื่อมโยงกับพื้นที่ในครัวเรือนคือบทบาทการเป็นเมียและแม่ เนื่องจากผู้หญิงมีร่างกายและจิตใจที่อ่อนแอ บอบบางกว่า จึงไม่ควรทำงานที่จะถูกกระทบด้วยความรุนแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจ ด้วยบทบาทความเป็นเมียนี่เองที่ทำให้คุณค่าของผู้หญิงในยุคนี้คือ “ความงาม” หากจะกล่าวถึง บทบาทการสื่อความหมายของ “รูปร่าง” ในสังคมไทยยุคนี้ก็ต้องนำไปเชื่อมโยงกับ ธรรมชาติทางชีววิทยา ความแตกต่างทางสรีระของหญิงชาย เรียกว่าเป็นยุคที่ ธรรมชาติเป็นผู้นิยามมนุษย์

มุมมองหรือทัศนะที่มีผลต่อการรับรู้ความสัมพันธ์ของร่างกาย อัตลักษณ์ และสังคมของคนในยุคนี้ ซึ่งมองว่าความสามารถและข้อจำกัดของร่างกายคือสิ่งที่นิยามปัจเจกชน และเป็นที่มาของรูปแบบความสัมพันธ์ในสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของคน ทั้งในระดับประเทศ และระหว่างประเทศ ทั้งยังเชื่อว่าความไม่เท่าเทียมกัน มิใช่ถูกกำหนดโดยสังคม ซึ่งมีลักษณะไม่แน่นอน สามารถเปลี่ยนแปลงได้ แต่เป็นผลจากปัจจัยทางชีววิทยาซึ่งทำให้ร่างกายมีอำนาจแตกต่างกันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกล่าวถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศหญิงและเพศชาย เพศชายและหญิงถูกจัดแยกประเภทอย่างเด็ดขาดชัดเจน โดยอาศัยความแตกต่างทางชีววิทยา

เป็นเกณฑ์ สถานะทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างชายหญิงเป็นผลมาจากความแตกต่างทางชีววิทยาของมนุษย์

“รูปร่าง” ถูกมองว่าเป็นที่มาของอัตลักษณ์และการแบ่งหน้าที่ในสังคม ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาร่างกายของผู้หญิงคือ เธอมีร่างกายและจิต (mind) ที่อ่อนแอกว่า และด้วยเหตุนี้จึงไม่ควรทำงานที่จะถูกกระทบด้วยความรุนแรงทั้งทางกายภาพและจิตใจ วิถีชีวิตและตำแหน่งทางสังคมมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความสามารถในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของร่างกาย ข้อสรุปร่างกายของผู้หญิงถูกสร้างขึ้นเพื่อการสืบเผ่าพันธุ์ เลี้ยงดูเด็ก และเพื่อ “สร้างศีลธรรมธรรมชาติผ่านชีวิตครอบครัว” (สายพิณ ศุภุทธมงคล และคณะ, 2541: 20) ดังกล่าวไว้ในโคลงโลกนิติว่า ปากที่ไร้หมากพลู หญิงที่ขาดสามี บ้านที่ขาดลูกหญิงลูกชาย เมืองที่ปราศจากเจ้านายปกครอง สี่อย่างนี้ย่อมไม่ใช่เรื่องดีงาม (น.55) ผู้หญิงมีหน้าที่บทบาทเป็นวัตถุทางเพศสำหรับสามี นั่นคือการเมีย และผู้หญิงก็มี มดลูก เป็นเครื่องมือผลิตลูกและเลี้ยงลูกเพื่อสืบวงศ์ตระกูลของชาย นั่นคือบทบาทของแม่

“รูปร่าง” ที่ปรากฏในวรรณกรรมกลุ่มตัวอย่างยุคนี้ จึงเป็นภาพเสนอ ภาพตัวแทนของปรากฏการณ์ที่ลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกันระหว่างหญิงชาย นั่นคือ ผู้หญิงจะมีรูปร่างที่บอบบาง อรชร อ่อนแอ ไม่แข็งแรงพอที่จะต้องทำงานหนักนอกบ้าน ในขณะที่ผู้ชายจะมีรูปร่างที่ลำสัน แข็งแรง เนื่องจากบริบทสังคมโบราณยังคงมีการรบพุ่งเพื่อแย่งชิงอาณาจักร อาชีพทหารเป็นอาชีพสำคัญและมีเกียรติ ผู้ชายจึงมักมีร่างกายที่สมบุรณ์ แข็งแรง เหมาะกับการทำงานนอกบ้านเพื่อดูแลครอบครัว ประกอบกับความเข้มแข็งทางจิตใจทำให้ผู้ชายรับบทบาทเป็นผู้นำคือเป็นหัวหน้าครอบครัว

“รูปร่าง” ตามบทบาทหน้าที่และคุณค่าทางเพศ

ด้วยบทบาทความเป็น เมียนี่เองที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบของ “รูปร่าง” ผู้หญิงในสังคมไทยโบราณที่เพียบพร้อม และคู่ควรได้รับเกียรติ ได้รับการยกย่อง คือ ผู้หญิงที่มีรูปร่าง “งาม” นั่นคือมีหน้าและเครื่องหน้าทุกส่วนสวยงาม ดวงหน้านวลผ่องดังดวงจันทร์ ดวงตากกลมโตส่องประกายเหมือนดวงดาว ริมฝีปากแดงดังกลีบกุหลาบ แก้มแฉล้มนวลผ่อง ผิวพรรณวรรณะขาวนวล ผุดผ่อง รูปร่างแบบบาง อรชร ขาเรียวงามเหมือนลำกล้วย เพราะผู้หญิงที่มี “รูปร่าง” งามจะสามารถใช้ความงามของตนหาประโยชน์ให้กับตัวเองและครอบครัวได้ โดยการหาสามีที่ดี และคู่ควร ไว้เชิดหน้าชูตาพ่อแม่และวงศ์ตระกูล และเพื่อความมั่นคงในชีวิตของตัวเองต่อไปในอนาคต ใช้ “ความงาม” เป็นเครื่องมือแสวงหาประโยชน์สำหรับตัวเอง หญิงที่งามในยุคนี้ถูกกำหนดรูปแบบของความงามไว้ตามขนบของวรรณคดี นั่นคือ ตัวละครเอกหญิงในวรรณคดีไทยมัก

ถูกประกอบสร้างให้มีรูปโฉมที่งดงามเป็นพิเศษ ทั้งในเรื่องมัทนะพาธา และนิทานเวตาล และนางในวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ อีกมากมาย

ตัวละครชาย ซึ่งมีบทบาทภาระหน้าที่ผูกพันอยู่กับ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และศาสนา “รูปกาย” ของตัวละครชายที่พบจะกล่าวถึงก็จะเป็นไปในลักษณะภาพรวมของเรื่อร่างว่ามีความองอาจหรือสง่าผ่าเผยเพียงไร “รูปกาย” ของผู้ชายจึงปรากฏในลักษณะที่สอดคล้องกับบทบาททางเพศของพวกเขา นั่นคือ แสดงความสง่าผ่าเผยดังปรากฏในสามัคคีเภทคำฉันท์ ที่บริบทในสังคมโบราณยังคงมีการทำสงครามรบพุ่งแย่งชิงอาณาเขต ทหารจึงเป็นอาชีพที่สำคัญและมีเกียรติ การเป็นทหารเป็นเป้าหมายของผู้ชายส่วนใหญ่ ผู้ชายจึงนิยมมี “รูปกาย” ที่สมบูรณ์ แข็งแรง ลำสัน มีกล้ามเนื้อ ดูสง่างามและน่าเกรงขาม ผู้ชายที่มีร่างกายผอมแห้งไม่แข็งแรงมักถูกดูหมิ่น

คุณค่าความงามใน “รูปกาย” ของผู้ชายในสังคมไทยโบราณจึงถูกนำไปผูกยึดกับความ เป็นทหาร แต่ก็มีปรากฏในวรรณคดีไทยบางเรื่องตัวละครเอกชายมีลักษณะของ “รูปกาย” ที่แบบบาง อรชร สวยงาม เช่นเดียวกับตัวละครหญิง เช่น พระลอ เนื่องจาก โดยโครงเรื่องของ พระลอ เป็นเรื่องของความรัก บริบทของเรื่องมิได้กำหนดให้ พระลอ ต้องมีภาระหน้าที่ในการรบ พุ่ง หรือบทบาททางการเมืองการปกครองแต่อย่างใด บทบาทของพระลอคือ “นักรัก” มากกว่า “นักรบ” ฉะนั้นแล้ว คุณสมบัติทาง “รูปกาย” ของพระลอ จึงมีลักษณะสวยงาม ประณีต เยี่ยงสตรี เพื่อให้สมกับบทบาทที่ตัวบทกำหนดให้เป็น

วิวัฒนาการการสื่อความหมาย “รูปกาย” ในสังคมไทยกับมิติแห่งคุณค่าทางชนชั้น

ในวรรณกรรมตัวอย่างของสังคมไทยยุคอาณานิคมกับการปรับตัวให้ทันสมัยแบบ ตะวันตก พบว่า “รูปกาย” มีส่วนร่วมในการสร้างและสืบต่อความแตกต่างและไม่เท่าเทียมกันในสังคม นั่นคือ “รูปกาย” จะมีตราของชนชั้นประทับอยู่บนตัว ในความหมายนี้ ซาดิกำเนิดหรือชนชั้น จะเป็นตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดคุณค่าของสัญลักษณ์ซึ่งก็คือ “รูปกาย” เรา ก็จะได้ รับรู้ถึง “รูปกาย” แบบหนึ่งที่แตกต่างกันจากแบบอื่น ๆ ขณะเดียวกันที่สามารถรับรู้ถึง “คุณค่า” อัน สูงส่งของ “รูปกาย” นั้นด้วย

“รูปกาย” ของชายหญิงที่พบในยุคนี้พบว่าลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปกาย” มีความสัมพันธ์กันระหว่าง มิติทางชนชั้น และลักษณะนิสัยของตัวละคร มีแนวโน้มสูงที่ผู้หญิงและผู้ชายและมีลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปกาย” ที่กำหนดโดยชนชั้นเป็นสำคัญก่อน แล้วปัจจัย ทางบทบาทลักษณะนิสัย จึงเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นตามมาตามลำดับ

- ชนชั้นสูง พบว่าไม่ว่าจะมีลักษณะนิสัยเป็นอย่างไรก็ตามก็จะมีลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปกาย” ที่งดงามประณีตแบบอุดมคติ นั่นคือ งดงาม รวากับนางอัปสรหรือนางฟ้า สตรีระที่

ปรากฏประกอบสร้างมาเป็น "รูปกาย" นั้นจะมีแต่ความสวยงาม คือต้องมี ดวงตาที่กลมโตและมีสีดำหรือน้ำตาลเข้ม คิ้วดำโก่งโค้งเหมือนคันศร และยาวจรดใบหู ริมฝีปากมีสีแดงดูมีเลือดฝาดเป็นธรรมชาติ ฟันเรียบและเรียงเป็นระเบียบเทียบกับสีของไข่มุกต์ ผมนีดำสนิท เส้นเล็กแกมงามละเอียด หน้าอกงามได้รูปไม่หย่อนยาน ผิวพรรณเนียนละเอียด มีโทนสีอ่อนคือขาวหรือขาวเหลือง รูปร่างแบบบางออร่าอ่อนแอ้น ขาเรียวเหมือนต้นกล้วย ความงามของสตรีแต่ละส่วนจะถูกพรรณนาโดยการอุปมาเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะธรรมชาติ ซึ่งสื่อความหมายถึงความงามอย่างบริสุทธิ์ งามโดยไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่งใด ความงามเหล่านั้นจะถูกพรรณนาโดยนำไปเปรียบเทียบกับธรรมชาติ แต่ก็เป็นการเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์พิเศษทางธรรมชาติ ที่ไม่ได้เกิดขึ้นให้เห็นได้อยู่บ่อย ๆ เช่น มีใบหน้าเหมือนพระจันทร์ยามเพ็ญ มีผมหงอกเหมือนสีนวลโลหิต ซึ่งค้อมฝ่นห้อยอยู่ในฟ้า มีผิวซึ่งเยี่ยดอกมะลิให้ได้อายุ มีตาเหมือนเนื้อทรายซึ่งระวางภัย ริมฝีปากมีรสเหมือนจันทร์ยามฤดู คอเหมือนคอนกเขา มือเหมือนสีแห่งท้องสังข์ เหวเหมือนเอวสิงห์ บาทเหมือนดอกบัว

สำหรับตัวละครชาย ชนชั้นสูงสำหรับวรรณคดีไทยกลุ่มตัวอย่างในยุคนี้ โดยส่วนใหญ่พบว่าชายในวรรณคดีสมัยนี้ ดังที่ปรากฏในเรื่อง มัทนะพาธา และนิทานเวตาล และพบว่าไม่ว่าชายชั้นสูงเหล่านั้นจะมีบทบาทหรือลักษณะนิสัยอย่างไร ลักษณะทางโครงสร้างของ "รูปกาย" ชายชั้นสูงโดยส่วนใหญ่แล้วชายชั้นสูงเหล่านั้นจะยังคงมีใบหน้าที่สวยงาม คมคาย สมวัยและฐานะ **ประเด็นแบบชีวิตจริง** คือการบทรพรรณารูปกายจะไม่ปรากฏการอุปมาเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์พิเศษทางธรรมชาติ แต่มักจะแสดงลักษณะของ "รูปกาย" ในลักษณะภาพรวมของคุณสมบัติทางด้านจิตใจ หรือ บุคลิกภาพ สมวรรณคดีสมัยที่มีหน้าที่บริหารรัฐ ปกครองประชาชน และที่สำคัญที่สุดคือการรบ มีรูปร่างแข็งแรง ลำสัน และมีผิวพรรณเป็นโทนสีอ่อน คือผิวขาวหรือผิวเหลือง มีสง่าราศี

- ชนชั้นกลาง พบว่าลักษณะทางโครงสร้างของ "รูปกาย" มีความสัมพันธ์กับชนชั้น และลักษณะนิสัยของตัวละคร

หญิงชั้นกลางที่เป็นคนดีลักษณะทางโครงสร้างของ "รูปกาย" มีแนวโน้มสูงที่จะมีใบหน้าที่สวยงาม **ประเด็นแบบที่พบได้ในชีวิตจริง** คือ ไม่งามอย่างอุดมคติอย่างที่พบในหญิงชั้นสูง สตรีที่ปรากฏ ประกอบสร้างมาเป็น "รูปกาย" นั้นจะมีแต่ความสวยงาม แต่ความงามของนางก็จะต่างจากความงามของ หญิงวรรณคดีชั้นสูง หญิงชั้นกลางจะถูกพรรณนาความงามโดยการอุปมาเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะธรรมชาติ ซึ่งสื่อความหมายถึงความงามอย่างบริสุทธิ์ งามโดยไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่งใด แต่การพรรณนาความงามของเธอถูกเปรียบเทียบกับสิ่งที่ดูดีกว่าของหญิงวรรณคดี เช่น ผมหงอก อันเป็นสีม่วงอ่อน เพราะแสงแห่งความเป็นสาว

เป็นมันเหมือนปีกแมลงภู คิ้วบริสุทธิ์แลใสเหมือนโมรา แก้วประพาฟอันเกิดแต่ทะเลนั้น เมื่อเทียบกับริมฝีปากแห่งนางแก้วประพาฟก็มีสีเผือดไป พันเสมอไข่มุก ความงามของเธอถูกอุปมากับของสวยงามตามธรรมชาติที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตจริงมากกว่าจะเป็นความงามแบบอุดมคติ หญิงชั้นกลางจะมีรูปร่างที่บอบบาง อรชร สะอิดสะออง มีผิวพรรณเป็นโทนสีอ่อน คือขาวหรือเหลืองนวลละเอียด

ส่วนหญิงชั้นกลางที่เป็นตัวร้าย และอยู่ในวัยที่สมควรมีคู่ หรือมีคู่แล้ว พบว่า ลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปร่าง” พบได้ในระดับปานกลางว่า พวกเขาจะมีลักษณะใบหน้าที่ไม่งามจนเหลือเกิน แต่ก็ไม่มีส่วนเสียจนน่าเกลียด คือมีความงามแบบกลาง ๆ มีรูปร่างที่ สมบูรณ์ แข็งแรง สมสัดส่วน

ชายชั้นกลางที่เป็นคนดี ลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปร่าง” มีแนวโน้มสูงที่จะมีใบหน้า ที่ พบได้ทั่วไปไม่สง่างามแต่ก็ไม่มีส่วนเสียจนน่าเกลียด มีรูปร่างที่แข็งแรง ลำสัน มีกล้ามเนื้อ สุขภาพดี มีผิวพรรณที่พบได้ในระดับปานกลางว่าเป็นโทนสีอ่อน คือผิวขาวหรือเหลืองแต่ผุดผ่องมีสง่า และพบได้ระดับปานกลางอีกเช่นกันว่ามีชายชั้นกลางจะมีผิวเป็นโทสีเข้ม คือ ผิวคล้ำ แต่ไม่สาบคาย

ชายชั้นกลางที่เป็นตัวร้าย พบว่า ลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปร่าง” พบได้ในระดับปานกลางว่า มีลักษณะใบหน้าที่อัปลักษณ์ ขี้ริ้ว เสื่อมโทรมไปตามเวลา มีรูปร่างที่อัปลักษณ์ไม่สมส่วน หรือมีร่างกายทุพพลภาพ และมีผิวพรรณโทสีเข้ม

-ชนชั้นต่ำ พบว่าลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปร่าง” มีความสัมพันธ์กับชนชั้นมากกว่าปัจจัยด้านอื่น ๆ เช่น บทบาทลักษณะนิสัย

หญิงชั้นต่ำ ไม่ว่าจะมียศดีหรือร้าย มีแนวโน้มว่าจะมีลักษณะโครงสร้างของ “รูปร่าง” ที่จะมีใบหน้าและรูปร่างที่อัปลักษณ์ ขี้ริ้ว หรือทุพพลภาพ และแสดงการเสื่อมโทรมไปตามเวลา มีผิวคล้ำ หยาบกระด้าง ดังตัวอย่างนางอนาลี จากเรื่องมัทนะพาธา

ชายชั้นต่ำ ไม่ว่าจะมียศดีหรือร้าย มีแนวโน้มว่าจะมีลักษณะโครงสร้างของ “รูปร่าง” ที่จะมีใบหน้าและรูปร่าง ที่อัปลักษณ์ ขี้ริ้ว หรือทุพพลภาพ และแสดงการเสื่อมโทรมไปตามเวลา ผิวคล้ำ หยาบกระด้าง

พบว่ามีกรกล่าวถึงประเพณีอันดีงามที่เด่นสะดุดตาประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับมิติและคุณค่าทางชนชั้นอันส่งผลโดยตรงต่อลักษณะของ “รูปร่าง” ที่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดในสังคมไทย นั่นคือ ในสังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา สืบต่อเนื่องอย่างยาวนานมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นั่นคือ ค่านิยมของการแบ่งชนชั้นด้วยอาชีพ หน้าทีการงาน คนที่ทำงานเลี้ยงชีพอย่างตรากตรำและด้วยการใช้เรี่ยวแรงของเป็นสิ่งที

ได้รับการเหยียดหยามว่าเป็นการ ต่ำช้า บุคคลที่รับจ้างทำงานออกแรงและทำการค้าเล็กๆน้อย ๆ ด้วยความดีนรชนขวนขวายเพื่อเลี้ยงชีวิตไปวันต่อวันถูกจัดว่าเป็นคนชั้นต่ำ และแม้เขาเหล่านั้นจะประกอบแต่สัมมาอาชีพและมีความซื่อสัตย์สุจริตที่ดี ก็ยังคงเป็นที่รังเกียจเหยียดหยามอยู่นั่นเอง การทำงานรับจ้างประเภทเดียวกันที่ได้รับเกียรติคือ การรับราชการ เพราะถือกันว่า การรับราชการเป็นการ สนองพระเดชพระคุณของพระเจ้าแผ่นดินหรือสนองคุณชาติบ้านเมือง และเขาเหล่านั้นก็มีหวังได้รับพระราชทานสัญญาบัตรขุนนาง คือ ได้เปลี่ยนฐานะจากพวกไพร่สามัญชนไปสู่ฐานะของพวกผู้ดีหรือชนชั้นสูง

พวกผู้ดีนั้นคือเหล่าผู้มั่งมีศรีสุข มียศศักดิ์อิศรฐานและบริวารแวดล้อมคับคั่ง ไม่ต้องทำอะไรก็มีกินมีใช้อย่างอุดมสมบูรณ์ ถ้ายังรับราชการอยู่ ลูกเมียก็นั่งกินนอนกินทรัพย์สินสมบัติของท่านไปโดยไม่ต้องอนาทรร้อนใจ ตลอดจนมีบำนาญหรือบริวารใช้สอยในกิจการงานทุกชนิด เมื่อออกจากราชการ ก็นอนกินบำนาญไปจนตาย ไม่ต้องเดือดร้อนกังวลเหมือนคนทั้งหลายที่ไม่ได้รับราชการ

ถ้ารับราชการเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าแผ่นดิน หรือเจ้านายใหญ่โต ก็จะได้ยังได้รับพระราชทานที่ดินเรือกสวนไร่นา ตลอดจนเงินทองเป็นพิเศษ เมื่อเป็นดังนี้ทรัพย์สินสมบัติอันกายกองของก็จะเป็นที่อาศัยใช้สอยไปจนชั่วหลานเหลน ความเป็นผู้ดีก็จะยิ่งใหญ่แพรวพราวขึ้น เพราะเหตุนี้ผู้ดี ชนชั้นเจ้านายเหล่านี้ **ฉิวพรรณยอมมรดงามผุดผ่อง** เพราะไม่ต้องออกไปทำงานตากแดดตากลม **ฝ่ามือฝ่าเท้าอ่อนนุ่มไม่กระด้างสาบคาย** เพราะได้รับการทะนุถนอมใช้ เฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงชั้นสูง ความลอยเด่นแห่งความเป็นผู้ดีเหล่านี้ ย่อมวัดได้จากการที่พวกเขาไม่ต้องเอามืออันอ่อนละมุนแตะลงไปบนงานหนักหรืองานหยาบใด ๆ ถ้าใช้มือในการทำงานหนักและหยาบน้อยเท่าใด ก็ย่อมเชิดชูความเป็นผู้ดีให้เด่นชัดขึ้นเท่านั้น ผู้หญิงชั้นสูงในสังคมผู้ดีย่อมครองชีพตามแบบอย่าง que แสดงไว้ในบทกวีนิพนธ์ของท่านโบราณจารย์ กรณียกอันเป็นแก่นสารแห่งชีวิตของเมื่อสมรสแล้วก็คือ การบำเรอปรนนิบัติสามี และมอบความจงรักภักดีให้แก่สามีโดยสิ้นเชิงปราศจากเงื่อนไข

สำหรับหญิงชั้นสูงแล้วเชื่อว่า จะอยู่นิ่งๆ เสียทีเดียว แต่พวกเขาชอบขวนขวายศึกษาศิลปศาสตร์เหมือนกัน แต่ศิลปศาสตร์ที่ศึกษานั้นก็ดำเนินไปตามวิถีที่จะส่งเสริมคุณค่าแห่งการบำเรอปรนนิบัติสามี และแสดงความจงรักภักดีต่อสามีให้เด่นชัดยิ่งขึ้น หญิงชั้นสูงย่อมมีความรู้ในทางฝีมือจำพวกเครื่องประทีนโคมและการปรุงอาหาร เป็น “ประเพณีอันดีงาม” ของสังคมไทยที่สืบทอดและดำรงอยู่มาอย่างยั่งยืน ยาวนาน

ลักษณะของการเปลี่ยนแปลง และจัดการกับ “รูปกาย” อันเป็นลักษณะที่พบในวรรณกรรมตัวอย่างสำหรับหญิงชายชั้นสูง นั่นก็คือ การอาบแดด เพื่อให้ผิวเป็น สีแทน

การอาบแดดพักผ่อนของคนชั้นสูง จากผิวขาว กลายเป็นผิวแทน **ผิวแทน** เป็นสัญญาณที่บ่งบอกถึงการมีความสุข ความไม่ขัดสนในฐานะทางเศรษฐกิจ มีเวลาสำหรับพักผ่อน ความหมายของ ผิวแทน จึงซึ่งไม่ได้หมายถึงความลำบากอย่างที่คนจนทั่วไปที่มีผิวแทน แต่ผิวแทนสำหรับคนเคยขาว หมายถึงการมีเวลา มีฐานะพอที่จะหาความสุขให้กับตัวเอง แล้วเก็บมาอวดกับคนอื่นให้ได้ชื่นชมได้ นัยยะนี้ **ผิวแทน** จึงเป็นการปรับเปลี่ยน จัดการ “รูปร่าง” แบบหนึ่งที่อยู่ถึงอัตลักษณ์ผู้เป็นเจ้าของที่สามารถสื่อสารความหมายไปยังผู้พบเห็นได้

“รูปร่าง” แต่ละประเภทได้ถูกบรรจุคุณสมบัติลงไปหลาย ๆ อย่างความเป็นตัวของตัวเองที่ทำให้มันเป็นเอกเทศจาก “รูปร่าง” แบบอื่นๆ เกิดจากความแตกต่างใน “สูตรผสม” ระหว่างคุณสมบัติเหล่านั้น มากกว่าจะเกิดจากการเปรียบเทียบคุณสมบัติเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง ซึ่งจะมีพลังในการจำแนกน้อยกว่า

นอกเหนือไปจากนั้น คุณสมบัติเหล่านี้ก็ได้ปลดปล่อยจาก “คุณค่า” อย่างเช่น การที่มีผิวพรรณขาวผุดผ่อง มิได้ปรากฏกับหญิงชั้นสูงเพียงเพื่อจะแยก “รูปร่าง” ของเธอออกจาก “รูปร่าง” ประเภทอื่น ๆ เท่านั้น หากแสดงให้เห็นด้วยว่า “รูปร่าง” นั้นเป็น “รูปร่าง” อันสวยงาม จึงควรคู่กับ “สีขาว” ซึ่งหมายถึงความสวยงามบริสุทธิ์ “สูตรผสม” เหล่านั้น จึงเป็นสูตรผสมของ “คุณค่า” ด้วยในเวลาเดียวกัน

เราอาจวิเคราะห์ได้ว่า พลังในการจำแนก “รูปร่าง” โดยหลักใหญ่ทำงานในขั้นตอนแรก โดยการสร้างคู่ความสัมพันธ์แบบขัดแย้งขึ้นก่อน โดยอ้างอิงกับเนื้อเรื่อง เช่นตัวอย่าง หญิงชั้นสูง – หญิงชั้นต่ำ , ตัวดี – ตัวร้าย ฯลฯ จากนั้นในขั้นตอนต่อไปจึงมีการบรรจุคุณสมบัติที่แตกต่างกันในเชิง “กายภาพ” ให้กับแต่ละฝ่าย ภายในคู่ความสัมพันธ์นั้น โดยที่คุณสมบัติทาง “กายภาพ” เหล่านี้ก็ต้องจะต้องขัดแย้งกันด้วยในเชิง “คุณค่า” กรณีที่สืบเนื่องจากตัวอย่างข้างต้นก็คือการที่หญิงชั้นต่ำ ถูกกำหนดให้มีกายสีดำ หรือสีคล้ำ ซึ่งด้วยอิทธิพลตามธรรมชาติของสี มีโทนที่ทำให้เราสามารถตีความได้ถึงความลึกกลับ กิเลส อธรรม การคุกคาม ฯลฯ สีดำ จึงสามารถแสดงคุณค่าที่ขัดแย้งกับสีขาว และเหมาะที่ไปปรากฏเป็นสีกายของคนชั้นต่ำ ชั่วร้าย อันเป็นสมาชิกคู่ขัดแย้งกับชนชั้นสูง ความแตกต่างระหว่างสมาชิกขัดแย้งคู่นี้ยังถูกทำให้ชัดเจนมากขึ้นไปอีกด้วยการคุณสมบัติอื่น ๆ เช่น การมีร่างกายอับลัษณ์ พิพลาพิการ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของฝ่ายผู้ร้ายให้กับชนชั้นต่ำ เพื่อให้ตรงกันข้ามกับ ชนชั้นสูง ซึ่งงามอย่างอุดมคติ เป็นต้น

พลังในการจำแนกของ “รูปร่าง” ได้ถูกผูกติดอยู่กับการกำหนด “คุณค่า” ให้กับ “สัญลักษณ์” บางอย่าง ทำให้ “รูปร่าง” ในสังคมไทยยุคนี้สามารถสื่อความได้ถึงสองระดับ เช่นเมื่อใดก็แล้วแต่ที่เราเห็นภาพหญิงชั้นสูง เราก็จะรับรู้ถึง “รูปร่าง” แบบหนึ่งที่แตกต่างกันจากแบบอื่น ๆ ขณะเดียวกันที่สามารถรับรู้ถึง “คุณค่า” อันสูงส่งของ “รูปร่าง” นั้นด้วย

ความสำคัญของร่างกายในการก่อให้เกิดความแตกต่างและความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม แต่สิ่งที่เราจะต้องตระหนักอยู่ตลอดเวลา คือ การที่คุณค่าเชิงสัญลักษณ์ของร่างกายรูปแบบหนึ่ง ๆ สามารถมีการเปลี่ยนแปลงได้เช่นเดียวกับมูลค่าที่เกิดจากทุนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมบางรูปแบบ อาจเปลี่ยนแปลงได้ การสร้างมูลค่าให้แก่ “ร่างกาย” ลักษณะหนึ่ง ๆ ในเวลาใดเวลาหนึ่งนั้น สิ่งที่สำคัญคือกลุ่มสังคมที่ควบคุมอำนาจจะต้องสามารถที่จะนิยาม หรือสร้างความหมายให้แก่ “ร่างกาย” และวิธีใช้ชีวิตของตนเอง ว่าเป็นสิ่งที่พิเศษกว่าของคนกลุ่มอื่น ควรได้รับค่าตอบแทนสูง และสามารถทำให้เห็นว่าร่างกายเป็นสิ่งที่ทำให้ชนชั้นมีความเป็นตัวตน กระบวนการทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของการแสวงหานิยามความเป็นเลิศ ซึ่งจะต้องมีการต่อสู้เพื่อที่จะนิยามและควบคุมบริเวณทางสังคม ซึ่งเป็นบริเวณที่รูปร่างของร่างกายเป็นเรื่องสำคัญ และถือว่ามีค่า

สังคมไทยในยุครัชกาลที่ 7 ยุคเสรีประชาธิปไตยของชนชั้นกลางใหม่ (พ.ศ.2469 – 2488) บรรยายากความเป็นประชาธิปไตย และความสำคัญของชนชั้นกลางที่ได้รับโอกาสทางการศึกษา มากขึ้น ชนชั้นกลางเริ่มมีบทบาทสำคัญกับประเทศ ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เริ่มมีการวิพากษ์วิจารณ์ค่านิยมบางอย่างและต้องการต่อต้าน ปฏิกิริยา เพื่อสร้างค่านิยมใหม่ ๆ ที่เป็นธรรม เป็นยุคตกต่ำของพวก “เจ้า” และ “ผู้ดี” หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 และหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี 2501 เป็นช่วงที่คนไทยพยายามพัฒนาประชาธิปไตย และสร้างประเทศให้ทันสมัยแบบประเทศอุตสาหกรรม ตะวันตก

เนื่องจากบริบทของสังคมไทยยุคนี้เป็นยุคแห่งเสรีประชาธิปไตย วรรณกรรมในยุคนี้ต่างก็สะท้อนบริบทที่ผู้คนหนุ่มสาวต่างให้ความสำคัญกับ สิทธิ เสรีภาพ ความเท่าเทียมกันในสังคม การแบ่งแยกคนด้วยชนชั้นวรรณะมีความสำคัญน้อยลงกว่าสมัยก่อน “ร่างกาย” ก็เช่นเดียวกัน พบว่าการกล่าวถึงความงามของผู้หญิงในวรรณกรรมยุคนี้ดูไม่สูงส่งเลอค่าเหมือนผู้หญิงสวยชั้นสูงในยุคก่อนที่ได้รับการอุปมาเปรียบเทียบกับความงามของผู้หญิงกับธรรมชาติอันสวยงามวิจิตร อันเป็นความงามแบบอุดมคติ

การกล่าวพรรณนาความงามของผู้หญิงชั้นสูงในวรรณกรรมของสังคมไทยยุคนี้ กล่าวเปรียบเทียบกับความงามของผู้หญิงชั้นสูงกับสิ่งธรรมชาติสามัญ เช่น **ไข** และกล่าวถึง และพรรณนาความงามในลักษณะของคุณสมบัติมากกว่าการนำไปเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ เช่น **มิดวงหน้ารูปไข มิดวงตาใหญ่ ดำและคม** มิได้ถูกนำไปเทียบกับตาของเนื้อทราย ผมยวเกล้าเป็นมวยไว้พองาม มิได้ถูกเปรียบเทียบกับ สีของกาน้ำ สีของเปลือกแห่งแมลงภู่ เช่นเก่า

วรรณกรรมไทยในยุคนี้มิได้ให้คุณค่ากับหญิงชั้นสูงอย่างสูงส่งเกินเอื้อมสำหรับคนธรรมดาสามัญอีกต่อไป ความงามของ “รูปกาย” ในลักษณะนี้อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า นัยยะความสำคัญทางชนชั้นได้เสื่อมคลายความศักดิ์สิทธิ์ลง ชนชั้นสูงมิได้มีคุณค่าสูงส่งดังแต่ก่อนอีกต่อไป เสรีประชาธิปไตย ทำให้คนในแต่ละชนชั้นถูกมองอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น ระยะห่างระหว่างชนชั้นเริ่มแคบลง และส่งผลต่อกติกาของ “รูปกาย” ให้คลายความเข้มแข็งและเข้มงวดลงไปกว่าแต่ก่อน

ตัวอย่างการเสื่อมความขลังของมนต์ตราแห่งชนชั้น พบได้ใน “รูปกาย” ของหญิงชั้นต่ำในวรรณกรรมยุคเสรีประชาธิปไตยของชนชั้นกลางใหม่ ในเรื่อง บางระจัน และ หญิงคนชั่ว วรรณกรรมทั้งสองเรื่องต่างก็เป็นการหยิบยกเอาเรื่องของชนชั้นต่ำขึ้นมานำเสนอทั้งสิ้น ตัวละครเอกหญิงก็เป็นหญิงชั้นต่ำ เป็นหญิงชนบทชาวบ้านธรรมดา และเป็นโสเภณี แต่ทั้งสองต่างก็เป็นคนดี นัยยะนี้ลักษณะของ “รูปกาย” จึงไม่มีความสัมพันธ์กับชนชั้น แต่มีความสัมพันธ์กับลักษณะนิสัยหรือบทบาทของตัวละครมากกว่า ซึ่งตรงนี้แตกต่างไปจากชนบทกติกาของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมยุคก่อน ที่ชนชั้นมีอิทธิพลสำคัญต่อการกำหนดลักษณะ “รูปกาย” ของหญิงชั้นต่ำ หญิงชั้นต่ำในลักษณะนี้จะเป็นผู้หญิงที่ สวยงามแบบที่พบได้ในชีวิตจริง มีรูปร่างแบบบาง อรชร สะอาดสะอาง มีผิวขาว หรือ ผิวเหลือง นวลละเอียด

นอกจากนี้ยังพบลักษณะของ “รูปกาย” ที่ต่างไปจากกติกาแห่งชนชั้นนั่นก็คือ ความอนิจจัง ความเสื่อมโทรมของ “รูปกาย” ที่เป็นไปตามเวลา ซึ่งไม่เคยถูกกล่าวถึงอย่างจริงจังมาก่อนสำหรับคนชั้นสูงในวรรณกรรมยุคที่ผ่านมา ดังที่พบกล่าวถึงอย่างจริงจังในเรื่อง สี่แผ่นดิน บรรยายความเป็นประชาธิปไตยของประเทศทำให้คนมองคนเป็นคนมากขึ้น ชนชั้นสูงไม่ใช่เทวดา แต่เป็นแค่คนธรรมดาที่เกิดมามีเงิน มีอำนาจ และใช้ทั้งเงินและอำนาจมาสร้างกรอบสร้างกฎ กัดขี่คนอื่นให้ต่ำกว่าเท่านั้นเอง เป็นคนธรรมดาที่หนีไม่พ้นกฎความอนิจจัง ของ “รูปกาย”

วรรณกรรมตัวอย่างในยุค ยุคเผด็จการจอมพลสฤษดิ์ และจอมพลถนอม กิตติขจร (พ.ศ.2501-2516) ยิ่งพบได้ชัดเจนมากขึ้นว่าลักษณะนิสัยหรือบทบาทของตัวละครจะเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลในการกำหนดลักษณะของ “รูปกาย” มากกว่าปัจจัยทางด้านชนชั้น พบว่ามีแนวโน้มสูงที่ทั้งผู้หญิงและผู้ชายที่มีบทบาทนิสัยเป็นคนดีและเป็นตัวละครเอกของเรื่องจะมีลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปกาย” ที่สวยงาม ไม่คำนึงถึงว่าจะเป็นตัวละครที่อยู่ในชนชั้นใด แสดงให้เห็นว่าปัจจัยทางด้านชนชั้นเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลในอันดับรองลงมา ซึ่งแตกต่างไปจากกติกาของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมยุคเก่าที่ชนชั้นมีอิทธิพลต่อการกำหนดลักษณะของ “รูปกาย” ดังตัวอย่าง เรไร จากเรื่องสร้างชีวิต ที่เป็นเรื่องราวการต่อสู้กับความอยุติธรรมของหญิงชั้นต่ำที่มีลักษณะเป็นวีรสตรีที่น่ายกย่อง

“รูปกาย” ของเรไร ซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่องจึงปรากฏอยู่ในลักษณะที่เป็นหญิงงาม ที่สวยโดดเด่นแปลกตาสำหรับลูกชาวไร่ชาวนา แต่พบเห็นได้ทั่วไปกับผู้หญิงในเมือง นัยยะนี้ ลักษณะ

ของ “รูปกาย” จึงไม่มีความสัมพันธ์กับชนชั้น แต่มีความสัมพันธ์กับบทบาทลักษณะนิสัยของตัวละครมากกว่า ซึ่งตรงนี้แตกต่างไปจากชนบทติกาของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมยุคก่อน ที่ชนชั้นมีอิทธิพลสำคัญต่อการกำหนดลักษณะ “รูปกาย” ของหญิงชั้นต่ำ เราจึงจัดว่าเป็นหญิงชั้นต่ำ แต่เธอกลับเป็นผู้หญิงสวย ซึ่งไม่สอดคล้องกับกติกาของ “รูปกาย” ของหญิงชั้นต่ำที่เคยปรากฏในวรรณกรรมไทยยุคอดีต แต่พบได้มากขึ้นในวรรณกรรมยุคของเสรีประชาธิปไตยของชนชั้นกลางรุ่นใหม่ที่กำลังกลุ่มคนชั้นกลางมักนำเรื่องของชนชั้นต่ำขึ้นมาเสนอ ดีแม้ภาพของความยุติธรรมที่คนชั้นต่ำได้รับมากขึ้น ส่วนใหญ่พบว่าในวรรณกรรมที่เป็นเรื่องของคนชั้นต่ำหรือชนชั้นเกษตรกรในชนบทตัวละครเอกหญิงจะมี “รูปกาย” ที่สวยงามแบบที่พบได้กับผู้หญิงสวยในเมือง นั่นก็คือ ผิวขาว ดวงหน้ารูปไข่ ตาคม ร่าจวบ

สังคมไทยในช่วงประชาธิปไตยเบ่งบานระยะสั้น (พ.ศ.2516-2519) การฟื้นฟูของวรรณกรรมเพื่อชีวิตนี้ หลายชิ้นนิยมเขียนถึงการต่อสู้ของชาวนา กรรมกร แบบเป็นสูตรสำเร็จลักษณะของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมยุคนี้สะท้อนความสัมพันธ์อันน่าขมขื่นระหว่างคนที่เปื้อนฝ่ายปกครอง กับ ประชาชนไกลปืนเที่ยงและด้อยการศึกษา “รูปกาย” ของ “เจ้านาย” ที่ดูสง่า มีอำนาจ บารมี กับ รูปกายของ “ชาวบ้าน” ที่ลำสันแข็งแรงตามความลำบากยากแค้นของชีวิต

จากวรรณกรรมที่ผ่านมาพบว่า ชำราชากรชนชั้นปกครองที่อยู่ในวัยกลางคน “รูปกาย” ที่ปรากฏมักจะมีลักษณะที่มีขนาดของ “รูปร่าง” อ้วนใหญ่ แต่ถ้าความอ้วนนั้นไปปรากฏอยู่ในชายชั้นสูงดังตัวอย่างของท่านรัฐมนตรีในเมืองนิมิตร ความอ้วนของท่านนั้นแสดงความสมบูรณ์ ความมั่งมีอุดมสมบูรณ์ของชีวิต การนำเสนอความอ้วนของคนชั้นสูงมักจะต้องมีคำมาขยายเพิ่มเติมเพื่อสื่อความหมายของความอ้วนไปในทางบวกให้สมกับชนชั้นสูง เช่น ค่อนข้างอ้วนแต่ **แต่สมส่วน** รูปร่างอ้วนใหญ่ **ดูมีสง่า** ทั้งสองวลีนี้ล้วนแต่สร้างความชอบธรรมให้กับความอ้วนของชายชั้นสูงทั้งสิ้น นัยยะนี้ชนชั้นถือเป็นการด้านสำคัญที่ทำหน้าที่ป้องกันความด้อย ความอัปยศอดัษณ์ใด ๆ ก็ตามมิให้มาเกาะกุม “รูปกาย” ได้ แต่สำหรับปลัดผ้น เป็นข้าราชการชั้นปกครองที่อยู่ในชนบทจากนวนิยายเรื่อง สร้อยทอง พันเพเดิมก็เป็นชาวบ้านชั้นต่ำ เมื่อได้มีโอกาสรับราชการก็ใช้อำนาจบีบบังคับ ขูดรีด เอาเปรียบชาวบ้าน ฉะนั้น ร่าจวบใหญ่ที่เริ่มลงพุงจึงสื่อความหมายถึงความอัปยศอดัษณ์ น่าเกลียด หรืออุปนิสัยตระกละตระกามดังเช่นคนชั้นต่ำมากกว่า

“รูปกาย” ของ ลอย ชายชนบทจากเรื่อง สร้อยทอง ที่ต้องอาศัยความแข็งแรงของร่างกายในการประกอบอาชีพแสดงให้เห็นความสัมพันธ์อันแนบแน่นกันระหว่าง “ลักษณะทางชีววิทยา” กับ “ลักษณะทางวัฒนธรรม” ชายชั้นต่ำโดยเฉพาะชายชาวชนบทที่มีอาชีพเกษตรกรรม **แผงอก และน่องแข็งแรง มัดกล้ามเนื้อ** แยกออกจากกันเป็นลอน ๆ **เอวคอดกิวเหมือนนกก้าม ผิวหนัง** สีน้าตาลเกลี้ยงขึ้นมันสะท้อนแสงแดด เป็นผลเนื่องเขาต้องใช้ความแข็งแรงทางร่างกายเพื่อการ

ประกอบอาชีพ อย่างที่พบมากในวรรณกรรมยุคแรก ในสังคมชนบทไทยความแข็งแรงหรืออ่อนแอทางร่างกายยังเป็นเหตุผลสำคัญในการดำเนินชีวิตเช่นแต่ก่อนเพราะพวกเขาต้องใช้ความแข็งแรงของร่างกายเป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิตเช่นสังคมสมัยก่อน

อังกาบ จากเรื่องเดียวกันเป็นผู้หญิงชนบทที่ต้องใช้ร่างกายต่อสู้กับความยากลำบากทำมาหากินมีรูปร่างที่สมบุรณ์ แข็งแรง ดุมีสุขภาพดีเหมาะกับการทำงานหนัก เพราะหญิงสาวชาวชนบทที่ต้องทำนาปลูกข้าวโดยมิได้รู้สึกเหน็ดเหนื่อย ผู้ประพันธ์นำเสนอ “รูปร่าง” ของเธอในลักษณะของความชื่นชมด้วยการบรรยาย “รูปร่าง” ของเธอด้วยคำขยาย เช่น ผิวดำแดงเกลี้ยง **เป็นมัน** ผมหยิกละเอียดดำขลับ ฟันซี่เล็ก ๆ **ขาววับ** เหงือกสีชมพู ล้วนแต่ให้คุณค่าทางบวกกับ “รูปร่าง” ของอังกาบ “รูปร่าง” แต่ละส่วนของเธอไม่ว่าจะเป็น ร่างอวบอัดแข็งแรง ผิวพรรณ ออกใหญ่พุ่งเป็นบัวตูม ตะโพกอวบแน่นสะบัด แขนอ่อนดูแข็งแรงนุ่มนวล ล้วนแต่เป็น “รูปร่าง” ที่ดีงามเพราะมันคุณค่าของมันเต็มไปดด้วยเป็นประโยชน์มากมาย

“รูปร่าง” ของ ลอย และ อังกาบ สะท้อนคุณค่าของ “รูปร่าง” อันเป็นผลมาจากการกระทำมากกว่า “รูปร่าง” ที่เป็นผลมาจากชนชั้นหรือชาติกำเนิดซึ่งค่อย ๆ เสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ลงไปตามบริบทของเวลา เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งหมดนี้คือวิวัฒนาการการสื่อความหมาย “รูปร่าง” ในสังคมไทยภายใต้มิติคุณค่าทางชนชั้น

“รูปร่าง” ในฐานะพื้นที่แห่งการแสดงอำนาจ

การใช้ร่างกายเป็นพื้นที่แสดงอำนาจของกษัตริย์ ของชนชั้นปกครอง ภายใต้กฎหมายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช พบเห็นได้จากการลงทัณฑ์รุนแรงจะกระทำต่อหน้าสาธารณชนด้วยบทลงโทษที่กระทำโดยวิธีการต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดร่องรอยบนร่างกายเพื่อประจาน บอกให้ผู้ที่ได้พบเห็นว่าคนเหล่านี้คือ คนชั่วช้า ทำผิดไว้จึงสมควรถูกประจาน เป็นกระบวนการประทับตราและสร้างรอยมลทิน เพื่อลดคุณค่าของมนุษย์คนนั้น ร่างกายของนักโทษคือเวทีที่กษัตริย์ใช้แสดงอำนาจเด็ดขาดของกษัตริย์นั่นเอง การโกนหัว โกนคิ้ว การสักหน้า/หน้าผาก การตัดจมูก และการตัดหู การเอาเม็ดกรีดขีดเนื้อให้เป็นรอย การเอาดินหม้อผสมน้ำมันทาหน้า “คุณค่า” ที่ถูกกำหนดให้ก็คือเป็นสัญลักษณ์ของการประจานความผิด ในกรณีนี้ หัว หน้า หน้าผาก จมูก หู และร่างกาย ถูกใช้เป็นพื้นที่แสดงอำนาจของกษัตริย์ในการลงโทษ การโกนหัว คิ้ว การสักหน้าผาก ตัดจมูก ตัดหู และการเอาเม็ดกรีดขีดเนื้อ การเอาดินหม้อผสมน้ำมันทาหน้า คือการทำให้ผู้รับโทษมีรอยมลทินเกิดขึ้นบนร่างกาย ประจานความชั่วร้าย เลวทรามของตัวเองให้ผู้พบเห็นได้ทราบ ไม่ว่าจะตนเองจะหลบหนีหน้าไปซ่อนตัวอยู่ที่ไหนก็ตาม รอยมลทินแห่งความผิดก็จะยังคง

ปรากฏ จารึกอยู่บนร่างกายตัวเอง รูปรอยเหล่านั้นจะเป็น สื่อสารความหมายของการมีมลทิน การเป็นคนผิดบาป และการถูกลดคุณค่าของตนเอง ให้คนอื่นได้รับรู้

วิวัฒนาการการนำเสนอ “รูปร่าง” ในสังคมไทย

วรรณคดีไทยในยุคอาณานิคมกับการปรับตัวให้ทันสมัยแบบตะวันตก ล้วนแต่เป็นการหยิบยกเอาเรื่องราวของชนชั้นสูงมานำเสนอโดยชนชั้นสูงเองทั้งสิ้น ลักษณะของการนำเสนอ “รูปร่าง” ของตัวละครชายหญิงในวรรณคดีไทยกลุ่มตัวอย่างยุคนี้ พบว่า โดยส่วนใหญ่แล้วหญิงชั้นสูงเหล่านี้จะมีใบหน้าที่ยังงาม **ประณีตแบบอุดมคติ** งดงาม รวกับนางอัปสรหรือนางฟ้า นั่นคือสระที่ปรากฏ ประกอบสร้างมาเป็น “รูปร่าง” นั้นจะมีแต่ความสวยงาม และถูกพรรณาคความงามโดยการอุปมาเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะธรรมชาติ ซึ่งสื่อความหมายถึงความงามอย่างบริสุทธิ์ งามโดยไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่งใด ความงามเหล่านั้นจะถูกพรรณานำไปเปรียบเทียบกับธรรมชาติ แต่ก็เป็นกรเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์พิเศษทางธรรมชาติ ที่ไม่ได้เกิดขึ้นให้เห็นได้อยู่บ่อย ๆ เช่น **มีใบหน้าเหมือนพระจันทร์ยามเพ็ญ มีผดงเมฆสินิลโหลด** ซึ่งอุ้มฝนห้อยอยู่ในฟ้า **มีผิวซึ่งแยียดอกมะลิให้ได้อาย มีตาเหมือนเนื้อทราย ริมฝีปากมีรสเหมือนจันทร์ยามฤต คอเหมือนคอนกเขา มือเหมือนสีแห่งท้องสังข์ เอวเหมือนเอวสิงห์ บาทเหมือนดอกบัว มีรูปร่างแบบบาง อรชรอ่อนแอ้น สะเอดสะอง และมีผิวพรรณเป็นโทนสีอ่อน คือ ผิวขาวหรือผิวเหลือง นุ่มนวล เนียนละเอียด เรียกได้ว่าเป็นเป็นนิยามของ ความงามแบบอุดมคติของผู้หญิงชั้นสูงในยุคนี้ที่พบไม่ได้ในผู้หญิงธรรมดาทั่วไป**

หญิงชั้นกลาง ลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปร่าง” มีแนวโน้มสูงที่จะมีใบหน้าที่สวยงาม **ประณีตแบบที่พบได้ในชีวิตจริง** คือ งามอย่างอุดมคติอย่างที่พบในหญิงชั้นสูง สระที่ปรากฏ ประกอบสร้างมาเป็น “รูปร่าง” นั้นจะมีแต่ความสวยงาม แต่ความงามของนางก็จะต่างจากความงามของ หญิงวรรณะกษัตริย์ชั้นสูง หญิงชั้นกลางจะถูกพรรณาคความงามโดยการอุปมาเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะธรรมชาติ ซึ่งสื่อความหมายถึงความงามอย่างบริสุทธิ์ งามโดยไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่งใด แต่การพรรณาคความงามของเธอถูกเปรียบเทียบกับสิ่งที่ด้อยกว่าของหญิงวรรณะกษัตริย์ เช่น **ผมยาว อันเป็นสีม่วงอ่อน เพราะแสงแห่งความเป็นสาว เป็นมันเหมือนปีกแมลงภู่ คิ้วบริสุทธิ์แลใสเหมือนโมรา แก้วประพาฬอันเกิดแต่ทะเลนั้น เมื่อเทียบกับริมฝีปากแห่งนางแก้วประพาฬก็มีสีเผือดไป พัน เสมอไข่มุกภาคต่าง ๆ ความงามของเธอถูกอุปมากับของสวยงามตามธรรมชาติที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตจริงมากกว่าจะเป็นความงามแบบอุดมคติ ไม่ว่าจะ เป็น การเปรียบเทียบสีของผกับปีกของแมลงภู่ หินโมรา หินปะการังประพาฬ หรือไข่มุก ล้วนเป็นสิ่งที่จับต้องได้จริงทั้งสิ้น เรียกว่างามอย่างที่พบเห็นได้ในชีวิตจริง**

ส่วนตัวละครชายบทพรรณารูปกายจะไม่ปรากฏการอุปมาเปรียบเทียบ “รูปกาย” กับปรากฏการณ์พิเศษทางธรรมชาติ แต่มักจะแสดงลักษณะของ “รูปกาย” ในลักษณะภาพรวมของคุณสมบัติทางด้านจิตใจ หรือ บุคลิกภาพ สมวรรณกะษัตริย์ที่มีหน้าที่บริหารรัฐ ปกครองประชาชน และที่สำคัญที่สุดคือการรบ บทพรรณารูปกาย “รูปกาย” ส่วนใหญ่จะไม่มีการอุปมาเท่าตัวละครหญิง แต่ก็จะเป็นลักษณะทางกายภาพที่ถูกต้องดังตามตำราที่กล่าวถึงลักษณะของคน เช่น พระวัชรมงกุฏ (วรรณกะษัตริย์) จากวรรณคดีเรื่องนิทานเวตาล ที่มี **คิ้วกว้างแลโค้งงาม** แสดงถึงความฉลาด มี **ปากที่มีลักษณะว่าไม่ตระหนี่** มี **หนวดน่าดู** คงจะต้องเป็นผู้มีใจโอบเอื้ออยู่เอง มี **ตาที่แสดงความเป็นคนกล้า** มี **รูปร่างแข็งแรง** **ลำสัน** และมีผิวพรรณเป็นโทนสีอ่อน คือ ผิวขาวหรือผิวเหลือง มี **สง่าราศี**

เมื่อพิจารณาจากข้อความที่กวีได้พรรณารูปร่างลักษณะความงามของผู้หญิงในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ดังยกมาแสดงข้างต้นนั้น ผู้วิจัยมีความคิดว่ากวีส่วนมากประสงค์ที่จะแสดงลักษณะของ “รูปกาย” ของผู้หญิงตามสมัยนิยม เป็นสำคัญ โดยกล่าวพรรณนาไปตามความรู้สึกนึกคิดตามทัศนคติของตัวเอง เป็นการเน้นให้เห็นว่า สตรีคนหนึ่งนั้นมี “รูปกาย” ลักษณะเด่น ด้อย กว่าผู้หญิงอีกคนหนึ่งในด้านใดบ้าง หรือเพื่อต้องการจะแสดงฝีมือในการทางการใช้ถ้อยคำพรรณนาในเรื่องเพื่อประกวดประชันกันมากกว่าที่จะเน้นเอกลักษณ์ของผู้หญิงไทยในด้าน “รูปกาย”

ในยุคเสรีประชาธิปไตยของชนชั้นกลางใหม่ (พ.ศ.2469-2488) เนื่องจากบริบทของสังคมไทยยุคนี้เป็นยุคแห่งเสรีประชาธิปไตย วรรณกรรมในยุคนี้ต่างก็สะท้อนบริบทที่ผู้คนหนุ่มสาวต่างให้ความสำคัญกับ สิทธิ เสรีภาพ ความเท่าเทียมกันในสังคม การแบ่งแยกคนด้วยชนชั้นวรรณะมีความสำคัญน้อยลงกว่าสมัยก่อน “รูปกาย” ก็เช่นเดียวกัน พบว่าการกล่าวถึงความงามของผู้หญิงในวรรณกรรมยุคนี้ดูไม่สูงส่งเลอค่าดังเช่นที่พบในผู้หญิงสวयัชนสูงในยุคก่อนที่ได้รับการอุปมาเปรียบเทียบความงามของผู้หญิงกับธรรมชาติอันสวยงามวิจิตร อันเป็นความงามแบบอุดมคติ การกล่าวพรรณนาความงามของผู้หญิงชั้นสูงในวรรณกรรมของสังคมไทยยุคเสรีประชาธิปไตย กล่าวเปรียบเทียบความงามของผู้หญิงชั้นสูงกับสิ่งธรรมชาติสามัญ เช่น **ไข** และกล่าวถึง และพรรณนาความงามในลักษณะของคุณสมบัติมากกว่าการนำไปเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ เช่น **มีดวงหน้ารูปไข** **มีดวงตาใหญ่** **ดำและคม** มิได้ถูกนำไปเทียบกับตาของเนื้อทราย ผมยาวเกล้าเป็นมวยไว้พองาม มิได้ถูกเปรียบเทียบกับ สีของกาน้ำ สีของเปลือกแห่งแมลงภู่ เช่นเก่า

วรรณกรรมไทยในยุคนี้มีได้ให้คุณค่ากับหญิงชั้นสูงอย่างสูงส่งเกินเอื้อมสำหรับคนธรรมดาสามัญอีกต่อไป ความงามของ “รูปกาย” ในลักษณะนี้อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า นัยยะความสำคัญทางชนชั้นได้เสื่อมคลายความศักดิ์สิทธิ์ลง ชนชั้นสูงมิได้มีคุณค่าสูงส่งดังแต่ก่อนอีกต่อไป เสรีประชาธิปไตย ทำให้คนในแต่ละชนชั้นถูกมองอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น ระยะเวลาห่างระหว่างชนชั้นเริ่มแคบลง และส่งผลต่อกติกาของ “รูปกาย” ให้คลายความเข้มแข็งและเข้มงวดลงไปกว่าแต่ก่อน

ขนบชมโฉมของผู้หญิงยุคใหม่ ตั้งแต่ยุคเสรีประชาธิปไตยของชนชั้นกลางใหม่เป็นต้นไป ผู้หญิงที่รับเอาวัฒนธรรมความงามจากตะวันตกมาเป็นที่ยึดเหนี่ยว ที่ล้วนแต่เต็มไปด้วยการเสริมแต่งด้วยเครื่องสำอางวิทยาศาสตร์ การแต่งหน้า ทาปาก ดัดผมจนเป็นลอน บทพรรณนาความงามของผู้หญิงเหล่านี้ ไม่ว่าจะ เป็น **แก้มแดง ปากแดง คิ้วโก่งดั่งวงจันทร์ครึ่งซีก** ผมเป็นลอน แข็งตัวอยู่เป็นระยะคือ **จับวาง มองดูปลายนิ้ว กลีบบัวโดนหอนจะสงสีแดงสดเท่ากับสีบนปลายนิ้วของสตรีที่ลอยตัวอยู่ในอารยธรรม!!!** สรีระแต่ละส่วนของ “รูปร่าง” แต่ละส่วนนี้ถูกบรรยายในลักษณะของการบอกเล่าให้ทราบมากกว่า มิได้มีการให้คุณค่ากับความงามของ “รูปร่าง” เหล่านี้โดยการนำไปเปรียบเทียบกับธรรมชาติที่สวยงาม เช่น พระจันทร์วันเพ็ญ ดวงดาว อัญมณี หรือดอกบัว อย่างไม่ผู้หญิงงามในขนบของสังคมยุคก่อน ไม่ว่าจะ เป็นนางมัทนา นางวาสิฏฐี ต่างก็เคยถูกเปรียบเทียบกับอย่างนี้มาก่อน **แม้คิ้วจะโก่งดั่งวงจันทร์ครึ่งซีก** แต่ก็ เป็นลักษณะที่โก่งเกินไปสำหรับนิยามของ **คิ้วสวย แก้มแดง ปากแดง เล็บสีแดงสด** ความแดงของ สรีระทั้งสามไม่คู่ควรจะนำไปเปรียบเทียบกับธรรมชาติ เพราะไม่มีสีแดงจากธรรมชาติอันใดจะแดงได้เท่านี้ มันแดงเกินไปที่จะนำไปอุปมากับกลีบบัว นั่นคือ ความงามด้วยเครื่องสำอางของผู้หญิงยุคนี้ มันเกินไปกว่าที่ธรรมชาติจะมอบให้กับผู้หญิงได้ ความงามของผู้หญิงยุคนี้จึงไม่เหมาะกับการกล่าวด้วยวิธีนำความงามของพวกเธอไปอุปมากับธรรมชาติดังเช่นผู้หญิงชนบวรณคดียุคก่อน

ผู้หญิงที่งามอย่างจารีตแบบบวรณคดีไทย ที่จะถูกพรรณนาความงามด้วยชนบวรณคดีไทยที่พรรณนาความงามของ “รูปร่าง” ไล่เรียงไปตามสรีระที่ละส่วน ๆ ตั้งแต่ ใบหน้า ตา คิ้ว ริมฝีปากปาก ฟัน จมูก รูปร่าง เรื่อยไปจนถึงผิวพรรณ โดยความงามนั้นจะถูกนำไปเปรียบเทียบกับธรรมชาติ เช่น ดวงจันทร์ อัญมณี ให้ความหมายของความงามที่บริสุทธิ์ ความงามที่มีคุณค่าอย่างแท้จริง เพราะมนุษย์ในสังคมโบราณให้คุณค่ากับธรรมชาติอย่างสูงสุด ต่างจากผู้หญิงที่งามด้วยวิทยาศาสตร์ตามสมัยนิยมที่เห็นกันอยู่ดาษดื่น “งาม” เหมือนกันแต่ “คุณค่า” ต่างกัน

ลักษณะของการบรรยายความงามของตัวละครด้วยวิธีการบอกเล่าแบบนี้พบได้บ่อยในวรรณกรรมไทยตั้งแต่ยุคเสรีประชาธิปไตยของชนชั้นกลางใหม่และพบได้บ่อยในสังคมไทยยุคต่อมา ซึ่งถือเป็นความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอันหนึ่งของ “รูปร่าง” อันเนื่องมาจากบริบทของสังคมที่ชนชั้นกลางกำลังก้าวขึ้นมา มีบทบาททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ชนชั้นกลางเหล่านี้ให้ความสำคัญกับคุณค่าทางชนชั้นน้อยลง สนใจในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคกันมากขึ้น เห็นใจชนชั้นต่ำมากขึ้น การพรรณนาความงามด้วยการอุปมากับสิ่งสูงค่าจึงถูกมองว่าเป็นเรื่องเกินจริง ซึ่งมีส่วนช่วยส่งเสริมช่องว่างของความแตกต่างระหว่างชนชั้นให้มันมีมากขึ้น จึงไม่ค่อยถูกใช้และไม่ได้รับความนิยมในสังคมไทยยุคนี้เท่าใดนัก

ในนวนิยายเรื่อง เมืองนิมิตร ในยุคของการต่อสู้ทางความคิดระหว่างวรรณกรรมหัวเก่ากับวรรณกรรมหัวก้าวหน้า การบรรยายความงามของอุไรวรรณแสดงให้เห็นคุณค่าความงามของเธอที่สูงส่งกว่าตัวละครหญิงอื่น การกล่าวถึงความงามของ สมส่วน เธอถูกเปรียบเทียบกับดอกกุหลาบ ซึ่งเป็นดอกไม้ที่เราเชื่อกันว่าสวย ซึ่งเธอก็สวยจริง แต่ดอกกุหลาบนั้นเป็นดอกไม้หาง่าย หาได้ทั่วไปมืออยู่กลาดเกลื่อน แต่สำหรับอุไรวรรณแล้ว เธอคือกล้วยไม้ และก็ไม่ใช่กล้วยไม้ธรรมดาๆ แต่เป็นกล้วยไม้พันธุ์แปลกอันมีชื่อเสียง ดังเคยปรากฏในวรรณคดีเรื่องนิทานเวตาลว่า “หญิงที่พระราชพาพบในป่า มักจะงามกว่าหญิงที่จะหาได้ในกรุง เหมือนดอกไม้ป่าที่งามกว่าดอกไม้ในสวน” (น.374) นัยยะนี้ชนิดของดอกไม้ที่นำมาใช้เปรียบเทียบกับความงามของผู้หญิงก็สามารถสื่อถึง “คุณค่า” ของความงามนั้นได้ต่างกันไปด้วย

การนำเสนอ ดวงตาของอุไรวรรณ ก็แปลกไปจากขนบการอุปมาแบบเดิมที่ดวงตามักถูกนำไปเปรียบเทียบกับดวงดาว เพื่อสื่อถึงความมีประกายงดงามในดวงตาที่ส่องแสงเหมือนดวงดาว แต่คุณค่าของดวงตานั้นมีเพียงแค่แสงสว่าง แต่ไม่มีคุณสมบัติในเรื่องของรูปทรง ดังนั้น ดวงตาไม่สามารถนำไปเปรียบเทียบกับดวงตาได้ซึ่งสวยงามทั้งประกายและรูปทรงเช่นอุไรวรรณได้ เป็นลักษณะของการอุปมาที่มีนัยยะของความอ่อนแอของขนบของการอุปมาแบบวรรณคดีไทยแบบเดิม

หลังจากรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ปี พ.ศ.2501 ซึ่งได้จับกุมคุมขังนักการเมืองและปัญญาชนฝ่ายก้าวหน้าไปจำนวนมาก ทำให้วงวรรณกรรมเพื่อชีวิตที่คึกคักต้องซบเซาไปเป็นเวลาหลายปี ยุคเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ (2501-2506) และ จอมพลถนอม กิตติขจร (2506-2516) ได้สร้างปัญหาความขัดแย้งเพิ่มขึ้นในทศวรรษ 2510 ทำให้เกิดงานเขียนที่แสดงความแปลกแยกและแสวงหาความหมายใหม่ ๆ ของคนหนุ่มสาวในยุคนั้น ก่อนที่จะเกิดกรณีนักศึกษา ประชาชนเดินขบวนเรียกร้องประชาธิปไตย 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

งานวรรณกรรมในยุคนี้ หลายเรื่องเป็นความพยายามที่จะหาความหมายใหม่ นิยามความหมายใหม่ให้กับสิ่งรอบ ๆ ตัว พยายามหาคำอธิบายว่าทำไมมันจึงเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ วิพากษ์ วิจารณ์ ให้เห็นอีกแง่มุมหนึ่งของความหมายที่แปลก และแตกต่างไปจากความคิด ความเชื่อเดิม ๆ เพราะอย่างนั้น มันจึงอย่างนี้ เป็นยุคที่วรรณกรรมเย้ยหยันธรรมชาติ เย้ยหยันวัฒนธรรม เย้ยหยันชนชั้นปกครอง ลักษณะของวรรณกรรมที่ปรากฏอาการประชดประชัน ขบถดสังคมพอแสบ ๆ คัน ๆ กวีนิพนธ์ บทกวีโดย อังคาร กัลยาณพงศ์ มีประเด็นแสดงทัศนคติที่แปลกแยกและย้อนแย้งไปจากขนบของการนำเสนอ “รูปร่าง” ที่เคยพบในวรรณคดีและวรรณกรรมไทยมาตลอด และ นั่นก็คือ การเปรียบเทียบอุปมาความงามของ “ดวงตา” กับ “ดวงดาว” การอุปมาเปรียบเทียบความงามของ “ดวงตา” อีสตรี กับ “ดวงดาว” พบได้ทั่วไปอย่าง

และจิตใจที่อ่อนแอกว่า และด้วยเหตุนี้จึงไม่ควรทำงานที่จะถูกกระทบด้วยความรุนแรงทั้งทางกายภาพและจิตใจ ลักษณะรูปแบบของ “รูปร่าง” ที่ปรากฏในวรรณกรรมกลุ่มตัวอย่างยุคนี้ เป็นภาพเสนอ ภาพตัวแทนของปรากฏการณ์ที่ลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกันระหว่างหญิงชาย นั่นคือ ผู้หญิงจะมีรูปร่างที่บอบบาง อรชร อ่อนแอ ไม่แข็งแรงพอที่จะต้องทำงานหนักนอกบ้าน

ในขณะที่ผู้ชายจะมีรูปร่างที่ล่ำสัน แข็งแรง เนื่องจากบริบทสังคมโบราณยังคงมีการรบพุ่งเพื่อแย่งชิงอาณาจักร อาชีพทหารเป็นอาชีพสำคัญและมีเกียรติ ผู้ชายจึงมักมีรูปร่างที่สมบุรณ์ แข็งแรง เหมาะกับการทำงานนอกบ้านเพื่อดูแลครอบครัว ประกอบกับความเข้มแข็งทางจิตใจทำให้ผู้ชายรับบทบาทเป็นผู้นำคือเป็นหัวหน้าครอบครัว ผู้ชายจึงนิยมมี “รูปร่าง ที่สมบุรณ์ แข็งแรง ล่ำสัน มีกล้ามเนื้อ ดูสง่างามและน่าเกรงขาม ผู้ชายที่มีรูปร่างผอมแห้งไม่แข็งแรงมักถูกดูหมิ่นคุณค่าความงามใน “รูปร่าง” ของผู้ชายในสังคมไทยโบราณจึงถูกนำไปผูกมัดกับความ เป็นทหาร แต่ก็มีปรากฏในวรรณคดีไทยบางเรื่องที่ว่าตัวละครเอกชายมีลักษณะของ “รูปร่าง” ที่แบบบาง อรชร สวยงาม เช่นเดียวกับตัวละครหญิง เช่น พระลอ เนื่องจาก โดยโครงเรื่องของ พระลอ เป็นเรื่องของความรัก บริบทของเรื่องมิได้กำหนดให้ พระลอ ต้องมีภาระหน้าที่ในการรบพุ่ง หรือบทบาททางการเมืองการปกครองแต่อย่างใด บทบาทของพระลอคือ “นักรัก” มากกว่า “นักรบ” ฉะนั้นแล้วคุณสมบัติทาง “รูปร่าง” ของพระลอ จึงมีลักษณะสวยงาม ประณีต เยี่ยงสตรี เพื่อให้สมกับบทบาทที่ตัวบทกำหนดให้เป็น

สังคมไทยยุคการต่อสู้ 3 เล้าระหว่างเผด็จการทหาร , ราชาธิปไตยนิยม และฝ่ายประชาธิปไตย (พ.ศ.2486-2501) กระแสความคิดสังคมนิยม และวรรณกรรมเพื่อชีวิตแผ่เข้ามา มีอิทธิพลมากขึ้นแล้วนั้น เริ่มมีงานเขียนประเภทสะท้อนและวิพากษ์วิจารณ์สังคมอย่างเฉียบคม ยุคสมัยของการต่อสู้ทางความคิดระหว่างฝ่ายหัวเก่า กับ ฝ่ายหัวก้าวหน้า ลักษณะของ “รูปร่าง” ที่ปรากฏ การกำหนดคุณค่าและความหมายของ “รูปร่าง” นั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นระหว่าง “ลักษณะทางชีววิทยา” กับ “ลักษณะทางวัฒนธรรม” เมื่อเราพิจารณาเรื่องเกี่ยวกับคนเรามักพบลักษณะ 2 ประการซึ่งพัวพันกันอยู่ คือ ลักษณะทางชีววิทยาของคน กับ วัฒนธรรมของคน ข้อโต้แย้งทางวัฒนธรรมบางครั้งก็เกิดจากการที่ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าลักษณะทางวัฒนธรรมบางประการเป็นลักษณะที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางชีววิทยา จึงเป็นวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับธรรมชาติของมนุษย์ แต่อีกฝ่ายหนึ่งอาจจะเห็นว่าลักษณะทางวัฒนธรรมนั้น ๆ ไม่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางชีววิทยา หรือแม้จะเกี่ยวก็เรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกันที่ตนเห็นว่าดีกว่าหรือถูกต้องกว่าได้ เช่น คนหนึ่งเห็นว่า ความอ่อนแอทางโครงสร้างของร่างกายเป็นธรรมชาติของผู้หญิง ผู้หญิงจึงควรอยู่ในความดูแลคุ้มครองของชาย อีกฝ่ายหนึ่งอาจเห็นว่าชายได้อำนาจความอ่อนแอทางโครงสร้างของร่างกายผู้หญิงมาเป็นเครื่องกดขี่ให้ผู้หญิงกลายเป็นทาสและสิ่งเหล่านี้ควรเปลี่ยนแปลง ยิ่งในปัจจุบันด้วยแล้ว ความแข็งแรงหรืออ่อนแอทางร่างกายไม่เป็นเหตุผลสำคัญให้หญิงต้องอยู่ใน

ความคุ้มครองของชาย เพราะเราไม่ได้ใช้ความแข็งแรงของร่างกายเป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิต เช่นสังคมสมัยก่อน (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2541:28)

ขนาดของ “รูปร่าง” ในวรรณกรรมตัวอย่างของยุคนี้พบว่าส่วนใหญ่แล้วผู้หญิงชั้นสูงจะมีรูปร่างที่สมบุรณ์ แข็งแรง ดูอวบอิม มีได้แบบบาง อรชร สะอิดสะอวดดังเช่นนางในวรรณคดีและนางเอกนวนิยายยุคก่อน ความสมบุรณ์ แข็งแรงของร่างกายเช่นนี้สามารถสะท้อนภาพความเปลี่ยนแปลงของค่านิยมเรื่อง “รูปร่าง” จากหญิงยุคหนึ่งมาสู่หญิงอีกยุคหนึ่งได้ ผู้หญิงในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ที่เปิดโอกาสให้กับสิทธิเสรีภาพ ความเท่าเทียม โดยเฉพาะความเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิง พื้นที่สาธารณะข้างนอกบ้านได้เปิดโอกาสให้พวกเธอเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น ทั้งเรื่องการเมืองมีโอกาสได้รับการศึกษาสูง การออกไปทำงานนอกบ้าน การสมาคมสังสรรค์ เนื่องจากผู้หญิงที่ต้องมีบทบาทนอกบ้านมากขึ้นนี้เอง ความแบบบาง อรชร ทางโครงสร้างของร่างกายจึงเป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการทำกิจกรรมนอกบ้านอันมีมากมายในยุคสมัยนี้ อาจกล่าวได้ว่าลักษณะทางชีววิทยากับวัฒนธรรมนั้นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

ปรากฏการณ์ของ “รูปร่าง” ที่ปรากฏในวรรณกรรมกลุ่มตัวอย่างในยุคนี้ พบว่า ปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมเข้ามามีอิทธิพลมากในการกำหนด บทบาท และการให้คุณค่าความหมายของ “รูปร่าง” ในสังคมแต่ละยุค

“รูปร่าง” ในยุคนี้ เริ่มมีการตั้งคำถามกับบทบาทหน้าที่ และอำนาจที่เป็นอยู่ระหว่างหญิงชาย โดยประเด็นสำคัญอยู่ที่ความเข้าใจผิดที่ว่า “เพศ” ทางชีววิทยานั้นเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวไม่ตรงกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงค่านิยมบางอย่าง มีผลต่อความแข็งแรงหรืออ่อนแอของร่างกายมนุษย์ เช่น การเปลี่ยนแปลงค่านิยมเกี่ยวกับความงามในเรือนร่างของผู้หญิง จากเดิมที่เคยนิยมผู้หญิงที่มีร่างกายบอบบาง อรชรอ่อนแอ เปลี่ยนมานิยมชมชอบผู้หญิงที่มีร่างกายแข็งแรงแบบนักกีฬา ซึ่งมีผลทำให้ผู้หญิงดูและร่างกายดีขึ้นและแข็งแรงขึ้น

“หม้อที่ขุดไม่ออก” เป็นตัวอย่างเรื่องสั้นที่ตั้งคำถามกับความเป็นกุลสตรีที่มี “รูปร่าง” และลักษณะนิสัยตามแบบจารีต แบบบาง อรชร ว่ายังเหมาะสมเพียงใดกับสภาพสังคมสมัยใหม่แน่นอนว่าคุณสมบัติดังกล่าวของผู้หญิงนั้นเป็นสิ่งแปลกแยกอย่างยิ่งสำหรับพื้นที่นอกบ้าน แต่เมื่อย้อนกลับสู่พื้นที่ในครัวเรือนซึ่งเคยตอบรับกับคุณลักษณะเช่นนี้ กลับพบว่าถูกปฏิเสธจากฝ่ายชาย เพราะสามีเรียกร้องให้ภรรยาทำงานหารายได้เช่นเดียวกับเขา ซึ่งก็เท่ากับว่าคุณลักษณะแบบกุลสตรีไทยถูกเบียดด้วยความเป็นของสังคมสมัยใหม่ ที่คาดหวังให้ทั้งหญิงและชายแบกรับภาระนอกบ้านร่วมกัน

ขนาดรูปร่างของชายชั้นกลางที่พบได้ในวรรณกรรมยุคการต่อสู้ 3 เส้า (พ.ศ. 2489-2501) ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่สามารถมองเห็นความเปลี่ยนแปลงทางสรีระได้ ชายชั้นกลางส่วนหนึ่ง

ยังคงมีขนาดของร่างกายที่ ลำสันแข็งแรง มีมัดกล้ามเนื้อ อันเป็นผลเนื่องเขาต้องใช้ความแข็งแรงทางร่างกายเพื่อการประกอบอาชีพ อย่างที่พบมากในวรรณกรรมยุคแรก แต่ก็มีอีกส่วนหนึ่งเหมือนกันที่พบว่า มีขนาดของรูปร่างที่ ทรงระหง โปร่งบาง ซึ่งพบไม่มากในวรรณกรรมยุคที่แรก

ขนาด “รูปร่าง” ของผู้ชายก็มีความเปลี่ยนแปลงไปเหมือนกัน ในขณะที่ผู้หญิงมีขนาดของ “รูปร่าง” ที่สมบุรณ์แข็งแรงขึ้นเพราะโอกาสทางสังคมที่มีมากขึ้นทำให้ ร่างกายต้องแข็งแรงพร้อมที่จะรับมือกับชีวิตนอกบ้าน นอกครัว แต่ขนาด “รูปร่าง” ของผู้ชายโดยเฉพาะตัวละครเอกกลับมีแนวโน้มที่ขนาดของร่างกายจะเล็กลง จากในวรรณกรรมยุคก่อนที่ตัวละครเอกชายซึ่งส่วนใหญ่มีร่างกายที่ลำสัน แข็งแรง มีมัดกล้ามเนื้ออันเป็นผลมาจาก ค่านิยม และความจำเป็นในการดำเนินชีวิตที่คุณค่าของผู้ชายถูกอิงอยู่กับการเมืองการปกครองในยุค ที่ยังมีการทำสงครามแย่งชิงอาณาเขตรวมถึงสังคมเกษตรกรรม แต่ในสังคมไทยสมัยนี้ ความแข็งแรงหรืออ่อนแอทางร่างกายไม่เป็นเหตุผลสำคัญในการดำเนินชีวิตเช่นแต่ก่อน เพราะเราไม่ได้ใช้ความแข็งแรงของร่างกายเป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิตเช่นสังคมสมัยก่อน แต่เราหันมายึดถือคุณค่าทางด้าน “ความสามารถ” มากกว่า

การเลือกสรรทางวัฒนธรรมแบบนี้ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงในทางชีววิทยาด้านโครงสร้างร่างกาย และการเปลี่ยนแปลงด้านพันธุกรรมของมนุษย์ได้ นอกจากนี้ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์การแพทย์และเทคโนโลยี ก็สามารถเปลี่ยนแปลงภาวะร่างกายของมนุษย์ได้เช่นกัน ดังตัวอย่างการโคลนมนุษย์เพื่อเป็นอะไหล่ชีวิตในการเปลี่ยนถ่ายอวัยวะในนวนิยาย อมตะ

การมองข้ามความแตกต่างทางชีววิทยาระหว่างเพศหญิง และ เพศชาย ว่าเป็นสิ่งที่ธรรมชาติให้มานั้นเป็นเรื่องที่คนในสังคมยุคแรกที่ตกกันขึ้นมาเอง แม้แต่ความแตกต่างทางด้านชีววิทยาระหว่างหญิงชายก็เป็นเรื่องที่สังคมประดิษฐ์ขึ้น (สุชาติ ตวีสิทธิ์, 2547:7) ขนบของวรรณคดีและวรรณกรรมยุคเก่าเช่น โคลงโลกนิติ มัทนะพาธา นิทานเวตาล และสี่แผ่นดิน ที่สะท้อนภาพบทบาทและคุณค่าทางเพศที่ต่างกันของหญิงชาย โดยเชื่อว่ามีพื้นฐานจากสรีระทางชีววิทยา ความแข็งแรงและอ่อนแอ เพศภาวะของหญิงชายตามธรรมชาติที่ต่างกัน แท้จริงแล้วเป็นเรื่องที่สังคมกำหนดมันขึ้นมาเองทั้งสิ้น เป็นภาวะความแตกต่างที่สังคมให้ความหมายไว้ และใช้เหตุผลทางสรีระชีววิทยา รูปลักษณะภายนอกที่แสดงออกและมองเห็นได้จากการมองด้วยสายตา ซึ่งเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนและเข้าใจได้ง่าย สร้างเหตุผลมารับความชอบธรรมของบทบาทและคุณค่าทางเพศที่ผู้มีอำนาจในสังคมในขณะนั้น (ซึ่งเชื่อว่าน่าจะเป็นผู้ชาย รวมถึงนักประพันธ์ในวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยยุคแรก ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นชนชั้นเจ้าทั้งสิ้น) และมีการถ่ายทอดสืบทอดความแตกต่างนี้จนกลายเป็นความรู้โดยมีภาษาเป็นเครื่องมือในการสถาปนาความรู้ดังกล่าว จากความรู้ กลายเป็นความจริงที่คนทั่วไปยอมรับและปฏิบัติตามโดยที่ไม่มีใครคิดสงสัยหรือตั้งคำถาม

วิวัฒนาการการสื่อความหมาย “คุณค่าแห่งร่างกาย” ในสังคมไทย

ปรากฏการณ์บทบาทและหน้าที่ทางเพศของหญิงชายอันเนื่องมาจาก “ร่างกาย” ธรรมชาติในวรรณคดีไทยยุคแรก จะพบว่า ผู้หญิงต้องตกอยู่ภาวะพึ่งพาผู้ชาย ผู้หญิงจึงตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ชายด้วยเช่นกัน ผู้หญิงจึงตกอยู่ในภาวะของการเป็นผู้ถูกกระทำและผู้ถูกกดขี่ทั้งร่างกายและจิตใจ หนทางที่ผู้หญิงจะถูกข่มขืนมาต่อสู้อัดทนกับอำนาจการกดขี่นั้นก็คือการใช้ “ความงาม” ที่พวกเธอมี ทศนคติความรู้ความเข้าใจ ที่เชื่อกันว่า ลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกันระหว่างหญิงและชายเป็นสาเหตุทำให้พฤติกรรมของหญิงและพฤติกรรมของชายไม่เหมือนกัน หญิงและชายจึงมีบทบาทที่ตายตัวซึ่งสังคมกำหนดให้ ความแตกต่างระหว่างหญิงชายมีรากเหง้ามาจากธรรมชาติของร่างกายที่แตกต่างกัน สังคมกำหนดให้ ชายมีบทบาทอำนาจทางเศรษฐกิจและกิจกรรมอื่น ๆ ทางสังคม ครอบครองพื้นที่สาธารณะนอกบ้าน ในขณะที่ผู้หญิงตกอยู่ใต้อำนาจพื้นที่ภายในครอบครัว

ความงามของสตรีหรือความเป็นเพศหญิงที่สามารถตอบสนองของความต้องการทางเพศของบุรุษนั้นเป็นพลังอำนาจสำคัญอันหนึ่งที่มีอยู่ในตัวของผู้หญิงโดยธรรมชาติอยู่แล้ว และถ้าหญิงใดยังมีความสวยความสวยพร้อมสรรพแล้ว หญิงนั้นก็จะมีศักยภาพแห่งพลังอำนาจที่น่าเกรงขามสำหรับผู้ชาย ดุจดั่งคำกล่าวที่ว่า “**นารีมีรูปเป็นทรัพย์**” ตามคติความเชื่อในโคลงโลกนิติ ซึ่งถ้าจะกล่าวในอีกมิติหนึ่งก็คือ “**นารีมีรูปเป็นอำนาจ**” นั่นเอง

ค่านิยมของ “ร่างกาย” ที่เรียกว่างามในวรรณคดีไทยยุคแรกนั้นพบว่า สำหรับผู้หญิงแล้วจะต้องมีใบหน้าที่ยังงาม **ประณีตแบบอุดมคติ** งาม รวกับนางอัปสรหรือนางฟ้า นั่นคือสตรีระที่ปรากฏ ประกอบสร้างมาเป็น “ร่างกาย” นั้นจะมีแต่ความสวยงาม ผิวผ่องเหมือนทองคำ แก้มแดงเหมือนแสงอาทิตย์ยามเช้า ดวงตางดงามราวอัญมณีหรือดวงดาว หน้าอกสล้างเหมือนดอกบัว เอวกลมกลึงประหนึ่งจิตรกรวาด แขนอ่อนดังวงช้าง มีรูปร่างแบบบาง อรชรอ่อนแอ่น สะอิดสะเอ้ง และมีผิวพรรณเป็นโทนสีอ่อน คือ ผิวขาวหรือผิวเหลือง นุ่มนวล เนียนละเอียด เรียกได้ว่าเป็นเป็นนิยามของ ความงามแบบอุดมคติ

“ความงาม” เป็นทรัพย์สมบัติของผู้หญิง ส่วนผู้ชายมี “ความรู้” เป็นทรัพย์ สันนิษฐานว่าคงเป็นเพราะเนื่องด้วยข้อจำกัดทางด้านร่างกายและจิตใจที่ผู้ชายจะมีความเข้มแข็ง อดทน และกล้าตัดสินใจได้มากกว่า คุณค่าของผู้หญิง จึงถูกจำกัดอยู่ในพื้นที่ของครอบครัวเท่านั้น นั่นก็คือบทบาทของความงามเป็นเมีย และความเป็นแม่ โบราณจึงให้คุณค่าของผู้หญิงที่ “ความงาม” เพื่อใช้หา “ความรู้” ซึ่งก็คือผู้ชายที่ดีมาเป็นสามีมาเป็นทรัพย์ของตนอีกทางหนึ่งนั่นเอง

ในวรรณกรรมเรื่องกามนิท บริบทสังคมของเรื่องเป็นเรื่องราวสมัยพุทธกาล เพราะฉะนั้นลักษณะ “ร่างกาย” ที่ปรากฏจึงเป็นแบบผู้หญิงหรือผู้ชายตามขนบโบราณของอินเดียในตำราพระ

สูตร ซึ่งสอดคล้อง เป็นไปตามกติกาของ “รูปร่าง” ตามชนบของสังคมไทยในยุคที่ผ่านมา นั่นคือ ถ้าพูดถึง “รูปร่าง” ของหญิงชั้นสูงแล้ว พวกเธอจะมีความงามที่งดงามประณีต การพรรณนาความงามจะถูกบรรยายไล่เรียงไปตามสรีระแต่ละส่วนของร่างกาย ตั้งแต่ ใบหน้า ดวงตา จมูก ริมฝีปาก ฟัน รูปร่าง แขน เอว และขา เช่น ดวงหน้านวลเหมือนแสงจันทร์อ่อน ๆ ดวงตาสุกสดใสเหมือนตาของ เนื้อทราย จมูกเหมือนดอกงา ฟันเสมอไข่มุก มืองามเหมือนดอกบัว รูปร่างแบบบางราวดอกไม้ ขาเรียวสวยเหมือนลำกล้วย ความงามเหล่านี้ ถูกต้องตรงตามคำสอนของตำราของอินเดีย เช่นเดียวกับที่เคยพบในนิทานเวตาล หญิงที่มีความงามแบบอุดมคติตามตำราเรื่องนี้ เหมาะที่ชายจะเลือกมาเป็นคู่ชีวิต เพราะความงามของพวกเธอจะสร้างความเจริญตา เจริญใจ สามารถสร้างความสุขให้กับผู้ชายได้

ในขณะที่หญิงชั้นสูงที่ได้รับความนิยมชื่นชมว่ามีความงามอย่างสูงส่งหาที่ติไม่ได้ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น เหมาะสมกับบทบาทความเป็นเมีย สร้างความสุขให้กับชายที่เลือกเธอมาเป็นภรรยาที่จริง แต่ลักษณะความงามแบบอุดมคตินั้น อาจขัดต่อคุณสมบัติในด้านของความเป็นแม่ เพราะลักษณะ “รูปร่าง” ของเธอไม่เหมาะกับคุณลักษณะของหญิงที่จะให้ลูกชาย อาจเป็นเพราะความมีรูปร่าง บอบบาง อรชร อ่อนแอ้นราวดอกไม้ของพวกเธออาจจะไม่แข็งแรงพอที่จะมีลูกได้หลายคนนัก โดยธรรมชาติทางชีววิทยาแห่งการสืบพันธุ์แล้วการตั้งครรภ์ ลูกที่เกิดจะมีโอกาสเป็นผู้หญิงได้มากกว่าผู้ชายอยู่แล้ว ครอบครัวยุคที่มีลูกคนแรกเป็นผู้หญิงก็หวังว่าการตั้งครรภ์ครั้งต่อไปจะได้ลูกชาย แต่รูปร่างของหญิงงามชั้นสูงที่แบบบาง อ่อนแอ้น ซึ่งไม่เหมาะกับการตั้งครรภ์ที่บ่อยครั้ง อาจทำให้เกิดอันตรายถึงชีวิตได้ ในประเด็นนี้ “ความงาม” จึงไม่สำคัญเท่าความ “แข็งแรง สมบูรณ์” ของร่างกายซึ่งพบมากในหญิงชั้นกลางที่ชีวิตผูกพันอยู่ได้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ชีวิตของพวกเธออาจจะไม่ได้สุขสบายถึงขนาดนั่งกินนอนกินเช่นหญิงชั้นสูงได้ เธอต้องช่วยเหลือครอบครัวด้วยการทำงาน พวกเธอจึงมี “รูปร่าง” ที่สมบูรณ์แข็งแรง เพราะมีโอกาสได้ทำงานซึ่งก็เหมือนการออกกำลังกายอยู่เสมอ นโยบายแห่งการสืบพันธุ์นี้ หญิงชั้นกลางจึงมีคุณสมบัติที่ได้เปรียบกว่าหญิงชั้นสูงอยู่มากทีเดียว

อาจสรุปได้ว่า คุณค่าของหญิงชั้นสูงอยู่ที่ “ความงาม” ของรูปร่างที่งดงามประณีตแบบที่หาไม่พบในผู้หญิงทั่วไป งามเทียบเท่ากับความงามของธรรมชาติ มีรูปร่างแบบบางอรชรอ่อนแอ้นราวกลีบดอกไม้ ซึ่งคุณสมบัติความงามเหล่านี้เหมาะกับบทบาทของความเป็นเมีย แต่ในขณะเดียวกันนั้น ความงามเหล่านี้ก็ดับกลายมาเป็นอุปสรรคสำหรับบทบาทความเป็นแม่ ด้วยเช่นเดียวกัน นี่คือนิยาม “ความงาม” ของ “รูปร่าง” ในบริบทของสังคมไทยยุคโบราณ

บางระจันนวนิยายประวัติศาสตร์ในยุคเสรีประชาธิปไตยของชนชั้นกลางใหม่ ที่เสนอภาพคุณค่าและบทบาทของ “รูปร่าง” ของผู้หญิงแบบใหม่ คุณค่าของ “รูปร่าง” ของผู้หญิงที่แตกต่างกัน ในยามที่บ้านเมืองสงบสุขที่ผู้หญิงมีบทบาทหน้าที่ของการเป็นเมียและเป็นแม่ ความงามของ

พวกเขา มีไว้เพื่อบำรุงบำเรอความสุขให้กับสามีที่ต้องรับผิดชอบงานหนักจากนอกบ้าน การบำรุงดูแลแต่งเติมความสุขก็เพื่อให้สามีชื่นตา ชื่นใจ ในยามศึก ลักษณะนี้ “รูปกาย” ถูกเชื่อมโยงเข้ากับคุณค่าแบบใหม่ ก็คือการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของ “รูปกาย” จากที่มีไว้รองรับอารมณ์ความต้องการของผู้ชาย มาสู่ “รูปกาย” ที่ก่อประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น จากร่างน้อยที่เคยอยู่บนฟูกนุ่มก็มาสู่ร่างน้อยที่เข้มแข็งนอนกลางดินกินกลางทรายได้ มีอนุ่นนุ่มที่เคยประคองหน้าผากก็เปลี่ยนมาเป็นมือที่แข็งแรงพร้อมเปลี่ยนไปประคองดาบ จับอาวุธขึ้นมาร่วมต่อสู้เคียงบ่าเคียงไหล่ผู้ชายได้อย่างสง่างาม บางระจัน ได้พยายามดึงภาพเสนอของ “รูปกาย” ผู้หญิงออกจากภาพแบบฉบับเหมารวมที่พบในหญิงงามตามขนบวรรณคดีอย่างที่ผ่านมา แล้วหันมาสร้างแบบฉบับใหม่ให้แก่ “รูปกาย”

ในวรรณกรรมยุคการต่อสู้ 3 เล่า ที่กระแสดความคิดแบบสังคมนิยมและวรรณกรรมเพื่อชีวิตเริ่มมีอิทธิพลมากขึ้นนั้น ค่านิยมของความชื่นชมความงามของ “รูปกาย” แบบชนบทผู้หญิงอย่างในวรรณคดีก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ในขนบวรรณคดี ผู้หญิง “งาม” จะต้องมีรูปร่างแบบบาง อรชรอ่อนแอ มีหน้าที่นั่งเก้าเก้าอ้นรอชั้นหมาก ทุกส่วนลัดต้องงดงามเพียบพร้อมอย่างอุดมคติ แต่ความงามเหล่านั้นเป็นไปและมีคุณค่าอยู่แค่เพียง วัตถุประสงค์รับความปรารถนาของชายเท่านั้น เป็น “รูปกาย” ที่มีคุณค่าเพื่อหนุนเสริมบทบาทของความเป็นเมีย และเป็นแม่ที่ดีตามคติความเชื่อแบบชายเป็นใหญ่ แต่สำหรับคุณค่าความงามของ “รูปกาย” ของผู้หญิงยุคเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ ถูกนำไปเชื่อมโยงกับความสามารถของ “รูปกาย” ในลักษณะอื่นนอกจากความงาม นั่นก็คือ **ความแข็งแรง ความไร้โรค และ ความสามารถในการต้านทานโรค**

เมื่อนิมิตร นวนิยายในยุคการต่อสู้ 3 เล่า ได้ปรากฏคุณค่าของ “รูปกาย” รูปแบบใหม่ที่คุณค่าของมันไม่ได้อยู่ที่ “ความงาม” แต่คุณค่าอยู่ที่ “ประโยชน์” ของมัน ชอบความงามของร่างกายที่แสดงว่าแข็งแรงว่องไวและต้านทานโรคได้ดี แต่ยิ้มเยาะทรวดทรงนักกีฬาที่เต็มไปด้วยมัดกล้ามเนื้อ ซึ่งทำอะไรไม่ได้ดีนอกจากเล่นกีฬา และยิ้มเยาะทรวดทรงอ่อนแอแฉกของสาวสมัยใหม่ สีของริมฝีปากสาว ๆ , ทรวดทรงนักกีฬา และทรวดทรงอ่อนแอแฉกของสาวสมัยใหม่ที่ใคร ๆ ต่างเห็นกันว่างาม ว่าสวยนั้น แท้จริงแล้วมันไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ในทางสร้างสรรค์กับใครใด ๆ เลย ความงามของ “รูปกาย” เหล่านี้ล้วนแต่เป็นเรื่องไร้สาระทั้งสิ้น อาจจะมีงามก็จริงแต่ไม่ได้มีคุณค่าอะไร ความงามของ “รูปกาย” ควรจะถูกนำไปเชื่อมโยงกับคุณค่าอันเกิด “ประโยชน์” ในทางสร้างสรรค์ของ “รูปกาย” แต่ละแบบมากกว่า หากเทียบกันระหว่าง “รูปกาย” ของหญิงงามตามขนบวรรณคดี อรชรอ่อนแอแฉกอย่างอุดมคติตามที่วิโวราณมักพรรณนาถึง เป็นหญิงงามแต่ “ความงาม” นั้นไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์อันเป็นสาระใด ๆ แก่ใครเลย อย่างนั้นแล้วหญิงชาวไร่ช้อย ผิวคล้า มือกร้าน รูปร่างไม่แบบบางแต่แข็งแรงและอดทน ในบทกวี

ขอบฟ้าขลิบทองต่างหากที่ควรจะได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้หญิง “งาม” เพราะมันก่อให้เกิดประโยชน์อันเป็นแก่นสารมากกว่า

บทกวี *อันข้อนี้เพ็งประจักษ์* จากขอบฟ้าขลิบทอง ชื่นชมผู้หญิงคนหนึ่ง เป็นบทกวีที่แสดงค่านิยมความงามของ “รูปกาย” ที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต หญิงสาวไร้อ้อยชนชั้นกรรมกรที่ต้องใช้ร่างกายต่อสู้กับความยากลำบากทำมาหากินเลี้ยงลูกต่างหากที่เป็นผู้หญิงสวย ไม่ใช่ผู้หญิงทาปากแดง มีรูปทรงเວວວงค์อ่อนแออรชร ที่สวยเพื่อเจอรอให้มีใครมาสู่ขอไปวัน ๆ ไม่ได้ทำประโยชน์อะไรใด ๆ ให้กับใคร เป็นความงามแค่เพียงฉาบฉวย แต่ผู้หญิงสาวไร้อ้อยคนนี้ ผู้หญิงที่มีดวงตาอันกล้าแกร่ง ริมฝีปากแดงเหมือนสีทับทิมโดยไม่ต้องใช้ทาสาดช่วย รูปร่างระหงเพริ้วบางดังเรียวยไผ่แต่แข็งแรง เกินกว่าจะเทียบกับดอกไม้ต่างนางในวรรณคดีที่ยกย่องกันว่างาม มือนั้นหยาบกร้านแข็งแกร่ง ถึงผิวจะคล้ำเพราะกำแดด แต่มันงามผุดผาดกว่าหญิงที่มีผิวขาวนวลล่อเธอต่อสู้ ยอมลำบากตรากตรำทำงานหนัก ตั้งแต่เข้ายันค่ำ เพื่อหาเลี้ยงครอบครัว และผลของการตรากตรำ มันมาปรากฏอยู่ที่ “รูปกาย” ของเธอ ผู้หญิงที่มีรูปกายแบบนี้ต่างหาก คือผู้หญิงที่งามอย่างแท้จริง เป็นความงามที่น่าชื่นชม เพราะความงามในรูปกายของเธอ เป็นความงามที่เกิดจากการเสียสละตัวเองเพื่อความอิ่ม ความสุข ของคนที่อยู่เบื้องหลังเธอ นี่ต่างหากคือความงามที่น่าชื่นชมอย่างแท้จริง มิใช่ “ความงาม” ที่มาจากการแต่งเติมเสริมแต่ง เพื่อไว้สำหรับยั่ววนชาย

นอกจากบทกวีขอบฟ้าขลิบทองจะสื่อถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลง “คุณค่า” ของ “รูปกาย” แล้ว ยังพบว่าส่วนต่าง ๆ ของสตรีที่ถูกลำเลียงก็มีความน่าสนใจไม่น้อยไปกว่ากันนั่นก็คือ *“ข้อลำ”* เป็นอวัยวะที่ไม่เคยถูกพูดถึงเมื่อจะพรรณนาเกี่ยวกับ “รูปกาย” ของผู้หญิง แต่อาจจะพบได้ทั่วไปในฉากบรรยาย “รูปกาย” ของผู้ชายในวรรณกรรมเพื่อชีวิต โดยเฉพาะชนชั้นผู้ใช้แรงงาน เพราะว่าข้อลำที่แข็งแรงนั้นเป็นผลมาจากการทำงานหนัก ส่งผลให้ความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลง “คุณค่า” ของ “รูปกาย” จากแบบเก่ามาเป็นแบบใหม่มีความหนักแน่นขึ้นมาก

นวนิยาย ปีสัจ ในยุคการต่อสู้ 3 เล้า ประเด็นของ “รูปกาย” ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์อันแนบแน่นกันระหว่าง “ลักษณะทางชีววิทยา” กับ “ลักษณะทางวัฒนธรรม” โดยสังคมกำหนดวัฒนธรรม และวัฒนธรรมเกิดขึ้นในสังคมตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม ตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนทรงผม การไว้เล็บ และ ความอ่อนนุ่มหรือความหยาบกร้านของมือ เป็นลักษณะทางชีววิทยาของคน แต่การไว้เล็บและความหยาบกร้านหรืออ่อนนุ่มของมือนั้นเป็นวัฒนธรรม เพราะเป็นเรื่องที่คนสร้างหรือยอมรับ เป็นความนิยมของสังคม สังคมหนึ่งอาจถือว่าการไว้เล็บยาวเป็นสิ่งไม่ดีไม่งาม เพราะมันไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างเป็นสาระกับใครเลย ในขณะที่อีกสังคมหนึ่งเห็นว่าการไว้เล็บนั้นสื่อความหมายถึง การแสดงฐานะที่ต่างกับคนทั่วไป

คุณค่าความงามของ “รูปกาย” เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง จากที่เคยเชื่อมั่นและยึดถือกันมาว่าสตรีจะต้องมีมือที่อ่อนนุ่มจึงจะมีคุณค่าและน่าชื่นชม แต่ความอ่อนนุ่มนั้นมิได้ก่อให้เกิดประโยชน์อันใดแก่ใครเลย คุณค่าของ “รูปกาย” มิได้ถูกกำหนดด้วย “ความงาม” สำหรับคนบางคน แต่คุณค่าของ “รูปกาย” อยู่ที่ความมีประโยชน์ของมันต่างหาก มือที่หยาบกร้าน แม้จะดูไม่สวยงามในลักษณะทางกายภาพ แต่คุณค่าและความหมายที่มันสื่อสารออกมานั้นเต็มไปด้วยความดีงาม น่ายกย่องชื่นชม มันสื่อความได้ถึงความเข้มแข็ง อดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในชีวิต

“อหังการของดอกไม้” บทกวีจาก ใบไม้ที่หายไป กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ การปฏิเสธ “รูปกาย” แบบเก่า เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ตัวละครเอกหญิงในวรรณคดีไทยมักถูกประกอบสร้างให้มีรูปโฉมที่งดงามเป็นพิเศษ การนำเสนอ รูปกาย ของผู้หญิงอย่างละเอียดถี่ถ้วน เริ่มตั้งแต่ ผิว แก้ม ตา ทรวงอก เอว มือ รูปกายแต่ละส่วนถูกเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ เพื่อสื่อถึงความงามในลักษณะที่เป็นอุดมคติ การบรรยาย รูปกาย ของผู้หญิงอย่างนี้เป็นการจัดวางผู้หญิงให้เป็นวัตถุสำหรับการจ้องมอง (เสนาะ เจริญพร:2548,190)

“รูปกาย” ของตัวละครหญิงซึ่งถูกนำเสนอผ่านชนบชการชมโฉมสตรีต้องเป็นเรือนร่างที่ อรชรอ่อนแอ้น ทุกส่วนสัดส่วนต้องงดงามเพียบพร้อม การประกอบสร้างรูปกายเช่นนี้ คือการเตรียมพร้อมให้ตัวละครหญิงเป็นวัตถุรองรับความปรารถนาของชาย นอกจากนี้เมื่อพิจารณาโครงสร้างความหมายของวรรณคดีไทยส่วนใหญ่แล้ว จะพบว่ารูปกายดังกล่าวมีไว้เพื่อหนุนเสริมบทบาทของการเป็นเมียและเป็นแม่ที่ดีตามคติความเชื่อแบบชายเป็นใหญ่

บทกวีนี้ ผู้แต่ง ได้สร้างคุณค่าใหม่ให้กับผู้หญิง ผู้แต่งพยายามสร้างค่านิยมใหม่ คุณค่าใหม่ สร้างจิตสำนึกของผู้หญิงให้เปลี่ยนมือที่อ่อนนุ่มเป็นลิ้มเหล็กด้วยการนำเสนอ “รูปกาย” ของผู้หญิงที่ต่างไปจากชนบชโฉมสตรีในอดีต โดยตอกย้ำให้เห็นว่า ความงามของผู้หญิงมิได้อยู่ที่เรือนร่างอันอรชรอ่อนแอ้น มิได้อยู่ที่มืออันอ่อนนุ่มชวนสัมผัส มิได้อยู่ที่น่องปลีที่ขาวเนียนชวนลูบได้ มิได้อยู่ที่ดวงตาอันหยาดเยิ้มชวนให้ผู้ชายวาบวาม ละจากดวงตาที่มีไว้ “คอยชมม้อยชวน” มาสู่ดวงตาในฐานะบ่อเกิดของวิสัยทัศน์อันก้าวหน้า

อมตะ นวนิยายซีไรต์เชิงจินตนาการถึงโลกอนาคตเกี่ยวกับการแสวงหาความเป็นอมตะของชีวิต โดยใช้รูปแบบวิวาทะระหว่างแนวคิดบริโภคนิยม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กับแนวคิดทางศาสนาของโลกตะวันออก ศีลธรรมกับสัญชาตญาณเถื่อน เป็นแก่นหรือแกนหลัก

“ต้นหา” นี้เองที่เป็นต้นเหตุแห่งปัญหาที่หมดของเรื่อง แก่นเรื่องของอมตะ คือ อนาคต ความไม่ยึดมั่นถือมั่น โดยเฉพาะในเรื่อง “รูปกาย” ดังที่ปรากฏเป็นวิวัฒนาการของความงามคุณค่า ความหมายอย่างที่ผ่านมาในงานวิจัยนี้ทั้งหมด ทุกอย่างล้วนแต่เกิดขึ้นเพราะ เราหลงไปจับยึดเอา “รูปกาย” ว่าเป็นตัวเรา เป็นของเรา ทั้งที่มันก็เป็นแค่ธาตุดิน น้ำ ลม ไป กับธาตุวิญญาณ มาประชุมปรุงแต่งกันเท่านั้น แล้วก็แปรเปลี่ยนรูปไป ผู้ประพันธ์เสนอทัศนะ แนวคิดด้วยหลัก

ศาสนาที่ต้องการให้คนเราตระหนักถึงความจริงของ “รูปกาย” ว่าแท้จริงแล้วมันก็คือ “ถุงขี้” ที่เราไปยึดมันถือมัน ไปปรุงแต่ง ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง เพื่อให้สวยให้งามให้คนยกย่อง ชื่นชม แท้จริงแล้วมันก็เป็นเพียงแค่ถุงห่อหุ้มสิ่งปฏิภูลเนาเหม็นเท่านั้นเอง

วิวัฒนาการการสื่อความหมาย การประดับตกแต่ง และการจัดการ เปลี่ยนแปลง “รูปกาย” ในสังคมไทย

การประดับตกแต่ง “รูปกาย” โดยใช้เครื่องสำอางแต่งหน้า ทาปาก เป็นปรากฏการณ์ความงามที่เห็นได้ชัดเจนในกลุ่มของชนชั้นสูงและชนชั้นกลางใหม่ตั้งแต่ยุคเสรีประชาธิปไตยเป็นต้นมา ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้มนุษย์มีทางเลือกว่าจะมี “รูปกาย” แบบใด และสามารถควบคุม “รูปกาย” ได้มากอย่างไม่เคยเป็นมา การแสดงบทบาททางเพศออกมาภายนอกผ่าน “รูปกาย” ไม่ว่าจะเป็น รูปร่าง หน้าตา หรือการตกแต่งประดับประดาล้วนแต่เป็นการสื่อสารให้คนอื่นในสังคมรู้ว่าเราคาดหวังให้เขาปฏิบัติต่อเราอย่างไร

ตัวละครเอกหญิงจากเรื่อง หนึ่งในร้อย นวนิยายยุคเสรีประชาธิปไตยของชนชั้นกลางใหม่เป็นตัวอย่างเริ่มต้นของภาพตัวแทน ภาพเสนอของหญิงรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาสูงในสมัยนั้นเริ่มทำทนายคัดค้านความคิดเก่า ๆ ทำทนายความคิดว่าผู้หญิงต้องสงบเสงี่ยม ปิดบังซ่อนเร้นความรู้สึกของตน เพื่อวัฒนธรรมฝรั่ง ชอบแต่งตัว สตรีที่มีโอกาสได้เรียนรู้ สัมผัสกับทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ จากประเทศตะวันตก แต่เธอก็เลือกที่จะรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกนั้นมาใช้แต่เพียงในบางเรื่องเท่านั้นนั่นก็คือ “วัฒนธรรมความงาม” เธอรู้จักแต่งเติมเสริมแต่งความงามด้วย วิทยาศาสตร์ เช่นเดียวกับหญิงตะวันตกทั่วไป การตัดผมจน การทาแป้ง ใช้ลิปสติกทาปาก แต่งหน้าทาตา เป็นการตกแต่งผิวกายที่เพิ่งพบว่าปรากฏในวรรณกรรมยุคเสรีประชาธิปไตย

การตกแต่งเพิ่มเสริมความงามของอนงค์ ด้วยการแต่งหน้าทาปาก ตัดผม นั้นมิได้ทำไปด้วยความเห่อตะวันตกแต่เพียงอย่างเดียว ความงามของเธอ การเสริมแต่งความงามของเธอทำไปด้วยความมีสติ รู้ดีว่าตัวเองต้องการ “งาม” ไปเพื่ออะไร และเพื่อใคร ความงามของเธอจึงเป็นความงามที่มีเป้าหมายในการสื่อสารที่ชัดเจน คือ สวยเพื่อความสบายใจของตัวเอง เพื่อให้ชายหนุ่มใจเต้นเมื่อได้ยลโฉม เพื่อชมผู้หญิงอื่น เพื่อป้องกันคนดูถูก เพื่อสร้างความประทับใจกับหนุ่มที่เธอหมายปอง ความงามของเธอเป็นตัวแทนความปราถนาของหญิงสาวสมัยใหม่ทั่วไป ที่พอใจในความสวยงามอยู่เป็นนิจ ความสวยย่อมทรงอยู่ไม่มีเวลาจำกัด

แต่สำหรับการแต่งหน้า ทาปากของหญิงชั้นต่ำ เช่น โสเภณี มิได้ทำไปเพื่อสื่อสารความคาดหวังอย่างเดียวกับที่หญิงชั้นสูงอย่างอนงค์ต้องการ การประดับตกแต่งผิวกายด้วยเครื่องสำอาง รวมถึงการตัดแต่งทรงผม ของเหล่าหญิงโสเภณีเหล่านี้ เป็นไปเพื่อปกปิดความทุกข์ที่

ปรากฏให้เห็นชัดผ่าน “รูปร่าง” ร่องรอยของความทุกข์ การต่อสู้ดิ้นรนชีวิตของชนชั้นต่ำ การ ตกแต่งปิดบังอำพรางความไม่งามของ “รูปร่าง” ของหญิงโสเภณีจนกลายเป็นหญิงจัดจ้านนั้น บบบาทของ “รูปร่าง” สื่อความหมายกับคนทั่วไปที่ได้พบเห็นว่า ผู้หญิงเหล่านี้เป็นผู้หญิงที่ไม่มี ความทุกข์ร้อนอะไร แต่งตัวล่อตาขาดสวย ก็เพื่อให้ได้เงินด้วยวิธีง่าย ๆ สบาย ๆ แต่ความหมาย จริง ๆ ที่อยู่ในใจนั้นกลับตรงกันข้ามกับสิ่งที่เห็น ภายในวงหน้าซึ่งแต่งขึ้นสำหรับความสุข ของคนอื่นนั้น (ชายที่มาเที่ยว พ่อแม่ที่แก่เฒ่าในชนบท ลูก ๆ ที่รอข่าวอยู่ที่บ้าน) เต็มล้นไปด้วย ความขุ่นมัวมีมิติติดสักเพียงใด เกิดมาสำหรับเป็นเครื่องเล่นให้ผู้อื่นมีความสุข โดยที่ตัวเองถูก เหยียดหยามหาความสุขไม่ได้แม้แต่บ่อย

รัชสมัยของรัชกาลที่ 7 คนหนุ่มคนสาวที่มีโอกาสได้รับการศึกษาจากประเทศตะวันตกเริ่ม มีบทบาทสำคัญในการนำความรู้ ความเจริญ ตามทัศนะของตะวันตกที่เราเชื่อกันว่าเจริญแล้วนั้น มาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย ในเรื่องของ “รูปร่าง” อิทธิพลความงามจาก ตะวันตก เริ่มแผ่ขยายเข้ามาให้เห็นอย่างชัดเจนโดยเฉพาะในหมู่หญิงชาวชั้นกลางและชั้นสูงยุค ใหม่ แต่ด้วยชนบความเป็นกุลสตรีแบบผู้หญิงไทยในชนบแห่งบรรพบุรุษ ยังคงให้คุณค่าความงาม ของ “รูปร่าง” กับความเป็นธรรมชาติ การใช้เครื่องสำอาง ครีมนำรุงผิว ที่เป็นวิทยาศาสตร์ซึ่งคน ทั่วไปเห็นว่าเป็นสิ่งแปลกปลอมนั้นมาเป็นเครื่องมือในการประเทินความงาม เป็นเรื่องแปลกและ ยากที่จะยอมรับได้

การแต่งหน้าทาปากด้วยสีเขียว สีแดง สีชมพู ในวัฒนธรรมตะวันตกเป็นของสวยงาม การ แต่งหน้า ทาปาก เพื่อต้องการสื่อสารความหมายในแง่คุณค่าของความงาม ความเป็นผู้เจริญ ทันสมัย ให้กับผู้พบเห็น แต่สำหรับผู้มองซึ่งอยู่ในบริบทของสังคมไทยที่ยกย่อง เชิดชู ให้คุณค่ากับ ความงามอันแท้จริงตามธรรมชาตินั้น อุปสรรคการสื่อสารระหว่างผู้หญิงที่แต่งหน้าทาปากกับคน ในสังคม ก็คือความแตกต่างทางวัฒนธรรมในเรื่องคุณค่าของความงาม ความหมายที่เกิดขึ้นกับ คนในสังคม เกี่ยวกับความงามด้วยการเสริมแต่งของผู้หญิงที่แต่งหน้า ทาปากนั้นก็เลยกลายเป็น คนละอย่างตรงกันข้ามกับที่ต้องการสื่อสาร

เหตุที่คนรุ่นพ่อแม่ทั่วไปมักลงความเห็นผู้หญิงยุคใหม่ที่ลุกขึ้นมาแต่งเนื้อแต่งตัวดูดี งาม แต่งหน้า ทาปากแดง ตามอย่างฝรั่ง เป็นหญิงที่ปราศจากความดีงามทั้งกายและใจ คงจะเป็น เพราะคนเราเกิดมาก็ต้องชินกับสิ่งแวดล้อม ถ้าเราเชื่อว่าสิ่งที่เราชินไม่ผิดธรรมดาเราก็ไม่แก้ ความชิน ภายหลังเจ้าสิ่งนั้น ๆ จึงจับนิสัยเรากลายเป็นความนิยมขึ้นมา คนรุ่นพ่อแม่เกิดมาก็เห็น แต่ผู้หญิงที่พ่อแม่อบรมให้เรียบร้อย จะแต่งเนื้อแต่งตัวก็สุภาพ ไม่จู้จี้จ้านดูดีบาดตา เมื่อเห็น ผู้หญิงสมัยเดี๋ยวนี้อย่างใหม่ก็คงอยากที่จะทำให้ใจให้ยอมรับและชื่นชอบได้

วรรณกรรมหลาย ๆ เรื่อง พยายามแสดงให้เห็นความชอบธรรมของการแต่งหน้าทาปาก การแต่งแต้มเสริมความงาม การบำรุง ดูแลรักษา “รูปร่าง” ด้วยการใช้ครีมบำรุงของผู้หญิง

ตะวันตกกว่าเป็นเพราะธรรมชาติของ “รูปร่าง” ที่เสื่อมโทรมไปตามเวลา การตกแต่ง ดูแล “รูปร่าง” ด้วยวิทยาศาสตร์ คือ ความพยายามที่จะรักษาความงามไว้ให้คงอยู่ให้นานที่สุดเท่าที่ตัวเอง ไม่ใช่เรื่องเสียหายแต่อย่างใด ต่อมาไม่นาน อิทธิพลความงามแบบตะวันตกก็ซบเซาเข้ามาจับจองพื้นที่ของหญิงชั้นกลาง และชั้นสูง ยุคใหม่ได้อย่างแน่นอน และไม่เคยเลือนหายไปไหนอีกเลย การใช้ วิทยาศาสตร์มาดัดแปลง เสริมแต่งความงามเป็นที่นิยมกันทั่วไปจนสร้างคุณค่าของ “รูปร่าง” พิมพ์นิยมที่เป็นต้นแบบอันพึงปรารถนาของหญิงสาว และสามารถหาดูได้ทั่วไปในผู้หญิงยุคใหม่

หญิงสาวในสมัยนั้นมีเหตุผลอันชอบธรรมพอที่จะต้อง “แต่งตัว” ก็เป็นเพราะ “สังคม” เรามีชีวิตอยู่ท่ามกลางระบบสังคม การทำตามคนหมู่มากเป็นของดี เพราะทำให้เราไม่ต้องอยู่คนเดียว นั่นคือ ลักษณะและคุณค่าของ “รูปร่าง” ถูกกำหนดขึ้นโดยระบบสังคม ลักษณะของ “รูปร่าง” ถูกประกอบสร้างขึ้นจากระบบสังคมมากกว่าที่จะเกิดจากปัจเจก

ปรากฏการณ์ความงามด้วยการใช้เครื่องสำอางกลายเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ง่ายดาย เกือบเกลียด ไม่ว่าจะหญิงชั้นสูง หญิงชั้นกลาง หรือหญิงชั้นต่ำ แต่ในมิติทางชนชั้นก็พบว่าลักษณะของการเลือกใช้ สีของ เครื่องสำอางแต่งหน้าทาปากนั้นก็สื่อสารความหมายที่ต่างกันออกไปได้ ในวรรณกรรมไม่ว่ายุคใดก็ตามมักจะให้คุณค่าของความงามกับผู้หญิงที่งามด้วยธรรมชาติ ไม่ต้องมีอะไรมาเสริมแต่งมากกว่า ในวรรณกรรมที่ผ่านมาไม่พบการให้คุณค่าทางบวกกับผู้หญิงที่ถูกขึ้นมาแต่งหน้าทาปาก โดยเฉพาะด้วยสีที่จัดจ้านเช่นสีแดงมาก่อน

การใช้ลิปสติกสีเข้ม ส่วนมากจะเป็นสีแดง พบมากในผู้หญิงชั้นต่ำ ผู้หญิงจัดจ้านที่แต่งตัวเพื่ออวดเพศตรงข้าม หรือพวกโสเภณี สีแดงเป็นสีโทนร้อนที่ให้ความรู้สึก ยั่วยวน ทำท่าย ฉะนั้น การใช้สีในการแต่งหน้าสามารถสะท้อนให้เห็นคุณค่า บ่งบอกทัศนคติค่านิยมทางชนชั้นและลักษณะนิสัยของผู้ใช้

ในขณะที่หญิงชั้นสูงการเลือกใช้โทนสีในการแต่งหน้ามักจะพบในลักษณะของการใช้สีโทนอ่อน เช่น การแต่งหน้าทาลิปสติกด้วยสีอ่อนเป็นมันวาว ต่างกับที่เคยพบในวรรณกรรมว่าถ้าพูดถึงลิปสติกจะต้องนึกถึงสีแดง สีอ่อนเป็นสีโทนเย็นให้ความหมายถึงความสบายตาคุณนุ่มนวลเป็นธรรมชาติ เป็นการแต่งหน้าในลักษณะที่ต้องการให้ดูเหมือนไม่แต่ง คือแต่งให้ดูงามด้วยและดูพอดี ๆ ด้วยพร้อมกัน คือไม่ให้ดูจืดจางเกินไปนัก เพราะถ้าแต่งมากไปก็จะดูจัดจ้าน เป็นผู้หญิงไม่ดี ไม่มีรสนิยมไป แต่ถ้าจะไม่แต่งเสียเลยก็จะพบแต่ความไม่เที่ยงไม่งามของสังขาร ฉะนั้นการเลือกใช้โทนสีในการแต่งหน้าก็สามารถสะท้อนให้เห็นทัศนคติ รสนิยมของชนชั้นได้เหมือนกัน

วรรณกรรมที่ผ่านมาพบว่าเมื่อมีแนวโน้มสูงที่ตัวละครที่มีบทบาทเป็นผู้หญิงไม่ดี จะด้วยนิสัยหรือด้วยอาชีพก็ตาม เช่น โสเภณี ใช้เครื่องสำอางในการตกแต่งผิวกาย ตัวละครเอกหญิงที่เป็นคนดีพบได้น้อยกว่าเป็นผู้หญิงที่ใช้เครื่องสำอางตกแต่งผิวกาย ประเด็นนี้สามารถสะท้อนให้

เห็นทัศนคติ ค่านิยม และคุณค่าที่สังคมมีให้กับผู้หญิงที่ใช้เครื่องสำอางที่ไม่เคยถูกกล่าวชม ยกย่อง หรือให้คุณค่าความงามในแง่บวกกับผู้หญิงที่ใช้เครื่องสำอางเลย สังคมยังคงยกย่อง ชื่นชมผู้หญิงที่งามอย่างธรรมชาติไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่งด้วยเครื่องสำอางอยู่อย่างหนักแน่นเหมือนเดิม

เรื่องสั้น โนรี จากรวมเรื่องสั้นชอยเดียวกัน เรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ปี พ.ศ.2527 เรื่องราวทัศนคติ ความคิด ของนักศึกษาวัยหนุ่มสาวในยุคเสรีประชาธิปไตยที่เข้าใจและเห็นใจคนจน แต่เธอไม่จำเป็นต้องแสดงออกด้วยการแต่งกาย ดังที่พบอยู่เสมอในงานวิจัยชิ้นนี้ว่า สังคมไม่เคยให้คุณค่าทางบวกกับผู้หญิงที่ลุกขึ้นมาใช้เครื่องสำอางแต่งหน้าทาปากเลย ผู้หญิงที่ใช้เครื่องสำอางแต่งหน้าทาปากมักจะถูกมองในด้านลบก่อนที่จะได้รู้จักตัวตนจริง ๆ เสมอ ทุกครั้งที่มีการกล่าวถึงผู้หญิงที่ใช้เครื่องสำอางแต่งหน้าทาปาก จะพบได้เสมอว่าผู้หญิงคนนั้นจะเป็นตัวละครที่รับบทบาทการเป็นตัวร้ายหรือเป็นผู้หญิงที่ต้องใช้ร่างกายทำมาหากินมาตลอด จากวรรณกรรมที่ผ่านมาทั้งหมด มักกล่าวชื่นชมและให้คุณค่าทางบวกกับผู้หญิงที่งามด้วยธรรมชาติ ไม่ต้องอาศัยการแต่งเติมด้วยวิทยาศาสตร์มาตลอด รวมถึงมีการให้เหตุผลในแง่ทางเศรษฐกิจดังที่เคยพบในนวนิยายเรื่องหนึ่งในร้อย ว่าการใช้เครื่องสำอางแต่งหน้า เพราะเป็นการขเงินออกนอกประเทศโดยไม่ได้ประโยชน์ตอบ สักนิด

โนรีเป็นตัวอย่างของผู้หญิงยุคใหม่ ยุคเสรีนิยม ที่รู้ และเข้าใจปัญหาความยากจนในสังคมดี และเธอก็เห็นใจคนจนด้วย แต่เธอไม่จำเป็นต้องแสดงออกถึงความ เข้าใจ และเห็นใจนั้นด้วยการปล่อยให้ตัวเองมีใบหน้าทรุดโทรม ซีดเซียว ปราศจากความสวยงาม เธอสามารถเข้าใจคนอื่นได้ในขณะเดียวกับที่เธอก็เข้าใจตัวเองได้เหมือนกัน

เรารับรู้ และเห็นมาตลอดในงานวิจัยชิ้นนี้ว่าสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา กล่าวไว้ว่า คุณค่าของผู้หญิงอยู่ที่ “ความงาม” ในขณะที่คุณค่าของผู้ชายอยู่ “ความรู้” ดังที่ปรากฏในโคลงโลกนิติ เราเชื่อและยอมรับกันมาอย่างนี้เสมอไม่เคยเปลี่ยน แม้ว่าในเวลาต่อมาจะพบว่าในงานวรรณกรรมยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองที่พื้นที่สาธารณะนอกบ้านเปิดโอกาสให้กับผู้หญิงมากขึ้น ทั้งในด้านของการศึกษา และหน้าที่การงาน สร้างผู้หญิงพันธุ์ใหม่ขึ้นมา นั่นก็คือ ผู้หญิงก้าวหน้าที่มีความรู้ ความสามารถทัดเทียมกับผู้ชาย แต่จากวรรณกรรมที่ผ่านมา ไม่เคยพบผู้หญิงก้าวหน้าที่มี “รูปร่าง” ไม่สวยเลย เช่น รัชนี จากเรื่องปีศาจ เเรไร จากเรื่องสร้างชีวิต ทักษิภา จากเรื่องตะวันตกดิน เป็นต้น ทุกคนล้วนแต่เป็นผู้หญิงเก่งและสวย และสวยในระดับขั้นสูงเสียด้วย นั่นแสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าจะเวลาจะผ่านไปนานเท่าไร ความก้าวหน้าเท่าเทียมกันในเรื่องบทบาทหน้าที่ระหว่างเพศจะพัฒนาไปอย่างไรก็ตาม “ความงาม” ยังคงเป็นค่านิยมที่ฝังแน่นอยู่กับผู้หญิงเสมอมา ยาคติที่โน้มน้ำหนักให้ผู้หญิงในสังคมปัจจุบันต้องรับบทหนักกว่าเดิมถึงสองเท่า คือ ต้องสวย และต้องเก่ง โนรี เป็นตัวอย่างของผู้หญิงคนหนึ่งที่ถูกกักขังภายใต้มายาคตินี้

ความเก่ง ผู้หญิงสร้างมันขึ้นมาได้จากการศึกษา ส่วนความงาม ผู้หญิงก็สร้างมันขึ้นมาได้เหมือนกันจากเครื่องสำอาง

เครื่องสำอาง เป็นอุปกรณ์ทางวิทยาศาสตร์ที่ถูกมองในด้านลบมาตลอดในวรรณกรรม ตัวอย่างของงานวิจัยชิ้นนี้ เพราะมันเป็นสารเคมีถูกใช้เพื่อ ปิดบัง ซ่อนเร้น ความจริงทางธรรมชาติที่อยู่บนใบหน้าของผู้หญิงทุกคน แต่เวลายิ่งผ่านไปกลับพบว่าผู้หญิงแต่งหน้าทาปากมากขึ้นเรื่อยๆ นั่นแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงให้ความสำคัญกับ “ความงาม” มากกว่า “ธรรมชาติ” เพราะธรรมชาติไม่มีความยุติธรรมพอที่จะสร้างความงามให้กับผู้หญิงทุกคนได้เท่าเทียมกัน แต่ความยุติธรรมนั้นพบว่ามีอยู่ในเครื่องสำอาง เพราะมันสามารถทำให้ผู้หญิงที่มีธรรมชาติไม่เท่าเทียมกัน สวยขึ้นแบบเท่าเทียมกันได้

โนรี เป็นตัวแทนของผู้หญิงเสรีนิยมหลายๆ คนที่มีเหตุผล มีความชอบธรรมพอในการใช้เครื่องสำอางแต่งหน้าทาปาก พวกเขาารู้ตัวดีว่าเหตุผลของเธอคืออะไร และไม่ว่าใครจะเห็นว่ามันดีหรือไม่ดีอย่างไรก็ตาม **ทำไมคุณต้องกะเกณฑ์ให้ใครๆ มาคิดเหมือนคุณด้วยล่ะ** เธอผิดเธอห่อที่ไม่ได้เกิดมาขัดคัดขัดสน เธอผิดเธอห่อที่เธอมีเงินพอที่จะบำรุงบำเรอความสุขให้กับตัวเอง โดยที่เธอได้เงินนั้นมาอย่างสุจริต ไม่ได้คดโกงหรือเบียดเบียนใคร เป็นคำถามที่ทิ้งไว้ให้เข้าไปขบคิดต่ออมตะ นวนิยายเชิงจินตนาการรางวัลซีไรต์ มีจุดเด่นคือการกล่าวถึงปัญหาทางด้านคุณธรรมจริยธรรมต่อโครงการที่มนุษย์จะกระทำต่อ “รูปร่าง” อันได้แก่การเปลี่ยนถ่ายอวัยวะระหว่างมนุษย์เข้ากับคนโคลน(มนุษย์เทียม) ประเด็นของการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง “รูปร่าง” ที่คาดการณ์ว่าจะเป็นปัญหาความขัดแย้งในอนาคตมากระตุ้นให้ตระหนักถึงปัญหาร่วมกันของมนุษยชาติ ทำทนายให้ขบคิดต่อว่าอะไรคือความหมายที่แท้จริงของความเป็นมนุษย์และความเป็นอมตะ

การโคลนมนุษย์เพื่อการเปลี่ยนถ่ายอวัยวะเป็นความพยายามสร้างหรือค้นหาเทคโนโลยีเพื่อควบคุมและจัดการกับ “รูปร่าง” รูโดฟสกี (Rudofsky, 1971 อ้างถึงใน สายพิณ ศุภพุทธ-มงคล และคณะ, 2541:17) พบว่าการมองร่างภายในฐานะ “วัตถุดิบ” ของ “ผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์” การดัดแปลงร่างกายเป็นการเปลี่ยนและแปลงเพื่อกลายเป็นร่างกายที่สังคมยอมรับ นั่นคือ ความนุ่มนวลความสาวที่เป็นอมตะ ไม่เหี่ยว ไม่หย่อน ทำให้ความหมายของร่างกายไม่ใช่สิ่งที่สร้างมาสำเร็จเรียบร้อยแล้ว แต่อยู่ในภาวะของการที่กำลังเปลี่ยนไปเป็นสิ่งที่อื่นไม่มีวันจบสิ้น คนมองร่างกายเป็นเสมือนโครงการที่จะต้องมีการพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ หรือที่เรียกว่า “the body project” เพื่อให้ร่างกายบรรลุเป้าหมายที่พึงปรารถนา และเป็นการสื่อถึงความเป็นตัวตน หรืออัตลักษณ์ (identity) ของปัจเจกชนที่เป็นเจ้าของร่างกายแต่ละร่าง

การโคลนมนุษย์เพื่อเปลี่ยนถ่ายอวัยวะเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ดีของการปฏิบัติต่อร่างกายในฐานะโครงการเพราะร่างกายใหม่ที่เกิดขึ้นจากใช้ร่างกายของมนุษย์เทียมเป็นอะไหล่ นั้น ทำทนายความคิดเดิมเกี่ยวกับร่างกายตามธรรมชาติ

“ตัณหา” นี้เองที่เป็นต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งหมดของเรื่อง แก่นเรื่องของอมตะ คือ อนัตตา ความไม่ยึดมั่นถือมั่น โดยเฉพาะในเรื่อง “รูปกาย” ดังที่ปรากฏเป็นวิวัฒนาการของความงาม คุณค่า ความหมายอย่างที่ผ่านมาในงานวิจัยนี้ทั้งหมด ทุกอย่างล้วนแต่เกิดขึ้นเพราะ เราหลงไป จับยึดเอา “รูปกาย” ว่าเป็นตัวเรา เป็นของเรา ทั้งที่มันก็เป็นแค่ธาตุดิน น้ำ ลม ไป กับธาตุวิญญาณ มาประชุมปรุงแต่งกันเท่านั้น แล้วก็แปรเปลี่ยนรูปไป

ผู้ประพันธ์เสนอทัศนะ แนวคิดด้วยหลักศาสนาที่ต้องการให้คนเราตระหนักถึงความจริงของ “รูปกาย” ว่าแท้จริงแล้วมันก็คือ “ถุงขี้” ที่เราไปยึดมั่นถือมั่น ไปปรุงแต่ง ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง เพื่อให้สวยให้งามให้คนยกย่อง ชื่นชม แท้จริงแล้วมันก็เป็นเพียงแค่ถุงห่อหุ้มสิ่งปฏิกูลเนาเหม็นเท่านั้นเอง ใ้ที่แต่งเนื้อแต่งตัว แต่งหน้าทาปากกันสุดสวยสุดหล่อ นั่นแหละ ล้วนแต่แต่งถุงขี้เคลื่อนที่ด้วยกันทั้งนั้น

ความจริงอันบทสรุปสุดท้าย ไม่ว่าจะวิวัฒนาการการสื่อความหมาย “รูปกาย” ในสังคมจะวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร สุดท้าย “รูปกาย” ก็มีความหมายอันเป็นสัจธรรมเดียวกัน ทั้งหมดทุกยุคทุกสมัย นั่นก็คือ “ถุงขี้” การพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือประดับตกแต่ง “รูปกาย” เพื่อให้เป็น “รูปกาย” ที่สังคมยอมรับ แท้จริงก็ล้วนแต่แต่ง “ถุงขี้” เคลื่อนที่ได้ เท่านั้นเอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุป และอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัย วิวัฒนาการการสื่อความ “รูปกาย” ในสังคมไทย นี้ เป็นงานวิจัยที่ต้องการพิจารณาความหมายของ “รูปกาย” ในสังคมไทยในเชิงที่ “รูปกาย” ถูกนำมาใช้เป็น “สื่อ” เล่าเรื่อง และในเชิงของการถูกประเมิน “คุณค่า” บางอย่าง ภายในกรอบจารีตของวัฒนธรรมไทย โดยศึกษาจากวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยร่วมสมัย ภายใต้แนวคิดที่ว่า วรรณคดีและวรรณกรรมคือ “ภาพเสนอ” หรือ “ภาพตัวแทน”(representation) เป็นภาพที่ถูกประกอบสร้างด้วยการหยิบเลือกเอาคุณลักษณะต่าง ๆ ทางสังคมมาประสมกันเข้า ไม่ว่าจะ เป็น ทักษะคติ ความคิดความเชื่อ และความคาดหวังที่ผู้คนสังคม เพื่อนำเสนอความหมายและคุณค่าบางอย่างของตัวละครสู่การรับรู้ของสาธารณะ

วรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยทำหน้าที่ในการเล่าเรื่อง โดยเรื่องราวที่เล่าส่วนใหญ่มักมี “รูปกาย” ของตัวละครที่ปรากฏและจะต้องสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อ เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวจากตัวบทมาสู่การรับรู้และเข้าใจของผู้ชม “รูปกาย” แต่ละแบบจะมีพลังในการเล่าเรื่องได้ดีเพียงใด ส่วนหนึ่งขึ้นกับความสามารถของตัวมันเองด้วย ในการสร้างความสัมพันธ์แบบรวมกลุ่มกับสิ่งอื่น ๆ หรือในทางตรงข้าม ในการจำแนกแยกแยะตัวเองออกจากสิ่งอื่น ๆ นอกจากนี้ในระดับลึกลงไปอีก มันก็ควรจะบอกผู้อ่านได้ด้วยว่า ตัวของมันได้ถูกประเมิน “คุณค่า” มาแล้วอย่างไรบ้าง

ถ้าหากผู้ประพันธ์ต้องการสร้างตัวละครขึ้นมาสักตัวหนึ่ง ผู้ประพันธ์จะต้องแสดงลักษณะ “รูปกาย” ตามกติกาชุดหนึ่ง เพื่อให้ผู้อ่านรับทราบว่าเป็นพระเอก นางเอก ก็จะต้องมีใบหน้าและรูปร่างงามแบบอุดมคติของชนชั้นสูง มีผิวขาวหรือสีอ่อน และไม่ได้แสดงการเปลี่ยนแปลงของสังขารตามวัย ส่วนคนชั่วช้า คนชั้นต่ำ ในทางตรงข้ามมักมีร่างกาย บ่อยครั้งที่ปรากฏในรูปของคนที่อัปลักษณ์ สังขารเสื่อมโทรมดูทุพพลภาพ สีกายคล้ำหมอง เป็นต้น

งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นงานวิจัยที่สำรวจตรวจสอบ “กติกา” ของ “รูปกาย” ที่สังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่สร้างขึ้นเพื่อกำหนดลักษณะทางโครงสร้าง และ “คุณค่า” ที่อยู่ใน “รูปกาย” แต่ละแบบที่ทำหน้าที่เป็นอวัจนภาษาเพื่อสื่อสารความหมายบางอย่างออกมาให้ผู้อื่นรับรู้ บางทีอาจช่วยให้เราหาคำอธิบายได้ด้วยว่า ทำไมนักประพันธ์ถึงชอบแสดง “จุดขาย” ชั่ว ๆ กันในการเล่าเรื่องแบบจารีต แทนที่จะหาทางผูกโครงภาพแบบใหม่ ๆ ขึ้นมาสำหรับเป็นตัวแทนของตอนใหม่ ๆ ในเนื้อเรื่องเดียวกันด้วย คำตอบ ก็คือระบบตามจารีตของการวรรณกรรมไทยอาจแก้ปัญหาให้ตัว

มันเอง ด้วยการแปรสภาพ “จุดขาย” เหล่านั้นให้เป็น “ตราสัญลักษณ์” ของเรื่องเสียด้วยเลย (ซึ่งทำได้ด้วยการสร้างความสัมพันธ์แบบซ้ำแล้วซ้ำอีก ระหว่างโครงสร้างของภาพแบบหนึ่ง กับเนื้อเรื่องที่มีมันเป็นตัวแทนอยู่) แทนที่จะเป็นเพียงเครื่องมือเล่าเรื่องโดยตรง ซึ่งมันอาจทำหน้าที่อย่างนั้นได้ไม่ได้นัก

ผลการวิจัยสามารถสรุปเป็นช่วงเวลาต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นวิวัฒนาการการสื่อความ “รูปกาย” ในสังคมไทย ดังนี้

“รูปกาย” ที่พบในสังคมไทยยุคอาณานิคมกับการปรับตัวให้ทันสมัย

(พ.ศ.2411-2468)

สังคมไทยยุคสมัยของรัชกาลที่ 4-5 เป็นยุคสมัยใหม่ที่ประเทศไทยเริ่มพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ปรับตัวให้ทันสมัยแบบตะวันตกเป็นเส้นแบ่ง เป็นยุคที่เราเริ่มศึกษาวิชาความรู้ และอ่านวรรณกรรมจากฝรั่งมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับวรรณกรรมยุคก่อนหน้ารัชกาลที่ 4-5 ที่มักจะเป็นกวีนิพนธ์และงานแปล โดยรับอิทธิพลจากอินเดีย จีน และประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ

แต่สำหรับวรรณกรรมที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของสังคมไทยในยุคนี้ ยังคงเป็นวรรณกรรมประเภทกวีนิพนธ์และบทละคร ซึ่งยังคงได้รับอิทธิพลจาก พุทธศาสนา อินเดีย จีน และประเทศเพื่อนบ้านอยู่เหมือนวรรณกรรมยุคเก่า ยังคงเป็นวรรณกรรมที่อยู่ในขนบ วัฒนธรรม แนวคิด ค่านิยมเดิมตั้งแต่สมัยอยุธยาเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

วรรณกรรมไทยยุคนี้ให้ความสำคัญกับความงามของ ใบหน้า ดวงตา ผม ริมฝีปาก มือ ผิวพรรณ และขนาดของรูปร่างมากที่สุด ในขณะที่องค์ประกอบอื่น ๆ ถูกกล่าวถึงบ้าง และมีคตินิยมในเรื่องของความงามที่เน้น ความสวยงาม ครบถ้วน สมบูรณ์ของสรีระทุกส่วนของร่างกาย ในลักษณะที่เป็นอุดมคติ หรือจินตนาการมากกว่าที่จะพบเห็นได้ในโลกของความจริง ผู้หญิงจะมีรูปร่างโปร่งบาง อรชร อ่อนแอ้น และสวยงามแบบธรรมชาติโดยไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่ง ในขณะที่ผู้ชายจะมีขนาดของร่างกายที่ ลำสัน แข็งแรง มีกล้ามเนื้อ

บทบาทความสำคัญของ “รูปกาย”

“รูปกาย” ไม่ใช่สิ่งที่จะนำมาใช้ตัดสินคนได้

ในประชุมโคลงโลกนิติ ซึ่งเป็นกลุ่มสุภาษิตคำสอนที่ไม่ให้ตัดสินว่าใครเป็นคนดีหรือคนไม่ดีจาก “รูปกาย” ภายนอก เช่น คนไม่ดีอาจดูดีที่ภายนอกก็ได้ , คนดีมีดีอยู่ที่ใจ มิใช่ที่รูปลักษณ์ภายนอก , ผู้มีปัญญาครอบรู้แม้รูปไม่งามแต่ก็งามได้เมื่อมีคุณธรรมความดีเป็นที่ปรากฏ

“ความงาม” มีค่าเท่ากับทรัพย์สิน

วรรณกรรมไทยในยุคนี้ให้คุณค่ากับ “ความงาม” ว่าเป็นทรัพย์สินสมบัติโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้หญิง ดังคำกล่าวที่ว่า “ความงาม” เป็นทรัพย์สินของผู้หญิง “ความรู้” เป็นทรัพย์สินของผู้ชาย เป็นสุภาษิตคำสอนที่กำหนดคุณค่าระหว่างหญิงและชายออกจากกันอย่างชัดเจน ซึ่งมีอิทธิพลต่อบทบาทหน้าที่ คุณค่า และพฤติกรรมระหว่างหญิงกับชาย เกิดเป็นลูกผู้ชายนั้นอันวิชาความรู้ถือว่าเป็นทรัพย์สินสมบัติประจำกาย ไปแห่งหนตำบลไหนก็จะมีผู้ยกย่องนับถือ ส่วนผู้หญิงนั้นการมีรูปร่างงามก็ถือว่าเป็นทรัพย์สินแห่งตน เมื่อตกทุกข์ได้ยากก็ยังหาสามีมาเป็นพึ่งได้

สุภาษิตที่กล่าวว่า “ความงาม” เป็นทรัพย์สินสมบัติของผู้หญิง ส่วนผู้ชายมี “ความรู้” เป็นทรัพย์สิน สันนิษฐานว่าคงเป็นเพราะเนื่องด้วยข้อจำกัดทางด้านร่างกายและจิตใจ ที่ผู้หญิงมักมีรูปร่างบอบบาง อรชร อ่อนแอ ไม่เหมาะกับการทำงานหนัก ผู้ชายจะมีความเข้มแข็ง อดทน และกล้าตัดสินใจได้มากกว่า ผู้ชายจะถูกวางกฎเกณฑ์ของ “รูปร่าง” โดยอาศัยวินัยทหารและการปกครอง ในขณะที่ “รูปร่าง” ของผู้หญิงจะถูกจัดระเบียบด้วยวิธีการที่อาจดูละมุนละม่อมกว่า ได้แก่ การเสริมสร้างความงามและอบรมมารยาทอย่างกุลสตรี ผู้ชายจึงเป็นผู้มีบทบาทและอำนาจทางเศรษฐกิจมากกว่าผู้หญิง ผู้หญิงไม่มีภาระหน้าที่ผูกพันกับภาวะเศรษฐกิจของครอบครัวและประเทศชาติ การดำรงชีวิตของผู้หญิงจึงต้องอาศัย พึ่งพิง ผู้ชายเป็นหลัก บทบาทหน้าที่ และคุณค่าของผู้หญิง จึงถูกจำกัดอยู่ในพื้นที่ของครอบครัวเท่านั้น นั่นก็คือ บทบาทของความเป็นเมีย และความเป็นแม่ โบราณจึงให้คุณค่าของผู้หญิงที่ “ความงาม” เพื่อใช้หา “ความรู้” ซึ่งก็คือผู้ชายที่ดีมาเป็นสามีมาเป็นทรัพย์สินของตนอีกทางหนึ่งนั่นเอง

“รูปร่าง” ของผู้ชายที่พบในวรรณคดีที่นิยมกันว่าสวยงามและมีคุณค่าน่าชื่นชม จะกล่าวถึงก็เป็นไปในลักษณะภาพรวมของเรือนร่างว่ามีความองอาจหรือสง่าผ่าเผยเพียงไร นั่นคือมีใบหน้าที่คมสัน สง่าผ่าเผย มีรูปร่างสมบุรณ์ แข็งแรง ลำสัน มีกล้ามเนื้อ “รูปร่าง” ของผู้ชายจึงปรากฏในลักษณะที่สอดคล้องกับบทบาททางเพศของพวกเขา นั่นคือ แสดงความสง่าผ่าเผย และมีคุณสมบัติทางใจ หรือบุคลิกอย่างไร เช่น เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว องอาจ บริบทในสังคมโบราณยังคงมีการทำสงครามบพุ่งแย่งชิงอาณาเขต ทหารจึงเป็นอาชีพที่สำคัญและมีเกียรติ การเป็นทหารเป็นเป้าหมายของผู้ชายส่วนใหญ่ ผู้ชายจึงนิยมมี “รูปร่าง” ที่สมบุรณ์ แข็งแรง ลำสัน มีกล้ามเนื้อ ดูสง่างามและน่าเกรงขาม ผู้ชายที่มีร่างกายผอมแห้งไม่แข็งแรงมักถูกดูหมิ่น

ส่วนหญิงชายที่มี “รูปร่าง” อับลักษณ์ ชีวีวไม่สวยงามตามขนบนิยม การกำหนดคุณค่าให้กับความอับลักษณ์ ความไม่งามของหญิงชาย ด้วยการอุปมาเปรียบเทียบกับสิ่งไม่ดีทั้งหลาย ความ “ชีวีว” ถูกใช้เป็นภาพเสนอของ “ความไม่ดี” ถูกลดทอนคุณค่าความเป็นคนของพวกเขาให้ต่ำต้อยด้อยค่าลงไป เหมือนเป็นคนที่ไร้ชีวิตไปแล้ว เพื่อให้หลุดพ้นจากคำประณาม และคุณค่าที่น่าอดสูเช่นนี้ คนชีวีวจึงมักจะต้องเสริมแต่งอยู่ตลอดเวลา เพื่อปกปิดความชีวีว และสร้างความงามและเพิ่มคุณค่าให้กับตนเอง แต่ก็ดูเหมือนว่าจะไม่ได้รับการชื่นชมกับการเสริมแต่งนั้น เพราะถูกนำมากล่าวเปรียบเทียบกับความอวดเก่ง ฉะนั้นแล้วสำหรับคนชีวีว คุณค่า และความหมายที่ถูกกำหนดไว้แล้วนั้นคงไม่มีทางเยียวยาแก้ไขให้ดีขึ้นได้

“รูปร่าง” กับชนชั้น ชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม

“รูปร่าง” นั้นได้มีมิติทางชนชั้น เข้าไปกำหนดคุณค่า และบทบาทในการสื่อสารความหมายของ “รูปร่าง” โดยตรง รูปร่างนั้นถูกนำมาเป็นภาพเสนอ หรือ ภาพตัวแทน (representation) มีมิติทางชนชั้นเข้ามามีอิทธิพลหลัก ถ้าเป็นหญิงชายชั้นสูง ก็จะนึกถึงรูปร่างแบบที่ประณีต สวยงามอย่างอุดมคติ หรือ แบบที่พบได้ในชีวิตจริง ถ้าเป็นหญิงชายชั้นต่ำ ก็จักนึกถึงรูปร่างที่อับลักษณ์ชีวีว พิกลพิการ

กล่าวได้ว่า วรรณคดีไทยและวรรณกรรม ได้สร้าง “กติกារูปร่าง” ขึ้นมาแสดงลักษณะ “รูปร่าง” ตามบทบาท เพื่อให้ผู้อ่านรับทราบว่าเป็นคนชนชั้นไหน นิสัยดีหรือร้ายอย่างไร โดยให้คุณค่าและความสำคัญกับองค์ประกอบหรือส่วนต่างๆ ของ “รูปร่าง” ทุกส่วนตั้งแต่ ผม ไบหน้า คิ้ว ดวงตา จมูก ริมฝีปาก ฟัน แก้ม คาง ลำคอ แขน นิ้ว หน้าอก เอว และขา โดยมีคตินิยมเกี่ยวกับความงามอยู่ที่ต้องมีไบหน้าและรูปร่างงามแบบอุดมคติ งามราวกับนางอัสรหรือนางฟ้า การพรรณนาความงามจะถูกเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์พิเศษทางธรรมชาติ ที่สื่อความหมายถึงความพิเศษ ไม่ได้พบได้ทั่วไป เช่น มีไบหน้าเหมือนพระจันทร์ยามเพ็ญ มีผมดั่งเมฆสีนิลโลหิต ซึ่งอุ้มฝนห้อยอยู่ในฟ้า มีผิวซึ่งเยียดอกมะลิให้ได้ฉาย มีตาเหมือนเนื้อทรายซึ่งระวางภัย ริมฝีปากมีรสเหมือนจันทร์ยามฤต คอเหมือนคอนกเขา มือเหมือนสีแห่งท้องสังข์ เอวเหมือนเอวสิงห์ บาทเหมือนดอกบัว และไม่ได้แสดงการเปลี่ยนแปลงของสังขารตามวัย

ลักษณะของ “รูปร่าง” ในลักษณะที่งามอย่างอุดมคตินี้โดยส่วนใหญ่พบว่าปรากฏอยู่กับชนชั้นสูงเท่านั้น นั่นคือลักษณะของ “รูปร่าง” มีมิติทางด้านชนชั้น เข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดลักษณะและคุณค่าของ “รูปร่าง” แต่ละแบบ

ถ้าพูดถึงคนชั้นกลางก็จะนึกถึงลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปร่าง” ที่มีแนวโน้มสูงที่จะมีใบหน้าที่สวยงาม ประณีตแบบที่พบได้ในชีวิตจริง คือ ไม่งามอย่างอุดมคติอย่างที่พบในชนชั้นสูง สรีระที่ปรากฏ ประกอบสร้างมาเป็น “รูปร่าง” นั้นจะมีแต่ความสวยงาม แต่ความงามก็จะต่างจากความงามของชนชั้นสูง ชนชั้นกลางจะถูกพรณความงามโดยการอุปมาเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะธรรมชาติ ซึ่งสื่อความหมายถึงความงามอย่างบริสุทธิ์ งามโดยไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่งใด แต่การพรณความงามนั้นถูกเปรียบเทียบกับสิ่งที่ด้อยกว่าของชนชั้นสูง เช่น **ผมยาว** อันเป็นสีม่วงอ่อน เพราะแสงแห่งความเป็นสาว เป็นมันเหมือนปีกแมลงภู่ **คิ้ว** บริสุทธิ์แลใสเหมือนโมรา แก้วประพาฬอันเกิดแต่ทะเลนั้น เมื่อเทียบกับ**ริมฝีปาก**แห่งนางแก้วประพาฬก็มีสีเผือดไป **ฟัน** เสมอไข่มุกภาคต่าง ๆ ความงามถูกอุปมากับของ**สวยงามตามธรรมชาติที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตจริง**มากกว่าจะเป็นความงามแบบอุดมคติ

คนชั้นต่ำ ในทางตรงข้ามมักมีร่างกาย บ่อยครั้งที่ปรากฏในรูปของคนอัปลักษณ์ สังขารเสื่อมโทรมดูทุพพลภาพ สีกายคล้ำหมอง เช่น **หลังค่อม** **คู้ดูผิด** **มนุษย์ขาบิด** **แขนเบี้ยว** ไม่เหมือนธรรมดา **รูปชั่วตัวแสนน่าชัง** มีผิวโทนสีคล้ำและหยาบกระด้าง เป็นต้น

รูปร่างของหญิงที่ปรากฏในวรรณกรรม ถ้าเป็นหญิงชั้นสูงหรือ ชั้นกลาง ที่ไม่ต้องผูกพันตัวเองไว้ภายใต้อำนาจเศรษฐกิจ ก็จะมีรูปร่างที่งามเป็นแบบฉบับอย่างหนึ่งคือ มีใบหน้าที่สวยงาม ไม่ว่าจะ เป็น ตา คิ้ว ปาก คาง แก้ม ล้วนงามอย่างที่ธรรมชาติสร้างให้ไม่ต้องอาศัยการแต่งเติมแต่อย่างไร มีรูปร่างแบบบาง อรชร อ่อนแอ้น เพราะไม่ต้องมีภาระหน้าที่ในเรื่องการทำงานหาเลี้ยงชีพ มีผิวขาวหรือเหลือง ที่นุ่มนวล ละเอียดชวนสัมผัส ลักษณะของ “รูปร่าง” แบบนี้เพื่อจุดประสงค์ของชีวิต นั่นคือ การหาสามี แต่ถ้าเป็นหญิง อีกชนชั้นหนึ่งที่ต้องนำตัวเองไปผูกพันกับอำนาจเศรษฐกิจ เช่นหญิงชั้นต่ำ ก็จะมี รูปร่าง ที่เป็นต้นแบบอีกอย่างหนึ่ง นั่นคือ มีใบหน้าที่ไม่สวยงาม หรือ **ซีริ้ว** มีร่างกายอัปลักษณ์ ไม่สวยงามสมสัดส่วน บางทีก็พิกลพิการ มีผิวพรรณคล้ำ กรำแดด หยาบกระด้าง เพราะฉะนั้น รูปร่างที่ปรากฏในวรรณคดีตัวอย่างยุคนี้ อาจถือได้ว่า ได้สร้าง “กติกาของรูปร่าง” ขึ้นมาโดยมีมิติของชนชั้น และอำนาจเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดลักษณะของรูปร่าง

ใครก็ตาม ที่มีความงามของ “รูปร่าง” หลุดออกไปจาก “กติกาของรูปร่าง” นี้แล้ว จนถึงชั้นอัปลักษณ์ คน ๆ นั้น แม้จะอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ทำผิดคิดร้ายใคร เขาก็จะถูกประณามเพราะความอัปลักษณ์ของเขานั้น ขัดต่อจารีต ค่านิยม ประเพณีของ “รูปร่าง” ตามชนบ สร้างความเป็นอื่นให้กับคนอัปลักษณ์ ลดทอนคุณค่าความเป็นคนของพวกเขาให้ต่ำช้าลงไป

“รูปร่าง” กับการลดทอนคุณค่าความเป็นคน

หญิงใดก็ตามที่มี “รูปร่าง” เป็นอัมปลงคล ไม่งดงาม คุณค่าของเธอจะถูกนำไปเปรียบเทียบกับความเป็นเดรัจฉาน ต่ำช้าไปกว่าสัตว์ และชายใดก็ตามที่เลือกเธอมาเป็นเมียชายนั่นย่อมมีค่าไม่ต่างจากเดรัจฉานเช่นกัน ความ “ไม่งาม” ของเธอ และความ “ไม่ฉลาด” ของเขาเหล่านี้ล้วนแต่เป็นคุณค่าที่สังคมมอบให้อันเป็นผลมาจากการมี “รูปร่าง” ที่ผิดขนบจารีตทั้งสิ้น

คำสั่งสอนเรื่องการเลือกคู่ของชายที่ปรากฏในคัมภีร์ศาสตร์ซึ่งเป็นคัมภีร์โบราณในสมัยพระเวทของอินเดีย แสดงให้เห็นคุณค่ากับ “ความงาม” ของรูปร่าง การเลือกผู้หญิงคนหนึ่งมาเป็นภรรยาสิ่งสำคัญคือต้องพิจารณาจาก “รูปร่าง” เป็นหลัก คุณค่าของผู้หญิงยังคงถูกนำไปผูกกับ “ความงาม” อย่างเหนียวแน่นยากที่จะสลัดออกได้

สำหรับคนที่มี “รูปร่าง” อับลักษณ์ พิกลพิการ สรีระของร่างกายทั้ง ขา และหลังที่พิกลไม่สวยงาม รวมถึงความอับลักษณ์ ความพิกลพิการของ “รูปร่าง” ถูกนำไปเปรียบเทียบกับความผิด ความชั่วร้าย เลวทรามทั้งหลายเหล่านี้

ลักษณะของ “รูปร่าง” พิกลพิการ อันถือว่าเป็นโทษต่างๆ นี้เป็นลักษณะของคนพวกที่สื่อความหมายว่าเป็นพวก “ผิดปกติ” เช่น อวัยวะขาด หรือ เกินพอดี ซึ่งลักษณะเหล่านี้อาจมีความสัมพันธ์กับโรคภัยไข้เจ็บ เป็นลักษณะที่ชัดเจนว่าไม่เหมาะแก่การแต่งงาน ผู้หญิงหรือผู้ชาย อับลักษณ์ หรือพิกการจะต้องเป็นภาระแก่สามีหรือภรรยา และทำงานอันเป็นหน้าที่ของตนไม่ไหว ข้อสำคัญที่สุดคือ การแต่งงานในสังคมไทยโบราณมีจุดมุ่งหมายเพื่อการมีบุตร ความชั่วโรคก็ดี ความพิกลพิการ ความอับลักษณ์ และลักษณะโทษอื่น ๆ ก็ดี เป็นลักษณะที่ขัดขวางหรือเป็นอุปสรรคต่อการมีบุตร มีบุตรแล้วเป็นอันตราย หรืออาจจะทำให้ไม่สามารถมีบุตรชายซึ่งจะทำให้พ่อแม่ตกนรก เพราะไม่สามารถประกอบพิธีอุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ได้ ความอับลักษณ์ พิกลพิการของ “รูปร่าง” เหล่านี้จึงถูกมอบคุณค่าและความหมายไปในทางที่เลวร้าย

ลักษณะปรากฏของ “รูปร่าง” อีกแบบในยุคนี้ คือ การใช้ร่างกายเป็นพื้นที่แสดงอำนาจของกษัตริย์ ของชนชั้นปกครอง ภายใต้กฎหมายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช การ ลงทัณฑ์รุนแรงจะกระทำต่อหน้าสาธารณชน ด้วยบทลงโทษที่สร้างรอยมลทินบนร่างกายมนุษย์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดร่องรอยบนร่างกายเพื่อประจาน เช่น การสักหน้าผาก การโกนหัว โคนคิ้ว การใช้ใบมีดกรีดตามร่างกายเพื่อให้เกิดบาดแผล การใช้ดินหม้อผสมน้ำมันทาหน้า บอกให้ผู้ที่ได้พบเห็นว่าคนเหล่านี้คือ คนชั่วช้า คนไม่ดี ทำผิดไว้จึงสมควรควรถูกประจาน เป็นกระบวนการประทัประหาร

และสร้างรอยมลทิน เพื่อลดคุณค่าของมนุษย์คนนั้น ร่างกายของนักโทษคือเวทีที่กษัตริย์ใช้แสดงอำนาจเด็ดขาดของตน

การโกนหัว คิ้ว การสักหน้า/หน้าผาก การตัดจมูก และการตัดหู การเอาเม็ดกรีดขีดเนื้อให้เป็นรอย การเอาดินหม้อผสมน้ำมันทาหน้า ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของการประจานความผิด ในกรณีนี้ หัว หน้า หน้าผาก จมูก หู และร่างกาย ถูกใช้เป็นพื้นที่แสดงอำนาจของกษัตริย์ในการลงโทษ ทำให้ผู้รับโทษมีรอยมลทินเกิดขึ้นบนร่างกาย ประจานความชั่วร้าย เลวทรามของตัวเอง ให้ผู้พบเห็นได้ทราบ ไม่ว่าจะตนเองจะหลบหนีหน้าไปซ่อนตัวอยู่ที่ไหนก็ตาม รอยมลทินแห่งความผิดก็ยังคงปรากฏ รอยเหล่านั้นจะเป็น สื่อสารความหมายของการมีมลทิน การเป็นคนผิดบาป และการถูกลดคุณค่าของตนเอง ให้คนอื่นได้รับรู้

สรุป “รูปร่าง” ที่พบในสังคมไทย

ยุคเสรีประชาธิปไตยของชนชั้นกลางรุ่นใหม่ (พ.ศ.2469 – 2488)

ในยุครัชกาลที่ 7 เป็นยุคของนิยามสมัยใหม่ ที่วิพากษ์วิจารณ์ค่านิยมแบบเก่าของสังคมเจ้าขุนมูลนาย (ชนชั้นสูง) ในยุคเก่าซึ่งสั่งสมและนิยมปฏิบัติกันมาแต่เนิ่นนาน เป็นยุคที่ชนชั้นกลางได้รับโอกาสทางการศึกษามากขึ้น ชนชั้นกลางเริ่มมีบทบาทสำคัญกับประเทศ และต้องการต่อต้าน ปฎิวัติ เพื่อสร้างค่านิยมใหม่ ๆ ที่เป็นธรรม และเป็นประโยชน์ต่อประเทศอย่างแท้จริง เป็นยุคเริ่มต้นของเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ช่วงที่คนไทยพยายามพัฒนาประชาธิปไตย และสร้างประเทศให้ทันสมัยแบบประเทศอุตสาหกรรมตะวันตก งานวรรณกรรมยุคนี้เริ่มเปิดความคิดเสรีที่มีความหลากหลายน่าสนใจ

วรรณกรรมไทยยุคเสรีประชาธิปไตย ให้ความสำคัญกับความงามของ ใบหน้า ผิวพรรณ และขนาดของรูปร่างมากที่สุด ในขณะที่องค์ประกอบอื่น ๆ ถูกกล่าวถึงบ้าง มีคตินิยมในเรื่องของความงามที่เน้น ความสวยงาม ครบถ้วน สมบูรณ์ของสรีระทุกส่วนของร่างกายอย่างที่เห็นไปได้พบเห็นได้ในโลกของความงามมากกว่าวรรณกรรมในยุคที่ผ่านมา และมีรูปร่างโปร่งบาง อรชร อ่อนแอั้น สวยงามแบบธรรมชาติโดยไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่ง แต่พบว่ามีกรกล่าวถึงใบหน้าที่ถูกตกแต่งด้วยเครื่องสำอาง การเปลี่ยนแปลงทรงผม และการอาบแดด ซึ่งถือเป็นการประดับตกแต่งผิวกายที่เริ่มพบว่าเกิดขึ้นในงานวรรณกรรมกลุ่มตัวอย่าง

บทบาทความสำคัญของ “รูปกาย”

ลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปกาย” ยังคงมีความสัมพันธ์กับมิติทางชนชั้น และบทบาทของตัวละคร พบว่ามีแนวโน้มสูงที่ผู้หญิงและผู้ชายและมีลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปกาย” ที่กำหนดโดยชนชั้นเป็นสำคัญ

หญิงชั้นสูงที่พบในวรรณกรรมร่วมสมัย ลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปกาย” ยังคงปรากฏอยู่ในลักษณะที่ถูกต้องตามกติกาแห่ง “รูปกาย” นั่นคือเมื่อได้เกิดเป็นหญิงชั้นสูงแล้ว ไม่ว่าจะจะมีลักษณะนิสัยดีหรือร้าย ฉลาดหรือไม่ฉลาดอย่างไรก็ตาม พวกเธอก็ยังคงเป็นหญิงงาม มีใบหน้ารูปไข่ นัยน์ตาใหญ่ชม้อยด้าคม คิ้วดำโค้งได้รูป ริมฝีปากมีสีแดงเลือดฝาด ผมสีดำเป็นมันสลวย แขนขาเรียว นุ่มนวลอ่อนช้อย เป็นความงามที่พบเห็นได้ทั่วไปในชีวิตจริง ไม่ได้งามจนเหลือเกินแบบอุดมคติ

คตินิยมเรื่องความงามของ “รูปกาย”

เนื่องจากบริบทของสังคมไทยยุคนี้เป็นยุคแห่งเสรีประชาธิปไตย วรรณกรรมในยุคนี้ต่างก็สะท้อนบริบทที่ผู้คนหนุ่มสาวต่างให้ความสำคัญกับ สิทธิ เสรีภาพ ความเท่าเทียมกันในสังคม การแบ่งแยกคนด้วยชนชั้นวรรณะมีความสำคัญน้อยลงกว่าสมัยก่อน “รูปกาย” ก็เช่นเดียวกัน พบว่าการกล่าวถึงความงามของผู้หญิงในวรรณกรรมยุคนี้ดูไม่สูงส่งเลอค่าเหมือนผู้หญิงสวยชั้นสูงในยุคก่อนที่ได้รับการอุปมาเปรียบเทียบกับความงามของผู้หญิงกับธรรมชาติอันสวยงามวิจิตร อันเป็นความงามแบบอุดมคติ ดังที่ปรากฏในวรรณคดีไทยยุคก่อน

ในขณะที่การกล่าวพรรณาคความงามของผู้หญิงชั้นสูงในวรรณกรรมของสังคมไทยยุคนี้ กล่าวเปรียบเทียบกับความงามของผู้หญิงชั้นสูงกับสิ่งธรรมชาติสามัญ เช่น **ไข่มุก** และกล่าวถึง และพรรณาคความงามในลักษณะของคุณสมบัติมากกว่าการนำไปเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ เช่น **มิดวงหน้ารูปไข่ มิดวงตาใหญ่ ด้าและคม** มิได้ถูกนำไปเทียบกับตาของเนื้อทราย สีของกาน้ำ สีของเปลือกแห่งแมลงภู่ เช่นเก่า

นัยยะความสำคัญทางชนชั้นได้เสื่อมคลายความศักดิ์สิทธิ์ลง วรรณกรรมที่เกิดขึ้นในยุคนี้เป็นผลงานของชนชั้นกลางมากกว่าชนชั้นเจ้าดังแต่ก่อน ชนชั้นสูงจึงมิได้มีคุณค่าสูงส่งอีกต่อไป เสรีประชาธิปไตย ทำให้คนในแต่ละชนชั้นถูกมองอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น ระยะห่างระหว่างชนชั้นเริ่มแคบลง และส่งผลต่อกติกาของ “รูปกาย” ให้คลายความเข้มแข็งและเข้มงวดลงไปกว่าแต่ก่อน

ผู้หญิงแบบฉบับ ผู้หญิงพิมพินิยมในยุคนี้ มีความงามที่แตกต่างไปจากผู้หญิงแบบฉบับเดิมแบบวรรณคดีไทยยุคโบราณแสดงให้เห็นวิวัฒนาการความงามของ “รูปกาย” ที่เปลี่ยนแปลง

ไปตามความก้าวหน้าของโลก ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มิได้ส่งผลกระทบต่อสังคมในบริบทระดับประเทศเท่านั้น แต่มันได้ทรงอิทธิพลไปถึงระดับปัจเจกด้วย

ชนบชมโคมของผู้หญิงยุคใหม่ที่ล้วนแต่เต็มไปด้วยการเสริมแต่งด้วยเครื่องสำอาง วิทยาศาสตร์ การแต่งหน้า ทาปาก ดัดผมจนเป็นลอน บทพรรณนาความงามของผู้หญิงเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็น **แก้มแดง ปากแดง คิ้วโก่งดั้งวงจันทร์ครึ่งซีก** ผมเป็นลอนแข็งตัวอยู่เป็นระยะคือ **จับวาง มองดูปลายนิ้ว กลีบบัวใดหนอจะส่งสีแดงสดเท่ากับสีบนปลายนิ้วของสตรีที่ลอยตัวอยู่ในอารยธรรม!!!** สรีระแต่ละส่วนของ “รูปร่าง” แต่ละส่วนนี้ถูกบรรยายในลักษณะของการบอกเล่าให้ทราบมากกว่า มิได้มีการให้คุณค่ากับความงามของ “รูปร่าง” เหล่านี้โดยการนำไปเปรียบเทียบกับธรรมชาติที่สวยงามอย่างที่ผู้หญิงงามในชนบชมของสังคมยุคก่อน **แม้คิ้วจะโก่งดั้งวงจันทร์ครึ่งซีก** แต่ก็เป็นลักษณะที่โก่งเกินไปสำหรับนิยามของคิ้วสวย **แก้มแดง ปากแดง เล็บสีแดงสด** ความแดงของสรีระทั้งสามไม่คู่ควรจะนำไปเปรียบเทียบกับธรรมชาติ เพราะไม่มีสีแดงจากธรรมชาติอันใดจะแดงได้เท่านี้ นั่นคือ ความงามด้วยเครื่องสำอางของผู้หญิงยุคนี้มันเกินไปกว่าที่ธรรมชาติจะมอบให้กับผู้หญิงได้ ความงามของผู้หญิงยุคนี้จึงไม่เหมาะกับการกล่าวด้วยวิธีนำความงามของพวกเธอไปอุปมากับธรรมชาติดังเช่นผู้หญิงชนบชมวรรณคดียุคก่อน

วรรณกรรมไทยยุคนี้ให้คุณค่ากับผู้หญิงที่มีขนาดของ “รูปร่าง” ที่สมบุรณ์ แข็งแรงมากขึ้น นวนิยายเรื่อง กามนิต กล่าวถึงลักษณะของหญิงที่จะให้ลูกชายไว้สืบทอดวงศ์ตระกูล ตามตำราดูลักษณะคนของอินเดีย หญิงชั้นสูงตามชนบชมของวรรณคดีโบราณมีความงามอย่างสูงส่งหาที่ติไม่ได้ นั่นเหมาะสมกับบทบาทความเป็นเมีย สร้างความสุขให้กับชายที่เลือกเธอมาเป็นภรรยา ก็จริง แต่ลักษณะความงามแบบอุดมคตินั้น อาจขัดต่อคุณสมบัติในด้านของความเป็นแม่ เพราะลักษณะ “รูปร่าง” ของเธอไม่เหมาะกับคุณลักษณะของหญิงที่จะให้ลูกชาย อาจเป็นเพราะความมีรูปร่าง บอบบาง อรชร อ่อนแอ่นราวดอกไม้ของพวกเธออาจจะไม่แข็งแรงพอที่จะมีลูกได้หลายคนนัก โดยธรรมชาติทางชีววิทยาแห่งการสืบพันธุ์แล้วการตั้งครรภ์ ลูกที่เกิดจะมีโอกาสเป็นผู้หญิงได้มากกว่าผู้ชายอยู่แล้ว ครอบครัวใดที่มีลูกคนแรกเป็นผู้หญิงก็หวังว่าการตั้งครรภ์ครั้งต่อไปจะได้ลูกชาย แต่รูปร่างของหญิงงามชั้นสูงที่แบบบาง อ่อนแอ่น ซึ่งไม่เหมาะกับการตั้งครรภ์ที่บ่อยครั้ง อาจทำให้เกิดอันตรายถึงชีวิตได้ ในประเด็นนี้ “ความงาม” จึงไม่สำคัญเท่าความ “แข็งแรง สมบูรณ์” ของร่างกายซึ่งพบมากในหญิงชั้นกลางที่ชีวิตผูกพันอยู่ได้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ชีวิตของพวกเธออาจจะไม่ได้สุขสบายถึงขนาดนั่งกินนอนกินเช่นหญิงชั้นสูงได้ เธอต้องช่วยเหลือครอบครัวด้วยการทำงาน พวกเธอจึงมี “รูปร่าง” ที่สมบุรณ์แข็งแรง เพราะมีโอกาสได้ทำงานซึ่งก็เหมือนการออกกำลังกายอยู่เสมอ นายยะแห่งการสืบพันธุ์นี้ หญิงชั้นกลางจึงมีคุณสมบัติที่ได้เปรียบกว่าหญิงชั้นสูงอยู่มากทีเดียว

อาจสรุปได้ว่า คุณค่าของหญิงชั้นสูงอยู่ที่ “ความงาม” ของรูปร่างที่งดงามประณีตแบบที่หาไม่พบในผู้หญิงทั่วไป งามเทียบเท่ากับความงามของธรรมชาติ มีรูปร่างแบบบางอรชรอ่อนแอ่นราวกลีบดอกไม้ ซึ่งคุณสมบัติความงามเหล่านี้เหมาะกับบทบาทของความเป็นเมีย แต่ในขณะเดียวกันนั้น ความงามเหล่านี้ก็กลับกลายมาเป็นอุปสรรคสำหรับบทบาทความเป็นแม่ ด้วยเช่นเดียวกัน

คุณค่าของ “รูปร่าง” ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการสร้างประโยชน์อันเป็นสาระ

วรรณกรรมในยุคนี้หลายเรื่องเป็นวรรณกรรมที่ผู้แต่งซึ่งเป็นคนชั้นกลางหยิบยกเอาเรื่องของชนชั้นต่ำมานำเสนอถึงความยากลำบาก ความยุติธรรมที่พวกเขาได้รับ ตัวละครเอกหญิงก็เป็นหญิงชั้นต่ำ เป็นหญิงชนบทชาวบ้านธรรมดา และเป็นโสเภณี แต่ทั้งสองต่างก็เป็นคนดี นัยยะนี้ลักษณะของ “รูปร่าง” จึงไม่มีความสัมพันธ์กับชนชั้น แต่มีความสัมพันธ์กับลักษณะนิสัย บทบาทของตัวละครมากกว่า

ตัวอย่างจากนวนิยายเรื่องบางระจัน เป็นเรื่องราวของหญิงชั้นต่ำที่มีลักษณะเป็นวีรสตรีที่นำภัยของ “รูปร่าง” ของอีแพงซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่องจึงปรากฏอยู่ในลักษณะที่เป็นหญิงงาม และเป็นหญิงงามที่เปรียบเทียบกับความงามในธรรมชาติ นั่นคือ มีน้ำมีนวล เนื้อนุ่มเหลืองละเอียดราวไข่มุกอ่อน การพรรณนาความงามเรียบง่ายแม้จะเป็นการอุปมากับธรรมชาติที่ไม่วิจิตรพิศดารพบเห็นได้เกล็ดเกล็ดตาทั่วไป

บางระจันเสนอภาพ คุณค่าและบทบาทของ “รูปร่าง” ของผู้หญิงแบบใหม่ การให้คุณค่าของ “รูปร่าง” ของผู้หญิงที่แตกต่างกัน ในยามที่บ้านเมืองสงบสุขที่ผู้หญิงมีบทบาทหน้าที่ของการเป็นเมียและเป็นแม่ ความงามของพวกเธอมีไว้เพื่อบำรุงบำเรอความสุขให้กับสามีที่ต้องรับผิดชอบงานหนักจากนอกบ้าน การบำรุงดูแลแต่เติมความสวยก็เพื่อให้สามีชื่นตาชื่นใจ ในยามศึกลักษณะนี้ “รูปร่าง” ถูกเชื่อมโยงเข้ากับคุณค่าแบบใหม่ ก็คือการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของ “รูปร่าง” จากที่มีไว้รองรับอารมณ์ความต้องการของผู้ชาย มาสู่ “รูปร่าง” ที่ก่อประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่นจากร่างน้อยที่เคยอยู่บนพูกนุ่มก็ มาสู่ร่างน้อยที่เข้มแข็งนอนกลางดินกินกลางทรายได้ มีอนุ่มนึ่งมีที่เคยประคองหน้าผากก็เปลี่ยนมาเป็นมือที่แข็งแรงพร้อมเปลี่ยนไปประคองดาบ จับอาวุธขึ้นมาร่วมต่อสู้เคียงบ่าเคียงไหล่ผู้ชายได้อย่างสง่างาม บางระจันได้พยายามดึงภาพเสนอของ “รูปร่าง” ผู้หญิงออกจากภาพแบบฉบับเหมารวมที่พบในหญิงงามตามขนบวรรณคดีอย่างที่ผ่านมา แล้วหันมาสร้างแบบฉบับใหม่ให้แก่ “รูปร่าง”

ลักษณะการพรรณนาความงามของผู้หญิงในวรรณกรรมยุคนี้แตกต่างจากชนบทของบทชมโฉมสตรีแบบวรรณคดีที่เป็นที่นิยมในวรรณกรรมไทยยุคก่อน ซึ่งจะใช้วิธีการอุปมาเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติ เช่น ดวงจันทร์วันเพ็ญ รัตนะอัญมณี หรือดวงดาว เพื่อสื่อถึงความงามอันบริสุทธิ์ และสูงส่ง ลักษณะการบรรยายความงามของตัวละครด้วยวิธีการบอกเล่าแบบนี้ พบได้บ่อยในวรรณกรรมไทยยุคนี้ ซึ่งถือเป็นความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอันหนึ่งของ “รูปร่าง” อันเนื่องมาจากบริบทของสังคมที่ชนชั้นกลางกำลังก้าวขึ้นมา มีบทบาททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ชนชั้นกลางเหล่านี้ให้ความสำคัญกับคุณค่าทางชนชั้นน้อยลง สนใจในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคกันมากขึ้น เห็นใจชนชั้นต่ำมากขึ้น การพรรณนาความงามด้วยการอุปมา กับสิ่งสูงค่าจึงถูกมองว่าเป็นเรื่องเกินจริง ซึ่งมีสวนช่วยส่งเสริมช่องว่างของความแตกต่างระหว่างชนชั้นให้มันมีมากขึ้น จึงไม่ค่อยถูกใช้และไม่ได้รับความนิยมในสังคมไทยยุคนี้เท่าใดนัก

นอกจากนี้ยังพบลักษณะของการประดับตกแต่ง “รูปร่าง” ในตัวรีและโสเภณีคนอื่น ๆ จากนวนิยายเรื่อง หญิงคนชั่ว การใช้เครื่องสำอางวิทยาศาสตร์ในลักษณะของการ ผัดแป้ง แต่งหน้า ทาปาก เปลี่ยนแปลงทรงผม เพื่อเสริมความงามอันเป็นสิ่งสำคัญสำหรับอาชีพโสเภณีอย่างเธอ ในขณะที่เดียวกันเธอก็ใช้มันเพื่อแถมกลบเกลื่อนริ้วรอยของความทุกข์ที่ปรากฏให้เห็นชัดเจนผ่าน “รูปร่าง”

“รูปร่าง” กับชนชั้น ชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม

ในวรรณกรรมไทยตัวอย่างยุคนี้ หากพูดถึงชายชั้นสูงแล้วไม่ว่าจะมีลักษณะนิสัยเป็น ตัวดี อันได้แก่ ประดิษฐ์ วิสูตร ท่านราชทูต จากเรื่องละครแห่งชีวิต วิชัย จากเรื่อง หนึ่งในร้อย และวิทย์ จากเรื่องหญิงคนชั่ว ตัวร้าย ได้แก่ ร้อยโทกมล จากเรื่อง ละครแห่งชีวิต หรือตัวละครที่ไม่สามารถระบุนิสัยได้ คือ ร้อยตรีซัด จากเรื่อง หนึ่งในร้อย มีแนวโน้มสูงว่าพวกเขาล้วนแต่มีลักษณะของ “รูปร่าง” เป็นแบบเดียวกันหมด นั่นก็คือ มีรูปโฉมสง่างาม คมคาย และประณีตแบบที่พบได้จริง คือ เป็นการกล่าวพรรณนาความงามของ “รูปร่าง” ด้วยการบอกเล่าที่ละส่วน ไม่มีการเปรียบเทียบ อุปมา กับสิ่งต่าง ๆ ส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่มีร่างสูงใหญ่ ล่ำ แต่มีสง่า และพบว่าอีกส่วนหนึ่ง มีรูปทรงระหง โปร่งบาง แต่ส่วนใหญ่ล้วน ผิวขาว ผุดผ่อง มีสง่า

“รูปร่าง” ยังคงมีมิติคุณค่าทางชนชั้นเข้าไปกำกับตามกติกาอยู่เช่นเดิม ธรรมชาติกับวัฒนธรรมชนชั้นยังคงเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก ยังคงสอดคล้องกลมเกลียวเป็นหนึ่งเดียวกันอย่างแน่นแฟ้น ลักษณะของ “รูปร่าง” ของชายชั้นสูง ยังคงมีใบหน้าที่ สง่างาม คมคาย มีเครื่องหน้าที่ ประกอบไปด้วยลักษณะอันดีงามตามคุณสมบัติของความเป็นชาย ไม่ว่าจะ เป็น แก้ม ริมฝีปาก หน้าผาก คิ้ว แต่ก็ยังคงไม่พบการกล่าวอธิบายว่าลักษณะของความเข้มแข็ง อ่อนโยน ที่ปรากฏใน

ไบหน้า แก้ม และริมฝีปากนั้นก็มีลักษณะอย่างไร แต่สิ่งที่ชายชั้นสูงในวรรณกรรมไทยยุคนี้แปลกแตกต่างไปจากชายชั้นสูงในวรรณกรรมไทยยุคก่อน ก็คือ “ขนาดรูปร่าง” พบว่า ตัวละครเอกชายในวรรณกรรมยุคที่ผ่านมามีส่วนใหญ่ว่ามีรูปร่าง แข็งแรง ลำสัน มีกล้ามเนื้อที่แสดงถึงความแข็งแรงสมบูรณ์ของร่างกาย ในขณะที่ตัวละครเอกชายชั้นสูงที่พบในวรรณกรรมไทยยุคนี้ไม่ว่าจะเป็นจากเรื่อง หนึ่งในร้อย หรือ ในเรื่องนี้ก็ตาม กลับเป็นชายที่มีรูปร่าง ทรงระหง โปร่งบาง อาจเป็นเพราะบริบทของสังคมในวรรณกรรมที่ในเวลาประเทศไม่ได้เกิดสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างแต่ก่อน ที่บทบาทหน้าที่ของตัวละครเอกชายมิได้ถูกวางกฎเกณฑ์โดยอาศัยวินัยทหารและการปกครองเช่นเก่า ขนาดรูปร่างของผู้ชายจึงไม่จำเป็นต้องมีขนาดใหญ่โตอย่างแต่ก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชายชั้นสูงด้วยแล้ว การประกอบหน้าที่การงานของพวกเขาจะใช้ความสามารถด้านของสมองและจิตใจมากกว่า ความแข็งแรงหรืออ่อนแอทางร่างกายไม่เป็นเหตุผลสำคัญ ไม่ได้ถูกใช้เป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิตเช่นสังคมสมัยก่อน ในลักษณะนี้อาจกล่าวได้ว่าความจำเป็นทางสังคมก็อาจทำให้เกิดวัฒนธรรมทางรูปร่างได้ (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2541:29)

การประดับตกแต่ง “รูปร่าง”

ลักษณะของการเปลี่ยนแปลง และจัดการกับ “รูปร่าง” อันเป็นลักษณะใหม่ที่เพิ่งพบในวรรณกรรมตัวอย่างสำหรับหญิงชายชั้นสูง นั่นก็คือ การอาบแดด เพื่อให้ผิวเป็นสีแทน

การอาบแดดพักผ่อนของคนชั้นสูง จากผิวขาว กลายเป็นผิวแทน **ผิวแทน** เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงการมีความสุข ความไม่ขัดสนในฐานะทางเศรษฐกิจ มีเวลาสำหรับพักผ่อน ความหมายของ ผิวแทน จึงซึ่งไม่ได้หมายถึงความลำบากอย่างที่คนจนทั่วไปที่มีผิวแทน แต่ผิวแทนสำหรับคนเคยขาว หมายถึงการมีเวลา มีฐานะพอที่จะหาความสุขให้กับตัวเอง แล้วเก็บมาอวดกับคนอื่นให้ได้ชื่นชมได้ นัยยะนี้ **ผิวแทน** จึงเป็นการปรับเปลี่ยน จัดการ “รูปร่าง” แบบหนึ่งที่อยู่ถึงอัตลักษณ์ผู้เป็นเจ้าของที่สามารถสื่อสารความหมายไปยังผู้พบเห็นได้

ลักษณะของ “รูปร่าง” ที่เพิ่งพบในวรรณกรรมตัวอย่างยุคนี้แบบหนึ่งได้แก่ การประดับตกแต่งผิวกายด้วยเครื่องสำอาง ซึ่งเป็นผลโดยตรงจากการรับวัฒนธรรมความงามจากตะวันตกที่เริ่มได้รับการยอมรับจากผู้หญิงไทยมากขึ้น โดยเฉพาะหญิงชั้นสูง และหญิงชั้นกลางที่มีโอกาสได้รับการศึกษาสูงขึ้น

อนงค์ ตัวละครเอกหญิงจากเรื่อง หนึ่งในร้อย เป็นตัวแทนภาพเสนอของหญิงรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาสูงในสมัยนั้น เริ่มทำทนายคดีด้านความคิดเก่า ๆ ทำทนายความคิดว่าผู้หญิงต้องสงบเสงี่ยม ปิดบังซ่อนเร้นความรู้สึกของตน เพื่อวัฒนธรรมฝรั่ง ชอบจัดงานเลี้ยง เต้นรำ ชอบแต่งตัว ชอบใช้สินค้าฝรั่ง อนงค์เป็นตัวอย่างของสตรีที่มีโอกาสได้เรียนรู้ สัมผัสกับทัศนคติ ความคิด ความ

เชื้อ จากประเทศตะวันตก แต่เธอก็เลือกที่จะรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกนั้นมาใช้แต่เพียงในบางเรื่องเท่านั้น นั่นก็คือ “วัฒนธรรมความงาม” เธอรู้จักแต่งเติมเสริมแต่งความงามด้วย วิทยาศาสตร์ เช่นเดียวกับหญิงตะวันตกทั่วไป การตัดผมจน การทาแป้ง ใช้ลิปสติกทาปาก แต่งหน้า ทาตา เนื่องจากยุคสมัยของวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ที่มีโอกาสได้ไปศึกษาต่างประเทศ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การติดต่อค้าขาย ทำให้วัฒนธรรมตะวันตกได้เผยแพร่เข้ามาสู่ประเทศไทยอย่างรวดเร็ว รวมทั้งวัฒนธรรมความงามที่วิทยาศาสตร์เข้ามามีบทบาทในการประดับ ตกแต่งผิวกายของหญิงไทยอย่างแพร่หลายมากขึ้นโดยเฉพาะในกลุ่มหนุ่มสาวชั้นสูงและชั้นกลาง

แต่การตกแต่งเพิ่มเสริมความงามของอนงค์ ด้วยการแต่งหน้าทาปาก ตัดผม นั้นมิได้ทำไปด้วยความเห่อตะวันตกแต่เพียงอย่างเดียว ความงามของเธอ การเสริมแต่งความงามของเธอ ทำไปด้วยความมีสติ รู้ดีว่าตัวเองต้องการ “งาม” ไปเพื่ออะไร และเพื่อใคร ความงาม ของเธอจึงเป็นความงามที่มีเป้าหมายในการสื่อสารที่ชัดเจน ดังนี้

1. เธอสวยเพื่อความสบายใจของตัวเอง
2. สวยเพื่อให้ชายหนุ่มใจเต้นเมื่อได้ยลโฉม
3. สวยเพื่อข่มหญิงอื่น
4. สวยเพื่อป้องกันคนอื่นดูถูกเพราะเธอเป็นนักเรียนที่ได้รับการศึกษาจากประเทศที่เจริญแล้ว
5. สวยเพื่อสร้างความประทับใจกับหนุ่มที่เธอหมายปอง

สิ่งที่สังเกตได้จากตัวอนงค์ คือ แม้ว่าการรับเอาวัฒนธรรมความงามอย่างตะวันตกของเธอ โดยเฉพาะในเรื่องตกแต่งผิวกายด้วยเครื่องสำอางนั้นดูจะเรื่องศิวิไลซ์ ล้ำสมัย แต่ความล้าสมัยที่เธอทำไปเพื่อใช้ความงามนั้นทำไมเพื่อสนันสนุน ส่งเสริมวัฒนธรรมการมีคู่ของสังคมไทยดั้งเดิมอยู่นั่นเอง ความงามที่เธอแต่งเติมผิวกายด้วยวิทยาศาสตร์ตะวันตกนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ชายที่ได้พบปะพูดคุยกับเธอหลงใหล แต่ชนบวัฒนธรรมบทบาทและคุณค่าระหว่างเพศแบบไทย ๆ นั้น เธอยังคงรักษาและดำรงไว้ได้อย่างเหนียวแน่นทีเดียว ถึงเธอจะได้รับการศึกษาสูงเพียงใดแต่เธอก็ไม่คิดที่จะมีชีวิตอยู่โดยที่ไม่ต้องพึ่งพาใคร เธอไม่คิดจะใช้ความรู้ที่เธอร่ำเรียนมาให้เป็นประโยชน์กับชีวิตตัวเองด้วยการหางานทำ แต่เธอเลือก ที่จะยังคงอยู่ในกรอบของผู้หญิงไทยแต่โบราณ คือการสวยอยู่บ้าน เพื่อรอชนหมากดังเดิม การศึกษาจากประเทศที่เจริญ ยังคงพ่ายแพ้ต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมไทยอย่างราบคาบ สำหรับผู้หญิงอย่างอนงค์

ผู้หญิงอย่าง อนงค์ ตัวแทนของผู้หญิงในยุคนี้ กล้าและทันสมัย แต่ไม่พันกรอบ เป็นก้าวแรกของการตื่นตัวเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค เนื่องจากได้อิทธิพลความคิดในเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองสมัยใหม่ แต่ก็ไม่อาจสลัดความเป็นหญิงที่สะสมมาตลอดเวลายาวนานได้

ร่างกายถูกใช้เป็นเวทีของการแสดงความเป็นปัจเจก ภาพลักษณ์ของ “รูปร่าง” มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับอัตลักษณ์ (identity) ปรัชญาการณความงามของอนงค์เห็นได้ชัดเจนในกลุ่มของคนชั้นกลางใหม่ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้มนุษย์มีทางเลือกกว่าจะมี “รูปร่าง” แบบใด และสามารถควบคุม “รูปร่าง” ได้มากอย่างไม่เคยเป็นมา การแสดงบทบาททางเพศออกมาภายนอกผ่าน “รูปร่าง” ไม่ว่าจะ เป็น รูปร่าง หน้าตา สรีระ หรือ การตกแต่งประดับ ล้วนแต่เป็นการสื่อสารให้คนอื่นในสังคมรู้ว่าเราคาดหวังให้เขาปฏิบัติต่อเราอย่างไร

ภาพของหญิงงามตามขนบวรรณคดีไทยคือ หญิงที่ “งาม” เพียงอย่างเดียว แต่ด้อยในเรื่องของ “สมอง” พวกเขาไม่ได้เพียงแต่ดำรงอยู่ในความงามตามขนบของวรรณคดีเท่านั้น แต่เธอยังคงคุณค่าบทบาททางเพศแบบขนบวรรณคดีได้อย่างไม่เปลี่ยนแปลง แม้เวลาจะผ่านไป

คุณค่าของผู้หญิงยุคใหม่ที่ได้รับเอาวัฒนธรรมตะวันตกที่สะท้อนในสังคมไทยยุคนี้มีได้มี แต่คุณค่าของ “ความงาม” ใน “รูปร่าง” เท่านั้น แต่ “ความรู้” ก็ได้กลายมาเป็นคุณค่าใหม่ของผู้หญิงด้วยกัน ผู้หญิงจะมีคุณค่าและงดงามอย่างแท้จริงก็ด้วย “รูปร่าง” และ “ความรู้”

เหตุที่คนทั่วไปมักหลงความเห็นผู้หญิงยุคใหม่ที่ลุกขึ้นมาแต่งเนื้อแต่งตัวดูดี แต่งหน้าทาปากแดง ตามอย่างฝรั่ง เป็นหญิงที่ปราศจากความดีงามทั้งกายและใจ คงจะเป็นเพราะคนเราเกิดมาก็ต้องชินกับสิ่งแวดล้อม ถ้าเราเชื่อว่าสิ่งที่เราชินไม่ผิดธรรมดาเราก็ไม่แก้ความชิน ภายหลังจากเจ้านั้น ๆ จึงจับนิสัยเรากลายเป็นความนิยมขึ้นทีเดียว คนรุ่นพ่อแม่เกิดมาก็เห็นแต่ผู้หญิงที่พ่อแม่อบรมให้เรียบร้อย จะแต่งเนื้อแต่งตัวก็สุภาพ ไม่จู้จี้จ้านดูดีบาดตา เมื่อเห็นผู้หญิงสมัยเดี๋ยวนี้อาจจะทำให้ใจให้ชอบได้ลงคอได้อย่างไร

นวนิยายเรื่องหนึ่งในร้อย มีส่วนช่วยสร้างภาพลักษณ์ให้กับผู้หญิงยุคใหม่ที่เห่อวัฒนธรรมฝรั่ง ผู้หญิง “เปรี้ยว” ที่ลุกขึ้นมาแต่งหน้า ทาปาก ดัดผมดัดผม แต่งตัวดูดี จัดจ้านที่มักถูกเข้าใจผิดเสมอ นวนิยายเรื่องนี้แสดงภาพของหญิงเปรี้ยวที่ไม่จำเป็นต้องไร้เสียทีเดียวด้วยความดี ทั้งความคิดฉลาดเฉลียว การพูดจา การรู้จักวางตัว เข้าใจชีวิตและความต้องการของตัวเองดี แสดงออกอย่าเปิดเผย ไม่ปิดบังซ่อนเร้น รวมถึงคุณธรรมชั้นดีที่มีอยู่ในจิตใจ เป็นผู้หญิงที่เริ่มเปลี่ยนแปลงชีวิตตัวเองไปจากขนบเดิม ๆ ของบรรพบุรุษ

ในขณะที่หญิงงาม สงบเสงี่ยม สมเป็นกุลสตรีไทย งามอย่างที่กวีโบราณสรรหาถ้อยคำมาบรรยายความงามได้อย่างวิจิตร กลับกลายเป็นหญิงโง่เง่า ไร้ปัญญา ทำตัวเป็นเถาไม้เลื้อย ใกล้เคียง

ใครก็รักคน หลงรูป หลงกรรมของชายรูปสวยปากหวาน ไม่มีสติปัญญาคิดพิจารณาว่าใครที่ควรคู่กับเธอ หญิงเปรี้ยวที่งามด้วยการเสริมเติมแต่ง เพื่อประโยชน์แก่ตัวเอง และคนรอบตัว กลับเป็นหญิงฉลาด หญิงงามตามธรรมชาติที่เป็นที่นิยมของคนทั้งหลาย กลับกลายเป็นหญิงโง่เง่า ที่ไม่ฉลาด ไม่มีบทบาท ไม่มีความคิด ยังคงเป็นหญิงงามที่อยู่บ้านรอ “ชั้นหมาก” อยู่อย่างเดิม ไม่มีกฎเกณฑ์ในการเลือกคู่อะไรมากมายนอกจาก ชายรูปงาม มีหน้าที่การงาน และมีทรัพย์ ไม่มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลง

สรุป “รูปกาย” ที่พบในสังคมไทย

ยุคการต่อสู้ 3 เส้า ระหว่างเผด็จการทหาร , ราชาธิปไตยนิยม และฝ่ายประชาธิปไตย (พ.ศ.2486 – 2501)

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ที่กระแสดวงคิดสังคมนิยม และวรรณกรรมเพื่อชีวิตแผ่เข้ามา มีอิทธิพลมากขึ้นแล้วนั้น เริ่มมีงานเขียนประเภทสะท้อนและวิพากษ์วิจารณ์สังคมอย่างเฉียบคม เป็นยุครุ่งเรืองของวรรณกรรมเพื่อชีวิต ทั้งนวนิยาย เรื่องสั้น และบทกวี แม้ว่าจะถูกเซ็นเซอร์ ถูกปราบปรามอย่างรุนแรงในยุค พ.ศ.2489 – 2501 เป็นยุคสมัยของการต่อสู้ทางความคิดระหว่างฝ่ายหัวเก่า กับ ฝ่ายหัวก้าวหน้า วรรณกรรมส่วนใหญ่จะสะท้อนภาพและสังคมอย่างกลาง ๆ ไม่สนใจเรื่องช้ำยชวา

สำหรับวรรณกรรมที่เกิดขึ้นในยุคนี้ พบว่า มีวรรณกรรมอยู่ 2 ประเภทด้วยกัน คือ

1. วรรณกรรมประเภทหัวก้าวหน้า (ฝ่ายประชาธิปไตย) เป็นวรรณกรรมที่วิพากษ์วิจารณ์สังคมแบบเก่า ดูถูกพวก “เจ้า” และ “ผู้ดี” เป็นวรรณกรรมเพื่อชีวิตที่ชื่นชม ยกย่อง ชนชั้นล่าง ชนชั้นกรรมกร เพราะคนเหล่านี้ต่างหากที่ทำประโยชน์ให้กับประเทศชาติอย่างแท้จริง เป็นวรรณกรรมที่เริ่มชี้ให้เห็นอุดมคติในชีวิตที่ดั่งงามแบบใหม่

2. วรรณกรรมประเภทหัวเก่า เป็นวรรณกรรมแบบราชาธิปไตยนิยม ที่ยังคงยกย่องเชิดชู “เจ้า” และ “ผู้ดี” ค่านิยมเดิมที่สั่งสมกันมา ผูกพันกับความเจริญรุ่งเรืองของยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น

เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอ “รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมยุคนี้ โดยแยกนำเสนอตามประเภทของวรรณกรรมทั้ง 2 ประเภท ดังนี้

1. ลักษณะ “รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมประเภทหัวเก่า (ราชาธิปไตยนิยม)

เป็นวรรณกรรมประเภทอนุรักษนิยม ยังคงยกย่องเชิดชู และให้ความสำคัญกับ “เจ้า” และ “ชนชั้นสูง” หรือ “ผู้ดี” ทั้งหลาย เหตุเพราะยังคงรู้สึกผูกพันกับความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่ “เจ้า” และ “ชนชั้นสูง” เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการนำความเจริญมาสู่ประเทศ พวกคนชั้นล่าง คือ คนที่มีหน้าที่ใช้แรงงานสนอง สมองรับใช้ความต้องการของคนชั้นเจ้า ลักษณะของ “รูปกาย” ที่สวยงามในวรรณกรรมประเภทนี้ จึงยังคงปรากฏว่าให้ความสำคัญกับความงามของ ใบหน้า ดวงตา ริมฝีปาก มือ ผิวพรรณ และขนาดของรูปร่างมากที่สุด และมีคตินิยมในเรื่องของความงามที่เน้นความสวยงามในลักษณะที่เป็นอุดมคติหรือจินตนาการเช่นเดียวกับวรรณกรรมหัวเก่าทั่วไป เป็น “รูปกาย” ของพวกเจ้า และชนชั้นสูงอย่างเช่นสังคมไทยยุคเก่าที่ผ่านมา ขนบธรรมเนียม ค่านิยม ประเพณีที่ดีงาม ก็ยังคงเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณี ในสมัยการปกครองด้วยระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราช

บทบาท ความสำคัญของ “รูปกาย”

“รูปกาย” กับชนชั้น ชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม

“รูปกาย” ที่พบในบทละครเรื่องพระลอ ยังคงยกย่องความงามของ “รูปกาย” ของชนชั้นสูง ชนชั้นปกครอง และดูถูก “รูปกาย” ของคนชั้นต่ำ เช่นชนบดเดิม ๆ ที่ดำรงมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น “รูปกาย” ที่พบยังคงมีมิติเรื่องชนชั้น และค่านิยมการมีคู่ของหนุ่มสาว เข้ามาอิทธิพลต่อการกำหนดลักษณะของ “รูปกาย” อย่างเหนียวแน่น

พระลอ เป็นชายชั้นสูงที่อยู่ในวรรณกษัตริย์ มี “รูปกาย” งามแบบอุดมคติตามคติของ “รูปกาย” ในวรรณคดีไทยที่ผ่านมาที่ตัวละครเอกมักที่เป็นคนชั้นสูงจะถูกประกอบสร้างให้มีรูปโฉมที่งดงามเป็นพิเศษ พระลอมีขนบการชมโฉมที่แตกต่างไปจากตัวละครชายชั้นสูงทั่วไป ร่างกายของพระลอถูกพูดถึงด้วยขนบของการชมโฉมแบบวรรณคดี คือ เสนอ “รูปกาย” อย่างละเอียดถี่ถ้วน เริ่มตั้งแต่ ใบหน้า ดวงตา คิ้ว จมูก ปาก คาง หู แก้ม เอว มือ นิ้ว เล็บ ทรวงอก และแต่ละส่วนก็ถูกนำไปเปรียบเทียบกับอุปมาที่สิ่งสูงค่าต่าง ๆ เช่น เดือนเต็มดวง เนื้อทราย คันธนู ดวงจันทร์ กลีบดอกบัว ทอง งวงช้าง เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นธรรมชาติทั้งสิ้น เพื่อสื่อถึงความงามในลักษณะที่เป็นอุดมคติที่ไม่พบในชายทั่ว ๆ ไป ดังตัวอย่าง

ผู้วิจัยเคยกล่าวไว้ตอนต้นแล้วว่าขนบของการชมโฉมสตรีแบบวรรณคดีนี้ตัวบทได้จัดวางผู้หญิงให้เป็นวัตถุสำหรับการจ้องมอง ในบริบทนี้ตัวบทก็ได้จัดวาง พระลอ ให้เป็นวัตถุสำหรับการจ้องมองด้วยเช่นกัน

เรื่อร่างของ พระลอ นั้นพบว่ามีลักษณะ กลมงาม แบบบาง อรชร เช่นเดียวกับตัวละครหญิง ซึ่งดูจะไม่ถูกต้องตามกติกาของ “รูปกาย” ชายชั้นสูงในวรรณกรรมไทยยุคก่อนที่ผู้ชายส่วนใหญ่จะมี รูปร่างที่แข็งแรง ลำสัน บึกบึน มีกล้ามเนื้อ สมเป็นกษัตริย์ชาตินักรบ อาจเป็นเพราะโดยโครงเรื่องของพระลอ เป็นเรื่องของความรัก ตัวทมิได้กำหนดให้ พระลอ ต้องมีภาระหน้าที่ในการรบพุ่ง หรือบทบาททางการเมือง การปกครองแต่อย่างใด บทบาทของพระลอคือ “นักรัก” มิใช่ “นักรบ” นักรักมิได้จำเป็นต้องอาศัยความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ฉะนั้นคุณสมบัติทางร่างกายพระลอ ไม่จึงมีลักษณะแบบสวยงามประณีตเยี่ยงสตรีเพศเพื่อให้สมกับบทบาทที่ตัวบทกำหนดให้เป็นนั่นเอง

ในขณะที่ “รูปกาย” ของชนชั้นสูงในเรื่องสี่แผ่นดินที่บริบทของเรื่องเริ่มต้นจากสมัยสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงรัชกาลที่ 5 ช่วงนั้นประเทศไทยยังคงปกครองด้วยระบบสมบูรณาญาสิทธิราช ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ยังคงอยู่ในชนบทไทยโบราณ เพราะฉะนั้น ลักษณะและคุณค่าของ “รูปกาย” ก็ยังเป็นชนบทแบบไทยดั้งเดิมที่ “รูปกาย” ยังคงอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ทางชนชั้น ถ้าพูดถึงชนชั้น “เจ้า” หรือชนชั้นสูง ลักษณะของ “รูปกาย” ที่ปรากฏก็จะงดงาม ประณีตแบบอุดมคติตามชนบทของวรรณคดีไทย

พลังของ “รูปกาย” ได้ถูกผูกติดอยู่กับการกำหนดคุณค่าให้กับสัญลักษณ์บางอย่าง ทำให้ “รูปกาย” นั้นสามารถสื่อความหมายได้ ในกรณี “พระวรกาย” ของรัชกาลที่ 6 และ เสด็จชาติกำเนิดจะเป็นตัวกำหนดกติกาของ “รูปกาย” นั่นคือ มีฉัพพรรณรังสีแผ่ออกจากพระวรกาย มีไบหน้าและรูปร่างงามแบบอุดมคติของชนชั้นสูง มีผิวขาว คุณสมบัติของ “รูปกาย” เหล่านี้มิได้ปลดปล่อยจาก “คุณค่า” เช่น การที่ทั้งสองพระองค์ มี **ราศีผุดผ่อง แลดูสว่างไปทั้งองค์** เหมือนกันมีไฟอะไรฉายออกมาจากข้างใน มิได้ปรากฏกับทั้งสองพระองค์เพียงเพื่อจะแยก “รูปกาย” ของพระองค์ออกจาก “รูปกาย” ของคนประเภทอื่น ๆ เท่านั้น หากแสดงให้เห็นด้วยว่า “รูปกาย” นั้นเป็น “พระวรกาย” อันประเสริฐ ซึ่งหมายถึงความสูงส่งดีงาม สูตรผสมของ “รูปกาย” เหล่านี้ จึงเป็นสูตรผสมของ “คุณค่า” ด้วยในเวลาเดียวกัน

คตินิยมเรื่องความงามของ “รูปกาย”

ผู้หญิงในสมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ 4-5 นิยมตัดผมสั้นตามสมัยใสน้ำมันหวีเรียบ และการขัดสีผิวพรรณร่างกาย ถือได้ว่าเป็นการปรับเปลี่ยน และจัดการกับ “รูปกาย” เพื่อสื่อความหมายของการเป็นผู้มีวัฒนธรรม ที่รู้จักดูแล ตัวเองให้สะอาด สวยงามอยู่เสมอ มิได้ปล่อยปละละเลยปล่อยให้ตัวเองสกปรก การแต่งเนื้อแต่งตัวให้ดูหมัดจดนั้นมีไว้จะไปไ้อวดใคร แต่**จำต้องทำเพื่อกันนินทา และป้องกันความสงสัยว่าได้รับการเลี้ยงดูที่ไม่ดี** ฉะนั้น ความสวยงาม สะอาดสะอาดอันของ “รูปกาย” จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพราะมันสามารถบอกกับผู้ที่พบ

เห็นได้ว่าเราได้รับการศึกษา อบรม เลี้ยงดูมาดีหรือไม่ดีอย่างไร เดี่ยวคนจะหาเอาได้ว่าพ่อแม่ไม่รู้จักสั่งสอน

ในแผ่นดินสมัยรัชกาลที่ 6 ค่านิยมเกี่ยวกับ “รูปร่าง” มีวิวัฒนาการความเปลี่ยนแปลงก็เริ่มต้นจาก “พระราชานิยม” ก่อน ในสมัยรัชกาลที่ 6 ที่ทรงมีพระราชหฤทัยโอนเอียงไปทางผู้หญิงที่ไว้ผมยาว ทำให้ผู้หญิงในยุคนั้นเริ่มเปลี่ยนมาไว้ผมยาวกันมากขึ้น

เกี่ยวกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงทรงผมตามพระราชานิยมนี้ สังเกตได้ว่า ลักษณะทางชีววิทยาของคนนั้นมีความสัมพันธ์กันกับลักษณะทางวัฒนธรรม อย่างเช่นเรื่องของทรงผม ก็เป็นเรื่องของวัฒนธรรม เพราะเป็นเรื่องที่คนสร้างหรือยอมรับ เป็นความนิยมของสังคม สมัยหนึ่ง เช่นผู้หญิงในสมัยอยุธยาไว้ “ผมประบ่า อ่าเอี่ยมไร” (อ้างถึงใน ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2541:29) แต่เมื่อบ้านเมืองมีสงคราม ผู้หญิงต้องออกรบและต้องหลบหนีเข้าศึก ก็เปลี่ยนเป็นไว้ผมสั้น ความยาวหรือสั้นของผมเช่นนี้ไม่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติแต่เป็นเรื่องของความจำเป็นทางสังคม ความจำเป็นทางสังคมก็อาจทำให้เกิดวัฒนธรรมได้ ในบริบทนี้ ผม คือลักษณะทางชีววิทยา ความสั้นยาวของผม หรือ ทรงผม เป็นเรื่องของวัฒนธรรม เป็นเรื่องที่คนสร้างหรือยอมรับ เป็นความนิยมของสังคม

ในรัชสมัยของรัชกาลที่ 7 อิทธิพลความงามจากตะวันตก เริ่มแผ่ขยายเข้ามาให้เห็นอย่างชัดเจน การแต่งหน้าทาปากด้วยสีเขียว สีแดง สีชมพู ของผู้หญิงในวัฒนธรรมตะวันตกเป็นของสวยงาม การแต่งหน้าของพวกเธอเพื่อต้องการสื่อสารความหมายในแง่คุณค่าของความงาม ความเป็นผู้เจริญ ทนสมัย แต่ด้วยชนบความเป็นกุลสตรีแบบผู้หญิงไทยที่ยังคงให้คุณค่าความงามของ “รูปร่าง” กับความเป็นธรรมชาติ การใช้เครื่องสำอาง ครีมบำรุงผิว ที่เป็นวิทยาศาสตร์ถูกมองว่าเป็นสิ่งแปลกปลอม เป็นเรื่องแปลกและยากที่จะยอมรับได้ คุณค่าและความหมายของ “รูปร่าง” ของผู้หญิงตะวันตกจึงไม่สวยงาม และน่าชื่นชมสำหรับคนไทยสมัยนั้นนัก

อุปสรรคการสื่อสารระหว่างผู้หญิงที่รับอิทธิพลความงามแบบตะวันตกในเรื่องของการแต่งหน้าทาปาก กับผู้คนที่ยังคงยึดมั่นอยู่ในชนบของบรรพบุรุษก็คือความแตกต่างทางวัฒนธรรมในเรื่องคุณค่าของความงาม แต่ต่อมาไม่นาน อิทธิพลความงามแบบตะวันตกก็ขยับขยายเข้ามาจับจองพื้นที่ของหญิงชั้นกลาง และชั้นสูง ยุคใหม่ได้อย่างแนบแน่น และไม่เคยเลือนหายไปไหนอีกเลย

การใช้ วิทยาศาสตร์มาดัดแปลง เสริมแต่งความงามเป็นที่นิยมกันทั่วไปจนสร้างคุณค่าของ “รูปร่าง” พิมพนิยามที่เป็นต้นแบบอันพึงปรารถนาของหญิงสาว และสามารถหาได้ทั่วไปในผู้หญิงยุคใหม่ที่จะต้อง “แต่งตัว” ก็เป็นเพราะ “สังคม” เรามีชีวิตอยู่ท่ามกลางระบบสังคม การทำตามคนหมู่มากเป็นของดี เพราะทำให้เราไม่ต้องอยู่คนเดียว นั่นคือ ลักษณะและคุณค่าของ

“รูปกาย” ถูกกำหนดขึ้นโดยระบบสังคม ลักษณะของ “รูปกาย” ถูกประกอบสร้างขึ้นจากระบบสังคมมากกว่าที่จะเกิดจากปัจเจก

ในสมัยรัชกาลที่ 7 ประเทศไทยต้องพบกับการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 คุณค่าของความเป็น “เจ้า” ตกไป ค่านิยมของความชื่นชมความงามของ “รูปกาย” แบบชนบผู้หญิงอย่างในวรรณคดีก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน ในชนบวรรณคดี ผู้หญิง “งาม” จะต้องมีรูปร่างแบบบางออรชรอ่อนแอ มีหน้าที่นั่งเก้าอ้นออรชรขึ้นหมาก ทุกส่วนสัดต้องงดงามเพียบพร้อมอย่างอุดมคติ แต่ความงามเหล่านั้นเป็นไปและมีคุณค่าอยู่แค่เพียง วัตถุประสงค์ของความปรารถนาของชายเท่านั้น เป็น “รูปกาย” ที่มีคุณค่าเพื่อหนุนเสริมบทบาทของความเป็นเมีย และเป็นแม่ที่ดีตามคติความเชื่อแบบชายเป็นใหญ่ แต่สำหรับคุณค่าความงามของ “รูปกาย” ของผู้หญิงยุคเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ ถูกนำไปเชื่อมโยงกับความสามารถของ “รูปกาย” ในลักษณะอื่นนอกจากความงาม นั่นก็คือ **ความแข็งแรง ความไร้โรค และ ความสามารถในการต้านทานโรค**

2. ลักษณะ “รูปกาย” ที่พบในวรรณกรรมประเภทหัวก้าวหน้า (ประชาธิปไตย)

วรรณกรรมเพื่อชีวิต ซึ่งไม่ผูกพันกับความเจริญรุ่งเรืองของยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นอีกต่อไป ยุคของเสรีภาพ เสรีชน ความเสมอภาค เป็นยุคของคนชั้นกลางที่เห็นคุณค่าของชนชั้นที่ต่ำกว่า ต่อต้านอำนาจเผด็จการ ต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในสังคม เพราะฉะนั้น ลักษณะของ “รูปกาย” ในสังคมไทยยุคนี้ ความงาม และค่านิยมเกี่ยวกับ “รูปกาย” อาจจะไปเปลี่ยนไป เพราะเป้าหมายในชีวิตของคนยุคนี้เปลี่ยนไป ระบบชนชั้นศักดินาเปลี่ยนไป ความสำคัญของชนชั้นสูงลดน้อยลง

วรรณกรรมไทยหัวก้าวหน้า ให้ความสำคัญกับความงามของ ใบหน้า ผิวพรรณ และขนาดของรูปร่าง และมีคตินิยมในเรื่องของความงามที่เน้น ความสวยงาม ครบถ้วน สมบูรณ์ของสรีระทุกส่วนของร่างกายอย่างที่เห็นไปได้ พบเห็นได้ในโลกของความจริง นิยมความสมบูรณ์แข็งแรง มีกล้ามเนื้ออวบอ้อม สุขภาพดี สมสัดส่วนของรูปร่าง สวยงามแบบธรรมชาติโดยไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่ง และ “รูปกาย” มีบทบาทเป็นสิ่งที่กำหนดชนชั้นชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม

บทบาทความสำคัญของ “รูปกาย”

“รูปกาย” ในฐานะเครื่องมือที่ก่อประโยชน์อันเป็นสาระให้กับชีวิตและสังคม

ขอบฟ้าขลิบทอง และ จงเป็นอาทิตย์เมื่ออุทัย เป็นกวีนิพนธ์แนวต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในสังคม ฟุ่งเป้าชัดเจนไปที่การเปลี่ยนแปลงระบบของสังคม ประเด็น คุณค่าของ “รูปกาย” ก็เป็นหนึ่งในเป้าหมายของกวีนิพนธ์ทั้งสองเช่นกัน

บทกวี *อันขื่อนี้เพ็งประจักษ์* เป็นบทกวีที่แสดงค่านิยมความงามของ “รูปกาย” ที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต หญิงสาวไร้อ้อยชนชั้นกรรมกรที่ต้องใช้ร่างกายต่อสู้กับความยากลำบาก ทำมาหากินเลี้ยงลูกต่างหากที่เป็นผู้หญิงสวย ไม่ใช่ผู้หญิงทาปากแดง มีรูปทรงเอวองคค์อ่อนแออันอรรชร ที่สวยเพื่อเจ้าอรอให้มีใครมาสู่ขอไปวัน ๆ ไม่ได้ทำประโยชน์อะไรใด ๆ ให้กับใคร เป็นความงามแค่เพียงฉาบฉวย

บทกวีนำเสนอเพื่อต่อต้าน “คุณค่า” ของ “รูปกาย” ในชนบทแบบเก่า และเสนอ “คุณค่า” ของ “รูปกาย” แบบใหม่ ที่ “คุณค่า” ความงามของรูปกายอันเกิดจากการเสียสละความสุข ความสบายส่วนตัว เพื่อความสุข ความสบายของคนอื่น นี่ต่างหากคือความงามที่น่าชื่นชมอย่างแท้จริง มิใช่ “ความงาม” ที่มาจากการแต่งเติมเสริมแต่ง เพื่อไว้สำหรับยั่วยวนชาย

นอกจากบทกวีขอบฟ้าขลิบทองจะสื่อถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลง “คุณค่า” ของ “รูปกาย” แล้ว ยังพบว่าส่วนต่าง ๆ ของสตรีที่ถูกนำเสนอก็มีความน่าสนใจไม่น้อยไปกว่ากัน นั่นก็คือ *“ข้อล้า”* หากย้อนไปพิจารณาชนบทหม่อมสตรี “ข้อล้า” เป็นอวัยวะที่ไม่เคยถูกพูดถึงเมื่อจะพรรณนาเกี่ยวกับ “รูปกาย” ของผู้หญิง แต่อาจจะพบได้ทั่วไปในฉกบรรยาย “รูปกาย” ของผู้ชาย ในวรรณกรรมเพื่อชีวิต โดยเฉพาะชนชั้นผู้ใช้แรงงาน เพราะข้อล้าที่แข็งแกร่งนั้นเป็นผลมาจากการทำงานหนัก ส่งผลให้ความมุ่งหวังที่จะเปลี่ยนแปลง “คุณค่า” ของ “รูปกาย” จากแบบเก่ามาเป็นแบบใหม่มีความหนักแน่นขึ้นมา

จงเป็นอาทิตย์เมื่ออุทัย บทกวีโดย ทวีปวร (ทวีป วรดิลก) เป็นกวีแนวต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในสังคม อีกเล่มหนึ่ง ที่ต้องการย้อนแย้งต่อทัศนคติ ค่านิยมแบบเดิมในขณะเดียวกันก็พยายามเสนอ “คุณค่า” หรือค่านิยมแบบใหม่เพื่อให้คนทั่วไปได้ตระหนักรู้

ในวรรณกรรมยุคก่อนภาพเสนอของผู้หญิงที่ในอดีตเคยเน้นลักษณะความเป็นกุลสตรี ตามแบบฉบับของจารีตประเพณีนั้น คุณค่าของผู้หญิงถูกนำไปผูกพันกับความงามของ “รูปกาย” ผู้หญิงถูกตีกรอบจากสังคมด้วยบทบาทของความเป็นเมียและเป็นแม่ที่ตกอยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำ เป็นวัตถุทางเพศสนองความใคร่ให้กับชาย ภาพเสนอเหล่านี้ได้เริ่มถูกตั้งคำถามมา

บ้างแล้ว โดยเกิดงานเขียนที่เสนอลักษณะใหม่ ๆ ของผู้หญิงปรากฏขึ้นมาท้าทายต่อจารีตกระแสหลักดั้งเดิม

จงเป็นอาทิตย์เมื่ออุทัย บทกวีที่ปฏิเสธความเป็นวัตถุทางเพศของ “รูปกาย” เริ่มปลุกกระแสให้หญิงลุกขึ้นมาปฏิบัติตัวเอง จุดเด่นของบทกวี คือ การนำเสนอเนื้อหาที่ท้าทายต่ออำนาจของจารีตของ “รูปกาย” ด้วยการเปิดโปงความชั่วร้ายอันเป็นผลมาจากจารีตนั้น คุณค่าของผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุทางเพศที่มีหน้าที่สนองความใคร่ให้กับผู้ชายเท่านั้นเองหรือ ผู้หญิงไม่มีสิทธิ์ได้เป็นเจ้าของชีวิตตัวเอง ถึงเวลาแล้วที่ต้องตั้งคำถามและรื้อถอนจารีตอันชั่วร้ายเหล่านี้ให้หมดไปเสียที

การต่อต้านคุณค่าแบบเก่าแล้วหันมายึดถือคุณค่าแบบใหม่จาก “รูปกาย” ที่มีไว้รองรับอารมณ์ความต้องการของผู้ชายมาสู่ “รูปกาย” ที่ก่อประโยชน์ให้แก่ตัวเองและส่วนรวม

คตินิยมเรื่องความงามของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมหัวก้าวหน้า

สำหรับงานวรรณกรรมหัวก้าวหน้าประเภทนวนิยายพบว่ามีเปลี่ยนแปลงค่านิยมในเรื่องของ “รูปกาย” ที่ต่างไปจากกติกาเดิม ดังตัวอย่าง จากเรื่องเมืองนิมิตร การที่ผู้หญิงมีริมฝีปากแดงโดยไม่ต้องอาศัยลิปสติก มีแก้มแดงโดยไม่ต้องง้อรูขู มีผิวนวลโดยไม่ต้องฟุ้งแป้ง เป็นผู้หญิงที่งามโดยธรรมชาติเป็นผู้มอบให้อย่างแท้จริง เป็นความงามที่มีคุณค่าอย่างแท้จริง สมควรได้รับการยกย่องเชิดชูจากมิตร และเป็นที่น่าอิจฉาสำหรับศัตรู และสมควรจะได้รับการนิยมนรักใคร่จากหนุ่ม ๆ ไม่ว่าจะเวลาจะผ่านไปเท่าใดก็ตาม ไม่ว่าวิทยาศาสตร์ความงามจะเจริญก้าวหน้าไปอย่างไรก็ตาม แต่ความงามอันเป็นธรรมชาตินี้ก็ยังคงได้รับการยกย่อง เชิดชู และชื่นชมอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง

ขนาดของ “รูปร่าง” ในวรรณกรรมตัวอย่างของยุคนี้พบว่าส่วนใหญ่แล้วผู้หญิงชั้นสูงจะมีรูปร่างที่สมบูรณ์ แข็งแรง ดูอวบอิม มีได้แบบบาง อรชร สะอาดสะอ้งดังเช่นนางในวรรณคดีและนางเอกนวนิยายยุคก่อน ความสมบูรณ์ แข็งแรงของร่างกายเช่นนี้สามารถสะท้อนภาพความเปลี่ยนแปลงของค่านิยมเรื่อง “รูปร่าง” จากหญิงยุคหนึ่งมาสู่หญิงอีกยุคหนึ่งได้ ผู้หญิงในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ที่เปิดโอกาสให้กับสิทธิเสรีภาพ ความเท่าเทียม โดยเฉพาะความเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิง พื้นที่สาธารณะข้างนอกบ้านได้เปิดโอกาสให้พวกเขาเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น ทั้งเรื่องการมีโอกาสได้รับการศึกษาสูง การออกไปทำงานนอกบ้าน การสมาคมสังสรรค์

เนื่องจากผู้หญิงที่ต้องมีบทบาทนอกบ้านมากขึ้นนี้เอง ความแบบบาง อรชร ทางโครงสร้างของร่างกายจึงเป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการทำกิจกรรมนอกบ้านอันมีมากมายในยุคสมัยนี้ อาจกล่าวได้ว่าลักษณะทางชีววิทยากับวัฒนธรรมนั้นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ดังที่เคยกล่าวถึง

แล้วในเรื่องสี่แผ่นดิน นอกจากนี้ค่านิยมในเรื่อง “คุณค่า” ของ “รูปร่าง” ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป อย่างเห็นได้ชัดในวรรณกรรมตัวอย่างยุคนี้ จากคุณค่าของ “รูปร่าง” ที่เคยมีอยู่ที่ความสวยงาม มีไว้เพื่อชม้อยชวนชาย ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงคุณค่ามาเป็นเรื่องของ “ประโยชน์” อันมีสาระต่อตัวเอง และส่วนรวมมากขึ้น

ในกรณีของชนชั้นกลาง ลักษณะของ “รูปร่าง” ก็มีความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตด้วย เหมือนกัน ขนาด “รูปร่าง” ของผู้ชายก็มีความเปลี่ยนแปลงไปเหมือนกัน ในขณะที่ผู้หญิงมีขนาดของ “รูปร่าง” ที่สมบูรณ์แข็งแรงขึ้นเพราะโอกาสทางสังคมที่มีมากขึ้นทำให้ ร่างกายต้องแข็งแรงพร้อมที่จะรับมือกับชีวิตนอกบ้าน นอกครัว แต่ขนาด “รูปร่าง” ของผู้ชายโดยเฉพาะตัวละครเอกกลับมีแนวโน้มที่ขนาดของร่างกายจะเล็กลง จากในวรรณกรรมยุคก่อนที่ตัวละครเอกชายซึ่งส่วนใหญ่มีร่างกายที่ล่ำสัน แข็งแรง มีมัดกล้ามเนื้อเป็นผลมาจาก ค่านิยม และความจำเป็นในการดำเนินชีวิตที่คุณค่าของผู้ชายถูกอิงอยู่กับการเมืองการปกครองในยุค ที่ยังมีการทำสงครามแย่งชิงอาณาเขต รวมถึงสังคมเกษตรกรรม แต่ในสังคมไทยสมัยนี้ ความแข็งแรงหรืออ่อนแอทางร่างกายไม่เป็นเหตุผลสำคัญในการดำเนินชีวิตเช่นแต่ก่อน เพราะเราไม่ได้ใช้ความแข็งแรงของร่างกายเป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิตเช่นสังคมสมัยก่อน กล่าวได้ว่า ลักษณะทางชีววิทยาและลักษณะทางวัฒนธรรมนั้นมีความสัมพันธ์กัน

คุณค่าของ “รูปร่าง” รูปแบบใหม่ที่คุณค่าของมันไม่ได้อยู่ที่ “ความงาม” แต่คุณค่าอยู่ที่ “ประโยชน์” ของมันสี่ของริมฝีปากสาว ๆ , ทรวดทรงนักกีฬา และทรวดทรงอ่อนแออันเอาจางของสาวสมัยใหม่ที่ใคร ๆ ต่างเห็นกันว่างาม ว่าสวยนั้น แท้จริงแล้วมันไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ในทางสร้างสรรค์กับใครใด ๆ เลย ความงามของ “รูปร่าง” เหล่านี้ล้วนแต่เป็นเรื่องไร้สาระทั้งสิ้น อาจจะมีงามก็จริงแต่ไม่ได้มีคุณค่าอะไร ความงามของ “รูปร่าง” ควรจะถูกนำไปเชื่อมโยงกับคุณค่าอันเกิด “ประโยชน์” ในทางสร้างสรรค์ของ “รูปร่าง” แต่ละแบบมากกว่า หากเทียบกันระหว่าง “รูปร่าง” ของหญิงงามตามขนบวรรณคดี อรชรอ่อนแออย่างอุดมคติตามที่กวีโบราณมักพรรณนาถึง เป็นหญิงงามแต่ “ความงาม” นั้นไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์อันเป็นสาระใด ๆ แก่ใครเลย อย่างนั้นแล้วหญิงชาวไร่ช้อย ผิวคล้า มือกร้าน รูปร่างไม่แบบบางแต่แข็งแรงและอดทน ในบทกวีขอบฟ้าขลิบทองต่างหากที่ควรจะได้รับยกย่องว่าเป็นผู้หญิง “งาม” เพราะมันก่อให้เกิดประโยชน์อันเป็นแก่นสารมากกว่า

ตัวละครเอกหญิงจากเรื่อง แม่สายสะอื่น เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งนั่นทาวดี ศรีสุริยวงศ์ เป็นตัวละครหญิงที่มีบทบาทและคุณค่าทางเพศเปลี่ยนแปลงไปจากขนบเดิมอย่างสิ้นเชิง เธอไม่ได้รู้สึกชื่นชอบ ยินดี กับความงามที่ธรรมชาติมอบให้เธอ เธอปฏิเสธหลักปฏิบัติที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ยึดถือ

อันได้แก่เรื่อง “รูปโฉม” คือ การแต่งหน้า ทำผม เสริมสวยต่างๆ นานา มาสู่กฎเกณฑ์ที่เชื่อกันว่าผู้ชายยึดมั่น อันได้แก่เรื่อง “ความสามารถ”

บริบทของสังคมในวรรณกรรมยุคนี้เป็นช่วงเวลาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แนวคิดก้าวหน้าเกี่ยวกับประชาธิปไตยเข้ามามีบทบาทสำคัญกันทัศนคติในเรื่องต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะในกลุ่มคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ สังคมเปิดโอกาสให้กับผู้หญิงได้ศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย และการให้ผู้หญิงมีสิทธิ์ที่จะทำงานนอกบ้านได้ ผู้หญิงมิได้ถูกจำกัดพื้นที่อยู่เพียงแต่ในครัวอีกต่อไป แต่พื้นที่ของผู้หญิงขยับออกมาสู่สาธารณะมากขึ้น อุดมคติ “ผู้หญิงก้าวหน้า” ที่ลุกขึ้นมาปฏิเสธต่อต้านค่านิยมเรื่องคุณค่าของผู้หญิงแบบเก่า ความงามของ “รูปร่าง” มิได้มีไว้สำหรับนั่งเก้าอี้บนรถเข็นหรือชั้นหมวก หากแต่มันมีคุณค่าบทบาทในการเป็น “ทุน” สำหรับสร้างประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ให้กับตัวเองและส่วนรวม การต่อสู้กันระหว่างผู้หญิงหัวเก่าและผู้หญิงหัวก้าวหน้า ที่คุณค่าความงามถูกให้ความหมายที่ต่างกัน

ในประเด็นของ “รูปร่าง” ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์อันแนบแน่นกันระหว่าง “ลักษณะทางชีววิทยา” กับ “ลักษณะทางวัฒนธรรม” โดยสังคมกำหนดวัฒนธรรม และวัฒนธรรมเกิดขึ้นในสังคมตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม ตัวอย่างเช่น ผม เล็บ และ มือ เป็นลักษณะทางชีววิทยาของคน แต่การไว้เล็บและความหยาบกร้านหรืออ่อนนุ่มของมือนั้นเป็นวัฒนธรรม เพราะเป็นเรื่องที่คนสร้างหรือยอมรับ เป็นความนิยมของสังคม สังคมหนึ่งอาจถือว่าการไว้เล็บยาวเป็นสิ่งไม่ดีไม่งาม เพราะมันไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างเป็นทางการกับใครเลย ในขณะที่อีกสังคมหนึ่งเห็นว่าการไว้เล็บนั้นสื่อความหมายถึง การแสดงฐานะที่ต่างกับคนทั่วไป

คุณค่าความงามของ “รูปร่าง” เปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยเชื่อมั่นและยึดถือกันมาว่าสตรีจะต้องมีมือที่อ่อนนุ่มจึงจะมีคุณค่าและน่าชื่นชม แต่ความอ่อนนุ่มนั้นมิได้ก่อให้เกิดประโยชน์อันใดแก่ใครเลย มือที่หยาบกร้าน แม้จะดูไม่สวยงามในลักษณะทางกายภาพ แต่คุณค่าและความหมายที่มันสื่อสารออกมานั้นเต็มไปด้วยความดีงาม น่ายกย่องชื่นชม มันสื่อความได้ถึงความเข้มแข็ง อดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในชีวิต “รูปร่าง” ที่สวย แต่หาประโยชน์ไม่ได้ย่อมไม่มีคุณค่าอะไรนอกจากการตกเป็นวัตถุแห่งความใคร่เหมือนเช่นเดิมเท่านั้น ส่วนการไว้เล็บนั้นก็เป็นตัวอย่างของความสัมพันธ์ระหว่างชีววิทยากับวัฒนธรรมดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น

ผู้ประพันธ์นำเสนอ “รูปร่าง” ของหญิงที่ต้องทำนาหนักเคียงข้างสามีอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยและท้อแท้ด้วยความ ชื่นชมด้วยการเปรียบเทียบผิวพรรณของเธอกับสีทอง อันเป็นสีที่สื่อถึงความสูงส่ง ดีงาม และมีคุณค่า “รูปร่าง” แต่ละส่วนของเธอไม่ว่าจะเป็น ร่างอวบ ผิวพรรณ

และความแข็งแรง ล้วนแต่เป็น “รูปร่าง” ที่ดีงามเพราะมันคุณค่าของมันเต็มไปด้วยเป็นประโยชน์มากมาย

“รูปร่าง” กับชนชั้น ชชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคม

นวนิยายเรื่อง แลไปข้างหน้า ของศรีบูรพา กล่าวถึงการย้ายจากชนบทมาสู่การใช้ชีวิตในกรุงเทพฯ ที่แวดล้อมไปด้วยผู้ดีของ จันทา ตัวละครเอกทำให้เขาได้พบกับ **ประเพณีอันดีงาม** ที่เด่นสะดุดตาอีกประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับมิติและคุณค่าทางชนชั้นอันส่งผลโดยตรงต่อลักษณะของ “รูปร่าง” ที่ปรากฏ

ในเมืองสวรรค์นี้ การทำงานเลี้ยงชีพอย่างตรากตรำและด้วยการใช้เรี่ยวแรงของตนเองเป็นสิ่งที่ได้รับการเหยียดหยามว่าเป็นการ ต่ำช้า .. บุคคลที่รับจ้างทำงานออกแรงและทำการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ ด้วยความดีนรชนจนขายเพื่อเลี้ยงชีวิตไปวันต่อวันถูกจัดว่าเป็นคนชั้นต่ำ และแม้เขาเหล่านั้นจะประกอบแต่สัมมาอาชีพและมีความซื่อสัตย์สุจริตก็ดี ก็ยังคงเป็นที่รังเกียจเหยียดหยามอยู่นั่นเอง การทำงานรับจ้างประเภทเดียวกันที่ได้รับเกียรติคือ การรับราชการ เพราะถือกันว่า การรับราชการเป็นการ สนองพระเดชพระคุณของพระเจ้าแผ่นดินหรือสนองคุณชาติบ้านเมือง และเขาเหล่านั้นก็มีหวังได้รับพระราชทานสัญญาบัตรขุนนาง คือ ได้เปลี่ยนฐานะจากพวกไพร่สามัญชนไปสู่ฐานะของผู้ดีหรือชนชั้นสูง

ถ้ารับราชการเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าแผ่นดิน หรือเจ้านายใหญ่โต ก็จะได้รับพระราชทานที่ดินเรือกสวนไร่นา ตลอดจนเงินทองเป็นพิเศษ เมื่อเป็นดังนี้ทรัพย์สินสมบัติอันเก่ายกของของท่านก็จะเป็นที่อาศัยใช้สอยไปจนชั่วหลานเหลน ความเป็นผู้ดีก็จะยิ่งใหญ่แพรวพราวขึ้น เพราะเหตุนี้ผู้ดีเหล่านี้ **ฉิวพรรณยอมมรดกมรดกผู้ด้อย** เพราะท่านไม่ต้องออกไปทำงานตากแดดตากลม **ฝ่ามือฝ่าเท้าของท่านอ่อนนุ่มไม่กระด้างสาบคาย** เพราะได้รับการทะนุถนอมใช้เฉพาะอย่างยิ่งท่านกุลสตรี ความลอยเด่นแห่งความเป็นผู้ดีเหล่านี้ ย่อมวัดได้จากการที่ไม่ต้องเอามืออันอ่อนละมุนของท่านแต่ละลงไปบงงานหนักหรืองานหยาบใด ๆ ยิ่งใช้มือในการทำงานหนักและหยาบน้อยเท่าใด ก็ย่อมเชิดชูความเป็นผู้ดีให้เด่นชัดขึ้นเท่านั้น ท่านกุลสตรีผู้ดีย่อมครองชีพตามแบบอย่างที่ได้แสดงไว้ในบทกวีนิพนธ์ของท่านโบราณจารย์ กรณียกอันเป็นแก่นสารแห่งชีวิตเมื่อสมรสแล้วก็คือ การบำเรอปรนนิบัติสามี และมอบความจงรักภักดีให้แก่สามีโดยสิ้นเชิงปราศจากเงื่อนไข

สำหรับผู้หญิงก็มีไม่ว่าจะอยู่หนึ่งๆ เสียทีเดียว แต่ยอมชวนขายศึกษาศิลปศาสตร์เหมือนกัน แต่ศิลปศาสตร์ที่ท่านศึกษาก็ดำเนินไปตามวิถีที่จะส่งเสริมคุณค่าแห่งการบำเรอ

ปรนนิบัติสามี และแสดงความจงรักภักดีต่อสามีของท่านให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ท่านกุลสตรีย่อมมีความรู้
ในทางฝีมือจำพวกเครื่องประทีนโคมและการปรุงอาหาร เป็น “ประเพณีอันดีงาม”

นี่คือชนบคคุณค่าของความงามใน “รูปร่าง” ที่มีไว้เพื่อผูกพันตัวเองกับบทบาทของผู้พึ่งพา
อย่างเต็มอกเต็มใจ ยอมตกเป็นวัตถุแห่งการสนองความต้องการทางเพศของผู้ชายโดยชอบธรรม
คุณค่าของผู้หญิงชั้นสูงจึงอยู่ที่ “ความงาม”

ในขณะที่หมู่บ้านชนบทนั้นไม่เพียงแต่ผู้ชายที่ได้ทำงานหาเลี้ยงครอบครัว หากผู้หญิงก็ได้
เข้าร่วมในการหาเลี้ยงครอบครัวไม่หย่อนไปกว่าผู้ชาย ที่หมู่บ้านในชนบทสามีไม่ได้หาเลี้ยงภรรยา
และภรรยาไม่มีกิจแต่เพียงบำรุงโคมและคอยปรนนิบัติสามี หากทั้งสองคนได้ร่วมแรงกันเพื่อทำ
การผลิตเพื่อการดำรงชีพ ในหมู่บ้านของเขาผู้หญิงมิใช่เป็นเครื่องประดับหรือเครื่องบำเรอ แต่ได้มี
บทบาทสำคัญในการหาเลี้ยงครอบครัวเคียงคู่ไปกับผู้ชายทีเดียว

การให้คุณค่าและความหมายความงามของ “รูปร่าง” ถูกนิยามแตกต่างกันไปตาม
วัฒนธรรมการครองชีพของคนในแต่ละสังคม ความหมายของ “รูปร่าง” ที่สื่อสารออกมาให้คนที่
พบเห็นได้รับรู้และตีความนั้นจึงสัมพันธ์โดยตรงกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของผู้ตีความ

สรุป “รูปร่าง” ที่พบในสังคมไทย

ยุคเผด็จการจอมพลสฤษดิ์ และจอมพลถนอม กิตติขจร (พ.ศ.2501 – 2516)

ยุคเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ (2501-2506) และ จอมพลถนอม กิตติขจร (2506-2516)
ได้สร้างปัญหาความขัดแย้งเพิ่มขึ้นในทศวรรษ 2510 ทำให้เกิดงานเขียนที่แสดงความแปลกแยก
และแสวงหาความหมายใหม่ ๆ ของคนหนุ่มสาวในยุคนั้น งานวรรณกรรมในยุคนั้นพยายามที่จะหา
ความหมายใหม่ นิยามความหมายใหม่ให้กับสิ่งรอบๆตัว วิพากษ์ วิจาร์ณ ให้เห็นอีกแง่มุมหนึ่งของ
ความหมายที่แปลก และแตกต่างไปจากความคิด ความเชื่อเดิมๆ เป็นยุคของวรรณกรรมนอก
กรอบ วรรณกรรมนอกระบบ

วรรณกรรมไทยยุคนี้ให้ความสำคัญกับความงามของ ใบหน้า ผิวพรรณ และขนาดของ
รูปร่าง และมีการกล่าวถึง ทรงผม และการประดับตกแต่งใบหน้าด้วยเครื่องสำอางมากขึ้น ในขณะที่
ท้องศัประภอบอื่น ๆ ถูกกล่าวถึงบ้าง มีคตินิยมในเรื่องของความงามที่เน้น ความสวยงาม ครบถ้วน
สมบูรณ์ของสรีระทุกส่วนของร่างกายอย่างที่เห็นไปได้ พบเห็นได้ในโลกของความจริงมากที่สุด
นิยมความสมบูรณ์ แข็งแรง มีกล้ามเนื้ออวบอิม สุขภาพดี สมสัดส่วนของรูปร่าง สวยงามแบบ
ธรรมชาติโดยไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่ง และพบว่าทำให้ความชื่นชมกับผู้หญิงที่ตกแต่งด้วย
เครื่องสำอางแต่พอดี ไม่จัดจ้าน ฉูดฉาด

บทบาทความสำคัญของ “รูปกาย”

งาน กวีนิพนธ์ เรื่อง กลางความเป็นไป ของ อังคาร กัลยาณพงศ์ ที่ไม่พบการกล่าวถึง “รูปกาย” ในลักษณะทางโครงสร้าง แต่พบว่ามีประเด็นแสดงทัศนนะความคิดที่แปลกแยกและย้อนแย้งไปจากขนบของการนำเสนอ “รูปกาย” ที่เคยพบในวรรณคดีและวรรณกรรมไทยมาตลอดและนั่นก็คือ การเปรียบเทียบอุปมาความงามของ “ดวงตา” กับ “ดวงดาว” ที่พบได้ทั่วไปอย่างดาษดื่นในวรรณคดีไทยโบราณละวรรณกรรมไทยซึ่งก็ได้รับความนิยม สืบทอดต่อกันมาจนปัจจุบัน

คำกล่าวเพื่อเจ้าของเจ้าคางคกหนุ่มที่ชื่นชมสองแก้วตาของคางคกสาวว่างดงามและมีค่ากว่าดวงดาวทั้งหมดในฟากฟ้า นั้น ดูจะคล้ายคลึงกับ จินตกวีโบราณที่เพื่อเจ้าที่หาญกล้าเอาดวงตาไปเปรียบเทียบกับดวงดาว ทั้งที่คุณค่าของมันต่างกันราวกับฟ้าดิน

บทกวีของอังคารชี้ให้เห็นความไม่เที่ยงของสังขารมนุษย์ว่า ไม่นานมันก็น่าเบื่อ สลายหายไปจากโลก ดวงตาไม่นานมันก็จะบอดต้องปิดไปในสักวันหนึ่ง แต่ดวงดาวต่างหากที่จะยังคงส่องแสงอยู่คู่กับท้องฟ้าชั่ววันรันดร์ แม้มันจะดูเล็กในสายตาแต่แท้จริงนั้นมันมีค่ายิ่งใหญ่ การนำดวงตาไปเปรียบเทียบกับดวงดาวดังที่จินตกวีนิยมหลงใหลกันนั้นช่างเป็นสิ่งที่เพื่อเจ้า และโง่เขลาเบาปัญญา งานของอังคารถือได้ว่าเป็นงานกวีที่วิพากษ์วิจารณ์ให้เห็นอีกแง่มุมหนึ่งของความหมายที่แปลกและแตกต่างไปจากความคิดความเชื่อเดิม ๆ

เรื่องสั้น เพื่อนเก่า ก็เป็นวรรณกรรมอีกชิ้นหนึ่งที่กล่าวถึง รูปกาย” ในลักษณะของการที่ปรากฏอาการประชดประชัน ขบกัดผู้หญิงทั่ว ๆ ไปในสมัยนี้ที่เห่อแพ้งั้นโดยเฉพาะเรื่องการแต่งตัว (แต่งหน้า ทำผม เลือเสื้อผ้า) ผู้ชายมองผู้หญิงในแง่ภูมิศาสตร์ “รูปกาย” ของผู้หญิงที่นิยมกันว่าสวยคือ ผิวเนื้อดำแดง ผมดัดลอน รูปร่างเอวบางร่างน้อย ไม่สูงไม่ต่ำ ผู้หญิงพิมพ์นิยมที่หาพบได้ทั่วไปบนท้องถนน เหตุเพราะผู้ชายชอบมองผู้หญิงจาก “รูปกาย” ภายนอกเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงต้องลุกขึ้นมาแต่งตัว พัฒนา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง “รูปกาย” ให้เป็นไปอย่างทันสมัย (ผู้ชาย) นิยม เพราะมีความเชื่ออยู่อย่างหนึ่งว่า พวกผู้หญิงแต่งตัวนั้นโดยเนื้อแท้เพื่อจะให้เพศชายชม เป็นผลมาจากบทบาทหน้าที่และคุณค่าของผู้หญิงที่ตกอยู่ในภาวะของผู้พึ่งพา และความงามคือทรัพย์มาตลอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้น การลุกขึ้นมาพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง “รูปกาย” ตามแพ้งั้นเป็นเพราะสายตาของผู้หญิงด้วยกันเองมักจะเหลือบแลมาทางเดียวกันอย่างสำรวจตรวจตรา แวบแรกตรวจตราเครื่องประดับและเครื่องแต่งกาย รูปร่าง หน้าตา ถ้ามีโอกาสพอ ก็จะพิจารณามุขลิลักษณะ และท่วงทีวาจา วัตรปฏิบัติ ภูมิหลัง ภูมิหน้าของบุคคลที่ตนสนใจอย่างถี่ถ้วนเก็บไปเป็นข้อสนทนาในโอกาสต่อไป

“รูปกาย” กับสถานภาพและบทบาททางสังคม

เรื่องของ “รูปกาย” ที่มีลักษณะทางโครงสร้างพบได้จากวรรณกรรม 2 เรื่อง คือ สร้างชีวิต และตะวันตกดิน ซึ่งพบว่าลักษณะนิสัยหรือบทบาทของตัวละครจะเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลในการกำหนดลักษณะของ “รูปกาย” มากกว่าปัจจัยทางด้านชนชั้น พบว่ามีแนวโน้มสูงที่ทั้งผู้หญิงและผู้ชายที่มีบทบาทนิสัยเป็นคนดีและเป็นตัวละครเอกของเรื่องจะมีลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปกาย” ที่สวยงาม ไม่คำนึงถึงว่าจะจะเป็นตัวละครที่อยู่ในชนชั้นใด แสดงให้เห็นว่าปัจจัยทางด้านชนชั้นเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลในอันดับรองลงมา ซึ่งแตกต่างไปจากกติกาของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมยุคเก่าที่ชนชั้นมีอิทธิพลต่อการกำหนดลักษณะของ “รูปกาย”

การนำเสนอ “รูปกาย” ของหญิงชั้นสูงในยุคนี้ พบว่ามีความสัมพันธ์กับลักษณะนิสัยของตัวละคร ซึ่งอธิบายได้ดังนี้ นวนิยายตะวันตกดิน เป็นนวนิยายที่มีตัวปัญหาสำคัญที่มาจากเรื่องกามารมณ์ และตัวละครเอกหญิงของเรื่องที่เป็นตัวร้ายเป็นหญิงชั้นสูงที่ใช้ตกอยู่ในวงกามารมณ์ ดังตัวอย่าง วิธู สตรีวัยสี่สิบเศษ ที่แต่งหน้าทาลิปสติกด้วยสีอ่อนเป็นมันวาว ต่างกับที่เคยพบในวรรณกรรมว่าถ้าพูดถึงลิปสติกจะต้องนึกถึงสีแดง สีอ่อนเป็นสีโทนเย็นให้ความหมายถึงความสบายตาดูนุ่มนวลเป็นธรรมชาติ เป็นการแต่งหน้าในลักษณะที่ต้องการให้ดูเหมือนไม่แต่ง คือแต่งให้ดูงามด้วยและดูพอดีๆด้วยกัน คือไม่ให้ดูจางเกินไปนัก เพราะถ้าแต่งมากไปก็จะดูจัดจ้าน เป็นผู้หญิงไม่ดี ไม่มีรสนิยมไป แต่ถ้าจะไม่แต่งเสียเลยก็จะพบแต่ความไม่เที่ยงไม่งามของสังขาร นัยยะนี้การเลือกใช้โทนสีในการแต่งหน้าก็สามารถสะท้อนให้เห็นทัศนคติ รสนิยมของชนชั้นได้เหมือนกัน

ในวรรณกรรมไม่ว่ายุคใดก็ตามมักจะให้คุณค่าของความงามกับผู้หญิงที่งามด้วยธรรมชาติ ไม่ต้องมีอะไรมาเสริมแต่งมากกว่า ในวรรณกรรมที่ผ่านมาไม่พบการให้คุณค่าทางบวกกับผู้หญิงที่ลุกขึ้นมาแต่งหน้าทาปาก โดยเฉพาะด้วยสีที่จัดจ้านเช่นสีแดงมาก่อน การใช้ลิปสติกสีเข้ม ส่วนมากจะเป็นสีแดง พบมากในผู้หญิงชั้นต่ำ ผู้หญิงจัดจ้านที่แต่งตัวเพื่ออวดเพศตรงข้ามหรือพวกโสเภณี สีแดงเป็นสีโทนร้อนที่ให้ความรู้สึก ยั่วยวน ทำท่าย ฉะนั้นการใช้สีในการแต่งหน้าสามารถสะท้อนให้เห็นคุณค่า บ่งบอกทัศนคติค่านิยมทางชนชั้นและลักษณะนิสัยของผู้ใช้ได้

วิธูให้เหตุผลและคุณค่าของการลุกขึ้นมาแต่งตัว การแต่งตัว(ซึ่งหมายถึงรวมถึงการแต่งหน้าทาปากด้วย) มิได้แสดงผลให้สัมผัสได้จากทางสายตาเท่านั้น แต่มันมีคุณค่ากับจิตใจของผู้หญิงหลายๆ คนด้วย

การให้เหตุผลความชอบธรรมในการแต่งตั้งตัวนั้น ตัวบทกำหนดให้มาเกิดกับตัวละครหญิง วิชา ผู้หญิงที่ยับเยินและทุกข์ทรมานอย่างไม่มีทางเลือก เหตุผลและความชอบธรรมในเรื่องของการแต่งตั้งของวิชานั้นแทนที่จะให้คุณค่าทางบวกเพิ่มขึ้นกับผู้หญิงที่ชอบแต่งตั้ง เลยกลายเป็นว่ายิ่งลดทอนคุณค่าของผู้หญิงแต่งตั้งที่มีน้อยอยู่แล้วให้น้อยลงไปอีก กลายเป็นผู้หญิงไม่มีคุณค่า ไม่รู้จักใช้ความคิด เพราะไม่ได้ทำตัวให้เกิดประโยชน์อันใดกับใครเลยนอกจากตัวเอง

คตินิยมเรื่องความงามของ “รูปกาย”

ทัศนิก จากเรื่องตะวันตกดินเช่นเดียวกัน หญิงสาวยุคใหม่ การศึกษาดี และมีโอกาสได้ทำงานนอกบ้าน ทัศนิก เป็นตัวละครเอกหญิงคนเดียวในนวนิยายของงานวิจัยชิ้นนี้ทั้งหมดที่มี “ผิวคล้ำ” ตลอดงานวิจัยพบว่า ผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้วเป็นตัวละครเอกทุกคนจะมีผิวขาว นวลล่อน เป็นความนิยมในเรื่องของผิวพรรณที่เริ่มแสดงการเปลี่ยนแปลงให้เห็น

หากนำทัศนิกผู้หญิงที่ตัวบทกำหนดบทบาทให้เป็นหญิงที่ไปสู่ความดีงามได้อย่างภาคภูมิใจ มาเปรียบเทียบกับ วิชา และ ศาวิกา ที่ตัวบทกำหนดผู้หญิงยับเยินและทุกข์ทรมานอย่างไม่มีทางเลือก สิ่งที่พบคือ ทัศนิกถึงแม้จะมีผิวคล้ำ แต่มันก็ทำให้เธอดูเข้ม เข้มเอง โดยไม่ต้องใช้เครื่องสำอางชนิดใด ในขณะที่วิชาซึ่งเป็นผู้หญิงสวย ผิวขาวแต่ต้องใช้เครื่องสำอางตกแต่งใบหน้า และผิวกายเพื่อเสริมความงาม และปกปิดความไม่งาม นอกจากความแตกต่างเรื่องวัยที่เป็นเหตุผลสำคัญในการใช้เครื่องสำอางแล้ว บทบาทหรือลักษณะนิสัยของตัวละครก็เป็นปัจจัยสำคัญเหมือนกัน วรรณกรรมที่ผ่านมาพบว่า มีแนวโน้มสูงที่ตัวละครที่มีบทบาทเป็นผู้หญิงไม่ดี จะด้วยนิสัยหรือด้วยอาชีพก็ตาม เช่น โสเภณี ใช้เครื่องสำอางในการตกแต่งผิวกาย ตัวละครเอกหญิงที่เป็นคนดีพบได้น้อยมากว่าเป็นผู้หญิงที่ใช้เครื่องสำอางตกแต่งผิวกาย ประเด็นนี้สามารถสะท้อนให้เห็นทัศนคติ ค่านิยม และคุณค่าที่สังคมมีให้กับผู้หญิงที่ใช้เครื่องสำอางที่ไม่เคยมีการกล่าวชมยกย่อง หรือให้คุณค่าความงามในแง่บวกกับผู้หญิงที่ใช้เครื่องสำอางเลย สังคมยังคงยกย่องชื่นชม ผู้หญิงที่งามอย่างธรรมชาติไม่ต้องอาศัยการเสริมแต่งด้วยเครื่องสำอางอยู่อย่างหนักแน่น เช่นเดิม

สรุป “รูปกาย” ที่พบในสังคมไทย

ยุคประชาธิปไตยเบ่งบานระยะสั้น (พ.ศ.2516 – 2519)

ในช่วงประชาธิปไตยเบ่งบานระยะสั้น ๆ 3 ปี คือ พ.ศ.2516-2519 ความสนใจอ่านหนังสือและความตื่นตัวที่จะเขียนวรรณกรรมสะท้อนสังคมได้กลับมาอย่างคึกคัก งานในช่วง 3 ปีของการฟื้นฟูวรรณกรรมเพื่อชีวิตนี้ หลายชิ้นนิยมเขียนถึงการต่อสู้ของชาวนา กรรมกร แบบเป็นสูตรสำเร็จ จึงปรากฏ “รูปกาย” น้อยมาก วรรณกรรมที่ใช้ในยุคนี้มีเพียงเรื่องเดียวคือ สร้อยทอง

วรรณกรรมไทยยุคนี้ให้ความสำคัญกับความงามของ ใบหน้า และขนาดของรูปร่าง มีคตินิยมในเรื่องของความงามที่ นิยมความสมบูรณ์ แข็งแรง มีกล้ามเนื้ออวบอ้อม สุขภาพดี สมสัดส่วนของรูปร่าง ความแข็งแรง ว่องไว ไร้โรค และความสามารถในการต้านทานโรคของร่างกาย มีที่หยาบกร้าน แต่แข็งแรง ผิวที่คล้ำเพราะกรำแดด

“รูปกาย” กับชนชั้น สถานภาพและบทบาททางสังคม

สร้อยทอง ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ ระหว่างชาวบ้านนอกคอกนาธรรมดากัน กลุ่มหนึ่งกับเจ้านายที่ไปจากที่ว่าการอำเภอ รูปกายของ “เจ้านาย” ที่ดูสง่า มีอำนาจ บารมี กับ รูปกายของ “ชาวบ้าน” ที่ล้าสันแข็งแรงตามความลำบาก ยากแค้นของชีวิต เป็นลักษณะของ รูปกาย ที่สะท้อนความสัมพันธ์อันน่าขมขื่นระหว่างคนที่เป็นฝ่ายปกครอง กับ ประชาชนไกลปืนเที่ยงและด้อยการศึกษา ภาพพจน์เหล่านั้นสะท้อนความรู้สึกของผู้พบเห็นอย่างแน่

จากวรรณกรรมที่ผ่านมาพบว่า ชำราชากรชนชั้นปกครองที่อยู่ในวัยกลางคน “รูปกาย” ที่ปรากฏมักจะมีลักษณะที่มีขนาดของ “รูปร่าง” อ้วนใหญ่ แต่ถ้าความอ้วนนั้นไปปรากฏอยู่ในชายชั้นสูงดังตัวอย่างของท่านรัฐมนตรีในเมืองนิมิตรซึ่งเป็นคนดีที่เคยกล่าวมาแล้วนั้น ความอ้วนของท่านนั้นแสดงความสมบูรณ์ ความมั่งมีอุดมสมบูรณ์ของชีวิต การนำเสนอความอ้วนของคนชั้นสูงมักจะต้องมีคำมาขยายเพิ่มเติมเพื่อสื่อความหมายของความอ้วนไปในทางบวกให้สมกับชนชั้นสูง เช่น ค่อนข้างอ้วนแต่ดี แต่สมส่วน รูปร่างอ้วนใหญ่ **ดูมีสง่า** ทั้งสองวลีนี้ล้วนแต่สื่อถึงความชอบธรรมให้กับความอ้วนของชายชั้นสูงทั้งสิ้น นัยยะนี้ชนชั้นถือเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่ทำให้หน้าที่ยกกันความดี ความอัปมงคลใด ๆ ก็ตามมิให้มาเกาะกุม “รูปกาย” ได้ แต่สำหรับปลัดผัน เป็นข้าราชการชั้นปกครองที่อยู่ในชนบท พื้นเพเดิมก็เป็นชาวบ้านชั้นต่ำ เมื่อได้มีโอกาสรับราชการก็ใช้อำนาจบีบบังคับ ขูดรีด เอาเปรียบชาวบ้าน ฉะนั้น ร่างใหญ่ที่เริ่มลงพุงจึงสื่อความหมายถึงความอัปมงคล น่าเกลียด หรืออุปนิสัยตระกละตระกามดังเช่นคนชั้นต่ำ มากกว่าแต่ปลัดผันก็มี หน้าผากที่กว้างลึก ที่สื่อถึงความกว้างขวางและอำนาจ อันเป็น “รูปกาย” ที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา

“รูปร่าง” ในฐานะเครื่องมือที่ก่อประโยชน์อันเป็นสาระกับชีวิตและสังคม

“รูปร่าง” ของชายชั้นต่ำ เช่น “ลอยชายชนบทที่ต้องอาศัยความแข็งแรงของร่างกายในการประกอบอาชีพแสดงให้เห็นความสัมพันธ์อันแนบแน่นกันระหว่าง “ลักษณะทางชีววิทยา” กับ “ลักษณะทางวัฒนธรรม” ชายชั้นต่ำโดยเฉพาะชายชาวชนบทที่มีอาชีพเกษตรกรรม **แมงอกและน่องแข็งแรง มัดกล้ามเนื้อ** แยกออกจากกันเป็นลอน ๆ **เอวคอดกิวเหมือนนกก้าม ผิวหนังสีน้ำตาล** กลิ้งขึ้นมันสะทอนแสงแดด เป็นผลเนื่องเขาต้องใช้ความแข็งแรงทางร่างกายเพื่อการประกอบอาชีพ อย่างที่พบมากในวรรณกรรมยุคแรก ในสังคมชนบทไทยความแข็งแรงหรืออ่อนแอทางร่างกายยังเป็นเหตุผลสำคัญในการดำเนินชีวิตเช่นแต่ก่อนเพราะพวกเขาต้องใช้ความแข็งแรงของร่างกายเป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิตเช่นสังคมสมัยก่อน

“รูปร่าง” ของหญิงชั้นต่ำ เช่น อังกาบผู้หญิงชนบทที่ต้องใช้ร่างกายต่อสู้กับความยากลำบากทำมาหากินมีรูปร่างที่สมบุรณ์ แข็งแรง สุขภาพดีเหมาะกับการทำงานหนัก เพราะหญิงสาวชาวชนบทที่ต้องทำนาปลูกข้าวโดยมิได้รู้สึกเหน็ดเหนื่อย ผู้ประพันธ์นำเสนอ “รูปร่าง” ของเธอในลักษณะของความ **ชื่นชมด้วยการบรรยาย** “รูปร่าง” ของเธอด้วยคำขยาย เช่น **ผิวดำแดงเกลี้ยงเป็นมัน** ผมหยิก**ละเอียดดำขลับ** ฟันซี่เล็ก ๆ **ขาววับ** เหงือกสีชมพู **ลิ้นแต่ให้คุณค่า** ทางบวกกับ “รูปร่าง” ของอังกาบ “รูปร่าง” แต่ละส่วนของเธอไม่ว่าจะเป็น ร่างอวบอืดแข็งแรง ผิวพรรณ **อกใหญ่พุงเป็นบัวตูม** ตะโพก**อวบแน่นสะบัด** แขน**อ่อนดูแข็งแรงนุ่มนวล** ลิ้นแต่เป็น “รูปร่าง” ที่ดีงามเพราะมันคุณค่าของมันเต็มไปด้วยเป็นประโยชน์มากมาย

แต่การกล่าวถึงสตรีะ ที่เป็นหน้าอก และ ตะโพก ถูกนำเสนอด้วยชนบของการจ้องมอง นั่นคือ นำเสนอแบบให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพตาม เช่น **อกใหญ่พุงเป็นบัวตูม** ไม่ค่อยลงเหมือนแม่หม้ายคนอื่น **ตะโพกอวบแน่นสะบัด** ไปมา ทั้งหน้าอกและตะโพกของทำให้อังกาบทำให้เธอตกเป็นวัตถุสำหรับการจ้องมองของชาย สื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของร่างกายที่เหมาะสมกับบทบาทของความเป็นเมียของผู้หญิงแบบระบบปีตาธิปไตยอยู่ดั้งเดิม

สำหรับยุคนี้ “รูปร่าง” ที่พบเป็นรูปร่างที่สะท้อนความสัมพันธ์อันน่าชมชื่นระหว่างข้าราชการที่เป็นฝ่ายปกครองที่มี “รูปร่าง” แสดงอำนาจและบารมีมีความอุดมสมบูรณ์ มั่งคั่ง ในชีวิต กับประชาชนไกลปิ่นเที่ยงและด้อยการศึกษา เป็นชนชั้นต่ำที่มี “รูปร่าง” ที่สมบุรณ์แข็งแรงอันเป็นผลเนื่องมาจากความจำเป็นในการดำเนินชีวิต แต่ก็ได้รับการยกย่องคุณค่าว่าเป็นรูปร่างที่ก่อให้เกิดประโยชน์และสวยงาม

สรุป “รูปกาย” ที่พบในสังคมไทย

ยุทธธรรมกรรรมไทยรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์)

(พ.ศ.2522 – 2548)

สำหรับวรรณกรรมส่วนใหญ่ที่ได้รับรางวัล ซีไรต์ เป็นวรรณกรรม ประเภทบทกวีนิพนธ์ นวนิยาย และ เรื่องสั้น ซึ่งยังคงได้รับอิทธิพลจากกระแสความเปลี่ยนแปลงในด้านการเมือง การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ ต่อเนื่องมาจากยุคประชาธิปไตยเบ่งบานระยะสั้น ปีพ.ศ.2516 -2519 มาอย่างต่อเนื่อง ฉะนั้น นักเขียนวรรณกรรมในช่วงนี้เป็นนักเขียนรุ่นใหม่ หรือนักเขียนแนวสังคม นักเขียนแนวเพื่อชีวิต วรรณกรรมส่วนใหญ่จึงเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อสะท้อนชีวิตของมนุษย์ในสังคมไทยหลายหลากกว้างขวาง ถือได้ว่าวรรณกรรมกระแสใหม่ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

วรรณกรรมไทยยุคนี้ให้ความสำคัญกับความงามของ ไบหน่ามากที่สุด ในขณะที่ ดวงตา ผิวพรรณ และขนาดของรูปร่างถูกพูดถึงในลำดับรองลงมา มีการกล่าวถึงการประดับตกแต่ง ไบหน่าด้วยเครื่องสำอางและการเปลี่ยนถ่ายอวัยวะ ในขณะที่องค์ประกอบอื่น ๆ ถูกกล่าวถึงบ้าง มีคตินิยมในเรื่องของความงามที่นิยมความสมบูรณ์ แข็งแรง มีกล้ามเนื้ออวบอิม สุขภาพดี สมสัดส่วนของรูปร่าง “รูปกาย” มีบทบาทเป็นสิ่งที่กำหนดชนชั้น ชชาติกำเนิด สถานภาพและบทบาททางสังคมมากที่สุด และพบว่า “รูปกาย” เป็นเพียงภาพมายา ดวงตาเพียงชั่วคราว ไม่ยั่งยืน เป็นภาระหนักที่คนต้องแบกไว้ เป็นเพียงถุงซีที่ห่อหุ้มสิ่งปฏิภูลเนาเหม็น กองปฏิภูลอันเป็นที่อาศัยของโรคเท่านั้น

บทบาทความสำคัญของ “รูปกาย”

วรรณกรรมซีไรต์หลายเรื่องผู้ประพันธ์พยายามรื้อสร้างค่านิยมใหม่ คุณค่าใหม่ สร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับ “รูปกาย” ในหลาย ๆ ประเด็นที่คนเราเชื่อมั่นเป็นอย่างนั้น ยึดติดฝังแน่นกันมาตั้งแต่อดีตโดยปราศจากการสงสัยและการตั้งคำถาม ได้แก่

คตินิยมเรื่องความงามของ “รูปกาย”

เรื่องสั้น โนรี จาก รวมเรื่องสั้น ซอยเดียวกัน โดย วาณิช จรุงกิจอนันต์ เรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ ปี พ.ศ.2527 ที่กล่าวถึง “รูปกาย” ในลักษณะของการให้เหตุผล ความชอบธรรมกับผู้หญิงสมัยใหม่ เสรีนิยม ที่ลุกขึ้นมาแต่งตัว แต่งหน้าทาปาก

ดังที่พบอยู่เสมอในงานวิจัยชิ้นนี้ว่า สังคมไม่เคยให้คุณค่าทางบวกกับผู้หญิงที่ลุกขึ้นมาใช้เครื่องสำอางแต่งหน้าทาปากเลย ผู้หญิงที่ใช้เครื่องสำอางแต่งหน้าทาปากมักจะถูกมองในด้านลบ ก่อนที่จะได้รู้จักตัวตนจริง ๆ เสมอ ทุกครั้งที่มีการกล่าวถึงผู้หญิงที่ใช้เครื่องสำอางแต่งหน้าทาปาก

จะพบได้เสมอว่าผู้หญิงคนนั้นจะเป็นตัวละครที่รับบทบาทการเป็นตัวร้ายหรือเป็นผู้หญิงที่ต้องใช้ร่างกายทำมาหากินมาตลอด จากวรรณกรรมที่ผ่านมาทั้งหมด มักกล่าวชื่นชมและให้คุณค่าทางบวกกับผู้หญิงที่งามด้วยธรรมชาติ ไม่ต้องอาศัยการแต่งเติมด้วยวิทยาศาสตร์มาตลอด รวมถึงมีการให้เหตุผลในแง่ทางเศรษฐกิจดังที่เคยพบในนวนิยายเรื่องหนึ่งในร้อย ว่าการที่ผู้หญิงใช้เครื่องวิทยาศาสตร์แต่งหน้า เพราะเป็นการขนเงินออกนอกประเทศโดยไม่ได้ประโยชน์ตอบสักนิด โนรีเป็นตัวอย่างของผู้หญิงยุคใหม่ ยุคเสรีนิยม ที่รู้ และเข้าใจปัญหาความยากจนในสังคมดี และเธอก็เห็นใจคนจนด้วย แต่เธอไม่จำเป็นต้องแสดงออกถึงความ เข้าใจ และเห็นใจนั้น ด้วยการปล่อยให้ตัวเองมีใบหน้าทรุดโทรม ซีดเซียว ปราศจากความสวยงาม เธอสามารถเข้าใจคนอื่นได้ในขณะเดียวกับที่เธอก็เข้าใจตัวเองได้เหมือนกัน

“รูปร่าง” กับการปฏิเสธคุณค่าแบบเก่า

“อหังการของดอกไม้” จากหนังสือรวมบทกวี ไบไม้ที่หายไป โดย จิระนันท์ พิตรปรีชา กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ ปี พ.ศ.2532 “อหังการของดอกไม้” บทกวีที่ต้องการปฏิเสธ “รูปร่าง” แบบเก่า ตัวละครเอกหญิงในวรรณคดีไทยมักถูกประกอบสร้างให้มีรูปโฉมที่งดงามเป็นพิเศษ เช่น พระเพื่อน พระแพง ในบทละครเรื่องพระลอหรือ นางมัทนะพาธา ดังที่นำเสนอไปแล้วนั้น ส่วนใหญ่แล้วร่างกายของตัวละครเอกหญิงจะถูกพรรณนาความงามไปที่ละส่วนโดยเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ เช่น ดวงจันทร์ คันศร ดอกไม้ อัญมณี เป็นต้น จนเกิดเป็น “ชนบทชมโฉมสตรี” ขึ้นในวรรณคดีไทย

รูปร่าง” ของตัวละครหญิงซึ่งถูกนำเสนอผ่านชนบทชมโฉมสตรีต้องเป็นเรือนร่างที่ออร่าอ่อนแอ ทุกส่วนสัดส่วนต้องงดงามเพียบพร้อม การประกอบสร้างรูปร่างเช่นนี้ คือการเตรียมพร้อมให้ตัวละครหญิงเป็นวัตถุรองรับความปรารถนาของชาย นอกจากนี้เมื่อพิจารณาโครงสร้างความหมายของวรรณคดีไทยส่วนใหญ่แล้ว จะพบว่ารูปร่างดังกล่าวมิได้เพื่อหนุนเสริมบทบาทของการเป็นเมียและเป็นแม่ที่ดีตามคติความเชื่อแบบชายเป็นใหญ่ กล่าวได้ว่า รูปร่าง ของผู้หญิงในวรรณคดีไทยไทยโบราณถูกนำเสนอภายใต้ตรรกะของระบบปีตาธิปไตยอันทรงอิทธิพลมาอย่างต่อเนื่องยาวนานในสังคมไทย

บทกวีนี้ ผู้แต่ง ได้สร้างคุณค่าใหม่ให้กับผู้หญิง ดอกไม้ และบทกวี ผู้แต่งพยายามสร้างค่านิยมใหม่ คุณค่าใหม่ สร้างจิตสำนึกของผู้หญิงให้เปลี่ยนมือที่อ่อนน้อมเป็นลิ้มเหล็ก ด้วยการนำเสนอ “รูปร่าง” ของผู้หญิงที่ต่างไปจากชนบทชมโฉมสตรีในอดีต การต่อต้านคุณค่าแบบเก่าแล้วหันมายึดถือคุณค่าแบบใหม่ ก็คือการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของ “รูปร่าง” จากที่มีไว้รองรับอารมณ์ความต้องการของผู้ชาย มาสู่ “รูปร่าง” ที่ก่อประโยชน์ต่อตนเองและต่อส่วนรวม เช่น การละจากดวงตาที่มีไว้ “คอยชมม้วยช้วน” มาสู่ดวงตาในฐานะบ่อเกิดของวิสัยทัศน์อันก้าวหน้า

เรื่องสั้น : “หม้อที่ขูดไม่ออก” จากรวมเรื่องสั้น อัญมณีแห่งชีวิต โดย อัญชัน รวมเรื่องสั้น รางวัลซีไรต์ ปี พ.ศ.2533 ตัวเอกหญิงมาจากตระกูลเก่าแก่ที่พอมืออันจะกิน ความไม่ทันคน ไม่กล้าแสดงออก และเป็นกุลสตรีไทย คือคุณสมบัติของตัวเอกหญิงที่ถูกนำมาเทียบเคียงกับตัวละครในวรรณกรรมโบราณ ทั้งนี้เพื่อตอกย้ำว่าคุณลักษณะที่เธอยึดถือ นั้น ไม่ว่าจะ เป็น กิริยาตัวมดเต็มเหนียมอวย และการเป็นคนเอวบางร่างน้อยนั้น มันไม่เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน เพราะสิ่งนี้จะนำพาชีวิตของหญิงเช่นนั้นให้เผชิญกับปัญหาต่าง ๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ตัวบทได้วิพากษ์คุณลักษณะ และ”รูปร่าง” อันแบบบาง อรชรอ่อนแอ ในแบบของกุลสตรีไทยว่าเป็นสิ่งที่แปลกแยกกับบริบทสังคมสมัยใหม่ “หม้อที่ขูดไม่ออก” จึงเป็นเรื่องสั้นที่ตั้งคำถามกับความเป็นกุลสตรีที่มี “รูปร่าง” และลักษณะนิสัยตามแบบจารีตว่ายังเหมาะสมเพียงใดกับสภาพสังคมสมัยใหม่

ความจริงอันเป็นแก่นแท้ของ “รูปร่าง”

เจ้าจันทน์ผมหอม นิราศพระธาตุอินทร์แขวน โดย มาลา คำจันทร์ นวนิยายรางวัล ซีไรต์ ปี พ.ศ.2534 เจ้าจันทน์ผมหอม ฯ เป็นนวนิยายที่เสนอเรื่องเกี่ยวกับการค้นหาสัจจะหรือความจริงอันเป็นแก่นแท้ของชีวิตซึ่งจะเกิดขึ้นกับใครก็ได้ก็ได้ รวมถึง สัจจะหรือความจริงของ “รูปร่าง” ก็เช่นเดียวกัน “รูปร่าง” ก็เป็นภาพมายาเช่นเดียวกับพระธาตุ

สัจจะหรือความจริงของ “รูปร่าง” ที่เป็นภาพมายาเช่นเดียวกับพระธาตุอินทร์แขวน เป้าหมายการเดินทางของเจ้าจันทน์ พระธาตุอินทร์แขวนเป็นทั้งภาพเปรียบเทียบระหว่างเจ้าหล้าอินทกะกับพ่อเลี้ยง และเป็นสัญลักษณ์แห่งความจริง สัจจะหรือความจริงของ “รูปร่าง” ที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอ อย่ามองคนที่ความงามภายนอก แต่ให้มองหาความงามที่อยู่ภายใน

อมตะ โดย วิมล ไทรนิ่มนวล นวนิยายรางวัลซีไรต์ ปี พ.ศ.2543 เป็นนวนิยายเชิงจินตนาการถึงโลกอนาคต เกี่ยวกับการแสวงหาความเป็นอมตะของชีวิต โดยใช้รูปแบบวิวาทะระหว่างแนวคิดบริโภคนิยม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กับแนวคิดทางศาสนาของโลกตะวันออก ศีลธรรมกับสัญชาตญาณเถื่อน เป็นแก่นหรือแกนหลัก โครงเรื่องหลักคือ การทำโคลนมนุษย์ในอนาคต และการเปลี่ยนถ่ายอวัยวะ อันนำไปสู่ปัญหาด้านมนุษยธรรมและจริยธรรม

การโคลนมนุษย์เพื่อการเปลี่ยนถ่ายอวัยวะเป็นความพยายามสร้างหรือค้นหาเทคโนโลยีเพื่อควบคุมและจัดการกับ “รูปร่าง” รูดอล์ฟสกี (Rudofsky, 1971 อ้างถึงใน สายพิณ ศุภุทธมงคล และคณะ, 2541: 17) พบว่าการมองร่างกายในฐานะ “วัตถุดิบ” ของ “ผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์” การดัดแปลงร่างกายเป็นการเปลี่ยนแปลงและแปลงเพื่อกลายเป็นร่างกายที่สังคมยอมรับ นั่นคือ ความหนุ่มความสาวที่เป็นอมตะ ไม่เหี่ยว ไม่หย่อน ทำให้ความหมายของ ร่างกายไม่ใช่สิ่งที่

สร้างมาสำเร็จเรียบร้อยแล้ว แต่อยู่ในภาวะของการที่กำลังเปลี่ยนไปเป็นสิ่งอื่นไม่มีวันจบสิ้น คนมองร่างกายเป็นเสมือนโครงการที่จะต้องมีการพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ หรือที่เรียกว่า “the body project” เพื่อให้ร่างกายบรรลุเป้าหมายที่พึงปรารถนา และเป็นการสื่อถึงความเป็นตัวตน หรืออัตลักษณ์ (identity) ของปัจเจกชนที่เป็นเจ้าของร่างกายแต่ละร่าง

การโคลนมนุษย์เพื่อเปลี่ยนถ่ายอวัยวะเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ดีของการปฏิบัติต่อร่างกายในฐานะโครงการเพราะร่างกายใหม่ที่เกิดขึ้นจากใช้ร่างกายของมนุษย์เทียมเป็นอะไหล่ชิ้นนั้น ทำทลายความคิดเดิมเกี่ยวกับร่างกายตามธรรมชาติ

ตัณหา” เป็นต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งหมดของเรื่อง แก่นเรื่องของอมตะ คือ อนัตตา ความไม่ยึดมั่นถือมั่น โดยเฉพาะในเรื่อง “รูปร่าง” ดังที่ปรากฏเป็นวิวัฒนาการของความงาม คุณค่าความหมายอย่างที่ผ่านมาในงานวิจัยนี้ทั้งหมด ทุกอย่างล้วนแต่เกิดขึ้นเพราะ เราหลงไปจับยึดเอา “รูปร่าง” ว่าเป็นตัวเรา เป็นของเรา ทั้งที่มันก็เป็นแค่ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ กับธาตุวิญญาณมาประชุมปรุงแต่งกันเท่านั้น แล้วก็แปรเปลี่ยนรูปไป (น.113)

ผู้ประพันธ์เสนอทัศนะ แนวคิดด้วยหลักศาสนาที่ต้องการให้คนเราตระหนักถึงความจริงของ “รูปร่าง” ว่าแท้จริงแล้วมันก็คือ “ถูกขี้” ที่เราไปยึดมั่นถือมั่น ไปปรุงแต่ง ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เพื่อให้สวยให้งามให้คนยกย่อง ชื่นชม แท้จริงแล้วมันก็เป็นเพียงแค่ถุงห่อหุ้มสิ่งปฏิภูลเนาเหม็นเท่านั้นเอง

ความจริงอันบทสรุปสุดท้าย ไม่ว่าจะวิวัฒนาการการสื่อความหมาย “รูปร่าง” ในสังคมจะวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร สุดท้าย “รูปร่าง” ก็มีความหมายอันเป็นสัจธรรมเดียวกันทั้งหมดทุกยุคทุกสมัย นั่นก็คือ “ถูกขี้” ที่เคลื่อนที่ได้ การพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือประดับตกแต่ง “รูปร่าง” เพื่อให้เป็น “รูปร่าง” ที่สังคมยอมรับ แท้จริงก็ล้วนแต่แต่ง “ถูกขี้” เคลื่อนที่ได้เท่านั้นเอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยที่นำเสนอไปแล้วนั้น ผู้วิจัยได้นำเสนอ รูปแบบลักษณะของ “รูปร่างกาย” และ วิวัฒนาการการสื่อความหมายของ “รูปร่างกาย” ที่ปรากฏในสังคมไทยยุคต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึง ปัจจุบัน ผู้วิจัยเห็นว่าจากผลการวิจัยที่ได้สามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัยด้วยแนวคิดและ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ “รูปร่างกาย” ได้ในหลาย ๆ แนวคิด ซึ่งผู้วิจัยขอแยกนำเสนอประเด็นอภิปรายผล ตามยุคต่างๆ ในสังคมไทยที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้ ดังนี้

“รูปร่างกาย” ที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยยุคอาณาจักรสุโขทัยกับการปรับตัวให้ทันสมัยแบบ ตะวันตก (ประมาณปี พ.ศ. 2411-2468) ไม่ว่าจะเป็น โคลงโลกนิติ สามัคคีเภทคำฉันท์ มัทนะ พารา และนิทานเวตาล ต่างก็สะท้อนภาพบทบาทหน้าที่ และคุณค่าทางเพศระหว่างหญิงชายที่ แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดจาก ธรรมชาติของ “รูปร่างกาย” ข้อจำกัดทางสรีระ ชีววิทยา ระหว่างหญิงชาย คุณค่าของผู้ชายถูกนำไปเชื่อมโยงกับกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมไม่ว่าจะเป็น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และศาสนา คุณค่าของผู้ชายจึงอยู่ที่ “ความรู้” ในขณะที่บทบาทและคุณค่าของผู้หญิง ถูกนำไปเชื่อมโยงกับพื้นที่ในครัวเรือนคือบทบาทการเป็นเมียและแม่ เนื่องจากผู้หญิงมีร่างกาย และจิตใจที่อ่อนแอ บอบบางกว่า จึงไม่ควรทำงานที่จะถูกกระทบด้วยความรุนแรงทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ด้วยบทบาทความเป็นเมียนี่เองที่ทำให้คุณค่าของผู้หญิงในยุคนี้คือ “รูปร่างกาย” หากจะ กล่าวถึง บทบาทการสื่อความหมายของ “รูปร่างกาย” ในสังคมไทยยุคนี้ก็ต้องนำไปเชื่อมโยงกับ ธรรมชาติทางชีววิทยา ความแตกต่างทางสรีระของหญิงชาย เรียกว่าเป็นยุคที่ ธรรมชาติเป็นผู้ นิยามมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะเกี่ยวกับ “ร่างกายธรรมชาติ” ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

แนวคิด ร่างกายธรรมชาติ (Naturalistic Body)

มุมมองหรือทัศนะที่มีผลต่อการรับรู้ความสัมพันธ์ของร่างกาย อัตลักษณ์ และสังคมของ คนในยุคนี้ คือทัศนะร่างกายธรรมชาติ ซึ่งมองว่าความสามารถและข้อจำกัดของร่างกายคือสิ่งที่นิยาม บัณฑิต และเป็นที่มาของรูปแบบความสัมพันธ์ในสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของคน ทั้งใน ระดับประเทศ และระหว่างประเทศ ทั้งยังเชื่อว่าความไม่เท่าเทียมกัน มิใช่ถูกกำหนดโดยสังคม ซึ่ง มีลักษณะไม่แน่นอน สามารถเปลี่ยนแปลงได้ แต่เป็นผลจากปัจจัยทางชีววิทยาซึ่งทำให้ร่างกายมี อำนาจแตกต่างกันไปจนถึงปัจจุบัน ทัศนะร่างกายธรรมชาติดังนี้ยังมีผลต่อความคิดเรื่องร่างกายของ คนจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกล่าวถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศหญิงและเพศชาย

ความคิดใหม่เกี่ยวกับ “ความแตกต่างของลักษณะทางกายวิภาคและสรีรวิทยา” ใน คริสต์ศตวรรษที่ 18 เพศชายและหญิงถูกจัดแยกประเภทอย่างเด็ดขาดชัดเจน โดยอาศัยความ แตกต่างทางชีววิทยาเป็นเกณฑ์ สถานะทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างชายหญิง

เป็นผลมาจากความแตกต่างทางชีววิทยาของมนุษย์ เมื่อถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งวิทยาศาสตร์พัฒนามากขึ้น ความคิดนี้ก็ยิ่งมีบทบาทมากขึ้นด้วย ร่างกายซึ่งเคยถูกมองว่าเป็นสิ่งแสดงอัตลักษณ์ และความแตกต่าง ยังถูกมองว่าเป็นที่มาของอัตลักษณ์และการแบ่งหน้าที่ในสังคม ทำให้ร่างกายกลายเป็นวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปัจเจกบุคคลและสังคม ร่างกายของผู้หญิงได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษ ทั้งในฐานะปรากฏการณ์ที่มีเลือดเนื้อและชีวิต หรือเพียงโครงกระดูกที่ปราศจากลมหายใจ ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาร่างกายของผู้หญิงคือ เธอมีร่างกายและจิต (mind) ที่อ่อนแอกว่า และด้วยเหตุนี้จึงไม่ควรทำงานที่จะถูกกระทบด้วยความรุนแรงทั้งทางกายภาพและจิตใจ เมื่อความคิดนี้ถูกนำเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาเรื่องสุขภาพและการเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งเชื่อว่าวิถีชีวิตและตำแหน่งทางสังคมมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความความสามารถในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของร่างกาย ทำให้ได้ข้อสรุปต่อไปว่าร่างกายของผู้หญิงถูกสร้างขึ้นเพื่อการสืบเผ่าพันธุ์ เลี้ยงดูเด็ก และเพื่อ “สร้างศีลธรรมธรรมชาติผ่านชีวิตครอบครัว” (สายพิณ ศุภุทธมงคล และคณะ, 2541: 20) ดังกล่าวไว้ในโคลงโลกนิติว่า ปากที่ไร้หมากพลู หญิงที่ขาดสามี บ้านที่ขาดลูกหญิงลูกชาย เมืองที่ปราศจากเจ้านายปกครอง สีย่างนี้ย่อมไม่ใช่เรื่องดีงาม (น.55) ผู้หญิงมีหน้าที่บทบาทเป็นวัตถุประสงค์สำหรับสามีนั่นคือการเมีย และผู้หญิงก็มี มดลูก เป็นเครื่องมือผลิตลูกและเลี้ยงลูกเพื่อสืบวงศ์ตระกูลของชาย นี่คือนิยามของแม่

ลักษณะรูปแบบของ “ร่างกาย” ที่ปรากฏในวรรณกรรมกลุ่มตัวอย่างยุคนี้ เป็นภาพเสนอภาพตัวแทนของปรากฏการณ์ที่ลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกันระหว่างหญิงชาย นั่นคือผู้หญิงจะมีรูปร่างที่บอบบาง อรชร อ่อนแอ ไม่แข็งแรงพอที่จะต้องทำงานหนักนอกบ้าน ในขณะที่ผู้ชายจะมีรูปร่างที่ลำสัน แข็งแรง เนื่องจากบริบทสังคมโบราณยังคงมีการบพุงเพื่อแย่งชิงอาณาจักร อาชีพทหารเป็นอาชีพสำคัญและมีเกียรติ ผู้ชายจึงมักมีร่างกายที่สมบุรณ์ แข็งแรง เหมาะกับการทำงานนอกบ้านเพื่อดูแลครอบครัว ประกอบกับความเข้มแข็งทางจิตใจทำให้ผู้ชายรับบทบาทเป็นผู้นำคือเป็นหัวหน้าครอบครัว

แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยยุคเก่า เช่นใน ประชุมโคลงโลกนิติ ซึ่งเป็นสุภาษิตคำสอนที่ผู้มีปัญญานิยมปฏิบัติตามกันมาโดยเชื่อว่าเป็นความจริง ความถูกต้องชอบธรรม และเป็นความดีที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาเนิ่นนานตั้งแต่สมัยอยุธยาที่กล่าวไว้ว่า “ความงาม” เป็นทรัพย์ของผู้หญิง “ความรู้” เป็นทรัพย์ของผู้ชาย และความเชื่อที่ผู้หญิงจะเจริญรุ่งเรืองวัฒนาได้นั้นก็เพราะสามี เป็นสาเหตุทำให้พฤติกรรมของหญิงและชายไม่เหมือนกัน บทบาทหน้าที่ และคุณค่าของหญิงชาย เกิดขึ้นเพราะภาวะร่างกายที่ธรรมชาติสร้างขึ้นมา

บทบาททางเพศของหญิงชายที่มีอยู่ในสังคม เป็นผลมาจาก “ร่างกายทางชีววิทยา” หรือ “ร่างโดยธรรมชาติ” ความแตกต่างระหว่างหญิงชายมีรากเหง้ามาจากธรรมชาติของร่างกายที่ต่างกัน สภาวะทางเพศเป็นสภาวะทางธรรมชาติ

ปรากฏการณ์การข่มขืน ที่พบในนวนิยายเรื่อง ละครแห่งชีวิต โดย ม.จ.อากาศดำเกิง ทรัพย์พัฒน์ เป็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเกี่ยวกับความอยู่ดีธรรมในสังคมอันเป็นผลมาจาก วัฒนธรรมความเชื่อในเรื่องแนวคิดร่างกายธรรมชาติ

ประเด็นปรากฏการณ์การข่มขืน เสนาะ เจริญพร (2548) กล่าวไว้ว่า “ร่างกาย” ของผู้หญิง ถูกจัดวางให้เป็นแหล่งรวมคุณสมบัติที่ด้อยกว่าใน 3 มิติด้วยกัน คือ ความด้อยกว่าในทางเพศ สภาวะที่ถือว่าด้อยกว่าชาย ผู้หญิงถูกจัดวางให้เป็นแหล่งรวมของคุณสมบัติแห่งการยั่วยวน เช่น การพรรณนาความงามของ ทรวงอกที่งามสล้างดุจดอกบัว เอวอ่อนเหมือนเอวสิงห์ ขาเรียวยาว เหมือนลำกล้วย สรีระ“ร่างกาย” อันสวยงาม ยั่วยวนแบบนี้เองชายใดที่อยู่ใกล้ย่อมทนต่อความ ยั่วยวนไม่ได้ สร้างความชอบธรรมให้ผู้ชายมันเป็นอารมณ์ธรรมชาติของผู้ชายที่ควบคุมไม่ได้ ความด้อยกว่าในทางสรีระหรือ “ร่างกาย” ที่ถือว่าอ่อนแอกว่าผู้ชาย นั่นคือ การมีรูปร่างแบบบาง อรชร อ่อนแอ ไม่มีแรงต่อสู้ขัดขืนกำลังของผู้ชาย ทำให้ต้องตกอยู่ในฐานะผู้ถูกระทำในทุก สถานการณ์ของชีวิต และความด้อยในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ผู้หญิงเป็นพวกอ่อนแอ ตก อยู่ในภาวะของผู้พึ่งพาอยู่ตลอดเวลา ไม่สามารถพึ่งพาตัวเองได้ เกียรติและศักดิ์ศรีของผู้หญิงจึง ถูกลดทอนคุณค่าศักดิ์ศรีของความเป็นคน ให้เป็นเพียงวัตถุทางเพศที่ตอบสนองความต้องการของผู้ชาย

บทบาทหน้าที่และคุณค่าของหญิงชายที่สืบทอดดำรงอยู่มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน เริ่มถูก วิพากษ์วิจารณ์และตั้งคำถาม ตระหนักรู้เท่าทันถึง “โทษ” ในความมั่งกาย พ่ายแพ้ต่อกิเลสและ ตัณหาราคะ โทษอันร้ายแรงของมันนั้นคนทั่วไปมองไม่เห็นอันตรายอันร้ายแรงนี้ และคนส่วนใหญ่ก็ ล้วนแต่ยอมรับและยึดถือเอาว่ามันเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ เป็นความชอบธรรมที่สังคมมอบให้ ความลุ่มหลง มัวเมายึดติดกับความงามของ “ร่างกาย” อย่างงมงาย ขาดสติเยี่ยงนี้ ส่งผลเสีย ร้ายแรงต่อระบบสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจได้อย่างมากมายมหาศาล

ประเด็นของความลุ่มหลง “ร่างกาย” มิใช่เพียงแต่ก่อให้เกิดปัญหาแต่ในเฉพาะสถาบัน ครอบครัวเท่านั้น แต่ความลุ่มหลงนี้ได้ส่งผลกระทบต่อใหญ่โตไปถึงปัญหาระดับชาติเลยทีเดียว ผู้ชายชาวอินดูทำประเทศให้กลายเป็นนรก เพราะความลุ่มหลงมัวเมากับ “ร่างกาย” ประเทศไทย เองก็เช่นกัน การเกิดและเติบโตมาภายใต้ขนบของความลุ่มหลง ยึดติดนี้ สมควรที่จะได้รับการ วิพากษ์วิจารณ์ ตั้งคำถาม และอาจจะต้องถึงเวลาในการปฏิวัติ หรือสร้างระบบความคิดดั้งเดิมนี้ เสียที่

“รูปร่าง” ตามบทบาทหน้าที่และคุณค่าทางเพศ

ด้วยบทบาทความเป็น เมีย นี่เองที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบของ “รูปร่าง” ผู้หญิงในสังคมไทยโบราณที่เพียบพร้อม และคู่ควรได้รับเกียรติ ได้รับการยกย่อง คือ ผู้หญิงที่มีรูปร่างงาม” นั่นคือมีหน้าและเครื่องหน้าทุกส่วนสวยงาม ดวงตากลมโตดำ ริมฝีปากแดง แก้มแฉล้ม ผิวพรรณวรรณะขาวนวล ผุดผ่อง รูปร่างแบบบาง อรชร ขาเรียวยาวเหมือนลำกล้วย เพราะผู้หญิงที่มีรูปร่างงามจะสามารถใช้ความงามของตนหาประโยชน์ให้กับตัวเองและครอบครัวได้ โดยการหาสามีที่ดี และคู่ควร ไว้เชิดหน้าชูตาพ่อแม่และวงศ์ตระกูล และเพื่อความมั่นคงในชีวิตของตัวเองต่อไปในอนาคต ใช้ “ความงาม” เป็นเครื่องมือแสวงหาประโยชน์สำหรับตัวเอง หญิงที่งามในยุคนี้ ถูกกำหนดรูปแบบของความงามไว้ตามขนบของวรรณคดี นั่นคือ ตัวละครเอกหญิงในวรรณคดีไทยมักถูกประกอบสร้างให้มีรูปโฉมที่งดงามเป็นพิเศษ ทั้งในเรื่องมัทนะพาธา และนิทานเวตาล และนางในวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ อีกมากมาย ดังเช่นในนิทานเวตาล

เมื่อผู้หญิงยอมรับบทบาทของความเป็นเมียที่มีหน้าที่ต้องดูแล ปรนนิบัติ และจงรักภักดีต่อสามีแล้ว ผู้หญิงยังมีหน้าที่ต้องบำรุงบำเรอ ดูแลตัวเองให้คง “ความงาม” อยู่ให้ได้ยาวนานที่สุด สร้างและรักษาอำนาจการต่อรอง ความสัมพันธ์ระหว่างตนและสามีให้ยั่งยืนนานที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อความมั่นคงสภาพรในชีวิตของตนเองและลูก

ในกรณีของตัวละครชาย ซึ่งมีบทบาทภาระหน้าที่ผูกพันอยู่กับ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และศาสนา “รูปร่าง” ของตัวละครชายที่พบจะกล่าวถึงก็เป็นไปในลักษณะภาพรวมของเรือนร่างว่ามีความองอาจหรือสง่าผ่าเผยเพียงไร ซึ่งต่างจากบทชมโฉมของนางในวรรณคดีที่ผู้หญิงถูกจัดให้เป็นวัตถุสำหรับการจ้องมอง แต่ผู้ชายมิได้ถูกจัดให้อยู่ในขอบของการจ้องมองสำหรับใคร “รูปร่าง” ของผู้ชายจึงปรากฏในลักษณะที่สอดคล้องกับบทบาททางเพศของพวกเขา นั่นคือ แสดงความสง่าผ่าเผยดังปรากฏในสามัคคีเภทคำฉันท์ ที่บริบทในสังคมโบราณยังคงมีการทำสงครามรบพุ่งแย่งชิงอาณาเขต ทหารจึงเป็นอาชีพที่สำคัญและมีเกียรติ การเป็นทหารเป็นเป้าหมายของผู้ชายส่วนใหญ่ ผู้ชายจึงนิยมมี “รูปร่าง” ที่สมบุรณ์ แข็งแรง ลำสัน มีกล้ามเนื้อ ดูสง่างามและน่าเกรงขาม ผู้ชายที่มีร่างกายผอมแห้งไม่แข็งแรงมักถูกดูหมิ่นคุณค่าความงามใน “รูปร่าง” ของผู้ชายในสังคมไทยโบราณจึงถูกนำไปผูกยึดกับความเป็นทหาร แต่ก็มีปรากฏในวรรณคดีไทยบางเรื่องที่ตัวละครเอกชายมีลักษณะของ “รูปร่าง” ที่แบบบาง อรชร สวยงาม เช่นเดียวกับตัวละครหญิง เช่น พระลอ เนื่องจาก โดยโครงเรื่องของ พระลอ เป็นเรื่องของความรัก บริบทของเรื่องมิได้กำหนดให้ พระลอ ต้องมีภาระหน้าที่ในการรบพุ่ง หรือบทบาททางการเมืองการปกครองแต่อย่างใด บทบาทของพระลอคือ “นักรัก” มากกว่า “นักรบ” ฉะนั้นแล้ว คุณสมบัตินาง “รูปร่าง” ของพระลอ จึงมีลักษณะสวยงาม ประณีต เยี่ยงสตรี เพื่อให้สมกับบทบาทที่ตัวบทกำหนดให้เป็น

“รูปร่าง” กับความอัปลักษณ์

จาก “รูปร่าง” ที่ถูกนำเสนอด้วยความงามอย่างอุดมคติตามขนบการชมโฉมของวรรณคดีไทยนั้น ก่อให้เกิดทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมต่อ “รูปร่าง” ที่เป็นต้นแบบ ที่เป็นเป้าหมาย เป็นความใฝ่ฝันของหญิงชายทุกคน ที่อยากจะมี อยากเป็นเจ้าของ “รูปร่าง” ที่งดงาม ทำให้ใครก็ตามที่มีรูปร่างหลุดออกไปจากขนบความงามของรูปร่างนี้แล้ว จนถึงขั้นอัปลักษณ์ คน ๆ นั้น แม้จะอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ทำผิดคิดร้ายใคร เขาก็จะถูกประณามเพราะความอัปลักษณ์ของเขานั้น ชัดต่อจารีตค่านิยม ประเพณีของ “รูปร่าง” ตามขนบ สร้างความเป็นอื่นให้กับคนอัปลักษณ์ ลดทอนคุณค่าความเป็นคนของพวกเขาให้ต่ำต่ำลงไป ดังที่โคลงโลกนิติให้คุณค่ากับ *ผู้ชายซื่อ* และ *ผู้หญิงที่มีรูปร่าง* “ไม่สวย” ว่าเป็นเหมือนดังคนที่ไร้ชีวิต และคติความเชื่อตามตำราโบราณในนิทานเวตาลที่เชื่อกันว่า ถ้าพบคนขาเขยยกให้เชื่อใจว่า *ได้พบความคด ๓๒ ข้อ* ถ้าพบคนตาบอดข้างหนึ่งพบ *ความคด ๘๐ ข้อ* ถ้าพบคนหลังกึ่งให้สวดมนต์อ่อนนวยพระสมเหศวรให้คุ้มครองตน (น.111)

ความด้อยโอกาสของคนที่มี “รูปร่าง” ไม่สวยงาม ไม่สมประกอบ พุพพลภาพ อัปลักษณ์ น่าสังเวช สอดคล้องกับงานศึกษาของ ปฐมาภรณ์ นุชปอรัญ (2547) ที่กล่าวไว้ว่าในสังคมที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการถูกเลือกปฏิบัติ การไม่ได้รับความเป็นธรรม ตลอดจนกรณีปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับบุคคลเหล่านี้ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาเป็นเวลาช้านานแล้ว ภายใต้ระบบของสังคมที่สั่งสมและหล่อหลอมให้คนเหล่านี้มีสถานะเป็น “ชนชั้นล่าง” ในสังคม

ลักษณะของความอัปลักษณ์ ความพิกลพิการ ที่ก้าวมาข้างต้น เป็นลักษณะทางกายภาพที่บุคคลไม่สามารถกำหนดได้ด้วยตนเอง หรือ ไม่อาจเลือกที่จะให้มีหรือไม่มี ไม่อาจเลือกที่จะให้เป็นหรือไม่เป็น ได้ ซึ่งที่ผ่านมาสังคมได้ใช้ความแตกต่างดังกล่าวโดยกำหนด สร้างและจัดระบบสัญลักษณ์ในเชิงคุณค่าสำหรับความ “มี” และความ “เป็น” ของบุคคลมาโดยตลอด บัณฑิตที่ตกอยู่ภายใต้สถานะซึ่งมีการกำหนดคุณค่าดังกล่าว กลุ่มคนที่ถูกกดขี่ข่มเหง หรือกลุ่มผู้ด้อยโอกาสเหล่านี้จำเป็นต้องดำรงชีวิตอยู่โดยปราศจากข้อโต้แย้ง ปฏิเสธ หรือเป็นขบถต่อวิธีคิดแบบนี้ และไม่มีทางที่จะลบล้างข้อกำหนดในเชิงคุณค่าที่ได้รับการสั่งสมไปในสำนึกและจิตวิญญาณได้ (ปฐมาภรณ์ นุชปอรัญ, 2547:26-28)

ในประเด็นเรื่องความอัปลักษณ์ พิกลพิการ พุพพลภาพทางรูปร่าง นี้พบปรากฏบันทึกไว้ใน มนุธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นคัมภีร์ศาสนาตะวันออก ที่บัญญัติหลักเกณฑ์ชัดเจนในการปฏิบัติเรื่องต่างๆ ในสมัยพระเวท และสมัยพุทธกาล ของกลุ่มประเทศตะวันออกซึ่งได้แก่ประเทศอินเดียไม่ว่าจะเป็นศีลธรรมหรือการดำเนินชีวิตตามปกติ ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ได้รับการถ่ายทอด สั่งสม และทรง

อิทธิพลต่อเนื่องมาอย่างยาวนาน ซึ่งสังคมไทยเองก็ได้รับอิทธิพล ความคิด ความเชื่อ ที่ส่งผลถึงวิธีการดำเนินชีวิตจากคัมภีร์นี้อยู่มากทีเดียว

ลักษณะโทษต่างๆ ที่มนูธรรมศาสตร์กล่าวถึงนี้เป็นลักษณะของคนพวกที่สื่อความหมายว่าเป็นพวก “ผิดปกติ” เช่น อวัยวะขาด หรือ เกินพอดี คนหัวล้าน ผมตกเกินไป คนทุพพลภาพ พิกลพิการ รวมถึงคนขี้โรค อ่อนแอ ลักษณะเหล่านี้อาจมีความสัมพันธ์กับโรคภัยไข้เจ็บ คือเป็นเครื่องหมายของโรคบ้าง เป็นเครื่องหมายของความผิดปกติบางอย่าง

ลักษณะที่ชัดเจนซึ่งนับว่าไม่เหมาะแก่การแต่งงานคือความเป็นคนขี้โรค เพราะการแพทย์ยังไม่เจริญ ผู้หญิงหรือผู้ชายขี้โรคจะต้องเป็นภรรยาแก่สามีหรือภรรยา และทำงานอันเป็นหน้าที่ของตนไม่ไหว ข้อสำคัญที่สุดคือ การแต่งงานมีจุดมุ่งหมายเพื่อการมีบุตร ความขี้โรคก็ดี ลักษณะโทษอื่น ๆ ก็ดี เป็นลักษณะที่อาจสังเกตเห็นกันโดยทั่วไปว่าทำให้ไม่มีบุตร มีบุตรแล้วเป็นอันตราย หรือไม่มีบุตรชายซึ่งจะทำให้พ่อแม่ไม่ตกนรก และสามารถประกอบพิธีอุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ได้ (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2541:35) ลักษณะภาพของความพิกลพิการที่พบและสื่อความหมายของความเป็นโทษเหล่านี้ พอมองเห็นได้จากคติ ความเชื่อใน วรรณคดีเรื่องนิทานเวตาล ที่กล่าวถึงคัมภีร์ในการเลือกคู่ ลักษณะของหญิงที่ดีและเหมาะจะแต่งงานด้วย และความคิดความเชื่อในเรื่องของการพบเห็นคนพิการเปรียบเหมือนได้เห็นความคดทั้ง 32 ประการ ที่ผู้วิจัยนำเสนอไปแล้ว

จุดนี้เองที่ ปฐมาภรณ์ ช้างขวัญยืน (อ้างแล้ว) กล่าวว่าน่าจะถูกนำมาเป็นประเด็นโต้แย้งกับระบบทางสังคมที่มีการกำหนดคุณค่าลงในพฤติกรรมบางประเภท เช่น การดูถูกเหยียดหยาม การเลือกปฏิบัติ การลดทอนคุณค่าความเป็นคนของพวกเขาเหล่านั้นลงเป็น บุคคลชั้นสอง ของสังคม ว่า เป็นวิถีที่สังคมไม่พึงประสงค์และจำเป็นต้องมีการลบล้าง ควบคุม หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าวให้มีความคล้ายคลึงกับที่ปฏิบัติต่อคนส่วนรวมในสังคมให้มากขึ้น ซึ่งหมายความว่า พฤติกรรมของปัจเจกชนในสังคมนั้นเป็นธรรมชาติซึ่งพวกเขาไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ภารกิจหลักของปัจเจกชนที่อยู่ร่วมกันในสังคมก็คือ ความมีสำนึกและเข้าใจถึงการตอบสนองอย่างเป็นทางการ โดยปราศจากผู้ตีความ และการตีความ

แต่ในความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมแล้วนั้น การที่จะสล่ายข้อของปัญหาในการกำหนดคุณค่าต่อบุคคลก็ยังไม่อาจกระทำได้อย่างทั่วถึง เพราะสังคมมีข้อกำหนดสำหรับบุคคล และข้อกำหนดนั้น บางทีก็กลายเป็นตราบาปให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสและสร้างสภาพการถูกกดขี่ข่มเหงให้เกิดขึ้น และเป็นสภาพการถูกกดขี่ข่มเหงอันสืบเนื่องมาจากสภาพร่างกายที่ติดมาแต่กำเนิดซึ่งไม่มีใครจะเลือกหรือกำหนดได้ด้วยตนเอง

สภาพความด้อยโอกาสและการถูกกดขี่ข่มเหงอันเกิดแก่ผู้ที่มี “รูปร่าง” บกพร่อง พิกลพิการ อัมปลักษณ์ น่าสมเพช อันเป็นภาพเสนอของความไม่ดี ความชั่วร้ายนั้น มิได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่เป็นการกำหนดในเชิงโครงสร้างของสังคม การกำหนดนี้ได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดมา (วรรณคดีไทย คัมภีร์โบราณที่แสดงทัศนคติความเชื่อต่าง ๆ ทั้ง โคลงโลกนิติ นิทานเวตาล และ คัมภีร์มโนธรรมศาสตร์) โดยปราศจากการต้านทานจากสมาชิกในสังคม ดังนั้น ในกรณีบุคคลที่อยู่ในสังคมที่มีการยึดเยียดความด้อยโอกาส และการกดขี่ข่มเหง กับผู้ที่มี “รูปร่าง” ผิดชนบจารีต ทำให้พวกเขาเป็นคนด้อยโอกาสในสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ที่ดี ด้อยโอกาสที่จะได้รับการศึกษาในสถาบันการศึกษาชั้นสูง ฯลฯ การเกิดและเติบโตมาในสภาพโครงสร้างสังคมดังกล่าว ทำให้ผู้ด้อยโอกาสทั้งหลายเรียนรู้และถูกหล่อหลอมให้ยอมรับสภาพความด้อยโอกาสที่พวกเขาได้รับอยู่

การเติบโตขึ้นในสภาพแวดล้อมที่ด้อยโอกาสนั้นเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และแทรกซึมอยู่ในกิจกรรมทางสังคมแทบทุกประเภท จนกระทั่งภาวะความด้อยโอกาสและการถูกกดขี่ข่มเหงนั้นได้ซึมซับและสั่งสมลงไปในการจิตใจของบุคคลดังกล่าว ด้วยเหตุนี้จึงอธิบายได้ว่า เหตุใดคนที่ตกอยู่ในภาวะความยากลำบากดังกล่าวจึงไม่ลุกขึ้นมาต่อสู้หรือเรียกร้องสิทธิของคน (เฟิงอ๋าง)

ทางเลือกหนึ่งที่สามารถทำได้เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส คือ การจัดระบบการศึกษา เพื่อให้มีอำนาจตัดสินใจด้วยตัวเอง (self-determination) ซึ่งเป็นเป้าหมายที่มีความสำคัญที่สุดสำหรับการปลดปล่อยพันธนาการสำหรับบุคคลเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งกายและใจ ในข้อนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมได้แก่ การใช้สื่อในรูปแบบต่างๆ เพื่อช่วยให้มีการส่งเสริมความรู้สึกมีคุณค่าของตนเอง ดังที่ศาสตราจารย์ นายแพทย์สุพร เกิดสว่าง ได้ศึกษาและเก็บข้อมูลไว้ในหนังสือชื่อ “การส่งเสริมความรู้สึกถึงคุณค่าของตนเอง และความคาดหวังในอนาคตที่ดีของหญิงบริการทางเพศ “ คู่มือดังกล่าวจัดทำขึ้นเพื่อเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้หญิงบริการทางเพศสนใจดูแลสุขภาพของตนเอง และไม่เสี่ยงต่อการติดเชื้อเอดส์ ซึ่งก็น่าจะนำมาประยุกต์ใช้สร้างเป็นคู่มือให้ผู้ด้อยโอกาสทาง “รูปร่าง” เพื่อส่งเสริมความรู้สึกของคุณค่าของตนเอง ได้เหมือนกัน ในเมื่อระบบสังคมไม่ได้เผื่อและเปิดพื้นที่แห่งคุณค่านี้ให้กับผู้ด้อยโอกาส ผู้ด้อยโอกาสจึงควรมีหน้าสร้างพื้นที่แห่งคุณค่าขึ้นมาด้วยตัวเอง

ความงามอำนาจต่อรองของ “รูปร่าง”

ปรากฏการณ์บทบาทและหน้าที่ทางเพศของหญิงชายอันเนื่องมาจาก “รูปร่าง” ธรรมชาติ ดังที่ผู้วิจัยเสนอไปนั้น จะพบว่า ผู้หญิงต้องตกอยู่ภาวะพึ่งพาผู้ชาย ผู้หญิงจึงตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ชายด้วยเช่นกัน ผู้หญิงจึงตกอยู่ในภาวะของการเป็นผู้ถูกกระทำและผู้ถูกกดขี่ทั้งร่างกาย

และจิตใจ หนทางที่ผู้หญิงจะถูกขึ้นมาต่อสู้ ทัดทานกับอำนาจการกดขี่นั้นก็คือการใช้ “ความงาม” ที่พวกเธอมี

ทัศนคติความรู้ความเข้าใจ ที่เชื่อกันว่า ลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกันระหว่างหญิงและชายเป็นสาเหตุทำให้พฤติกรรมของหญิงและพฤติกรรมของชายไม่เหมือนกัน หญิงและชายจึงมีบทบาทที่ตายตัวซึ่งสังคมกำหนดให้ ความแตกต่างระหว่างหญิงชายมีรากเหง้ามาจากธรรมชาติของร่างกายที่แตกต่างกันสังคมกำหนดให้ ชายมีบทบาทอำนาจทางเศรษฐกิจและกิจกรรมอื่น ๆ ทางสังคม ครอบครองพื้นที่สาธารณะนอกบ้าน ในขณะที่ผู้หญิงตกอยู่ใต้อำนาจพื้นที่ภายในครอบครัว

ปฐมาภรณ์ บุษปภรณ์ (2547) กล่าวว่าทัศนคติดังกล่าวนี้นี้สะท้อนเห็นถึงสถานะของผู้หญิงที่เป็นอยู่ ซึ่งความมีตัวตน คุณค่า และความหมายของผู้หญิงนั้นผูกติดอยู่กับความสัมพันธ์ที่เธอมียกกับผู้ชาย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ผู้หญิงจะมีค่าหรือความหมายอย่างไรได้นั้นขึ้นอยู่กับว่า เธอเป็นบุตรสาวของใครหรือเป็นภริยาของใคร และเธอปฏิบัติอย่างไรกับเจ้าชีวิตของเธอ โดยลำพังตนเอง เธอเองนั้นแทบจะไม่มีคามหมายใดได้ เพราะเธอไม่มีอิสระเสรีไม่ว่าจะเป็นในเจตจำนงหรือความปราถนาใด ๆ ของเธอ (ปฐมาภรณ์ บุษปภรณ์, 2547, 61)

นางมธุมาลตี ลูกสาวพราหมณ์ ในนิทานเวตาล ที่ถูกพ่อแม่จับให้แต่งงานกับชายที่พวกเขาเห็นว่าเหมาะสม ด้วยคติความเชื่อที่ว่า “ลูกสาวที่มีอายุควรมีคู่ไม่มีคู่ ย่อมเป็นเช่นก้อนอุบาทว์ ห้อยอยู่เหนือหลังคาเรือน” (น.240) เป็นตัวอย่างของผู้หญิงที่สมควรจะได้รับการยกย่องว่าเป็น “ลูกสาวอันประเสริฐ” หรือ “ลูกที่เป็นแบบฉบับของการเป็นลูกสาว” นางมธุมาลตีไม่มีสิทธิในความเป็นตัวของตัวเอง มีได้แม้แต่จะเป็นเจ้าของร่างกายและจิตใจของนาง ไม่มีสิทธิแม้จะคิดหนีจากพันธนาการที่บริบทนั้นกดบังคับนางไว้ เจตจำนงและความปราถนาใด ๆ ของนางจะต้องขึ้นอยู่กับหรือเป็นไปตามเจตจำนงหรือความปราถนาของบิดาหรือสามีของนางเท่านั้น การไม่รู้จักรัศตระหนักสำนึกในสิทธิเสรีภาพนี้เองที่ถือเป็นคุณธรรมอันประเสริฐของลูกผู้หญิงในบริบทดังกล่าว

แต่ถ้าหากนางในวรรณคดีเหล่านี้ต้องการที่จะลุกขึ้นมาสร้าง หรือเรียกร้องสำนึกในสิทธิเสรีภาพของตนเองนี้ ต้องการลุกขึ้นมาปฏิเสธค่านิยมเก่า ๆ ต้องการขบถ ต่อคุณธรรมและต่อแบบฉบับความเป็นผู้หญิง ที่กักขังพวกเธอไว้ภายใต้ชนบแบบปิตาธิปไตยนั้น ประเด็นสำคัญจะทำให้พวกนางกล้าที่จะมีเจตจำนงและความปราถนาอันเสรีเป็นอิสระจากเจตจำนงและความปราถนาของสามีก็คือ พวกนางต้องตระหนักถึงการมีอำนาจที่เหนือกว่า มีอำนาจที่จะต่อรอง หรือการที่นางมีเส้นแห่งความเป็นผู้หญิงนั่นเอง **“ความสาวและความสวย”** เป็นการตระหนักสำนึกในพลังอำนาจของ **“ความงาม”** ในตัวผู้หญิง

ความงามของสตรีหรือความเป็นเพศหญิงที่สามารถตอบสนองความต้องการทางเพศของบุรุษนั้นเป็นพลังอำนาจสำคัญอันหนึ่งที่มีอยู่ในตัวของผู้หญิงโดยธรรมชาติอยู่แล้ว และถ้าหญิงใด

ยังมีความสาวสวยพร้อมสรรพแล้ว หญิงนั้นก็จะมีศักยภาพแห่งพลังอำนาจที่น่าเกรงขาม สำหรับผู้ชาย ดุจดั่งคำกล่าวที่ว่า “**นารีมีรูปเป็นทรัพย์**” ตามคติความเชื่อในโคลงโลกนิติ ซึ่งถ้าจะกล่าวในอีกมิติหนึ่งก็คือ “**นารีมีรูปเป็นอำนาจ**” นั่นเอง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ขึ้นอยู่กับว่าสตรีใด ตระหนักสำนึกรู้ในพลังอำนาจและรู้วิธีใช้พลังอำนาจที่เธอมีอยู่ ถ้าสตรีใดไม่ตระหนักสำนึกในพลังอำนาจ พลังอำนาจที่มีอยู่ก็ดูเหมือนไม่มี การตระหนักสำนึกรู้ในพลังอำนาจนำมาซึ่งการตระหนักสำนึกถึงคำว่าสิทธิและเสรีภาพด้วย และรวมถึงความชอบธรรมตามมาเป็นลำดับ

แต่เนื่องจากบทบาท คุณค่า ความเป็นหญิงที่สังคมโบราณกำหนดไว้ แบบฉบับของความ เป็นเมียหรือลูกผู้หญิงที่ประเสริฐนั้นไม่เอื้ออำนวยให้ผู้หญิงได้เสริมสร้างหรือรักษาพลังอำนาจใน ด้านนี้ของเธอได้ เพราะเมื่อยที่ดั้นด้นจะต้องดูแลรับผิดชอบเรื่องครัวเรือนและถูกพันธนาการทั้งโดย ทางสรีระและทางจินตนาการความคิดภายใต้กรอบการเป็นทาสแห่งครัวเรือน ซึ่งเวลาทั้งหมดก็จะ ถูกใช้ไปกับเรื่องการหุงหาข้าวปลาอาหาร การทำความสะอาด ฯลฯ และถ้ามีบุตรด้วยแล้วก็กล่าว ได้ว่าแทบจะไม่มีเวลาที่เหลือเป็นของตัวเองเลย ภาระแห่งการเป็นทาสในครัวเรือนนั้นจะทำให้ ผู้หญิงไม่มีเวลามาดูแลรักษาความงามของตนได้เท่าไรนัก อีกทั้งการมีลูกแล้วก็ยิ่งทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางสรีระร่างกาย เช่น อ้วนขึ้น แขน ขาใหญ่ หน้าอกหย่อนคล้อย หน้าท้องลาย ฯลฯ ถ้าขาดซึ่งการบริหารร่างกายอย่างจริงจังก็นับว่ายากที่จะมีทรวดทรงองค์เอวที่งดงามเหมือนก่อนมี บุตรได้ มีผู้หญิงน้อยรายที่สามารถปรับตัวกลับสู่สภาพเดิมได้โดยมิต้องทำอะไรมาก การเป็นทาส แห่งครัวเรือนหรือการเป็นศรีภรรยาอันประเสริฐนี่เองที่สลายศักยภาพแห่งพลังอำนาจของผู้หญิง (ปฐมภรณ์ อ่างแล้ว,64)

ถ้าหญิงใดสามารถมีข้าทาสบริวารมาทำหน้าที่ทาสในครัวเรือนแทนนางได้แล้ว นาง อาจจะสามารถบริหารเวลาอันเสรีในการปรับปรุงเสริมแต่งความงามของนางได้ และสามารถ ชะลอความทรุดโทรมของสังขารได้เนิ่นนานกว่าที่มันจะเป็น หากนางยังคงเป็นทาสในครัวเรือนอยู่ และพลังอำนาจของนางก็จะมีมากขึ้นกว่าตอนที่นางยังไม่ได้เป็นบุคคลที่มีเวลาว่าง ดังนั้น จะเห็น ว่า ความงามนั้นเป็นพลังอำนาจที่สำคัญอย่างหนึ่งของสตรี และสตรีที่ไม่ตกเป็นทาสในครัวเรือน เท่านั้นที่สามารถจะรักษาและเพิ่มพูนศักยภาพแห่งอำนาจนี้ได้

แต่ขณะเดียวกัน ผู้ชายในบริบทสังคมยุคโบราณก็ดูเหมือนจะตระหนักสำนึกถึงพลัง อำนาจอันน่าสะพรึงกลัวอันนี้ของผู้หญิง จึงประณามหญิงใดก็ตามที่ไม่สนใจเรื่องแม่บ้านการเรือน ไม่คิดจะมีบุตรว่าเป็น “หญิงกาลกิณี” ขาดจิตวิญญาณแห่งความเป็นลูกผู้หญิง และขาดวิญญาณ แห่งความเป็นแม่ เช่น อนงค์ ตัวละครจากเรื่องหนึ่งในร้อย หญิงยุคใหม่ที่ปราถนาในความงามอยู่ เป็นนิจ เธอล้วนแต่ถูกคนรอบข้างที่ยังคงหนักแน่นอยู่ในขนบแห่งบรรพบุรุษประณาม ประเมินค่า ว่าการที่เธอลุกขึ้นมาเหยียดเอาสีมาแต่งหน้า ทาปาก เสริมแต่งความงามด้วยวิทยาศาสตร์เพื่อสร้าง ความสนใจจากเพศตรงข้าม เป็นผู้หญิงเปรี้ยว ผู้หญิงอย่างเธอไม่เหมาะที่จะเป็นเมียและเป็นแม่

ใคร เพราะแม้แต่เอาเวลาไปแต่งหน้าทาปากไม่สนใจงานบ้านงานเรือน คงจะไม่มีเวลาดูแลสามี และลูกให้ได้ดีได้

แต่ความงามของรูปร่างหน้าตานั้นเป็นพลังอำนาจที่ไม่จริง ดังคำกล่าว “สังขารเป็นของไม่เที่ยง” ดังนั้น พลังอำนาจดังกล่าวนี้ของสตรีจึงเป็นสิ่งที่ไม่จริงยั่งยืน อะไรที่ขึ้นอยู่กับสังขารก็ย่อมจะต้องเสื่อมโทรมไปตามสังขาร พลังอำนาจที่ว่านี้ก็ย่อมเหือดหายแห่งเดียวไปพร้อมกับสังขารเช่นกัน แต่ขณะเดียวกัน ผู้หญิงก็ยังมีพลังอำนาจอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งถ้าเราสมมุติให้นางมฤมาลตี อยู่ในบริบทสังคมสมัยใหม่ ที่มีความงามพอที่จะเรียกร้องให้สามีหาคนมาดูแลงานในครัวได้ และเมื่อนางมีเวลาว่าง นางก็ใช้เวลาที่มีอยู่นั้นแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ซึ่งหมายความว่า นางอาจจะได้ปริญญาตรี โท หรือเอก และความรู้ดังกล่าวนี้เองที่ทำให้นางสามารถใช้ทำมาหากิตเลี้ยงชีพของนางได้ ทำให้นางเป็นอิสระไม่ต้องขึ้นอยู่กับภาระเลี้ยงของสามีของนาง ทำให้นางมีพลังอำนาจในการต่อรองกับสามี

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า นอกจากความงามแล้ว **ความรู้** ยังเป็นพลังอำนาจที่สำคัญที่จะทำให้ผู้หญิงสามารถมีเจตจำนงและความปรารถนาอันเสรีได้ บริบทที่เน้นคุณธรรมของความเป็นลูกผู้หญิงหรือศรีภรรยาอันประเสริฐได้ผลิตระบบความคิดและค่านิยมที่คอยขวางกั้นการได้มาซึ่งความรู้ของผู้หญิง ไม่ต่างจากการมุ่งรักษาและเสริมสร้างความงามของเธอ เพราะเมื่อผู้หญิงใช้เวลาในการเรียนรู้ สิ่งที่ต้องสูญเสียไปก็คือเวลาในการรักษาดูแลครัวเรือน และที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ การตั้งครมภ์และการเลี้ยงดูบุตรนั้นเป็นอุปสรรคสำคัญของผู้หญิงในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาชั้นสูง ผู้หญิงที่สนใจศึกษาแสวงหาความรู้ย่อมมักจะถูกมองว่าเป็นผู้หญิงที่น่าจะขาดตกบกพร่องในเรื่องการเป็นแม่บ้านแม่เรือน และถ้าเกิดปฏิเสธที่จะมีบุตรเมื่อมีสามีแล้ว ก็ย่อมจะถูกมองในด้านลบ ในทำนองเดียวกับผู้หญิงที่ต้องการรักษาความงาม

หญิงใดที่มีทั้งความงามและความรู้อันจะทำให้เธอเป็นมนุษย์เพศหญิงที่มีอำนาจอันน่าสะพรึงกลัวสำหรับผู้ชายและสำหรับบริบทแบบจารีตอย่างยิ่ง แน่แน่นอนว่า เธอจะตกเป็นเป้าที่พร้อมจะถูกโจมตีและเป็นเป้าที่น่าระแวงระวังในบริบทแห่งจารีตเป็นเงาตามความรู้และความงามที่เธอมีอยู่ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องความงามของสตรีนั้น ในวาทกรรมตะวันออกของจีนถึงกับมีภษิตเตือนใจบุรุษว่า ชีวิตที่ดีนั้นจะต้อง “ไม่กินอิมเกินไป ไม่มีทรัพย์และอำนาจมากเกินไป และที่สำคัญต้องไม่มีเมียสวยเกินไป” เพราะทั้งสามสิ่งโดยเฉพาะประการสุดท้ายนั้นเป็นอันตรายต่อชีวิตของบุรุษอย่างมหันต์ (เฟิงอ๋าง)

“รูปร่าง” ที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยยุคนี้ไม่ว่าจะเป็น ละครแห่งชีวิต หนึ่งในร้อย และหญิงคนชั่ว ยังคงสะท้อนภาพบทบาทหน้าที่ และคุณค่าทางเพศระหว่างหญิงชายที่แตกต่างกันอันเนื่องมาจาก ธรรมชาติของ “รูปร่าง” ข้อจำกัดทางสรีระ ชีววิทยาระหว่างหญิงชาย เหมือนกันสังคมยุคที่แล้ว คุณค่าของผู้ชายถูกนำไปเชื่อมโยงกับกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมไม่ว่าจะเป็น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และศาสนา คุณค่าของผู้ชายจึงอยู่ที่ “ความรู้” ในขณะที่บทบาทและคุณค่าของผู้หญิงถูกนำไปเชื่อมโยงกับพื้นที่ในครัวนั้นคือบทบาทการเป็นเมียและแม่ เนื่องมาจากผู้หญิงมีร่างกายและจิตใจที่อ่อนแอ บอบบางกว่า จึงไม่ควรทำงานที่จะถูกกระทบด้วยความรุนแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจ ด้วยบทบาทความเป็นเมียนี้เองที่ทำให้คุณค่าของผู้หญิงในยุคนี้คือ ความงามของ “รูปร่าง” จากวรรณกรรมในยุคนี้ เราพบว่าตัวละครเอกหญิงหลายคนจากหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็น ล่าจวน จากเรื่องละครแห่งชีวิต อนงค์ หญิงเบรียวจากเรื่องหนึ่งในร้อย และ รื่นโสภณีจากเรื่องหญิงคนชั่ว ต่างก็ใช้ความงามของ “รูปร่าง” เธอเพื่อหาประโยชน์ให้กับตัวเองในทางต่าง ๆ ในลักษณะนี้อาจกล่าวได้ว่า “รูปร่าง” ถูกใช้เป็นทุนสำหรับแสวงหากำไรหรือผลประโยชน์ ตามทฤษฎีเรื่องร่างกายกับทุนทางกายภาพ ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

ร่างกายกับทุนทางกายภาพ

ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu อ้างถึงใน สายพิณ ศุภุทธมงคล และคณะ, 2541) ชี้ให้เห็นความสำคัญของร่างกายในสังคมทุนนิยม โดยได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางสังคม ซึ่งให้ความสำคัญแก่ร่างกายในฐานะที่เป็นแหล่งบรรจุคุณค่าทางสัญลักษณ์

การสร้างทุนทางกายภาพ (ซึ่งหมายถึงการพัฒนาส่วนต่าง ๆ ของร่างกายไปในทางที่ถือกันว่าทำให้เกิดคุณค่าตามที่ยึดถือกันมาในบริบททางสังคมของร่างกายนั้น) และการแปรรูปทุนทางกายภาพ (การเปลี่ยนทุนที่เกิดจากการที่ร่างกายมีส่วนในการสร้างงาน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจต่าง ๆ ไปเป็นทุนรูปแบบอื่น ๆ) ทุนทางกายภาพมักจะถูกเปลี่ยนไปเป็นทุนทางเศรษฐกิจ (เงิน สินค้า และบริการ) ทุนทางวัฒนธรรม (การศึกษา) และทุนทางสังคม (เครือข่ายเส้นสายในสังคม)

กระบวนการทำให้ร่างกายมีสภาพเป็นสินค้า (commodification) ในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งหมายถึงว่าร่างกายมีนัยสำคัญในการซื้อขายแรงงาน (คนงานแบกหามที่ร่างกายใหญ่โตแข็งแรง มีค่ามากกว่าคนผอมแห้ง) แต่นอกจากนั้น ยังหมายถึงวิธีการที่ร่างกายกลายเป็นรูปแบบหนึ่งของทุนทางกายภาพ ซึ่งหมายถึงว่าร่างกายเป็นเจ้าของอำนาจ สถานภาพ หรือรูปแบบทางสัญลักษณ์ที่มีความเป็นเลิศ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่จะนำไปสู่การสะสมทรัพย์สินต่าง ๆ

การที่ร่างกายมีฐานะเป็นทุนทางกายภาพก็เป็นเรื่องที่สำคัญและแพร่หลายมากในสังคมปัจจุบัน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในอาชีพบางอย่างเช่น หญิงบริการ ก็ใช้ร่างกายหารายได้ ในกรณีของ

การแลกเปลี่ยน เจ้าของร่างกายอาจทำกำไรหรือถูกขูดรีดในระดับต่าง ๆ กัน แต่ที่เหมือนกันก็คือมีการใช้ร่างกายเป็นทุนรูปแบบหนึ่ง

ร่างกายมีส่วนร่วมในการสร้าง และสืบต่อความแตกต่างและไม่เท่าเทียมกันในสังคม ร่างกายมีตราของชนชั้นประทับอยู่บนตัว เนื่องมาจากปัจจัยสามประการ

ประการแรก คือ ตำแหน่งทางสังคม (social location) ซึ่งหมายถึงสิ่งแวดล้อมทางวัตถุต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

ประการที่สอง คือ ที่อยู่ทางสังคม (habitus) ซึ่งหมายถึงศักยภาพ ความสามารถของร่างกาย ที่หล่อหลอมให้คนตอบโต้สถานการณ์ที่แวดล้อมเขา ทั้งที่คุ้นเคยและเป็นของใหม่

ประการที่สาม คือ พัฒนาการของรสนิยม (taste) ซึ่งหมายถึงการเข้าไปเป็นเจ้าของวิถีชีวิตบางแบบที่พิเศษ ตามเงื่อนไขทางวัตถุ

ด้วยเหตุทั้งสามประการนี้ คนจะพัฒนาร่างกายไปในทางที่ได้รับคุณค่าไม่เท่ากัน ดังเช่น “รูปร่าง” ของอนงค์จากหนึ่งในร้อย และ “รูปร่าง” ของรีนจากหญิงคนชั่ว ย่อมมีคุณค่าและความหมายที่แตกต่างกันออกไป และทำให้ความไม่เท่าเทียมทางสังคมดูเป็นเรื่องธรรมชาติ เนื่องจากเป็นเรื่องของร่างกาย เช่น สำเนียงการพูด วิธีการทรงตัว วิธีการเคลื่อนไหวร่างกาย

การสร้างรูปลักษณ์ต่าง ๆ ให้แก่ร่างกาย เนื่องจากคุณค่าทางสัญลักษณ์ของร่างกายแต่ละแบบจะแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น “ร่างกายในฐานะเครื่องมือ” ของชนชั้นแรงงานนั้นก็มีใช้ว่าจะไม่มีคุณค่าทางสัญลักษณ์แฝงอยู่เลย อาทิเช่น ร่างกายที่มีกล้ามเนื้อเป็นมัด ๆ ของชายที่ใช้แรงงานทำงานหนักบางแบบ เป็นสิ่งที่มีค่าทางสัญลักษณ์ด้วย หากแต่ชนชั้นที่มีอำนาจจะสามารถผลิตร่างกายที่มีคุณค่าทางสัญลักษณ์สูงที่สุด คนเหล่านี้มีฐานะร่ำรวยพอที่จะส่งลูกเรียนในสถานศึกษาชั้นดีได้เป็นเวลายาวนาน ทำให้พวกเขาปลอดภัยจากภาระที่ต้องทำงานเลี้ยงชีพ และได้รับการสนับสนุนให้ทำกิจกรรมที่จะนำไปสู่การเพิ่มคุณค่าให้ร่างกาย เช่น การส่งเข้าโรงเรียนอบรมวิธีใช้ชีวิตของผู้ดี เรียนบัลเลต์ เทนนิส ซี่มบ้า รู้จักการพูดจา การวางตัวในการเข้าสังคม เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งทางสังคม ที่อยู่ทางสังคม และรสนิยม ผสมรวมกันทำให้เกิดร่างกายที่มีรูปลักษณ์ ลักษณะท่าทาง และศักยภาพบางอย่าง แต่ลักษณะเหล่านี้เป็นของที่ไม่หยุดนิ่ง เพราะร่างกายของแต่ละคนเป็นสิ่งที่ไม่มีวันสร้างเสร็จสมบูรณ์ ในขณะที่ร่างกายเป็นแหล่งอ้างอิงให้แก่สังคม ร่างกายก็ถูกหล่อหลอมด้วยกระบวนการทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจภายในสังคม

ดังนั้น โดยสรุปแล้ว ชนชั้นจึงมีอิทธิพลอย่างมหาศาลต่อการที่แต่ละบุคคลจะพัฒนาร่างกายของเขา และต่อคุณค่าทางสัญลักษณ์ที่จะติดอยู่กับร่างกายบางร่าง นี่คือการสร้างทุนทาง

กายภาพ ซึ่งจะมีผลให้ร่างแต่ละประเภทมีความเหมาะสมสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมที่แตกต่างกัน ร่างกายของคนในชนชั้นแรงงาน เป็นรูปแบบของทุนทางกายที่มีมูลค่าการแลกเปลี่ยนต่ำกว่า ร่างกายประเภทที่คนชนชั้นที่กุมอำนาจในสังคมพัฒนาให้แก่ร่างกายของตนเอง ชนชั้นที่กุมอำนาจในสังคมมักจะได้ออกาสดี ๆ ที่จะแปลงทุนทางกายภาพของพวกเขาไปเป็นอย่างอื่น เช่น การเล่นกีฬา การพบปะสังสรรค์ตามสโมสร ของคนชั้นสูงสามารถทำหน้าที่เป็น “ตลาดเนื้อคู่” ซึ่งจะเป็นการรักษาทรัพยากรทางเศรษฐกิจให้อยู่ภายในกลุ่มเดียวกัน จากคนรุ่นหนึ่งถึงอีกรุ่นหนึ่งได้ ดังที่ปรากฏในตัวละครหญิง อนงค์ จาก หนึ่งในร้อย ที่สะท้อนภาพของการใช้เวลาว่างของคนหนุ่มสาวที่สนุกสนานอยู่กับการคบหาสมาคมกับคนชนชั้นเดียวกัน สโมสร ถูกใช้เป็นสถานที่สำหรับนัดพบ สังสรรค์ ปฏิสัมพันธ์จัดเป็น “ตลาดเนื้อคู่” ที่สำคัญของคนชั้นสูง

กีฬา และกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนของคนชั้นสูงมักจะเต็มไปด้วยกฎเกณฑ์เกี่ยวกับมารยาทอย่างละเอียดละออ และเป็นโอกาสให้มีการโอ้อวดความสามารถของร่างกายในสถานการณ์ที่มีคนดูอย่างเป็นทางการ และทำให้สมาชิกของคนชั้นสูงตระหนักถึงคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ของร่างกาย ทำให้เห็นว่าร่างกายของสมาชิกคนอื่น ๆ เป็นที่บรรจุคุณค่าชุดเดียวกันกับของตนเอง หรือรู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน เช่น การแต่งตัว การพูดจา การวางหน้าและท่าทาง ตลอดจนการสื่อสารด้วยร่างกายวิธีอื่น ๆ

ความสำคัญของร่างกายในการก่อให้เกิดความแตกต่างและความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม แต่สิ่งที่เราจะต้องตระหนักอยู่ตลอดเวลา คือ การที่คุณค่าเชิงสัญลักษณ์ของร่างกายรูปแบบหนึ่ง ๆ สามารถมีการเปลี่ยนแปลงได้เช่นเดียวกับมูลค่าที่เกิดจากทุนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมบางรูปแบบ อาจเปลี่ยนแปลงได้ เช่น ราคาหุ้นอาจจะขึ้นหรือตกได้ มูลค่าของปริญญาบัตรทางการศึกษาอาจจะลดลงก็ได้ ถ้าหากมีมากจนเฟ้อ มูลค่าของทุนทางกายภาพก็สามารถขึ้นลงได้เช่นกัน

ในการสร้างมูลค่าให้แก่ทุนกายภาพในรูปร่างกายหนึ่ง ๆ ในเวลาใดเวลาหนึ่งนั้นสิ่งที่สำคัญคือกลุ่มสังคมที่ควบคุมอำนาจจะต้องสามารถที่จะนิยาม หรือสร้างความหมายให้แก่รูปร่างกาย และวิธีใช้ชีวิตของตนเอง ว่าเป็นสิ่งที่ดีพิเศษกว่าของคนกลุ่มอื่น ควรได้รับค่าตอบแทนสูง และสามารถทำให้เห็นว่าร่างกายเป็นสิ่งที่ทำให้ชนชั้นมีความเป็นตัวตน กระบวนการทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของการแสวงหานิยามความเป็นเลิศ ซึ่งจะต้องมีการต่อสู้เพื่อที่จะนิยามและควบคุมบริเวณทางสังคม ซึ่งเป็นบริเวณที่รูปร่างของร่างกายเป็นเรื่องสำคัญ และถือว่ามีค่า

คุณค่าแห่ง “รูปกาย”

“รูปกาย” ได้แสดงให้เห็นว่าพลังในการจำแนกของ “รูปกาย” ได้ถูกผูกติดอยู่กับการกำหนด “คุณค่า” ให้กับ “สัญลักษณ์” บางอย่าง ทำให้ “รูปกาย” สามารถสื่อความได้ถึงสองระดับ เช่น เมื่อใดก็แล้วแต่ที่เราเห็นภาพของ “ผู้ดี” หรือชนชั้นสูงของสังคมเราก็จะได้รับรู้ถึง “รูปกาย” แบบหนึ่งที่แตกต่างกันจาก “รูปกาย” ของคนในชนชั้นอื่น ๆ ขณะเดียวกันที่สามารถรับรู้ถึง “คุณค่า” ของ “รูปกาย” นั้นด้วย ใน นวนิยายเรื่องละครแห่งชีวิต ที่ลักษณะของ “รูปกาย” ถูกนำไปเชื่อมโยงกับมิติคุณค่าทางชนชั้นทางสังคมอย่างชัดเจน “ผู้ดี” หรือชนชั้นสูง จะมีรูปกายแบบหนึ่งซึ่งถูกใช้เป็นภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของความดีงาม ความศิวิไลซ์ในชีวิต ในขณะที่ ชนชั้นต่ำ ก็จะมีลักษณะของ “รูปกาย” อีกแบบหนึ่ง ซึ่งก็ถูกใช้เป็นภาพเสนอ ภาพตัวแทนของความลำบาก ยากแค้น การต่อสู้ดิ้นรน และความเลวทราม ต่ำช้าต่าง ๆ

การสื่อความในระบบเช่นนี้แม้จะให้มิติในทางคุณค่าเพิ่มขึ้นมา แต่ในบางกรณีก็ได้จำกัดความสามารถของ “รูปกาย” ในความสามารถบางเรื่องลงไปด้วย เช่น ความแข็งแรงของร่างกาย ความสามารถในการต้านทานโรค ซึ่งดูจะมีน้อยกว่า “รูปกาย” ของคนในชนชั้นอื่น ๆ ที่ความลำบากในการต่อสู้ดิ้นรนทำงานหาเงินเลี้ยงชีพได้สร้าง “รูปกาย” ที่มีคุณค่าในด้านของความแข็งแรง และความสามารถในการต้านทานโรคได้ดีกว่า

ประเด็น การรับอิทธิพลตะวันตกที่มีผลต่อความงาม

ยุคนี้เป็นยุคที่ประเทศไทยเป็นประเทศที่ดูดซับเอาค่านิยมและลักษณะของวัฒนธรรมการบริโภคแบบตะวันตกอย่างรวดเร็ว การขยายตัวอย่างรวดเร็วของธุรกิจโฆษณา บวกกับการเจริญเติบโตของวัฒนธรรมการบริโภคของชนชั้นกลางในกรุงเทพมหานคร นำไปสู่การเพิ่มจำนวนขึ้นของลักษณะครอบครัวเดี่ยว ในขณะที่ครอบครัวขยายได้ลดจำนวนลง ซึ่งมิส (Mies) (อ้างถึงใน สุวรรรัตน์ ยิบมัน-ตะสิริ, 2547: 149) เรียกกระบวนการดังกล่าวว่า “กระบวนการทำให้กลายเป็นแม่บ้าน” (housewivization) สร้างภาพลักษณ์ของแม่บ้านที่ดีคู่กับถ้วยชาที่ไม่เปรอะเปื้อนและเสื้อผ้าที่สะอาดสะอ้าน กระบวนการดังกล่าวไปเสริมแรงวิถีคิดการจัดประเภทคนแบบตายตัว (stereotype) และสร้างตลาดที่จำเป็นสำหรับการขยายตัวอย่างรวดเร็วของธุรกิจสินค้าผู้บริโภค เช่น ประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องสำอาง เสื้อผ้า แนวคิดเรื่องความสวยงามแบบตะวันตก และภาพลักษณ์ของเรือนร่างที่พึงประสงค์ตามแบบถนนเมดิสัน (Madison Avenue) ถนนแห่งแฟชั่นในมหานครนิวยอร์ก ทำให้เกิดความเอาใจใส่ในการออกกำลังกายและการควบคุมอาหาร จากการที่ได้รับความมากขึ้น รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของผู้หญิงที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้ผู้หญิงมีความกดดันสูงในการที่จะต้องทำหน้าที่ทั้งสองด้าน (งานบ้าน และความงาม)

ความเปรี้ยว กับ ลักษณะที่เป็นโทษของผู้หญิง ใน หนึ่งในร้อย

ในคัมภีร์มनुธรรมศาสตร์ (คัมภีร์ศาสนาตะวันออก ที่บัญญัติหลักเกณฑ์ชัดเจนในการปฏิบัติเรื่องต่างๆ ในสมัยพระเวท และสมัยพุทธกาล ของกลุ่มประเทศตะวันออกซึ่งได้แก่ประเทศอินเดียไม่ว่าจะเป็นศีลธรรมหรือการดำเนินชีวิตตามปกติ ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ได้รับการถ่ายทอด ส่งสม และทรงอิทธิพลต่อเนื่องมาอย่างยาวนาน ซึ่งสังคมไทยเองก็ได้รับอิทธิพล ความคิด ความเชื่อ ที่ส่งผลถึง วิธีการดำเนินชีวิตจากคัมภีร์นี้อยู่มากทีเดียว)

ในคัมภีร์มनुธรรมศาสตร์ได้เสนอประเด็นลักษณะที่เห็นว่าเป็นโทษอันเกี่ยวกับความพิกลพิการ ความอัปลักษณ์ของ “รูปกาย” นั้นเป็นเพียงลักษณะภายนอกเท่านั้น ลักษณะที่สำคัญกว่านั้นคือลักษณะภายใน ได้แก่ อุนิสัย ซึ่งทำให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่ดีไม่งามต่าง ๆ อันจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงผู้นั้นเป็นคนไม่ดี ไม่ควรจะเลี้ยงดูเป็นภรรยา เพราะนอกจากจะก่อปัญหาต่าง ๆ แก่ชีวิตครอบครัวแล้ว ยังไม่สามารถเป็นแม่ที่ดีของลูกได้อีกด้วย มनुธรรมศาสตร์สอนให้สังเกตผู้หญิงไม่ดีว่ามีลักษณะดังต่อไปนี้

“ดีมีสุราเมรัย คบคนชั่ว แยกอยู่กับสามี เทียวทะเลอน ๆ ไป หลับไม่เลือกที่ ไปอยู่บ้านชายอื่น หกประการนี้นำความน่าอัปอายมาสู่ผู้หญิง

ผู้หญิงไม่เอาใจใส่ความหล่อหรือความหนุ่ม ไม่ว่าจะชายจะหล่อหรือน่าเกลียด เธอก็ร้องว่า “ผู้ชายเหมือนกัน” และมีความยินดีในชายนั้น (สะท้อนภาพความคิดค่านิยม ทศนคติความเชื่อในเล็อกคู่ของผู้หญิงที่ควรจะต้องเลือกชายที่มี “รูปกายงาม” มาเป็นสามี ความเป็นชายงามเป็นภาพเสนอ มีบทบาทในการสื่อความหมายถึงของความดีทั้งปวง ดังที่ปรากฏในวรรณคดีไทยและวรรณกรรมในยุคที่ 1 ทั้งในโคลงโลกนิติ , มัทนะพาธา และพระลอ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น)

เทียววิ่งตามผู้ชายหนึ่ง ใจโลเลหนึ่ง มีธรรมชาติปราศจากความรักอันมั่นคงหนึ่ง หญิงเหล่านี้แม้ดูแลเป็นอย่างดี ย่อมนอกใจสามี

สามีเมื่อรู้นิสัยอันเป็นธรรมชาติแห่งหญิงเหล่านี้แล้ว ว่าเป็นธรรมชาติซึ่งพระประชาบดีสร้างขึ้น หากยังเลี้ยงดูยอมได้รับความเจ็บปวดแสนสาหัส (อ้างถึงใน ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2541: 36-37)

ข้อพึงสังเกตเกี่ยวกับลักษณะของผู้หญิงที่ไม่ดีตามที่กล่าวข้างต้นประการหนึ่ง คือ ในการถึงลักษณะเหล่านี้ มनुธรรมศาสตร์มิได้อ้างวาระสูงต่ำและนั่นคือผู้หญิงแม้เป็นคนชั้นต่ำก็อาจเป็นผู้หญิงดีได้ ผู้หญิงชั้นสูงก็อาจเป็นผู้หญิงไม่ดีได้ ความประพฤติดีหรือไม่ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล

ลักษณะไม่ดีของผู้หญิงที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี ไม่ว่าจะสังคมใด ยุคใด สมัยใด ความประพฤติเช่นนี้ก็นับเป็นความประพฤติไม่ดี ยิ่งสังคมที่เน้นการแต่งงานเพื่อ

การมีบุตรด้วยแล้ว พฤติกรรมบางอย่างเช่น การเที่ยวทะเลนอน ๆ ไป หรือการไปอยู่นอกบ้านชายอื่น นั้นทำให้เกิดปัญหาเมื่อมีบุตร เพราะบุตรนั้นอาจเป็นบุตรของชายอื่น การแต่งงานกับผู้หญิงเช่นนี้ ทำให้สามีเกิดความกังวลและหวาดระแวง ครอบครองบ่มหาความสุขไม่ได้ (ปรีชา, เฟิงอั้ง)

ด้วยความคิด ความเชื่อตามตำราภนุธรรมศาสตร์ที่กล่าวมา ผู้วิจัยเห็นว่ามี ความสอดคล้องกับวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวของผู้หญิงในสังคมไทย อยู่มากที่สุดทีเดียว นวนิยายเรื่อง “หนึ่งในร้อย” ของ ดอกไม้สด ภาพของตัวละครเอกหญิง ที่ตัวบท กำหนดให้เป็น “หญิงเปรี้ยว” ที่ได้รับอิทธิพลความคิดจากตะวันตก ที่ใช้เวลาว่างไปกับการสังสรรค์ เที่ยวเตร่กับเพื่อนฝูง เธอเป็นคนสวยก็จริง แต่ เปรี้ยว ซึ่งในความเป็นหญิงเปรี้ยวในบริบทของ สังคมไทยสมัยนั้น ยังคงได้รับอิทธิพลความคิดความเชื่อดังเช่นคัมภีร์ภนุธรรมศาสตร์นี้อยู่ จึงทำให้ ทัศนคติของบุคคลรอบข้างที่มีต่อตัวละครเอกหญิง มองว่าหญิงประเภทนี้ไม่เหมาะที่จะเลือกมา เป็นภรรยา เธอมักจะได้รับการชื่นชมจากผู้ชายที่ชื่นชอบความงามของสตรีโดยฉาบฉวยอยู่เสมอ แต่เธอกลับไม่ได้รับความยินดีชื่นชมยินดีกับลักษณะความ “เปรี้ยว” ของเธอจากบุคคลในชนบ ความคิดแบบเก๋ารอบข้างเลย และสังคมไทยเป็นสังคมการแต่งงานหมายถึงการมีบุตรด้วยแล้วนั้น ผู้หญิงที่ประพฤติตนเยี่ยงนี้ รังแต่จะนำความเดือดร้อนมาให้ครอบครัวอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เป็น บทบาท การสื่อความหมายของผู้หญิงที่มี “รูปร่าง” เปรี้ยว ในบริบทความหมายของสังคมในช่วง ระยะเวลาหนึ่ง

ซึ่งความ “เปรี้ยว” ของตัวละครเอกหญิงในนวนิยาย “หนึ่งในร้อย” นั้น ได้ถูกสร้าง ความชอบธรรม และเปลี่ยนแปลงความหมายของการมีรูปร่าง “เปรี้ยว” ด้วยตัวละครเอกชาย ที่ ตัวบทได้ประกอบสร้างขึ้นมาให้เป็นชายรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษามาอย่างดี มีใจที่เป็นคุณธรรม เป็นภาพเสนอของความดีงามทั้งหลาย ตัวละครชายมีใจเปิดกว้างพอที่จะไม่มองความดีของคนแค่ เพียงรูปร่างภายนอก ตัวละครเอกชายคนนั้นมองลึกลงไปเห็นความดี ความเป็นผู้มีวัฒนธรรมอัน สูงส่ง ของหญิงที่มีรูปร่าง “เปรี้ยว” แต่เพียงภายนอก แต่ภายในจิตใจแล้วเธอกลับเติมไปด้วย ความดี

ในบริบทของสังคมที่ได้รับแนวคิดอิทธิพลตะวันตกมากขึ้นทำให้ความ “เปรี้ยว” ค่อยๆ เป็น ที่ยอมรับของคนในสังคมได้มากขึ้น ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าตราบใดก็ตามที่ความเปรี้ยว นั้นแสดงออก อยู่เพียงภายนอก มิได้ฝังรากลึกลงไป ในจิตใจของเธอด้วย เธอก็ยังมีโอกาสได้รับความชอบธรรม ในสังคมอยู่บ้าง พวกเขาจะได้รับการยกย่อง และ ได้รับคำชมเชยต่อสังคมที่ให้ความหมายกับพวก เธอว่า เป็นผู้หญิงที่รู้จักดูแลตัวเอง เห็นคุณค่าและแสดงคุณค่าของตัวเองออกมาคนภายนอกได้ พบเห็น เป็นต้นแบบของผู้หญิงอีกหลาย ๆ คน แต่ถ้าความเปรี้ยวของเธอนั้นได้ฝังรากลึกลงไป ในจิตใจของเธอด้วยแล้วนั้น ความ “เปรี้ยว” ของเธอ ทั้งเปรี้ยวนอกและเปรี้ยวใน ก็จะได้รับคุณค่า

ความหมายของความ “เปรี้ยว” ในอีกรูปแบบหนึ่ง นั่นก็คือ หญิงที่มีลักษณะที่เป็นโทษ ไม่สมควรจะนำมาเป็นคู่ชีวิต

เวลา และความเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคม และวัฒนธรรม จะเป็นตัวช่วยคลี่คลายลักษณะความเป็นโทษของผู้หญิง บางประการที่เป็นความเชื่อในมนุษยธรรมศาสตร์ และความเชื่อในพุทธศาสนาให้ลดทอนเบาบางความรุนแรงลงไปได้ เป็นวิวัฒนาการการสื่อความหมายของรูปกาย “เปรี้ยว” ที่เห็นได้อย่างชัดเจน

สังคมไทยยุคการต่อสู้ 3 เค้า ระหว่างเผด็จการทหาร , ราชาธิปไตยนิยม และฝ่ายประชาธิปไตย (พ.ศ.2486 – 2501) กระแสความคิดสังคมนิยม และวรรณกรรมเพื่อชีวิตแผ่เข้ามา มีอิทธิพลมากขึ้นแล้วนั้น เริ่มมีงานเขียนประเภทสะท้อนและวิพากษ์วิจารณ์สังคมอย่างเฉียบคม ยุคสมัยของการต่อสู้ทางความคิดระหว่างฝ่ายหัวเก่า กับ ฝ่ายหัวก้าวหน้า

ลักษณะของ “รูปกาย” ที่ปรากฏ การกำหนดคุณค่าและความหมายของ “รูปกาย” นั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นระหว่าง “ลักษณะทางชีววิทยา” กับ “ลักษณะทางวัฒนธรรม” เช่นเรื่องของการเปลี่ยนทรงผมและเรื่องของการไว้เล็บ สอดคล้องกับแนวคิด ชีววิทยากับวัฒนธรรม ดังนี้

ลักษณะทางชีววิทยากับวัฒนธรรม

เมื่อเราพิจารณาเรื่องเกี่ยวกับคน เรามักพบลักษณะ 2 ประการซึ่งพัวพันกันอยู่ คือ ลักษณะทางชีววิทยาของคน กับ วัฒนธรรมของคน ข้อโต้แย้งทางวัฒนธรรมบางครั้งก็เกิดจากการที่ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าลักษณะทางวัฒนธรรมบางประการเป็นลักษณะที่เกี่ยวเนื่องกับลักษณะทางชีววิทยา จึงเป็นวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับธรรมชาติของมนุษย์ แต่อีกฝ่ายหนึ่งอาจจะเห็นว่าลักษณะทางวัฒนธรรมนั้น ๆ ไม่เกี่ยวกับลักษณะทางชีววิทยา หรือแม้จะเกี่ยวก็เรื่องที่เกี่ยวข้องอย่างอื่นที่ตนเห็นว่าดีกว่าหรือถูกต้องกว่าได้ เช่น คนหนึ่งเห็นว่า ความอ่อนแอทางโครงสร้างของร่างกายเป็นธรรมชาติของผู้หญิง ผู้หญิงจึงควรอยู่ในความคุ้มครองของชาย อีกฝ่ายหนึ่งอาจเห็นว่าชายได้อำนาจความอ่อนแอทางโครงสร้างของร่างกายผู้หญิงมาเป็นเครื่องกดขี่ให้ผู้หญิงกลายเป็นทาส และสิ่งเหล่านี้ควรเปลี่ยนแปลง ยิ่งในปัจจุบันด้วยแล้ว ความแข็งแรงหรืออ่อนแอทางร่างกายไม่เป็นเหตุผลสำคัญให้หญิงต้องอยู่ในความคุ้มครองของชาย เพราะเราไม่ได้ใช้ความแข็งแรงของร่างกายเป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิตเช่นสังคมสมัยก่อน (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2541:28)

จุดหนึ่งที่เรามองเห็นได้จากกรณีโต้แย้งดังกล่าวก็คือ ลักษณะทางชีววิทยาและลักษณะทางวัฒนธรรมนั้นมีความสัมพันธ์กันโดยสังคมกำหนดวัฒนธรรม และวัฒนธรรมเกิดขึ้นในสังคม

ตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม เช่น **เล็บ** เป็นลักษณะทางชีววิทยาของคน แต่การไว้เล็บหรือการตัดเล็บเป็นวัฒนธรรม เพราะเป็นเรื่องที่คนสร้างหรือยอมรับ เป็นความนิยมของสังคม สังคมสมัยหนึ่งอาจถือว่าการไว้เล็บยาวเป็นสิ่งที่ไม่ดี ไม่งาม แต่อีกสมัยหนึ่งเห็นว่าดีหรืองาม ทั้งนี้ขึ้นกับสภาพธรรมชาติและสังคม เช่น ถ้าเป็นสังคมดึกดำบรรพ์ การไว้เล็บยาวอาจจะไม่เหมาะ เพราะเล็บเปิดได้ง่ายเนื่องจากคนเราต้องใช้มือทำงานต่าง ๆ มาก โอกาสที่เล็บจะงัดกับของแข็ง ๆ มีมาก สังคมเช่นนั้นถ้าจะตัดเล็บสั้นจนขีดเนื้อก็คงไม่ดี เพราะใช้แกะอะไรต่าง ๆ ไม่ได้ และเนื้อที่ปลายนิ้วอาจถูกของแข็งมีคมคมบาด การไว้เล็บยาวให้ฟันปลายนิ้วเล็กน้อยน่าจะดูเหมาะที่สุด ความจำเป็นทางธรรมชาติจึงอาจทำให้ประเพณีไว้เล็บยาวไม่เกิดในสังคมชนิดนี้

แต่ก็อาจเป็นไปได้ว่าแม้ในสังคมนั้น คนชั้นสูงพวกที่ไม่ต้องทำงานอาจไว้เล็บยาวเพื่อแสดงฐานะที่ต่างกับคนทั่วไป ส่วนนี้จะเป็นวัฒนธรรมโดยการกำหนดความจำเป็นทางสังคมก็อาจทำให้เกิดวัฒนธรรมได้ เช่น หญิงไทยสมัยอยุธยาไว้ “ผมประดับ อาเอี่ยมไร” แต่เมื่อบ้านเมืองมีสงครามผู้หญิงต้องออกรบและต้องหลบหนีเข้าศึก ก็เปลี่ยนเป็นไว้ผมสั้น ความยาวหรือความสั้นของผมเช่นนี้ ไม่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่คนต้องทำมาหากินดังเช่นกรณีแรก (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2541: 28-29)

กระบวนการค้นแนวโครงสร้างนิยม

นอกจากกระบวนการค้นทางชีววิทยากับวัฒนธรรม แล้วกระบวนการที่สองซึ่งนำมาใช้วิเคราะห์เรื่องบทบาททางเพศ คือ กระบวนการค้นแนวโครงสร้างนิยม (Structuralism) ตามแนวทางของเลวี-สโตรส (Levi-Strauss) ว่าด้วยเรื่องการแยกขั้วระหว่างสาธารณะและบ้าน (public/domestic) ควบคู่ไปกับกระบวนการค้นที่แยกขั้วระหว่างธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการทั้งสองนี้มุ่งอธิบายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชาย

ผู้หญิงและผู้ชายคืออุปลักษณ์ (metaphorical constructs) ที่ถูกสร้างคู่ขนานกันมา แต่เนื่องจากผู้หญิงมีบทบาททางด้านงานเจริญพันธุ์ที่แตกต่างจากผู้ชาย คือมีบทบาทคุมท้อง คลอด และให้น้ำนม สังคมจึงถือเอาว่าผู้หญิงเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และผู้ชายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม และในทัศนะแบบตะวันตกนั้น ธรรมชาติมักถูกตีค่าต่ำกว่าวัฒนธรรม ดังนั้นผู้หญิงจึงมีคุณค่าต่ำกว่าผู้ชายเสมอ ส่วนกระบวนการค้นที่แยกขั้วระหว่างสาธารณะและบ้านก็ได้ใช้ตรรกะเดียวกันนี้ในการอธิบายคุณค่าของผู้หญิง ในบทนำของหนังสือเรื่อง “Women, Culture, and Society” (1974, อ้างถึงใน สุชาติ ทวีสิทธิ์, 2547: 12) มิเชล โรซาลโด (Michelle Rosaldo) ได้อธิบายว่า บทบาททางการเจริญพันธุ์ที่ต้องคุมท้อง คลอด และให้นม ได้พันนาการผู้หญิงไว้กับบ้านและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบ้าน ซึ่งสังคมมองว่ามีความสำคัญน้อยกว่ากิจกรรมที่ผู้ชายทำให้พื้นที่สาธารณะ เช่น

กิจกรรมทางสังคม การเมือง และศาสนา ดังนั้นการวนเวียนอยู่กับงานบ้านและกิจกรรมภายในบ้านจึงเป็นที่มาของการมีคุณค่าทางสังคมที่ต่ำต้อยของผู้หญิงเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ชาย

นอกจากกระบวนการทัศน์แนวโครงสร้างนิยมแล้ว กระบวนการทัศน์ใหม่ที่พัฒนาขึ้นมาแข่งขันคือ กระบวนการทัศน์การประกอบสร้างทางวัฒนธรรม (Cultural constructionism) กระบวนการทัศน์นี้มองบทบาททางเพศในฐานะที่เป็นระบบสัญลักษณ์และเป็นโครงสร้างส่วนหนึ่งที่ได้รับการยอมรับและเป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์ ความเชื่อ ศาสนา ชนชั้น อุดมการณ์ ตลอดจนระบบเศรษฐกิจเฉพาะของท้องถิ่น เพราะฉะนั้นการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ด้านบทบาททางเพศ จึงจำเป็นต้องใช้การตีความหมายบริบทโครงสร้างสังคมวัฒนธรรมเหล่านี้ (สุชาติ ทวีสิทธิ์, 2547:16)

กรอบความเข้าใจอัตลักษณ์ทางบทบาททางเพศแบบนี้มีความเชื่อมโยงกับความเข้าใจเรื่องรูปกายของคนอย่างมาก โดยเริ่มต้นจากความคิดความเข้าใจเรื่องตัวตนมาสู่สภาพเงื่อนไขจริงในชีวิตประจำวันที่ต้องเผชิญ และผ่านกระบวนการเติบโตทางสรีระที่กำหนดเครื่องหมายลงบนรูปกายของคน รูปกายภายนอกเป็นสิ่งที่แปรเปลี่ยนได้ เป็นของชั่วคราวช่วยยาม และดูงามตา ในขณะที่ตัวตนหรือความเป็นเขาเป็นเธอที่แท้จริงนั้นมองไม่เห็นและอาจไม่มีทางเห็นเลยก็ได้ นี่เป็นแนวคิดทางโลกที่สอดคล้องประสานกับแนวคิดพุทธศาสนาเรื่อง อนัตตา (ความไม่มีตัวตน) และอนิจจา (ความไม่เที่ยง) การจัดประเภทและการให้คำเรียกชื่อบทบาทและพฤติกรรมทางเพศในสังคมไทยชี้ให้เห็นถึงการยอมรับและการมีขั้นตอนต่อการดำรงอยู่ของความหลากหลายของอัตลักษณ์บทบาททางเพศ แต่ในบรรดาความหลากหลายนี้ก็ไม่จำเป็นว่าจะต้องมีประติประภทหนึ่งที่ถูกนิยามไว้ถาวรตายตัว ดังนั้น กระบวนการที่ดีที่สุดในการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาททางเพศคงต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษกับเรื่องของบริบท โดยต้องพิจารณาปฏิสัมพันธ์กับกระบวนการอื่น ๆ ด้วย การแสดงบทบาททางเพศออกมภายนอกผ่าน รูปกาย ไม่ว่าจะป็นรูปร่าง หน้าตา สรีระร่างกาย หรือการตกแต่งประดับ ล้วนแต่เป็นการสื่อสารให้คนอื่นในสังคมรู้ว่าเราคาดหวังให้เขาปฏิบัติต่อเราอย่างไร แต่ในการให้ความหมายของอัตลักษณ์และตัวตนที่มีฐานคิดเริ่มต้นจากรูปกาย พบว่าสิ่งที่อยู่ภายใต้การแสดงออกภายนอกจะถูกเก็บงำซ่อนเร้นไว้มิดชิดและสังเกตได้ยากโดยคนนอกหรือแม้กระทั่งคนในที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมก็ตาม การลดทอนตัวตนให้คนอื่นเห็นเพียงภาพลักษณ์ภายนอกนั้นมิได้เป็นอุปสรรคต่อการคบหาสมาคมกัน ในทางตรงกันข้าม การคบหาสมาคมและการสนิทสนมกับคนอื่นได้ง่ายของทั้งผู้หญิงและผู้ชายนั้น เป็นผลมาจากความสามารถในการปรับเปลี่ยนลักษณะภายนอก นั่นก็คือ ความสามารถในการควบคุมภาพลักษณ์ที่แสดงออกภายนอกและความสามารถในการควบคุมบริบทที่ภาพลักษณ์ภายนอกปรากฏ (กาลเทศะ) อย่างไรก็ตามความเข้มงวดตายตัวที่ปรากฏในระดับพื้นผิวของการปฏิสัมพันธ์ทางเพศภาวะยังคงแทรกตัวอยู่ทั่วไป ทั้งนี้เพราะมีอิทธิพลอำนาจความแตกต่างที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศดำรงอยู่ และอำนาจนี้เป็นที่มาของความเหลื่อมล้ำในบทบาททางเพศในสังคมไทย

กล่าวคือ บทบาททางเพศมีนัยรวมไปถึงความเป็นชนชั้นและเรื่องของอำนาจ บทบาททางเพศเป็นเรื่องของอำนาจทั้งในลักษณะอำนาจที่จะกระทำการและลักษณะของการใช้อำนาจเหนือผู้อื่น เราจะต้องวิเคราะห์อำนาจดังกล่าวให้รอบคอบเพื่อจะได้พัฒนาตัวแบบที่มีความครอบคลุมในการใช้ทำความเข้าใจอัตลักษณ์บทบาททางเพศของไทย โดยการวิเคราะห์นี้จะเริ่มต้นจากการพิจารณาร่างกายและบทบาททางเพศ

บทบาททางเพศถูกจารึกลงบนเรือนร่างที่เรามองเห็นเพียงผิวเผิน โดยที่รูปกายทำหน้าที่เป็นเพียง “สื่อกลางที่รอให้ถูกกระทำ” (passive medium) คือถูกจารึกด้วยความหมายทางวัฒนธรรม (เหมือนมาด มุกข์ประดิษฐ์ และ เนืองน้อย บุญยเนตร, 2547:213)

ฟูโก (Foucault) (1980, 1986 อ้างถึงใน เหมือนมาด มุกข์ประดิษฐ์ และ เนืองน้อย บุญยเนตร, 2547:214) ได้วิเคราะห์เรื่องกายที่ยอมจำนน (docile body) ไว้ กายที่ยอมจำนนในนิยามของฟูโกหมายถึง กายที่ถูกกระชากเจตจำนงเสรีออกไปด้วยการบังคับ ประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับโดยตรงกับการวางกฎเกณฑ์ให้ร่างกายของผู้ชายโดยอาศัยวินัยทหารและการปกครองระบอบสังคมนิยม ในขณะที่ร่างกายของผู้หญิงจะถูกจัดระเบียบด้วยวิธีการที่อาจดูละมุนละม่อมกว่า ได้แก่ การเสริมสร้างความงามและอบรมมาลาการวางตัว และอาจด้วยวิธีการที่ดูเลวร้ายกว่า คือการกล่อมเกลางามเรื่องเพศในผู้หญิงที่มีอาชีพขายบริการทางเพศ ซึ่งวินัยเหล่านี้บางอย่างเป็นเรื่องที่ผู้หญิงรับเอามาใช้บังคับตัวเอง แต่ก็มีวินัยบางอย่างที่ถูกนำมาบังคับผู้หญิงและถูกทำให้มีความแหลมคมโดยผู้ชาย บ่อยครั้งการจัดระเบียบร่างกายผู้หญิงนั้นมีที่มาจากผู้หญิงด้วยกันเอง เช่น นายหน้าหาหญิงมาขายตัว แม่เฒ่า และผู้ส่งนางงามเข้าประกวด งานของฟูโกยังได้เสนอแนะอีกว่า ดูเหมือนเพศวิถีของเราคือหนทางเดียวที่ทำให้เราเข้าถึงหรือรู้จักร่างกายและอัตลักษณ์ของเราได้

ร่างสร้างโดยสังคม (Socially Constructed Body)

ทัศนะที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นคู่ตรงข้ามของทัศนะร่างธรรมชาติ คือ ทัศนะที่ตั้งอยู่บนสมมุติฐานว่าร่างกายเป็นผู้รับ (a receptor) มากกว่าให้กำเนิด (a generator) ความหมายทางสังคม หรือสรูป่าง ๆ ว่าร่างกายเป็นพวงที่เกิดมาจากสังคม และไม่ได้เป็นที่มา หรือต้นกำเนิดของความหมายทางสังคม แนวคิดนี้มีชื่อเรียกรวม ๆ ว่า social-constructionism (การก่อร่างโดยสังคม) นักคิดในกระแสนี้คนแรกที่จะกล่าวถึงคือ แมรี ดักลาส (Mary Douglas) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษ ที่มีทัศนะว่าร่างกายเป็นรูปแบบซึ่งเป็นตัวแทนของระบบสังคมที่มีอาณาบริเวณชัดเจน ในหนังสือ Natural Symbols (สัญลักษณ์ธรรมชาติ) ซึ่งกล่าวถึงความคิดเรื่องร่างกายโดยตรง ดักลาสเสนอว่า ร่างกายคือภาพปรากฏของระบบสังคม และ “ร่างทางสังคมเป็นตัวกำหนดการรับรู้เกี่ยวกับร่างกายในทางกายภาพ” ด้วยเหตุนี้ การควบคุมร่างกายจึงเป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นการ

ควบคุมทางสังคม และความคิดเกี่ยวกับร่างกายก็มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความคิดเกี่ยวกับสังคม และด้วยเหตุนี้ เราจึงเห็นกลุ่มบางกลุ่มในสังคมมีแนวโน้มที่จะมองและจัดการร่างกายให้สอดคล้องกับตำแหน่งหน้าที่ทางสังคมของพวกเขา/เธอ ตัวอย่างเช่น ศิลปินและนักวิชาการ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเป็นไปทางสังคมอย่างพินิจพิจารณา มักมีแนวโน้มจะแสดงความไม่สนใจร่างกาย และ “ละเลยที่จะประดับตกแต่งร่างกายตามปริมาณความรับผิดชอบต่อสังคมที่พวกเขาแบกรับไว้” ดังที่ปรากฏใน นวนิยายเรื่อง แลไปข้างหน้า ที่คุณค่าของ “รูปร่าง” เกี่ยวพันอย่างแนบแน่นกับคุณค่าแห่งชนชั้น

ในขณะที่ “รูปร่าง” ของสตรีไทยในยุคอดีต ที่ถูกกำหนดให้มีคุณค่าและบทบาทที่ไม่เท่าเทียมกับผู้ชาย และคุณค่าที่แตกต่างกันระหว่างชนชั้น และผู้หญิงก็มักจะถูกขูดรีดเอาเปรียบจากบทบาทของความเป็นเมียและความเป็นแม่ คนชั้นล่างมักถูกขูดรีดและกดขี่โดยคนชั้นสูง ภายใต้กรอบวิธีคิดแบบทุนนิยมและปิตาธิปไตย แต่การมองหรือให้ความสนใจกับอีกด้านหนึ่งของเรื่องราวเดียวกันนี้ก็มีความสำคัญเช่นกัน นั่นก็คือ การเห็นถึงความเป็นอิสระและความมีอำนาจในตัวเองของผู้หญิง และ กลุ่มคนชั้นกลางที่เข้าใจและเห็นใจคนชั้นล่างมากขึ้น ผู้หญิงและชนชั้นกลางเริ่มเป็นแนวหน้าในขบวนการต่อสู้ในประเทศไทย สร้างจุดเริ่มต้นในการค้นหาแนวทางพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์มากกว่านี้ และที่ไม่มีลักษณะเป็นปิตาธิปไตย เป็นแนวทางการพัฒนาที่ให้เสรีภาพและความเป็นอิสระแก่ทั้งชายหญิง และความเป็นคนในทุกชนชั้น รูปแบบการพัฒนาทางเลือกใหม่อื่นๆ จะต้องยุติทุนนิยมแบบปิตาธิปไตย และต้องก้าวไปไกลกว่าวิธีคิดและตัวแบบทางเศรษฐกิจที่กำลังใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

กระบวนทัศน์ที่ต้องรื้อและสร้างใหม่

ปรากฏการณ์ของ “รูปร่าง” ที่ปรากฏในวรรณกรรมกลุ่มตัวอย่างในยุค “รูปร่าง” ที่ปรากฏในสังคมไทยตั้งแต่ ปีพ.ศ.2500 เป็นต้นมา พบว่า ปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมเข้ามามีอิทธิพลมากในการกำหนด บทบาท และการให้คุณค่าความหมายของ “รูปร่าง” ในสังคมแต่ละยุค และลักษณะของ “รูปร่าง” ส่วนใหญ่ที่ปรากฏในงานวิจัยชิ้นนี้ก็เป็น “รูปร่าง” ของตัวละครหญิง ซึ่งสะท้อนภาพเสนอหรือภาพตัวแทนของผู้หญิงในแต่ละยุคของสังคมไทย ผู้วิจัยจึงขอแนะนำประเด็น แนวคิด ทฤษฎีของนักสตรีนิยมมาใช้วิเคราะห์ อภิปรายปรากฏการณ์ “รูปร่าง” ที่เกิดขึ้น เพื่ออธิบายภาพของการตีความทางสังคม คุณค่าที่มีต่อ “รูปร่าง” ของมนุษย์ ซึ่งสะท้อนภาพสิทธิ บทบาท หน้าที่ และคุณค่าระหว่างหญิงชายที่แบ่งแยก เพศ และ เพศภาวะ ออกจากกัน และมีอิทธิพลต่อ ค่านิยม ทัศนคติ วิถีชีวิต และบทบาทหน้าที่ของหญิงชายในสังคม

ประเด็นของ “รูปร่าง” ในยุคนี้ เริ่มมีการตั้งคำถามกับบทบาทหน้าที่ และอำนาจที่เป็นอยู่ระหว่างหญิงชาย โดยประเด็นสำคัญอยู่ที่ความเข้าใจผิดที่ว่า “เพศ” ทางชีววิทยานั้นเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวไม่ตรงกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงค่านิยมบางอย่าง มีผลต่อความแข็งแรงหรืออ่อนแอของร่างกายมนุษย์ เช่น การเปลี่ยนแปลงค่านิยมเกี่ยวกับความงามในเรือนร่างของผู้หญิง จากเดิมที่เคยนิยมผู้หญิงที่มีร่างกายบอบบางออร่าอ่อนแอ เปลี่ยนมานิยมชมชอบผู้หญิงที่มีร่างกายแข็งแรงแบบนักกีฬา ซึ่งมีผลทำให้ผู้หญิงดูแลร่างกายดีขึ้นและแข็งแรงขึ้น (ตัวอย่างผู้หญิงในหม้อที่ขูดไม่ออก ซึ่งตัวละครหญิงมีรูปร่างและคุณลักษณะของความเป็นกุลสตรีตาม ขนบวรรณคดี ซึ่งไม่เหมาะกับวิถีการดำเนินชีวิตที่ต้องต่อสู้ดิ้นรน ปากกัดตีนถีบในสังคมไทยยุคบริโภคนิยม)

ขนาดรูปร่างของชายชั้นกลางที่พบได้ในวรรณกรรมยุคการต่อสู้ 3 เล่า พ.ศ.2489-2501) ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่สามารถมองเห็นความเปลี่ยนแปลงทางสรีระได้ ชายชั้นกลางส่วนหนึ่งยังคงมีขนาดของร่างกายที่ ลำสันแข็งแรง มีมัดกล้ามเนื้อ อันเป็นผลเนื่องเขาต้องใช้ความแข็งแรงทางร่างกายเพื่อการประกอบอาชีพ อย่างที่พบมากในวรรณกรรมยุคแรก แต่ก็มีอีกส่วนหนึ่งเหมือนกันที่พบว่า มีขนาดของรูปร่างที่ ทงระหง โปร่งบาง ซึ่งพบไม่มากในวรรณกรรมยุคที่แรก

ขนาด “รูปร่าง” ของผู้ชายก็มีความเปลี่ยนแปลงไปเหมือนกัน ในขณะที่ผู้หญิงมีขนาดของ “รูปร่าง” ที่สมบูรณ์แข็งแรงขึ้นเพราะโอกาสทางสังคมที่มีมากขึ้นทำให้ ร่างกายต้องแข็งแรงพร้อมที่จะรับมือกับชีวิตนอกบ้าน นอกครัว แต่ขนาด “รูปร่าง” ของผู้ชายโดยเฉพาะตัวละครเอกกลับมีแนวโน้มที่ขนาดของร่างกายจะเล็กลง จากในวรรณกรรมยุคก่อนที่ตัวละครเอกชายซึ่งส่วนใหญ่มีร่างกายที่ลำสัน แข็งแรง มีมัดกล้ามเนื้ออันเป็นผลมาจาก ค่านิยม และความจำเป็นในการดำเนินชีวิตที่คุณค่าของผู้ชายถูกอิงอยู่กับการเมืองการปกครองในยุค ที่ยังมีการทำสงครามแย่งชิงอาณาเขตรวมถึงสังคมเกษตรกรรม แต่ในสังคมไทยสมัยนี้ ความแข็งแรงหรืออ่อนแอทางร่างกายไม่เป็นเหตุผลสำคัญในการดำเนินชีวิตเช่นแต่ก่อน เพราะเราไม่ได้ใช้ความแข็งแรงของร่างกายเป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิตเช่นสังคมสมัยก่อน

การเลือกสรรทางวัฒนธรรมแบบนี้ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงในทางชีววิทยาด้านโครงสร้างร่างกาย และกาเปลี่ยนแปลงด้านพันธุกรรมของมนุษย์ได้ นอกจากนี้ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์การแพทย์และเทคโนโลยี ก็สามารถเปลี่ยนแปลงภาวะร่างกายของมนุษย์ได้เช่นกัน ซึ่งหากเราวิเคราะห์ดูคงได้ข้อสรุปว่า แท้จริงแล้ววัฒนธรรมกับธรรมชาติไม่ได้เป็นอะไรที่แยกออกจากกันเป็นสองขั้วตรงข้ามอย่างชัดเจน แต่เป็นมิติสองมิติที่ซ้อนทับกันอยู่ตลอดเวลา ปัญหาอยู่ที่ว่าเราจะมองเห็นมิติที่ถูกซ้อนทับอยู่หรือไม่ หรือขึ้นอยู่กับว่าเราต้องการจะให้ความสำคัญหรือนำเสนอมิติอะไรออกมาต่างหาก

นักสตรีนิยมระหว่างยุคคริสต์ทศวรรษ 1980-1990 ได้เริ่มตั้งคำถามอย่างจริงจังต่อวิธีการวิเคราะห์ที่ทำการแบ่งแยก “เพศ” (sex) และ “เพศภาวะ” (gender) ออกจากกันของนักสตรีนิยมยุคแรก (คริสต์ทศวรรษ 1970) โดยแสดงทัศนะว่า การมองข้ามความแตกต่างทางชีววิทยาระหว่างเพศหญิง และ เพศชาย ว่าเป็นสิ่งที่ธรรมชาติให้มานั้น เป็นเรื่องที่นักสตรีนิยมยุคแรกที่กักขังกันขึ้นมาเอง โดยนักสตรีนิยมยุคหลังมีความเห็นแย้งว่า ความแตกต่างที่เข้าใจว่าธรรมชาติกำหนดนั้น แท้จริงคือการตีความเชิงสังคมเกี่ยวกับร่างกายของมนุษย์ (social interpretation) พุดให้เข้าใจง่ายก็คือ นักสตรีนิยมยุคคริสต์ทศวรรษ 1980 มีความเห็นว่าแม้แต่ความแตกต่างด้านชีววิทยาระหว่างหญิงชายก็เป็นเรื่องที่สังคมประดิษฐ์ขึ้น เช่นเดียวกับที่สังคมผลิตเพศภาวะนั่นเอง (สุชาดา ทวีสิทธิ์, 2547:7) (ชนบของวรรณคดีและวรรณกรรมยุคเก่าเช่น โคลงโลกนิติ มัทนะพาทานิทานเวताल และสี่แผ่นดิน ที่สะท้อนภาพบทบาทและคุณค่าทางเพศที่ต่างกันของหญิงชาย โดยเชื่อว่ามีพื้นฐานจากสรีระทางชีววิทยา ความแข็งแรงและอ่อนแอ เพศภาวะของหญิงชายตามธรรมชาติที่ต่างกัน แท้จริงแล้วเป็นเรื่องที่สังคมกำหนดมันขึ้นมาเองทั้งสิ้น เป็นภาวะความแตกต่างที่สังคมให้ความหมายไว้ และใช้เหตุผลทางสรีระชีววิทยา รูปลักษณะภายนอกที่แสดงออกและมองเห็นได้จากการมองด้วยสายตาซึ่งเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนและเข้าใจได้ง่าย สร้างเหตุผลมารับรองความชอบธรรมของบทบาทและคุณค่าทางเพศที่ผู้มีอำนาจในสังคมในขณะนั้น (ซึ่งเชื่อว่าน่าจะเป็นผู้ชาย) และมีการถ่ายทอดสืบต่อความแตกต่างนี้จนกลายเป็นความรู้โดยมีภาษาเป็นเครื่องมือในการสถาปนาความรู้ดังกล่าว จากความรู้ กลายเป็นความจริงที่คนทั่วไปยอมรับและปฏิบัติตามโดยที่ไม่มีใครคิดสงสัยหรือตั้งคำถาม)

ผู้ชาย-ผู้หญิง-ภาษา ความแตกต่างในมุมมองการนำเสนอ “ร่างกาย” ของชายหญิง

งานศึกษาของ อวยพร พานิช (2541) เรื่อง ผู้หญิงกับภาษา กล่าวไว้ว่าในโลกนี้มีมนุษย์ 2 เพศ คือ เพศชายกับเพศหญิง ในโลกนี้มีภาษามากมาย ล้วนแต่ใช้เพื่อสื่อสารกันระหว่างมนุษย์ 2 เพศ ดังกล่าว ผู้ชายใช้ภาษาสื่อสารกับผู้ชายและผู้หญิง ผู้หญิงใช้ภาษาสื่อสารกับผู้หญิงและผู้ชาย ภาษาจึงเป็นเครื่องมือถ่ายทอดความคิด เรื่องราว สารของมนุษย์ 2 เพศ มาตั้งแต่สมัยโบราณคดีดีกดำบรรพ์จนถึงปัจจุบัน เป็นวิวัฒนาการทางภาษาที่ไม่ขาดสายเคียงคู่ไปกับวิวัฒนาการของมนุษย์ ทั้งภาษาที่เป็นลายลักษณ์อักษร และภาษาจากการตีความสิ่งรอบตัวที่เรียกว่าวจนภาษาและอวจนภาษาตามลำดับ

จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ต้องยอมรับว่าภาษาโดยเฉพาะวจนภาษาหรือภาษาถ้อยคำ นั้นเกิดจากมันสมองของมนุษย์เพศชายที่คิดประดิษฐ์อักษรขึ้นใช้สื่อสาร สั่งการ ครอบงำ ปกครอง

มนุษย์ผู้หญิงและผู้ชายที่อยู่ร่วมกันในสังคม โดยเฉพาะสังคมไทยที่สังเกตได้จากศิลาจารึกบันทึกประวัติศาสตร์ กฎหมาย และวรรณคดีล้วนแล้วแต่อยู่ในมือของผู้ชายที่ใช้สื่อสารกับมนุษย์ผู้ชายด้วยกัน และผู้หญิงทั้งสิ้น เพราะผู้ชายเป็นผู้ปกครอง เป็นผู้มีอำนาจและโอกาสในสังคม ได้รับการศึกษา ได้บวชเรียน และได้รับการยอมรับจากสังคมว่าเป็นผู้รู้ ผู้นำ ผู้แข็งแกร่ง ของสังคม ดังตัวอย่าง สุภาษิตในโคลงโลกนิติที่กล่าวไว้ว่า “ความงาม” เป็นทรัพย์สินสมบัติของผู้หญิง ส่วนผู้ชายมี “ความรู้” เป็นทรัพย์สิน

สังคมไทย มอบอำนาจในการครอบครองภาษาให้อยู่ในมือของผู้ชายจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จากวรรณกรรมกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้พบว่า มีจำนวนวรรณกรรมถึง 21 เล่ม จากทั้งหมด 28 เล่ม เป็นผลงานการประพันธ์ที่ผู้ชายเป็นผู้สร้างขึ้น

ในบทความของศาสตราจารย์นิธิ เอียงศรีวงศ์ (อ้างถึงใน อวยพร พานิช, 2541:253) เรื่อง ผ้าขาวม้ากับผ้าซิ่นและกางเกงใน ได้เกริ่นนำเรื่องไว้ว่า

“ปัญหาสังคมหลายอย่างในเมืองไทยนั้นมีมูลเหตุส่วนหนึ่งมาจากแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายในวัฒนธรรมไทย ผู้หญิงถูกสอนให้ยอมรับความเป็นรองของชายมาแต่เด็กแต่น้อย”

หากลองพิจารณาจากวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยชิ้นนี้ ในวรรณคดีของไทยหลาย ๆ เล่ม ได้แก่ โคลงโลกนิติ มัทนะพาธา นิทานเวตาล ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมการใช้ “ร่างกาย” ซึ่งจัดเป็นอวัยวะารูปแบบหนึ่งไว้ดังตัวอย่าง

กระเหว่าเสียงเพราะแท้	แก้ตัว
หญิงเลิศเพราะรักผิว	แมนหมั้น
นักปราชญ์มาตรรูปร่าง	หมองเงื่อน งามนา
เพราะเพื่อสรรสมนั้น	ส่องให้เห็นงาม

แปลความ

กาเหว่านั้นมีเสียงอันไพเราะเป็นเสน่ห์ ผู้หญิงจะดีงามได้ก็เมื่อรักภักดีต่อสามีตน ผู้มีปัญญารอบรู้แม้รูปไม่งามแต่ก็งามได้เมื่อมีคุณธรรมความดีเป็นที่ปรากฏ

โคลงโลกนิติ

อ้างอิงพระปิ่นดิถีกะรัฐ

ธดาร์สละยอครัน!

ข้า้น้อยฤเรียกสุวะธูชวัญ	วระราชะธานี?
แท้จริงนะหญิงก็สิริวิฑ-	ณะนะได้เพราะสามี,
หญิงโสดจะเรื่องยะสะและศรี	ละก็แสนจะยากเย็น
สามีสีเป็นรัตนเลิศ	และจุทามณีของ
นารีและอาภะระณะผอง	บมียิ่งสุภรรดา.

บทละครพูดเรื่องมัทนะพาธา

ตัวอย่างวรรณคดีข้างต้น ผู้ชายเป็นผู้เขียนเพื่อใช้ปกครอง ควบคุมผู้หญิงให้อยู่ในกรอบ เป็นกุลสตรีที่ดี เป็นเมียที่ดี ทาสที่ดี และลูกหญิงที่ดี เป็นมาตรฐานการดำรงชีวิตที่ผู้ชายกำหนด ขึ้นให้ผู้หญิงก้าวเดิน ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของผู้ชายทั้งสิ้น

เมื่อผู้หญิงถูกกล่าวถึงในเนื้อหาของวรรณคดีและวรรณกรรม

วรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี มาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผู้เขียนวรรณคดีไทยล้วนแต่เป็นผู้ชายซึ่งเป็นผู้ผ่านการศึกษาในระบบวัดตามแบบฉบับผู้ชายไทย สมัยก่อน ในขณะที่ผู้หญิงมิได้มีโอกาสในการศึกษาเช่นเดียวกับผู้ชาย ได้แก่ พระมหากษัตริย์และบุคคลในราชสำนัก ภาษาที่กล่าวถึงความงามของ “รูปกาย” ของผู้หญิงในวรรณคดีไทยด้วย สบายตาผู้ชายเพื่อให้ผู้ชายอ่าน ปรากฏดังตัวอย่างจาก บทละครพูดเรื่องมัทนะพาธา ดังนี้

จริงอยู่นะเจ้าเอ๋ย	ผิจะเซยสมัคสมาน
นางใด ณ แมนการ	ก็จะสิทธิสมฤดี,
เว้นเดียวก็แต่โฉม	มะทะนาวิสุทธีศรี
ผู้เลิศสุรางค์มี	วรรูปวิเลขวิสัย.
แต่เห็นอนงค์รา-	มะประเสริฐวิเศษวิไล
ไม่มีอนงค์ใด	นะจะเทียบจะเทียบจะทัน ;
งามผิวประไพผ่อง	กลทาบสุภาสุพรรณ,
งามแก้มแฉล้มฉั่น	พระอรุณแอร่มละลาน,
งามเกศดำขำ	กลน้ำ ณ ท้องละหาน.
งามเนตรพินิจปาน	สุมณีนะโนหะรา ;
งามทรวงสล่างสอง	วรถันสุมนสุมา-

ลีเลิศประเสริฐกว่า	วรบุลสะโรชะมาศ ;
งามเอนงนงค์ราว	สุระศิลป์ชาญฉลาด
เกลากลิ่งประหนึ่งวาด	วรรูปพิไลพะวง ;
งามกรประหนึ่งวง	สุระคชสุเรนทะทรง,
นวนนาฏวิลาศวง	ดุจะรำระบำระเบง ;
ซ้ำไฟเพราะน้ำเสียง	อรเพียงภริมย์ประเลง,
ได้ฟังก็วังเวง	บ่มีวางมิวายถวิล,
นางใดจะมีเทียบ	มะทะนา ณ พ้า ณ ดิน,
เป็นยอดและจอดจิน-	ตะนะแนว ณ ออก ณ ใจ.

จากตัวอย่างถ้อยคำ ภาษาที่ปรากฏในวรรณคดีข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้เขียนวรรณคดีไทย จะพรรณนาถึงผู้หญิง โดยใช้ถ้อยคำที่ก่อให้เกิดจินตนาการได้ เช่น ประไพผ่อง แก้มแฉล้ม ทรวงอกงามสล้าง เอนเกลากลิ่งประหนึ่งวาด กระประหนึ่งวง ภาษาที่กล่าวถึงผู้หญิงในวรรณคดีที่ผู้ชายเป็นผู้สร้างขึ้นเหล่านี้ จะไม่พ้นไปจากความสวยงามตั้งแต่ใบหน้า รูปร่าง ความหอมกรุ่น ผมงาม ยาว อksam ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นเครื่องปลุกใจ ปลุกอารมณ์ของผู้ชายซึ่งเป็นผู้แต่งและผู้เสพวรรณคดีทั้งสิ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับงานวรรณกรรมที่มีเนื้อหาหลากหลายทั้งสะท้อนชีวิต สะท้อนสังคม และชี้นำ นักเขียนวรรณกรรมจึงมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย แต่วรรณกรรมในยุคแรก ๆ นั้นก็ล้วนแต่เกิดจากฝีมือผู้ชายทั้งสิ้น ตัวอย่าง ละครแห่งชีวิต เมืองนิมิตร ปีศาจ แลไปข้างหน้า เป็นต้น วรรณกรรมข้างต้น “รูปกาย” ของผู้หญิงและความรักถูกกล่าวถึงในลักษณะที่เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อเรื่องหรือโครงเรื่องเพื่อให้ดำเนินไปอย่างสนุกสนานมิใช่เป้าหมายหลักของเรื่อง เมื่อเนื้อหา ยังคงวนเวียนอยู่กับพฤติกรรมของตัวละครชายภาษาที่บรรยายในนวนิยายเหล่านี้ จึงเป็นภาษาของการเล่าอธิบายและแฉกชั้นในภาพเป็นหลัก

คตินิยมเกี่ยวกับด้าน “รูปกาย” ของผู้หญิงไทย

มีหลักฐานหลายประการที่แสดงให้เห็นถึงฐานะและสภาพความเป็นอยู่ของผู้หญิงไทย ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นต้นมา เช่น สุภาชีวิต คำพิงเพย กฎหมาย วรรณคดี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า สังคมไทยได้สร้างกรอบวัฒนธรรมด้านขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีขึ้น เป็นแนวประพฤติปฏิบัติให้แก่สตรี โดยมุ่งหวังว่าถ้าปฏิบัติตามแบบแผนอันเป็นเกณฑ์กำหนดนั้น ๆ จะได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ และเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคม จึงมีคตินิยมเกี่ยวกับสตรีหลายประการ (บุญยงค์ เกศเทศ, 2532:61) เรื่องของ “รูปกาย” ก็เป็นหนึ่งในคตินิยมของสตรีด้วยเช่นเดียวกัน

มีคำกล่าวที่ว่า ถ้าผู้ชายล้อมวงคุยกันเมื่อไรละก็ มักจะขาดเรื่องผู้หญิงเสียมิได้ และในทำนองเดียวกัน ถ้าผู้หญิงจับกลุ่มคุยกันก็ต้องมีเรื่องผู้ชายเข้าไปแทรกอยู่ด้วยทุกครั้ง คำกล่าวนี้ดูเหมือนจะจริง เพราะเรื่องของผู้หญิงเป็นเรื่องของความสดชื่นรื่นเริง พุดขึ้นคราวใดก็ก่อให้เกิดความกระตือรือร้นทุกครั้ง (ส. พลายน้อย, 2544:17)

การที่ผู้หญิงในวรรณคดีถูกเปรียบเป็นอะไรต่ออะไรหลายอย่าง ส. พลายน้อย (2544) กล่าวไว้ว่า คงเป็นเพราะผู้หญิงมีธาตุประหลาดมาก คือมีทั้งของแข็ง ทั้งอ่อน ทั้งหอม ในทางวรรณคดีก็กล่าวกันว่า พระพรหมธาดา พระประชาบดี พระธাত্রีได้ทรงสร้างผู้หญิงขึ้นจากวงพระจันทร์เพ็ญ ๑ ความโค้งงอของไม้เลื้อย ๑ ความกระบิดของเถาวัลย์ ๑ ความสะทกสะเท็นของดินชาติ ๑ ความสะอาดสะอ้านของต้นอ้อ ๑ ช่องแห่งพวงผูก ๑ ความเบากระดิกของใบไม้ ๑ ความเรียวของวงวอยรา ๑ อาการชะม้อยของเนื้อทรายเมื่อระแวงภัย ๑ อาการเกาะห้อยของหมู่ผึ้ง ๑ ความรื่นรมย์มีสง่าท่าหนักเลงของแสงแดด ๑ ความโศกกำสรวลของหมู่เมฆ ๑ อาการไม่นิ่งได้ของอายุ ๑ ความแข็งจริงของเพชร ๑ ความหวานชานของน้ำผึ้ง ๑ ความดุของพยัคฆ์ ๑ ความอุ่มระอุแห่งเปลวเพลิง ๑ ความเย็นของหิมะ ๑ ความแสนมาของนกกระสา ๑ ความสัตย์จริงของนกจากระวาก ๑

การเปรียบเทียบอวัยวะหรือส่วนต่าง ๆ ของร่างกายผู้หญิงว่างามเหมือนสิ่งนั้นสิ่งนี้ ที่พบในวรรณคดีไทย ได้สร้างความงามอันถือว่าเป็นมาตรฐานอย่างที่เราเรียกกันว่า เบญจกัลยาณี คือหญิงที่มีลักษณะงามห้าประการ ได้แก่

1. งามตามความนิยมถือว่า ผมละเอียดดำสนิทเป็นผมที่งาม เส้นผมละเอียดอ่อนและปลายผมสลวย ก็เป็นเครื่องบอกลักษณะว่าเป็นคนฉลาด เจ้าปัญญา และจะเป็นคนมีมั่งมีทรัพย์สมบัติ แต่ถ้าเส้นผมหยาบ เส้นโต ก็เป็นเรื่องตรงข้าม และดูจะเป็นคนเจ้าทุกข์ด้วย
2. งามในที่นี้หมายถึงเหงือกและริมฝีปากมีเลือดฝาดแดงงาม ถ้าเหงือกดำก็ไม่งาม เวลายิ้ม เวลาขมจะเห็นเหงือก ถ้าเหงือกแดง ริมฝีปากแดงก็รับกันดี ถือว่างาม คนโบราณชอบริมฝีปากแดง จึงนิยมกินหมากเพื่อชวนให้ปากแดง ถ้าไม่กินหมากปากจะซีด
3. งามตามคติโบราณถือว่าฟันที่มีขนาดเท่ากันเรียงเป็นระเบียบ บางตำราว่าสีขาว บางตำราว่าสีดำ คงจะเป็นไปตามสมัยนิยม
4. งามโดยทั่วไปนิยมผิวละเอียดขาวหรือขาวเหลือง บางทีก็นิยมผิวที่เรียกกันว่าผิวเนียน คือ ละเอียดนุ่มนวล ไม่หยาบกร้าน
5. งามคือ งามอยู่ทุกวัย ถึงจะมีอายุมากแต่ดูเหมือนอายุน้อย มีความงามไม่เปลี่ยนแปลง

สังคมไทยตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาได้สร้างภาพในด้าน “รูปร่าง” ลักษณะของผู้หญิงให้มีความงดงามบอบบางอันควรแก่การทะนุถนอมของผู้ชาย โดยเฉพาะในวรรณคดี กวีจะพรรณารูปลักษณ์ของผู้หญิงในเกือบทุกส่วนของร่างกาย มีการเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะกับธรรมชาติเพื่อแสดงถึงความงามในอุดมคติ อันถือว่าเป็นความงามเลิศสมบูรณ์ ดังที่พบอยู่เสมอ ๆ ในงานวรรณคดีกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัย และยังประสงค์ให้ภาพของผู้หญิงที่กล่าวถึงนั้น ๆ เป็นภาพที่มีชีวิตจิตใจและเด่นชัด ดังตัวอย่างของการกล่าวถึงความงามของนางมัทนาข้างต้น

เมื่อพิจารณาดูแล้วจะเห็นว่าไม่มีสตรีคนใดที่จะมีรูปร่างลักษณะเช่นนั้นได้ แต่อย่างไรก็ตาม นับว่าเป็นแนวความคิดในการสร้างสรรค์ความงามของผู้หญิงได้เป็นอย่างดี และคตินิยมนี้ดูจะมีอิทธิพลมาตลอดทุกยุคทุกสมัย กล่าวคือ ลักษณะของผู้หญิงที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ามีรูปร่างงดงามนั้น จะต้องมีส่วนประกอบ ทรวดทรงองค์เวทกลมกลึงได้สัดส่วน วรรณคดีไทยในสมัยอยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์ ตลอดจนวรรณกรรมในสมัยปัจจุบันก็ยังนิยมพรรณารูปภาพของผู้หญิงในรูปแบบเดิม แต่สำหรับสมัยปัจจุบัน ผู้ประพันธ์ส่วนใหญ่มักจะไม่ค่อยพิถีพิถันในเรื่องของความงามทางภาษาในการกล่าวพรรณารูปร่างลักษณะความงามของผู้หญิงเหมือนโบราณ ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมไทยในยุค พ.ศ.2500 เป็นต้นมา การกล่าวพรรณาคความงามของผู้หญิงจะใช้วิธีการบรรยายในลักษณะบอกเล่าถึงความงาม หรือส่วนประกอบของสรีระแต่ละส่วนของผู้หญิงอย่างตรงไปตรงมา มักไม่ค่อยใช้วิธีเปรียบเทียบกับสิ่งสูงค่าอย่างที่วรรณคดีสมัยเก่า หากจะมีการกล่าวอุปมา ก็มักจะนำไปอุปมาเปรียบเทียบกับสิ่งสวยงามที่พบได้ทั่วไป เช่น มีใบหน้ารูปไข่ เป็นต้น ไม่เปรียบเทียบกับสิ่งไกลเกินตัว นิยมกล่าวไปตามสภาพที่เป็นจริง จะเสริมแต่งบ้างก็เป็นไปในลักษณะที่เป็นไปได้ตามธรรมชาติ

เมื่อพิจารณาจากข้อความที่กวีได้พรรณารูปร่างลักษณะความงามของผู้หญิงในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ผู้วิจัยมีความคิดว่ากวีส่วนมากประสงค์ที่จะแสดงรูปร่างลักษณะของผู้หญิงตามสมัยนิยม เป็นสำคัญ โดยกล่าวพรรณาไปตามความรู้สึกนึกคิดตามทัศนคติของตนว่าควรจะเป็นเช่นนั้นเช่นนี้ และกวีอาจตกแต่งเสริมความของผู้หญิงให้ดูพิสดารยิ่งขึ้นกว่าเดิม เป็นการเน้นให้เห็นว่า ผู้หญิงคนหนึ่งนั้นมีรูปร่างลักษณะเด่น ด้อย กว่าสตรีอีกคนหนึ่งในด้านใดบ้าง หรือเพื่อต้องการจะแสดงฝีมือในทางการใช้ถ้อยคำ ความสวยงามทางวรรณศิลป์ โดยเคร่งครัดกับความถูกต้องทางฉันทลักษณ์ เลือกสรรถ้อยคำที่เน้นเรื่องศิลปการใช้ถ้อยคำเพื่อพรรณาเพื่อประกวดประชัน อดวสานวนกันมากกว่าที่จะเน้นเอกลักษณ์ของผู้หญิงในด้าน “รูปร่าง” แนวคิดหรือปรัชญาความงามของวรรณคดีไทยเดิมส่วนใหญ่จึงมักเสนอแนวคิดตามแนวจินตนิยมและอุดมคตินิยม และยึดเอาพุทธปรัชญา และจินตนาการของผู้แต่งเป็นแกนสำคัญของเรื่อง มุ่งให้ความสำคัญแก่เรื่องอารมณ์ ความรู้สึกของผู้แต่งมากเป็นพิเศษ เพราะมุ่งจะให้ เป็นเครื่องประเทือง

อารมณ์ของผู้อ่านมากกว่าจะเป็นเครื่องประเทืองปัญญา เนื้อหาของวรรณคดีตามแนวจินตนิยมจึงมักจะพัวพันอยู่กับเรื่องของความรัก โลก โกรธ หลง ซึ่งเป็นกิเลส ตัณหาของมนุษย์ทั่ว ๆ ไป

สำหรับเนื้อหาวรรณคดีตามแบบอุดมคติ (Idealism) ก็เป็นแนวคิดที่มุ่งเสนอเรื่องราวหรือสิ่งที่ผู้แต่งเห็นว่า “น่าจะมี” หรือ “ควรจะเป็น” อันเป็นความมุ่งหวังในความสมบูรณ์แบบของสรรพสิ่งซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ความสมบูรณ์แบบเป็นสิ่งที่มิอยู่ในความคิดเท่านั้น ยากที่จะเป็นจริงได้ ลักษณะอุดมคติของ “รูปร่าง” ในวรรณคดีก็เช่นเดียวกัน ที่นิยมเสนอภาพ ของ “รูปร่าง” ของผู้หญิงให้มีลักษณะที่ดีกว่า ดงามกว่า หรือสูงส่งกว่าภาพที่เป็นอยู่จริงเสมอ

การนำเสนอ “รูปร่าง” ที่งามอย่างละเอียดถี่ถ้วนของสตรีแต่ละส่วนตามขนบของวรรณคดีไทยโบราณ ที่เริ่มตั้งแต่ ใบหน้า คิ้ว ตา ปาก แก้ม ผิวพรรณ ไล่เรียงต่อไปยังลำคอ แขน ทรวงอก เอว สะโพก และเรียวยาว ร่างกายแต่ละส่วนถูกเปรียบเทียบกับวิธีอุปมา กับสิ่งต่างๆ เช่น ทอง พระอาทิตย์ยามเช้า อัญมณี หรือดอกไม้ เพื่อสื่อถึงความงาม เสนาะ เจริญพร (2548) กล่าวไว้ว่าการบรรยายเรือนร่างผู้หญิงเยี่ยงนี้เป็นการจัดวางผู้หญิงให้เป็นวัตถุสำหรับการจ้องมอง

การใช้สายตาไล่พินิจร่างกายผู้หญิงตามขนบชมโฉมสตรีในลักษณะนี้ ปรากฏให้เห็นอย่างดาษดื่นในวรรณคดีไทย ซึ่งในกรณีของตัวละครชาย รูปร่างมิได้ถูกเน้นหรือกล่าวถึงมากนัก หากจำต้องกล่าวถึงก็เป็นไปในลักษณะภาพรวมของเรือนร่าง ว่ามีความองอาจหรือสง่างามเพียงไร

การกล่าวชมโฉมสตรีในลักษณะนี้จัดได้ว่าเป็นขนบของการจ้องมองเรือนร่างของผู้หญิงแบบวรรณคดีไทย เป็นการจ้องมองแบบผู้ชาย (male gaze) เพื่อจับจ้องสตรีของผู้หญิงที่ละส่วน รูปร่างของตัวละครหญิงซึ่งถูกนำเสนอผ่านขนบการชมโฉมสตรี ต้องเป็นเรือนร่าง อรชรอ่อนแอ้นทุกส่วนสัดส่วนต้องงดงามเพียบพร้อม การประกอบสร้าง รูปร่าง เช่นนี้ คือการเตรียมพร้อมให้ตัวละครหญิงเป็นวัตถุรองรับความปราถนาของชาย รูปร่าง ดังกล่าว มีไว้เพื่อเกื้อหนุนเสริมบทบาทของการเป็นเมียและแม่ที่ดีตามมายาคติความเชื่อแบบชายเป็นใหญ่ กล่าวได้ว่า รูปร่าง ผู้หญิงในวรรณคดีไทยโบราณถูกนำเสนอภายใต้ตรรกะของระบบปิตาธิปไตย อันเกิดขึ้นเพราะผู้ชายคือผู้สร้างสรรคงานเขียน ใช้ภาษาหรืองานเขียนเป็นเครื่องมือควบคุม “ความงาม” ผู้หญิงให้เป็นไปตามที่ผู้ชายชื่นชอบและต้องการให้เป็น และคตินิยม อิทธิพล ความเชื่อเหล่านั้นก็ยังทรงอิทธิพลมาอย่างต่อเนื่องยาวนานในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (เสนาะ เจริญพร, 2548:46)

สำหรับภาษาที่ผู้ประพันธ์ชาย กล่าวถึงตัวละครชายด้วยกันเองนั้น ภาษาที่ใช้จะเน้นความสง่างาม ความมีเสน่ห์ของผู้ชายที่ทำให้ผู้หญิงหลงใหล เช่น บทชมโฉมของพระลอ จากบทละครเรื่อง ที่ประพันธ์โดย พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

พระลอนั้นมีพระรูปโฉมสะสวยยิ่งนัก ประชากราษฎรทั้งหลายต่างสรรเสริญกันไม่

รู้จบสิ้นว่า พระลางามกว่าท้าวทั้งหลายในโลกนี้ พระรูปโฉมของท่านนั้นไม่มีใครในสามโลกผู้
ได้ ท่านงามจริง ๆ งามทุกอย่าง วรกายของท่าน ใครได้เห็นก็ต้องติดใจ (น.9)

เนตรของท่านราวกับตาเนื้อ **คิ้ว**ของท่านก็ราวกับคันเกาทัณฑ์แก้วที่งัดขึ้นสาย จะ
พิศพระกรรมทั้งงามจริง ๆ เปรียบดังกลีบดอกบัว **ปราง**ของท่านเปรียบดังปรางทอง (น.10)

นาสิกของท่านคือขอแห่งความใคร่ ที่เทพยดามานฤมิตไว้ **พระโอษฐ์**งามราวกับ
เขียน คราทรงแย้มสรวลก็งามขึ้นใจราวกับดวงจันทร์มาลอยอยู่ ช่างงามแท้เทียวหนา

จะพิศ**คาง**ก็งามสม จะพิศ**ศอก**ก็กลมราวกับกลิ้ง **ไหล่**ทั้งสองข้างชวนให้มอง
ทรงอกงามดังอกของพระยาราชสีห์ **พระกร**ก็เหมือนวงกุญชร **นิ้ว**เรียวสสวย **เล็บ**ก็งามยิ่ง
ท่านงามยิ่งทั่วทั้ง**สรรพางค์**กายตั้งแต่**พระบาท**ไปจน**พระเศียร** ล้วนงามสมกันทุกส่วน
(น.11)

พระวัชรมงกุฏ จากวรรณคดีเรื่องนิทานเวตาล โดย น.ม.ส. ที่มี **คิ้ว**กว้างแลโค้งงามแสดงถึง
ความฉลาด มี **ปาก**ที่มีลักษณะว่าไม่ตระหนี่ มี**หนวด**น่าดู คงจะต้องเป็นผู้มีใจโอบเอื้ออยู่เอง มี
ตาที่แสดงความเป็นคนกล้า มีรูปร่างแข็งแรง ลำสัน และมีผิวพรรณเป็นโทนสีอ่อน คือ ผิวขาว
หรือผิวเหลือง มีสังาราศี

บทกวี ในสมัยหลังปี 2500 ในยุคเสรีประชาธิปไตย มุ่งเน้นในด้านการเสนอ “ข้อคิดเห็น
หรือความคิด” มากกว่าการเสนอความไพเราะงดงามตามหลักวรรณศิลป์ดังกวีในสมัยก่อน และไม่
เคร่งครัดในด้านฉันทลักษณ์และไม่สนใจธรรมเนียม ในการแต่ง นอกจากนี้ยังนิยมใช้ถ้อยคำง่าย ๆ
ในภาษาพูดที่มีความหมายชัดเจน สามารถสื่อความคิดที่ก้าวแกร่งและรุนแรงของผู้แต่งมากกว่า
จะนิยมใช้ถ้อยคำในภาษาเขียนที่เป็นศัพท์สูง ๆ หรือเพ่งเล็งเรื่องความไพเราะทั้งในด้าน
ความหมายและเสียงของคำตามแบบบทกวีแบบเก่า เนื้อหาก็จะสะท้อนเรื่องราวเกี่ยวกับสภาพ
สังคมที่แวดล้อมตัวผู้ประพันธ์และผู้อ่านในด้านสังคมอย่างกว้างขวาง ดังตัวอย่าง กวีนิพนธ์ ของ
อังคาร กัลยาณพงศ์ และ บทกวี อันชื่อนี้เพิงประจักษ์ ของ อุษเชณี และงานนวนิยาย เรื่องสั้น ใน
สมัยเสรีประชาธิปไตยเป็นต้นมา ที่ส่วนใหญ่เป็นงานวรรณกรรมที่ได้รับอิทธิพลแนวคิดแบบอัตถิ
ภาวะนิยม (Existentialism) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการแสดงหาคุณค่าใหม่ ๆ ในชีวิต ปฏิเสธ
กฎเกณฑ์ หรือคุณค่าของสังคมแบบเก่า ไม่ว่าจะ เป็นขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา ความเชื่อ
หรือแม้แต่ คตินิยมในเรื่องของ “รูปร่าง” ที่นิยมใช้วิธีการบรรยายในลักษณะของการบอกเล่า
ความงามของ “รูปร่าง” อย่างตรงไปตรงมามากกว่า เน้นความง่าย ความเป็นธรรมดาสามัญ
เป็นต้น เพราะวรรณกรรมไทยสมัยปัจจุบันนิยมเสนอแนวคิดตามหลักปรัชญาของวรรณกรรม
ตะวันตก โดยเฉพาะวรรณกรรมประเภทนวนิยาย เรื่องสั้น และบทกวี ที่เสนอความเป็นจริงตาม
แนวคิดแบบสัจนิยม (Realism) เช่น นวนิยายเรื่องปีศาจ ของ เสนีย์ เสาวพงศ์ และ นวนิยาย

เรื่อง แลไปข้างหน้า ของศรีบูรพา ที่นำเสนอความจริงอันอยู่ดิ้นรนที่ชนชั้นล่างได้รับ อันเกิดขึ้นจริงในสังคมและพยายามหาทางออก คำอธิบายเพื่อสร้างความหมายใหม่ที่ดีกว่าเดิมให้สังคมได้รับรู้ นวนิยายเรื่อง สร้อยทอง ของนิมิตร ภูมิถาวร ที่เสนอภาพชีวิตที่เน้นเรื่องความทุกข์ยาก ความร้ายกาจของชีวิต ตามแนวคิดแบบธรรมชาตินิยม (Naturalism) และนวนิยายเรื่อง อมตะ ของ วิมล ไทรนิ่มนวล ที่เสนอความคิดแบบเหนือจริง ตามแนวคิดแบบเหนือจริง (Surrealism) เป็นต้น

เมื่อผู้หญิงเป็นผู้ผลิตรรณกรรม

หลังปี พ.ศ. 2500 นักเขียนผู้หญิงเริ่มโด่งดังขึ้น มีงานประพันธ์ที่ผลิตให้ผู้หญิงอ่าน เช่น ดอกไม้สด จากนวนิยายหนึ่งในร้อย ก.สุรางคนางค์ จากนวนิยาย หญิงคนชั่ว กฤษณา อโศกสิน จากนวนิยายเรื่อง ตะวันตกดิน อ.ไชยวรศิลป์ จากนวนิยายเรื่อง แม่สายสะอื่น เป็นต้น

บทบาทของนักเขียนทุกคนล้วนไม่เหมือนกัน ภาษาของนักเขียนชายก็แตกต่างกันไปตามสไตล์ของแต่ละคน ภาษาของนักเขียนหญิงก็เช่นเดียวกัน ตัวอย่างบทชมโฉมนางเอกในวรรณกรรม 3 เรื่อง ที่แต่งโดยนักเขียน 2 เพศ

1. อังกาบ จากเรื่อง บางระจัน นวนิยาย โดย ไม้ เมืองเดิม

ผิวดำแดงเกลี้ยงเป็นมัน **ผม**หยิกละเอียดดำขลับ ยิ้มของหล่อนอวด **ฟัน**ซี่เล็กขาววับ และ **เหงือก**สีชมพู **รูปร่าง**อวบอืดแข็งแรงเหมาะกั้งงานหนักทุกชนิด (น.21) **แก้ม**ขาวอวบอิมมีรอยบุ๋มเวลายิ้ม **อก**ใหญ่พุงเป็นบัวตูมไม่คล้อยลงเหมือนแม่หม้ายคนอื่น **ตะโพก**อวบแน่นสะบัดไปมา **แขน**อ่อนแกว่งสะบัดดูแข็งแรงนุ่มนวล(น.106)

2. อุไรวรรณ จากเรื่อง เมืองนิมิตร นวนิยาย โดย ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์

ดวงหน้าสวยหาใครงามเหมือนไม่ได้เลยในสยาม มอง **คอ**เธอจากเบื้องหลัง เขานึกเห็นไปว่าคอของเธอคือก้านคอของดอกไม้ขนาดใหญ่ **ดวงหน้า**ของเธอเป็นดอกไม้ สีชมพูของกุหลาบยังไม่เฝ้าดูเท่าสีชมพูที่ **แก้ม**ของเธอ และความม้วนเป็นคันศรของกลีบกุหลาบก็ไม่เจริญตาเท่ารูปคันศรแห่ง **ริมฝีปาก**ของเธอ **ผิว**เธอปลั่งเป็นน้ำนวลอวบเนื้อดูน่าจะอ่อนนุ่มละมุนมือ เขาได้ชื่นชมความงามแห่ง **ดวงตา**ของเธอ **ซึ่งไม่ควรเทียบเพราะว่าดีกว่าดาวในท้องฟ้า ซึ่งถึงแม้ส่องแสงก็ได้แสดงรูปเหมือนดังดวงตาของเธอ** (น.117,138)

3. นันทาวดี จากเรื่อง แม่สายสะอื่น นวนิยายโดย อ. ไชยวรรคศิลป์

ใบหน้าเกลี้ยง ไม่ใช่คนสวยสะดุดตาอะไรเลยนอกจากมี**ผิวที่ผุดผาดสะอาดตา** และมี**ใบหน้า**ชื่อ ๆ เรียบ ๆ เกือบจะกลายเป็นจืดชืด **ผมดำ**หยักสลวยเป็นลอนธรรมชาติ เงางาม **หน้าผากเต็ม** **แก้มอím** **คิ้ว**และ**ขนตา**ดำสนิท **ดวงตา**สีน้ำตาล **จมูก**แบบล้านนาไทย **ริมฝีปาก**บางแลดูเหมือนกลีบกุหลาบในฤดูหนาว ไม่มีลักษณะแฉ้มยวนชวนชม ไม่มีแววทำทนาย เรียกร่อง มีร่างกายที่คล้ายจะเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ดูเหมือนลูกสาวธรรมชาติ ดูสง่าและงามน่ารัก (น.93)

ทั้ง 3 ภาพ เป็นภาพของผู้หญิงงาม 3 คน ผู้หญิงใน 2 ภาพแรกพรรณาผ่านสายตา นักเขียนชาย ภาพสุดท้ายผ่านสายต่านักเขียนหญิง ทำให้มองเห็นผู้หญิง 3 คนงามต่างกัน

คนแรก **รูปร่าง**อวบอัด **แก้ม**ขาวอวบอím **อก**ใหญ่พุงเป็นบัวตูมไม่คล้อยลง **ตะโพก**อวบแน่นสะบัดไปมา

คนที่สอง เป็นภาพของผู้หญิงงามที่มีดวงหน้าสวย ผิวปลั่งเป็นน้ำนวล ให้ภาพผู้หญิงที่ดูสะอาดสะอ้านมีน้ำมีนวล แต่ไม่ได้ให้คำที่มีนัยยะทางเพศเลย ขณะที่คนแรกแฝงนัยยะทางเพศที่ยั่วยวน ชวนเสน่ห์

คนที่สาม เป็นภาพหญิงสาวงามหลาย ๆ ส่วนประกอบกัน แต่ไม่ได้มีลักษณะความงามแบบยั่วยวนชวนเสน่ห์ เช่นผู้หญิงคนอื่น

ผู้ประพันธ์ทำหน้าที่เหมือนกล้องค่อยเคลือนจากภาพรวม แล้วค่อย ๆ ขยับภาพไปใกล้ ๆ ที่ ผม หน้าผาก แก้ม คิ้ว ขนตา ดวงตา จมูก ริมฝีปาก ดูเป็นหญิงสาวที่งาม แต่ไม่ได้ก่อให้เกิดอารมณ์ทางเพศแต่อย่างใด

ตัวอย่างของผู้หญิงทั้ง 3 ภาพ นี้สามารถสร้างข้อสรุปในประเด็นของผู้ประพันธ์ในฐานะของผู้สังสารได้ ดังนี้

ข้อสรุปแรก ผู้ประพันธ์หญิงเขียนถึงผู้หญิง อธิบายความงามโดยไม่มีนัยยะทางเพศ ผู้ประพันธ์ชายเขียนถึงผู้หญิง อธิบายความงามที่สร้างหรือก่อให้เกิดความเย้ายวนทางเพศ

ข้อสรุปที่สอง ระหว่างนักเขียนชาย 2 คน คนหนึ่งเขียนถึงผู้หญิงงามกับความเย้ายวนทางเพศ ในขณะที่คนที่สองเขียนถึงผู้หญิงอย่างงามสะอาด ทำไม่ไม่มองเหมือนกัน ขึ้นอยู่กับทัศนคติของผู้มองใช่หรือไม่

บทสรุปของข้อสรุปทั้งหมดก็คือ ภาษาของผู้ประพันธ์ เพศหญิงเพศชาย เป็นจุดหนึ่งในการแฝงการใช้ภาษา แต่จุดที่สำคัญกว่าน่าจะเป็นที่ความคิดรวบยอดหรือทัศนคติที่มีอยู่ในใจของผู้ประพันธ์แต่ละคน ทำให้มีมุมมองของแต่ละอย่างต่างกัน

“อหังการของดอกไม้” บทกวีโดย จิระนันท์ พิตรปรีชา ได้สร้างคุณค่าใหม่ให้กับผู้หญิงดอกไม้ และบทกวี ผู้แต่งพยายามสร้างค่านิยมใหม่ คุณค่าใหม่ สร้างจิตสำนึกของผู้หญิงให้เปลี่ยนมือที่อ่อนน้อมเป็นลิ้มเหล็ก ด้วยการนำเสนอ “รูปร่าง” ของผู้หญิงที่ต่างไปจากชนบชมโคมสตรีในอดีต

จิระนันท์ สร้างมิติใหม่แก่ผู้หญิงไทย โดยปลูกสำนึกของสังคมให้ยอมรับบทบาทและคุณค่าแท้จริงของผู้หญิง อหังการของดอกไม้ จึงมีพลังกระทบใจและเป็นแรงกระตุ้นสำหรับผู้หญิงเก่ง เพราะผู้หญิงมิใช่เพียงดอกไม้ “ที่แย้มคอยคนชม” เหมือนอย่างคำเปรียบโบราณ แต่มีประโยชน์ต่อสังคมด้วย คุณค่าของผู้หญิงมิได้อยู่ที่ความอ่อนแอ หรือเป็นแค่เพียงวัตถุรองรับอารมณ์ทางเพศของชาย เพราะผู้หญิงคือผู้ที่แบกโลกไว้ครั้งหนึ่ง ในอดีตผู้หญิงถูกมองมาให้หลงอยู่กับทัศนคติที่กดขี่ตนเอง หากผู้หญิงจะเป็นดอกไม้ ก็เป็นดอกไม้ที่ “บานไว้เพื่อสะสม ความอุดมแห่งแผ่นดิน” (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ :2547,361-362)

บทกวีชิ้นนี้ เชิดชูคุณค่าอันสูงส่งที่ทุกคนใฝ่หา นั่นคือ ความเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิง และความอิสระเสรีทางความคิด

ในบทความชื่อ “ยี่สิบปี ‘อหังการของดอกไม้’” ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช เคยชี้ไว้ว่า บทกวีนี้มีเนื้อหาที่ก้าวหน้าเพราะ “ปฏิเสธค่านิยมที่กดขี่สตรีเพศอย่างถึงรากถึงโคน โดยดอกย้าให้เห็นว่าความงามของผู้หญิงมิได้อยู่ที่เรือนร่างอันอรชรอ่อนแอ แต่มีได้อยู่ที่มืออันอ่อนนุ่มชวนสัมผัส มิได้อยู่ที่น่องปลีที่ขาวเนียนชวนลูบไล้ มิได้อยู่ที่ดวงตาอันหยาดเยิ้มชวนให้ผู้ชายวาบวาม” (ชูศักดิ์, 2545:127)

บทกวีข้างต้นนำเสนอคุณค่าของผู้หญิงที่ปฏิเสธว่าผู้หญิงมิใช่วัตถุทางเพศ (“มิใช่ปรนการามรณ์” และ “มิใช่แย้มคอยคนชม”) คุณค่าที่ควรปฏิเสธได้แก่ “รานหลงแพพรพรรณ” “กินแรง” และ “คอยชม้อยชวน” ส่วนคุณค่าที่ควรยึดถือได้แก่ การประกอบภาระงาน มีความใฝ่ฝันและมี โลกทัศน์ที่กว้างไกล การต่อต้านคุณค่าแบบเก่าแล้วหันมายึดถือคุณค่าแบบใหม่ ก็คือการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของ “รูปร่าง” จากที่มีไว้รองรับอารมณ์ความต้องการของผู้ชาย มาสู่ “รูปร่าง” ที่ก่อประโยชน์ต่อตนเองและต่อส่วนรวม เช่น การละจากดวงตาที่มีไว้ “คอยชม้อยชวน” มาสู่ดวงตาในฐานะบ่อเกิดของวิสัยทัศน์อันก้าวหน้า

การเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของ รูปร่าง ทั้งหมดล้วนสื่อถึงการปฏิเสธค่านิยมแบบเก่าที่นำเสนอ “รูปร่าง” ผู้หญิงในฐานะวัตถุทางเพศที่ผู้ประพันธ์ชายมอบไว้ให้เป็นสมบัติติดตัวของผู้หญิง บทกวีชิ้นนี้ได้พยายามดึงภาพเสนอ “รูปร่าง” ผู้หญิงออกจากภาพแบบฉบับ (stereotype) ที่พบได้ในชนบชมโคมสตรีในวรรณคดีไทย แล้วหันมาสร้างแบบฉบับใหม่ให้แก่ “รูปร่าง” ดังกล่าว โดยใช้แนวคิดสตรีนิยมในสายเสรีนิยมผสมกับสังคมนิยม

อย่างไรก็ตาม ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช ได้เสนอต่อไว้ในบทความเดิม โดยชี้ให้เห็นถึงความ ย้อนแย้งของตัวบทผ่านมุมมองแบบรื้อสร้าง (deconstruction) ว่า แม้จะมีเนื้อหาที่ก้าวหน้า เพียงใด แต่บทกวีก็ยังคงใช้วิธีแจกแจงส่วนต่าง ๆ ของ รูปร่างสตรีตามขนบชมโฉมแบบโบราณ ซึ่ง วิธีการดังกล่าวได้บ่อนเซาะนัยยะอันก้าวหน้าที่ต้องการสื่อโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ “แม้ว่า อหังการ ของดอกไม้ จะเสนอความหมายใหม่ให้กับร่างกายของผู้หญิง แต่ดูเหมือนว่าจะยังคงยึดอยู่กับ กรอบการมองแบบผู้ชายที่เมื่อจะพูดถึงผู้หญิง ต้องพูดถึงเรือนร่างผู้หญิงก่อนเรื่องอื่น ส่วนจะพูด ถึงเรือนร่างในแง่ใดเป็นอีกประเด็นหนึ่ง” พูดอีกนัยหนึ่งก็คือ วิธีการนำเสนอคำจำกัดความใหม่ ของผู้หญิงในบทกวีชิ้นนี้ยังคงเป็นการใช้วาทกรรมของผู้ชายมามองผู้หญิงเช่นเดิม เพราะถึงที่สุด แล้วผู้หญิงยังถูกทำให้เป็นเพียง “วัตถุสำหรับการจ้องมอง” (เพ็งอ้อ:132)

โดยเนื้อหาแล้ว วรรณกรรมชิ้นสำคัญของยุคซีไรต์นี้ แสดงถึงความพยายาม วิพากษ์วิจารณ์การนำเสนอ “รูปร่าง” ผู้หญิงภายใต้ตรรกะของระบบปิตาธิปไตยตั้งแต่อดีต เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันอย่างถึงรากถึงโคน ทว่าในท้ายที่สุดความพยายามดังกล่าวก็หนีไม่พ้นบ่วง ของระบบชายเป็นใหญ่นั่นเอง

เช่นเดียวกับ ขอบฟ้าขลิบทอง กวีนิพนธ์โดย อุชเชณี กวียุค 2500 เป็นยุคทองของกวีแนว ต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในสังคม บทกวี *อันซอนี้เพ็งประจักษ์* เป็นบทกวีชื่นชมผู้หญิงคนหนึ่ง ผู้ซึ่ง มีชีวิตอยู่อย่างมีความหมายเกินกว่าที่ใครจะคาดเดา เป็นบทกวีที่แสดงค่านิยมความงามของ “รูปร่าง” ที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ผู้หญิงที่มีดวงตาอันกล้าแกร่ง ริมฝีปากแดงเหมือนสีทับทิม โดยไม่ต้องใช้ทาสีช่วย รูปร่างระหงเพรียวบางดังเรือไฉ่แต่แข็งแรง เกินกว่าจะเทียบกับดอกไม้ มือนั้นหยาบกร้านแข็งแกร่ง ถึงผิวจะคล้ำเพราะกรำแดด แต่มั่นงามผุดผาดกว่าหญิงที่มีผิวขาว นวลลอล เธอต่อสู้ ยอมลำบากตรากตรำทำงานหนัก ตั้งแต่เข้ายันค่ำ เพื่อหาเลี้ยงครอบครัว และ ผลของการตรากตรำ มั่นมาปรากฏอยู่ที่ “รูปร่าง” ของเธอ ผู้หญิงที่มีรูปร่างแบบนี้ต่างหาก คือ ผู้หญิงที่งามอย่างแท้จริง เป็นความงามที่น่าชื่นชม เพราะความงามในรูปร่างของเธอ เป็นความ งามที่เกิดจากการเสียสละตัวเองเพื่อความอิม ความสุข ของคนที่อยู่เบื้องหลังเธอ

บทกวีนำเสนอเพื่อต่อต้าน “คุณค่า” ของ “รูปร่าง” ในขนบแบบเก่า และเสนอ “คุณค่า” ของ “รูปร่าง” แบบใหม่ แสดงถึงความพยายามวิพากษ์วิจารณ์การนำเสนอ “รูปร่าง” ผู้หญิง ภายใต้ตรรกะของระบบปิตาธิปไตยตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันอย่างถึงรากถึงโคน ทว่าใน ท้ายที่สุดความพยายามดังกล่าวก็หนีไม่พ้นบ่วงของระบบชายเป็นใหญ่ เช่นเดียวกันนั่นเอง

จากตัวอย่างงานวรรณคดี งานวรรณกรรมในอดีต จนถึงงานวรรณกรรมร่วมสมัย ใน ปัจจุบัน ทำให้เห็นกรอบทางภาษาเพื่อผู้หญิงในสังคมไทยได้ชัดเจน แม้จะมีผลงานบางงานและ นักเขียนบางคนพยายามแหวกกรอบดังกล่าว แต่ภาษาเพื่อผู้หญิงในสังคมไทยก็ยังคงมิได้เสมอ

ภาคกับภาษาของผู้ชายในสังคม แต่ผู้หญิงส่วนใหญ่ในสังคมก็ยังคุ้นเคยกับภาษาซึ่งอยู่ในมือผู้ชายหรือในมือผู้หญิงที่ถูกส่งสอนอบรมให้เป็นเบี่ยงล่างชาย (อวยพร พานิช,2541:280)

ประเด็นนี้ ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวไว้ใน “ผ้าขาวม้ากับผ้าขึ้นและกางเกงใน” ว่า “ตราบนานเท่าที่ผ้าขาวม้า ยังต้องตากอยู่ราวบน เหนือกางเกงในผู้หญิงทั่วทั้งเมืองไทย ตราบนานปัญหาสังคมเหล่านั้นก็ยังดำรงอยู่ต่อไป” (นิธิ เอียวศรีวงศ์ อ้างถึงใน อวยพร พานิช:280)

ฉะนั้น การสร้างความสัมพันธ์ทางภาษาของผู้หญิง ให้เท่าเทียมกับภาษาของผู้ชายก็ยังคงแก้ไขไม่ได้ ตราบที่ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยยังมีอยู่ และมีอยู่อย่างเข้มข้น จนจัดเป็นวัฒนธรรมไทยประการหนึ่งได้ ทำอย่างไรจะให้ผู้ชายในสังคมไทยใช้ภาษาเอ่ยถึงเรื่องราวของผู้หญิง หรือพูดกับผู้หญิงด้วยทัศนคติที่ไม่กดขี่ เป็นทัศนคติที่ให้ความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ ในฐานะเป็นคนเหมือนกัน มีความเท่าเทียมกันที่จะสร้างสรรค์สังคมไทยร่วมกัน

ทำอย่างไรให้ผู้หญิงในสังคมไทยใช้ภาษาโดยคำนึงถึงความเสมอภาคดังกล่าว ปฏิเสธภาษาที่แสดงความกดขี่ และสร้างภาษาไทยให้มีภาษาเดียวคือ ภาษาแห่งการสร้างสรรค์ ซึ่งคงไม่ได้แก้ที่ภาษา แต่ต้องแก้ที่ทัศนคติหรืออาจลึกซึ้งไปในมโนทัศน์ (concept) ของผู้คน 2 เพศในสังคม (อวยพร พานิช,2541:280)

การให้คุณค่ากับ “รูปร่าง” ในลักษณะแบบใดก็ตามจะสังเกตได้ว่ามันไม่มีความเป็นสากลที่หยุดนิ่งแน่นอนตายตัว การให้คุณค่า ความหมาย ของรูปร่างที่สื่อสารออกมาให้ผู้พบเห็นได้รับรู้ นั่น มันไม่ได้มีอิสระในการกำหนดคุณค่าความหมายด้วยตัวของมันเอง แต่มันขึ้นอยู่กับว่าเราจะนำ “รูปร่าง” นั้นไปยึด หรือ อ้างอิงกับกรอบความคิดแบบใด เพราะฉะนั้น บทบาทและหน้าที่ในการสื่อความหมายของ “รูปร่าง” จึงมีลักษณะที่เป็นพลวัต เคลื่อนที่ เปลี่ยนแปรไปตามบริบทแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นสภาพของสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม หรือแม้แต่ความเป็นปัจเจกเหล่านี้ล้วนแต่เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระบบความคิด ความเชื่อ การให้ความหมายและคุณค่าต่อ “รูปร่าง” แต่ละแบบทั้งหญิงและชายที่ปรากฏมาอยู่อย่างต่อเนื่องในสังคมไทย เป็นเป้าหมายที่งานวิจัยชิ้นนี้พยายามและต้องการแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการการสื่อความหมายของ “รูปร่าง” ในสังคมไทย นั่นเอง

ปัญหาและอุปสรรคในการวิจัย

1. เนื่องจากบรรยายที่พบในวรรณกรรมกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่พบว่าเป็นบทบรรยายรูปกายของ “ผู้หญิง” และบทบรรยาย “รูปกาย” ของผู้ชายพบว่ามีอยู่น้อย ฉะนั้นประเด็นศึกษาวิเคราะห์ในงานวิจัยชิ้นนี้ส่วนใหญ่จึงเป็นมุมมองการศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “รูปกาย” ของผู้หญิงเสียเป็นส่วนใหญ่ การวิจัยครั้งนี้จึงทำให้ดูใกล้เคียงกับงานวิจัยในกลุ่มสตรีศึกษา

2. รูปแบบและลักษณะของ “รูปกาย” ที่ปรากฏในวรรณกรรมกลุ่มตัวอย่าง ไม่หลากหลายครอบคลุมในทุกประเด็นของร่างกาย ในบางประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาวิเคราะห์ก็ไม่พบปรากฏในวรรณกรรมกลุ่มตัวอย่าง จึงทำให้ในงานวิจัยครั้งนี้ขาดการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวกับ “รูปกาย” ไปในหลายๆ ประเด็น เช่น เรื่องของการสักในสังคมปัจจุบัน การทำศัลยกรรมในฐนะโครงการของร่างกาย ซึ่งต่างก็เป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ทำให้การวิจัยครั้งนี้ไม่อาจมองประเด็นของ “รูปกาย” ได้อย่างครบถ้วน

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเสนอการวิเคราะห์วิวัฒนาการการสื่อความหมาย “รูปกาย” ในสังคมไทยจากตัวอย่างวรรณกรรม 3 ประเภท คือ นวนิยาย กวีนิพนธ์ และเรื่องสั้น ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นวิวัฒนาการการสื่อความได้ในระดับหนึ่ง เพื่อให้ได้ประเด็นของการสื่อความที่กว้างขึ้นในการวิจัยครั้งต่อไปอาจใช้สื่อตัวอย่างประเภทอื่น เช่น ภาพยนตร์ ภาพยนตร์โฆษณา หรือ ละครโทรทัศน์ อาจทำให้เห็นประเด็นของการสื่อความหมายของ “รูปกาย” ได้หลากหลายมิติมากขึ้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- ก. สุรางคนางค์.(2480). หญิงคนชั่ว. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วรรณคดีศิลป์.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2520). ลักษณะทั่วไปของวรรณคดีไทย. ในสรุปผลการสัมมนา วรรณคดีไทย, หน้า 36-102. 1-3 สิงหาคม 2520 ณ ห้องประชุมหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- ขวัญฤทัย จ่างจรรย์ส. (2544). กระบวนการต่อสู้กับการลดทอนความเป็นมนุษย์ของสาวคาราโอเกะ. ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : โครงการฝึกอบรมนักวิจัยด้านสตรีศึกษา.
- จันทร์เพ็ญ โภคาชัยพัฒน์. (2535). การสร้างสัญลักษณ์ผ่านโฆษณาทางสื่อมวลชน เพื่อกำหนดสถานภาพของสินค้า : กรณีศึกษาเครื่องใช้ไฟฟ้าชาร์ป. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจตนา นาควัชระ.(2524). บทวิจารณ์. ขุนทอง เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง. พิมพ์ครั้งที่ 14 กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.ไก่.
- เจน สงสมพันธุ์. (2539). บันทึกสำนักพิมพ์ แผ่นดินอื่น. กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นาคร.
- ช่วย พูลเพิ่ม บรรณาธิการ. (2531). ชีวิตจากมุมมืด. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์. (2545) อ่าน (ไม่) เอาเรื่อง. กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ , ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์ และนพพร ประชากุล. “การศึกษาวรรณกรรม : ศาสตร์เฉพาะกับสหวิทยาการ” ในบทความประกอบการบรรยายในวาระครบรอบ 30 ปี คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2535.
- ตรีぬช วีระเวสส์. (2539). การนำเสนอเรื่องเพศศึกษาทางสื่อวิทยุกระจายเสียง. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพพร ประชากุล. (2542). “เขียนอ่านหญิง หญิงอ่านเขียน : วรรณกรรมวิจารณ์ในแนวสตรีนิยม” ถอดความจากคำบรรยายในการสัมมนาเรื่องผู้หญิงกับความรู้. จัดโดยโครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในเดือนธันวาคม 2542.
- นิติ ภาวีครพันธุ์. (2541). รอยสักกับการสร้างตัวตน เผยร่าง-พรางกาย. ปรีติดา เฉลิมเผ่า กอนนันทกุล บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

- นิตยา ชูโต และคณะ. (2548). การวิจัยเชิงคุณภาพ ด้านสังคมศาสตร์. เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการ หลักสูตรพัฒนานักวิจัยเฉพาะทาง. 19-21 ตุลาคม 2548 สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- บุญรัตน์ อภิชาติไตรสรณ์. (2546). บุเช็กเทียน : กระบวนการสร้างความหมายผ่านพื้นที่หนังสือ , วิดีทัศน์ และอินเตอร์เน็ต. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต (สตรีศึกษา) สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2532). สถานภาพสตรีไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสไตร์.
- ปฐมาภรณ์ นุชปธำรง. (2547). ก้าวใหม่ของผู้หญิง : สตรีนิยมกับนโยบายสังคม.
ผู้หญิงกับความรู้ 1. สนิทล์ สิทธิรักษ์ บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปรีตดา เฉลิมเผ่า กอนนันทกุล บรรณาธิการ. (2541). เผยแพร่-พรางกาย. กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คปไฟ.
- ปรีชา ช่างขวัญเย็น. (2541). “สตรีในคัมภีร์ตะวันออก กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพียว ศรีแสงทอง. (2539). มโนทัศน์เกี่ยวกับตนเองและการเปิดเผยตัวเองของผู้ติดเชื้อเอดส์ ศึกษาเฉพาะกรณี สมาชิกชมรมเพื่อนวันพุธ ศูนย์ประสานความสัมพันธ์ผู้ติดเชื้อเอดส์ แห่งประเทศไทย โครงการโรคเอดส์ สภากาชาดไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรชัย ตระกูลวราภรณ์. (2541). “จักรวาลบนเรือนร่างมนุษย์ : ข้อสังเกตบางประการ”
เผยแพร่-พรางกาย. ปรีตดา เฉลิมเผ่า กอนนันทกุล บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คปไฟ.
- พรพรรณ ทองตัน. (2544). “วัฒนธรรมการสักร่างกายของคนไทย” นานาสาระประวัติศาสตร์จากเอกสารต่างประเทศ. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.
- พรรณี ตริรัตน์ประยูร. (2537). อัตมโนทัศน์และความคาดหวังที่มีต่อครอบครัวของผู้ต้องขังวัยหนุ่มก่อนพ้นโทษ. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ร. จันทิมพะ. (2489). บนหลุมศพวาสิฎฐี. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2545). มิใช่เพียง “นางเอก”. กรุงเทพมหานคร : ประพันธ์สาส์น.
- วิทยากร เขียงกุล และคณะ. (2542). สารานุกรมแนะนำหนังสือดี 100 เล่มที่คนไทยควรอ่าน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กรุงเทพมหานคร.

ศุภีมาน (นฤมล) วงศ์สุภาพ. (2535). นางงามผู้กระจก : การศึกษากระบวนการกลายเป็น
หมदनวดไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม.

ส. พลายน้อย. (2544). ผู้หญิงกับผู้ชาย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิมพ์คำ.

ส. ศิวรักษ์ ปรธานอนุกรรมการดำเนินงาน. (2507). กวีนิพนธ์ ของ อังคาร กัลยาณพงศ์.
พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย.

สายพิณ ศุพุทธมงคล และคณะ. (2541). สำรวจทฤษฎี “ร่างกาย” เผยร่าง-พรางกาย.

ปรีตดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

สุชาดา ทวีสิทธิ์ บรรณาธิการ. (2547). เพศภาวะ : กระบวนทัศน์เพื่อโลกใบใหม่ที่เท่าเทียม.
เพศภาวะ การท้าทายร่าง การค้นหาตัวตน. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สตรีศึกษา

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิร็อคกี้เฟลเลอร์.

สุภัทร สวัสดิรักษ์. (2524). งานที่ก่อให้เกิดความคิด... เหมือนประกายไฟระยิบระยับ. ขุนทอง
เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง. พิมพ์ครั้งที่ 14 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ก.ไก่.

สุลักษณ์ ศรีบุรี และ ทวีพงศ์ ศรีบุรี. “ลายสักที่พบในภาคกลางของประเทศไทย.” วารสาร
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 1(มกราคม-มิถุนายน 2537): 19-41.

สุวรรณ์ ยิบมันตะศิริ. (2547). ปาฏิหาริย์เศรษฐกิจไทยที่สร้างอยู่บนหลังไหล่ของผู้หญิง.

เพศภาวะ การท้าทายร่าง การค้นหาตัวตน. กรุงเทพมหานคร:

ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิ
ร็อคกี้เฟลเลอร์.

เสนาะ เจริญพร. (2548). ผู้หญิงกับสังคม ในวรรณกรรมไทยยุคทองสนุ. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์มิตชน.

เสนีย์ เสาวพงศ์. (2528). ปีศาจ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.

เสมอชัย พูลสุวรรณ. (2541). “เรือนร่าง” ในงานจิตรกรรมไทยแบบประเพณี.

เผยร่าง- พรางกาย. ปรีตดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร:
โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

สวณิต ยมาภัย. (2520). วรรณคดีไทยช่วยพัฒนาสังคม. ในสรุปผลการสัมมนา

วรรณคดีไทย, หน้า 102-103. 1-3 สิงหาคม 2520 ณ ห้องประชุมหอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร.

เหมือนนมาต มุกข์ประดิษฐ์ และ เนื่องน้อย บุญเนตร. (2547). การสร้างตัวแบบเพศภาวะ

ในสังคมไทย. เพศภาวะ การท้าทายร่าง การค้นหาตัวตน. กรุงเทพมหานคร:

ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิ
ร็อคกี้เฟลเลอร์.

- อ. ไชยวรรคศิลป์. (2514). แม่สายสะอื้น. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2543). รายงานวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์ (Identity) : การทบทวนทฤษฎี และกรอบแนวคิด. สำนักงานคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา.
- อวยพร พานิช. (2541). ผู้หญิงกับภาษา. สตรีศึกษา 1 “ผู้หญิงกับประเด็นต่าง ๆ.
กรุงเทพมหานคร : คณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.
- อวยพร พานิช, ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์ และเมตตา กฤตวิทย์. (2526). รายงานผลการวิจัยทุนงบประมาณแผ่นดิน พ.ศ.2526 อัจฉนภาษาในนวนิยายรอบทศวรรษ 2516-2525.
คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Bourdieu, P. (1984). *Distinction : A social critique of the judgement of taste*. London : Routledge. อ้างถึงใน ปรีตตา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล บรรณาธิการ. เผยแพร่ร่าง-พร่างกาย. กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คปไฟ , 2541.
- B. Rudofsky. (1971). *The Unfashionable Human Body*. New York : Prentice-Hall. อ้างถึงใน สายพิณ ศุพุทธมงคล และคณะ. สำรวจทฤษฎี “ร่างกาย” เผยร่าง-พร่างกาย. ปรีตตา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คปไฟ , 2541.
- Shilling, Chris. (1997). *The Body and Difference* , in *Identity and Difference*. Woodward, K. (ed.). London : Sage, 1997. อ้างถึงใน เสนาะ เจริญพร. ผู้หญิงกับสังคม ในวรรณกรรมไทยยุคฟองสบู่. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มิตชน, 2548.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบบันทึก “รูปร่าง” ที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมร่วมสมัย ใน 100 ชื่อเรื่องหนังสือดีที่ควรไทยควรอ่านและซีไรท์

ชื่อเรื่องผู้แต่ง ปี พ.ศ.

ประเภทวรรณกรรม.....

บริบทของเรื่อง (จาก theme)

ตัวละคร	ภูมิหลังทางสังคม ในเมือง / ตจว.	อาชีพ (บทบาททาง สังคม)	รูปร่าง	ความหมาย

ตัวละคร	ภูมิหลังทางสังคม ในเมือง / ตจว	อาชีพ (บทบาททาง สังคม)	รูปร่าง	ความหมาย

ลักษณะที่สังเกตได้ของ “รูปกาย” ในวรรณกรรมไทย

ประเด็นการวิเคราะห์	ความถี่ที่ปรากฏ
1. ลักษณะทางโครงสร้างของ “รูปกาย”	
2. คตินิยมเรื่องความงามของ “รูปกาย”	
3. บทบาท ความสำคัญของ “รูปกาย”	

ภาคผนวก ข.

งานวรรณกรรมที่นำมาใช้ศึกษา

1. หนังสือดี 100 ชื่อเรื่องที่คนไทยควรอ่าน

จากโครงการวิจัยโดยวิทยากร เชียงกูล และคณะ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ก. กวีนิพนธ์

1. ประชุมโคลงโลกนิติ	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเดชาดิศร
2. เสภาเรื่องศรีทะนนไชยเชียงใหม่	
3. นิราศหนองคาย	หลวงพัฒนาพงศ์ภักดี
4. สามัคคีเภทคำฉันท์	ชิต บุรทัต
5. มัทนะพาธา	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
6. โคลงกลอนของครูเทพ	เจ้าพระยาธรรมาศกัณฐ์มนตรี
7. บทละครเรื่องพระลอ	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์
8. ขอบฟ้าชลธิบทอง	อุชเชนี
9. เราชนะแล้ว , แม่จ๋า	นายผี
10. บทกวีของเปลื้อง วรรณศรี	เปลื้อง วรรณศรี
11. บทกวีของจิตร ภูมิศักดิ์	จิตร ภูมิศักดิ์
12. จงเป็นอาทิตย์เมื่ออุทัย	ทวีปวร
13. กวีนิพนธ์	อังคาร กัลยาณพงศ์
14. ขอบกรุง	ราช รักรอง
15. เพียงความเคลื่อนไหว	เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

ข. นวนิยาย

16. ละครแห่งชีวิต	ม.จ.อากาศดำเกิง รัตพัฒน
17. กามนิต	เสฐียรโกเศศ , นาคะประทีป
18. ดำรงประเทศ	เวทวงศ์
19. ผู้ชนะสิบทิศ	ยาขอบ
20. หนึ่งในร้อย	ดอกไม้สด
21. บางระจัน	ไม้ เมืองเดิม

22. หญิงคนชั่ว	ก. สุรางคนางค์
23. พล นิกร กิมหงวน	ป. อินทรปาลิต
24. ปักกิ่ง – นครแห่งความหลัง	สด กุรมะโรหิต
25. เชาลิขิต – บนหลุมศพวาสิฏฐี	ร. จันทพิมพะ
26. เมืองนิมิตร	ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์
27. แม่สายสะอื่น	อ. ไชยวรศิลป์
28. พัทยา	ดาวหาง
29. แผ่นดินนี้ของใคร	ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์
30. มหาบัณฑิตแห่งมิลานคร	แย้ม ประพัฒน์ทอง
31. ปีสัจ	เสนีย์ เสาวพงศ์
32. สี่แผ่นดิน	ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช
33. ทูมหาราช	มาลัย ชูพินิจ
34. แลไปข้างหน้า	ศรีบูรพา
35. เสเพลบอยชาวไร่	รงค์ วงษ์สวรรค์
36. จดหมายจากเมืองไทย	โบทัน
37. เขาชื่อกานต์	สุวรรณี สุคนธา
38. สร้างชีวิต	หลวงวิจิตรวาทการ
39. ตะวันตกดิน	กฤษณา อโศกสิน
40. สร้อยทอง	นิมิตร ภูมิถาวร
41. พิราบแดง	สุวัฒน์ วรดิลก
42. ลูกอีสาน	คำพูน บุญทวี

ค. เรื่องสั้น

43. นิทานเวตาล	น.ม.ส.
44. จับตาย : รวมเรื่องเอก	มนัส จรรย์รงค์
45. เรื่องสั้นของ ป. บุรณปกรณ์
(ชีวิตจากมุมมืด , ดาวเงิน)	ป. บุรณปกรณ์
46. เสาชิงช้า , แอลเลนบารอง,
และเรื่องสั้นอื่น ๆ	ส. ธรรมยศ
47. พลายมลิวัลย์ และเรื่องสั้นบางเรื่อง	ถนอม มหาเปารยะ
48. ผู้ดับดวงอาทิตย์ และเรื่องสั้นอื่น ๆ	จันตรี ศิริบุญรอด

49. ยุคทมิฬ และเรื่องสั้นอื่น ๆ	อิสรา อมันตกุล
50. เรื่องสั้นชุดเหมืองแร่	อาจินต์ ปัญจพรรค
51. ฟ้าย่ำกัน	ลาว คำหอม
52. ชุดเพื่อนนักเรียนเก่า “เพื่อนเก่า”	เสนอ อินทรสุขศรี
53. รวมเรื่องสั้นบางเรื่องของฮิวเมอริสต์	ฮิวเมอริสต์
54. ฉันทน์มาหาความหมาย	วิทยากร เชียงกุล
55. คนบนต้นไม้	นิคม รายยาวา

2. หนังสือที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์)

1. ลูกอีสาน นวนิยายซีไรต์ พ.ศ.2522	คำพูน บุญทวี
2. เพียงความเคลื่อนไหว กวีซีไรต์ พ.ศ. 2523	เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
3. ขุนทอง เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสาง เรื่องสั้นซีไรต์ พ.ศ.2524	อัศศิริ ธรรมโชติ
4. คำพิพากษา นวนิยายซีไรต์ พ.ศ.2525	ชาติ กอบจิตติ
5. นาฏกรรมบนลานกว้าง กวีซีไรต์ พ.ศ.2526	คมทวน คันธนู
6. ซอยเดียวกัน เรื่องสั้นซีไรต์ พ.ศ.2527	วาทิน จรุงกิจอันนัต
7. ปูนปิดทอง นวนิยายซีไรต์ พ.ศ.2528	กฤษณา อโศกสิน
8. ปณิธานกวี กวีซีไรต์ พ.ศ.2529	อังคาร กัลยาณพงศ์
9. ก่อกองทราย เรื่องสั้นซีไรต์ พ.ศ.2530	ไพฑูริย์ ัญญา
10. ตลิ่งสูงซุงหนัก นวนิยายซีไรต์ พ.ศ.2531	นิคม รายยาวา
11. ใบไม้ที่หายไป กวีซีไรต์ พ.ศ.2532	จิระนันท์ พิตรปรีชา
12. อัญมณีแห่งชีวิต เรื่องสั้นซีไรต์ พ.ศ.2533	อัณัฐ
13. เจ้าจันทร์ผมหอม นิราศพระธาตุอินทร์แขวน นวนิยายซีไรต์ พ.ศ.2534	มาลา คำจันทร์
14. มือนั้นสีขาว กวีซีไรต์ พ.ศ.2535	ศักดิ์ศิริ มีสมสืบ
15. ครอบครวากลางถนน เรื่องสั้นซีไรต์ พ.ศ.2536	ศิลา โคมฉาย
16. เวลา นวนิยายซีไรต์ พ.ศ.2537	ชาติ กอบจิตติ
17. ม้าก้านกล้วย กวีซีไรต์ พ.ศ.2538	ไพรวรินทร์ ขาวงาม
18. แผ่นดินอื่น เรื่องสั้นซีไรต์ พ.ศ.2539	กนกพงศ์ สงสมพันธุ์
19. ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน นวนิยายซีไรต์ พ.ศ.2540	วินทร์ เลียววาริณ
20. ในเวลา กวีซีไรต์ พ.ศ.2541	แรคำ ประโดยคำ
21. สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน เรื่องสั้นซีไรต์ พ.ศ.2542	วินทร์ เลียววาริณ

22. อมตะ นวนิยายซีไรต์ พ.ศ.2543	วิมล ไทรนันทนวล
23. บ้านเก่า กวีซีไรต์ พ.ศ.2544	โชคชัย บัณฑิตดี
24. ความน่าจะเป็น เรื่องสั้นซีไรต์ พ.ศ.2545	ปราบดา หยุ่น
25. ช่างสำรวจ นวนิยายซีไรต์ พ.ศ.2546	เดือนวาด พิมวนา
26. แม่น้ำรำลึก กวีซีไรต์ พ.ศ.2547	เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์
27. เจ้าหญิง เรื่องสั้นซีไรต์ พ.ศ.2548	บินหลา สันกาลาคีรี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวศิริพร โชติพิณฑุ เกิดเมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2520 ที่อำเภอเมืองจังหวัดเพชรบุรี เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนเบญจมเทพอุทิศจังหวัดเพชรบุรี สำเร็จการศึกษาปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต คณะวิทยาศาสตร์ สาขาวิทยาการคอมพิวเตอร์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏจังหวัดเพชรบุรี ปีการศึกษา 2544 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรนิเทศศาสตร มหาบัณฑิต ภาควิชาวาริชวิทยาและสื่อสารการแสดงจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปีการศึกษา 2547

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย